

LETOPIS
SLOVENSKE MATICE
ZA LETO 1894.

UREDIL

ANTON BARTEL

ZALOŽILA IN IZDALA
SLOVENSKA MATICA

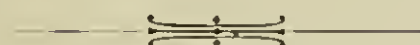
V LJUBLJANI
NATISNILA „NARODNA TISKARNA“
1894

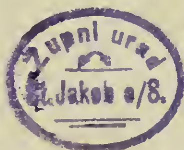

Josip Marn
predsednik.

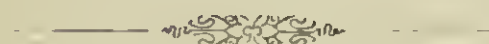
Dr F. Albert & Co he. ogr

LETOPIS
SLOVENSKE MATICE
ZA LETO 1894.

UREDIL
ANTON BARTEL

ZALOŽILA IN IZDALA
SLOVENSKA MATICA

V LJUBLJANI
NATISNILA „NARODNA TISKARNA“
1894

Vsebina.

Jožef Marn.

Nekrolog.

(Z Marnovo podobo.)

Spisal Frančišek Levec.

I.

eseca prosinca leta 1893. je „Slovensko Matico“ zadel hud udarec.

Izgubila je namreč zaslužnega svojega predsednika Jožefa Marna, častnega kanonika in z viteškim križem Franc-Jožefovega redu odlikovanega upokojenega gimnazijalnega profesorja, s čigar imenom za vselej ostane združen veseli preporod in lepi napredek prvega našega književnega društva zadnjih desetih let. Njegova izguba pa je slovenskemu narodu tem občutnejša, ker pokojnik ni bil samo vrl predsednik „Slovenske Matice“, ampak tudi bistroumen učenjak in znamenit pisatelj slovenski, ki je svojemu narodu ostavil bogato zakladnico izbornih književnih del.

Hvaležnost do svojega bivšega desetletnega predsednika in skoraj tridesetletnega odbornika, kakor tudi spoštovanje do izbornega slovenskega pisatelja nalaga „Slovenski Matici“ sveto dolžnost, da temu v mnogoterih ozirih tako odličnemu in zaslužnemu možu postavi v svojem letopisu z nastopnimi vrsticami vsaj skromen spomenik.[1])

[1]) Ker pričujoči spis nima namere, podrobno opisovati Marnovega življenja, ampak samo v kratkih potezah orisati njegovo književno delovanje, zato tiste bralce, ki hočejo dodobra spoznati Marnovo vnanje

*

Porojen je bil Marn dné 13. sušca 1832. leta v Dragovškem pri Pavličevih h. št. 46 ter krščen v župni cerkvi v Štangi nad Litijo. Ker tiste čase v Štangi ni bilo šole, naučil ga je brati in pisati ondotni župnik Martin Vrankar, na čigar svet so roditelji svojega pridnega sina jeseni l. 1839. poslali v ljubljanske šole. Jeseni leta 1842. je prestopil v gimnazijo ter bil jeseni l. 1846. četrtošolec odličnjak vzprejet v takrat novoustanovljeno Alojzijevišče, kateremu je ustanovitelj knezoškof Anton Alojzij Wolf postavil za ravnatelja dr. Janeza Zl. Pogačarja, poznejšega knezoškofa ljubljanskega. Poleg njega sta odgajala gojence dr. Gregor Tušar, ki je umrl l. 1892. c. kr. gimn. profesor v pokoji v Gorici, pozneje pa g. Jožef Hočevar, zdanji kanonik v Novem mestu. Dasi jeden najodličnejših učencev, Marn po dovršeni osmi šoli l. 1851., najbrž zaradi slabotnega zdravja, ni hotel delati zrelostne preskušnje. Vzprejet pa je bil v ljubljansko duhovsko semenišče, katero je častno dovršil, ter bil na to dné 21. malega srpana 1855. leta posvečen v duhovnika.

Poslan za kaplana v prijazni Horjulj, lotil se je tukaj z vso gorečnostjo dušnega pastirstva in najel je celó na svoje troške sobo, v kateri je ustanovil zasilno šolo ter učil otroke krščanskega nauka, branja in pisanja. A ni mu bilo dano dolgo ostati v Horjulji. Meseca vinotoka 1857. leta je bil nenadoma pozvan za začasnega kateheta in učitelja slovenščine na c. kr. višjo gimnazijo ljubljansko. Star, truden in zdelan je namreč jeseni l. 1857. znani profesor Fr. S. Metelko prosil za stalno upokojitev ter tedanjemu ravnatelju Jan. Nečasku za svojega naslednika nasvetoval svojega bivšega učenca, horjuljskega kaplana Jožefa Marna. In ta častni poziv, kateremu je radostno ustregel Marn, odločil je njegovi delavnosti drugo polje ter dal njegovemu življenju drugačno smer.

Priznati moramo, da je bila ta volitev novega gimnazijskega kateheta in učitelja jako srečna. Nadarjen, vesten in

---

življenje in vse vrline njegovega preblagega značaja, opozarjam na zelo obširni in s posebno ljubeznijo in presrčnostjo sestavljeni Marnov životopis, ki ga je spisal g. profesor dr. Jož. Lesar v Lampetovih „Drobtinicah“ (XXVII., str. 137—184) — Tudi g. župnik Matija Torkar in g. prof. dr. Andrej Karlin sta o Marnu priobčila lepe životopisne črtice; prvi v „Slovenci“ (1893, št. 36—39), drugi v letnem izvestji c. kr. velike gimnazije v Ljubljani (1893, str. 41 - 46).

značajen, je bil Marn ustvarjen za učitelja in odgojevalca; vrhu tega je pa pokazal s svojim dotedanjim delovanjem, da je zmožen pri poučevanji slovenščine namestovati Metelka. Zakaj že dijak se je posebno pridno učil slovenščine, v Alojzijevišči l. 1851. uredoval dijaški časopis „Daničica", sodeloval pri Pogačarjevem „Cerkvenem časopisu" (poznejši „Zgodnji Danici"), pri Navratilovem „Vedeži", pri Janežičevi „Slovenski Bčeli" in pri novem izdanji Sv. pisma, za katero je priredil Ezdrove, Juditine in Esterine bukve. Vrhu tega je bil še mlad, ukaželjen, bistroumen in neizmerno priden — zato ni bilo nobene dvojbe, da bi Marn sčasoma docela ne popolnil mesta, raz katero se mu je bil umaknil Metelko.

II.

Brez primernih knjig in beril, pred razvajeno in razposajeno mladino, sam brez korenitega znanja je nastopil Marn jeseni 1857. l. dotlej malo čislano stolico slovenskega jezika na c. kr. višji gimnaziji ljubljanski. Prva skrb mu je bila, da si je pridobil formalno usposobljenost za učenje slovenskega jezika, in v ta namen je prebil dné 13. julija 1860. leta na dunajskem vseučilišči z dobrim uspehom predpisano učiteljsko preskušnjo iz slovenščine.

Ta srečno prebita preskušnja pa ni bila Marnu, kakor mnogim drugim, samo podstava v dosego primerne službe, ampak bila mu je znamenit začetek njegovega nadaljnega učenja in neumornega delovanja v slovenski književnosti. Zdi se človeku, kakor bi bil Marnu ž njo vzrastel pogum, da je zastavil peró ter odslej navzlic svojemu slabotnemu zdravju in obilim poslom svojega učiteljskega poklica celih dvaintrideset let brez presledka Slovencem podajal knjigo za knjigo, in ker je z njegovim napornim delovanjem rastlo tudi njegovo razsežno znanje, naposled svojemu narodu ostavil pravo zakladnico korenitih in važnih spisov, ki ovijajo okolo njegove glave venec prvega slovenskega književnega zgodovinarja.

Takoj ob konci šolskega leta 1860. je priobčil Marn v letnem izvestji ljubljanske gimnazije razpravo „Slovanskega cerkvenega jezika pravo ime, pervotna domovina in razmera proti sedanjim slovanskim jezikom

(4, 6 str.), ki je sploh prvi slovenski spis v gimnazijskem programu. Marn razlaga v njem znane nazore Kopitarjeve in Miklošičeve o stari slovenščini ter o sorodnosti slovanskih jezikov, in dasi v njem ne pripoveduje nobene stvari, katere bi ne bila že povedala imenovana dva učenjaka, vender je Marn dosegel ž njim, da so se njiju nazori razširili in v Slovencih razvedeli.

Samostalnejša je razprava „Slovnice slovenskega jezika" (4, 14 str.), priobčena v gimnazijskem izvestji l. 1861., v kateri kritično opisuje vse slovenske slovnice od Bohoričeve (1584) do Janežičeve (1854) in Miklošičeve (1856) v zgodovinskem oziru, na njih podstavi primerja med seboj najvažnejše dotlej ne še popolnoma ustanovičene oblike ter se naposled krepko poteza za čistoto drage naše slovenščine, ustavljaje se soper vsako mešanico raznih slovanskih jezikov ali soper brezmiselno spojitev slovenskega jezika s hrvatskim.

Leta 1864. je v istem šolskem izvestji „dal na znanje" razpravo „Vzajemnost slovenskega jezika z drugimi sorodnimi jeziki" (4, 8 str.), katero je v nemškem jeziku spisal prof. P. Petruzzi, poslovenil in popolnil pa prof. Fr. Metelko. Razprava obseza mnogo dobrega zrnja in je, dasi v mnogih stvareh zastarela, vender še zdaj branja vredna.

Marn je pri poučevanji v višjih razredih stari slovenščini odločil široko polje. Nánjo se je rad skliceval, nánjo opiral svoj pouk. Če pa je tudi sam dotične nauke zajemal iz Miklošiča, bilo mu je mučno gledati, da dijaki nimajo primerne učne knjige v roci. To ga je napotilo, da je spisal knjižico „Kratka staroslovenska slovnica", ki je doklada Janežičevemu „Glasniku" in tudi posebej tiskana prišla na svetlo v Celovci 1863. l. (8, 60 str.). V nji je dijakom „in nuce" podal najvažnejše slovniške oblike staroslovenske ter jim tako izdatno olajšal učenje.

Poseben čestilec sv. Cirila in Metoda poskrbel je Marn, da so Slovenci tisočletnico slovanskih blagovestnikov poslavili s krasno knjigo „Zlati vek ali spomenica na čast sv. Hermagora in Fortunata, sv. Nikolaja in sv. Cirila in Metoda", katero je on izprožil in uredil ter zánjo spisal tri primerne članke o bratovščini sv. Cirila in Metoda in sv. Mohorja, o Sv. pismu v slovenskem slovstvu in o Nestorji. Posebno zna-

menit v tej knjigi pa je sestavek o stari slovenščini izpod peresa prof. p. Ladislava Hrovata, ki je tedanjim dijakom v višjih razredih tako dobro došel gledé staroslovenskega slovstva, kakor isto leto na svetlo dana Marnova staroslovenska slovnica gledé oblikovja.

Posebnega pomena za našo književnost pa je, da se je Marn že kaplan v Horjulji spoprijateljil s tedanjim dóbravskim učiteljem Andrejem Praprotnikom, s katerim ga je tudi pozneje, ko sta se oba preselila v Ljubljano, vezalo iskreno prijateljstvo. In cvet tega prijateljstva je Marnov sloveči „Jezičnik".

Praprotnik, učitelj na novoustanovljeni mestni ljudski šoli pri sv. Jakobu, je leta 1861. začel izdavati šolski list „Učiteljski Tovariš". Ravno takrat pa je bilo slovensko razumništvo v pisavi raznih slovniških oblik silno razbegano. Starejši pisatelji so se trdovratno držali starikastih in deloma tudi nepravilnih oblik, kakor so se udomačile zadnjih trideset let, ter so imeli v „Zg. Danici" in nekoliko tudi v „Novicah" svoje glasilo. Tem se je v mnogih pravopisnih stvaréh teoretično in dejansko upiral „Glasnik", kateremu je tudi Janežič z drugim in tretjim popravljenim izdanjem svoje slovnice pomagal do večjega ugleda. Vmes pa sta posegla tudi Cegnar in Levstik (Babica, Valenštajnov ostrog) ter skušala v naš jezik uvesti mnogo docela zastarelih ali docela novih stvari. V tej občni zmešnjavi je želel Praprotnik svojim učiteljskim tovarišem podati nekakšna stalna kritična pravila o slovenskem pisanji, da bi vedeli, kaj jim je vzprejeti, kaj zavreči in kako v obče pisati. V ta namen je naprosil svojega prijatelja Marna, da je začel l. 1863 v njegovem listu pisati „Pomenke o slovenskem pisanji", katerim je konec leta v posebni knjigi natisnjenim dal skupni naslov „Jezičnik". Marn takrat gotovo še ni mislil v Praprotnikovem listu priobčevati književnozgodovinskih studij, zakaj tem se naslov „Jezičnik" kar nič ne prilega, kar se mu je pozneje često očitalo. Marn sam pravi, da jezičnik je tist, kdor dobro zna govoriti, komur jezik gladko ali namazano teče, kakor kacemu jezičnemu dohtarju (Jezičnik, III., str. 2), in „z jezikom brez jeze" je hotel rešetati pisavo tedanjih pisateljev. Načelo, po katerem se je pri tem ravnal Marn, izrekel je že v svojem spisu

„Slovnice slovenskega jezika“ (str. 13): „Res je, da železne doslednosti pri nobenem živem jeziku ni treba iskati, zlasti dokler se razvija in lika, da je poglavitna reč duh, ne črka, da je gledati na jedro, ne pa na minljive oblike, ki so tolikrat vražje spotike v napredovanju našega slovstva že bile, res je, da biser ostane biser, če je ravno v malovredni opravi; pa je tudi res, da celo vsakdanja jedila v krasnih posodah vse drugače diše, kot v nečednih torilih, da spisi celó prosti v pravilni, snažni obliki vse drugače mikajo kot v nepravilni, napačni, da sestavki še takó dobri, ako v slovniškem oziru niso lični, nimajo svoje prave cene, ker jim pisava skazo dela“. Iste besede je postavil na čelo tudi I. letniku svojega „Jezičnika“ (1863). Prvih osem letnikov (1863—1870) je zgolj jezikoslovne vsebine. V obče razumljivih, semintja dovtipnih in dobro osoljenih pomenkih se pogovarjata Učenec in Tovariš v I. in II. letniku o raznovrstnih slovniških oblikah, ki so takrat razdvájale slovenske pisatelje. V III. letniku (1865) se vrše pomenki že o občnih in posebnih imenih slovanskega naroda; IV. letnik (1866) pa obravnava Levstikovo knjigo „Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen“. Razmerje med Levstikom in Marnom je bilo tisto leto zaradi „Matice“, nekaj pa tudi zaradi Wolfovega slovarja zelo napeto; to kaže tudi „Jezičnik“, ki na mnogih krajih jako ostro in zbadljivo, do malega osebno prijema Levstika zaradi novih naukov v njegovi slovnici. Sploh se nam kaže Marn v svojih nazorih jako konservativnega, toda razumnega in veščega jezikoslovca, ki ume vsako svojo trditev podpreti s primernimi citati in podatki. Glavna njegova namera gre na to, da bi od tega, kar se je že udomačilo v našem pisanji, rešil vse, kar se dá rešiti, ter veliko cokljo podložil prenaglo drdrajočemu vozu novejših slovničarjev. Ta njegov konservatizem pa mnogokrat seza tako daleč, da zagovarja časih celo očitno napačne ali vsaj neorganske oblike in barbarizme in po nemškem zavita rêkla (n. pr. ko*s*ček, Novome*s*čan, kej (kaj), Sveti*c*, Mili*c*, Koseski*ta*, Ledinski*ta*, Svetinatov i. dr.) Mnogo stvari, katere je takrat zagovarjal še Marn, je pozneje jezik sam vrgel iz sebe, a v mnogih stvareh (ljudije, živenije, kostij i. t. d.) so zmagali nazori prof. Marna, ki je tako s svojim uporom preprečil prenaglo menjávanje mnogih udomačenih in

dobrih oblik V petem letniku (1867) se pogovarjata Učenec in Tovariš o sorodnosti indo-evropskih in slovanskih jezikov, o stari in novi slovenščini, o Cirilovi in Metodovi dôbi, in zlasti obširno o brižinskih spomenikih. Razprava seza torej precej globoko v staro zgodovino naše književnosti.

Vsak tukaj naštetih letnikov obseza po 50 pomenkov, vsi skupaj tedaj 125 razgovorov. Zdaj se je lotil Marn leksikografske tvarine. Na podstavi Miklošičevega staroslovenskega slovarja je začel v obliki razgovorov med Starim Slovencem (očetom) in Mladim Slovencem (sinom) tolmačiti takšne staroslovenske besede, ki se nahajajo tudi v našem jeziku ter tej svoji razlagi pridal marsikatero rêklo iz živega našega jezika. S to tvarino je napolnil VI., VII. in VIII. letnik (1868, 1869 in 1870), in reči se mora, da učiteljskemu listu ni bila kar nič primerna. Poslej je opustil dijalogični način razlaganja, kakor tudi jezikoslovne predmete v obče ter se lotil književne zgodovine slovenske.

Najprej je postavil svojemu ljubljenemu učitelju trajen spomenik s svojo razsežno studijo „Metelko v slovenskem slovstvu“ (Jezičnik, IX. X, XI, 8, 145 str.). S to razpravo je posvetil Marn kakor z gorečo plamenico v mnoge do tedaj temne kote naše književne in prosvetne zgodovine v prvi polovici našega stoletja ter zlasti temeljito razbistril slovečo abecedno vojsko (1833. l.), v kateri se pa črnilo ni prelivalo samo zaradi črk, ampak tudi zaradi drugih važnih književnih načel. Niti Vodnik, niti Prešeren v našem slovstvu še nista tako celotno opisana in ocenjena kakor Metelko, in ko bi Marn po svojem Metelku ne bil več omočil peresa, že sama ta razprava bi mu ohranila v naši književnosti trajen spomin.

Markantna osebnost ne toliko v naši knjigi, kakor v naši prosvetni zgodovini je tudi Peter Hitzinger, katerega nemško in slovensko slovstveno delovanje je kronologično opisal Marn takoj za Metelkom (Jezičnik, XII., 84 str.) Nato pa je Marn (Jezičnik, XIII., 35 + 51 str.) podal verno sliko predragega svojega ravnatelja J. N. Nečáska in svojega ljubljenega učenca Antona Umka. Prvi del tega letnika je nekako lirične vsebine, poln lepih citatov in navodov vsem, ki imajo opraviti z odgojevanjem mladine. Marn nam kaže Nečaska

kot vzglednega očeta in vzornega odgojevalca, v obče pa kot pametnega, značajnega in razumnega moža, ki je povsod, kamor ga postavijo, ves na svojem mestu. Umek pa mu je posnemanja vreden vzgled mladim pisateljem.

Odslej se je lotil Marn opisovanja preporodne dobe naše književnosti; opisal je po vrsti Marka Pohlina in Vodnika (XIV., 47), Kranjsko Čbelico, dr. Jakoba Zupana, vladiko Mateja Ravnikarja ter vzporedil podobni značaj in podobno usodo Zupanovo in Prešernovo (XV., 75). V naslednih dveh letnikih razpravlja o starejših književnikih in Noviških sotrudnikih Mateji Ravnikarji Poženčanu, Matiji Vrtovci, Mihaelu Vrnetu, Juriji Kobetu, Juriji Varlu, Antonu Žaklji, Antonu Olibanu, Andreji Likarji, Frančišku Jeriši in o svojem prijatelji dr. Leonu Vončini (XVI., 83; XVII., 83). Prijateljski občujé z dr. Bleiweisom, kateremu je izrecno posvečen XVI. letnik ob njegovi sedemdesetletnici, je Marn pozvedel za marsikatere maloznane književne novice, katere je razumno porabil v zgoraj navedenih životopisih ter jih tako poznejšemu rodu otel pozabljivosti.

Tukaj pričeto delo je nekoliko nadaljeval v drugem prihodnjem letniku (XIX, 62), v katerem je v kratkih potezah opisal oba Noviška sotrudnika Fr. Malavašiča in žal, še do danes premalo znanega in premalo cenjenega pesnika Fr. Svetličiča, dalje starejše slovstvenike Jožefa Žemljo, Bernarda Tomšiča in dr. Simona Klančnika, svojega vrstnika dr. Jožefa Rogača in naposled svoja dva prerano umrla učenca in slovenska pesnika Matevža Lotriča in Leona Engelmana-Nožarjevega.

Leta 1880. je dospela stoletnica Kopitarjevega rojstva. To je napotilo najbrž Marna, da je hotel v Slovencih nanovo oživiti spomin na tega preslavnega našega rojaka. S Kopitarjem pa je Čop in s tem Prešeren v takó ozki književni zvezi, da je moral Marn skoro nehoté še na zadnja dva raztegniti svojo razpravo, natisnjeno v XVIII. letniku (60 str.). Toda bralcu, ki pregleduje ta letnik, se dozdeva, kakor bi bil hotel Marn porabiti to priliko, da je z ozirom na razprave tiskane o Prešernu v „Zvonu“ l. 1879., povedal svojo končno sodbo o tem pesniku. Njegovim učencem, ki so deset ali dvajset let poprej čuli iz njegovih ust, kakó je sodil prvake našega pesništva,

zdela se je ta sodba v mnogokaterem oziru silno zanimiva, zakaj iz nje se jasno vidi, da se je znal Marn učiti tudi od svojih načelnih književnih nasprotnikov; da je z leti in izkušnjami zorelo tudi njegovo presojevanje slovenskih književnikov in da je navzlic svojemu nepremičnemu strogo cerkvenemu stališču v marsikateri književni stvari premenil svoje nazore ter se povzpel do moške objektivne kritike.

Leta 1883. se je bližala sedemdesetletnica Miklošičeva. Marn, ki je imel posebno pažnjo na godovne in rodbinske praznike svojih prijateljev in predstojnikov, ni hotel zamuditi te prilike, da bi ne bil proslavil svetovno znanega učenjakarojaka; zatorej mu je posvetil XX. letnik svojega „Jezičnika“, v katerem je na 74. straneh priobčil studijo „Novice in dr. Janez Bleiweis.“ Kdor hoče v kratkih, krepkih potezah izvedeti našo politično, književno in prosvetno zgodovino od leta 1870. do 1881., ter dodobra spoznati Bleiweisa v njegovem mnogostranskem na vsa vprašanja našega javnega življenja se raztezajočem delovanji, ta beri to razpravo Marnovo, v kateri pisatelj v svojem znanem presekanem zlogu v kronološkem redu na podstavi devetintridesetih letnikov „Novic“ opisuje vse, kar je storil za naš narod Bleiweis, kateremu je Marn vzdel lepo ime Vodnika II. Ta razprava je zrcalo, iz katerega nam odseva pristna slika našega politika in vodnika dr. Bleiweisa.

Mnogokrat se je očitalo Marnu, da opisuje posamezne književnike brez prave pragmatične zveze, vsacega posamič, tako da njegovi spisi bralcu ne dadó nobenega pravega pregleda. Ti ne popolnoma krivični očitki so ga najbrž napotili, da je začel spisovati pregledno zgodovino slovenske književnosti od srede XVI. veka do svojih dni XIX. veka. Imel pa je pri tem še drug namen. Iz predgovora k XIX. letniku „Jezičnikovemu“ se vidi jasno, da mu je presedala preglasna hvala slovenskih protestantovskih pisateljev, priobčena v nemških spisih in celo v šolskih knjigah, zatorej je hotel tudi pisateljem katoliške dôbe pripomoči do prave veljave, zlasti pa, kar poudarja na mnogih mestih, pisateljem duhovskega stanu osvojiti tiste zasluge, ki so si jih pridobili s svojimi, časih že pozabljenimi spisi. To namero je hotel doseči in jo je tudi dosegel s svojimi studijami priobčenimi pod naslovom „Knjiga slovenska“ v dobah XVI., XVII., XVIII. in XIX. veka A-F.

V prvem zvezku te vrste (XXI., 68) razpravlja o slovenskih pisateljih od Trubarja do Janeza Krstnika Lionellija Svetokriškega; v drugem zvezku (XXII., 82) opisuje petdeset pisateljev od patra Hipolita do Vodnika; v tretjem (XXIII., 94) drugih petdeset pisateljev od Vodnika do Bl. Potočnika; v četrtem (XXIV., 98) oseminpetdeset pisateljev od Slomška do Koseskega; v petem (XXV., 97) jednoinsedemdeset pisateljev od Janežiča do Fr. S. Cimpermana

S šestim zvezkom (XXVI., 71) je prekinil opisovanje novoslovenskih pisateljev, posegel je nazaj v IX. vek ter podal Slovencem zgodovinski književni pregled od sv. Cirila in Metoda do Trubarja. Nobena knjiga Marnova ne priča tako jasno, koliko se je v svojem življenji učil, koliko bral, kakor ta, in Marn je bil nánjo nekako posebno ponosen. Vender ne smem zamolčati, da Marn gledé stare slovenščine in gledé vprašanj, ki so ž njo v ozki dotiki, v tem spisu stoji v obče na stališči Kcpitarjevem, Miklošičevem in Šafařikovem, da so mu pa menj znani posledki učenih razprav, ki so jih zadnjih dvajset let Jagič in drugi novejši slavisti spravili na dan.

V sedmem (XXVII., 99) je postavil lep spomenik svojemu večletnemu iskrenemu prijatelju Jeranu ob njegovi sedemdesetletnici. S tem zvezkom je Marn prvič opisal živečega pisatelja. Dotlej je govoril samo o mrtvih. Opisan pa je Jeran na ist način, kakor dr. Bleiweis v XX. letniku. Sploh je bila velika sreča za našo književno zgodovino, da je Marn živel mnogo let v prijateljskem občevanji z Jeranom in dr. Bleiweisom ter tako lahko pozvedel o vsakem važnejšem, tudi brezimnem spisu v njiju listih, kdo ga je spisal. To prijateljsko razmerje med Marnom in obema urednikoma, razsežno znanje po vsi deželi s svojimi stanovskimi tovariši in bivšimi učenci, njegov izvrstni spomin in njegovo živo zanimanje za vse knjige in spise, ki so zadnjih petdeset let v Slovencih hodili na dan, vse to je Marna usposobilo za književnega zgodovinarja, da nam je otel mnogo zanimivih in karakterističnih literarnih črtic, katerih bi pozneje nobenemu drugemu ne bilo možno zaslediti.

V osmem zvezku „Knjige Slovenske“ (XXVIII., 60) je „nekaj iz starega znanja in osebnega spoštovanja, nekaj po pravilu, da več oči več vidi, in nekaj tudi zato, da se čitajo pisatelji skupaj v Knjigi Slovenski“ opisal sedemnajst zna-

menitih pisateljev, med njimi Einšpielerja, Majerja, Moršeca, Trstenjaka, Volčiča, Cigaleta, Levstika, Schwegla, Dežmana, Tuška, Erjavca, Mandelca, Jenka itd.

Deveti zvezek (XXIX., 65) je posvečen slovenskim mladinskim pisateljem in odgojevalcem (Navratilu, Praprotniku, Močniku, Tomšiču, Levičniku, Cegnarju), katere priporoča narodnemu učiteljstvu v svetál vzgled.

V desetem zvezku „Knjige Slovenske“ (XXX., 64) je podal književno sliko dvajsetih večinoma živečih pisateljev, svojih znancev in prijateljev, med njimi zlasti lepo orisal Valjavca in Trdino ter naposled že na smrtni postelji lapidarno opisal tudi sebe samega ter završil z besedami: „Kar je prejšnji urednik Tovarišev rekel: Brez Jezičnika bi že ne bilo Tovariša; to rečem nasproti tudi jaz: Brez Tovariša bi ne bilo Jezičnika. Čast torej „Učiteljskemu Tovarišu“, čast in hvala zlasti blagemu založniku J. R. Milicu in naslednikom.“ V posebnem pismu se je poslovil še od tedanjega listovega urednika g. A. Žumra: „Bolezen, ktera noče še me popustiti, zdelala me je tako, da moram sodelovanje pri „Uč. Tov.“ ustaviti. S XXX. letnikom sklenem „Jezičnika“ . . . Da sem opisal sam sebe, temu se boste čudili. Ali nekatere napačne kritike in zlasti dr. Glaser v svoji slovstveni zgodovini, ki jo je poslal Matici, daje mi povod k temu. Pripisuje mi reči, ki niso moje, nekatere celo napak tolmači etc.“ —

Ako tudi samo po vrhu pregledamo trideset letnikov „Jezičnikovih“, ki skupaj obsezajo 140 tiskovnih pol, začuditi se moramo neizmerni pridnosti Marnovi, katera nam je spisala to ogromno knjigo. Kadar pa začnemo na drobno prebirati to veliko delo ter pridemo do spoznanja, koliko znanstvenega gradiva je nakopičenega v njem, koliko malo znanih stvari je otetih pozabljivosti, koliko novih iznesenih na dan, tedaj preide naše čudenje v iskreno spoštovanje do tistega učenjaka, ki je ustvaril to velikansko knjigo, in radi pritegnemo pesniškim besedam, s katerimi je „Učiteljski Tovariš“ ob petindvajsetletnici Jezičnikovi l. 1887. pozdravil Marna:

Poslopje si obširno stêsal,
V njem kipe naših mož izklêsal,
S cvetovi njih vrlin,
Okitil jim spomin.

In vsega tega truda
Jaz gledam prvi čuda!
Od tod se širi prvi glas
O delih tvojih v trg in vas,
Da rod spozna očete,
Gojitelje prosvete!
Daj Bog, da krepek slehern hip
Ustvarjaš nam še kip na kip,
Da s pridnostjo le sebi lastno
Zgradiš poslopje veličastno,
Da narod vrl
Na dede vrle bode zrl!
Tedaj pa on s čestjo in slavo
Ovenča tudi tebi glavo,
A ti si viješ sam spomin
Iz duševnih vrlin! **A. Funtek.**

Kakor vsako človeško delo, ima naravno tudi „Jezičnik“ svoje hibe in napake. Očitalo se mu je, in ne po krivici, da zajema svoje gradivo samo iz tiskanih spisov; da popolnoma prezira pisane vire in listine; da je njegova pisava prelapidarna; da med posameznimi razdelki in dôbami ni prave pragmatične zveze; da rad po strani zbada in ujeda in da ne jemlje v poštev posvetnih književnikov, ampak da prerad opisuje zlasti one duhovskega stanu. Vse to je nekoliko res, in niti Marn tega ni tajil, pač pa po svojih nazorih zagovarjal. Rekel je večkrat, da vsak pisatelj naj se sodi po svojih delih, a ne po svojem življenji, kar je samo deloma resnično; zakaj pesnikov dostikrat ne moremo temeljito umeti, ako ne poznamo njih življenja. Biografični podatki so zatorej v „Jezičniku“ izvečine jako skromni; tem večja hvala pa gre Marnu, da je razumno in največ v kronološkem redu naštel in ocenil spise posameznih pisateljev, natanko navedel mesta, od koder je zajemal, da je vsakega pisatelja pokazal v vzgledih njegove pisave ter tako neizmerno olajšal delo vsem, ki se bodo za njim pečali s književno zgodovino. Gledé tendencije, s katero je Marn pisal svoje razprave, pravi sam v predgovoru k XXX. letniku: „Poglavitna namera moja zlasti v poslednjih letnikih bila je očitno ta, da bi posvetni rojaki nekoliko bolj se ozirali na slovstvo duhovsko in cerkveno. Kar je duša človeku, to je duhovno slovstvo narodu. Duša in telo je popolnoma človek, sveta in posvetna knjiga — to še le je narodu popolnoma

slovstvo!“ In to namero je docela dosegel! Kratki stavki in presekani zlog so sploh pravo svojstvo Marnove pisave. Tudi tvarina sama, katero je moral obdelati v časopisu na določenem prostoru in ob določenem času, silila ga je do tega, da se je na kratko izražal. Sploh ni gledal toliko na to, da bi bil lepo in razsežno pripovedoval, pač pa je strogo pazil na to, da je vse gradivo razumno uredil in pregledno razvrstil ter iz glavnih spisov pisateljevih navedel primernih značilnih vzgledov. Tudi tisto zbadanje in ujedanje, ki se tokrat nahaja v starejših letnikih, je v novejših do malega opustil. Z leti se je ublažila njegova sodba, da je tudi pisatelje, s katerih spisi se ni ujemal, sodil objektivno, vsacega po svojem zasluženji, o čemer nam jasno pričajo zlasti zadnji letniki.

Če je pa „Jezičnik“ tudi njegovo glavno, vender ni njegovo jedino književno delo. Leta 1869. je v životopisu Baragovem, ki ga je spisal dr. L. Vončina ter dala na svetlo družba sv. Mohorja, opisal književno delovanje tega znamenitega Slovenca, v „Glasih“ kat. družbe pa l. 1880. oglasil se s krepkim govorom. Od leta 1862. do 1873. je bil jeden glavnih in najmarljivejših sotrudnikov „Zgodnji Danici“, katero je l. 1866. nekoliko mesecev celó uredoval, od l. 1873. dalje pa „Slovencu“. Vse te krepko pisane razprave so polemične, šolsko-politične ali pa književne vsebine.

V polemičnih člankih zavrača veri in narodnosti sovražno pisavo liberalnih časopisov, poudarjaje živo potrebo krščanskega življenja.

V šolsko-političnih sestavkih razpravlja o zdanji gimnazijski osnovi, o šolski maši, o srednjih šolah, o razmeri med cerkvijo in šolo, o svobodni učitvi, o šolstvu v obče, o prostem četrtku itd. in povsod se nam kaže iskrenega prijatelja naši šolski mladini, kakor tudi učiteljem, ki imajo nje učenje in odgojevanje v rokah.

V imenovanih dveh časopisih se je oglasil vselej, kadar je umrl znamenit pisatelj slovenski ali kadar je narod slavil znamenit praznik slavnega slovanskega ali slovenskega književnika. Zlasti rad in mnogokrat je opozarjal Slovence na slovanska blagovestnika sv. Cirila in Metoda, branil je „Slov. Matico“ soper raznovrstne napade, hvalno omenjal svojih uradnih tovarišev, ki so odhajali s sveta ali v pokoj (Petruzzi,

Melzer, Nejedli), marsikak boj izbojeval s svojim vročekrvnim tovarišem in nasprotnikom Hezilom (prof. Heinrichom), kakšno osoljeno povedal bivšim slovenskim pisateljem - uskokom (Dežman, Radonievič), spominjaje jih njih prejšnjega mišljenja in delovanja, zlasti pa kratke a lepe nekrologe pisal o zaslužnih naših pisateljih in domoljubih, tako n. pr. je ocenil vladiko Ravnikarja in Kopitarja ob njiju stoletnici, pisatelje Jožefa Poklukarja, Žepiča, Šolarja, Macuna, Pogačarja, Koseskega, V. Laha, B. Raiča, Tuška, Erjavca, Levstika, Dežmana, Cigaleta i. dr. ob njih smrti. V časopisih Marn navadno ni podpisaval svojega imena, časih se je imenoval Istinič, časih Resnicki, časih J. M., časih „Jezičnikov zvest čitatelj“, mnogokrat je pisal brezimno. Toda njegove članke je lahko spoznati po lapidarni, nekako ritmični pisavi, po priljubljenih mu rêklih in pregovorih (Slovan gre na dan ali Katoličan gre na dan itd.). Mnogo teh stvari je porabil pozneje Marn v svojem „Jezičniku“, večina je pa še vedno raztresena po raznih letnikih „Slovenčevih“ ter čaka razumnega moža, ki bi jih zbral in dal na svetlo.

Tako je Marn nad štirideset let neumorno deloval v slovenski književnosti, ter še nezadovoljen s tem, kar nam je spisal in ustvaril, že boreč se s smrtjo, završil zadnjo stran svojega „Jezičnika“ s pomenljivimi besedami: „Žal mi je, da moram skleniti!“

III.

Dasi je imel Marn s svojo uradno službo katehet in učitelj slovenščine mnogo posla, dasi mu je njegovo književno delovanje vzelo mnogo časa, vender je vsled svoje pridnosti in umne porabe in delitve prostega časa utegnil dolgo vrsto let dobršen del svojih moči žrtvovati tudi našemu književnemu društvu „Slovenski Matici“.

Že leta 1865. izvoljen za odbornika je prevzel še isto leto, ko se je bil Levstik odpovedal tajništvu, zapisnikarjev posel ter ga opravljal do leta 1870; potem je bil več let Matičin ključar, od leta 1882. do 1887. nje prvi podpredsednik in od l. 1887. do svoje smrti nje predsednik. Marn je imel sicer ves čas, odkar živi „Matica“, v njenem odboru veljavno

besedo in pretéžen vpliv, vender se je začelo njegovo pravo blagodejno delovanje v tem društvu šele z letom 1882., ko je bil sam izvoljen za načelnika književnemu odseku, župan P. Grasselli pa za društvenega predsednika. Kakor vsako mlado društvo, morala je — kakor sem to rekel že na drugem mestu — tudi „Slovenska Matica“, ustanovljena l. 1864., preboleti svojo detinsko dobo in ž njo združene mnoge neprilike. Vodstvo iz početka ni imelo izkušenj, število pisateljev je bilo neznatno in vrhu tega se je kmalu v društvo zaneslo politično strankarstvo. Vsak stan je hotel imeti od „Matice“, česar je ravno potreboval: kmet in obrtnik poučnih spisov, učitelji šolskih knjig, učenjaki znanstvenega lista, zopet drugi leposlovnih proizvodov. Društvo zategadelj nikomur ni popolnoma ugajalo in se je le počasi razvijalo, da, prišli so časi, ko je celo vidno pešalo. Število društvenikov se je krčilo, knjige so hodile neredno na dan in so časih celo izostale, novci so pošli, da se je moral odbor dotekniti celó glavnice, kritika, ostra in neprijazna, se je oglašala po slovenskih časopisih. Marnova zasluga je, da se je v društvo povrnila sloga in jedinost in da se je v gospodarstvu uvedel najlepši red. Poprej se je leto za letom Matičin odbor tako rekoč volil sam in strogo je pazil na to, da so bili odborniki samo takšni možje, ki so imeli tudi v naši politiki odločevalen glas ali pa da so bili vsaj teh mož politični somišljeniki. To pa ni rodilo dobrega sadu, ker so nekateri nasprotovali „Matici“ že iz političnega strankarstva ter nemilo sodili, kar je zagrešil odbor. Marn je prvi provzročil, da je prišlo v odbor več mladih književnikov, bivših njegovih učencev, dasi se mnogi niso ujemali z vsemi njegovimi načeli ter imeli morebiti ž njim poprej že kakšno malo literarno prasko. Toda miroljuben, prijazen, previden in vedno takten je znal Marn ves odbor upreči v delo, in delal je rad vsak, videč, da je predsednik med vsemi sam najpridnejši pregledovalec društvu poslanih rokopisov in v dvojbenih slučajih društvu najmodrejši svetovalec. Tako je bil odbor s predsednikom, katerega je čislal in ljubil, vselej jedne misli in jednega srca, kar je blagodejno vplivalo na vse društveno delovanje.

Če je predsednik društvu glava, potem mu je tajnik desna roka. In Marn se je pobrinil, da je dobila „Matica“ poleg de-

lavnih odbornikov tudi spretnega tajnika. In tako se je posrečilo modremu predsedniku v nekoliko letih v vse „Matičino" poslovanje pripraviti najlepši red.

Blagodejni nasledki tega vrlega vodstva so bili kmalu očitni. Število društvenikov je za Marnovega predsedništva narastlo od 1084 na 1926; društveno premoženje se je pomnožilo za okroglih 5000 gld.; gospodarstvo z društvenim imetjem se je uredilo, da se odboru zdaj ni treba dotikati glavnice; društvene knjige izhajajo redno; vsebina knjigam se je, kar se priznava vsestransko, močno izboljšala. Letopis, katerega so poprej večkrat polnili dolgočasni prevodi, se je odločil samo izvirnim in znanstveno-poučnim razpravam; za lepoznanstvo se je ustanovila zabavna knjižnica; „Matica" je izdala več znamenitih monografij ter zbrala okolo sebe lepo število dobrih pisateljev. Za vse to pa gre prva zasluga pokojnemu Marnu.

Društveni odbor pa tudi ni zamudil nobene primerne prilike, da bi ljubljenemu predsedniku ne bil izkazal svoje hvaležnosti. Dolgo časa je država in cerkev odlašala odlikovati Marna po njegovem zasluženji.

Dasi je bil Marn že dné 5. velikega srpana 1859. imenovan za stalnega veroučitelja, dné 8. velikega srpana 1863. pa za stalnega c. kr. gimnazijskega učitelja in je dobil dné 18. grudna 1866. naslov c. kr. profesorja, vender so ga navzlic njegovemu vestnemu službovanju šele dné 1. malega srpana 1885. l. povišali v VIII. plačilni razred. Marn je prebil večino svojega službovanja na c. kr. gimnaziji pač ob dôbi, ko za učitelje — slovenske pisatelje niso imeli častnih naslovov, povišavanja in odlikovanja. Pa saj dosti boljše te razmere še dan danes niso; še zdaj marsikateri profesor — slovenski pisatelj lehko pôje s Prešernom: „Slep je, kdor se s petjem vkvarja!"

A tudi cerkev je prezirala svojega vrlega sina. „Neki članek", pravi prof. dr. Lesar[1]), „in tesna zveza s „Slovenčevimi" izdajatelji in prijatelji sta ga spravila v nemilost rajnega knezoškofa Janeza Krizostoma. Ne morem reči drugega, kakor da pisatelj ni hotel nikogar žaliti, žaljenec pa ni prav umeval spisa". Kako je ta zamera bolela Marna, o tem pričajo mnogi

[1]) Drobtinice, XXVII., str. 173.

prijateljski listi iz tistih let, pa tudi druge ustne in pismene izjave[1]). Toda zadnja leta se je stvar obrnila na bolje. Dné 26. prosinca 1889. je bil Marn imenovan za častnega kanonika stolnega kapitlja ljubljanskega, leta 1892. pa stopivši v stalni pokoj odlikovan z viteškim križem Franc-Jožefovega redu, katerega so mu na Cesarjevega godu dan 4. vinotoka 1892. l. slovesno pripeli na prsi. Oba ta slovesna dogodka je tudi „Matičin“ odbor sočutno praznoval z odlikovanim svojim predsednikom[2]). Ko smo bili zbrani dné 4. vinotoka 1892 leta popoldne na Marnovem domu v veseli družbi ter smo v iskrenih napitnicah izrekali nado in veselje, da bode poslej Marn, prost svojih uradnih poslov, vse svoje moči mogel posvetiti „Slov. Matici“, takrat pač ni mislil nihče izmed navzočnih gostov, da nam neozdravna bolezen našega dragega predsednika položi v malo dneh na smrtno posteljo, raz katero ga je poklical Bog k sebi dné 27. prosinca 1893. l. ob 10. uri dopoldne; najmenj pa je mislil pisatelj tega skromnega nekrologa, da mu bode naložena dolžnost, tako v kratkem času „Matičinemu“ predsedniku Jožefu Marnu govoriti nadgrobni govor, s katerim naj sklenem tudi te vrstice. Govor se je glasil tako:

„Dnevi naših let — njih je sedemdeset, in pri močnejših osemdeset let; in kar jih je več, so težave in bolečine! Psalm. 89, 10. — Prečastiti prijatelj pa, čigar umrjoče ostanke izročamo danes hladni zemlji, niti psalmistovih let ni učakal!

A dasi nam prerano vzet, „veliko je končal!“

Tam pa, kjer je doslej bival in deloval, kjer sta njegovo blago srce in njegov bistri um stvarila nesmrtna književna dela, tam je nastala nenadomestna praznina!

Iskren kristijan in vzoren duhovnik, v pravem pomenu Istinič in Resnicki, kakor se je sam rad imenoval, je z zgovorno besedo in spretnim peresom slavil vzore in branil večne resnice krščanstva!

Nam učiteljem predrag tovariš, goreč za obćni razvoj vsega našega šolstva, je z modrim svétom lajšal težave našega stanu ter hodil pred nami svetál vzgled neumorne delavnosti.

[1]) Glej Jezičnik XIV., predgovor; XXX., 55., zlasti pa Letopis Slov. Matice 1889, 286.

[2]) Glej Letopis 1889., 286; Letopis 1893, 236.

Svojim učencem skrben učenik je vodil našo mladino celih petintrideset let ter v njeno dovzetno srce zasejal mnogokatero plemenito zrno, ki se je pozneje razraslo v zeleno drevo, v drevo, ki zdaj rodi in bode še rodilo stoteren sad Slovencem!

Marljiv kakor čebela in delaven kakor mravlja, nam je v neminljivih spisih opisal „očetov naših imenitna dela“, korenito ocenil dične naše pesnike in pisatelje ter prvim veleumom našega naroda, Linhartu in Vodniku, Prešernu in Levstiku, Metelku in Bleiweisu, Kopitarju in Ravnikarju in mnogim drugim preteklih vekov in zdanjih dni postavil sijajne spomenike „aere perennius!“

Sam temeljito učen, je čislal znanje, kjer ga je našel; sam strpljiv in krotkega srca, je netil okolo sebe ogenj miru in sprave, ogenj prave krščanske ljubezni in iskrenega spoštovanja.

„Globok um bil mu, čut gorák
Odzgor je dán;
Značaj je skôval si krepák
Kot gôre nezmaján.“

Boljšega moža pač v zdanjih dneh ni imela Ljubljana, in okolo tega moža smo se zbirali radi zastopniki raznih stanov in raznovrstnega prepričanja, kadar nas je klical in vabil na složno delovanje v srečo in omiko našega naroda.

Postavili smo ga na čelo prvemu našemu književnemu zavodu — idealni celokupnosti slovenski.

Previdno, modro in uspešno je po valovitem morji krmil ladjo naše „Slovenske Matice“, dokler mu na veliko žalost vse slovenske zemlje krmilo ni padlo — žal, veliko prerano iz njegove srečne roke!

„A tvoj pepel da tihi mir pokriva!
Prerano vzet veliko si končal!
Objema te mladika večnoživa:
Dokler Slovén svoj jezik bode znal,
Med nami bodejo živela
Nesmrtna tvoja dela!“

Slovarski doneski iz živega jezika narodovega.

Priobčuje in razlaga **dr. K. Štrekelj.**

Zbirka prva.

Pod zgorenjim naslovom namerjam od časa do časa, kakor se mi bo ravno nabirala pripravna tvarína, priobčevati prijateljem slovenskega jezika manjše doneske za nov slovenski slovar. Te zbirke bodo obsegale samó iz živega narodnega jezika posnete besede; na knjižni jezik se bom oziral samó tedaj, kadar bo moči ž njim kaj pojasniti ali pa kako besedo izkazati že v starejših jezikovnih virih. Načeloma se nič ne vzprejemlje, kar bi že bilo v naših slovarjih, razen če ima beseda nekoliko drugačen pomen in bi se morda zdelo potrebno, dokazati jo tudi v narodnem govoru. Sedaj, ko nam profesor Pleteršnik podaje sad svojega mnogoletnega truda in nam ni več treba brskati skoraj po vseh naših slovarjih, da izvemo, ali je kaka beseda že znana ali ne, treba se nam je pač le še bolj pobriniti za to, da zberemo, kar je na to stran še skritega v našem narodu. Taka dopolníla so osnovana v stvari sami, a s Pleteršnikovim slovarjem so nam zdatno olajšana. Saj tudi o tem najnovejšem našem besedišču veljá beseda, katero je o svojem neprecenljivem, na vse strani zanimivem, skoro nedosežnem, vsakemu raziskovalcu slovenskega besednega zaklada neobhodno potrebnem delu zapisal véliki nemški filolog, J. Andreas Schmeller: „Sammlungen solcher Art wird man wol nie als geschlossen ansehen dürfen; viel ist für sie schon gewonnen, wenn sie einmal angelegt sind, alles Mögliche, wenn sie nie ganz aufgegeben werden.“

Podane besede skušam, če niso celó jasne, tudi razložiti gledé njih etimologije. Kedor je kedaj imel opraviti s to ne-

varno gospó, vé najbolje, v kaki méri je človeku biti opreznemu in kako rado se mu spodrsne, če nastopa preoblastno in s preveliko gotovostjo. Česar nisem zadél, to bodi drugim povod, da oni pravo najdejo. Vendar upam, da bo marisikaka opomnja prav prišla etimološkemu slovarju slovanskih jezikov in da moj trud ni bil odveč.

Prva zbirka obsega blago, katerega sem nekaj nabral sam, nekaj pa ga dobil od drugod, namreč:

1. Najbolj obširni spisek manj znanih besed mi je izročil moj prijatelj dr. Henrik *Tuma*, sedaj c. kr. sodni pristav pri okrožnem sodišču v Gorici. Ta gospod si je že več časa zapisaval besede, katere je čul v občevanju z narodom ali pa imajoč ž njim opraviti v uradu. Tako je rešil pozabljivosti mnogo besed s Tolminskega in Istre, in od njega so tudi besede, ki so zaznamovane, da se govoré na Polici.

2. Nekaj besed sem vzel iz rokopisa, ki mi ga je za véliko zbirko narodnih pesmi izročil moj pokojni učitelj *Miklošič;* te besede mu je zapisal sedaj tudi že umrli profesor Sebastijan *Žepič* v svoji domači vasi Gozdu pri Tržiču na Gorenjskem. Zaznamoval sem jih, kakor da so iz Tržiča.

3. S Kozjaka nad Mariborom mi je poslal nekaj narodnega blaga gosp. Svitoslav *Hauptmann*, učitelj v Jarenini.

4. Veliko število besed sem pobral iz rokopisov narodnega blaga, katero hrani naša „Matica“ in katero se mi je blagovoljno prepustilo v porabo. Med temi rokopisi spadajo sem:

a) Spisek besed iz Belih Kranjcev med narodnim blagom, katero je zapisal kot nekedanji osmošolec sedanji kaznilniški kurat vč. g. Anton *Žlogar* v Ljubljani. Ta lepa zbirka nam vnovič priča, kako bogato in važno je v leksikalnem oziru pleme Belih Kranjcev.

b) Papirji umrlega Ferdinanda *Kočevarja,* v čegar zapiskih je tu pa tam najti kako zrno, ki zasluži, da se reši pozabljivosti; žalibog ni Kočevar vedno pristavljal kraja, kjer se kaka beseda govori.

c) Knjižica iz ostaline slovenskega pisatelja M. *Ravnikarja* Poženčana, obsegajoča na koncu spisek rastlinskih imen in podatkov, kakó se te rastline uporabljajo v narodni medicini. Ravnikar je menda tudi prvi pri nas zapisaval narodne pravljice. Njegove besede so zaznamovane z „Gora“.

d) Par izrazov sem našel v narodnem blagu, katero je po Goriškem in Ipavskem nabral A. *Pegan.*

Vsem imenovanim gospodom — dvema mi tega žalibog ni več mogoče storiti javno — in zlasti odboru „Matice slovenske“, ki mi je prijazno poslal vse svoje narodno blago na Dunaj, izrekam prisrčno zahvalo za njih prispévke; mislim, da jih nisem napačno porabil.

Kar se tiče znamenj za pisavo v narečju podanih besed, opomnil sem potrebno že v spisu „Jezikoslovne mrvice“ (Ljublj. Zvon IX. [1889] 353) in deloma tudi v spisu „Iz besednega zaklada narodovega“ (Letopis 1892. 2). Kjer naglasa na kaki besedi ni, nisem ga mogel poizvedeti, niti si ga upal sám določiti. Na Pleteršnikov slovar sem se mogel ozirati samo do strani 800. v I. zvezku (do besede *ognjemerstvo*).

Kratice.

Kratice, ki jih rabim, so iste, kakor v spisu „Iz besednega zaklada narodovega“ (Letopis 1892. 3, 4). Té-le so nove:

Belostenec = Gazophylacium seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium etc. Zagrabiae 1740 (dva zvezka).

Diez = Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen von Friedrich Diez, 5. Aufl., Bonn 1884.

Habdelič = Dictionar ili reči slovenske z vekšega ukup zebrane, u red postavljene i diačkemi zlahkotene trudom Jurja Habdeliča. Vu Nemškom Gradcu 1670.

Jambrešič = Lexicon latinum interpretatione illyrica germanica et hungarica locuples ab Andrea Jambrešič. Zagrabiae 1742.

Kek = Kleines Wörterbuch der slovenischen und deutschen Sprache, Laibach 1834.

Kluge = Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von Friedrich Kluge. 5. Aufl. Strassburg 1894.

Kosovitz = Dizionario del dialetto triestino e della lingua italiana, della lingua italiana e del dialetto triestino. Compilato sui migliori vocabolari italiani per cura di Ernesto Kosovitz, Trieste 1877.

Kristianovič = I. Kriztianovich, Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart. Agram 1840.

Matzenauer = Cizí slova ve slovanských řečech. Sepsal Ant. Matzenauer. V Brně 1870.

G. *Meyer* = Etymologisches Wörterbuch der albanesichen Sprache von Gustav Meyer. Strassburg 1891.

Saineanu = Dicționar româno-german conținênd nomenclatura completă a vocabularuluĭ român; termeniĭ tecnicĭ și neologismele cele maĭ întrebuințate; indicarea etimologieĭ și a accentuluĭ, fraseologia și expresiunile idiomatice de Lazăr Saineanu. Bucureștĭ 1889.

Vgl. Gr. = Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen von Fr. Miklosich. Wien. I.² 1878, II. 1875, III.² 1876, IV. 1868—1874.

frc. = francoski. — *izg.* = izgovori. — *šp.* = španjski.

Arbolec, *-lca*, s. m., neka bolezen, kadar človek v glavi oteče, die Gesichtsrose (Suhor). Cigale piše v svojem slovarju *jarbolec* Rothlauf, in isto besedo podaja po časniku „Dom in Svet“ iz Belih Kranjcev tudi Pleteršnik. — Temna beseda. V pričetku besed se *j* pridržuje ali odmeta tudi sicer; prim. Letopis 1892, 14: *jarnica-arnica, jarica-arica*. Vse kaže, da je naša beseda samó izprevržena iz *vrbanec* sv. Antona ogenj, sacer ignis, erysipelas, superrubedo, katera beseda je dobro znana Kajkavcem, kakor pričajo že Habdelič, Belostenec in Jambrešič. Pokojni Matzenauer ima v svojem delu Cizí slova 372 iz hrvaščine (pač kajkavske, ker Karadžić besede niti ne omenja) *vrbanac* erysipelas, růže, ohnipara ter primerja ital. *fervenza* aestus, ardor, rum. *fervinca* isto, na str. 416. pak dodaje v dostavkih in popravkih še madž. *orbáncz* Rothlauf. Dasì Miklošič v razpravi „Die slavischen Elemente im Magyarischen“ molči o ti besedi, zdi se mi vender gotovo, da jo imajo Madžarji, kakor še nekaj drugih pri Miklošiču ne omenjenih besed od Slovanov, t. j. Slovencev, in ne ti od njih; pač pa jo imajo od Madžarjev Rumuni, ki govoré *orbanț* Rothlauf (Șaineanu 281). A tujka se mi vendar le zdi tudi v slovenščini. Nemogoče ni, da bi ne bila od italijanske besede *fervenza*, kakor sodi Matzenauer; vendar mislim, da nam vtegne besedo razložiti, sosebno če pomislimo, da se tudi druge bolezni imenujejo po svetnikih, ki pomagajo proti njim, zapisek pri Schmellerju-Frommannu I. 138 : ‚*St. Urbans Plage* der Rausch, auch hitziges Fieber, Podagra', in pa opomnja v Schöpfu 784: ‚*St. Urbans Plag*, d. i. hitziges Fieber, Podagra in Folge vielen Trinkens (St. Urban ist nämlich Weinpatron), vgl. Zt. VI. 7 f.‘ S ‚hitziges Fieber‘ bi se strinjal nsl. *pereč ogenj* Antonifeuer, od debla *per* (Et. Wtb. 240: per-7.), odkoder je tudi nsl. *peračec* Art Hautkrankheit, č. *ohnipara* Art Grind, p. *ognipioro* id. Pri ti priliki opomnim, da je lepo vreme sv. Urbana dné (prim. Navratilove podatke v Letopisu 1890, 108, 109) tudi Slovencem prav takó, kakor Čehom in Nemcem znamenje dobre trgatve, če so namreč zapiski v Kocbekovih Narodnih pregovorih i. t. d. na str. 84. res narodni in če jih dotični avtorji niso iz nemščine posneli, kar pač ni nemogoče, ako pomislimo, kako so se delale naše pratike.

Báčka, *-e*, s. f., jagnje, das Lamm (v otroškem govoru; vzhodni Slovenci). -- Pleteršnik ima *backa* weibliches Lamm oder Schaf, in pravo razlago te besede podaje pod besedo *bac*.

Bájo, *-ota*, in *bájok,-a*, s. m., nazivalo za tumpasto, debelo reč (Suhor). — Temna beseda.

Bàk, *-a*, s. m., norec, Narr (vzhodni Slovenci). Prim. narodno pesem v Vrazovi ostalini: „Lani sem plela, plela — Lük no mak, — Ne me je vkanâ, vkanâ — Vsakši bak. — Lani sem plela, plela — Majarun, — Ne me je vkanâ, vkanâ — Vsak kajun.“ — Pleteršnik pozna besedo *bak* v pomenu ‚Leithammel‘; pri Belostencu pa nahajam *bak* kot kajkavsko besedo, a *bik* kot dalmatinski izraz v pomenu taurus; tudi Karadžić oznamenja *bak* kot hrvaški izraz. Kraševci govoré nam. *bik* samó *bàk*, g. *bàka*, kar se pa ne da razložiti iz *bik* po vokalni harmoniji, katera je sicer v tem narečju zeló pomenljiva. Kot psovka nerodnemu človeku je znan tudi nsl. *bik*; prim. še bav. *Stiərax* dummer Mensch, *Stier* grober Mensch, Schmeller-Frommann II. 778. Nemogoče ni, da je *bak* iz *bik* postal po vplivu nemške besede *Bock* (svn. *boc* Schafbock, Ziegenbock i. t. d.), kar je prešlo tudi v madžarščino: *bak* der Bock, der Rammler, das Männchen.

Bákulica, *-e*, s. f., canja, košek, ein Körbchen (na vzhodu). Prim. tudi Slov. Glasnik 1858. 197. — Temna beseda.

Bálati, *-am*, v. ipf., lange in die Nacht wachen, und zwar lärmend, fidel (Suhor). — Odkod?

Báleg, *-a*, s. m., navadno pl. *bálegi* Unflat, Koth (Suhor). Barlè (Letopis 1893, 2) ima *baliga*. — Prim. Miklošič Et. Wtb. 6: balega. Še natančnejše podatke pa najdeš pri G. Meyerju na str. 23. pod besedo *baigz*. Tudi čakavščina pozna to besedo: *bàlog* stercus (Nemanić I. 28).

Bánčiti, *-im*, v. ipf., lärmen, rogoviliti; irre reden, blesti (o bolnikih, Suhor). — Besedo pozna Barlè (Letopis 1893, 2) v pomenu: zvečer dolgo čuti, *zbančiti se*, zbuditi se po noči. Z *vъzbъnąti* nima beseda opraviti ničesar. Prim. s. *bančiti* zechen, kar skuša Daničić v akad. Rječniku I. 171 razlagati iz madž. *bandsa* schielend: jer i pijan čovjek škilji. Stvar je jako na vagalici.

Bántovati, *-ujem*, in *bantovíliti*, *-im*, v. ipf., razsajati, razgrajati, lärmen, krakehlen (Suhor). Barlè o. c. podaje *banta* sitnost, *bantúvati* sitnariti, vznemirjati. — Tudi Kajkavcem, ogrskim Slovencem, Hrvatom in Srbom znana, iz madžarščine izposojena beseda. *Bantoviliti* je pač tvorba po besedah, kakor *rogoviliti* i. t. d. Po Krasu navadna beseda *kraguliti* krakehlen je iz nemščine: tir. *kragell*, *gragoll* Lärm (hol. *krakeelen*); *kragen* laut schreien, Schöpf 338.

Bérnja, *-e*, s. f., méra, držeča dva mernika in pol (Gozdanje na Koroškem). — Pleteršnik pozná besedo v pomenu ‚Sammlung, Collectur des Geistlichen‘, kar je od korena *ber*: bъrati, a težko bo naša beseda ista; primeri mariveč kor.-n. *pęrn* kleines, sackförmiges Fischernetz, svn. *bêre*,

latinsko *pera* 22, in bav. *bêr*, *bêrn*, Schmeller-Frommann I. 261.

Betíčna, *-e*, s. f., grosse Spennadel (Stecknadel) für das Umhängtuch; nasproti je *búcika* kleine Spennadel (Polica). — Tvorba kakor *gospodična:* bъt, bъtič.

Bíbati, *-am*, v. ipf., fluten, wallen: to je deževje, vse biba, kamor človek stopi (Tržič). Pleteršnik ima ta glagol s povratnim zaimkom: *bibati se.* — Prim. bav. *wibeln, wibbeln* sich regen, schnell bewegen, wimmeln, Schmeller-Frommann II. 832; svn. *wibelen* wimmeln, Lexer s. v.

Blánja, *-e*, s. f., neka vžitna goba, ki jo Kočevar popisuje tako: Jung ist er (der Schwamm) in einen Balg eingeschlossen, der beim ausgewachsenen Schwamm unten um den Stengel wie eine weisse Schale sitzt; der Hut des Schwammes ist röthlichgelb und, wenn jung, fett; unten ist derselbe blätterig (okoli Zagreba). — Prim. nsl. *blagva* Pfefferschwamm, pri Habdeliču ‚boletus, fungus herilis'.

Bóbati, *-am*, v. pf., tepsti, pretepati; *nabóbati* natepsti, posebno po hrbtu, tüchtig schlagen, prügeln (Suhor). Pleteršnik ima po Cafu *bubati* mit der Faust schlagen, stossen. — Prim. s. *bubati* gewaltig schlagen, Getöse machen, trommeln; koren *bomb*, Et. Wtb. 18: bombĭnŭ.

Bogatínec, *-nca*, s. m., neka gosenica z rogom na glavi, gosenica mlečkovega večernika (Sphinx euphorbiae), Wolfsmilchschwärmerraupe (Tolminsko).

Bógovec, *-vca*, s. m., podobica s svetnikom, kakor jih devamo v molitvene knjižice, pildek, Heiligenbildchen (Tolminsko).

Bosánka, *-e*, s. f., neka hruška, eine Art Wasserbirne, gross, grasgrün, wässerig, im Juli reif (okoli Zagreba). — Imenovana je po deželi, od koder je prišla, kakor mnogokrat pri sadju in poljskih pridelkih.

Bovčáti, *-im*, v. ipf., izg. *bofčáti*, debelo in dlje časa gledati v kaj kakor bedak, starren, glotzen (Suhor). — Temna beseda.

Brénkast, *-a, -o,* adj., brenkasta je ruta, kadar en vogel pogrneš črez drugega takó, da se vogla ne zakrijeta popolnoma (Hudojužna). — Nejasnega izvira.

Brínovščak, *-a*, s. m., drozgu podoben ptič, črez prsi rujav, ki spremlja brinovke ter naznanja s svojim prihodom sneg (Polica).

Brnóžiti, *-im*, v. ipf., ropotaje in hrumeč hoditi sem ter tje (Hudojužna). — Temnega izvira.

Bŕščev, *-a*, *-o*, adj., knospenreich, drevo je brščevo, to je: ima veliko popkov (Dolnice pri Št. Vidu nad Ljubljano). — Ta beseda bi se v knjižni slovenščini morala prav za prav glasiti *bŕstičav*, od *brstič, brst* die Knospe; Pleteršnik ima *brščên* voll Knospen. Miklošič piše v Et. Wtb. 23:

brŭstĭ: „nsl. *brst* f. Knospe, *brstěti* knospen; s. *brst* junge Sprossen, *brstiti* abfressen, klr. *brost'*, *brostatyś* knospen, *vybrost* Sprossen der Blätter, *broska* Sprossling; č. slk. *brost*", in na str. 417. še: „slk. *brost* puky na buku." Kakor vidimo, je beseda nekoliko omejena; vzhodni Slovani s Poljaki je ne poznajo. Vse kaže, da je tujka; in zares nahajamo v nemščini: srv. *broȥ* Knospe, Sprosse, *broȥȥen* sprossen, Lexer s. v. bav. die *Bross*, *Brosst* die Sprosse, Knospe, Blüthenknospe (stv. *proȥ*), Schmeller-Frommann I. 365. Paziti je tudi še na svn. *brieȥen*, *brôȥ*, *gebroȥȥen* in na starosaksonski *brustian* sprossen. Po Diezu I. s. brote je nemška beseda prešla tudi v romanske jezike: ital. *brote*, *brota*, šp., prov. *brot*, frc. *brout* Knospe, šp., prov. *broton;* šp., prov. *brotar* knospen. — Nova slovenščina pozna tudi oblike brez *t: brsen* poleg *brsten;* mislim namreč, da srbsko pravilo, po katerem iz skupine *stьn*, *stn* nastaja *sn*, ne veljá za slovenščino. Tudi čakavska beseda *brsenìca* cannabis mascula (Nemanić I. 60) govori za to, da nam je vzeti v podstavo *brs* poleg *brst*, s čemur bi se lepó strinjali tudi nemški obliki.

Búban, *-a*, *-o*, adj., bolan, krank (v otročjem govoru, Suhor). — *Buban* je po besedi *bolan* narejen iz *buba* der Schmerz (v otročjem govoru); isti pridevnik nahajamo v čakavščini: *bùban* aegrotus (in der Kindersprache, Nemanić III. 28). Od *buba* je dalje narejeno *bubati* schmerzen, kar ima že Pleteršnik in kar pozna tudi čakavščina na Krku (cf. akad. Rječnik I. 700). — Beseda je romanska: trž.-ital. *buba* male; furl. *bùbe* (voce puerile) = bua, piccolo male o piccolo segno di male. Usasi dai bimbi o da altri parlando con essi; sp. *buba*, bret. *boubon*, fr. *bobo*, Pirona 38.

Búca, *-e*, s. f., svoje ime svinji (v otročjem govoru, vzhodni Slovenci). — Švabski *Buz*, *buz!* Lockruf zu Schweinen, *Buzəlé* junge Schweine (Kinderwort), Schmeller-Frommann I. 317.

Búna, *-e*, s. f., bedak, Dummkopf, Tölpel (Suhor, kjer se govori tudi *béna*). — Mogoče, da je z *u* v buna samó nedoločeno izražen belokranjski glas, ki ga je čuti v ti besedi, in da se beseda ne razločuje od *bena*, ki jo ima že Pleteršnik in o kateri prim. Türkisch I. 31, N. I. 17, II. 89 pod bön.

Cenkljáti, *-ám*, v. ipf., *scenkljáti* v. pf., zum Scherz etwas in kleine Stückchen zertheilen (Suhor). Barlè ima v Letopisu 1893. 6: *čenklati* s pipcem ali nožem kakovo stvar habiti. — Prim. bav. *abe-zunkeln* abhauen, verstümmeln, Schmeller-Frommann II. 1138.

Céncati, *-am*, v. ipf., gugati, jugati, schaukeln (Suhor). — Prim. v Pleteršniku *cincati* auf und ab bewegen in *cencati* humpeln, wackelnd tragen.

Cévlja, *-e*, s. f., (izg. cīwlɛ), človek, kateremu nič ne dopada, ki se vedno grdó drži, pa tudi tak, ki noče jesti (Hudojužna). Takemu človeku se po Cerkljanskem pravi *žmévlja* (izg. žmĭéwlɛ). — Temnega izvira.

Cevŕdati, *-am*, v. ipf., klepetati, schnell reden, plaudern, plappern: babe cevŕdajo (Suhor). — Namesto *cvŕdati*. Beseda je onomatopoetičnega postanka ter v sorodu s *cvrgati* škripati, *cvrkati*, *cvrgetati*, *cvrketati*, *cvrliti* zwitschern, kreischen, *cvrzati*, *cvrzukati* knarren itd. Vloženi *e* v *cevrdati* je primerjati s podobnim vstavkom v zapadnih narečjih pri skupini *čr*: *čerez*, *čerešnja*, pa tudi pri skupini *šr*: *šarájat* govoriti iz n. *schreien* (Podgora pri Gorici); poslednje pozná tudi Skalar, ki piše: pride to milo upitie non *sherai* (t. j. šeraj = šraj) aube, aube ino ue nam 275 b.

Cíjati, *-am*, v. ipf., dolžiti koga, beschuldigen: Gospodinja mačko cija, da ji je sirič vkradla (Kozjak nad Mariborom). Tudi Gutsmann 564 pozna to besedo: *cijam* beschuldige, zeihe. — Iz svn. *zîhen* beschuldigen.

Cijáziti *se*, *-im*, v. ipf., vlačiti se, potepati se, herumstreichen; *cijáza*, *-e*, s. f., vlačuga, die Landstreicherin (oboje v Polici). — Pleteršnik pozná intr. *cijaziti* herumziehen; a jaz ne bi dvojil ž njim, da je beseda res iz nemščine, toda primerjal bi še srednjenemški *zîhen*, *zihen*, *zien*. Da se nemški *h* med vokali ne spreminja samó v *g* (*cigar* Schiffszieher, *cegnar* svn. zehener itd.), ampak da se tudi izgublja, oziroma da se nastajajoča zév zapira z *j*, kaže beseda *cíjati*, katere glej.

Címos, *címus*, *-a*, s. m., ženski pas iz fabriškega sukna, kakor ga nosijo Bele Kranjice (Suhor). Pleteršnik piše *cimoz*. — Beseda je pač iz romanščine: prim. ben. *cimozza* di tela, c i m o s s a o vivagno, l'estremità dei lati della tela, *cimozza* del panno, vivagno o cintolo, il vivo che rattiene la tela di pannolano; *cimozza* del vin, detto per ischerzo e metaf. spuma del vino, Boerio 172. Furl. *cimòsse*, *cimozze* cintolo, vivagno; l'estremità de' panni lani, cerchio di spuma del vino nel bicchiere, Pirona 63.

Crklјáti, *-ám*, v. ipf., prenežno ravnati s kom (Suhor). Iz nemškega *zärteln*, namesto *crtljati*, kakor *štrukelj* iz *Strudel*, *kiklja* iz *Kittel*, in skoraj da stotero drugih zgledov. Na Cerkljanskem je *crkljiv* izbirčen.

Cundráti, *candráti*, *-ám*, v. ipf. nachzappeln, nachzotteln: dete za materjo cundra, pes povsod za menoj cundra (vzhodni Slovenci). Pleteršnik pozna besedo *candrati*, *cundrati* v pomenu reissen, fetzen; na Krasu pa govoré *candrínit* herumschlendern in *candrínka* die Herumstreicherin. — Prim. kor.-n. *zeldern* langsam trippelnd gehen, *nachzeldern*

nachlaufen 264; Pleteršnikov *candrati* je sevéda primerjati madžarskemu *czandra* zerlumpter Kerl, *czondra* Lappen.

Čátiti, *-im*, v. ipf., blebetati, žlobudrati, viel Unnützes, Ueberflüssiges reden (Suhor). Barlè (Letopis 1893, 6): polglasno moliti. — S. *čatiti* lesen.

Čéfati, *-am*, v. ipf., brluzgati, Maulschellen geben (Ljubljana). — Pleteršnik ima *čefukniti*, *čefukati* schlagen; č. *t'afám*, *t'afnu*, Hiebe, einen Hieb versetzen: vse samó onomatopoetične tvorbe.

Čelàn, *-ána*, s. m., človek, kateri grdó gleda izpod *čela*, trdovratnež (Polica).

Čelepátec, *-tca*, *čelepátek*, *-tka*, *čelepátnik*, *-a*, s. m., malopriden človek, nichtsnutziger Mensch; tudi psovka (Suhor). Temna beseda.

Čeljustáti, *-ám*, v. ipf., blebetati, nach alter Weiber Art viel sprechen (Suhor). Pleteršnik ima besedo samó iz knjige; torej je tudi v narodu navadna.

Čóban, *-a*, s. m., vaški črednik, Gemeindehirt, Dorfhirt (Suhor). — Turški *čoban* Hirt, tudi Srbom, Hrvatom, Rumunom itd. znana beseda, prim. Türk. I. 42, N. I. 24, II. 97. Barlè jo ima (Letopis 1893, 7) v obliki *čuvan* iz Gribelj; ta oblika je nastala po narodni etimologiji z naslombo na *čuvati* bewachen, hüten, *čuvaj*, torej *čúvan* tako rekoč ‚der Hüter'. Tudi grški *ποιμήν*, lit. *pëmů* Hirt je prvotno le ‚Hüter': ssk. *pāyúš* iz kor. *pā* schützen (Brugmann, Grundriss der vergl. Gramm. II. 297, 961).

Čóravec, *-vca*, s. m., na eno oko slep človek, der Einauge; tudi psovka (Suhor). Pleteršnik ima *čorav* blödsichtig, *čoravec* langsamer Mensch, Barlè pa (Letopis 1893, 6) *čorav* slep na jedno okó, kar se govori tudi v Suhorju. — Pomèn ‚blödsichtig' je pač le sekundaren, razvivši se iz pomena, ki ga podaje Barlè. Beseda, ki je poznajo tudi drugi narodi, je turška, prim. Türk. II. 9, N. I. 72, II. 158 pod *kör* blind, s. *ćor* einäugig, *ćorav* itd.

Črbolák, *-a*, s. m., odbit lončen polič, vrsta majolike (Suhor). — Prim. spodaj *škrbolák*.

Črgáti *se*, *-ám*, v. ipf., črgá se sveča, kadar se okapa; avstrijski Nemci pravijo: die Kerze trenzt (Tolminsko). — Temna beseda, najbrž iz romanščine.

Čúčati, *-am*, v. ipf., scati, das Wasser lassen (v otročjem govoru, Suhor). — Beseda je v sorodu s *cucati* harnen, *cuca* weibliche Scham, *cucka* Urin, kar najdeš pri Pleteršniku; a tudi s *č* nahajamo te besede, kar spričuje naš *čučati* in kraški *čučka* (*čýčka*) vulva. Ni nemogoče, da je tudi besedo *čèča*, *čečà* prištevati ti družini, nastalo iz *čučà*. Vzporediti bi se ji dalo, če je ta hipoteza resnična (prim. vendar tudi mojo

opazko v Letopisu 1892, 9 pod *čečávna*), alb. *cucę* Mädchen, madž. *cucza* Geliebte, kar se priravnava nsl. besedi *cuca, kuca* weibliche Scham (Et. Wtb. 30, G. Meyer 443: tsutsɛ).

Dán, *dnéva*, s. m.: 1) vzhod, der Osten: megle gredó na dan, die Wolken ziehen gegen Osten (Štajersko); 2) *božji dan*, g. *božjega dneva*, praznik sv. Rešnjega telesa, der Frohnleichnamstag (Tolminsko).

Debélka, *-e*, s. f., neko jabolko, rother Stettiner (Suhor). — V Šebreljah imenujejo takó neko hruško (prim. Pleteršnikov slovar s. v.).

Dédci, *-ev*, (izg. deci) s. m. pl., takó se zovejo na Polici ‚zakonski možje, die Ehemänner', *možjé* samó pak pomeni tam toliko kakor ‚občinski možje, občinski svetovalci, die Gemeindemänner'.

Délati, *-am*, v. ipf., krämpeln, hecheln; dela se volna v Hudojužni, v Šebreljah in po Cerkljanskem jo pa česrajo. Predivo se v Hudojužni m i k a.

Devér, *-a*, in *debér*, *-a*, s. m., der Speisenmeister bei Hochzeiten (vzhodni Slovenci). — Prim. s. *dever* der Beistand und Zeuge der Braut, der Brautführer, čak. *dèverić* paranymphus (Nemanić I. 57.). Pri ti priliki omenjam nekega zapiska v Novicah VII. (1849) 219, kjer se o Coklarjih, živečih na zemlji borovniške, preserske in deloma ižanske fare, pravi, da govoré: „*rezavec, razmetavec* za ženitninskega starašina, *drséla* za družico, *kaból* za škaf, *zmuznik* za posteljšče ali špampet, *vrnéle* za vrata ali leso pri vrtu, *triba* za zvezan kozelc (Doppelharpfe), *katernjač* za cajno, korbico in še dosti druzega".

Dígovček, *-čka*, s. f., trobentica, Primula veris (Polica).

Dípati, *-am*, v. ipf., galoppieren: Od deleč tam dipa na živem konji húzar, onako prav mádžarski (Suhor). — Prim. s. *gjipati* springen in kajk. *džipati*, *-am* in *-ljem* hüpfen (Kristianović, Anhang 11).

Dljúska, *-e*, s. f., der Balg eines getödteten Flohes oder einer getödteten Laus, überhaupt eines kleinen Insectes (vzhodni Slovenci). — Namesto *ljuska, luska* s pridejanim *d;* nasprotno vidimo pri *letvo*, *letva* iz in poleg *dletvo*, *dletva.* Vendar prim. tudi še č. *dleska, dleška* in *dlasek* junge Schote.

Dôba. ‚Zgodaj' se v Suhorju izraža z *v dobi*, kakor pravi tudi Nemec ‚zeitig', Italijan ‚per tempo'. Barlè je v Letopisu 1893, 28 priobčil iz Gribelj *prevdobi* prezgodaj.

Dôbro, adv., jako, zeló, sehr, gehörig; rabi se v okrepílo ali potrdilo: je že dobro dolgo, kar je bil tu (Polica). — Še bolj se je ta adverb razširil v narečju koroških Slovencev, kjer pa je prevzel tudi še druge pomene: ‚Jas bi dro rad pršov' itd.

Dolžán komu biti *na* čem, Jemandem etwas schulden: dolžan mu je na prasjem kupu, er schuldet ihm den Kaufschilling für das Schwein; dolžan mu je na prodajilu, na delu; na zapitku si mi dolžan, du hast bei mir eine Zechschuld (Polica, Trebiče nad Trstom).

Drzán, *drznà, -ò*, adj., pogumen, srčen, muthig: vi ste drzán človek (Tolminsko). Ta pomen se je razvil iz pomena ‚vermessen', primeri s. *drznoven* vermessen, muthig, kühn.

Dúniti, *-em,* v. pf., suniti, stossen (Suhor). Pleteršnik navaja besedo samó iz knjige.

Dúrnik, *-a,* s. m., velik, okoren lonec, ein grosser Topf. Gospodinja veli: „Denes sem kühala une tri velike durnike" (Suhor). — Nejasna beseda; od *dvьri?*

Dušíce *mačkine,* g. *mačkinih dušic,* s. f. pl., Euphrassia officinalis (Polica). — Cigale ima pod besedo Quendel (Thymus serpillum): *mačja dušica, materni dušek, materna dušica, máčešica* (po Gutsmannu). Habdelič pozna *materina dušica* Origanum sequillum, Belostenec pa *babina dušica, máterina trava* (to v Dalmaciji) v istem pomenu. Adj. *mačkin,* oziroma *mačji* je pač le po narodni etimologiji izprevržen iz *majčin, matčin. Materiduška* v Janežičevem slovensko-nemškem slovarju — tudi najnovejši izdaji — je nepremišljeno in nekritično ukradeno iz č. *mateří douška* Quendel.

Fájfati,*-am,* v. ipf., rauchen, kaditi (Suhor). Tudi po Krasu je *fàjfat* znano v pomenu ‚kaditi', in sicer ne samo iz pipe (*fajfe*), ampak tudi v pomenu drugačne kaje, n. pr. cigar, cigaret itd.

Fájtač, *-a,* s. m., kos, Stück (n. pr. mesa; Suhor). — Temna beseda. S *falat, falačec* kos iz madž. *falat* pač ni v rodu, vsaj ne po glasovnih zakonih.

Fajtati, *-am:* kiklja od zad fajta (Suhor). — Iz n. *falten?* Prim. čak. *fajtáč* dicitur infanti inquieto (Nemanić II. 48).

Falamúzga, *-e,* s. f., zaušnica, die Ohrfeige (Suhor). — Nejasnega postanka.

Fànt. Na Polici pravijo: *fànt fántov,* kaj hočeš? Bursche, was wünschest du? — Ta zveza se dá deloma primerjati enakim češkim: kluk klukovská, žid židovská, darebák darebácká (Vondrák, Ueber die persönlichen Schimpfwörter im Böhmischen, Archiv XII. 61 ns.).

Fátiti, *-im,* v. pf., ujeti, uloviti, fangen (Suhor). Namesto *vfatiti* (t. j. *ffatiti*) iz u-hvatiti. Beli Kranjci izpreminjajo kakor Srbi in Hrvati *hv* v *f.*

Féndati, *-am,* v. ipf., *oféndati, -am,* v. ipf., nališpati se, sich herausputzen (Suhor). — Temna beseda.

Fetljati, *-am,* v. ipf.; *sfetljati, -am,* v. pf., hitro zviti, schnell zusammenwinden (Suhor). — Nejasna beseda; prim. turški *fétil* dünner, gedrehter Strick.

Flátati, *-am,* v. ipf., naglo povezati, schnell zusammenschnüren (Suhor). — Temnega izvira.

Flávza, *-e,* s. f., šala, der Spass: flavze vganjati, Spässe treiben (Suhor). — Bav. *Flosen* (*Flaus'n*) Schwänke, unrichtiges Vorgehen, *flaus'n* lügen, Schwänke machen, Schmeller-Frommann I. 776.

Fléten, *-tna, -o,* adj., ročen in pripraven, bei der Arbeit geschickt und geschwind zugleich: tkalec, če je fleten, zasluži na dan tudi po dva goldinarja (okoli Zagreba). — Bav. *flât* Sauberkeit, Zierlichkeit; *flaetig* sauber, zierlich, mhd. *vlætec,* Schmeller-Frommann I. 798. Pojma ‚lepega' in ‚dobrega' sta si zelo v sorodu, prim. grški καλός ‚schön, reizend' in ‚schön, gut, tüchtig für etwas'; č. *lépe* besser od *lepý* schmuck, schön, itd.

Flósnica, *-e,* s. f., zadnjica, der Podex: jo boš dobil po flósnci (Slov. Bistrica). — Beseda je narejena od medmeta *flosk,* glas, če se z votlo dlanjo udari po čem; *flosknìti* udariti z dlanjo; *floska* s. f. (na Krasu) udarec z dlanjo, zlasti po zadnjici, tudi *flosk* s. m.; v tržaški italijanščini *flozca* sculacciata, Kosovitz 17.

Frántiti, *-im,* v. ipf., na hitro pripravljati kaj: kuharice pri pripravljanju frantijo (Suhor). — Temna beseda.

Frétati, *-am,* v. ipf., reiben: črevelj me freta, der Schuh drückt mich, reibt mich (Štajersko). — Svn. *vreten, vretten, vraten* entzünden, wund reiben; bildl. herumziehen, quälen, plagen Lexer s. v.; bav. *fretten* (*frétt'n*) reiben, scheuern, fricare: ‚wer sich hat gefret in engen Schuhen'; ‚für das fretten an eim Schinpain das nit hailen wil', Schmeller-Frommann I. 829.

Fŕlec, *fŕlca,* s. m., koder, die Locke (Tolminsko). — Prim. nsl. *fŕliti* kräuseln, kar bo iz romanščine (prim. ital. *frullare* quirlen).

Fŕnjati, *-am,* v. ipf., na videž hitro delati (Suhor). — Beseda je tuja, ali odkod? Ital. *fornire* pomeni ‚beendigen'.

Frtomúlja, *-e,* s. f., človek, ki hoče vse v naglici opraviti (Suhor). — Temna beseda.

Fúcati, *-am,* v. ipf., *pofúcati* v. pf., schnell essen, in Eile verzehren (Suhor). Na Krasu je *fucati* (fýcat) pfauchen, prav tako tudi v ogrskih Slovencih in Kajkavcih, kajti Belostenec piše: *fucam* se, jako se srdim i kakti od jada grizem se, furio. *Pofýcat* pomeni na Krasu tudi ‚skrivaj odnesti, ukrasti'. S suhorskim pomenom besede *fucati* se še najbolj strinja s. *fukati* stark essen, in zdi se mi, da je suhorski *fucati* nastalo iz *fukcati*, kakor *kacati*, *okacati se* sich der Excremente entledigen iz *kakcati, kakati.*

Fùk, *fúka*, *-o*, adj., polzek: glive so fuke, t. j. polzke. Tako se v Suhorju govori poleg *ofukel*, adj., kar pa imata že Pleteršnik in Barlè (Letopis 1893. 24).

Gácati, *-am*, v. ipf., po blatu bresti, im Kothe waten (Suhor). Govorí se tudi *kácati*. Barlè ima (Letopis 1893. 9): *gacati* težko hoditi, zato gaca raca, *gacan*, dete, ki nerodno hodi, kopitlja. Pleteršnik pozná *kacá se* es ist ein zäher Koth, der Koth klebt an den Füssen. Prim. tudi s. *gacati* waten, kar razlaga Miklošič (Vgl. Gr. II. 473) kot diminutiv glagola *gaziti*.

Gàl, *gála*, s. m., črna grda ptica (Suhor). — Stsl. *galica* Dohle, prim. Miklošič, Et. Wtb. 60 s. v., a ta beseda se pač ne dá ločiti od *galŭ* ibid.: s. *gao* Schmutz, *galiti se* schwarz werden, *galonja* schwarzer Ochs, *galić* Rabe, *galičast* schwarz, mr. *halyč* corvi.

Gáleš, *galéša*, s. m., črn lonec. Uganka: *Rumen galéša liže* = Ogenj liže lonec (Suhor); po Goriškem se glasi ta uganka: Plavec murca liže (murec = kotel). — *Gáleš* izvira iz *gal*, katere besede glej. Besede s sufiksom *eš* so navadno svoja imena domačih živali; tudi v zgorenji uganki se to nalašč uporablja. *Rumen* in *plavec* sta volovski imeni.

Galomúza, *-e*, s. f., svoje ime kravi (Kočevar). — *Muza* = molza die (milchende) Kuh; torej z ozirom na to, kar je povedano pri spredaj stoječih dveh besedah, pomeni *galomuza* toliko kakor ‚črna krava, čada‘.

Garapín, *-a*, s. m., rudeč človek, kadar se napije, vjezi (Suhor). Barlè ima (Letopis 1893. 12): *hárapin* hudoben človek. — *G* (= γ, *h*) je vstavek, kakor v *goder* nam. *oder*, *guni* nam. *uni* itd.

Gárov, *-a*, s. m., rjav pes (Suhor). — S. *garov* schwarzer Hund. Miklošič primerja v Et. Wtb. 60: galŭ: s. *gar* Russ, russige Farbe, *gariti* russig machen. Sufiks *ov* je iz madžarščine: *ó*.

Glájnik, *-a*, s. m., glad, lakot, der Hunger: glajnik ga ima t. j. čreva mu pojejo, volk iž njega gleda (vse v ščavniški dolini). Druga podobna recila: Lačen je, da bi gada snedel; tako je lačen, da se mu pajčevina dela po trebuhu (oboje na Polici).

Gnjócati, *-am*, v. ipf., nespodobno jesti, veliko imeti v ustih, žvečiti (Suhor). — Z *gnjesti* naša beseda pač ne bo v nikaki zvezi; tudi *gnjec* kleiner, dicker Knabe, der Zwerg, *gnjecelj* der Knirps, *gnjecast* zwerghaft nima z *gnjesti* opravila, ker je iz bav. der *Gnea'zl* ein kleiner, dicker Kerl, Knirps, Schmeller-Frommann I. 1354 sub *Knorz* Lümmel. Prav tako neslovenski bo *gnocalo* saumseliger Mensch, *gnocati* mit einer Arbeit nicht fortkommen können (Pleteršnik), s čemur primerjaj kor.-n. *knoutze* ein lästiger, träger Mensch, *knoutzen* herumbalgen, herumwälzen, faul-

lenzen, von einer Bank auf die andere setzen, ohne etwas zu thun 163, bav. *knótzen* knien, kniend sitzen, verächtlich sitzen, der *Knotzer* Ofenhocker Schmeller-Frommann I. 1356. Z našim *gnjocati* prim. bav. *knusen* zermalmen, verzehren, *knüsten, zerknissen*, Schmeller-Frommann I. 1355, in pa bav. *knötschen, knotschen, knutschen* quetschen, zusammendrücken, *zerknitschen* contundere, kneten, *zerknusten* zerquetschen; *verknauzen, verknotzen* Kleider, Tücher, sie durch Zusammendrücken aus ihrer glatten Form bringen, Schmeller-Frommann I. 1356. — V slovenščini se mi zdí potrebno, ne brineč se za etimologijo, pisati v začetku besed *gnj* in ne *gn;* to je namreč karakteristikon naše slovenščine. Edina beseda *gnoj* se pravilu ustavlja, a to samó zato, ker prihaja v istem, oziroma naslednjem zlogu (*gnója*) nov palatalen glas, *j;* pomisliti nam je, da se polagoma v slovenščino prehajajoča istrska čakavščina v tem popolnoma strinja z našim jezikom in da se tam govorí celó *gnjój* fimus (Nemanić I. 11).

Góflja, *-e*, s. f., gobec, das Maul (Ljubljana). — To besedo ima sicer že Pleteršnik, ali tamkaj podani Levstikovi razlagi, da stoji namesto **goblja* gobec, postaviti je vendar nasproti kor.-n. *gûf-l* der Mund 126, kar pač ni iz slovenščine.

Govorjênje, *-a*, s. n.; nima nikakega govorjênja, der Mann hat gar kein Wort, ne govori rad (Polica).

Gózelj, *-zlja*, s. m., zadnja oplat, die Hinterbacke (Suhor). — Iz *gôza, guza* (Et. Wtb. 81: guz) kakor je *uhelj* iz *uho*. Diminutiva ohranijo spol besede, katera se zmanjšuje; a *elj* naše besede ni zmanjševalen.

Grámbav, *-a, -o*, adj., poleg *grámpav*, grampast, rauh (Suhor). Prim. ital. dial. *rapa* Schrunde, Kruste, Runzel, *rapar* schrumpfen, Mussafia, Beitrag zur Kunde der nordital. Mundarten im XV. Jhdt. (Denkschriften der k. Akad. d. Wissenschaften, phil.-hist. Cl. XXII. 165).

Gŕča, *-e*, s. f., zobovje, katero se vrti po obračanju mlinskega kolesa (Tolminsko).

Grešíti, *-im*, v. ipf., pogrešati: jaz ga greším, ich vermisse ihn (Tolminsko).

Grížnica, *-e*, s. f., Anagallis arvensis (Polica). Pleteršnik pozna besedo v drugih pomenih. — Od podstave *griža* drobno kamenje, iz n. *Griess* Sand.

Grmačíce, *grmačíc*, s. f. pl., okoli Zagreba to, kar po Štajerskem štorovke: užitna goba, rastoča češuljema po preperelih štorih, der Stockschwamm. — Prim. čak. *grmòvica* fungorum genus (Nemanić II. 55). Podstava *grm*.

Gúdьka, *-e*, s. f., Schweinchen überhaupt. Gospodinja sezava praščeke: ‚gudeka, gudeka, ná, ná!' (Suhor). Pleteršnik pozna *gudek* Ferkel in *gudika* weibliches Ferkel. Kor. *gad.*

Gúgavičica, *-e*, s. f., neka otročja bolezen, božjasti podobna: otroka drži gugavičica; pač die Fraisen (Tolminsko). — Od *gugati* rütteln, schütteln.

Gúvno, *-a*, s. n., die Dreschtenne (Suhor). Iz knjige pozná to obliko poleg *gumno* tudi Pleteršnik; priobčujem jo v spričevalo, da se govori zunaj Štajerskega, dasì v ozemlju, kjer se hrvaški vpliv ne dá tajiti. Iz *guvno* je dalje nastalo *gubno* (Et. Wtb. 81: gumĭno). Štajerci na vzhodu spreminjajo tudi *mn* v besedi *mnog* in njenih izpeljankah v *vn*; tako so iz *množati se* napravili *vnožati se* lästig fallen, schwer ankommen, Widerwillen verursachen; *vnožljiv* verdriesslich, missmuthig. Zastonj se trudi Trstenjak, to besedo spraviti v zvezo z ben. *nogia*, ital. *noia* i. t. d. i. t. d. (Letopis 1875. 18); beseda je gola preloga iz starejše nemščine: *bevilen:* mich bevilt eines Dinges, es wird mir des zu viel, es wird mir lästig, zuwider, ich werde es überdrüssig Schmeller-Frommann I. 837.

Hábniti, *-em*, v. pf., einstürzen: veljb je doli habnil, t. j. zrušil se (Tolminsko). — Podobno pri Pleteršniku.

Háluga, *-e*, s. f., jezen človek, če na koga navrne; ein Jemanden anfahrender, zorniger Mensch (Suhor). — Temna beseda.

Haráčiti, *-im*, v. ipf., skupljati, zusammenscharren (Suhor). — Mogoče je, da je beseda v zvezi s *harač* tributum iz turšk. *χaradž* Kopfgeld, kar se kot slovenščini znana beseda navaja tudi pri Miklošiču, Türk. N. II. 124; haračiti bi bilo torej = harač, t. j. obresti skupljati, kopičiti, kakor dela skopuh. Pleteršnik ne pozná besed *harač, haračar*, *haračnik*, *haračni*, ki so znane Kajkavcem (prim. Habdeliča, Belostenca in Jambrešiča).

Hladíti si usta, širokoustiti se, bahati se, aufschneiden (Polica).

Hlév, *-a*, s. m., tako se na Tolminskem imenuje oddelek v ‚štali' (= *hlev* drugih krajev), kjer stoji posamezno živinče. Po Krasu *párkot* (cf. Letopis 1882/83. 221), s čemur primerjaj čak. *prkát* ovile (Nemanić I. 47), česar si pa ne upam razlagati iz slovanščine, kakor Levstik na navedenem mestu v Letopisu.

Hóhnjati, *-am*, v. ipf., dumpf sprechen, tönen (Suhor). — Strinja se s stsl. *chachnati* murmurare (Et. Wtb. 88: chonchna). Pleteršnik ima *hohnjati* näseln, kar se pri Kajkavcih glasi *hunjati* naribus loqui, s čemur se sklada tudi kajkavski *hunjav* rheumaticus, *hunjavica* nahod, rheuma (Belostenec I 799, 1058).

Hójba, *-e*, s. f., Gang, Schritte: čul sem hojbo po cesti (Očisla pri Hrpeljah). To besedo ima zaznamovano že Pleteršnik, ali o drugih krajih. Omenjam je, ker je čudnega lica; pričakovali bi namreč *hodba*. *Hojba* je — ako ne sekundarna tvorba (cf. *tatba*) — pač produkt analogije po drugih samostalnikih s sufiksom *ba*.

Hŕdati, *-am*, v. ipf., hrustajoč jesti, knorpeln (Suhor). — Pleteršnik ima pomen ‚nagen'.

Hŕganja, *-e*, s. f., ovojena glavína, ein geselchter Schweinskopf. (zlasti prav suha; Kočevar). Podobno Pleteršnik.

Hŕganjica, *-e*, s. f., das Loch in einem Brette (besonders bei weichem Holze), das dadurch ensteht, dass ein Ast sich herauslockert (vzhodni Slovenci). — Podstava *hrga*, *hvrga*: ossa arborum *hrge* na drevju, Belostenec I. 852; protubero *hrgavem*, id. I. 989.

Hȕd, adj.: 1.) hud breg ein steiler Berg, eine grosse Steigung (Štajersko); 2.) od Brežic do Bizeljskega se dve hüde vüre (Štajersko) zwei gute Stunden.

Hújši, adj.: Dal je premoženje čez ‚hȕjš n̥ búlš' (hujši in boljši = hujše in boljše) er übergab den Besitz sammt den Schulden (Tolminsko), kjer govoré tudi ‚čez dúh n̥ lúh' = ‚dolg in log', kar pa ima že Pleteršnik.

Húr, *-ja*; *húrek*, *-rka*, s. m., dihur, thor, dehor, Iltis (Suhor). — Stsl. *dъhorь*, *tъhorь* (Et. Wtb. 54: dŭch); tudi v ruščini je začetni zlog odpal: *chorь* (gen. chorjá), *chorëkъ*; mr. *chôr*; čak. *horinja* femmina immunda (Nemanić II. 34). V novi slovenščini je beseda naslonjena tudi na *dih-ati* in *duh* ter se glasi navadno *dihur*, pri Gutsmannu 490 pa *duhur*. Morda je beseda sploh neslovanska.

Iglíca, *-e*, s. f., Spennadel, Stecknadel (Tolminsko). Pleteršnik ima isto besedo v drugačnih, a sličnih pomenih.

Ilovák, *-a*, s. m. ilovica, Thonerde; takó se govori poleg *ilovača* v Suhorju.

Izbúhniti *se*, *-em*, v. pf., opriščiti se, ausschlagen: okoli ust so se mehurji izbuhnili. — Pleteršnik ima *buhniti* hervorbrechen. Prim. Et. Wtb. 23: buch-.

Izčíti *se*, *izčijem*, v. pf., počiti se, odpočiti si, ausruhen (Krakovo pri Ljubljani); na Krasu *izpočiti se*, *spočit* čil.

Izčréditi, *-im*, v. pf., prevariti, oslepariti, betrügen, hintergehen: izčredil (ščredil) ga je (Tolminsko). — Nejasnega postanka.

Izčŕtiti, *-im*, v. pf., ausroden: izčrtili so gozd (Tolminsko). — Podstava je *čŕt* das Rodeland; prim. Et. Wtb. 35: čertŭ 1.

Izlúljati, *-am*, v. pf., koga na lahko zbuditi, Jemanden sanft aus dem Schlafe wecken (Suhor). — Prim. n. *lullen* mit lulu oder eintönigem, wortlosem Gesang in Schlaf singen, einschläfern, zur Ruhe bringen, einlullen, Sanders. Naša

beseda bi bila torej nasprotje od *einlullen*, tako rekoč *auslullen.

Izpodŕkniti, *-em*, v. pf., ura izpodrkne (spodrkne), preden bije, die Uhr fällt ein. (Polica).

Izprostíti, *-ím* se, v. pf., razpustiti se, zergehen, zerfliessen: juha se prilije v omako, da se ta *izprosti* (sprosti; Polica).

Izpustíti, *-ím*, v. pf., razvesti, napeljati, ziehen: trta je spuščena po latnikih, die Rebe ist auf Latten in Lauben gezogen (Kazlje na Krasu).

Izsúti se, *izsújem*, v. pf., zdrobiti se, in Trümmer, in Stücke gehen: steklo se je izsulo (Polica).

Izvínjak, *-a*, s. m., rastlina Lythrum salicaria, ker se rabi, kadar se kak ud izvine (Polica). — Pleteršnik pozná to besedo o drugi rastlini.

Izvíravec, *-vca,* s. m., studenec, ki v dolini ali na planem izvira iz tal (Polica).

Jarína, *-e*, (izg. jərína), s. f., rudeča peščena zemlja (Lonjer pri Trstu). — Iz romanščine: ben. *giarina*, *giareta* ghiaiuzza, minutissima ghiaia, Boerio 305; furl. *giarìne* ghiajuzza, ghiaja minuta; terreno ghiajoso, Pirona 185. — Romanski ђ (gj, ǵ), ki ga Italijani in Furlani pišejo z *gi* (pred *a*, *o*, *u*) ali s samim *g* pred *i*, *e*, prehaja v slovenščini in hrvaščini v *j*. Na Krasu govoré: *jənərál* iz *generale* der General; *štəjún* iz *stagione; bońórno*, *bon-jórno* iz ben. *bon giorno; jovənín* iz *giovannino*. Iz čakavščine sem si zabeležil te-le primére: *jardin* hortus iz *giardino; jilanda, jilandra* iz ben. *girlanda; nadárm* der Gendarm iz ben. *gendarmo* (na Avstrijskem) po prehodnih oblikah *jandárm*, *andárm*; *korájan, korájno*, *korájna* animi fortis iz *coraggio; jórijsov* familiae Jorjis iz *Giorgis; jùšto* ipse (med Slovenci = gerade) iz *giusto* (Nemanić).

Jásno, adv.: jasno gledati, imeti čiste, jetične očí, kakor jih imajo jetični ljudje: „Dobíva tako jasne oči, da se mi nič ne dopada“ (Polica). — *Na jasnem* je na Krasu toliko, kakor ‚na prostem, na prostoru, kjer ni nikakih ovir, auf einem freien Platze‘: „Ne meči (metaj) bale (kroglje) v grižo (kamenje), meči jo na jasno, da jo bo videti“.

Kácati, *-am*, v. ipf., po blatu bresti, im Kothe waten (Suhor). — Glej zgoraj besede *gácati*.

Kánjica, *-e*, s. f., ročna sekirica, nekoliko zakrivljena, Astmesser (Breginj). — Pleteršnik ima po Erjavcu iz Livka *kanjec*, *-njca,* s. m., v istem pomenu.

Kápa, *-e,* s. f., pleten, majhen koš za na voz, Wagenkorb (Suhor).

Kaséle, -, s. f. pl., karola, samokolnica, tačka (Suhor). — Kaže biti ital. *cassella* casetta, furl. *cassèle*, dasì se pomen po

vsem ne strinja; poslednje pomeni ‚Truhe', a primerjaj nemške izraze ‚Schiebtruhe', bav. ‚Scheibtruhen' (od koder je slov. *šájtrga*) in ‚Rädleintruhen'.

Káša, *-e,* s. f.: ‚je na vsaki kaši' pravijo o človeku, ki hoče vse opravljati in je povsod: prim. nemški er ist auf allen Suppen, ein Factotum, Hans Dampf in allen Gassen. — ‚Kaša naša paša', pregovor ogrskih Slovencev (Zobrisani Slovén med Műrov in Rabov 12).

Kâtra, *-e*, s. f., svoje ime stari kravi (Kočevar). — Po ženskem imenu *Kátra* Kathrein, Katharina. Osebna imena niso nenavadna za poznamenovanje živali: pr. č. *kačena* Ente, Käthe; n. *Mietz* mačka; gs. *ćichi Michał* Pirol. Glej opomnjo Miklošičevo v spisu „Die slavischen Elemente im Magyarischen" pod št. 448.

Kesér, *-rja*, s. m., vrlogasta tesla (Suhor). — S. *ćeser*, *keser* Art Zimmeraxt, iz turškega *késér* Zimmeraxt, od koder je tudi ruski *kosarь*, glej Türk. II. 7, N. I. 71.

Kétovnik, *-a*, s. m., veriga, na kateri visi kotel, die Kesselkette (Deskla). — Podstava je **keta* iz nemškega Kette; v slovenščini navadna je samo starejša oblika *ketina*, stvn. *chetina, chetinna*, svn. *ketene:* ‚Páže izzúva grôfa stáriga — Z nédrija mu padla kétina, — Zlata, srebrna kétina', nar. pes. — Pod *kita* 4. ima Pleteršnik: ‚ein langer Zug, der Flug, die Schar (o ptičih); kita jerebic, kita rac'. Tudi to je iz nemškega: bav. das oder die *Kütt* von jagdbaren Vögeln, besonders Rebhühnern, die Brut, d. h. die Jungen sammt den Alten, hchd. das Volk; bei Weigand *Kitte, Kette*, Schmeller-Frommann I. 1312; svn. *kütte* herde, stvn. *chutti* Herde, Schar, glej Kluge sub *Kette*.

Kíle-kále, s. f. pl., leeres Gewäsch, Schnickschnack: Kar on govorí, so kíle-kále (Tržič). — Prim. bav. die *Kalle* (ältere Sprache) lautes Gerede, Geschwätz; ‚ich gieb umb deinen öden chall ain wicken nicht'; ‚umb dein öde kall'; *Kallhart* Schwätzer, *kallen* bellen, (verächtlich) sprechen, Schmeller-Frommann I. 1233, 1234.

Kíni, *-a, -o,* pron. indef., kakšen, kater, aliquis: Če nesejo kinega bogatega, Bo dara pipa in papa; Če pa kinega ubogega, Té pa leče in graha; Če pa kino babo, S tisto pa dol na grabo (Kozjak pri Mariboru). — Na Kanalskem in Tolminskem je slišati *kišen* iz *kajšen, kakšen;* a v štajerskem *ki* besede *kini* pač ne tiči *kaj*.

Kížélj, *-žlja,* s. m., bolehav otrok, ein kränkliches Kind; *kižiti se*, v. pf., bolehen okrog hiše se vlačiti (Polica). — Prim. bav. *Kusel* eine Krankheit der Pferde, Schmeller-Frommann I. 1303.

Klečét, *-a*, s. m., ovinek na vodi, mesto, kjer se voda zavije. Šimbiljino prerokovanje o današnjih časih se po pripovedovanju Ipavcev glasi: „Kadar bodo beli turni in bele ceste in na vsakem klečetu malin; kadar bodo kokoši popoldan nesle (nekdaj bajè ni bilo tega) in svete maše se popoldan brale in železo po železu teklo (= železnica), ne bi hotela, da bi bili jermeni mojih črevljev na svetu“ (Ipavska dolina). — Pleteršnik pozna besedo v nekoliko drugačnem pomenu: *klečet* Klippenbank, *kleč* Sandbank, seichte Stelle.

Klínec, *-nca*, s. m., der Bolzen (Tržič).

Klóva, *-e*, s. f., psovka ženam, dekletom i. t. d. (Suhor). — Temna beseda.

Kmálce, adv., prav kmalu, recht bald (Brje na Krasu). — Diminutivnih prislovov ni mnogo v slovenščini; s Krasa imam zapisane še te-le primere: *hítrcɜ* recht schnell, *nalə̀hkɜcɜ* recht sanft, *wúskɜcɜ* (ozko) etwas eng; *mə̀lɜk* in *málcɜ*, ein wenig, kar pozna že Erjavec v Letopisu 1879, 144.

Kobacé, adv., po vseh štirih, auf allen Vieren: Kobacé je zlezel iz grape (Tolminsko). — Nsl. *kobacáti se* je krabbeln, mit den Füssen scharren.

Kobáčič, *-a*, s. m., mlada žival, ki še počasi hodi, se kobacá (Tolminsko). Janežič ima *kobacáti* langsam dahersteigen.

Kodeljkáti, *-ám*, v. ipf., v skok dirjati, galoppieren (Ljubljana). — Prim. ital. *cavalcare* reiten.

Kofljáti *se*, *-ám*, v. ipf., pipati se, sich balgen (Ljubljana). — Prim. bav. *keifeln* Aergerlichkeit zeigen, zanken, Schmeller-Frommann I. 1229.

Kolábre, *-ber*, s. f. pl., nekak voz, eine Art Wagen: Kadar Kapeljanci v Lučane na kolabrah drva peljajo, cvilijo róda kolesa, počasi navkreber se premikajoča: ‚Kje so Lučane? Hudiču v rit!‘ nazdol po klancu pa: ‚Je že vidim!‘ — Podstava *kola?*

Kopitljáti, *-ám*, (izg. kopetljáti), v. ipf., kollern: od kroglje zadeta ptica skopetlja k tlom, herunterpurzeln (Polica). — Pleteršnik ima *kopitljati* mit den Füsschen herumschlagen; podstava *kopito?* Prim. tudi s. *kobeljati* rollen, wälzen; a težko bo semkaj spadalo s. *kovitlati* rund herum jagen, treiben. Vendar prim. tudi bav. sich *überkuppeln* sich überstürzen, häuptlings dahinrollen wie Katzen, Hasen, Schmeller-Frommann I. 1271; nsl. *prekupicnoti se*: sta se v džamo (jamo) prekupicnola (Zobrisani Slovén 87).

Korenína *šentjánževa*, *-e*, s. f., rastlina Polypodium vulgare; uživa se proti mrzlici in je splošno zdravilo (Gora).

Korénka, *-e*, s. f., Traubenwein (vedno sladko vino; F. Kočevar).

Koríti, *kórim,* v. ipf.: to me kóri, das macht mir Sorge (Suhor). Pleteršnik pozna besedo v sličnih, ali ne v prav tem pomenu.

Korômač, *koromáča,* s. m., beratno zéljice, Fenchel (Drašiče v Belih Kranjcih). Besedo prijavljam, ker nosi nazaj potegnjen naglas; drugi Slovenci govoré *koromàč*; iz Belih Kranjcev podaje „Dom in svet" VI. (1893) 431: *kóromač* pimpinella anisum; na Krasu (po naglasnem zakonu tega narečja) *kóramač,* gen. koromáča; čak. *kromàč* in *koromàč* silaus (Nemanić I. 38, 63); Belostenec ima: *koromač, komorač, morač* slatki januš: Jambrešič pozna *koromač* marathrum.

Kósa, *-e,* s. f., seichte, reissende Stelle im Wasser, wo sich der Strom auch etwas krümmt (okoli Zagreba); gl. zgoraj besede *klečét.* — Prim. *zemeljska kosa* die Nehrung (Janežič-Hubad); s. *koso* schräg, schief. Et. Wtb. 134: kosŭ 1.

Kosovrín, *-a,* s. m., tako je nazival mož iz Stanovišča v Kotu pri Koboridu sina svoje strnične (Base), torej je *kosovrin* strnič (Cousin) na drugi stopinji. — Beseda je romanska in sicer iz furlanščine, katera je poleg *cusìn* ohranila tudi starejšo obliko *cusuvrìn,* ki je latinski *consobrinus* bliža, kakor katera koli romanska oblika; retska romanščina ima *cusrein;* iz istega jezika navaja Diez obliki *cusrin, cusdrin.* Furlansko obliko *cusuvrìn* navaja (‚pur usitato') Simzig v spisu „Notizie varie intorno il dialetto friulano con appunti critici e saggi etimologici" (28. Programm des Staats-Gymnasiums in Görz 1878, p. 15).

Kotáljati, *-am,* v. ipf., rollen, wälzen (Suhor). — Besedo pozna že Pleteršnik, a samó iz knjige; poznana je torej tudi narodu. Iterativ od *kotaliti* in to od *kotati.*

Kóvsniti, *-em,* v. pf., drégniti, dročniti, stupfen, rucken, packen: žena me je kovsnila in zbudila (Kazlje na Krasu). — Janežič pozná *kavsniti* mit dem Schnabel hacken, erhaschen, kar pač ni z našo besedo v zvezi (prim. *kavs in ravs);* drugod na Krasu govoré *hòwsnt, hòwsat* stossen, stupfen, s čemur se zlaga naše *kòvsniti.*

Kozelíca, *-e,* s. f., plaskovica, Hemdchen für Kinder (Suhor). — Od *kózulja* iz lat. *casula* Hemd, od koder je tudi *košulja;* prim. bav. die *Kasel* des Messpriesters: casula, die *Casaul,* Schmeller-Frommann I. 1300.

Krížanje, *-a,* s. n., der Ort, wo das Wild wechselt, der Wechsel: sestali smo se kakor volki na križanju, wir sind zusammengekommen, als ob wir uns verabredet hätten (vzhodni Slovenci). — Glagolščak v oznamenilo kraja je redek.

Krížica, *-e,* s. f., hrbtenjača, Rückgrat (Zagreb). — Prim. *križ* Wirbelbein; *križnica* Kreuzbein.

Krmáča, *-e*, s. f., prasica, die Sau (Suhor). Besedo pozna že Pleteršnik, ali samo iz knjige. Podstava *krma* Viehfutter: torej *krmáča* die gemästete κατ' ἐξοχήν; prim. s. *krmak* männliches Schwein, *krmad* Schweine, *krmče* junges Schwein, *krmetina* Schweinfleisch; pri Jambrešiču nahajamo *krmak* sus, porcus.

Kuhílo, *-a*, s. n., kuha, die gekochte Speise überhaupt (F. Kočevar). — Čudna nova tvorba. Sufiks *ilo* je tako zvan živ sufiks; ž njim dela narod še dandanes nove tvorbe. Nastal je iz vrstne spone glagolov četrtega razreda, na katero je bil pristopil sufiks *(t)lo*. A dandanes, nov sufiks kakor *ljiv, ček* i. t. d., ni omejen na glagole omenjene vrste, ampak pristopa tudi na glagole drugih vrst, in to ne samó v slovenščini, ampak tudi v čakavščini. Tudi pomen se mu je razširil: s prva se je ž njim zaznamovalo samó sredstvo, dandanes prevzema rad vlogo latinskega sufiksa *tion*, nemškega *ung;* to dê zelo dobro našemu jeziku, ki ne more za take tuje tvorbe vselej rabiti glagolščaka, katerega dovršniki nimajo, in ker sta sufiksa *ba* in *nja* skoraj zamrla, sufiks *tva* pa tudi ne more pomagati povsod iz zadrege. Take tvorbe so: na Krasu in v čakavščini *kupovílo* emptio; *obuvílo* Schuhe; *rezílo* die Schneide; *berilo* Lectüre; čak. *žerilo* victus, res vorandae; čak. *klěčìlo* ‚subsellium'. Tvorbe pomenjajoče sredstvo in pa dejanje, oziroma posledek dejanja: *potrdilo* die Genehmigung, *odobrilo* id.; zlasti je naša knjižna slovenščina polna takih tvoreb, in to ne samó od glagolov četrte vrste, ampak celó od glagolov drugih vrst, zlasti prve in pete, n. pr. *ukazílo* Anordnung od ukazati. Tako tudi napak *posojílo* od *posojati, prisojílo* Einantwortung od *prisójati*, namesto od *posoditi, prisoditi;* Ravnikar še piše 1, 110: če komu kaj posódite, ne hodíte po zastávo ali *posodílo* v hišo k njemu. Zdi se mi, da je sufiks *ilo* pri glagolih pete vrste bil najprej vzprejet v drugem razredu, morda zató, ker je ohranjen v sedanjiku refleks *i*-ja.

Kupljénčič, *-a*, s. m., mera, držeča pol mérnika: ‚pejdi, pejdi po kupljenčič k strici, bomo denarje merili', nar. pravlj. (Suhor). — Pleteršnik pozna *kupljenik* ein Getreidemass (mernik).

Lábor, *-ja*, s. m., Gerölle-Conglomerat (Tolminsko). Erjavec v Letopisu 1882/83. 210 pozná *láberje* Geröllhalde, Schutthalde, Janežič ima *lapor* Mergel, *labora* Nagelfluh, (Pleteršnik tudi Conglomerat), Cigale *lapor* Mergel; s. *lapor* Mergelstein.

Lájdra, *-e*, s. f., malovredna ženščina, nichtsnutziges, (meist altes) abgenütztes Mensch, eine solche Magd (Suhor). Ple-

teršnik ima podoben pomen; tamkaj podana Levstikova razlaga iz ital. *landra* bo prava.

Làjh, *-a*, s. m., tenák in dolg človek, ein langer, dürrer Mensch (Hudojužna). — Prim. svn. *leichen*, *geleichen* aufspringen, in die Höhe steigen, biegen; das *Gelaich* Gelenk, Schmeller-Frommann I. 1420.

Lajhérati, *-am*, v. ipf., okrog se vlačiti, herumwandern, müssig herumstreichen (Suhor). — Istega izvira kakor *lajhati* (prim. Pleteršnikov slovar), samo da je naša beseda razširjena s tujim sufiksom: n. *ieren* i. t. d.

Lastnína, *-e*, s. f.,: nekaj so pasli po komúnskem (občinskem), nekaj po lastninah; privateigentümliches Grundstück (Jelovica pri Podgorju). Cigale pozná *lastnina* v pomenu ‚Privateigenthum'.

Lávga, *-e*, s. f., namaka, iz katere se kuha brinjevo žganje. Pri kuhanju je paziti, da se po izhlapevanju in prekapanju ne pomeša z žganjem; iz kotla pak izteka precej po brinjevem olju pred brinjevcem (Polica). — Iz nemškega *Lauge?*

Lèc, *-à*, s. m.; škornje z lecmì, zavihane škornje, die Stulpstiefel (Polica). — Prim. bav. *Latz* ein Ding, das endigt, begrenzt, hemmt: Saum; prim. pa tudi bav. *lètz* verkehrt, der rechten Seite entgegengesetzt, Schmeller-Frommann I. 1545.

Légnat, *-a*, s. m., priložnost, prilika (po idrijskem svetu). — Iz bav. die *Gelêgenheit* (*Glêgng'ət*), Schmeller-Frommann I. 1455.

Lénard, *-a*, s. m., lenoba, Faulheit: denes te je lénard srel (= srečal; iz ščavniške doline); po Krasu govoré *li̯énar*: svi̯éti li̯énar γα jε zεjὲzdu, die Faulheit hat ihn befallen; *l̊iénar* pomeni tudi ‚Unlust' in neko vrsto solnčarice (Sonnenstich). Štajerska oblika je naslonjena na ime *Lenard* Leonhard.

Lesénje, *-a*, s. n., drevje, česar veje so po zimi ovcam v hrano (Tolminsko). Na Krasu govoré poleg *jεsi̯én* tudi *lεsi̯én* in od tega je beseda *lesenje* postala; jesen daje največ take krme. *Lεsi̯én* je iz *jεsi̯én* postalo po naslombi na besedo *lesén* aus Holz.

Leskóvka, *-e*, s. f., leščerka, das Haselhuhn (Tolminsko). Na Cerkljanskem pravijo *lĭšnkar* (léšnikar) in *frankolìn;* to je iz furl. *franculin* (ital. *francolino*, Bonasia betulina Scop.)

Létinski, *-a*, *-o*, adj., pomladni, pomladanski, Frühlings- (Polica). Drugodi je *letinski* = poletni, Sommer- (Pleteršnik). Podstava *letina* za oba pomena nenavadna.

Líba, *-e*, s. f., das Junge (pullus) von Gänsen und Enten (Dolenjsko). Na Štajerskem in Hrvaškem je *liba* raca (Valjavec v Radu XLIII. 4); Pleteršnik ima iz Valjavca *libek* Gäns-

chen in *liba* beseda, s katero se zovejo gosi in race. — Beseda je madžarska: *liba* Gänschen.

Ličàn, *-ána*, s. m., psovka: ti ličàn! blizu avstrijskonemški G'fries! — Podstava *lice*, torej prav za prav *Grosswange*, kakor *nosàn, čelàn, glavàn.*

Líndek, adj. ind.; ima lindek noge, er hat gesunde, frische Beine (Krakovo pri Ljubljani). Primeri Letopis 1874. 144, kjer skuša Levstik besedo razložiti iz stsl., čemur sem se uprl v Archivu XI. 463, proglasivši besedo za nemško: svn. *linde, lint.*

Lísto. Po Tolminskem se za demonstrativnimi in nekimi drugimi zaimki in prislovi pristavlja včasih sufiks (?) *listo*, ki ojačuje zaimek ali prislov, enako, kakor besedica *prav* ali *ravno: tamlísto* prav tam, *takólísto* ravno takó, *nikóderlísto* nikjer in nikoder, prav nikoder, *tákšnolísti* človek, prav takšen človek. Prim. Et. Wtb. 167: *lêsto*, nsl. *lestor*, *listor* saltem itd., kar se razlaga iz *le-isto.* Da *isto* tiči v naši besedi, je gotovo ali odkod *l?* Iz *le* nur, ali pa je ta *l* samó v zaporo hijata? Za poslednje nimamo sicer primerov. Prim. spodaj *todliž.*

Ljúbiti, *-im*, v. pf., obljubiti, obečati, versprechen (einmal), ljubila mi je, da mi dá (Tolminsko). Pleteršnik ima iz Erjavca ta glagol zaznamovan za nedovršen.

Ljubljánke, -, s. f. pl., cvetica Chrysanthemum leucanthemum (Polica). Pri Pleteršniku je *ljubljanka* neka hruška.

Ljušč, *-a*, s. m. (izg. *ljuš*), rastlina Thamus communis: z ljuščem se drgajo deklice po obrazu, da so lepó rudeče (Gora). Pleteršnik ima iz Tuška *lušč*: *lusnec* ali *luš* Lathraea squamaria, Schuppenwurz, Pokorny-Tušek. 88. — Podstava *ljuska* Schuppe.

Lórbega, *-e*, s. f., der Lorbeer, lovor: „Fige, rožiče za mlade dekliče, Starim babam pa lorbege“ (Kozjak nad Mariborom). Pleteršnik ima iz Slov. Goric *lôrbek.*

Lóščak, *loščáka*, s. m., neka vrsta hrastov, ki ima velik želod, v nasprotju z *gradnjem*, kateri ima le majhen želod (okoli Zagreba). — Prim. *loški* Wald-.

Lové me od vseh strani, ich bin von allen Seiten im Gedränge, in Verlegenheit (Kočevar); krč me lovi, der Krampf packt mich (id., ali ne morda *lomi?*).

Lóvrek, *-a*, s. m., rastlina Stachys arvensis (Polica).

Lúčka, *-e*, s. f., rastlina Muscari botryoides (Dolina pri Trstu.) Prim. Letopis 1879. 123: *lučka* Muscari comosum, kjer se praša, ali je od „luka“ ali od „luči“? Jaz mislim, da je od besede *„luka*, s. f., neka vzpomladna rastlina s čebulico, katere nisem videl v cvetu. Jedé jo, Solkan“, Letopis 1882/83, 294, kjer Levstik to besedo prav razlaga iz stsl.

lukъ allium, Lauch. Tudi rastlina ‚Muscari‘ ima namreč čebulnato koreniko.

Máh *górski, górskega mahú*, s. m., Islandsflechte, Lychen islandicum: uživa se kot čaj proti sušici (Gora).

Mali *krájcar*: on nima tirjati ne malega krajcarja več: er hat keinen Heller mehr zu fordern (Polica).

Málegi, *-ov*, (izg. *málъgi*), s. m. pl., die Buben, die Kleinen (Suhor). — Podstava *mal.*

Maluga, *-e*, s. f., grdo napravljen, našemljen človek (Suhor). — Temna beseda.

Márenj, *-rnja*, s. m.: prinesel mi je marenj, er brachte mir die Kunde, Nachricht (Gozdanje na Koroškem, Tolminsko). — Te besede, ki je že sicer znana, pa v pomenu ‚Gerede, Geschwätz‘, prazne marnje leeres Gerede (po Dolenjskem sploh), omenjam zató, ker se s svojim pomenom še strinja s stvn. *mâri* die Kunde. Na Krasu je *márinj*, g. *márnja* klepetulja.

Máščina, *-e*, s. f., vino, ki se samo zmasti iz grozdja; v ‚brentáču‘ je o trgatvi vedno nekaj máščine (Prosek); to je isto kar ‚samomaščina‘. — Letopis 1882/83. 212 in po njem Pleteršnik ima besedo v nekoliko drugačnem pomenu: „to, kar se dobode od izmaščenega grozdja, anda novo vino, der Most“. Po Et. Wtb. 207: mŭstŭ naša beseda ne spada k stsl. *mъstъ* der Most; domačega izvira beseda vendar ni.

Máternjak, *-a*, (izg. *maternjek*) s. m., Mutterchamille, Chamomilla matricaria; rabi se proti presilni menstruvaciji (Gora).

Mêgeš, *-a*, s. m., jak fant, hrust, brdavs; bolj satirično-humoristično (Suhor). — Temna beseda.

Medúljevka, *-e*, (izg. *medúlovka*) s. f., grm *dobrovita*, Viburnum Lanthana (Polica). — Pleteršnik pozna *medulja*, *meduljevec*, *meduljevina* za isto rastlino. — Temna beseda; ne vem, ali je res domača od podstave *med*, premalo me je botanika.

Méniti, *-im*, v. ipf., kaj ali koga, schätzen: vsak le (to) svoje meni, Jeder schätzt nur das Seinige; méni ga ko zlato kupo, er schätzt ihn wie einen goldenen Becher (Tržič). Pleteršnik ima samo: *meniti za kaj.*

Mès, *mesá* (izg. *mъs*, *mъsá*), s. m., neumen, zabit človek: ti si kot mès (Suhor). — Temna beseda.

Méta *čŕna, črne méte*, s. f., die schwarze Minze (Mentha sativa), dober lek za notranje bolečine moškim; *bela meta* (Mentha crispa, Krauseminze), dober lek za notranje bolečine ženskam (Gora).

Mežàv, *-áva*, *-ávo*, adj., meževen, muževen, saftig: sočivje je mežavo (Polica). — *Mežav* je iz **mežžav*, **mezžav*, **mezžěv*

od *mězga* Saft in den Bäumen i. t. d., stsl. *mězga* succus, prim. Et. Wtb. 196: mêzga.

Minúti, *mínem,* v. pf.: vse vas bo še *minúlo* es wird euch noch an Allem die Lust vergehen (Polica). — Odkod *u* v *minúti, minúlo?* Pač iz *o* za ѫ, ki se je ohranil, ker ga je branil naglas. Na naslombo na *minuta* Minute ni misliti, ker se v dolenjščini pravi *u* glasi kot nekak *ü*; res pa Slovenec spaja po narodni etimologiji *minuto* z *minúti, miniti,* češ, ker hitro mine.

Mísel *dôbra, dôbre mísli,* s. f., rastlina Eupatorium cannabium; rabi se kot sredstvo proti ščurkom (Polica). Prav za prav gré to ime rastlini Origanum vulgare, katera se tudi na Polici res tako imenuje. Preloženo je naravnost iz nemškega *Wohlgemuth* der Dosten, in je našemu slovarju že znano (Letopis 1875. 219; 1882/83. 294). Zelišče Eupatorium cannabium je nekoliko podobno zelišču Origanum vulgare, od tod zamena. *Misel* Gemüth nahajamo tudi v pregovoru: Dobra misel pol zdravja, ein gutes Gemüth macht eine halbe Gesundheit aus, Kristianović 164.

Mléček *rudéči, rudéčega mléčka,* s. m., Schwalbenwurz, Chelidonium maius. S tem si bojazljivi mladeniči mažejo oči, da jih potem zastran bolezni na očeh ne jemljó v vojake. V isti nameri si nekateri nogé razpraskajo do krví ter jih potem namažejo s tem mlečkom, da dobé otok (Gora).

Môčen, *-čna, -čno,* adj., môčna voda ein reissendes Wasser (po Primorskem in Štajerskem); môčno dirjati schnell laufen; in mi dirja premočnó, nar. pes. (Kranjsko).

Môzgi, *-ov,* s. m. pl., das Gehirn: môzgi da mi posahnejo (ali: da se mi posušé), če sem jaz oče tega otroka! (Tržič). Pleteršnik ima to besedo v tem pomenu samó iz Cafa, zato je omenjam iz narodnega vira.

Mrakóvi, *mrákov,* s. m. pf., personifikacija zdravju škodljivega vpliva večerne sape, n. pr. na slabotne in bolehne ljudí, zlasti pa otroke: čuvaj otroka, da mrakovi nadenj ne dojdejo, drugači bo celo noč vékal (vzhodni Slov.); Pleteršnik ima *mraki* neka otročja bolezen. Po Krasu govoré: zvíéčer príme wotróka mrák.

Mrkàj, *mrkája,* s. m., maček (‚stari ljudje so tako govorili‘, Polica). — Prim. nsl. *mŕkati* brünstig sein, stehren; *mrkač* Geissbock, Widder; *mrkej* Ungeziefer (*markaj* Insect, Kristianović 113). Et. Wtb. 191: merka 2.

Mrtváščina, *-e,* s. f., uboj, Todtschlägerei: nikedar se ni mešal med pobojnike in vendar je bil kriv mrtváščine, gleichwohl war er des Todtschlages schuldig (Polica). — Čudna tvorba za navedeni pomen.

Mrtvíca, *-e,* s. f., Ehrenpreis, Veronica officinalis; lek moškim za notranje bolezni, zlasti proti tako zvanemu madronu (čak. *madrún* morbus virorum uterinus, Nemanić I. 43; *màtična* morbus feminarum uterinus II. 50; furl. *madròn* ostruzione ai visceri degl' ipocondrj, ipocondria ed anche isterismo, Pirona 242).

Múhič, *-a,* s. m., die Borstenhirse, Setaria glauca (Polica); *muhvič* Setaria viridis, verticillata (Letopis 1879. 124); Janežič ima *muhič* Art Gras, das vorzüglich in Weingärten wächst; čak. *muhljìć* herba quaedam (Nemanić I. 38). Prim. Pleteršnikov slovar, pa tudi Et. Wtb. 204: mucharŭ: s. *muhar* Art Hirse.

Múnda, *-e,* s. m., imé biku, Stiername (vzhodni Slovenci) Tudi osebno ime. — Prim. švabski der *Muni* der Zuchtstier: *muni stier* bonasus, Schmeller-Fromann I. 1619.

Múnje, *múnj*, (izg. *mùjne*), s. f. pl., múnje ga pretresajo, mrazčalica ali kurja polt ga prehaja (Zalaz pri Tolminu). — Morda isto, kar *molnja* Blitz, s. *munja*: stresa ga takó, kakor človeka pretrese strela; *molnja* je po Tolminskem znan izraz v pomenu ‚puh od strele'.

Múvljati, *-am* (izg. *müvljati*), v. ipf., langsam in den Tag hinein, dahin gehen (Suhor). — Temna beseda; *ü* brani, spravljati besedo v zvezo z *muvljati* brummen, kar se po spričevanju Pleteršnikovem govorí tudi v Belih Kranjcih. To spada v Et. Wtb. 187 pod melva; isto besedo nahajamo v ogerskih Slovencih: *muvlanje,* Zobrisani Slovén med Műrov in Rabov 46: *molvljanje,* kakor piše Miklošič.

Namígati *se, -am,* v. pf., nališpati se, sich aufputzen: danes je pa namigana! (Polica).

Námka, *-e,* die Masche: pletoč nogavice se beró z iglo námke in po njih se šteje širina nogavic (Polica). — Iz *na-imъka kakor zanjka iz *za-imъka, Et. Wtb. 103: jem. Ta lepa beseda nam zeló prav pride, ki imamo za ženska ročna dela takó malo svojega.

Naníknice, -, s. f. pl., s pristavkom *te béle* (*te* je člen), Dorycnium pentaphyllum; ž njimi se kadi, kędór se je hudo prestrašil (Gora). — Podstava ni jasna: Et. Wtb. 215: „Die Verba *nik* germinare in *nik* caput demittere können identisch und die Verschiedenheit der Bedeutung durch Praefixe hervorgerufen sein“.

Napotíti, *-ím,* v. pf., podučiti, eine Anleitung geben: gospod naj me napoté, leiten Sie mich an (Grahovo na Tolminskem).

Nasŕditi *se, nasŕdim,* v. pf., böse werden: *nasŕdjen* (pravilno *nasrjen*) je bil náme, er war böse auf mich (Očisla pri Hrpeljah).

Natŕbati *se, natŕbam,* v. pf., skupiti se, sich zusammenhäufen (Suhor). — Temna beseda.

Návod, *-a,* s. m., die Commission zur Beilegung von Grenzstreitigkeiten. Široko med Slovenci znana beseda (primeri Pleteršnika); tudi na Cerkljanskem se govorí: *nāwad* sma wzìgln, t. j. návod smo vzdignili wir bestanden auf eine Commission. — Vendar ta beseda ni vznikla iz naroda, ampak je prikrojena po nemščini; starejši nemški jezik pozná namreč besedo: die *Anlait* Einsetzung eines um Schadenersatz Klagenden in des Beklagten Güter von Gerichts wegen, die Immission: „ainlaiten Einen hinz eines andern gůten", ihn also einsetzen; der *Anleiter,* Vollzieher einer solchen Einsetzung von Gerichts wegen, Schmeller-Frommann I. 1528. Svn. *anleite,* s. f., Immission, Ausschreibegebühren (bei Kauf, Verkauf etc.); *anleiter,* s. m., Vollzieher einer Immission, Lexer s. vv.

Nebogljív, *-íva, -ívo,* adj., bolehav, kränklich: zmirom je nebogljív (Polica). Cigale in Bartel poznata *nabogljen* kränklich, gebrechlich, Vodnik *nebohlen,* Pleteršnik *nebogljên.* — Prim. r. *neboga,* небожакъ, neboraka Krüppel, Bettler, Et. Wtb. 16: bogŭ. Lit. *neburakas* ‚ein Armer' je pač iz ruskega *neboraka.*

Nígele, *nígela,* s. m., jež, der Igel (v Stržišču). Stržiščane so poslovenjeni Nemci, priseljeni iz bistriške doline na Tirolskem; prim. Sim. Rutarja spis „Nemški Rut na Goriškem" v Kresu II. 524 nss. Začetni *n* ni slovenski dodatek, ampak vse kaže, da imajo Stržiščane to besedo še iz svoje nemške preteklosti; prim. tir. *nigel* Igel, *kêstennigl* die stachlichte, äussere Schale der Kastanie; *schweinnigl* unsauberer Mensch, *lausnigl, filznigl,* Schöpf 469; kor.-n. *îg'l* in *nîg'l* 147.

Nikalnica podvojena v ojačbo: nikoli in nikjer ga ni videti, nikoli in nikamor ne gré, er ist gar nirgends zu sehen, er geht gar nirgends hin (Polica).

Ništaríja, *-e,* s. f., Taugenichts, psovka malovrednemu človeku (Suhor). Besedo poznajo tudi Kajkavci: *ništarija* nullitas, nugatoriæ, Belostenec I. 847 i. t. d. — Srbski *ništarija* Nichtsnutzigkeit, Lappalie; čak. *ništarìja* pomeni poleg nequitia tudi homo nequam (Nemanić II. 61). Beseda je pač prišla iz hrvaščine v slovenščino; vendar prim. nsl. *ništer* (*ništàr*) iz *ničtore,* gl. Cvetje z vrtov sv. Frančiška XIII. 4. zv.

Núta, *-e,* s. f., čreda, die Herde: nuta ovác eine Herde Schafe (Borjane nad Koboridom). — O ti besedi je pisal Krek v Kresu I. 117 ns. Tam in pa v Miklošičevem Et. Wtb. 217: *nuta* bi bilo še dostaviti, da besedo še dandanes pozná v

izpeljankah tudi bližnja sestra polabščine, gorenja srbščina. Pfuhl piše namreč na str. 1094.: „*nuknica* statt *nutnica* (noch bei Frencel) Viehhof, Vorwerk, Erblehngut, (bibl.) Meierhof; *nuknicaŕ* Gutsverwalter, *nuknicować* verwalten". Pomen *goveje črede* se je na našem skrajnem zapadu razvil dalje tako, da beseda pomeni sedaj že samó *čredo* sploh; vzrok temu je to, da jezik nima sicer nič podobnega.

Obára, *-e*, s. f., juha, ki ostane pri kuhanju krvavih in jetrnih klobas (Krakovo pri Ljubljani). V podobnih pomenih pozna besedo Pleteršnik. — Iz *obvara* (Et. Wtb. 381: ver-1), *obarek* Absud, s. *obara* gebrühtes Gemüse i. t. d.

Obhòd, *obhôda*, s. m., obseg, der Umfang: obhod njive je velik, užitka pa nič (Tolminsko).

Oblíca. „Legli smo v oblicah" t. j. legli smo oblečeni, ne da bi se slekli; to je samó šalíva igra z besedami (na Polici).

Odmágati, *-am*, v. pf., von etwas ablassen, abstehen: *odmágal* je, er ist von seinem Bemühen abgestanden (Jelovica pri Podgorju).

Odmériti, *im*, v. pf., biti komu kos: ti ga ne odmeriš, du bist ihm nicht gewachsen (Polica). — Sprva je bilo to prav za prav: im Masse (mera) gleichkommen. Pleteršnik ima to besedo v pomenu Jemanden an Mass (Grösse) übertreffen.

Odpovédati *se*, *odpovém se*, v. pf., ablehnen, nicht annehmen: odpovedal sem se povabila, ich habe die Einladung abgelehnt (Sv. Tomaž pri Štjaku).

Ofeféliti *se*, *-im*, v. pf., osvestiti se, sich bewusst werden: če se človek jako pobije, ali pa posebno, če kokoš kedo udari, pa ta sflofoče/še le čez dolgo časa, pravijo: ofefelil se je, ofefélila se je vendar (Suhor). — Čudna, temna beseda.

Ohomotàn, *-ána*, *-áno*, adj., opažen, überladen angekleidet (Polica). — Podstava *homòt* Kummet? Prim. pak čak. *hòmot*, *homùt*, pallus ad quem palmes adligatur; *hàmot* multae res densae una crescentes (Nemanić I. 36, 29).

Okoluš, *-a*, s. m., das Schweinchen, Ferkel (Suhor). — Temna beseda.

Ôkom, s. indecl. (ali adv.?), vsemu ne morem ôkom, vsemu nisem kos, ich kann nicht alles bewältigen (Tolminsko), Tudi na Krasu se povdarja beseda na prvem zlogu *wókom*, ne *okúm*. — Pravijo, da je to tujka iz laščine, namreč iz *acume;* nihče še ni dosedaj tega dokazal.

Okúsiti, *-im*, v. pf., auf den wahren Geschmack kommen, den richtigen Geschmack bekommen; sedaj sem šelej okusil (Tolminsko). V tem pomenu je rabil besedo že Erjavec, pišoč v Letopisu 1882/83. 163 pod *oslaščiti se:* „oslaščil se je, sprva nij htel jesti, a potem, kadar je okusil, jel je v slast".

Ômah, *omáha*, s. f., der Schwung: zvon níma pravega omáha (Stržišče). Cigale že ima *omàh dobiti* einen Schwung bekommen; to je od *mahniti.* O *omàh* Ueberhand primeri mojo opomnjo v Archivu XII. 463.

Omájati *se, -am*, v. pf.: omajalo se mi je v životu, ich habe den harten Stuhlgang verloren (Polica).

Ománjščevina, *-e*, s. f., brusnica, die Preisselbeere, Vaccinium vitis idaea (Planica nad Kranjsko goro). — Iz *oman* Inula (Et. Wtb. 221: omanŭ). Bav. *Oman* („enula campana oman alias alant. Enula campana reddit praecordia sana") razlaga se iz češčine, Schmeller-Frommann I. 76.

Omléden, *-dna, -dno*, adj., nekoliko sladak, neprijeten, süsslich, matt (Polica). — Et. Wtb. 199: mlêdŭ: ‚nsl. *mlěden* macilentus habd., kr. s *mledan* mager' i. t. d.

Omóči, *omórem*, v. pf.: ta teden sem šelej omogel, erst diese Woche bin ich wieder zu Kräften gekommen (Očisla pri Hrpeljah). Navadno pravimo *opomoči si;* a z vstavljeno nikalnico je glagol sploh navaden: *onemoči.*

Ôpaž, *opáža,* s. m., oboj, der Bretterverschlag (Tolminsko). Janežič pozna *opaž* Feuermauer, Cigale *prepažiti* verschlagen, prim. *paž* Bretterwand, Et. Wtb. 234, kjer se prim. n. *banse.*

Opážiti, *-im*, v. pf., mit Brettern verschlagen; viele Kleider anziehen; zeló gorko oblečenemu se v šali pravi: Opážen si, kakor bi se hotel s samorogom rvati (ruváti, Tržič).

Opésniti *se, opésnem,* v. pf., delo se je opesnilo, pričelo je pomanjkovati (Polica). — Nsl. *opesnoti* entwischen, prim. Et. Wtb. 267: pusn-. Naša oblika bi vstrezala stsl. **opěsnąti.*

Oprêšnik, *-a,* s. m., kar ostane od stisnjenega (prešanega) lanenega semena, der Leinkuchen: „pust ko oprešnik" (Polica). — Podstava *preša.*

Oslovériti, *-im*, v. pf., koga s svetimi sakramenti prevideti, Jemanden mit den Sterbesacramenten versehen (Suhor). — Temna beseda; podstava *slovó?*

Ošlátati, *-am*, v. pf.; kjer je toča ošlatala, ni bilo vina, wo der Hagel (die Reben) bestrichen hat, gab es keinen Wein (Košana). — Podstava je *šlátati* betasten, begreifen, kar pa ne more biti od *hvatati,* kakor mislita Jarnik in Levstik; *šlatati* namreč ni samó gorenjska beseda, ampak poznajo jo dobro tudi Slovenci, ki ne izgovarjajo *l* sredi zloga pred vokalom kot *w.* Znana je celó Čakavcem: *šlatati* rukami pipati, kao kad se što traži u tami (Hrvatske nar. pjesme po Istri iz „Naše Sloge", VI. 55). Prim. svn. *slîten* gleiten.

Otísek, *-ska,* s. m., če peta oteče, imenuje se to otisek. Kedor ga ima, naj dene boso nogo na gola tla; na to naj okoli in okoli noge zemljo z motiko zaznamuje, kakor da bi

podplate rezal. To zemljo, kar je je v okrožju pod nogo, naj potem izkoplje in prebrne, in noga mu bo kmalu ozdravela (Goriško). — Et. Wtb. 357: tisk-.

Otórej, adv.: otorej mleka še ni nobena krava imela, t. j. toliko in takega mleka (Polica). — To bo iz **o-to-že* um dasselbe (Mass).

Ózmica, *-e,* s. f., riba z devetimi belimi pegami, podobna postrvi (Blaško jezero na Koroškem). — Najbrž se za to besedo skriva tujka, prim. v Schmellerju-Frommannu I. 1210: „aloca (piscis) jesen, *alosen*, H. Junii Nomencl“. Primeri vendar tudi bav. *Asch* die Aesche, forellenähnlicher Flussfisch, Thymallus, Schmeller-Frommann I. 165. V koroški besedi je morda odpal na početku *w* iz *l*.

Ôzov, *ozóva,* s. m., oklic, oklič, das Eheaufgebot. Kadar se mlada udaja (moži), ne smé čuti svojega ozova v tretje, ker sicer ogluhne na starost (Suhor). Podstava *zŭ*, prim. Et. Wtb. 405: zŭ.

Pájce, *-eta,* s. n., *pájcek, -a, pújsek, -a,* s. m., das Schweinchen, Ferkel (Suhor). — Gledé prvih dveh besed prim. Belostenca I. 1071: sacres i. e. porci *pajceki*, koi su se k aldovu blagoslavljali; gledé poslednje pa medmet *pujs*, *pujs!* s katerim se prašiči zovejo; dalje *kújsa* das Sauspiel der Hirten (Kras) in *kocek, kucek* das Schweinchen (Goriško).

Pájsati, *-am,* dolgo kuhati, nevkusno kuhati (Suhor). — Prim. bav. die *Baiss*, *Baiz*, das Mürbemachen durch eine beissende Flüssigkeit, confectio *peiza; baissen* etwas durch scharfe Flüssigkeiten zerbeissen, mürbe machen Schmeller-Frommann I. 287. Tudi Belostenec (I. 753) ima obliko *pájsam*: macero *pajsam*, močim, namačem. Drugod se za nemški *beizen* sliši *pócati, pácati.*

Pajtávati, *-am,* v. ipf., željno skupljati, gierig zusammenscharren (Suhor). — Prim. n. *beuten* praedam facere.

Panógla, *-e,* s. f., der Steiss, Schweif des Pferdes; pulil je žimo iz panogle (Drežnica). — Prim. *panogla:* „sirkova (koruzna) latica *la panocchia* (Tolminsko),“ Letopis 1880. 166. Glasovi kažejo, da je besedo v pomenu ‚der Steiss des Pferdes‘ in v pomenu ‚latica‘ izvajati ne neposredoma iz ital. *panocchia*, ampak iz furlanščine, katera nam je bliža in v kateri nahajamo: *panoglàtt* corondul (od tega slov. *krontelj*), fusto o rachide quasi legnoso della spica del maiz toltine i grani, Pirona 80; *panogléte* cimòtt (od tega slov. *čimota*) fusto del maiz di sopra della spica; *panòle* panocchia, spica del maiz, corondul, Pirona 284.

Pápeščak, *-a* s. m., stari so rekli krompirju pápeščak (izg. *pápešček;* Polica) — Prim. čak. *pàpica* Helianthus tuberosus (Mošćenice v Liburniji, Letopis 1879. 125). Imena za

krompir (Solanum tuberosum) in kepasto solnčnico (Helianthus tuberosus, Erdbirne) so se pomešala tudi drugod: primeri Erazma Majewskega spis „Nazwy ludowe kartofla i ich słoworód“ (Prace filologiczne IV. 651): „Roślina helianthus tuberosus, zwana bulwą, znana była w Ewropie jeszcze przed wprowadzeniem kartofla i nosiła miana: *pomme de terre*, *erdapfel* i. t. d. Powszechność, wyszukająca podobieństwa rzeczy nieznanych do pospolitych, znalazła je w roślinie, o jakiej mowa, i przeniosła nazwy bulwy na świežo poznany przysmak.“ — Gledé izrazov *pápeščak*, *pápica* (ako sta od *papež*, *papa*), kar bi torej kazalo na Italijo kot deželo, od koder je rastlina Helianthus tuberosus prišla deloma k nam, prim. še kraški *láškъca*, ki pomeni isto rastlino, in pa rusko nazivalo *vološskaja rěpa*: zemljanaja gruša, topinambur, Helianthus tuberosus, bulva, vološskaja-rěpa, Dalь, Tolkovyj slovarь I. 412. — Druga nenavadna slovenska nazivala za krompir so: *čompa*, (Gorenjsko, Koroško [Cigale], pa tudi v Bolcu na Goriškem, Letopis 1879, 136), kar je temnega izvira; *turka* (Letopis 1880. 197 iz Banjšic), ta beseda je znana sploh po kanalski dolini in narod jo spravlja v zvezo s Turki. Pravljica pripoveduje namreč, da sta dva slovenska janičarja iz kanalske doline (Ročinja) po velikem poboju zopet utekla domu ter prinesla sabo puško, v puški pa krompir. To rastlino sta imenovala *turka*, ker je bila prinesena s Turškega (Vrh nad Kanalom). „*Türkisch* bezeichnete das Fremde, über das Meer gekommene.“ Türkisch II. N. 60.

Peréč *ôgenj*, *peréčega ôgnja*, s. m., rastlina Pelargonium sp., pa tudi rastlina Lychnis flos cuculi (Polica); na Krasu se Pelargonium imenuje tudi *goréča ljubezen*. Miklošič v Et. Wtb. 240: per-7 ima *pereč ogenj* v pomenu ‚Antonifeuer, Rothlauf‘, gl. zgoraj besede *arbolec*.

Péšča, *-e*, s. f., drvo v kolesu, katero se okoli osí vrti, die Radnabe (Suhor). — Nsl. *pěsto*, *pěsta* in *pězda*, prim. Et. Wtb. 245: pês-1. Tudi Kajkavci poznajo besedo *pešča* die Nabe, Radbüchse in *pešče kolno*, gl. Kristianović 37.

Pétnik, *-a*, s. m., tečaj, stožér, die Thürangel (Kočevar). — Podstava *peta*: *pęta*.

Píčlo, adv., slabo, schlecht, kümmerlich (Polica). — O izviru besede (iz ital. *picciolo*) glej mojo opomnjo v Archivu XI. 465.

Písanka, *-e*, s. f., neka hruška, der Winterstreifling, Pyrus baccata (Suhor). — Od *pisan*. Erjavec pozná med *jabolki* izraze: *pisanica*, *pisanka* in *pisanko*, Letopis 1882/83. 318; s. *pisanka*, *pisanika*, Art Apfel.

Písati, *píšem*, v. ipf., bunt machen, bunte Farben in weisse Leinwand einweben: lehko je tkati, gde se ne piše (Za-

greb). — Particip *pisan* bunt je obče znan, a glagol je v pomenu ‚bunt machen, malen‘ (prim. srbski *pisati*) skoraj da izginil; samó refleksivum se še nekod rabi, namreč *pisati se:* črešnje se pišejo, grozdje se piše, röthlich werden.

Pišóra, *-e,* s. f., psovka deklici, Schimpfwort für ein Mädchen (Suhor). — Beseda pomeni toliko, kakor ‚uscánka‘, prim. s. *pišati*, *pišiti* harnen, Wasser abschlagen; *pišnuti;* ital. *pisciare*, ben. *pissar*; furl. *pissâ* orinare; n. *pissen*, angl. *piss*, frc. *pisser*. Sufiks *ora* je sicer v slovanskih jezikih redek; srbski *pišóra* je psovka za slabo rakijo, torej prav za prav = minctum. Zastran pomena ‚deklica‘ prim. s. *cura* in nsl. *curla* od *curati* pissen, nsl. *ščijca* deklica od *scati, ščijem* (Letopis 1882/83. 253). Glej tudi zgoraj besede *čúčati.*

Píščala *-e,* s. f. (izg. *píščala*), tibia, Schienbein (Vilodol v Slov. Istri). Po Krasu *piščəla* ‚Pfeife‘ in ‚Röhre‘. Prim. v Letopisu 1882/83. 222: *pišev*, *pišča*, *piskalica*, *piščal*, Schienbein (od kolena do pete), Cigale; *pišalo* Schienbein, *pišala*, *pišàlo* Pfeife, Janežič. Zastran pomena primerjaj latinski *tibia* ‚Schienbein‘ in ‚Pfeife‘; pri nas sevéda nasprotno. Stsl. *pištalь,* č. *píšťal* Pfeife, Schienbein, p. *piszczałka*, mlr. *piščal’* Flinte; r. *piščálь* duda, sopelь, svirelь; duda strělьnaja, dětskaja igruška: derevjannaja dudka, vъ kotoruju zabojnikomъ zabivajutъ dva pakolьnychъ pyža, izъ koichъ vtoroj, naporomъ vozducha, chlopnuvъ, vygonjaetъ pervyj (ta popis se popolnoma strinja s kraško otročjo *‚pýšo‘);* star. (= slovo starinnoe!) ognevoe orudije; někogda puška, sъ prozvanijami: piščalь solovej, piščalь čeglikъ ili pěvec ipr. *Lomavaja piščalь* osadnaja puška; ružьe, ručnaja piščalь, ručnica; (sěv. vost.) ponyně ochotnoe ružьe, vintovka, malopulьnoe, sibirka, Dalь III. 115, 116. Pomniti je, da na Krasu (in menda tudi drugje) streljajo in piskajo tudi z votlim ključem, če nimajo druge priprave, da je le cev nekoliko daljša; iz bezgovine (prim. r. *piščalnikъ* sambucus racemosa) delajo otročje piščalke in puške. Vse kaže torej, da je evropska beseda *pistola,* die *Pistole* itd. res slovanska, iz češčine vzprejeta, od koder imajo Nemci tudi *Haubitze* (č. *houfnice*). Dietzovi vgovori (I sub pistóla) ne veljajo. V starejših čeških zapiskih se omenjajo kot strelno orožje *dlouhé píšťaly,* iz česar je moči sklepati tudi na *krátké píšťaly.* Prim. T. Buriana spis „České puškařství“ v Časopisu Českého Museum XIX. 415. ns.

Pítoven, *-vna*, *-vno*, adj.: v gorki, svetli sobi je pitovno, gemüthlich (Tolminsko); Letopis 1882/83. 223: *pitoven* durch die Cultur veredelt. Poglej spodaj *zavéten.*

Plajzíkati, *-am,* v. ipf., plapolati, lodern: ogenj plajzíka (Suhor). — Prim. nsl. *plasati* potenter ardere (Habdelič), s. *plasikati*

Et. Wtb. 235: pol 1.). Torej bi bil *j* parasitičen, kakor v *gojzd, ojster, plajzniti* itd.

Plájzniti, opláјzniti, -*em*, v. pf., dobro otepsti, einem hart zusetzen (Suhor). — Namesto *oplazniti*, kakor *gojzd* iz *gozd* itd., mit einer Peitsche so schlagen, dass sich dieselbe um den Geschlagenen schlingt. Beseda spada v Et. Wtb. 237 pod *pelz*, od koder imamo *plaziti* itd.

Pláskovica, -*e*, s. f., isto kar *kozelíca*, Kinderhemdchen (Suhor). — Beseda spada menda pod *plaskjŭ* v Et. Wtb. 248, odkoder imamo stsl. *plaštь*, nsl. *plašč* itd.

Plát, -*í*, s. f., die Felswand, die Seite des Felsens: voda bije po platéh (Planica nad Kranjsko Goro).

Pláti, *póljem*, v. ipf., schöpfen, wässerige Speisen essen; zaničljivo: druzega nismo plali kot močnik (Polica).

Plénjav, -*a*, -*o*, adj., schieferig, spaltig; plénjava je opoka (Tolminsko). — Prim. Letopis 1880. 170: *pléna* Schiefer itd.; Et. Wtb. 250: plênŭ 1.

Plešína -*e*, s. f., die Raçe, der Schlag (Sv. Ksaver pri Zagrebu). — Temna beseda; prim. n. die *Blesche* Schlag, Schmeller-Frommann I. 331. Nemški *Schlag* die Art und Weise; g. τύπος od τύπτω schlagen.

Plíhek, -*hka*, -*o*, adj., mehak; plihek se imenuje n. p. špeh (slanina) od mladega svinčeta, kateri ni žilav in ne dá mnogo ocvirkov, pač pa mnogo mašče, in v katerega surovega lahko porineš prst (Zagréb); v Suhorju govoré *pljevek* poleg *ževek:* fige so pljevke ali ževke (žefke) weich. — Nsl. *pligek, plihko* in *pelhek, plehek* schwach, leer, kraftlos, č. *plihý* dünn, schlaf, l e t s c h i g, Et. Wtb. 250: plig. *H* v *plihek* je posnet po *h* v ženski in srednji obliki; primeri *mehek*, o katerem glej mojo opomnjo v Ljublj. Zvonu IX. (1889) 163.

Pljuvčáti, -*ím*, v. ipf., gaziti komu (Suhor). — Temna beseda.

Plódnik, -*a*, s. m., der Fruchtträger des Männchens: odrezal mu je pri skapljanju namesto plodnika kos črevesa (Tolminsko); iz istih krajev ima Erjavec v Letopisu 1882/83. 223: *plôdnik* Schafhaut, Amnion.

Plúg, -*a*, s. m., tisti lemežu podobni kosti, ki ju ima perotnina na obeh stranéh hrbtenice proti zadnjici, del škofije, der Beckenknochen (vzhodni Slovenci). (Gledé izraza *škofija* prim. čak. *mitra* iz furl. *mìtre*, in madž. *püspekfalat* der Herrenbissen [škofiji kos]).

Po. — 1) Nemški ‚zu Grunde gehen, zu Grunde richten' izražajo Slovenci s ‚*po*' in ‚*zlo*', a v raznih krajih z raznimi padeži: *a*) z dajalnikom: *po zlu deti* pessumdo, *idi po zlu* abi in malam rem, abi in crucem malam (Habdelič); *b*) s tožilnikom: *pó zlo iti* (na Krasu; drugod namesto tega

pod zlo iti); c) z mestnikom: *po zlem iti*: vse je šlo po zlem (Sv. Križ pri Nabrežini). — 2) Za nemški ‚kopfüber' se na Goriškem govorí ‚*po glavi*': ko smo se kopali v Soči, skakali smo po glavi vánjo. Prav za prav je to ‚dem Kopfe nach'; „der Local mit der Praeposition *po* bezeichnet dasjenige, hinter und nach dem eine Bewegung stattfindet", Miklošič, Vergl. Gramm. IV. 676. 9. a). To bi bila torej raba, enaka stsl. po mъně iti, s. jedan jarac zadje po ovcama. Na Krasu se sliši še včasi *po* z mestnikom v tem pomenu: ‚po ovcah so šle krave' (hinter den Schafen itd.), a ta raba se izgublja ter nadomešča s predlogom *za*: za ovcami so šle krave; vzrok temu je dvoumnost. Vzgledi slovenskih slovnic: ‚po očetu je gospodarstvo prevzel, po kom nesnažnem bi jaz ne pil' so le déloma enaki navedenim. — Pri ti priložnosti omenjam, da se nemški *auf* le prevečkrat sloveni z *na*, kjer naš jezik zahteva *po* z mestnikom; voziti se po železnici, auf der Eisenbahn fahren, plovstvo po rekah Flusschiffahrt; po morju plava barčica, ne *na* morju itd.

Počépna, *-e*, s. f., vino, ki kapa od soda v nastavljeno posodo. (Polica). — Iz *podčépina* Tropfwein (Cigale), kar je *pod čepom*.

Podírati, *-am*, v. ipf.: to me na posteljo podira, das fesselt mich ans Bett; das ist die Ursache meiner Krankheit, prav za prav das wirft mich immer wieder ans Bett nieder (Kočevar).

Podmòl, *podmôla*, s. m.: iz podmôla gledati, neprijazno gledati, unter den Augenbrauen hervorschauen, ὑπόδρα. — Nsl. *podmol* Uferbruch, č. unterwaschenes Ufer, Et. Wtb. 186: mel 1.

Podpríčati, *-am*, v. pf., unter Zeugenbeweis stellen. Ako se kaj za pravdo važnega govori ali godi, sklicuje se kedó na koga, da bo za pričo: Pokličem tega in tega ter ga podpričam, da bo resnico govoril pred sodiščem (Tolminsko).

Podrešétka, *-e*, s. f., zrnje, katero med čiščenjem ali ravnanjem pade pod rešeto (Suhor).

Podrípati *se*, *-am*, v. pf., onesnažiti se, concacari, sich bekacken (o otrocih): dete se je podripalo, ima podripano srajčico (Kočevar). — Temna beseda.

Podróčnik, *-a*, s. m., spodnje žensko krilo, ki je nekedaj segalo do prsi, to je do področja (Polica).

Podšíniti, *-em*, v. pf., suniti, einen Stoss versetzen: podšinil me je od zadaj, er stiess mich von hinten (Očisla pri Hrpeljah). Prim. nsl. *prešiniti* durchdringen, Et. Wtb. 339: ši- 2.

Pográbuz, *-a*, s. m., naredil je pográbuz, er hat gestohlen, sich etwas widerrechtlich angeeignet, zusammengerafft (Kočevar). — Iz *pograbiti*. Karadžić ima iz Črne gore *grabus*:

učiniše grabus; a oni onda grabus! t. j. pograbiše, razgrabiše, das Raffen, rapina.

Pogúzati *se,-am*, v. pf., abrutschen, einschrumpfen; drn se poguza, der Rasen rutscht ab (Tolminsko). — Prim. Pleteršnik sub *guzati* 2.

Pôklon, *poklóna*, s. m., kraj na hribih, kjer se izgublja pogled na eno dolino (Tolminsko). Čak. *poklón* inclinatio in *poklòn* nom. propr. loci, Nemanić I. 41, 36. Tolminska beseda ima svoj pomen od tega, ker se na takem kraju ljudje, gredóč od maše in še enkrat vidèč cerkev, proti cerkvi poklanjajo.

Poláti *se,-am*, v. ipf., riniti se, sich gewaltig drängen (Suhor). — Podstava *pol*, Et. Wtb. 235: pel 1.: I. *planąti sę* aufflammen (iz *polnąti)*, nsl. *planoti* irruere; vendar primeri tudi *plati poljem* wogen, Et. Wtb. 254: pol-1.

Polaptáti, *-ám*, v. pf., aufflattern, vzbohotati, vzleteti: kotorne (ne naravnost iz ital. *cotornice* Wachtel, gl. Pleteršnik s. v., ampak iz ben. *cotòrno*, furl. *catòr* perdix saxatilis) so polaptale (Tolminsko). — Isto, kar s. *lepètati se, lepèćem se* flattern. Pod *lepetati* ima tudi Pleteršnik iz Novic to besedo vpomenu ‚frfrati‘, a misli, da je iz srbščine vzeta; tolminska zloženka kaže, da jo poznajo tudi Slovenci, ker *laptati* je nastalo samó po vokalni harmoniji iz *lepetati*. Tvorba je taka, kakor so: *trepetati, cepetati, šepetati* itd.

Poméljar, *-rja*, s. m. (izg. pomélar), der in die Mühle Tragende, der Mahlgast (Suhor). Cigale ima: *meljar*, der Mahlgast in *pomiljar*, *počakavec* der so lange wartet, bis gemahlen wird: Čak. *pòmeljar* qui molendum adfert frumentum (Nemanić I. 57); s. *pomèljâr* Mahlgast (u Srijemu), *pomìlâr* (u Srijemu) der zur Mühle bringt, *pomlìnār* koji ide u mlin da melje, Karadžić s. vv.

Pomêsti, *pomêtem*, v. pf., abortieren: krava je pomêtla (pač *pomêdla!*); iter. *pométati*, *poméčem*: krave poméčejo (Tolminsko). — Tudi s. *pometnuti, pometati* missgebären; drugi Slovenci govoré *povréči*, *izvréči*.

Pómnež, *-a*, s. m., spomin, Erinnerungsvermögen „maš kratki pomnež, kak zavec rep“ (v ščavniški dolini na Štaj.). Tudi Volkmer pozna to besedo. Stapleton rabi *pómen*, *pómna*: merkaite no imejte na p u m e n moye Bessede 78.

Pomóč, *-i*, s. f., die Protection: pomóč je boljši ko glava, Protection ist besser als Talent (Polica).

Ponglíca, **poglíca** in *pôglica*, pločevinasta ost pri vezankah (stogljajih), da se lože potiskajo skozi luknjice, der Schnürstift, der Stift (Tolminsko). Erjavec pozna to besedo v drugih pomenih, prim. Letopis 1880. 174: *poglica* Stecknadel (Ponikve); (v Žabičah) medéna igla, s katero pišejo

pirhe; ibid. 175: *pónglica* isto, kar zaponec, die Haftel. Tam tudi uči Levstik, da beseda stoji namesto *pongvica* (stsl. *pągvica*). Na Krasu govoré *pú̧glca* die Haftel.

Posájati, *-am,* v. ipf., ausleihen, isto kar *posojati*: posajal je denarje in vse izgubil (Tolminsko). — Sekundarna podaljšba stari *ą* zastopajočega *o* v *a*; to kaže, da je tvorba mlada: Et. Wtb. 315: sondŭ 2.

Posékati, *-am*, v. pf., prekositi koga v kaki reči, übertreffen (Polica). *Prekositi*, to je v košnji koga premagati. Namesto *kositi* pa pravijo nekod tudi *sekati* hauen, mähen; torej imamo tudi v *posekati* skoraj isto podobo, kakor v *prekositi*.

Posluške *vtepavati* tratschen, Tratsch auffangen (Polica).

Potépec, *-pca* s. m., pretep, praska, Schlägerei, Rummel: to bo pa potepec, da giebt's wieder einen Rummel! (Polica). — Tvorba je prvotna, ker od glagola *potepati*.

Potrúpa, *-e*, s. f, škodnik, ein Mensch, der Nachtheil, Schaden bringt, Schädling (Suhor). — Podstava *trup: potrupiti* zerbrechen, zerstossen (ein Fenster), *potrup* Einschlag (Gutsmann), *rastrupati* confringere; s. *potrupati* einen Schlag versetzen, *potrupačke* stampfend, og.-slov. *trupati* klopfen: či sirmák na dveraj trűple, odpri i darűj njemi, nagfl. 66.

Poválnica, *-e,* s. f., špehova potica, der Speckkuchen (Lož na Notranjskem). — Ker se *povali*, kadar se zvija.

Pozán, *pôzna, pôzno,* adj., počasen: on je pozán mož, er ist ein langsamer Mensch (Tolminsko). Cigale ima *kesen* v pomenu ‚počasen‘.

Prášati, *-am,* v. ipf., achten, bati se; jaz ne prašam stroškov, da le svoje dobim, ich achte der Kosten nicht, wenn ich nur das Meinige bekomme (Ketinara pri Trstu). Po italijanskem *dimandare*.

Pràv, s. — Vsak človek ima svoj prav, jeder Mensch hat sein Recht (Polica). Substantiviran adverb, samo v ti zvezi rabljen: *pravъ*. Pisati nam je v slovenščini *prav* ne *pravo* v pomenu ‚richtig, recht‘: to ni prav, das ist nicht recht; ‚to ni pravo‘ pomeni ‚das ist nicht das Richtige‘; tako tudi *prav za prav* in ne *pravo za pravo*.

Prebirávci, *-ev*, s. m. pl., der Rindsmagen, der Psalter, devetogub (Polica). Primerjaj v mojem spisu ‚Iz besednega zaklada narodovega‘ (Letopis 1892. 32) besedo *priveruh*.

Prebirávka, *-e,* s. f., podoba iz strdi (strdenica, leceljt), kakoršne se prodajajo po semnjih s prilepljenimi verzi, ki so menda iz fabrike čbeličarja Kastelca; imenujejo se takó, ker se med kmetiškimi fanti in dekleti izbirajo in prebirajo (Dolenja Trebuša).

Précer, *-ja*, s. m., ein Uebermüthiger; **precérjati** *se*, *-am se,* v. ipf., sich stolz benehmen, übermüthig auftreten, šopiriti

se, oblastno postopati (kakor radi delajo kmetiški ljudje; Suhor). — Prim bav.-n. *zier*, *ziere* schmuck, schön, sich *zieren*, sich allzu förmlich oder affectiert benehmen, Schmeller-Frommann II. 1148

Predŕt, *-a, -o*, part. od *predreti*: ti predrta reč, du verflixtes Zeug! (Polica). — *Predrt* je kakor *preklican* in še nekaj drugih glagolov enakega pomena samó evfemizem za *preklet*, kakor v nemščini *verflixt* za *verflucht*. Ti evfemizmi (izraz mi ne ugaja prav) so nastali, ker so dotičniki poznali prepoved: ne preklinjaj, in zato so mislili, da si lahko pomorejo, če besedo nekoliko izprevržejo, češ, tako ne bo greh. Kako skrupulozni so naši ljudje časi v tem oziru, o tem prim. Cvetje z vrtov sv. Frančiška XIII. 89 ns., kjer se nekedo pritožuje, da je dotični list hudobnega duha v nekem spisu vedno imenoval hudič! Kletvice, potem vskliki, v katerih se imenuje Bog ali hudič, izpreobračajo se zeló radi. Toda tega bi jàz ne prišteval narodni etimologiji, kakor to dela Andresen, Ueber deutsche Volksetymologie[5] 372—376; ne smé se namreč pozabiti, da je narodna etimologija produkt nezavestnega duševnega delovanja, da pa se v omenjenih primerih ne more govoriti o nezavestnosti, ker se v njih jasno izraža trdna namera, greha ne delati in se beseda zastran te namére izpremení.

Preglèd, *pregléda*, s. m., der Spaziergang: hoditi na pregled, spazieren gehen (Polica). — Ker se na izprehodu stvari pregledujejo; pomisliti je zlasti na izprehode naših kmetov ob nedeljah, ki imajo samó namèn, ob njih pregledovati, kakó je s poljem in sadeži.

Prehodálka, *-e*, s. f., drugo vino, vtorčina, v nasprotju z *maščina* prvo vino, ki se samo zmastí, gl. te besede (Prosek). — Od *prehoditi* z nenavadnim sufiksom.

Préma, *-e*, s. f., oralno orodje (Suhor). — Čakavski *prēmà* apparatus aratoris (Nemanić II. 31); nsl. *prema* je ein Wagentheil, prim. Et. Wtb. 263: prêmŭ.

Premŕščen, *-ena, -o*, part.: kost je imel premrščeno, durchbissen, zersplittert (Sv. Tomaž pri Štjaku). — Prim. Et. Wtb. 192: merskŭ 1: stsl. *sъmrъskanъ* distortus, *sъmrъšteno* čelo runzelige Stirne; s. *smrskati* zusammenschnüren, zermalmen, *mrštiti se* die Stirne runzeln. Če je to primerjanje pravo, glasil bi se torej slovenski glagol *premŕščiti*.

Pretŕgan, *-a, -o*, part., suh, mager, hager: krava, svinja je pretrgana, pes je pretrgan itd. (Kočevar). — Vsaka suha stvar je sloka, v nekem delu trupla preščipnjena, kakor osa, gosposka ženščina. Izraz je prenesen.

Prevèč, adv., v zvezi: to je več ko prevèč, das geht denn doch über alle Grenzen, überschreitet jedes Mass (Polica).

Prevêsti, *prevêdem*, v. pf., umsetzen: ta krčmar veliko prevede, dieser Wirt hat einen grossen Umsatz (Polica).

Prevŕžen, *-a, -o*, part., premeten, prebrisan, prevejan, schlau: on je prevržen človek, er ist ein durchtriebener Mensch (Polica). Prim. besedo *premeten* in *vmetalen* pfiffig od korena *met* werfen: takó tudi *prevržen* od korena *verg* werfen.

Prevzéti, *prevzamem*, v. pf, koga obkoliti, obstreti: dekleta so me *prevzela*, dekleta so me obstrla, med se vzela (Očisla pri Hrpeljah).

Prgácija, *-e*, s. f., pusta, zoprna baba: s to prgacijo kaj opraviti imeti, pa rajši Bog vé kaj! (Tržič). — Od *prga* Ziegenkoth; pri Janežiču: ovčjak; Murko: die leibartigen Reste nach ausgepresstem Oel. Prim. Et. Wtb 241: perga.

Prídno, adv., hübsch, schön, ausnehmend: ne zná pridno pisati = nič kaj ne zna pisati, nič kaj prida ne zná pisati (Tolminsko).

Prisévek, *-vka*, s. m., njiva, polje, kamor se more kaj vsejati, Saatfeld: ima bajto in še nekaj prisévka (Polica).

Priskúten, *-tna, -tno*, adj., widerlich, ekelerregend, vnožljiv (glej razlago té besede pod *guvno;* Polica).

Priskútiti *se, -im se*, v. pf.: ta jed se mi je priskutila t. j. ostudila, aneckeln, diese Speise ist mir widerlich; es bevielt mich dieser Speise (Polica). — To besedo je pač spraviti v zvezo s podstavo *kuta:* č. p. gs. mr. br. *pokuta* Strafe, Busse: Et. Wtb. 149, kjer se beseda primerja s podstavo *konta:* 128. R. *skùka* Langeweile, Unbehagen, *skučno* langweilig, *skučatь* Langeweile haben ne bo z našo besedo v zvezi, ampak vzpostaviti je podstavi *skuk:* nsl. *skučati*, gemere, č. *skučeti* kreischen, heulen (Et. Wtb. 304).

Privŕžek, *-žka*, s. m., vzdevek, nadevek, priimek, der Spitzname (Jelovica pri Podgorju).

Pŕknja, *-e*, s. f., podex, der Hintere (Suhor). — Srbski: *pŕkno* guzica, *prknast* arschig, ampli podicis (Karadžić).

Pȑsen, *-sna, -sno*, adj., svež, frišen (Suhor). — Namesto *presen*, stsl. *prěsьnъ*, frisch, ungesäuert, Et. Wtb. 263.

Prti, gen. *prtí*, s. f. pl.: prti so ga zlomile, prti lomijo dete, na katero je legla mačka ali katero so povili v plenice, ki so visele na večernem mraku (Tolminsko). — Prim. nsl. *protin* Gicht, Zipperlein (Janežič, Murko).

Prtljáti, *-ám*, v. ipf., blebetati, klepetati, schwatzen (Suhor). — Temna beseda.

Púta, *-e*, s. f., der bauchige Theil beim Federvieh, besonders der hervorragende nackte Bauch bei jungen Vögeln; odtod

pútast mit nacktem Bauch, nicht flügge, kilav (Kočevar). Primeri naslednjo besedo.

Putáča, *-e*, s f., der Kropf, der Magen beim Geflügel (Kočevar); Megiser ima pod Kropf: kroff, cro(atice) *putan;* Gutsmann: krof *pútan* kehla, Kropf; Janežič: *putan* Kropf (von Vögeln) *putiti se* sich aufblasen; v Suhorju govorí *potán*, *potánček* der Magen beim Hausgeflügel. — Prim. tir. *butten*, s. m., Magen, Bauch; *butten*, vb., viel hineinessen, Schöpf 70; bav. „*putten* eviscerare, exenterare, Gewid oder g e b u e t oder gewaid, exentra, ital. budello, frz. budel", Schmeller-Frommann I. 415.

Púza, *-e*, s. f., navadno v množini *puze*, grmačicam ali štorovkam (Stockschwamm) podobna užitna goba, a nekoliko veča, skoraj *lisičkam* enaka, toda rjavkaste barve (kaffeebraun) in daljšega betâ (Zagreb). — Namesto *polza* ‚die Schlüpfrige'? Et. Wtb. 237: pelz-.

Púzdrovina, *-e*, s. f., mehka, vlačna reč, zlasti meso: to ni špeh, to je púzdrovina (Polica). — Čak. *pùzdrina* vena tumida, caro mala (quasi spongiosa), Nemanić II. 33. Prim. r. *puzo, puzdro* Bauch; nsl. *puzer*, stsl. *puzyrь* die Blase; torej *puzdrovina* špeh v trebuhu, najmehkejši špeh, dunajski Filz.

Púziti, *púzim*, v. ipf., langsam kriechen (Suhor). — Iz polzěti, polzím: stsl. *plъzěti*, Et. Wtb. 237: pelz-.

Pъzdáke, *pъzdák*, s. f. pl., čižme, šlape, die Schlappschuhe (Suhor). — Temna beseda.

Rakítovec, *-vca*, s. m., olša Alnus viridis (Polica), ker raste med rakitami: Et. Wtb. 226: orkyta.

Rast, *-í*, s. f., vozel v steklu, eine Linse im Glas (Polica), kjer je tako rekoč nekaj v steklu v r a s t l o.

Rásti, *rástem*, v. ipf., pri dražbi rasti, steigern: danes so visoko rasli, man hat hoch gesteigert; nikdo ne raste, pojde pod ceno, niemand will steigern, die Sache wird unter dem Schätzungswerthe verkauft werden (Tolminsko); prim Letopis 1892. 11 pod besedo *drážiti.*

Razčepériti *se*, *-im se*, v. pf., nedostojno usesti se (kar se tiče nog); *razčepérjenka*, *-e*, s. f., nedostojno sedeča ženska, deklica (Suhor). Na Krasu *čepériti se* sich spreizen; pač nadaljna tvorba od *čeniti* (iz čepniti), *čepěti* hocken. Beseda nima ničesar opraviti z r. *čepuritь sja* i. t. d. sich zieren.

Razkramáriti, *-im*, v. pf., razmesariti, razmrcvariti, zerfleischen (Suhor). — Na videz je beseda od *kramar*, ali pomen se ne dá pojasniti; prim. svn. *krimmen*, *grimmen*, praet. ich *kram*, wir *krummen*, part. *gekrummen* die Klauen zum Fange krümmen, mit gekrümmten Klauen oder Fingern packen, verwunden, kratzen, reissen, Lexer s. v.

Razmarúšen, *-a, -o,* adj. part., zerrauft, zerzaust: je razmarušena ko trš (Strauch; v Tržiču). — Beseda se mi vidi narejena iz *razmršen* od *razmršiti,* najbrž z naslombo na *maruša,* ki je dandanes bolj psovka grdi, nesnažni *Mariji,* v prejšnjih časih pa je bila beseda ljubkovalno ime (Kosename); prim. mr. Marušja. *Maruš* je zaradi tega le malo več med Slovenci. Od *Maruša* je *Marušič;* takih tvoreb, metronimikov, nimamo v našem jeziku prav mnogo, večinoma je sin pri nas imenovan po očetu. Vendar sem si zabeležil še nekatere: *Uršič* od *Urša* (ne od *Ureh,* ker na Krasu govoré *Wъršić, Wəršč* in ne *Wúršić: Wərša — Wúrih); Jerič, Herič* od *Jera* (Gertrud), *Jagič* od *Jaga* (Agatha); *Barborič* od *Barbora* (Barbara); *Marinič* od *Marina* (ali od *Marin?* cf. o tem imenu pri beneških Slovencih mojo opomnjo v Ljublj. Zvonu XII. [1892] 638); *Majdič* od Majda (Magdalena); *Klarič* od *Klara; Lavrič* od *Lavra* (?); morda tudi *Rožič* in še kak drugi priimek. Veliko té robe pa pri nas ne bo; prim. J. Karłowicz, Matronymica als polnische Eigennamen (Archiv V. 112—116).

Razpogáčen, *-a, -o,* part., pogačast, breitgedrückt: razpogáčen je n. pr. nos (Kočevar).

Razváditi, *-im,* v. pf.: glejte, gospod, da boste to reč razvadili, trachten Sie die Sache zu erledigen, zu Ende zu führen (Sv. Križ pri Nabrežini). — Spada pač k podstavi *vadi* (Et. Wtb. 374): stsl. *izvaditi* eximere, *sъvaditi* jungere, s. vaditi, herausziehen, p. *wywadzić, wyrwać* eruere, b. *vadja* herausnehmen.

Rébrna, *-e,* s. f., smrt, der Tod: takoj (kúj) da me rébrna vzame, če je to tako! (Tržič). — Od *rebro* Rippe: *rebrьna kakor *sestrna, sestrična, fištrna* das Gesinde, *ustna.* Zastran pomena prim. n. der *Knochenmann,* der *Rippenmann* das Skelett; okostnica je podoba smrti.

Rílec, *-lca,* s. m., lasasta dričava trava po gorah, po kateri se hodečemu drsí (Tolminsko).

Rítek, *-tka,* s. m., der Quandelraum, stržen, pinja, srcé: kadar hoče oglar žgati oglje, sklada drva takó, da ostane v sredi luknja od dna do vrha; pri ti luknji se drva ožgó ali od zgoraj ali pa od spodaj; ta luknjasta votlina se imenuje *ritek* (Kočevar). — Nejasna beseda.

Ríza, *-e,* s. f., ženski pas od belega sukna (Suhor); prim. zgoraj *cimus.* — Stsl. *riza* je Kleid; Et. Wtb. 279.

Rôka: nima premoženja, živi *na roko* von der Hand in den Mund leben; *na roko* se ženiti, ženiti se na to, kar se sproti prisluži, heirathen auf den momentanen Verdienst (Tolminsko).

Rózga, *-e,* s. f., der dornige oder stachelige Stengel einer kriechenden oder Schlingpflanze, z. B. der Kürbisarten, des

Himbeerstrauches (Zagreb). Tudi Barlè ima v Letopisu 1893. 30: *rózgva, rozgóvina* cima od buče. — Stsl. *rozga,* nsl. *rozga, rožje* i. t. d. (Et. Wtb. 226 in 430: orzŭ).

Róžen, *-žna, -o,* adj., *róžen les* die Winterseite (eine Holzart). V Tržiču. — Prim. n. *Rosenholz* falsches Ebenholz, Rhodiserholz.

Rukáva, *-e,* s. f., potok srednje veličine; potok manjše vrste je *žleb,* še veči od *rukave* pa je *reka* (Pomijanščina nad Koprom in Kubed v Istri) — Podstava *ruk-* (Et. Wtb. 282): nsl. *ruknoti, ručati* sonare, b. *rukne, ruči* (voda) rauschen, s. *ruknuti* aufbrüllen; č. *ručej* Schnellbach, br. *ručaj,* r. *ručej* Bach.

Rúma, *-e,* s. f., ime kravi, ki je po trebuhu in vratu zelo dimasta, po hrbtu temnorujavkasta (zagrebška okolica). — Erjavec ima v Letopisu 1875 225 med imeni za govejo živino *rumelj* in *rumena;* poslednje ime pozna tudi čakavščina: *rumèna* nomen vaccae, Nemanić II. 41.

Salemsónar, *-ja,* s. m., nekak povodni mož. V goriški okolici, kjer je ta beseda znana, pripovedujejo po zapisku Peganovem to-le: „Salmsonarji se po vodah v sodih vozijo in strašno škripljejo, da se daleč odmeva. Vozijo se pa le po noči, da jih nihče ne vidi, in navadno proti tisti strani, proti kterej voda teče; in zato tudi niso vedno v istem kraji. Oni tudi ljudi, ki po nesreči utonejo, poiščejo in jih potem shranijo, in taki utopljenci postanejo potem salmsonarji. — Salmsonarji, kakor drugi vedó, živé v vodi in za klobuke imajo železne lonce Po dnevi so le v globočinah skriti in le po noči se vrh vode prikažejo; zato je tudi nevarno se po noči kopati, ker človeka oni radi ukradejo. Oni shranjujejo utopljence ter je pod vodo zakopljejo.“ — Beseda je tuja in tudi stvar ni domača, ali od kod?

Sámščina, *-e,* s. f.: samščina je bolja kot zanaščina (Suhor). Glej besede *zánaščina.*

Sésti. V Trebuši pa tudi drugod po Tolminskem govoré v imperativu *sédni:* sédni k meni, *sédnite.* Srbski *sjednuti,* č. *sednuti,* gs. *sydny so.*

Sêget, *-a,* s. m., *sekret,* veliko blato (Suhor). Prim. svn. *secrête* heimliches Gemach, Abtritt; a ne strinja se pomen.

Sékati *se, -am:* megle se sekajo, torej bo lepo vreme, der Nebel reisst, es ist Nebelreissen, mrcíni (Kočevar).

Shodíti, *shódim,* v. pf., zurücklegen, prehoditi: Kadar pot shódite, krenite na levo (Tolminsko); (o otrocih) hoditi začeti: slaboten otrok kesno shódi, beginnt spät zu gehen (Goriško). Podobno pri Murku: ta človek nikdar ne bo shodil, dieser Mensch wird von seiner Krankheit niemals

genesen; tudi pri Kajkavcih: ov človek ne bude nigdar shodil, Kristianović, Anhang 151.

Shudéti, *-ím*, v. pf., sprhniti, preperéti, durchmodern (Tolminsko). *Hud* je na zapadu ‚durchlöchert, ein Loch habend'; tudi pri Čakavcih ima *hud* ta pomen, Nemanić III. 14.

Skênder, *-ja*, s. m., grda kamižola, suknja, tudi menten, zabunec ali surina zvana (Suhor). Besedo *skender* ima že Barlè (Letopis 1893. 31), toda v pomenu „oprava, katera je premajhna", v Suhorju pak „raztrgana oprava". Beseda je gotovo tujka, pa ne vém povedati, od kod bi bila; bav. *Schánker* Joppe je glasovno preveč oddaljeno. Imena za obleko so skoraj vsa izposojena; tako je od ravnokar navedenih, med belimi Kranjci navadnih besed: *zabunec* (Barlè *zabunc* Letopis 1893. 42) iz turšk. *zębûn; menten*, tudi kajkavski *menten* iz madž. *mente* Art ungarischer Pelz (turški *mintan* kurze Jacke, Türkisch I. N. 85, II. N. 175), in *surina* (tudi srbski) iz madž. *szűr*, *szűrdolmány* ein grobes Bauernkleid, od koder je tudi hrvaška in sokolska *surka*.

Sklòp, *sklôpa*, s. m., der Kutschenkasten (Tržič). — Podstava *klep* claudere; nsl. *sklenoti* wolben, *sklopiti* conjungere, čak. *sklop* je articulus (Nemanić I. 15); prim. Et. Wtb. 118: klepa-.

Skleníti, *sklénem*, v. pf., evfemizem za umreti: ko je sklenila = umrla (Št. Lenart pri Ljubljani).

Skóroma, adv., izgovarja se skúrama: skoroma je izdrl zob, mitsammt der Wurzel (Polica). — Skrčeno iz *skórenoma:* s korenom.

Skòtniti *se, -nem se*, v. pf.: kadar se solza v očesnem kotu nabere in čez trepalnice udere, pravijo: solza se je skòtnila (vzhodni Slovenci). Murko pozna *skòtniti* einen weit hinwerfen, *skotniti se* geboren werden = skotíti se. — Naša beseda spada v Et. Wtb. 135: kota: *kotati* rollen, prekotnoti umwälzen. Dvojim, da je treba izraze: nsl. *kotiti* Junge werfen, *kot* die Brut; p. *kocić się*, *wykot* das Ausbrüten, mr. *obkôt* Zeit des Lämmerwerfens itd. (Et. Wtb. 135: kotŭ 2) vzporejati z izrazi za mačko *kotъka* itd. Že pomen ‚Junge werfen' in ‚brüten' nas sili, spravljati jih v zvezo s *kotati* rollen, wälzen, hinwerfen; zlasti ni pozabiti, da tudi slov. *valiti* wälzen in brüten, po nekih krajih pomenja celó Junge werfen: mačka je *izvalila* pet mačét, kakor tudi: kokoš je izvalila dvajset piščét (po Krasu).

Skŕn, *-a, -o*, adj., angebrütet, fast schon ausgebrütet: streže mu, ko skrnemu jajcu (Tržič). — Namesto *skvrnьnъ* od skvrъna (Et Wtb. 305); torej bemakeltes, nicht makelloses Ei.

Slípovka, *-e*, s. f., rastlina Galium aparine (Polica). — Nejasna beseda.

Slôves: brez mene je šla iz hiše, brez mojih slôves, t. j. brez mojega dovolíla (Tolminsko); prim pri Megiserju *s slovesom* cum venia. *Sloves* je torej gen. plur., kakor kaže atribut ‚mojih'. Prim. besedo *sloves* v mojem spisu „Iz besednega zaklada narodovega“ (Letopis 1892. 36).

Smogotáti, *-ám,* v. ipf., željno jesti, gierig essen, n. pr. grozdje (Suhor). — Besedo bo pač ločiti od stsl. *smokъ*, s. *smok* Zukost itd. (kar bo tuja beseda) ter jo rajši primerjati nsl. *cmokati* mluskati schmatzen im Essen und Trinken, p. *smoktać* mit der Zunge klatschen, mr. *vysmoktaty* aussaugen, vr. *smaktatь* aussaugen, *smokotatь* aussaugen, ausschälen; tvorbe onomatopoetičnega izvira. *C* in *s* se večkrat menjata, prim. mojo opomnjo v Archivu XIV. 542.

Smrdélek, *-lka,* s. m., (zapisano *smerdelik*) divji oreh, Rhamnus alpina; s kuhanim ličjem njegovim se mažejo garje ali svrab (Gora). — Podobna imena ima več rastlin: *smrdelíka* Anthemis cotula, Hundschamille, Letopis 1882/83 298; *smrděla, smrdelja* isto pri Šulku; *smrdelíka* in *smrdéka* Rhamnus alpina, a prvo tudi Pistacia terebinthus, Letopis 1879. 128.

Smŕklja *-e,* s. f. (izg. smŕkla), smrkavec, Rotzbube, Rotzkerl (Polica). Morda je prav pisati *smrkulja*; prim. *nosulja* Grossnase.

Smúta, *-e,* s. f., neumen, bedast človek (Suhor). — To bo namesto *zmóta* Verirrung; s. *smuta* Schneewetter; *smutiti* verwirren, trüben.

Sôpot, *-a,* s. m.: šum voda, slap: od robov se vidi naravnost doli v sopot (izg. sôpъt); v *Sópъtnici*, ob potoku Bači, kjer se steka več vodá v strmem padu in je struga stisnjena (Tolminsko). Že Erjavec ima v Letopisu 1880. 189 to besedo v obliki *sopót, sopôta* slap, Wasserfall, in Levstik tam prav primerja stsl. *sopotъ* Kanal, r. *sopot* das Sausen. Beseda je narejena od podstave *sop* s sufiksom *otъ*: *sopsti* schnauben. V srbščini je *sȍpôt* ime nekih izvirkov, tako med drugim: sprema Risnu više mora pećina, iz koje kašto, osobito u proljeće u jedan put udari silna voda, da bi čovjek rekao, sav će svijet potopiti; dalje: više Požarevca brdo, izpod kojega takogje ima izvora, Karadžić s. v.

Spánjščica, *-e,* s. f., svedrèc, der Frühlingsenzian, Gentiana verna (Préséka pri Ljubljani).

Spêči *se, spêčem,* v. pf., opeči se, sich schneiden, übel ankommen, unglücklich sein in etwas, nicht reussieren (Tržič in drugod).

Spódnjak, *-a,* s. m., spodnji hlod pri tiskalnici (preši). V Dolini pri Trstu. — Podstava *spodnji* der untere.

Sprédnjik, *-a*, s. m., der Vorderwald, sprednji gozd (Polica). — Prim. besedo *zádnjik.*

Sŕčen, *-čna*, *-o*, adj., echt, leiblich: ona je prav srčna mati, prav prava mati, die echte, leibliche Mutter (Kontôvel pri Trstu). To je: mati po srcu, nasprotno *pisana mati* mačeha, ki otroke prve žene pisano gleda.

Srésti, *srédem*, v. pf., srečati, begegnen: sredel ga je, er begegnete ihm; sredli smo ga (Tolminsko). Miklošič ima v Vergl. Gr. II. 163 iz ziljske doline *sredel*: sredla ga je hudoba. — Sts *sъrêsti*, *sъręštą*. *D* je v našem prezentu in participu iz *t* postal tako, kakor v *cvedem, pledem, cvedla*, *pledla* (cvetem, pletem, cvela, plela); primerjaj o tem mojo opomnjo v Ljublj. Zvonu IX. (1889) 295: umêden.

Stáriji, *-a*, *-e*, adj. Kajkavci rabijo to besedo v pomenu ‚imajoč oblast‘: ‚Ti si medžu nami najstariji‘, t. j. imaš oblast; a to še ne zahteva, da bi kedó bil tudi po letih najstarejši. Kèc (svinja, das Ass in den Karten; Pleteršnik ima po Cigaletu *kec* v pomenu ‚Skis‘) je stariji nego desetica‘ t. j. kec v igri pobije desetico, ker ima večo oblast (Kočevar). — Primeri enako rabo v srbščini: moji stariji, die Aeltern, Vorgesetzten, magister, Karadžić.

Starínja, *-e*, s. f., das Alter: žlahta po starinji, stara žlahta, daljna žlahta, entfernte Verwandtschaft (Očisla pri Hrpeljah). — Miklošič piše v Vergl. Gr. II. 143: „*ynja* bildet aus adj. abstracta: *draginja*, *pustinja*, *svetinja* locus sanctus, res sancta, Ablasspfennig, *blaginja* bonitas, salus.“

Stêči *se*, *stêčem*, v. pf., sich versammeln: ‚počakajmo, da se ljudje stečejo, stekó‘ = zberó (Tolmin); ‚stekli smo se skup‘ wir sind zusammengekommen (Osep pri Trstu). Prim. lat. *concurrere, concursus,* der *Zusammenlauf.*

Steníčjak, *-a*, s. m., rastlina Rhinanthus sp. (Polica). — Podstava *steničij* od *stenica*, kar je preloženo iz svn. *wantlûs* die Wanze: die Wandlaus.

Stopícati, *-am*, v. ipf., trippeln, male stopinje delati (Polica). Ne vem, ali se rabi tudi dovršnik **stopicniti,* einen kleinen Schritt thun. — Tvorba je zanimiva zastran sufiksa, ker imamo le malo enakih: z *ic* se zmanjšuje le malo glagolov: *bodicniti*, *bodicati*; bolj navaden je sufiks *ka*: *stopkati*, *držkati* i. t. d.

Stráh *božji*, čuda, temà, kakor listja in trave, eine ungeheure Menge: tam je bilo strah božji komarjev, bolh (Kočevar).

Strášnica, *-e*, s. f., rastlina Scabiosa arvensis, grintovec; rabi se proti strahu, ako se človek ž njo pokadi (Gorje). Tako se imenujejo tudi neke druge rastline: Poterium sanguisorba, Cynanchum vincetoxicum, Asperula (Šulek, Letopis 1882/83.

289). Priobčeni Poženčanov zapisek nam razjasni, zakaj se te rastline takó imenujejo.

Stŕn, *-i,* s. f., ‚ob strni' = ob prvi košnji; ‚ob otavi' pa = ob drugi košnji. — *Strn* je v novi slovenščini ‚Wintergetreide', a ta se praviloma žanje ob enem s senom.

Strupénski, adv., neizrečeno, zeló: strupenski hudoben je, er ist schrecklich boshaft, springgiftig boshaft (Polica). — Tvorba, kakor neusmiljenski, sakramenski i. t. d.

Svetár, *-ja,* s. m., svetnik, Heiliger: ti si tak svetar, ko vuk mesar (Kozjak nad Mariborom).

Svetínja, *-e,* s. f., prikazen ob mraku v podobi goreče metle, nizko pri tléh, bržkone vešča, das Irrlicht. Poličane pravijo: „Svetinja gre mater božjo obiskovat v Dédenj dol". Med Polico (pri Višnji gori) proti Dednjemu dolu je močvirje. Po Krasu pravijo, da letajo zvečer *svъćinъ* okrog. — Murko pozna *svetinja,* die Reliquie, die Heilige; v obéh teh pomenih je beseda znana tudi v goriških gorah, prim. v narodni pesmi ‚svetinja svete Barbare' ‚die Heilige St. Barbara'.

Šároglje, šáraglje, *-elj,* s. f. pl., priprava na vozu, s katerim se zapira zadnji oddelek hrvaškega voza; navadno se v šaragljah hrani senó, ki se vozi seboj (Kajkavci). — Madžarski *saroglya, saraglya* der Schragen. Miklošič izvaja v spisu „Die slavischen Elemente im Magyarischen" to besedo iz slovanščine. A dvojiti je, da bi to bilo prav. Pomisliti moramo namreč, da imamo v poljščini *szaragi, szeregi,* mr. *šereglja* (na Ogrskem!), rum. *şireglъ,* s. (pri Miklošiču ne omenjeno) *šàraglje* Schragen (u Srijemu, Karadžić) in nsl. (zgoraj omenjene) *šároglje, šáraglje.* Začetni *šar, šer* (zlasti pa *šar*, kjer je *a* vstavljen po madž. vokalni harmoniji v odpravo dveh začetnih konsonantov), ki ga nahajamo v *vseh* omenjenih slovanskih jezikih za nemški *šr*, kaže ravno po ti skladnosti jezikov, da ga morajo imeti vsi iz enega vira, ki more biti samó in edino madžarščina. Opozarjam na to, da G. Korbut v svojem spisu „Wyrazy niemeckie w języku polskim" (Prace filologiczne IV. 450) navaja za *šar* iz nemškega *schr* samó n a š o besedo *szaragi,* ki se pa staropoljski glasi tudi *śragi* in sicer poljski tudi *stragan.* Početek besede v navedenih oblikah torej očito govori za madžarščino; sufiks *lja* tudi ne more govoriti za slovanski izvir, ker je *lya* v madžarščini zeló navaden sufiks; tudi ga je lahko madžarščina sama prenesla na besedo od drugih slovanskih besed na *lya,* katerih ima precej. Po tem takem je Matzenauer prav storil, da je v delu Cizí slova s. *šaraglje,* poleg katerega omenja še slovaške besede *šarakle,* proglasil za tujko iz madžarščine (318).

Ščánci, *-ev*, s. m. pl., pusti, nepristriženi, mršavi lasje: kako ti ščanci lezejo v obraz, wie dir die wirren Haarbüschel ins Gesicht drängen (Polica). — Temna beseda.

Ščeketáti, *-ám*, v. ipf.: kotorna (Perdix saxatilis) ščeketá (Tolminsko). Od *ščeket*, kar je v zvezi z r. *ščekotatь* schwatzen, schnattern, trillern, schlagen (Nachtigall), schreien (Elster), č. *štěk* das Gebelle, Schluchzen, die Schlucke, *štěkot* das Gebelle, *štěkotám* zuby mit den Zähnen klappern, *štěkula* Zänker, prim. tudi Et. Wtb. 342: šteka.

Šèškati, *šèškam*, v. ipf., Geräusch machen, lispeln (Suhor). — Srbski *šuškati* Geräusch machen, schwätzen, lispeln, sich zu thun machen *šuštati, šušnuti* rauschen; čak. *šuška, šuškarica* mulier garrula (Nemanić II. 21. 51); ‚ča to šuška, ča to gre?' (Hrv. nar. pj. iz Istre II. 34); r. *šušukatь* flüstern, zischeln. Gotovo je, da je tudi belokranjski izraz iz *šuškati*, ker *u* se tam izgovarja včasi skoraj kakor ъ, za katerega piše moj svedok *è*. Primeriti je še slov. *šešljáti, šešljám* tiho govoriti; ločiti pa je našo besedo od *šeškati* prügeln, *našeškati*, kar je nastalo iz *sěčkati*, diminutiva za *sěkati*; prim. *nasekati koga*.

Šíja, *-e*, s. f., strjena koža na vratu volov, kjer jih jarem guli (Suhor). V Kotu nad Koboridom je *šija* še znano v pomenu Nacken.

Šíška, *-e*, s. f., der Zapfen bei der Presse (Dolina pri Trstu). Prim. besedo *šiška* v Letopisu 1880. 193.

Šklédnik, *-a*, s. m., priprava, kjer se sklede spravljajo; v ta namen so dilje skupaj zbite (Suhor). Glej besede *sklednik* v Letopisu 1892. 35. Besedo *šklednik* omenjam zastran *š* za *s*.

Šklémfa, *-e*, s. f., ničvredna reč, potrta ura; psovka (Suhor). — Iz *klemfa* (š je pritaknen kakor v s. *škrljetka* za *krljetka*), s čemur je v sorodu *klampa* ein ungeschickt gehender Mensch, *klámpast* neroden, *klampati*, *klempati* taumelnd einhergehen (Pleteršnik).

Škraljúpec, *-pca*, s. m., skrljub na prigretem mleku, der Rahm (Suhor). Ta beseda ima razne oblike: *skorup, skrlup, skrljub, škralub; skralup* trda koža na razsušeni zemlji, da reží (na Polici, v Laščah, Letopis 1880. 187), *škraljup* trda skorja na zemlji, kadar zmrzuje („Dom in Svet" VI. 431). — Prim. Et. Wtb. 302: skorlupa.

Škrbolák, *-a*, s. m., odbit lončen polič, vrsta majolike (Suhor). Glej zgoraj besede *črbolák*. — Od *škrba?* Nejasna beseda.

Škrlják, *-a*, s. m., klobuk; mlada mora ob ženitovanju imeti škrljak na glavi, da je potem možu pokorna (Suhor). — Besedo poznajo tudi Kajkavci: *škriljak* petasus, galerus (Habdelič), *škrljak* caleptra, pileus, petasus (Belostenec);

Jambrešič pa ima pod petasus: širok *škrljak*, za sencu klobuk, pod galerus: *škriljak* ein Huet, in pa v slov.-latinskem delu: *škriljàk* petasus, galerus. Pod *škril, škrilj* v spisu „Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen" (Denkschriften der kais. Akad. der Wissenschaften, phil.-hist. Cl., XV. 129) piše Miklošič: „Auch kroat. *krljak* pileus hung. neben *škrljak* mag hieher gehören" t. j. k stvn. *scelh*, *scelah* obliquus, nsl. *škril* die Schräge. Karadžić ne pozná ni *škrljak* ni *krljak;* Čakavci poznajo *krlják* pilleus (Nemanić II. 43).

Šlátati *se, -am,* v. pf., začeli so se šlatati, v prenesenem zmislu: začeli so se tepsti (Sv. Križ pri Nabrežini). Hud oksimôron, če pomislimo, da šlatati pomeni bolj tipati v poltnem oziru.

Šmárnica, *-e,* s. f., das Einblatt, Parnassia palustris (Polica).

Štrangovíla, *-e,* s. f., velik, neroden človek; psovka (Suhor). — Temna beseda; morda je beseda s prva zaznamovala samo kak dolg predmet, prim. furl. *strangulìn* manovella, leva, grossa stanga di ferro, che si caccia sotto alle cose pesanti per sollevarle, Pirona 415: trž.-ital. *stranga* arganello, barriera, Kosovitz 40.

Tájnik, *-a,* s. m, svečnjak der Leuchter (Zagreb). — Od *tajati,* ker se sveča v njem taja?

Téčen, *-čna, -čno,* adj., üppig, fett: tečen travnik, eine fette Wiese (Kočevar). — Nsl. je *tečen* schmackhaft, gedeihlich.

Têkut, *-a,* s. m., kokošja uš, Hühnerlaus, Menopon pallidum (Suhor). Besedo sicer poznajo slovenski slovarji (Gutsmann, Murko, Janežič, Cigale); Jarnik 111 naglaša *tekút*, Kek 113 jo ima v obliki *tekuta* Hühnerlaus. Srbski *tèkut*, čak. *tèkut* pediculus volatilium, Nemanić I. 30. Podstava *tek* currere.

Teléčak, *-a,* s. m., der Tornister (Suhor). Na Krasu in krog Gorice pravijo naravnost *tele*: boš mogel (moral) nositi tri leta tele du wirst drei Jahre bei Militär dienen müssen. — Srbski *telećak* Ranzen, Tornister, ker je iz t e l é č e kože.

Teléngati, *-am,* v. ipf., omahovati, potoglavo áli nerodno hoditi (Polica). — Pač od *telega* Schubkarren, čegar koló navadno telenga; nsl. tudi *toliga, taliga; telege* Ochsenjoch, Joch bei Rindern, Janežič; stsl. *telêga,* b. (pri Verkoviču) *talingar* iz turškega: *talika, talęka,* prim. Türkisch II. 67, N. II. 46.

Têreh, *têrha,* s. m., punkelj, cula, malha, der Ranzen, das Bündel (Suhor). Kajkavci poznajo *trh* die Last; *obtršiti* caricare. Beseda bo madžarska: *tereh, terh* Last, Bürde, Ladung, Fracht. Slovaški *těrha,*· mr. *tyrch, tyrchaty* (na Ogrskem!), rum. *tęrhát* govoré za tó, da je beseda v slovenščini tujka. Miklošič uči v razpravi o slovanskih elementih v madžarščini pod besedo trh (št. 867) nasprotno.

Tiščáti, *-ím*, v. ipf., 1.) za kom, sich Jemandem aufdrängen: tišči za dekletom (Polica); 2.) v kaj: njegova njiva tišči v moje posestvo, dringt ein, reicht in meinen Besitz hinein (Tomišelj pri Igu).

Tódliž, adv., ravno tod, gerade auf diesem Wege (Tolminska okolica). — Iz **tadě-lě-že(?)*; *že* bi se bil ohranil kot *ž*, prim *uže*. Mogoče pak je, da stoji *liž* samó namesto *viš* iz *vidiš tôd-viš*; ta *viš* bi imel potem svojo paralelo v *le* iz *glej*: *ta-le* i. t. d. Primeri pak tudi zgoraj *listo*.

Tódor, *túdor*, *-ja*, s. m., neroden človek; tudi psovka takemu človeku (Suhor). — Temna beseda.

Tónček, *-čka*, s. m., mračnica, die Kugelblume, Globularia (Polica). — V besedi tiči pač ital. *tondo* die Kugel.

Tráhtar, *-ja*, s. m., der Trichter (Suhor). Po Krasu: prostor v hlevu, kjer se senó meče s hleva; pod trahtarjem je navadno še mal prostor za kako tele. — Bav. *Trachter*, *Trächter* der Trichter, Schmeller-Frommann I. 645; tir. *trachter* Trichter; svn. *trachter*, stvn. *trahtâri*, Schöpf 749.

Trák, *-a*, s. m., der Streif, Strich, die Strecke; le trak proti Proseku je za točo malo nevaren (Šmarje nad Koprom).

Tŕček, *-čka*, s. m., ein knorriges Scheit Holz, das sich nicht weiter spalten lässt (Kočevar); majhen, čokat človek. — Težavna beseda; prim. nsl. *trkelj* okrogel kos debla v polenovi dolgosti: deblo je dalo osem trkljev; na Dolenjskem *rkèlj* in *krcèlj* hlod, posebno smrekov, ki se daje na žago (Letopis 1882/83. 258); *trkelj* Schlägel, Stock, Bengel, Jarnik 196; *trkel* Klotz, Schlägel, Janežič; *trkel* Schlägel, Murko; *trkèlj*, *rekèlj* panj, štor, Klotz, Kek. Od slov. *trkèlj* je pač ločiti s. *trklja* Pflock (kol) pritka, motka, što se udara u kućicu graha pričanika, te grah uza nju pušta vriježe; *trkljati* (u Hrv.) pflöcken, pfählen, Karadžić 749. Miklošič piše o ti s. besedi v Vergl. Gr. II. 106: „*trklja* paxillus steht für *taklja*, w. tŭk“. Tudi r. *tërka* Reibeisen, p. *tarka* ne bo spravljati v zvezo s *trkelj*, kar skuša Levstik v Letopisu 1882/83. 258. Primerjati bi se dalo tir. *tàrken*, *tàrgk'ln* ärmlich, klein im Wuchse bleiben; *tàrgk* kleines Vieh, das nicht wachsen will, Schöpf 737; ital. *tarchiato* stark untersetzt. Tudi *turčati*, *turčljati* zur Osterzeit Eier schlagen (ein Spiel), *turčanje* das Eierschlagen, Jarnik 196, ne bo slovenski. Koroška nemščina pozná *turtsch*: 1.) Zusammenstoss von zwei Gegenständen, wovon gewöhnlich der eine bricht; 2.) Dickkopf, Dickschädel, hartnäckiger Mensch; *turtsch'n* zusammenstossen, das Spiel mit den Ostereiern, was man in Oesterreich *airpecken* nennt; *anturtsch'n* anstossen an einen harten Körper, besonders mit dem Kopfe, *zàmmeturtsch'n* zusam-

menstossen, zusammenschlagen, so dass ein Theil bricht; *turtschar* ein einmaliges Stossen 78. Tudi Tirolci poznajo besedo: *turtschen* (Pust.) Knabenspiel, wobei man zwei Ostereier auf einander schlägt (heken, guffen), Schöpf 777. Na omenjenem mestu primerja Lexer švabski, henneb. *dutzen* in šv. *tütschen;* a tudi nemški izrazi bodo tuji, iz romanščine: prim. pijem. *truchè*, kom. npr. *trucá*, lad. *trukiar* stampfen, stossen (Diez I. sub *trucco*); furl. *trucâ* urtare, spingere in contro con impeto e violenza; = *trucciare* urtare colla propria la palla dell' avversario nel giuoco del pallamaglio; = *trucchiare* urtare due cose l'una contro l' altra, Pirona 449. Prim. nsl. *trčiti*, *trkati,* Et. Wtb. 354: terk-1. V *turčati* govori *u* pred *r* proti temu, da bi beseda bila slovenska; iz *trčiti* pa bi bilo v nemščini nastalo **tertschen, *tirtschen,* nikedar ne pa *turtschen; Krka* Gurk je neslovensko ime.

Trdína, *-e,* s. f., truskavec, der Vogelknöterich, das Knotgras, Polygonum aviculare (Polica). Gl. tudi besede *žabja solata.*

Trdozímec, *-mca,* s. m.: Sv. Pav in sv. Neža sta trdozimca; od dneva sv. Pavla puščavnika (10 januvarja) do dneva sv. Neže (21 januvarja) je navadno najhujša, t r d a z i m a. V Polici, kjer tudi pravijo: O sv. Pavlu se zima lomi. Podobno tvorbo poznajo tudi Čakavci: *sredozìmac* qui est media hieme: antònja i boštijànja su sredozìmci, Nemanić I. 53.

Trébljenka, *-e,* s. f., sad, ki pade pred časom z drevesa (Polica). — Prim. Murko 677: „*trebiti se* sich reinigen, von dem Nutzlosen befreit werden, z. B. jabelka se trébijo die schlechten, d. i. die zum Ansetzen der Frucht nicht geeigneten Blüthen oder später die kleineren, d. i. die zum Reifwerden nicht tauglichen Früchte fallen von Apfelbäumen ab, die Aepfel reinigen sich."

Tréti, *tárem,* v. ipf., dreti, dréviti se: ljudje so trli, videti ga, n e: so se trli (Polica). Menda tudi na Štajerskem.

Trn *rumêni, rumênega trna,* s. m., Cystinus prostratus (Polica).

Tróla, *-e,* s. f., psovka nerodni in nekoliko bedasti ženski (Kočevar). Tir. *trolle*, *trulle* unbehilfliches, plumpes Weib; der, die *trâl* stammelnde, blödsinnige Person, Schöpf 758; kor.-n. *troále* dumme, ungeschickte Person 72; *tràlle* plumpe, dumme Person, *tràll'n* schwer auftreten, polternd umhergehen, *trallar* der plump, mit Holzschuhen einhergeht, hd. *trollen* 66.

Trpoglávka, *-e,* s f, črni taloh, Helleborus niger (Polica). — Prvi del te zloženke spada k adj. *trpek* bitter, herb (Et. Wtb. 355: terp-1.). Pridevniki na *ъkъ*, *ъkъ* izgubljajo navadno ta sufiks, če se zlagajo nadalje.

Tŕta, *-e*, s. f., der Schraubengang bei der Oelpresse, zavoj pri tiskalnici za olje, navadno narejen iz oskoruševine (Lorbus domestica). Tako v Dolini pri Trstu; po Krasu navadno delajo ta zavoj iz gabrovine. — Ta beseda je iz laščine, kakor tudi *trta* v pomenu Wiede, Flechtreis, od koder se je potem razvila *vinska trta* die Weinrebe. *Trta* Weinrebe poznajo namreč samó Slovenci; pri Čakavcih je *trta* samó ‚vimen' (Nemanić II. 21), a *trtòr, trtìna* clematis vitalba (id. I. 9, II. 33); za ‚vitis' rabijo Čakavci *lòza* (id. II. 19, odkoder je *lozunìka* uva silvestris II. 59) in *trş* (id. I. 9; *trsje* vinea II. 5). Miklošič je s svojo opomnjo v Et. Wtb. 355: „Urform terta problematisch" zopet pokazal, kakó oprezen jezikoslovec je bil. Besedo imamo namreč iz furl., kjer slove *tuàrte*, *tuartie* (iz lat. *torta* das Gedrehte) ter pomeni isto, kar v slovenščini, namreč: *ritorta, ritortola* vermena verde, la quale attorcigliata serve per legame di fastelli e di cose simili; = *stròpe*, vermena di salcio o d' altro albero, la quale attorcigliata serve per legame di fascine, di covoni e simili, Pirona 450, 419. Italijanski *ritorta*, *ritortola* pomeni Weidenband, *torto* gedreht, gewunden. Tudi zavoj pri tiskalnici je zavit, zató vstreza oznamenilo *trta*. Od *trta* Wiede do *trta* = *vinska trta* je le korak. Prim. lat. *vitis* z avest. *vaętiš* Weidenzweig, gr. Fιτέα Weide staroirski *fēith* ‚Sehne', stvn. *wīda* Weide, stlsl. *vitĭ* res torta in modum funis, lit. *výti*, stsl. *viti* winden, drehen (Brugmann, Grundriss der Vergl. Gr. II. 278, 1143), ali pa tudi n. *Rebe* Ranke, Schlingschössling (Kluge s. v). Da je tudi beseda *trs* tujka, skušal sem dokazati v Archivu XII. 472 ns. Na vzhodu (in samó na vzhodu) imenujejo Slovenci vinsko trto tudi *čokot* (prim. B. Raić: Loza, čokot, trs v Archivu I. 620 ns.), a *o* za *č* nam svedoči, da je tudi ta beseda tujka. — Na Livku govoré: *trto držati komu* Jemandem die Stange halten.

Trzúkati, *-am*, v. ipf., knarren; vrata trzukajo (Suhor). Drugod govoré: 1.) *krčati* (pr. L Pintar v Ljublj. Zvonu XIII. 374, Et. Wtb. 140: krik-6) kŭrk, kjer bi bilo dostaviti gs. *krčeć*, *krkać* knarren [wie die Thüre]); 2.) *vráziti* (v Tržiču), kar se sklada s češkim *vrz* das Knarren der Thüre, *vrzadlo* Knarrzeug, *vrzám*, *vrznu* knarre, knirre, zwitschere; *vrzám* se, die Thüre oft auf und zumachen, *vrázdim*, *vrázdim se*, *vrzoukám* bei der Thüre viel aus und eingehen. S češkim *vrzoukati* prim. slov. *vrzukati* oft auf und zumachen (Et. Wtb. 386: verz-1.). Tudi *trzukati* kaže isto tvorbo, najbrž od kor. *trg*, *trza*: s. *trzati* zucken, reissen.

Ubíti, *-jem*, v. pf., versäumen: nekaj se s tem ubije, nekaj pa s pijačo (Polica). — Primeri nemško reklo: die Zeit *todt-*

schlagen; s stsl. *ubyti, ubądą*; nsl. *ubitek* primankljaj, Deficit ni beseda v zvezi.

Ubrísati *se, ubrišem,* v. pf., učistiti se, sich reinigen: nebo se je ubrisalo t. j. se je zjasnilo (Polica). O vinu v pomenu ‚sich klären' je beseda znana tudi drugim Slovencem (Cigale, po Krasu, na Dolenjskem).

Učúhniti, *-nem,* v. pf., vzpuhteti: voda učúhne t. j. po ohlajevanju se je nekaj izgubi (Polica). — Prim. *čúhati* blasen: *čuhati se* hladiti se (po Tolminskem). Letopis 1892. 10.

Udárjen, *-a, -o,* part., prismojen, zabit: malo je udarjen, er rappelt ein wenig (Polica).

Uhitéti, *-im,* v. pf.: erfassen, erwischen: drevo ga je uhitelo in zmastílo (Tolminsko). — Od *hitěti* eilen: torej *uhitéti* prav za prav ‚ereilen'. Glagolska vrsta govori proti vzporejanju stsl. *hytiti* rapere i. t. d. (prim. Et. Wtb. 93: chŭt-).

Uhljást, *-ásta -o,* adj., flatterhaft; uhljâst je, er ist ein Flattergeist (Polica). — Od *uhlja* (vihla) Ohrläppchen, Ohrwäschlein; *uhelj, uhlja* Ohrmuschel (Murko); prim. reklo: ima jih za ušesom, ist ein Pfiffikus; Metelko pozna *samoùh* eigensinnig.

Umánjkati, *-am,* v. pf., izginiti, spurlos verschwinden (Jelovica pri Podgorju): umanjkal je = zmanjkalo ga je, die Nacht hat ihn genommen; na Krasu je *umanjkati* to, kar ‚skujati se, besedo snesti': v ponedeljek in torek je lepo delal, v sredo pa je že umanjkal; kedor umánjka, ne dobi ni krajcarja.

Uméti, *umánem,* v. pf.: delaj in hitro se ti čas umane, mit Arbeit wird dir die Zeit bald vergehen (Polica). — Koren *men* (Et. Wtb. 188: men-2.).

Umréti. Po Tolminskem se sprega ta glagol: *wmrèjem, wmrèješ* i. t. d. To je ist *umŕjem; ṛ* prehaja v nekih slučajih v *rò, rə̀*. Primeri na Cerkljanskem *wtrə̀jən* fest: utrjen. *trə̀jnk* trnek die Angel, *γrə̀jš* grši; ta *prə̀j* prvi; zastran *ṛ* = *rò* prim. J. Baudouin de Courtenay, Der Dialect von Cirkno (Archiv VII. 584; § 72.).

Uprédem: pričo da uprédem, če ni to res: ich möge sofort zu Grunde gehen, wenn das nicht wahr ist (Tržič); kako se glasi infinitiv, ne vem, a težko je beseda od *upresti,* mariveč bo od *u-prě-idem: vergehen.

Úrbati, *-am,* v. pf., peinigen: to babo da mesec noč in dan urba! Tebe da mora urba! (Tržič). — Temna beseda, najbrž iz nemščine.

Usnúbiti, *-im,* v. pf., erheirathen: ženil se je drugič, usnubil pa ni nič = priženil ni nič (Bača na Idriji).

Ustrójiti, *-im,* einrichten: ta cesta je dobro ustrojena, die Anlage und der Bau dieser Strasse sind gut (Tolminsko).

Vardíriti, *-im,* v. ipf., komu streči, Jemanden durch längere Zeit bedienen, ihn pflegen: Gospodinja nevoljna reče: Kaj misliš, da te bom zmirom vardirila (Suhor). Tudi starejši pisatelji poznajo to besedo v nekoliko drugačni obliki. Iz Rogerija sem zabeležil: 2. 390: obsojen je bil h le tè štrafengi, de ta zemla, aku si lih *vrdéval* inu okopával bode le tò, ta véner bode njemu koprive, osad, trnje dajála; 2. 157: pèrpelal ni g. bug Klare k Francisku, de bi njemu bila pomagala tu polé, te grunte, te vrte okopávat inu *vrdérat.* Murko: *verdévati*, *verdéti*, *vardévati*, *vardéti*, *vardénem*, *vardéjem* probieren, versuchen, gewohnt sein, pflegen; Janežič-Hubad: *vardejati* (*dénem*, *dèm*), *vardéti* (*vardém)* kosten, schmecken, pflegen (das Vieh), *vardéva, vardevanje* Pflege; tudi ogrski Slovenci poznajo besedo: vsa *vardejvajte*, to dobro obdržte, prüfet alles, das Gute behaltet, Küzmič; *vardejvanje* die Probe, Prüfung, Küzmič; *vardéjvali* so deco (= izpraševali), Zobrisani Slovén med Műrov in Rabov 18. — Beseda je tuja in se je naslonila na oblike glagolov *deti*, *dejati*, *devati*, a *d* v *vardevati* spada h korenu *vard;* vzprejeli smo jo iz romanščine: ben. *vardàr* guardare, sguardare, riguardare, aver cura; vardar per sutil, metafisicare, sofisticare; no la vardar tanto per sutil; chi guarda ogni penna non fa mai letto; vardite prima e po parla, guardati a piedi, esamina prima te stesso avanti che biasimi alcuno; vardè el fatto vostro, riflettete e determinatevi giusta l' interesse a piacimento vostro, Boerio 779. Furl. *uardâ.* Romanska beseda je iz nemščine (Kluge, s. *Wart*), kjer v bavarščini *warten* še pomeni: schauen, Acht geben, Acht haben; eines Dinges warten, Einem warten und dienen, Schmeller-Frommann II. 1005. — Tudi če Slovenec komu žuga ali preti: *Le počakaj*, te že ujamem! je to le napak poslovenil, zamenivši ‚warten — čakati‘ in ‚warten — paziti‘: Le *počakaj* je = le pazi! Wart! ich erwisch dich schon, sei auf deiner Huth, garde-toi, prends garde, guardati.

Vék, *veká,* s. m.: ta človek nima nič vъká, dieser Mensch hat gar keine Kraft (Suhor). Prim. Et. Wtb. 388: věkŭ, kjer najdeš iz nove slovenščine več primerov.

Verížiti, *-im,* v. ipf., 1) herumschwärmen: celo noč so fantje okoli verižili, nemir delali. 2) Težko mu gré, veriži po svetu: er schleppt sich fort (Polica). — Nejasna beseda; iz *vrvěti, vrvež* ali *veriga?*

Véren, *-rna, -o,* adj., muthig: le vérni bodimo in ne udajmo se: nur Muth! (Polica). — Slov. *véren* je sicer samó ‚gläubig‘.

Vésla, *-e,* s. f., neko žensko bitje. „Ljudje okoli Gorice vedó od nekih stvarí, katerim *vesle* pravijo. Mislijo si od njih, da

so kobile, ki ob jednajstih do polnoči brano vlačijo. Gredó pa ravno tako hitro in še hitrejše od vetra, in njih brana iskre kuje, da se že od daleč vidi, kadar gredó. Ni jim mogoče uiti, in kogar povozijo, vsega tako pokvečijo, da žive dni ni več za nič" (Pegan). — Drugod pravijo tem bitjem *vesne*, o kateri besedi misli Levstik, da je iz **vestna* od *ved*, wissen: die (mehr als andere Menschen wissende), od koder je tudi *vedomec* in *vešča*, Letopis 1882/83. 334, kjer priobčuje Erjavec o njih nekaj črtic, katerim bi bilo iz Ročinja dostaviti še to-le: „Vesne prebivajo le po visocih gorah, vrh kterih imajo grozno lepe palače. Tam gori se pomenkvajo, kako in kaj bo to leto, kaka letina bo, kdo bo umrl, in še mnogo druzih reči. Če se človek, ki je tisti hip rojen, gori splazi, zve lahko vse, kaj se bo to leto zgodilo, ali gorjé mu, če ga zasačijo. Okrog in okrog teh palač je velik krog, izmed kterega med letom ne smejo, razun meseca februarja; tega meseca pa, kteremu tudi zató *vesnar* pravijo, pridejo v dole in (da) se vozijo vsak večer od 11. do 12. ure na nizkih lesenih vozičih tik poti. Ker so pa kola s cela, škripljejo njih vozovi. Ali ne sliši jih vsak, ampak le tisti, komur je to prirojeno. Gorjé pa tistemu, kogar povozijo, on umrje čez leto in dan. Zato so nevarne posebno pijancem, ki se po poteh zapletajo, ker lehko pod njih voz pridejo. — Šel jih je bil enkrat eden v goro poslušat. Po vsih šterih se priplazi tiho blizu njih tako, da skrive je vse čul. Ali vgledale so ga bile, ker je pokonci vstal. Zato se zakadijo s tako silo nadnj, da bi ga bile koj pomikastile, ko bi jim ne bil ušel. Semléle bi ga bile ko malin moko. Toda bil je k sreči že iz njih kroga tako, da niso smele za njim. Le vpile so: Srečen si, ki si nam ušel! Vedel se je potlej tisto leto prav zadržati." (Pegan).

Véternik, *-a*, s. m.: „To je tak človek, ki se ob takim časi rodi. Če veter potegne, ga pod zemljo po jamah, spodmelih in breznih prenaša. Pa so tudi nektere jame, iz kterih bi ga več nazaj ne blo" (Gora). *Veternik* je tudi slovenski priimek.

Vezováti, *vezújem*, v. ipf., god praznovati, godovati, godov biti (Suhor). Obče znano je *vezilo* Geschenk für den Namenstag: gospodinja peče vezilo za strica (Suhor). Cigale pozna pod Angebinde: podarilo za god, Geschenk zum Namenstag *vezilo*, nach M.(urko) godovno, opasilo". Gorenji Srbi imajo *wjazanje* Eingebinde (für den Täufling), Pfuhl; Angebinde je č. *vázané, vazaničko*, p. podarunek na urodziny, *wiązanie, wiązarek*, podarunek na *wiązanie*, kolęda, *węzel* (Mrongovius). Kakor vidimo, je beseda omejena na Slovane,

ki imajo več dotike z Nemci in gotovo je, da bo beseda po nemščini prikrojena; prim. že omenjeni *Angebinde*, Geschenk, womit man Jemanden anbindet, namentlich zum Geburts-, Namenstage, Sanders; bav. das *Bindband* das Angebinde, Geschenk, Schmeller-Frommann I. 246; tir.: „*anbinden*: ,diesen tag hat mich meiner hausfrawen dochter mit einem schönen crantz angebunden'; davon nhd. das Angebinde, dial. *bindbànd* Geschenk, Praesent; *einbinden*, v., vom Pathengeschenk, das dem Täufling oder Firmling in die Windeln oder Firmbinde gesteckt wird; zur Pflicht machen", Schöpf 41. Kor.-n.: „einen *pint·n* ihm zu seinem Namenstage Glück wünschen, was gewöhnlich mit einem *pintpànde* (Geschenk) begleitet ist. Vgl. Grimm's Abhandlung über Schenken und Geben, und Wb. II. 32, I. 295," 27. Po Trstenjakovem poročilu (Slov. Glasnik VIII (1862) 269, 270, 271) zgrabijo na Štajerskem mlatiči godovega človeka, zvežejo ga s povreslom in govoré: „Danes je god tvoj, zato te vežemo s slamnatim povreslom, in tebe prvlje ne odvežemo, da nam ne plačaš mastne pečenke in črlenega vina".

Víden, *-dna, -o*, adj., ansehnlich: to sadje ni vidno, no je dobro dieses Obst sieht zwar nicht gut aus, ist aber schmackhaft (Polica).

Vílanih, *-a*, s. m., ponjava, rjuha, das Leintuch; *vilan, -a,* prtič (Varaždin). Habdelič, Belostenec in Jambrešič pišejo samó *vilahen* linteamen; hrv. *vilahan*. — Stvn. wīllahan, Et. Wtb. 169: *lilahenъ*.

Vkljúbovati, *-ujem* in *vkljúbvam*, v. ipf.: vkljúbvajo kolikor morejo, sie trotzen so viel sie können (Drežnica). — Od *vkljub* zum Trotz, ki se tudi po Tolminskem govori: kljub tebi, dir zum Trotz. Da bi bilo to rés narejeno po n. ‚zu Liebe', bil bi pomèn težko ravno nasproten.

Vojnáti, *-ám*, v. ipf., potepati se, pohajati, sich herumtreiben: cel dan brez dela okoli vojná (Polica). — Temna beseda.

Volhkóča, *-e*, s. f. (izg. vuhkóča), die Feuchtigkeit (Jaska); kajkavski *vuhek* feucht; zastran *h* mesto *g* gl. zgoraj besede *plihek*. — *Volhkoča* je tvorba kakor *lepoča* poleg *lepota*, Miklošič, Vergl. Gr. II. 173, kjer je še več takih vzgledov.

Vót, adv., ecce, ná tukaj: vót imáte, tu imate, eccovi (Breginj). — Iz **evótъ*: evo-tъ; ruski *эvotъ* ecce, *voto*, *votъ*, *votačka* siehe da (Et. Wtb. 56: e).

Vóžnikar, *-ja*, s. m., neko mazilo za trebuh; tako se pravi tudi dolgočasnemu človeku (Polica). — Podstava *vož,* stsl. *ąžь* anguis; neke kače se lové, da zdravila delajo iz njih masti.

Vógel, *-gla*, s. m., die Ecke, stsl. *ąglъ:* 1) slovo vzeti od vogla, t. j. izza vogla, sich französisch (holländisch) empfehlen

hohlgehen, ein Loch in den Mond bohren, den Gläubigern durchgehen (Kočevar); 2) *vogle podpirati* dolgo koga za hišo čakati: fant vogle podpira za svojo ljubo (Polica).

Vráček, *-čka,* s. m., na vraček dati, posoditi, da se povrne (Suhor). — Prvotna tvorba od *vračati.*

Vráman, *-a,* s. m., hudič, hudir: vraman ga jaši! (Medžimurje). — Narejeno s sufiksom *man* od *vrag*, kakor *hudiman* od *hudič. Vragman* tiči najbrž tudi v kraškem *wràńć* der Teufel: *ė wràńća* zum Teufel! Iz **vramanič* bi bilo najprej nastalo *vrámnç,* potem *wràńć.* Toda taka imena hodijo včasi svojo posebno pot, ker se ž njih imenovanjem hoče človek izogniti greha; zato ni nemogoče, da se je vsled te težnje *vrag* najprej izpremenil v *vran,* od koder *wràńć* vranić. Ker sem že pri hudiču, povém naj v dopolnilo podatka v spisu „Iz besednega zaklada narodovega“ (Letopis 1892. 49), da besedo *rogljič* ‚hudič‘ pozná tudi Küzmič.

Vŕčica, *-e,* s. f., die Schnur (Tolminsko). — Diminutiv od *vŕca* iz *vŕvca* (tako je bolje pisati ko *vrvica*, ker bi v tem slučaju nekatera narečja imela namesto *vrcà* le *wrȉjca*). Nsl. pozna tudi *vrpca, vrpčar* (Janežič); podobno je *bibca* (tako je pisati ne *bibica*, kakor v Letopisu 1882/83. 197) iz *biwca, bilca* bilka; po narodni etimologiji je potem nastalo *biba* travna bilka, der Grasstengel, der Halm.

Vréd, *-a,* s. m, Milz- oder Leberverhärtung (Kočevar). — Ta beseda ima po raznih krajih razne pomene: Geschwür, Eiterbeule, Verletzung, Leibschaden. — Prim. Et. Wtb. 383: verdŭ 1.

Vrhóvnica, *-e,* s. f., sleme noseča greda, der Balken, der den Dachfirst trägt (Tolminsko).

Vrkljàti, *-am,* v. ipf., pootkati, mit der Plugreute reinigen (Podgorjane). — „Verkla“ je otika ali ratka, nekteri imenujejo črtalo — verkla (po Trstenjaku) J. Pajek, Črtice iz duševnega žitka štaj. Slovencev 222, kjer se primerja stsl. *vrъtělo* ὀβελός veru, a dvojim, da po pravici. Morda tiči v besedi n. *wërc* Maschine, Vorrichtung zur Arbeit; dial. *Werkl* je na Avstrijskem samo ‚Drehorgel‘. A primeri, da se tudi furl. *argagn, uàrzine* ordigno, nome di qualunque strumento, kosent. *urgagnu* arnese, utensile, ben. *orgagno,* na Krku *orgain* iz ὄργανον, od koder imamo pa tudi *orglje,* die *Orgel*, *organo* itd.

Vróček, *-čka,* s. m., izvirek, studenec: izvir Rižane ima tri vročke (Črni kal). — Prim. *vročnica* Quellwasser, Letopis 1880. 209. Janežičev *vrutek* je pač le iz srbščine posnet: *vrutak,* stsl. *vrątъkъ.* Čakavščina pozná *vrulj* fons (Nemanić I. 11) in *vrûjak* (id. I. 18). *Vróček* je narejeno od participa.

Vrtálja, *-e,* s. f, poleg *frtálja*, ein ausgerissener Fleck, z. B. im Kleide; auch eine Schmarre im Gesichte (Tržič). Temna

beseda; ločiti jo je od besede *vrtalja, frtalja* eine Art Eierkuchen, navedene v Letopisu 1882/83. 264, katere pa ni z Levstikom izvajati naravnost iz ital. *frittata*, ampak iz furl. *fretaje, fertaje, fortàje* frittata, manicaretto d' uova dibattute, cotte in fretta nel burro, nello strutto o nell' olio, Pirona 172. Furlanski sufiks *aje* je iz starejšega *aglia*, ki se je torej še ohranil v slovenščini.

Vrtnáriti, *-im,* v. ipf., štrene beliti in za tkalca pripravljati (Goriško). — Beseda je iz romanščine: prim. lat. *ordiri* ein Gewebe anreihen, anzetteln, pri Isidoru: ordiri est texere. Srednja latinščina pozna *orditura* textura, *orditorium* straminis vel telae sucula itd. Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis edit. 1845, IV. 728. Ital. *ordire,* furl. *urdî* distendere e mettere in ordine le fila sull' orditojo per tessere la tela, macchinare; *urditùre* unione di più fili distesi per lungo sul telajo di lunghezza corrispondente a quella che si vuol dare alla tela o al panno, Pirona 457. A že v romanščini se je pričela beseda naslanjati na *ordino;* v Schmellerju-Frommannu sem bral nekje iz starega glosarja ‚ordinamini telam', a pozabil sem si mesto zabeležiti. — Besedo *vrtnariti* sem našel tudi v zapiskih A. Pegana o štorkljah — torkljah: „Te žene pridejo zvečer k gospodinjam v kuhinjo in je vprašajo: Ali čemo vrtnariti t. j. štrene beliti? In če gospodinje v to dovolé, vržejo jih namesto štren v kotel, jih skuhajo v vrelem kotlu in jih pojedó." M. Sila piše v kritiki Rutarjeve knjige „Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska („Dom in Svet" VI. 139): ‚Po Krasu pravijo „Torklja" ne „Štorklja" onemu „Ježi Babi" podobnemu bitju." Za južnovzhodni Kras je to mogoče, a že pri Nabrežini in dalje proti severu govoré *štorklja,* takó v Viževljah, kjer pripovedujejo, da so štorklje vlekle svoj voz po sesljanskem hribu, na katerem se bajè še zdaj nahajajo sledovi v kamenju. Murko ima tudi obliko *turklja* die Hexe, die Wetterhexe; prim. tudi *štorka, štorklja* eine ungeschickte Weibsperson. Ravnikar-Poženčan piše v Novicah IV (1846) 112: „*Tvorka* je bila prkazen, ki je ljudi strašila, kjer so kvaterne torke in četrtke predli, ali kjer je predica na kolesu vrvco pustila, ko je nehala presti. To strašenje je v tem obstalo, de se je prkazala pasja noga in de je jela kolovrat goniti." Gl. tudi J. Pajek, Črtice 238, 239. — *Š* je v začetku besed večkrat poznejši pristavek, gl. zgoraj besede *šklemfa;* najbrž je tudi v ti prikazni iskati tujega vpliva.

Vúlavka, *-e,* s. f., (izg. vülafka), navadno pl., die Stiefelschnur, stogljaj, iz usnja izrezan, da se zavezujejo mestve (moška

obuča) ali pa čižme (ženska obuča). V Suhorju. — Temna beseda.

Vútoman, adj., navdilj, in den Tag hinein, ins Blaue (Suhor). Barlè pozná *vútamah* zaman, zwecklos (Letopis 1893. 42). Hrv. *utaman* in s. *utoma* (u-toma) in naši besedi so turškega izvira: *tamam*, prim. Türk. II. H. 67, 68; II. N. 46, 185.

Vzglédnica, *-e*, s. f., zgled, ein Muster, Exempel: v Tolminu imate vzglednico (zgliédnco): da habt ihr an Tolmein ein Beispiel (Tolminsko).

Zabáva, *-e*, s. f., zadeva, sitnost, Hindernis, Lästigkeit: da ne bom imel zabáve (Ketinara pri Trstu). S tem človekom ni drugega ko zabáva, der Mensch ist einem nur zur Last da (Kras). Prim. gorenjski *zabávljati* sitnosti prodajati, aufbegehren.

Zabôsti *se*, *zabôdem se*, v. pf., stecken bleiben; se že kam zabode, da ga ni nazaj, er bleibt schon irgendwo stecken (Polica).

Zádnjik, *-a*, s. m., zadnji gozd, der Wald, der mehr im Hintergrunde liegt (Polica). Glej zgoraj besede *sprédnjik*.

Zagáta, *-e*, s. f., ozka pot med stenami v gorah, die Klause (Stržišče). — Prim. nsl. *gatiti* stopfen, verschliessen; *zagatiti* verstopfen, *gat* Damm, stsl. gatь (Et. Wtb. 60: gatĭ).

Zahájan, *-a*, *-o*, adj., zaduhel, zatohel, dumpfig: zahajan kruh (Polica). — Ker je *vzhajati* ‚aufgehen', bil bi torej *zahajan kruh* tak, ki je preveč vstal: a tvorba je nepravilna, ker od neprehodnika.

Zahítiti, *-im*, v. pf., brsniti, schnellen (Štajersko). Murko pozná *zahititi* v pomenu ‚verwerfen'. Prefiks *za* se rabi v oznamenilo, da se kake stvari rešimo z dejanjem, katero izraža glagol brez prefiksa (‚das Loswerden durch eine Handlung', Miklošič, Vergl. Gr. IV. 206. f). *Zahititi* je toliko, kakor *zagnati* fortschleudern; primeriti se dá *brdávsniti* — *zabrdavsniti* hinschleudern, fortschleudern. A vendar se mi vidi, da ravno za naš glagol in za *zabrdavsniti* ne veljá noben na zgoraj omenjenem mestu v Miklošičevi sintaksi razločevan pododdelek: razloček je med *zahititi* ‚schnellen, rasch fortwerfen' in med *zahititi* ‚verwerfen'.

Zajčji, *-a*, *-e*, adj, Hasen-: *zajčja rebra* die Pastinake, Pastinaca sativa (Polica). — Namesto *zaječij*.

Zájčnik, *-a*, s. f., klobuk iz zajčje dlake (Polica). J. Vrhovec (Ivan z Vrha) piše v Zvonu III. (1877) 284: „Ali pri vas še sedaj ne veste, da nosijo po svetu dolge obedernice iz sukna, in da za kosmate *zajčjeke* že malo kedó vé."

Zajésti *se*, *zajém se*, v. pf.: glavnica, ki mrtva leží, se zajé, t. j. zmanjša se vsled davka in pristojbin (Sv. Križ pri Nabrežini).

Zamoléza, *-e,* s. f., belo cvetoč, zelo dišèč grm s črnim grozdjem, iz katerega pripravljajo črnilo (Zagreb). Pač Ligustrum vulgare. — To stoji namesto *zimoléza;* prim. nsl. *zimolez, zimolézina* Ligustrum vulgare (,Nekoliko belokranjskih izrazov in slovniških nenavadnosti iz Adlešič', priobčil J. Š[ašelj], Dom in Svét VI (1893) 432 in pa Cigale); s. *zimolez* Rainweide, Ligustrum vulgare; č. *zimolez, zimolaz* isto.

Zánaščina *-e,* s. f., zanašanje: sámščina je bolja kot zanaščina, selbst alles thun ist besser als sich auf andere zu verlassen (Suhor). — Beseda je najbrž narejena po besedi *samščina* od samski; ali se v Belih Kranjcih morda rabi *zanaške* sich verlassend?

Zapógel *-gla, -glo,* adj., podplut: zapoglo oko, blutunterlaufenes Auge (Polica). — Temnega izvira.

Zastáti, *zastánem,* v. pf., 1.) ins Stocken gerathen, festwerden: noge da mi zastanejo, če sem jaz tam bil, meine Füsse mögen mit dem Boden zusammenverwachsen, wenn ich dort war (Tržič); 2.) versäumen: zastali smo dan obravnave t. j. zamudili smo ga (Rojan pri Trstu).

Zavéten, *-tna, -o,* adj., freundlich, wohlthuend: v sobi je zavetno, kadar je kurjeno: mraza prav za prav še ni, vendar je v sobi bolj zavetno, če se malo podloží (Tolminsko). — Od *zavetje* windstiller Ort.

Zázljiv, *-a, -o,* adj., izbirčen: mačka je zázljiva, izbira si pri jedi (Polica). — Beseda je v zvezi z *slja* die Lust; slja do jedi, die Esslust; prim. kako to besedo razlaga L. Pintar v Ljublj. Zvonu XIII. (1893) 698.

Zbíti, *zbíli* iz *izgubiti, izgubili*: *zgъbili,* **zgbili* (Jelovica pri Podgorju). *G* med *z* in drugim konsonantom (v sekundarni zvezi), zlasti med *z* in *l*, rad izginja v narečjih, v katerih je spirant: *zláwje, zláwńik* (vzglavje, vzglavnjak), *razlást, razlášat* (razglasiti, razglašati), *zlíhat* (zglihati) in celó *z láwu* (z glavo), vse iz srednjekraškega narečja.

Zdaj pa zdaj, adv., bald, in wenigen Augenblicken: zdaj pa zdaj pride: in einem Momente ist er hier (Polica). Drugod pomeni to: *zdaj zdaj,* a *zdaj pa zdaj* je bisweilen, časi, včasih.

Zdŕžema, adv., neprenehoma, vedno: zdržema je bil pri hiši er war stets im Hause (Tolminsko).

Zelenjé *kukavičje, kukavičjega zelenjá,* s. n., kovačnik, das Geisblatt, Lonicera caprifolium. Narod to rastlino tako imenuje, misleč, da se je spomladi kukavica najé, preden začne peti. Beseda *zelenjé* se izgovarja *zelejè*, kakor sploh subst. verb.: *dírjaje* = *dirjanje* (Polica). Izgovor glasu *ń* kot *j* se nahaja torej tudi na Dolenjskem; prim. mojo opomnjo v Ljublj. Zvonu IX. (1889) 349: *víjek.*

Zéncati, *-am*, v. ipf., gugati, jugati, schaukeln (Suhor). — Glej besede *céncati*.

Zerínščak, *-a*, s. m., kovačnik, das Geisblatt, Lonicera caprifolium (Tuškanec pri Zagrebu).

Zgòn, *zgôna*, s. m., der Zusammenlauf: na vasi je vsako nedeljo tak zgon (Suhor). — Stsl. sъgonъ: ljudje se sami seženejo vkupe.

Zidíšče, *-a*, s. n., das Mauerwerk: zidišče se je podmelo, das Mauerwerk ward unterwaschen (Tolminsko). — V tem pomenu je *išče* nenavaden sufiks.

Zólek, *zólzka*, s. m., ein kleines Ding (Suhor) — Prim. *zolj* die Larve des Speckkäfers, *zol*, *zola* Eristalis tenax, Letopis 1880 214; s. *zolja* die Wespe; nemirnemu človeku, vedno ripsajočemu semtertje, pravijo na Polici in sploh na Dolenjskem: ‚ima zole v riti', na Krasu pa: ‚ima sršene v riti'.

Zrêči *se*, *zrêčem se*, v. pf., sporeči se, prepir začeti, zbesediti se: zrekla sta se, sie haben sich überworfen (Vilodol v slov. Istri).

Žábji, *-a*, *-e*, adj.: 1.) *žabja solata* truskavec, moljava, der Vogelknöterich, das Knotgras, Polygonum aviculare (Polica). Glej zgoraj besede *trdina*. — 2.) ‚Lep si kot *žabji pildek*'; tako se za šalo odgovori otroku, ki praša, ali je lep (Polica).

Žábičnik, *-a*, s. m., (izg. žábčnik), rastlina Pimpinella saxifraga; koren se kuha žabičnim ovcam (Polica). — *Žaba* Viehkrankheit pozná Jarnik, Etymologikon 116; Cigale piše pod Kröte, eine Krankheit des Rindes, unter der das Volk allerhand Unsinniges sich denkt, žabica, žaba; č. *žába* je Maulseuche, Zungenkrebs, r. *žaba* Bräune, Croup. N. *Kröte* Bezeichnung mehrerer mit Geschwulst verbundenen Krankheiten, bei Pferden, Schafen (Sanders); dijalektični slovarji južnonemški (Schmeller, Schöpf, Lexer) ne poznajo besede *krôt* v tem pomenu.

Žbókniti, *-em*, s. pf., počiti koga, dobro udariti, Jemandem einen tüchtigen Schlag versetzen, ihm eine Feste aufhauen (Suhor). — Beseda je najbrž onomatopoetična, kakor *cmokniti* od *cmok;* vendar prim. tudi *žokniti*, *žokati* iz bav. *schocken* mit kurzem Schwunge werfen, Schmeller-Frommann II. 369.

Žegljáti, *-ám*, v. ipf., dež lepó žegljá, es regnet sanft, es träufelt (Suhor). — Prim. bav. *fifəln*, *sifern* langsam dünn durch und heraus fliessen; (frankovski in gorenjepal., bav. les) sanft regnen, fein regnen, Schmeller-Frommann II. 231. Svn. *siffen* träufeln, tröpfend eindringen in; *sîfen* tropfen, triefen; *sífe* langsam fliessender Bach, Lexer s. vv.

Žèvki, *-a, -o,* adj., (izg. žèfki), isto kar *plèvki, plihek* (gl. te besede), weich: fige so žèvke (Suhor). — Beseda bo izprevržena iz *židek* ‚flexilis', pri Habdeliču ‚mollis', stsl. *židъkъ* succosus; tudi v Belih Kranjcih še ohranjeno v ti obliki: od živine gre žetko (Barlè v Letopisu 1893. 43).

Židovin, *-a,* s. m, žid, der Jude (Suhor). — Na Štajerskem, med Kajkavci in ogrskimi Slovenci je *in* že odpal: *židov.*

Živ, *-a,-o,* adj., 1.) *živa voda* voda studenčnica (Polica); v pravljicah voda, s katero je moči mrtvega človeka v življenje obuditi. 2.) *Živa skala,* trdno zrasla skala, fester Fels, kjer ni nobene pléne (Polica). 3.) *V živo briti* bis an die Haut schneiden. 4.) *Ziva* je žerjavica, če še tli. 5.) *Živ* ko iskra, lebhaft. Prim. v Letopisu 1882/83. 272: *živ rob* on rob, ki ga je tkalec naredil; čak. *žīvàc* margo lintei (Nemanić I. 27), in v Ljublj. Zvonu IX. (1889) 352: *živ lúb.*

Zívec, *-vca,* der Kiesel (Kočevar); Feldspath, Janežič-Hubad. — Srbski *živac* festgegründeter Stein, Feldspath, č. *živec* Feldspath; prim. *živa skala* pod *živ.*

Žlák, adv., commode, bequem: onod vam bo žlak iti, dort werden Sie ganz gemächlich gehen können (Suhor). Iz *zlag;* prim. *zlágoma, polágoma, vlágoma* in besedo *vlag* v Letopisu 1892. 44: sprva pač *vъzъlьgъ.

Žlámbor, *-ja,* s. m., udrtina v zemlji; izdolbina v starih drevesih (Polica). Temna beseda; *ž* je najbrž kesnejši pristavek.

Žlambórovec, *-vca,* s. m., rastlina Polygala chamaebyssus (Polica). — Od prejšnje besede.

Žlampáti, *-ám,* v. ipf., lokati: pes žlampá vodo (Polica). — Iz nemščine: svn. *slamp* gelage, *slampieren* unmässig essen, Lexer s. vv.; bav. *schlampen* vom Hund, etwas Flüssiges mit der Zunge und mit einem gewissen Geräusch einschöpfen: d· Milch, d· Suppm *ausſchlampm, einischlampm, umme'ſchlampm* i. t. d. i. t. d., Schmeller-Frommann II. 523 ns.

Žlobudrè, *-éta,* s. m., Plappermaul: dobi kacega žlobudréta pa žlobudrá ž njim (Polica). — Druge oblike: *žlábra, žlabrati, žlabrav, žlobudrati* (Murko); *žlabotati, žlobodrati, žljabudrati, žljabrati* (Janežič). Matzenauer 380 primerja dolenjenemški *schlabbern* blaterare. Gorenjenemški slovarji nimajo nič primernega; tir. *scholdern* viel und gern reden, plaudern (Schöpf 643) zdi se mi po glasovih preoddaljeno.

Žŕven, *-vna,* s. m., die Handmühle; *žŕvnati, žŕvnam,* v. ipf., auf der Handmühle mahlen (Suhor). — Barlè ima *žŕnati* (Letopis 1893, 43); ravno isto iz Metlike Miklošič, Vgl. Gr. II. 459; tudi srbščina pozná ta glagol. V Et. Wtb. 410 ima Miklošič še *žrniti.* — Oblika *žrven* se strinja s srbsko-

slov. *žrъvьnь*, *žrvanj;* podobno nahajamo tudi pri Kajkavcih: mola trusatilis *žrvne* ročni melin (Belostenec I. 1232). Druge slovenske oblike odgovarjajo stsl. *žrъnъvъ* poleg *žrъny*: *žrnek* (Janežič), na spodnjem Štajerskem *žrme:* v žrmah zdrav méle, bolén pa je, Jarnik 198. Čak. *žŕno* lapis molaris (Nemanić I. 5), č. *žernov* Mühlstein.

Žúža, *-e,* s. f., ein Insect: Črn da bom ko žúža, če ni to res! (Tržič). Na Krasu: črn ko žužek schwarz wie der Getreidewurm; tu je *žuža* femininum k besedi *žužek;* žena moža, ki mu je ime *Žužek*, imenuje se *Žuža.* — Prim. *žúžanka*, *žužánka*, *žužélka* ein jedes schwarze, kleine Insect, das Käferchen; *žužen* glänzend schwarz, kohlschwarz wie die Feldgrille: *žužek* Ebenholz, Kienruss. Pri ogrskih Slovencih *žižek:* krivično blago pri hrami, pa žiški v zrnji ali črv v sadi (je isto), Zobrisani Slovén med Műrov in Rabov 122; prim. Letopis 1882/83. 284 in Et. Wtb 412: Žug-.

Jan Kollár.

Napisal dr. M. Murko.

I. del:

Življenje, učenje in delovanje.

Po Dobrovskem sta izmed čeških pisateljev na ves slovanski svet največ vplivala Jan Kollár in Pavel Jožef Šafařík. Stoletnico Šafaříkovega rojstva bomo slavili l. 1895., Kollárjevi pa je bilo posvečeno l. 1893. Bila je jako poučna, kajti pri Čehih, ki so vendar mojstri v prirejanju velikih narodnih slavnosti, se je pokazalo, da niti Kollárjevo ime ne more več navduševati narodnih mas, ki so še pred 20. leti s starim vzornim rodoljubjem slavile učenjaka Jungmanna. Podobno stoletnico so pesniku „Slávy Dcere“ Čehi priredili le v Náchodu in na Dunaju,[1]) kjer so se je seveda vdeležili tudi drugi Slovani. Drugače pa se ti gotovo ne bi mnogo zmenili za preroka slovanske vzajemnosti, ako jih ogrska vlada ne bi bila opozorila nanj, ker je Slovakom prepovedala slavljenje njih velikega rojaka. Tako se menjajo časi. Kollár je bil še v duhu začetka našega stoletja preveč estetičen in je mislil, da more že umetnost in posebno literatura združiti vse Slovane in preroditi ves svet, na koncu stoletja pa se zanima vse le za politiko in javno življenje. Vendar ne samo to je vzrok svojega roda nehvaležnosti proti možu, ki je bil med Čehi in Slovaki po času prvi modni pesnik po božji volji, poln mogočnega čuvstva in velikih novih misli, vlitih v obliko, ki je bila tudi vzorna. Kollár ne zadostuje več naši dobi tudi kot pesnik. Še nedavno deklamovali so se na vseh čeških

---

[1]) J. Jakubec, Jak jsme oslavili Kollárovo stoleté jubileum. Naše Doba, r. I. seš. 2. str. 109 120.

„besedah“ rodoljubni soneti iz „Slávy Dcere“, posebno pa njen velikanski „Předzpěv“ je znala vsa mladina na pamet, ali danes nam pravi sam Jaroslav Vrchlický, da bo morebiti imed Kollárjevih šest sto sonetov le tretjina obdržala životno moč,[1]) Jaroslav Vlček[2]) pa trdi v svoji zgodovini slovaške književnosti, da se v „Slávy Dceri“ najde komaj „dva tucta sonetov“, ki bi „nemútily požitok“. Tudi J. Jakubec, najboljši poznavalec Kollárjevega življenja in delovanja, misli blizu jednako kakor Vrchlický in je že začel izdajati izbrane Kollárjeve pesni z objasnili.[3])

Iz vsega tega se vidi, da je že nastopila doba, v kateri je treba Kollárja resno študirati in kazati, kake zasluge je imel za svoje in sledeča pokolenja, od koga in kako se je učil, kaj je bilo pri njem novega, zdravega in plodonosnega, kaj pa je moglo le za nekaj časa životariti ali pa že takrat in še bolj danes vzbujati nezadovoljnost. Marsikatere slabosti, ki se nam zdé danes jako čudne, bile so občna lastnina njegove dobe, zaradi česar moramo tudi njo dobro znati, ako hočemo biti pravični. Z druge strani pa marsikdo danes ne ve, kaj je iz Kollárovih idej pri njem prešlo v kri in meso. Človek pa, ki ni barbar, se bo vedno zanimal za svojo zgodovino, ki mu kaže, kaj so njegovi predniki zanj storili, in učil se bo iz nje tudi za sedanjost in bodočnost.

Lahko rečemo, da pri Čehih to zanimanje za Kollárja že po malem nadomešča prejšnjo moč njegovih poezij in prejšnjo narodno navdušenost zanj. Na kritično ali sploh dobro izdajo čakajo še Kollárjevi spisi kakor pri nas Prešernovi, ogromno rokopisno gradivo leži še malo pregledano v češkem muzeju, tam so tudi skrita še najvažnejša pisma, ali vendar imamo o njem iz zadnjih let razne razprave, posebno od prof. J. Jakubca, ki pričajo, da bo v delu, katero on pripravlja o Kollárju, mnogo zanimivega novega gradiva, ki bo tudi prav dobro porabljeno.

Vsa čast pa gre dunajskemu „Českemu akademickemu spolku“ in slovaškemu akademičnemu „Tatranu“, ki sta pokazala, kako se naj primerno slavijo taki velikani kakor Kollár. Združila sta se, da po predlogu vseučiliščnega docenta Pastrnka izdata zbornik razprav o Kollárjevem življenju, delo-

[1]) Jan Kollár. Sborník statí o život, působení a literární činnosti pěvce „Slávy Dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin redakcí Františka Pastrnka vydaly Český Akademický Spolek ve Vídni a Slovenský Akademický Spolok „Tatran“ ve Viedni. Ve Vídni. 1893. Str. 140.

[2]) Dejiny literatury slovenskej, str. 203.

[3]) Výbor z Kollárových básní. I. Sto znělek milostných. V Praze 1893.

vanju in literarni delavnosti.[1]) Po dolgih letih so Čehi in Slovaki v duhu Kollárjevem poslali zopet v svet skupno delo, ki je imelo velik uspeh, ali čudim se, kako malo se je opazila njegova važnost baš v tem oziru. V kolo nekaj časa preveč razdvojenih bratov, ki se zopet približujejo, stopili pa so tudi zastopniki vseh drugih Slovanov, ki so Kollárju posvetili pesni (Jos. Stritar, Hrvat Jovan Hranilović in Poljak El . . y, t. j. Asnyk, največji živi poljski pesnik) in članke, v katerih pripovedujejo v svojih jezikih, kak pomen ima Kollár tudi za nje (Hrvat Milivoj Šrepel, Srba Dj. Djordjević in St. Stanojević, lužiški Srb M. Hórnik, Poljak prof. Vl. Nehring, Rusin I. Franko), dva pa sta šla še dalje in napisala svoje razprave češki (Rus prof. A. Kočubinskij in jaz v razpravi o „Kollárjevi vzajemnosti slovanski“ in v uvodu h Kollárjevim pismom na Kopitarja in Miklošiča). Pogrešamo v „Sborniku“ sicer težko popolno in dobro oceno Kollárjevega pesnikovanja in bibliografijo njegovih del, med doneski drugih Slovanov pa razpravo o Kollár-jevih zvezah s Poljaki in njegovem velikem vplivu na Ruse, ali vendar je v njem toliko novega in važnega gradiva za Kollárjev životopis in toliko resnobnih člankov o njegovem delovanju, da je kritika po pravici opazila: tako delo bi tudi češki akademiji znanosti in umetnosti delalo čast.

Ako stavimo tudi v naši mali književnosti Kollárju tako velik literarni spomenik, da nima dozdaj podobnega še v nobeni drugi slovanski, delamo ne samo kot iskreni in zavedni privrženci slovanske vzajemnosti, katere posebno zanima vse duševno življenje Čehov, ki je v toliko rečeh našemu podobno, ampak imamo še bolj važen vzrok: Kollár je tudi naš, imel je na ves naš razvitek od tridesetih let ogromen vpliv, in mi še danes živimo ob mnogih njegovih idejah, tudi takih, ki so že preveč zastarele. Razprava o Kollárju je torej tudi kos naše književne in javne zgodovine.

Mladostna in šolska leta na Ogrskem.[2])

Med Tatrami leži kakor vrt z vseh straní z visokimi gorami ograjena dolina, katero deli reka Turec na dve polovici. Od nje ima ime „Turčanska stolica“ (županija, komitat), v kateri nam je najbolj znano neznatno mesto Turčanski

[1]) Gl. zg. Jaz bom ta važni izvirnik citiral nadalje s kratico: J. K. Sborník ali samo Sborník.

[2]) Glavni vir za to dobo in za šolanje v Jeni so Kollárjeve umetno in živo pisane „Paměti z mladších let života“, tiskane v J. L. Kobrovi izdaji „Spisy Jana Kollára“, Kn. IV. str. 85 — 285. Za najmlajša leta podal nam je izvrstne doneske Pavel Križko: Jána Kollára detinský vek a školárenie v Mošovcah i Kremnici. Sborník, str. 3 — 24.

Sv. Martin, duševno središče Slovakov. Nedaleč od njega so tudi Mošovce, starodavno mestece, ki je imelo v 16. stoletju in v. začetku 17. gimnazijo s slavnimi rektorji in učitelji. Odtod se objasnjuje književni duh, ki je med prebivalci bival še koncem preteklega in na začetku našega stoletja, njih naklonjenost k šolstvu in umetnostim.[1])

V Mošovcah zagledal je beli svet 29. julija 1793. l. Jan Kollár.[2]) Lesenega doma, v katerem se je narodil prerok slovanske vzajemnosti, ni več, zgorel je pri velikem požaru 16. avgusta 1863. Na srečo pa se jih je ohranilo več popolnoma podobnih.[3]) Posebno velik ni bil, ker je imel le obširno sprednjo sobo z dvema oknoma na ulico in z dvema na dvor ter zadnjo samo z dvema oknoma. Vendar je bil Kollárjev oče Matija imovit meščan, mnoga leta „rihtar“ ali pa „notarius“. Moža bistrega uma in neumorne delavnosti spoštovali so njegovi rojaki neizmerno, in nič važnega se daleč okoli ni brez njega godilo. Posebno rad je občeval z učenimi ljudmi in v mladih letih se je tudi nekaj latinščine naučil. Pobožnost ljubil je tako, da je bil sam duhovnik v svoji rodbini, znal na pamet pol svetega pisma in evangeliške molitvenike. Ko so se drugi otroci ob nedeljah in praznikih na ulici igrali, moral je naš Jan z bratom in sestro pri mizi sedeti, peti cerkvene pesni in čitati. Imel pa je oče tudi dve veliki slabosti: bil je neizmerno hitre in hude jeze ter jako sebičen, tako da je tudi pri odgoji svojih otrok vedno le na to mislil, kdo bo v starosti zanj skrbel in namesto njega delal. Tiha in ljubezniva duša bila je Kollárjeva mati.

V očetovi hiši, kjer so se seveda vedno shajali raznovrstni ljudje, videl je Kollár marsikaj dobrega in hudega, prijetnega in strašnega, kar je že rano razširjalo njegovo obzorje, vzbujalo ukaželjnost, mirilo ga z ljudmi ali pa ga tudi od njih odganjalo, kajti velika občutljivost, podedovana od matere, odlikovala ga je že v mladosti. Neizmerno živahni deček bil je nekolikokrat v smrtni nevarnosti, ali spominja se z veseljem mladih let, ko se je mnogo igral, plezal po najvišjih drevesih kakor veverica, skakal čez potoke in dosti široke reke kakor ptica, stal in hodil na visočinah zvonikov brez strahu. Škoda, da je bila poznejša odgoja jednostranska, ki telo ubija, tako da se Kollárju še na stara leta toži po grški, rimski in angleški pedagogiki. Tudi v raznih rokodelstvih se je vadil: delal je golobinjake svojim golobom, katere je strastno ljubil, kolesca in vozičke otrokom, domača in poljska orodja, vezal si je sam knjige in šolske spise. Pri vsem je bil tako spreten,

[1]) Paměti, 90.
[2]) á pomeni dolgi a, naglašen pa je prvi zlog.
[3]) Gl. Sbornik na str. 9.

da je dobil ime „Janko majster“. Poseben prijatelj bil je naravi in poljem; pri žetvah je že takrat poslušal narodne pesni in si jih zapisoval. Najrajši bi tudi v poznejših letih bil svoboden Cincinat med Slovaki, ako ta dobri narod ne bi bil tako tlačen in ubog.

Za šolstvo so se tudi slovaški evangeliki precej brigali. Mošovce so imele za svojo dobo prav dobro šolo,[1]) v kateri pa je le jeden učitelj učil dečke in deklice vse, kar se je takrat zdelo potrebno, za dečke seveda največ latinščino; mladi Kollár si je moral že med svojim sedmim in dvanajstim letom marsikaj v glavo ubijati, kar se danes uči v nižjih gimnazijskih razredih, saj je bil že po devetem letu „syntaxist“. Posebno hvali Kollár svojega drugega učitelja Jana Šuleka, ki je ljubil „češko-slovensko“ [2]) književnost, ustanovil pri šoli knjižnico, posojeval učencem in meščanom knjige in sam napisal „slovensko latinsko“ slovnico. Jednako izvrsten mož bil je tretji njegov učitelj, Adam Burian, ki mu je po tem v boju proti trdosrčnemu očetu pomagal, da bodoči pesnik „Slávy Dcere“ ni obupal.

Kar je Kollár takrat slovanskega čital, bilo je seveda vse češko. Po nesrečni bitvi na Beli Gori je češka književnost procvetala dalje „na Slovensku“ ali kakor mi pravimo na Slovaškem,[3]) in Slovaki so se takrat še ponosno in krepko držali svojega književnega jezika „češko-slovenskega“, precej zastarelega, zaradi česar so ga pozneje za samostalnost se boreči rodoljubi krstili „bibličtina“, ker se je najbolj vzdrževal seveda po svetem pismu. Stare knjige so se hranile še v velikem številu. Kollár je enkrat proti odločni prepovedi očetovi pobežal za materjo, ko je šla svojih daljnih sorodnikov obiskovat, samo da bi pri njih dobil take stare knjige, o katerih je nekaj slišal. Prinesel si je takrat „Historie cirkevní“ od Jana Kocina, tiskano v Pragi od Veleslavina l. 1594. in češko biblijo Jurija Melantricha z Aventinu l. 1552, v kateri so bili lastnoročni popravki znanega Ant. Koniasa, ki je sežgal toliko čeških knjig. Kollár je te in druge knjige strastno prebiral, dasi polovice ni mogel razumeti. Slovnice svojega knji-

[1]) V Mošovcah je takrat živelo od 30—50 katoličanov, ki so tudi imeli svojo šolo na sredi města; evangeliška je stala daleč na koncu, tako da so otroci težko v njo zahajali, in Kollár sam je enkrat v snegu obtičal, iz katerega ga je skrbna mati osvobodila, ali bil je po tem četrt leta nevarno bolan.

[2]) Slovaki zovejo svoj jezik „slovenski“, odtod ime „češko-slovenski“ za dobo, ko so še bili združeni s Čehi. V nemščini se je ta izraz navadno tolmačil z „böhmisch-slavisch“, „slovenský“ s „slavisch“. Nam je potreben seveda pridevnik „slovaški“, kakršnega danes celo Čehi rabijo.

[3]) Tudi Slovakinja se sama zove Slovenko.

ževnega jezika bi se bil neizmerno rad učil, ko ga je učitelj zaradi nekega pogreška s posmehom pokaral, ali ni mogel prave v roke dobiti, s katero bi bil zadovoljen.

Kot devetletni deček skoval je nagloma svoje prve verze, s katerimi sta dve deklici pozdravili l. 1803. superintendenta Crudyja. Siroti si nista mogli zapomniti „pán superintendent“, in Kollár ga je še v zadnjem trenotku predelal v narodnega „pána biskupa“. V dvanajstem letu je že dobil v roke Nejedlega, slabo zveriženo češko prestavo Homerjeve Ilijade, ki je neizmerno razgrela njegovo srce in že vzbujala v njem temno željo, da postane sam pisatelj.

Prirojeno ukaželjnost je pri Kollárju še povekšal šest let starši bratranec Jan, ki je študiral v Kežmarku. Vendar bi mu bil morebiti že takrat delal velike zápreke njegov oče, ko bi se ne bil kot „mošovski rihtar“ sramoval pred vdovo Košino, ki je svojega sina Andreja hotela poslati do višje šole. Kakor ta, si je izbral tudi Kollár rudno mesto Kremnico, tri milje od Mošovec, kjer sta se naša „gramatista“ in „sintaksista“ učila v letih 1806 — 1809. S svojim rojakom, ki je bil pozneje barvarski mojster in spoštovan meščan v Kremnici,[1]) stanovala sta pri vdovi Španikovi,[2]) ki jima je kuhala, kar se je z doma pošiljalo, ali mesa pri tem ni bilo.

Zakajeno rudno mesto se Kollárju sprva ni dopadalo, ali vendar je skoro rad gledal krasne stavbe, umetna dela, vodostroje, rudniške mašine, zlati, srebrni ali vsaj bliščeči se pesek. Posebno draga pa mu je ostala Kremnica na vse življenje, ker mu je tamošnji rektor Štefan Komary bil izvrsten, učen in vedno vesel učitelj. Obogatil je Kollárja z mnogim in raznovrstnim znanjem in močno vplival na njegovo estetično omiko, ker je svoje dijake učil mojsterski deklamovanja. Naš Jan je bil sploh jako priden in pri „provokacijah“ svojih sošolcev se je z osmega mesta skoro vzpel na drugo ter pustil za seboj več starših in dobrih dijakov. Le prvega mesta ni mogel doseči; to je zavzemal sin slovaškega evangeliškega pridigarja, jako nadarjen mladič, ki je imel izvrsten domač pouk od svojega očeta. Vse sošolce pa je prekosil z latinskim hronostihom, ki se je rabil pri razsvetljavi mesta o tretji ženitvi cesarja Franca I. l. 1809.

Učilo se je seveda vse latinski. Kornelija Nepota so dijaki prestavljali v nemščino in češčino. Vendar se nemščina ni mnogo učila; Kollár si jo je osvojil v Kremnici slučajno, ker ga je mati neke Nemke, kateri je Kollár v šoli pomagal tajno

[1]) Umrl je l. 1864. Od njega je dobil Pavel Križko mnogo podatkov.

[2]) Hišica, v kateri je stanoval Kollár v Kremnici, je posneta v „Sborniku“ na str. 17.

pri računjenju, vabila na dom; tu se je navadil nemščine in čital prve nemške knjige, in sicer almanahe, Musaeusove „Märchen und Erzählungen für die Jugend“ in manjše igrokaze Kotzebue-ove. Otročjo ljubezen, če se o taki sploh more govoriti,[1]) v prvem pesniku slovanskega rodoljubja je zanetila Nemka, in iz druge se je po tem v Jeni razvila „hči Slavina“!

Zanimivo je, kaj se je moral Kollár učiti iz domače zgodovine: o početku madžarskega naroda, o vladanju kralja (seveda ogrskega) Karla VI. in Marije Terezije, o Avarih in o vladanju ogrskih kraljev v jednajstem stoletju do Kolomana.[2]) Madžarski se je učil čitati, pisati in sklanjati, ali mnogo mu ni ostalo v glavi, ker se tega jezika nikoli ni naučil.

Po takratni navadi so se skušnje vsako leto končavale z gledališkim igram podobnimi dialogi, za katere je Komary izbral odlomek iz Lucijana, zgodovino Jožefovo, boj Davidov z Golijatom. Razne latinske pisatelje je Kollár že takrat čital zá-se, posebno pa mu je dajal njegov učitelj vse imenitne novolatince — Kollár jih našteva devet — ki so mu bili bolj razumljivi po mišljenju in po pisavi nego Tacit in Livij.

V Kremnici je bilo za Kollárjevega časa jako razširjeno veselje do godbe, risanja in slikanja, tako da so učitelji in evangeliški konvent morali brzdati mlade Apele in glasbenike. Tudi Kollár se je strastno kakor vsega lotil risanja in slikanja, kar mu je pozneje jako dobro došlo, ko si je moral kruha iskati za nadaljevanje svojih študij, in je seveda tudi vzbujalo in razvijalo umetniške sposobnosti v bodočem pesniku. Posebno dobro je izvajal Kollár sličice za „betlehem“ (božične jaslice), tako da si je služil ž njimi lep denar, za katerega si je kupoval knjige. V svojih „Spominih“ omenja zaradi teh dobrot iz celega srca svoja učitelja, dva katoliška mladeniča, Jana Nepomuka Hanusa, Slovaka, in Karla Viererja, Nemca, učenca kremniške risarske šole, ter pravi o njih: „Hanus in Vierer sta bila prva človeka, katera sem skrito ali prisrčno ljubil in občudoval; onadva sta me duševno spremljala celo življenje. Hvala vama, žlahtni duši, prava sokratiška genija mojega življenja! Hvala vama za vajino sicer nevidno in od vaju neopazovano ali veliko delovanje na moje srce, moj vkus in vso omiko. Vajino tiho, molčljivo delovanje je náme bolj vplivalo nego kriki mnogih slavnih šolometov.“ [3])

Svojo pesniško domišljijo je tudi že tukaj vadil. Pri vdovi Španičkovi so si pripovedovali dijaki pri večernem mraku ali pa v postelji razne pripovedke in bajke. Kollár pa teh v svoji mladosti ni slišal in moral si jih je sam izmišljevati, da

[1]) Prim. Paměti, str. 139—140.
[2]) Sborník, str. 19.
[3]) Paměti, str. 128.

bi bil kos svojim tovarišem, kar se mu je tudi tako posrečilo, da so ga vsi z velikim zanimanjem poslušali in vedno več zahtevali.

Naravo ljubil je tudi v Kremnici nad vse in posebno rad je hodil na okoliške hribe in gore, kar je tudi pozneje povsod delal. Strast do golobov pa se je izpremenila v veselje do vseh ptic, katerih je bilo vse polno po zeleni in z lepimi gozdi obrasli okolici kremniški.

Ko je Kollár po letni skušnji 13. julija 1809. kot drugoletni sintaksist zapustil Kremnico, bilo mu je 16 let. Naučil se je mnogo več, nego se je po šolah učilo, ali tudi tega ni bilo malo. Najbolj važno pa je bilo to, da so se njegove sposobnosti razvijale vsestransko in da je on sam imel jedino željo na svetu, namreč željo po daljši omiki. To pa ni bilo po volji njegovemu očetu, ki je hotel, naj bo Jan krznar kakor on in meščanski kmet, da bi imel v njem podporo na stara leta, če je tudi bil dosti imovit in imel še drugega sina in hčer. V primer mu je stavil sošolca Košino, ki je res postal obrtnik. Ko Kollár ni hotel biti niti krznar niti meščanski kmet, poslal ga je oče učit se mesarstva! Vendar njegovo rahlo srce, o katerem je toliko sledov v njegovih mladostnih spominih, ni moglo hladnokrvno gledati klanja volov in zarezavanja telic in ovac.[1]) Gotovo mu je bilo to četrtletje tako zoprno, da zaradi tega o njem sam niti ne pripoveduje. Sploh pa se dolgo ni mogel odločiti, da kajkoli napiše o najbolj nesrečnem letu celega svojega življenja, ker je moral govoriti o zlorabi očetovskih pravic. Zaradi tega razpravlja najprej o dolžnostih, ki so jih roditelji poleg pravic tudi prejeli od Bogá, in o izbiranju stanu, katerega naj bi otrokom nikoli ne vsiljevali. Njemu pa je bila osoda tako nemila, da se mu je najsvetejše ime „oče“ izpremenilo v strašilo, in da si dolgo niti Boga, ni mogel predstavljati v podobi očeta. Stari Kollár je v svoji nagli in hudi jezi vsak danošteval sina, dajal mu razne priimke in se skliceval po svoje na sveto pismo, iz katerega mu je navajal razne izreke modrega Siraha (n. pr. kdor ljubi svojega sina, naj ga večkrat tepe), iz pregovorov Salamonovih i. t. d. Sinu je po takem tudi sveto pismo protivno postalo, ali večkrat je padal na kolena, klical Boga na pomoč in ga prosil, naj odvrne kelih trpljenja od njega. Drugekrati se je s solznimi očmi spraševal, zakaj mu je Bog položil tako žejo po umetnostih in šolah v srce, in ne greši li vendar proti roditeljem, ker nazadnje ni imel več zaslombe niti pri materi, ki se je naveličala moževega zabavljanja in kričanja. To je trpelo pol leta, in Jan je že tako obupal, da si je želel samo smrti. Ko pa je oče šel enkrat

[1]) J. K. Sborn. 21.

zopet s palico proti sinu, zapustila ga je angeljska potrpežljivost, in iztrgal je očetu palico iz rok rekoč: „Dosti! Za me ni več palice. Sveto pismo tudi pravi: Vi očetje ne tirajte v jezo svojih otrok! Dajte mi mir, priporočam vas Bogu, pojdem proč, in za me ne bodete več skrbeli.“ Tako se je tudi zgodilo: Jan ni šel nikoli več domov. Ko je že bil v Pešti na službi in se lečil blizu svoje domovine, obiskal ga je oče in se ž njim pomiril, ali tudi takrat si nista mogla prav v oči pogledati.

Kollár se je postavil od tega časa na svoje noge in se v tem pripravljal prav dobro na poznejše boje, pri katerih mu je v mladosti pridobljena trda volja prav dobro došla. Jakubec pa še k temu Kollárjevemu pojasnilu dodaje resnično opazko,[1]) da ves prepir med očetom in sinom vendar tudi dokazuje, da je sin od očeta podedoval njegov nezlomni značaj, katerega je povsod kazal. Že iz svoje mladosti nam pripoveduje več primerov svoje vztrajnosti, izmed katerih je najzanimivejši ta-le: Njegov prijatelj Košina je čez mero hvalil Nemce, Slovake in njih jezik pa malo spoštoval; nekoč sta se zaradi tega sprla, in Kollár se mu odreže: Vsaka ptica je malo vredna, ki svoje gnezdo onečiščuje. Ponosni Košina mu odgovori neko razžaljivo besedo, Kollár se obrne od njega in črez celo zimo nista več govorila, dasi sta skupaj stanovala, jela in v šoli sedela. Gospodinja in sošolci so ju zastonj mirili. Niti pred spovedjo se nista odpuščenja prosila, ampak šele na veliki četrtek pred obhajilom mu je podal Kollár pravo roko z besedami: Odpustiva si!

Sprva je Kollár nekaj tednov našel streho pri svojem bratrancu Janu, učitelju v S l o v e n s k e m P r a v n u, kateremu je pomagal pri pouku. Potem si ga je vzel do jeseni z a p o m o č n i k a m o š o v s k i u č i t e l j B u r i a n. Po malem se je vračal Kollárju duševni mir, ali strašne sanje o očetu ga vse življenje niso zapustile. Učiti se seveda sedaj ni mogel mnogo, ali z veseljem je učil druge. Dobri ljudje in razne zabave so mu razganjali neprijetne misli. Največ mu je pomagala žena učitelja Buriana, ki je sicer vedno bolehala, ali bila živa kot riba, da je Kollárja zabavljala s svojimi vtipi in čitala ž njim nemške romane Lafontainove, Kotzebueove in Meissnerove. Pri Burianu naučil se je Kollár tudi igre na klavir, in sicer tako dobro, da je lahko večkrat pri božji službi zaigral na orglje. Le od mošovskega pridigarja Baldovskega, ki bi bil že prej v prvi vrsti poklican, da bi posredoval pri prepirih med očetom in sinom, Jan tudi kot učitelj ni imel posebne koristi. Baldovský je bil namreč jeden iz onih neomikanih

[1]) O životě a působení J. Kollára, str. 11.

duhovnikov, kakršnih so si evangeliki, ko jim je cesar Leopold vrnil versko svobodo, morali nabirati iz neakademikov in manjših študentov; zanimal se je za lov, iskal in kopal je zaklade, nazadnje je po neki alhimistični knjigi skušal sam zlato delati in pri tem za razne pripomočke razstrosil ves denar, da je moral zapustiti svojo faro. Vendar je tudi on nekoč genil do solz Kollárja, ko ga je svojemu dekanu predstavil z besedami: Est martyr Musarum! Pripovedoval je po tem vsem navzočim gospodom Kollárjeve muke, ti so pa ga tolažili, in jeden mu je rekel, naj gre ž njegovimi tremi sinovi študirat v Bistrico (Neusohl).

Kollár je pri svojih izletih, izmed katerih nam posebej opisuje pot v Klášter, kjer mu je katoliški duhovnik Valentini z elektriko odpiral nov svet, prišel tudi tja, da bi se prepričal o besedah Burianove žene, rojene Bistričanke: „Za živa v Bystřici, a po smrti v nebi.“ Burian sam mu je na srečo našel nekega meščana, pri katerem naj bi Kollár za stanovanje in večerjo poučeval otroke. Posebno pa si je služil slavo, hrano in denar s slikanjem in poukom v risanju in slikanju.

Bistričani so hoteli baš l. 1810. povišati svoje šole v gimnazijo, da bi se mogli meriti s Ščavničani (Schemnitz), in so za to res velike žrtve prinašali. Med novimi učitelji bil je tudi rektor Magda, o katerem govori Kollár z največjo hvaležnostjo[1]), ker je imel za njegov duševni život največje zasluge. Med vsemi učitelji Kollárjevimi na Ogrskem bil je jedini, ki je vsestransko odgojeval ter razvijal um, srce in telo. Svojim učencem je dajal dobre domače in šolske naloge, tudi govorniške in pesniške. Na predmet: „Laudata virtus crescit“ napravil je Kollár prvih pet ali šest heksametrov, pod katere je Magda zapisal „egregie“, čital je javno v šoli in posadil Kollárja na prvo mesto prvoletnih „rhetorov“. Nekaj takih uspehov pridobilo je Kollárju med sošolci važnost, ali pri nekaterih rodilo je tudi zavist. Največjo slavo pa mu je prinesel — pust. Bistriški študenti so priredili ples, pri katerem pa Kollárja ni bilo, ker ni imel novcev in potrebne obleke. Šele po plesu začelo se je govoričiti o študentih po celem mestu, čemu je to, in se li spodobi, da dijaki napravljajo javno take veselice i. t. d. Vse to je zvedel Magda in dal svojim učencem snov k „oraciji“: „Calumnia est vitium vituperatione dignum“. Kollár je branil dijake, obrekovalce pa obsojal. Ko je Magda po nekoliko dneh prišel v šolo, obstal je na sredi in rekel: „Kollár, ascende cathedram et perores orationem tuam.“ Kollár se je preplašil in se izgovarjal, da govora ne zna na

[1]) Gl. še v Sborníku: Z básnických prvotin Jána Kollára v Baňskej Bystrici z r. 1812, str. 25—29.

pamet. Ali učitelj je ponovil svoje povelje, dal mu rokopis, Kollár pa se je postavil pred sošolce, katerim je deklamovanje že samo po sebi bilo nekaj nenavadnega, in govoril tako, da so mu ploskali in mu govor večkrat pretrgali s klici: vivat! Magdi pa še tega ni bilo dosti, ampak naročil mu je, naj se nauči svoj govor na pamet, da ga deklamuje pri bližajoči se zimski skušnji pred mnogimi gospodi in meščani bistriškimi.

Kollár obžaluje, da so se mu njegovi bistriški rokopisi izgubili.[1]) Na drugem mestu[2]) se spominja dveh pesni (seveda latinskih), katerih mu je najbolj žal: „Životopis moje mladosti“ in „Hvala slikarstva“. Jedna iz takih elegij nam pa je vendar ohranjena. Neki sedanji bistriški profesor, ki svoje ime skriva pod besedami „Krivdou prebudený“, da bi ne bil na Ogrskem razkričan za „panslavista“, objavlja v „Sborníku“[3]) iz bistriškega programa l. 1812. Kollárjevo elegijo v 15 distihih: „Deploratio praesentis status Hungariae“. Naš „probujenec“ išče v njej zastonj že sledove prihodnjega slovanskega domoljubja pesnika „Slávy Dcere“. Kollár opeva z nabrano frazeologijo nesreče, ki so zadele Ogrsko vsled vojsk z Napoleonom, in toži kot mladeniški moralist, da navzlic temu

Scilicet et dira vitiorum semina florent.
  Luxuries, fastus, fasque nefasque viget.
Nummorum cui farrago, qui vivere quaestu
  Novit, (nam virtus nunc iacet) ille valet...

Kako si naj pojasnimo to, da se Kollár v „Pamětih“ spominja natančno prvih svojih govorniških in pesniških poskusov, posebno pa dveh izgubljenih elegij, o tej, o svojem prvem tiskanem plodu (o kremniškem akrostihu pač ni treba govoriti, da si ga on sam tudi našteva med tiskanimi spisi) ne ve pa ničesar? Meni se zdi popolnoma verjetno, da se tukaj, kjer govori, kako ga že od mladih let poleg poezije in slikarstva nikoli ni zapustila „narodnost“,[4]) kjer svoje poznejše ideje prenaša že na mladost, svojega ogrskega patrijotizma ni hotel spomniti, pač pa so mu popolnoma v spominu nadpis, kraj in letnica te elegije v „Curriculum vitae“, podanem l. 1849. ministerstvu[5]), v katerem nahajamo sicer celo vrsto nenatančnosti in pogreškov.

Pritrjujemo pa popolnoma „probujencu“, da je bil Magdi ideal krščanski humanizem,[6]) ki Kollárja ni samo oživil, ampak je bil posebno pod Herderjevim vplivom — dodajemo mi — tudi temelj vsemu njegovemu poznejšemu mišljenju in delovanju

[1]) Paměti, str. 173.
[2]) Tam, 206.
[3]) Str. 25 26.
[4]) Paměti, 206.
[5]) J. K. Sborn. 277—281.
[6]) Tam, str. 29.

V Bistrici se je Kollár z vso mladeniško strastjo zaljubil v — klasike. Vendar tudi ta ljubezen je bila huda bolezen. Horacij, Vergilij, Ovidij, Sallustij, Ciceron in Kvintilijan bistrili so mu sicer um in blažili srce, ali posvadili so ga tudi s svetom, ker si jih ni mogel kupovati po svoji volji, v gimnazijski knjižnici, katero je Magda izročil njegovemu nadzorstvu, pa jih ni bilo mnogo. Ko je čital v Plautovem životopisu, kako je moral pesnik na žrmljah mleti, da si je zaslužil denar za grške knjige, bežal je naš „mučenik muz“ daleč v globoko dolino, pretakal solze in glasno tožil nad osodo ubogih dijakov. Vse nemške knjige je prodal za Boethijevo delo „De consolatione philosophiae“, da bi se v svoji žalosti ž njim tolažil. Klasike je nosil s seboj tudi v cerkev in naravo, ki mu je bila vedno mila, za dijaško družbo in nje zabave pa ni mnogo maral, ali tudi za — materinščino ne, kar sam priznava.

Počitnice l. 1812. porabil je Kollár z nekim prijateljem za potovanje po dolnjih slovaških in madžarskih krajih (po Dolnozemsku) Ogrske črez Tokaj, kjer pa ni hotel piti mnogo zlatega tokajca — plašil ga je spomin na hude nasledke prve in jedine pijanosti v celem življenju iz kremniške dobe — v Debrecin in Pešto. Mikala ga je na pot seveda želja, da spozna nove kraje in ljudi, ali glavni namen mu je bil, da obišče mnoge svoje sorodnike, kajti mislil si je, da najde med njimi koga, ki bi ga podpiral pri daljših študijah. Takega dobrotnika sicer ni našel, ali nabral si je vendar kakih 50—60 goldinarjev pri sorodnikih in znancih in pa za dve — propovedi; ta denar naj bi mu služil za nadaljevanje naukov v Požunu. V Nireďhazu našel je bogatega in vplivnega ujca, ki ga je nagovarjal, naj mu napravi veselje s propovedjo. V jedni iz največjih evangeliških cerkev nastopil je devetnajstletni Kollár z velikim strahom prvikrat v uradu, katerega je potem v Pešti častno in uspešno izvrševal k blagu svojih rojakov. Iz Pešte mu je najbolj ostalo v spominu, da je na gostilniškem dvoru od kupcev iz južne Ogrske prvikrat slišal srbski jezik in da je posamezne besede primerjal materinskim.

V Požunu obiskoval je Kollár tri leta (1812—15) „scholam philosophico-theologicam“. Prvo leto je bil popolnoma sam sebi prepuščen in ko bi ne bil imel v počitnicah prihranjenega denarja, moral bi bil propasti in sploh šolo zapustiti. Šolnino je moral učiteljem takoj plačati. Seveda mu ni mnogo ostalo, in za večerjo je imel le kruh in vodo. Stanoval je s kakimi šestimi turčanskimi rojaki v veliki sobi; zima je bila huda. gospodinja pa je tako malo kurila, da je jeden iz njih nekaj dni po noči prinašal s — pokopališča polomljene križe, deske in ograjo, da ž njimi kuri, dokler ga ni pobožni

Kollár zapazil. Vendar glad in zima nista Kollárja tako tlačila kakor požunske šole. V Bistrici je bilo malo dijakov, tukaj nepregledno število; tam sta se duh in razum samodelno razvijala, tukaj pa je bilo vse pasivno in učilo se je vedno na pamet; tam so se učitelji in dijaki ljubili in zaupno med seboj občevali, tukaj pa so se učitelji ponosno odstranjevali.

Vendar sreča in vztrajna volja sta Kollárju tudi tukaj prišli na pomoč. Ko na koncu šolskega leta ni šel na počitnice, postavil ga je profesor Stanislaides na evangeliški sirotnišnici za ravnatelja in učitelja. Tu je bil v svojem življu in srečen; tukaj je nemški kramljal in spoznaval vzgojeslovne spise in pravila. Posebno po Salzmannovem vzoru je hitro pregnal mehanizem iz zavoda, pazil na krepčanje telesa in zdravja, na red in čistost. V šolski pouk uvel je i godbo, petje, risanje in druga sredstva estetične omike. V letnih počitnicah so se igrale Weisse-jeve gledališke igre za otroke. Zavod se je v kratkem času tako proslavil, da so mu oficirji, uradniki in drugi roditelji oddajali svoje otroke.

Kollár pa se je tudi sam odgojeval in učil, ker s šolami ni bil zadovoljen. Posebno so jim manjkale matematiške in naravoslovne znanosti, kajti evangeliške šole na Ogrskem so bile takrat brez sestava, zveze in reda. Najbolj ga je zanimalo rastlinstvo in zvezdarstvo; študiral je obe znanosti samotež; z rastlinami ni imel mnogo križev, ker si jih je sam pridno zbiral, ali za zvezdarstvo mu je manjkalo učil, katera si je pa tudi sam, kolikor je mogel, delal iz papirja. Za matematiko našel je sebi in nekaterim sošolcem, ki jih je za njo navdušil, učitelja v nekem duhovniškem kandidatu, ki se je baš iz Nemškega vrnil. Ko so profesorji moža spoznali, izročili so mu še sami pouk grščine.

Predavanj o materinskem jeziku Kollár ni mogel poslušati, ker jih je prof. Palkovič popolnoma zanemarjal. Zato pa so dijaki marljivo prebirali njegov „Týdenník“. Kollár si je priskrbel še druge češke knjige, ali med sošolci je imel le dva, ki sta kakor on ljubila češko-slovenski jezik in literaturo. Jeden je bil Frančišek Palacký, s katerim pa se takrat še vendar nista posebno zbližila. V srbščino in staroslovenščino je tudi malo pogledal, ker pri mnogih predavanjih je sedel poleg njega skromen in prijeten Srb, Pantaleon Živković, poznejši škof v Budinu in Temešvaru. Nevedé in samo po naravnem nagonu nagibal se je Kollár k njemu več in bolj prisrčno nego h kateremukoli Nemcu ali Madžaru. Marljivo pa se je učil tudi francoskega, angleškega in laškega jezika.

Po pravici Kollár toži, da Požun, v katerem so se venčali ogrski kralji in zbirali državni zbori, ni imel ničesar, kar bi ugajalo njegovim estetiškim potrebam Tu ni bilo ni gale-

rije, ni umetniških zbirk, ni staviteljskih velikih del, niti javne knjižnice. Vendar navzlic tem nedostatkom in slabim šolam Kollár vendar tudi teh mladeniških let ni izgubil. S svojim poučevanjem, posebno v risanju in slikanju, odprl si je pot v prve hiše in najbolj omikane rodbine evangeliške in katoliške, ki so ga vabile k mizi in k vsem domačim zabavam. Predmet njegove strastne ljubezni sta bili tukaj godba in petje, vadil se je dan in noč, posebno na klavirju. Da bi svojo estetiško omiko popolnil, zbral je še nekaj prijateljev, s katerimi se je z največjim veseljem učil plesanja. Imel je pri tem dvojni cilj: hotel se je vdeleževati domačih plesov in zabav, potem pa vaditi telo in si pridobiti lahko gibanje na katedru in prižnici. Najbolj pa se je zanimal za gledališče in koncerte. To občevanje z meščanskimi rodbinami in osebami višjih stanov ga je varovalo, da se ni vdeleževal dijaških družeb po krčmah in drugod; slišal je za to razne priimke, kakor menih, posebnež i. t. d., kar pa je rad trpel.

Prijateljstva je bilo Kollárju povsod treba, kakor ribi vode. Osamljeno njegovo srce ni moglo dolgo biti, ali našel je le malo ljudij, ki bi kakor on mislili in čutili. Posebno na požunskih šolah je bilo več koterij nego prijateljstva. Vendar nam Kollár osebno imenuje tri najbližje prijatelje, izmed katerih sta posebno dva, Jan Ruman in Jan Mojžišovič, vplivala na njegov značaj, jeden po svoji tihosti in krotkosti, drugi po svoji živahnosti in veselosti: Kollár se je majal med obema in se trudil, da vzprejme od obeh, kar sta imela dobrega.

Svoje obzorje po svetu je Kollár v Požunu precej razširil vsled takratnih evropskih dogodkov. Po bitvi pri Lipskem prignali so tja mnogo francoskih jetnikov, ki so se Kollárju in njegovim sošolcem jako smilili, da so jim nosili denarja, kruha in vode. Ko je bil potem na Dunaju shod velikašev vse Evrope, prišli so tudi v Požun ruski car Aleksander, Wellington, Blücher in Talleyrand. Saksonski kralj Friderik Avgust bil je kot zaveznik Napoleonov pregnan v Požun in je Kollárju posebno imponiral s svojo pobožnostjo; videl je kronano glavo prvikrat na kolenih pred Bogom, kar mu je celo življenje ostalo v spominu, tako da je še pri pogrebni slavnosti za cesarja Franca porabil takratne misli in občutke v propovedi: „Pobožnost je največji kras knezov in vladarjev.“

Krasno okolico požunsko prepotoval je Kollár šestkrat in daleč na okolo. L. 1815. bil je tudi na Dunaju, ali vse slavljenje lipske zmage, blesk cesarskega dvora, drugih vladarjev in visokih dostojanstvenikov, velikost mesta in sam štefanski zvonik niso njegovega srca tako razgreli kakor Shakespearjev „Kralj Lear“, s katerim se mu je v gledališču odprl celo nov svet. Isto leto potoval je tudi na Moravsko

do Brna in odtod čez Dunaj in Šopronj (Oedenburg) k zadonavskim Hrvatom, Slovencem in Slovakom, ali razen Mihala Barla v Saladski stolici, ki mu je kazal rokopis slovenske („Vindicke“) cerkvene pesmarice,[1]) katero je tudi izdal, ni našel žive duše, v kateri bi že tlela iskra narodnosti.

Kollár je v dvaindvajsetem letu odlično izvršil kandidatski izpit, ali moral si je zopet nekaj zaslužiti, da bi mogel po navadi ogrskih evangelikov iti na kako nemško vseučilišče. Imel je srečo, da je prišel na poldrugo leto zopet v milo mu Bistrico kot odgojitelj v rodbino Kolbenhajerjevo, ki je bila sicer samo meščanska, ali jedna iz najstarših in najbogatejših. Šol dolgo ni mogel pozabiti, ali za prehod v življenje je bila Bistrica zanj izvrstno mesto. S svojim položajem bil je prav zadovoljen, dušne paše pa je nahajal tudi dovolj. Najljubši prijatelj in jedna iz najblažjih slovanskih duš, kar jih je v življenju srečal, bil je tamošnji pridigar Samuel Rožnay, ki se je bil, visoko omikan, ali skromen in iz celega srca vdan svojemu narodu, pred kratkim vrnil poln idealizma z Nemškega. Pri njem je Kollár našel mnogo čeških in drugih slovanskih knjig, on je bil po Kollárjevem mnenju bržkone prvi med Slovaki, ki se je zanimal za druge slovanske jezike, posebno za poljski in ruski. Čitala sta skupaj takratne češke časnike. Rožnay je prestavljal iz Anakreona, Homerja, Pindarja in Poljaka Krasickega. Začel je že tudi satiričen epos o širjenju madžarščine. Lahko se reče, da se je Kollár slovanskega rodoljubja najprej učil od tega prijatelja, in radi mu verujemo, da je bil ta „angelj“ prvi mož, s katerim sta se vzajemno popolnoma razumevala. Mislila in čutila sta oba jednako globoko, po vrtih in dolinicah plakala in se radovala pri mislih na bodočnost, ali samo na nekaj mesecev, ker neusmiljena smrt je nagloma pretrgala to prijateljstvo.

Nadomestilo mu je je, kolikor je bilo mogoče, popolnoma drugačno znanstvo s plemičem Matijo Zmeškalom, ki je zbiral vse knjige proti veri in pobožnosti. Tako se je Kollár v to dobo seznanil s francoskimi enciklopedisti in naturalisti, z angleškimi deisti, z Lahi G. Brunom, Vaninijem i. t. d. Z največjo pozornostjo pa je čital dela Spinoze in Volneya „Ruine“ (torej v nemški prestavi, ker izvirniku je naslov: Les ruines, ou méditations sur les révolutions des empires), ki sta mu precej megel razpršila. Z drugimi filozofi bavil se je bolj iz radovednosti, in Zmeškal se je jako jezil, ker si iz Kollárja ni mogel stvariti prozelita, kajti ta je ostal navzlic vsem

[1]) Krszczanske nòve peſzmene knige szpravlene evangyelicsánskim gmainam (szkuzi Mihala Barla). V' Soproni stampane sz' Kultsár Kataline piſzkmi v' 1823 leti. 8⁰. X in 503 str. Šafařík, Geschichte der südsl. Lit. I.

knjigam hladen in neizpremenjen. Mnoge iz teh spisov, posebno Voltaire-jeve in Rousseau-ove, je čital v izvirnikih s francoskim učiteljem svojega učenca, mladim Parižanom, ki je znal celo Henriado na pamet. Kollár se je lotil z velikim zanimanjem takrat neizmerno slavnega eposa Voltaire-jevega, ali vrgel ga je zaradi hladnih in prisiljenih alegorij ravno tako proč kakor Klopstockovo Messijado, katere tudi ni mogel nikoli dokončati.

Voltaire-jevi spisi pa vendar niso ostali brez vpliva na Kollárja, ker sam navaja iz svojega takratnega dnevnika svoje misli proti smrtni kazni v 13. točkah.[1]) Proti nji bilo je Kollárjevo mehko srce že v otročji mladosti zavzeto,[2]) ali priliko k tem mislim dal mu je Voltaire-jev spis o nedolžni rodbini de Collas. Tudi Rousseau-ovi nauki, naj se zopet vrnemo k naravi, so se gotovo že takrat prikupili Kollárju, ali popolnoma se je zamislil vanje šele potem v Jeni.

Prav resno se je Kollár v Bistrici lotil v šolah zanemarjene materinščine. Najprej je študiral slovnice in slovarje, potem je začel tudi samostalno pisati, kar pa našemu samouku ni bilo lahko, kajti učil se je letati kakor „ptica brez matere“. Prestavljal je iz nemščine,[3]) francoščine (ohranila se mu je samo jedna pesemca Voltaire-jeva)[4]) in poljščine. Kakor Rožnay izbral si je tudi on izmed takratnih nemnogih poljskih pesnikov Krasickega in iz njegovih bajk je nekatere pozneje natisnil v svojem abecedniku in „Čitanki“. Tudi njegove duhovne pesni v evangeliškem „Zpěvniku“ so razen dveh ali treh iz te dobe.

Svojo bližjo domovino je Kollár tudi takrat iz Bistrice preromal na več straní. V spominih na te pote se čudimo veliki hvaležnosti, katero so si pri njem zaslužili „na celo življenje“ vsi ljudje, ki so s čim koli pomagali k njegovi znanstveni in estetični omiki. Na jednem iz najdaljših takratnih potov stale so prvikrat tudi visoke Tatre pred njegovim „prestrašenim pogledom in tresočim se srcem“.

Dolgo seveda Kollár ni hotel ostati brez vseučiliških študij. Pri bistriškem superintendentu Adamu Lovichu, katerega hvali, da je navzlic neki slabosti vztrajno branil Slovake in njih jezik proti Nemcem in Madžarom, napravil je potrebni izpit, da bi dobil štipendijo za nemška vseučilišča in potem službo v Banjski superintendenciji.

---

[1]) Paměti, str. 225—227.

[2]) Gl. Paměti na str. 122, 212.

[3]) J. Palkoviču je poslal v pregled prestavo Glatzovega „Andachtsbuch für gebildete Familien“. Časopis Českého Museum, 1893, str. 178.

[4]) Paměti, str. 22.

Prej pa ko Kollárja spremimo na Nemško, kjer se je začela za njega celo nova doba, ozrimo se še nazaj na njegov dosedanji razvoj, da potem lože razumemo, kako ga je izpremenila Jena, in kaj je prinesel odonod zá-se in za slovanstvo.

Jan Kollár je podedoval od očeta razne duševne zmožnosti in njegovo trdo voljo, od matere nežno srce, od obeh in svojega naroda sploh iskreno pobožnost. Bogata domišljija in globoko čuvstvovanje sta tudi do danes znane lastnosti Slovakov. S poslednjimi pa se je vedno križala Kollárjeva odgoja na domu (spomnimo se posebno strogocerkvene odgoje in tega, da ni imel prilike kot otrok slišati pravljic in pripovedek) in v šolah na Ogrskem. Poznejši pesnik graja svojega učitelja Šuleka, katerega sicer jako hvali, da je preveč izganjal iz otročjih src prirojeni čut bojazljivosti, ker je vodil svoje učence po noči na pokopališče, jim na grobih marsikaj razlagal, posebno o zvezdah, potem pa se ž njimi oddaljeval za nekaj streljajev in vsakega učenca po abecedi posebej na pokopališče pošiljal, kjer se je moral pri kostenjaku oglasiti. Pri spominih na Kremnico brani tudi nravne koristi nekaterih narodnih praznih ver.[1]) V šolah pa je bilo še vse polno suhoparne sholastike in formalizma, v latinščini bila je zaključena vsa modrost; za življenje se Kollár tam ni mnogo učil, tako da bi še na stara leta hotel ogrskim šolam zapisati nad vhodom: non scholae, sed vitae discendum![2])

Trudil se je marljivo, da dopolni, česar mu niso dajale šole; ali če že šolska odgoja ni bila sistematična, kako naj bi Kollár sam našel vedno prava pota? Čital je, kar mu je prihajalo v roke, dasi tudi ni bilo primerno njegovemu mišljenju in čuvstvovanju, kakor dela francoskih enciklopedistov in angleških deistov. Samotež pridobljeno znanje je moralo sploh biti površno, poznejši polihistor se je razvijal v njem že v mladosti. Posebno pomanjkljivo pa se je seznanjal z nemško literaturo, ki mu je mogla največ pomagati. Čital je večinoma le take reči, ki so bile za takratne srednjemeščanske rodbine, posebno za njih ženske;[3]) pri teh se nahajajo navadno le plitki in modni pisatelji, ali še pri tem Kollár ni imel sreče, ker v mala mesta, posebno pa tako oddaljena kakor so bila ogrska, mode pozneje prihajajo.[4]) Neizmerno karakteristično je, da je Kollár že vendar prebiral sentimentalne meščanske drame Ifflandove, najbolj pa frivolne veseloigre Kotzebueove, ali da v njegovih spominih iz takratne dobe ni sledu Schil-

---

[1]) Paměti, str. 102—104.
[2]) Tam, str. 133—134.
[3]) Paměti, str. 224.
[4]) Pr. Paměti na str. 139, 158, 179, 196.

lerju in Goetheju, nemški romantiki in posebno njeni patriotični liriki, ki sta potem na Kollárja toliko vplivali.

Po takem pri Kollárju ne smemo že takrat iskati poznejšega slovanskega rodoljubja.[1]) On sam nam sicer v svojih spominih pripoveduje marsikaj, kar veže z „narodnostjo“, ali ne po pravem. Plemenski nagon se nahaja pri vsakem narodiču, in še pri večjih in duševno visoko razvitih in zjedinjenih narodih so znane globoko vkoreninjene mržnje med raznimi kraji. Naravno je bilo torej, da se Kollárju kot otroku niso dopadali prvi Madžari,[2]) ki jih je videl, ker so bili celo drugači in ne baš lepo oblečeni, in ker jih ni razumel; razen tega je imel še njegov oče ž njimi mnogo neprijetnega posla, ker so prodajali na pol gnile ribe, katerih smrad je tudi našega Jana v nos zbadal. Seveda je bil tudi Kollár, ki o sebi pripoveduje, da je od rojstva pred vsem sovražil vsako poniževanje pred drugimi,[3]) v Kremnici razžaljen, ko se je igral s sošolci in se je neki Nemec zarežal nad Slovakom, ki je napravil napako: „Verdammter Schlovak“; njegovemu trdemu in ponosnemu značaju moramo pripisovati podobne obrane, s katerimi si je zaslužil priimek „Schlovaken-Patron“ in se zaplel v boje z Nemci.[4]) Ne čudimo se tudi, da Kollár v Kremnici s svojim prijateljem ni rad hodil v nemško cerkev, kjer bi se naj nemščine učil,[5]) in da sta se rajši sprehajala po lepi naravi ter prepevala češke cerkvene pesni, saj se verska čuvstva povsod oklepajo materinskih glasov, zaradi česar jih še dandanes največji preganjalci narodnosti vendar dopuščajo pri veronauku. Biblijska češčina je bila mlademu Kollárju seveda tudi mila, ker je bila zvezana z njegovó vero, in brigal se je za-njo, ker jo je hotel kot bodoči cerkveni govornik dobro pisati in govoriti. Da se duhovništvo mora zanimati za jezik in književnost svojih duš, zdelo se je njemu z verskega stališča potrebno; sicer tudi zajde na stranska pota in se peča z duhovnemu stanu neprimernimi posli.[6]) Res so ga zanimali že takrat tudi drugi Slovani, ali to je bilo celo naravno pri bistrem in ukaželjnem mladeniču, ko mu jih je enkrat prilika nanesla; jezikov pa se je učil vseh evropskih, in slovanski so ga morali tem bolj mikati, ker njih sorodnost vendar lahko vsako dete opazi.

---

[1]) Pr. J. Jakubec: O Kollárově uvědomění národním před jeho odchodem do Jeny. Svetozor, 1893, str. 339 in sl. Članka takrat nisem mogel dobiti v roke, ali po vseh Jakubčevih študijah sodim, da se načelno popolnoma strinjava.

[2]) Paměti, str. 107.

[3]) Tam, str. 251.

[4]) Tam, str. 135—138.

[5]) Tam, str. 210.

[6]) Pr. Paměti, str. 189.

Da pa pri Kollárju takrat še ni bilo novodobne narodnostne navdušenosti, dokazuje nam najlepše pač to, da se mladi Palacký ž njim zaradi tega v Požunu ni mogel sprijazniti[1]) in da ga po prihodu iz Jene ni mogel spoznati.[2]) Sicer pa Kollár sam priznava, da je materinščino tudi zanemarjal, in najlepše nam slika sam razloček v občutkih, ko je videl Prago pred Jeno in še ni bil poskusil ‚sadu narodnosti“,[3]) in kako je bil izpremenjen, ko se je črez njo vračal. Domovina pa je bila mlademu Kollárju Ogrska,[4]) njene zgodovine se uči, nji je bila posvečena njegova prva tiskana elegija; seveda je bila to še starodavna in slavna Hungaria in ne Madžarija, ki pa je že v njegovi mladosti kalí poganjala: že v Debrecinu so mu kazali verze nekega profesorja, katerih krasota se je odlikovala s tem, da so bili v njih sami blagoglasni e (!) ali pa oe,[5]) in v Bistrici je poznal Parasknyja, ki je vse narode izvajal iz madžarskega in po takem seveda tudi v etimologiji delal najsmešnejše kozličke.[6]) Kollár sam pa je po tem oba posnemal!

Kollárju je bil prirojen čut za lepoto v naravi in umetnosti, in trudil se je pošteno, da popolni svojo estetiško omiko v vsakem oziru. Žalibog njegova sprejemljiva duša ni imela dosti potrebne hrane. Občudovati je mogel samo lepo naravo, ali ni bilo nikjer pred njegovimi očmi umetniških slik in stavb; tudi požunsko gledališče ni moglo biti nič posebnega, saj mu od njega nič ni ostalo v spominu razen imena takratne primadone, bržkone le zaradi tega, ker je bila Čehinja.[7]) Da se tu niso igrale kake klasične igre, dokazuje pač najbolj njegova razburjenost, ko je videl na Dunaju „kralja Leara“. Kar se tiče pesništva, se je Kollár do svojega štirindvajsetega leta popolnoma seznanil le z latinskim, ni pa še poznal niti jednega iz novejših lirikov in epikov, ki bi se mu prikupili. Življenje tudi ni moglo v njem razvijati pesniškega daru, ker se je vedno boril s siromaštvom in niti ni imel časa za kako ljubezničanje, ki bi se bilo tudi protivilo njegovemu mišljenju, saj še v svojih spominih na Jeno pravi o Goetheju, katerega je seveda tudi on občudoval in poznal dobro po osebnem občevanju, da bi mu vse odpustil, samo sesenheimske idile ne, ali kakor pravi on, samo tega ne, da je v Sesenheimu

[1]) Jakubec, Osvěta 1893, str. 980. Palacký sam o tem pripoveduje v svojem životopisu na str. 25.
[2]) Paměti, str. 282.
[3]) Paměti, str. 281. Gl. pozneje.
[4]) Pr. kar pripoveduje na mnogih mestih v „Pamětih“, posebno pa na str. 215: vlast’ Uherskou samovidně poznati jsem chtěl.
[5]) Paměti, str. 188.
[6]) Tam, str. 223.
[7]) Tam, str. 207.

nedolžno dušo, Frideriko Brionovo, pastorjevo hčer, najprej napravil nesrečno (?), po tem pa jo pustil sedeti in jo v obupanje (?) spravil.[1])

Da dovršimo sliko mladega Kollárja, moramo še posebno opozoriti na lastnost, ki je bila po tem neizmerno važna za njegov panslavizem in slovansko vzajemnost, na versko toleranciјo namreč, katero sta v njem razvijala domovina in življenje, kajti povsod je občeval s katoliki, ki so tudi med Slovaki v večini, in se je od njih tudi mnogo in rad učil. Sploh je bila že njegova mladostna duša napolnjena globokega človekoljubja. To mu je bilo prirojeno (primeri, kako zoperna mu je bila smrtna kazen), v šolah pa mu je ta čut posebno razvijal njegov najbolj ljubljeni učitelj Magda, in kot učitelj in ravnatelj sirotnišnice v Požunu se je sam teoretično in praktično navduševal za Basedowski in Salzmannov filantropizem.[2])

Kollár v Jeni.

Mala državica Sachsen-Weimar-Eisenach je zaslovela na koncu preteklega in na začetku našega stoletja, ker je njen dvor, posebno pa sam za umetnosti vneti veliki vojvoda Karl Avgust, zbiral okoli sebe najimenitnejše pisatelje Goetheja, Schillerja, Herderja, Wielanda i. dr. S stolico Weimarjem delila je slavo nemških Aten malo oddaljena Jena s svojim imetnitnim vseučiliščem. V Jeni in okoli nje niso pa delovali samo nemški klasiki, ampak zaporedoma nekaj let tudi filozofi Fichte, Schelling in Hegel, in za kratek čas imeli so tam svoj sedež tudi starši nemški romantiki. K temu živahnemu umetnostnemu in znanstvenemu življenju pridružilo se je pa v dobo Napoleonovskih vojsk še politično, in Jena je postala središče patrijotičnega gibanja med nemško mladežjo.

Za slovanstvo bila je velika sreča, da so ogrski evangeliki imeli za jensko vseučilišče več štipendij, če tudi malih, in da so po stari navadi tja zahajali razen bogoslovcev tudi drugi študentje. Videli smo že, da je prvi slovanski rodoljub, ki je Kollárja navduševal, Samuel Rožnay, v Jeni študiral, in trdimo lahko brez daljšega preiskovanja, da se je tam naučil, kaj je narodnost. Odločno pa vemo o učenjaški zvezdi predvodnici v slovanskem svetu, o P. J. Šafaříku, da je imel jenski pangermanizem velik vpliv na pisatelja „slovanskih starožitnosti“ in „slovanskega narodopisa“, v katerih se nam slovanstvo najbolj kaže v svoji celini. Šafařík je po dveh letih zapustil

[1]) Paměti, str. 250.
[2]) Paměti, str. 197, 212.

Jeno na koncu letnega tečaja 1817., v jeseni dne 8. oktobra pa je tja priromal Jan Kollár, da postane pesnik panslavizma in zagovornik slovanske vzajemnosti.

V neizmerno živahni in za razvitje nemškega duševnega in javnega življenja važni dobi naselil se je Kollár v Jeni. Da nam bo to bolj jasno, poglejmo malo nazaj.

Francoska revolucija je imela za nasledek na kratek čas svetovno vlado Napoleonovo, proti kateri je seveda tudi morala nastopiti mogočna in uspešna reakcija. To je bilo prerojenje narodov, o katerem se je jedrnato izrazil Julian Schmidt tako-le: [1]) „Narodno gibanje ni samo nemško, ampak evropsko. V Napoleonovih zavojevalnih vojskah je prišlo na svetlo, kar se je poldrugo stoletje pripravljalo, tlačenje vsega svojega in izvirnega svojstva pod jarem francoskega mišljenja in čutenja. Francoska akademija, francosko gledališče, diplomati Ludvika XIV., enciklopedisti, jakobinci, vsi so delovali k temu cilju. Pod Napoleonom se je pokazalo, kaj je moral biti sad vsega tega, namreč nova svetovna monarhija. Vsak narod naj bi se odtrgal od svoje preteklosti, in šola francoske omike in francoskih šeg naj ga predela v člena brezrazličnega človeštva. Z lahko razumljivo trmoglavostjo oklepal se je sedaj vsak narod svojega starega prava, svoje stare zgodovine, svojih starih šeg, svojih starih predanj.“

Proti Franciji zjedinili so se vsi evropski narodi, ki od Napoleona niso ničesar posebnega pričakovali, kakor n. pr. Poljaki, ne samo na bojiščih, ampak vzdignili so se tudi proti francoskemu duhu, v prvi vrsti Angleži. Na Nemškem je sicer to borbo začel Lessing, ali tudi Schiller in Goethe s svojim grško-rimskim klasicizmom nista pregnala ogromnega francoskega vpliva. Ostal bi bil tudi na začetku našega stoletja še večji, ako se ne bi bilo pretirano sovraštvo proti vsemu francoskemu razvilo v vojskah za osvobojenje. Tako ponižan pač ni bil noben narod od Napoleona kakor nemški, razkosani v neštevilne države in državice. Senco starega rimsko-nemškega cesarstva, ki sicer ni bilo niti rimsko niti nemško (Schlosser), izbrisal je sam cesar Franc l. 1804., ko se je proglasil za avstrijskega cesarja, južno- in zahodnonemške države hlapčevale so Napoleonu, pri Jeni in Auerstaedtu bila je popolnoma uničena tudi Prusija (1806). Vendar veliki državniki Stein, Hardenberg, Scharnhorst so jo kmalu preobrazovali; na berlinskem vseučilišču, ki je bilo v tej žalostni dobi osnovano, zbrali so se veliki učenjaki, in zaslišal se je pod pritiskom francoskih bajonetov glas Fichte-jevih „Reden an die deutsche Nation“, v katerih je idealistični filozof, ki je bil prej samo stvarjal

[1]) Geschichte der deutschen Literatur seit Lessings Tod III.[5] (t. j. fünfte Auflage, dritter Band), str 82.

svet na novo iz svojega „jaz“, povedal času primerne besede posebno nemški mladini in zahteval „narodno odgojo“ (Nationalerziehung); tudi drugi učenjaki, pesniki in pisatelji, katerim je že starša romantika v boju proti suhoparni severonemški „Aufklaererei“ s svojim sanjarstvom in subjektivizmom pripravljala tla, probujajo ves nemški narod s tem, da mu slikajo v idealnih barvah njegov srednji in stari vek, oživljajo njegovo staro literaturo, navdušujejo se za njegovo staro umetnost, zbirajo njegove narodne pesni, pravljice in pripovedke [1]); njim vsem je vzvišeno, neko sveto bitje „narod“, ki si je v svoji izvirnosti in nezmotljivosti skupno stvaril v davnoveku svoj jezik, svoje bajoslovje (mitologijo), svoje pesništvo, svoje pravo, svoje šege in navade. Za vse to iznašel je „Turnvater“ Jahn, seveda ob jednem tudi oče naših „Sokolov“, besedo „Volksthum“ [2]), našo „narodnost“. V „narodnem duhu“ se je torej treba nemškemu narodu preroditi, da bo premagal vse sovražnike. Pri tem se je seveda gledalo mnogo tudi na zunanjosti. Že Ernst Moritz Arndt se je zaletel preveč v tevtonizem, napadal je francoski jezik (l. 1813.), francoske navade in nošo (l. 1814.), vsilil je Nemcem posebno „Nationaltracht“ [3]) in s tem provzročil „das lange fortwuchernde cheruskerhafte Unwesen“, katerega začetek pa moramo po pravem iskati že pri Klopstocku. Do karikature pa je to gibanje došlo v L. Jahnu, ki je nekako hotel iz Nemcev napraviti pranemške medvede in je pitati z želodom. [4])

Napoleonove moči sicer pri Lipskem ni zlomil ta „nemški duh“, ampak združene vojske ruske, avstrijske in pruske, ali občna nemška navdušenost je storila vendar tudi svojo dolžnost. Nemška plemena so za to pričakovala tudi svoje plačilo, in dunajski shod, ki je namesto nemškega cesarstva postavil „nemško zvezo“, sklenil je res, naj dajo vladarji svojim podložnikom ustave, ali čas in izpolnjenje tega sklepa prepustil je modrosti posameznih nemških vlad. Vladarji pa se za to niso mnogo brigali, in zakaj tudi, saj jim je šla na roko občna evropska reakcija, ki se je izražala v „sveti alijanci“, zaključeni po drugem vzetju Pariza na predlog carja Aleksandra

[1]) To gibanje ima svoj začetek tudi na Angleškem in Francoskem. L. 1765. izdal je škof Percy zbirko starih angleških balad, po tem so prišle pesni Ossianove; na Francoskem je vzbudil zanimanje za prvotne narode J. J. Rousseau s svojimi nauki, naj se vrnemo k naravi. Na Nemškem širi češčenje narodnega pesništva najprej Herder, ki je prvi objavil tudi nekaj slovanskih pesni.

[2]) W. Scherer, Geschichte der deutschen Literatur. 4. Aufl. str. 632. Jahnova knjiga „Deutsches Volksthum“ je izšla l. 1810.

[3]) L. Gottschall, die deutsche Nationalliteratur des 19. Jahrh. I.[4] 194-195.

[4]) Pr. Gottschall, o. c. 201, Treitschke, Deutsche Geschichte im 19. Jahrh. II. Th. 384—395.

med Rusijo, Avstrijo in Prusijo za združenje narodov na nravno-verski podlagi, iz česar se pa je kmalu razvila zveza za ohrano skrajnega absolutizma.

Nemški patrioti seveda s tem niso bili zadovoljni, posebno pa mladina ne, ki je bila v Lützowskih strelcih prinašala velike žrtve za domovino. Ostalo je sicer ukoreninjeno sovraštvo proti Francozom, ali kakor za maščevanje širile so se med Nemci ideje velike revolucije z večjim uspehom nego na koncu preteklega stoletja. Nemška mladina sanja in poje sicer vedno „vom Kaiser und Reich“, ali ta ideal je tako nejasen, kakor njena „Deutschthümelei“, pač pa se vedno bolj jasno in krepko razvija mržnja proti vsem „tiranom“, v Jeni in na jugu posebno proti Prusiji, in širi se ostrejši in ostrejši demokratični radikalizem.[1])

Najbolj pa je vrelo med mladino v Jeni, kamor je prišel Kollár, ko je dovršil 24. leto. V mestecu, ki je štelo okoli 5000 prebivalcev, sicer ni bilo na tisoče dijakov, kakor pravi Kollár, ampak le okoli 700,[2]) ali ti so v resnici strahovali vse meščanstvo, tako da je bilo Kollárju ubogih filistrov žal.[3]) Stare tradicije veselega dijaškega življenja, ki so se iz raznih vzrokov jarko razvile posebno v Jeni, niso se še za Kollárja popolnoma izgubile: strašno nezmerno pitje pri komersih in razsajanje po mestu in okolici[4]) opazoval je Kollár takoj pri svojem prihodu, ali donele so mu na uho tudi „prej nikoli ne slišane“ akademične pesni, kakor „In dieser feierlichen Stunde“ in pa narodne, kakor Arndtova „Was ist des Deutschen Vaterland?“[5]) Dopada se mu, kako se dijaki bratijo in ljubijo, njih krščanske težnje so mlademu bogoslovcu takoj všeč, po času mu pa postajajo jasne tudi narodnostne.

V Jeni je bilo namreč najbolj razvito turnerstvo, in tu je bila ustanovljena „burschenschaft“, združenje jenskega in kmalu vsega (od 18. okt. 1818) nemškega dijaštva, ki je že pri Kollárjevem prihodu štelo 300 jenskih in 150 zunanjih

---

[1]) Razen Kollárjevih „Paměti“ imamo o tem obširno in temeljito razpravo dr. Jana Jakubca: Jan Kollár v Jeně, v mesečniku „Osvěta“ l. 1893. na str. 575—598, 709—723, 765—783, 976—995, 1060—1076. Jakubec se v svoji razpravi opira posebno na Treitschke-jevo „Deutsche Geschichte im 19. Jahrh. II. Th., na Rob. Keila deli: „Geschichte des Jenaischen Studentenlebens“ in „Die Gründung der deutschen Burschenschaft in Jena“ (2. Aufl. Jena 1883). Ker je Jakubec ta dela vestno in dobro porabil, skliceval se bom jaz na izvirnike same le v potrebnih slučajih.

[2]) Jakubec v „Osvěti“, str. 580.

[3]) Paměti, str. 237—238.

[4]) Tam in na str. 254.

[5]) Po nji je posneta Kukuljevićeva „Gdje je slavska domovina?“ (nahaja se v vseh starših pesmaricah, tudi v Razlagovi) in pa češka: Kde domův můj?, ki je prešla skoro v vse slovanske jezike.

članov. „Burschenschaft“ je imela svoj temelj v „Tugendbundu“, osnovanem l. 1808. v Koenigsbergu, ki je tajno deloval na to, da se zvrže francoski jarem. L. 1809. bil je formalno razpuščen, in l. 1816. bila so prepovedana vsa tajna društva na Pruskem. S tem pa nasledki „Tugendbunda“ niso bili izkoreninjeni. Njegova načela so vodila tudi Lützowske strelce, in izmed teh so oni, ki so se vrnili na študije v Jeno, osnovali novo dijaško društvo.[1]) Geslo so imeli burši najprej:[2]) Dem Biederen Ehre und Achtung; ali v kratkem so ga izpremenili v bolj primerno: Ehre, Freiheit und Vaterland!

Težili niso samo po jedinstvu in bratstvu, po časti in svobodi domovine, ampak tudi po popravi dijaškega življenja, z besedo in dejanjem so se bojevali za nravnost, čistost in zmernost. Slavili so vsako leto bitvi pri Lipskem 18. oktobra in Waterloo (Belle Alliance) 18. junija s sprevodi, za svobodo vnetimi govori, božjo službo, telovadbo in kresi na jenskih hribih.

Proti temu novemu društvu so pobledele stare, „Landsmannschaften“ in l. 1816. so se v Jeni že vse razšle. Burši so si izbrali tudi simbolične barve za zastave in trake, črnordečo-žolto trobojnico, vzeto iz obleke Lützowskih strelcev, ki je postala potem velikonemška.[3]) Simbolični pomen pa je bil: Iz noči tlačanstva po krvavem boju k zlatemu dnevu svobode! Slavnostna obleka buršev je bila precej podobna današnji, v navadni pa so se odlikovali s črno, do kolen dolgo „nemško suknjo“ in črnimi hlačami, ali Kollárju so ostali v spominu najbolj „dolgi, s prečo na dve strani razdeljeni in neglajeni lasje, nebrita in svobodno rastoča brada“.[4]) Tu imamo primer Jahnovega posnemanja junaških Heruskov

Kollár je imel skoro priliko videti velikansko slavnost, pri kateri so se jasno pokazale vse težnje nemških buršev. Bližala se je tristoletnica reformacije, ki se je imela slaviti na Wartburgu pri Eisenachu, kjer je bil Luther našel v prvi nevarnosti zavetje. A samozavestna mladina je hotela v Lutheru častiti najbolj junaka svojega „prepričanja“, ki se je največji takratni moči v bran postavil, hotela je protestirati proti dosedanjemu državnemu in socijalnemu redu in proti reakcijonarni smeri odločilnih vlad. Dijak H. Ferd. Massmann, katerega je potem Heine pri svojem smešenju krščanskogermanske romantike imel posebno na muhi, izmislil je s K.

---

[1]) Goedeke, Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung, III². 1. 258—259.

[2]) Rob. Keil, die Gründung der deutschen Burschenschaft, str. 69.

[3]) Slovanska trobojnica je bila l. 1848. posneta po demokratični francoski. Pr. Tydzień (priloga „Kurjera Lwowskega“) 1894, št. 12.

[4]) Paměti, str 238.

Hoffmannom načrt, naj se slavi reformacija, zmaga pri Lipskem in pobračenje vseh nemških buršev. Zaradi tega je bil izbran dan zmage pri Lipskem, 18. oktober in ne 31., kateregа dne je bil Luther nabil v Wittenbergu svoje teze.

Kollár sam pa o sebi pripoveduje, da je seveda moral biti navzoč pri slavnosti obnovljenja crkve.[1]) Sploh nam njegovo poročilo, katero je poslal po kakih dveh mesecih v Požun Palkoviču za njegov „Tydenník“ in po tem ponatisnil v svojih „Pamětih“,[2]) ali ne skrajšano, kakor on trdi, ampak razširjeno,[3]) priča, da se je slavnosti udeležil kot bogoslovski kandidat. Največ pripoveduje o božjih službah, pridigah, o veliki pobožnosti, katero je celo pri vojakih opazoval, in s posebnim spoštovanjem o onih 200[4]) dijakih — vseh vseučiliščnikov bilo je na slavnosti 500, polovica iz Jene, druga iz vseh nemških vseučilišč — ki so *po* prav svetskih zabavah in govorih *poslednjega popoludne* prejeli obhajilo.

Razen tega nam Kollár opisuje še dobro zunanje oblike te slavnosti in pa občno navdušenost — že pri pozdravu so se prišleci iz raznih stranij, izmed katerih so mnogi po turnerski navadi res peš priromali celo iz Berlina in Kiela, vsi „poljubljali, objemali in si roke podajali kakor bratje jedne domovine, tako da se je srce radovalo“ — ali on molči skoro popolnoma o njenem velikonemškem in političkem značaju. Jakubec misli, da so ga velikonemške težnje pustile hladnega, ker je bil že vendar zadosti probujen češki rodoljub, na slovanska tla pa jih še ni mogel prenašati, ker še ni bilo v njem ljubezni k vsemu slovanstvu. Nekaj resnice je gotovo na tem, ali meni se zdi glavno, da Kollár še ni mogel prav razumevati smisla velikonemških in radikalnih govorov, zaradi česar mu tudi niso ostali v spominu. Njegov poznejši ljubljenec, prof. Fries, ga takoj miče, ali o vsebini njegovega govora ni prej ni poznej zapisal ni besedice. Kaj pa se je dalo vse povedati s temi-le besedami Friesovimi[5]): „Lasst euch den Freundschaftsbund eurer Jugend, den Jugendbundesstaat, ein Bild werden des vaterländischen Staates . , . Euer Wahlspruch sei: *ein* Gott, *ein* deutsches Schwert, *ein* deutscher Geist für Ehre und Gerechtigkeit!“

V „Paměti[6])“ je Kollár *potem* vložil iz Okenovega časopisa „Isis“ vsaj odstavek Okenovega govora, po katerem so nekatera mesta v njegovem spisu o slovanski vzajemnosti

[1]) Paměti, str. 256.
[2]) Tam, str. 256—262.
[3]) Jakubec, str. 589—593.
[4]) J. Schmidt, o. c. III. 90.
[5]) J. Schmidt, o. c. 89.
[6]) Str. 261.

kakor prepisana: „Vsak dijak mora biti ne samo človek in omikanec, ampak i Nemec, mora s sebe sleči egoizem, provincializem, dialektizem in se povišati na stopinjo celega naroda. Sramota je za omikanega dijaka biti nič drugo nego Saksonec, Hes, Frank, Švab, Prus, Avstrijec, Bavarec, Hanoveran, Švicar i. t. d. Naj v bodočnosti izgine ta narodna razdelitev med nami, in bodimo jedno telo, jeden nemški narod." Kollár poroča krivo, da je ta govor imel „neki dijak" in ne sam prof. Oken, katerega je on potem tudi neizmerno cenil. Jakubec sam pravi,[1]) da je zmešnjavo zakrivilo to, da Kollárju glavna ideja tega govora še ni bila jasna.

In kako naj bi bil razumel Kollár take pri Treitschkeju navedene stavke Friesove: „Pojdite zopet k svojim in povejte jim, da ste bili v deželi nemške narodne svobode, nemškega svobodnega mišljenja! . . . Tukaj nas ne teží stalna vojska! Mala dežela kaže vam cilje! Ali vsi nemški vladarji (Fürsten) so tudi dali besedo!" Veliki vojvoda weimarski Karl Avgust je namreč res dal že l. 1816. svoji deželici, ki je štela skoro več nočnih čuvajev nego vojakov, ustavo in tiskovno svobodo, ki je rodila liberalen časnik za časnikom, ali z vsem tem se je Kollár šele v teku časa prav seznanil.

Nikakor ni razumel Kollár tudi največjega junaškega čina nemške mladine pri wartburški slavnosti. Kakor Luther papeževo bulo, sežgali so radikalci iz Jahnovega tabora pod Massmannovim poveljem celo vrsto knjig, spisov in časnikov, pisanih od „izdajic domovine" (n. pr. Janke: Constitutions-Geschrei, Kamptz: Codex der Gensdarmerie, S. Ascher: Germanomanie, Wadzek: Gegen die Turnkunst); natikali so je na gnojne vile ter z ognjevitimi govori in s peklenskim krikom metali na gromado. K jednaki smrti so obsodili tudi ulansko suknjo,[2]) moško kito (Zopf) in kaprolsko palico.

Wartburška slavnost je vznemirila vso Evropo, posebno pa je ta dogodek razburil novinarje, vlade in monarhe, tako da je došlo zaradi tega do „javnih evropskih prepirov",[3]) ali Kollárju se je zdelo vse nedolžno;[4]) sežiganje „občnemu blagu škodljivih spisov", pri katerem sicer sam ni bil navzoč, opravičuje pa s tem, da ga niso zakrivili akademiki — in vendar je bil na čelu tudi tukaj Massmann, torej akademik — in da se ga nikdo iz profesorjev ni udeležil, ali Kollár zamolčuje, da so

[1]) Osvěta, str. 593.

[2]) Pri tem so se kričali ti-le verzi:

Es hat der Held Ulan
Sich einen Schnürleib angethan,
Damit das Herz dem braven Mann
Nicht in die Hosen fallen kann.

[3]) Paměti, str. 257.

[4]) Tam, 262.

pri slavnosti navzoči profesorji Oken, Luden, Fries in Kieser potem javno pritrdili vročekrvni mladini.[1]) Sploh pa Kollár odločno brani ta čin,[2]) da ni mogel dajati nobenega pohujševanja; sicer pa Ogri pri tem niso bili in se v take homatije niso vtikali. To mu tudi radi verujemo in razumemo, da so se lahko opravičili pred avstrijskim poslanikom na pruskem dvoru, pred grofom Zichyjem, ki je moral sam na preiskavo odpotovati v Weimar; vendar iz vsega tega tudi sklepamo, da jim pravi pomen vse slavnosti ni bil jasen. Kollár je po takem lahko z mirno vestjo napisal svojo takratno dvojno apologijo v „Tydenník“ in distriktnemu inspektorju Jesznáku v Požunu, pozneje v „Pamětih“ pa se marsičesa že ni mogel spominjati ter se ni spuščal v političen pomen slavnosti, ker je bil odločen avstrijski konservativec, ki ne bi mogel hvaliti jenskega radikalnega doktrinarizma, 's katerim se je bil po slavnosti dobro seznanil.

Kollárju se je torej odpiral takoj popolnoma novi svet, tako da je še bolj razgret začel poslušati predavanja dné 3. novembra, po katerih sta itak neizmerno hrepenela njegov um in srce. Ni se prevaril v svojih nadah; požunske študije so mu ležale kakor mumije v spominu, in šele tukaj mu je vse oživelo, začelo se gibati in dihati. Sprva hoče vse videti in vedeti, posluša pol leta celó anatomijo, ali prepriča se vendar, da bi vsega bilo preveč, in omeji se na b o g o s l o v j e, f i l o z o f i j o, z g o d o v i n o, n a r a v o z n a n s t v o in f i l o l o g i j o. Tudi tega je bilo seveda dovolj, ali pomisliti moramo, da so se takrat občno študirale razne stroke, Kollár pa se je na Ogrskem še posebej privadil polihistorstvu.

O teh raznovrstnih študijah, katerih se je Kollár lotil z mladeniško navdušenostjo, imamo poročila v njegovih „Pamětih“, še več pa nam je Jakubec objavil iz njegovega „dnevnika“, t. j. iz večinoma nemški pisane zbirke izpiskov vsega, karkoli se mu je pri čitanju zdelo vredno, da mu ostane v spominu. K tem izpiskom se je večkrat vračal in jih še v poznejših letih dopolnjeval ter marsikaj iz njih porabil za svoje spise, posebno za tolmač k „Slávy Dceri“ in še za svoje „Paměti“. Izpisoval si je pa ne samo velike in male knjige, ampak tudi časnike in — konverzacijske slovarje, iz katerih se je celó poučeval, kaj so aga, baša, dož, blondinka, brunetka, frc. mouche (Schönheitspflästerchen), arsenal, baterija, belveder i. t. d. Metode in zisteme pa ni bilo nikoli v Kollárjevih študijah, in zastonj bi tudi v teh izpiskih iskali kako določno znanstveno idejo, kako strokovnjaško temeljitost. Različna mnenja raznih pisateljev, ki so mu ugajala, ostala so mu v duši, ali ni jih

[1]) Jakubec, str. 596.
[2]) Paměti, str. 260—261.

samostalno združil v celoto. Značilno je njegovo veselje do izrekov, ki se javlja tudi v njegovih pesnih.

Glavni predmet Kollárjevih študij pa je itak bilo bogoslovje. Vestno se je pripravljal za bodoči poklic. Na potu v Jeno, tam in v okolici obiskoval in poslušal je imenitne propovednike, zbiral si propovedniška dela najrazličnejših pisateljev, zapisoval si iz knjig in iz življenja mnogo različnih snovij za pridige, pri katerih ga vodi vedno etična podlaga. Vadil se je tudi sam v crkvenem govorništvu, tako da je imel že v Jeni svojo slavo, katera ga je pripeljala v Lobdo blizu Jene, kjer je našel svojo Mino.

Izmed bogoslovskih profesorjev je imel na Kollárja največji vpliv Gabler, ki je bil tudi ravnatelj bogoslovskega semenišča in ga torej tudi praktično pripravljal za bodoči stan. Izdaval je tudi bogoslovski časopis, katerega je Kollár rad čital, tudi stare letnike. Od Gablerja, ki se je „povsod izvrstno držal neke srečne zlate ceste“, se je šele naučil, kaj je pravi protestantizem. Poslušajmo torej, kako nam sam slika tega moža.[1]) Gabler, prej pridigar v Altendorfu, bil je „biblijski racijonalist, svobodomiseln, ali predaval in razbiral je crkvene in verske članke z največjim spoštovanjem in nežnostjo tudi tam, kjer je pravil, da so zastareli ali pa niso bili prav razumevani. On je bil stvarnik nove znanosti, namreč biblijskega bogoslovja, katero je strogo ločil od crkvenega. Biblijsko bogoslovje je zajemal jedino iz studencev svetega pisma, kakor ga je treba objasnjevati po stopinji omike naših časov in po zdravi kritiki. Crkveno bogoslovje bila mu je znanost od crkvenih očetov in učenih mož v preteklih stoletjih spisana“ . . .

Po tej hvali svojega racijonalističnega učitelja pa takoj pripoveduje o pravovernem Harms-u, pridigarju v Kielu, ki je imel na takratni bogoslovski svet, torej tudi nanj, neizmeren vpliv kot najmočnejši bojevnik proti racijonalizmu. Ob Lutrovi tristoletnici izdal je 95 tez „polnih soli, luga, tu in tam i blata, katero je nemilosrdno metal na najslavnejše protestante in racijonaliste“. Kollár čita s svojimi Slovaki te teze „z največjo pozornostjo“, in odkrile so mu res mnoge krhkosti cerkve in vere tega časa. One so provzročile, da se je protestantska cerkev probudila zopet iz spanja in od racijonalističnih skokov in zmot vrnila se zopet na zlato srednjo cesto.“ Izmed teh tez postavil jih je Kollár sedem v svoje „Paměti“.[2]) Za primer nam naj bodo te-le: Čl. 21. Odpuščenje grehov stalo je v 16. stoletju mnogo denarja, v 19. pa se more imeti zastonj, kajti vsakdo si sam ž njim streže. Čl. 27. Po stari veri je stvaril Bog človeka: po novi veri stvarja človek Boga. Čl. 32.

[1]) Paměti, str. 240.
[2]) Str. 241.

Tako zvana razumna vera je navadno ali brez razuma ali brez vere ali pa brez obeh. Čl. 75. Nekateri hočejo zdaj luteransko cerkev kakor ubogo devico z možitvijo (zjedinjenjem z reformati) obogatiti. — Ta članek je važen za Kollárja, ki se je pozneje s svojimi Slovaki moral boriti proti „uniji“, katero so propagirali kalvinski Madžari iz narodnostnih ozirov.

Na drugem mestu[1]) pravi Kollár, da mu je Harms v boju „med supernaturalizmom in racijonalizmom“ jednako pomiril in izporavnal bogoslovska načela kakor Fries modroslovna. Tam tudi priznava, da je Gabler v bogoslovju ipak več podiral nego stavil. Zdelo bi se, da je vse to jasno dovolj, ali temu se vendar protivi ono, kar smo prej slišali o Gablerju. Tudi iz njegovega časopisa in iz spisov drugih racijonalistov nabral si je v svojem dnevniku mnogo prav liberalno-racijonalističnih načel in razlag. Vsi imenitni propovedniki, o katerih nam pripoveduje, bili so racijonalisti.

Kaj je bil torej sam Kollár? Jakubec ga predstavlja kot pravega racijonalista in ne pripisuje posebne važnosti temu, kar nam Kollár priča o Harmsu; njegove teze so pre Kollárju ugajale samó zaradi ostrega jezika.[2]) S tem se nikakor ne strinjam. Ako si Kollár zapisuje res radikalna mesta svojih racijonalističnih učiteljev, iz tega še ne sledi, da se tudi ž njimi zlaga. Aforizem J. Paula „največji čudež je vera v čudeže“, ga lahko zanima, ali da Kollár ni tako mislil, posebno pozneje ne, pričajo nam „Paměti“. Svojega ljubljenega učitelja Šuleka graja, kakor sem že omenil, ker je deci predrzno izganjal strah, rekoč:[3]) „Sta dva sveta, telesni in duhovni, vidni in nevidni, črt in njih meje nam ne more nikdo pokazati“. Na drugem mestu brani prazne vere, ker so lahko prav koristne.[4]) Modna filozofija in spekulativno naravoznanstvo stvarjala sta šele prave čudeže tudi njemu, in imponiral mu je celó Mesmerov magnetizem, katerega omenja že v prvi zbirki svojih pesni.[5])

V Kollárjevih verskih nazorih opazujemo jednako dvojstvenost kakor v filozofskih in političnih. Udaje se vsem vplivom okoli sebe, izbira pa ono, kar njemu, ki je bil vedno človek čuvstva, najbolj prija. Kakor v mladosti vsiljujejo se mu tudi v Jeni racijonalistični nauki z veliko močjo, vendar on ostaje v svojem srcu pobožen Slovak v duhu čeških bratov in nahaja za svoja čuvstva tudi močno podporo. Pri Gablerju samem že hvali „neko srečno

[1]) Paměti, str. 247.
[2]) Osvěta, str. 717.
[3]) Paměti, str. 104.
[4]) Tam, str. 134.
[5]) Básně, str. 77.

zlato cesto“, Friesova filozofija, ki mu je bila vodilo, bila je podobna eklektična sinteza (gl. n.), nemška romantika, v kateri so si roke podajale poezija, filozofija in vera,[1]) bila pa je za Kollárja, ki že v mladih letih kaže povsod estetične naklonjenosti, kar stvarjena, da razgreje še bolj njegovo goreče slovansko srce. Estetična je bila vsa doba. Od vseh romantikov oboževani Goethe stvaril je najvišji vzor pesniške lepote, ki ga je vodila po vseh življenja potih, v Fichtejevem duhu je Fr. Schlegel zahteval, naj postane umetnost znanost in vsa znanost umetnost, naj se združita filozofija in poezija,[2]) in na Goethejanizmu in Fichtejanizmu osnovala je romantika svoje češčenje poezije,[3]) ki je došlo do tega, da je filozof Schelling — videli bomo, kak pomen je imel tudi za Kollárja — učil: Pravi filozof mora na ves svet gledati kakor na pesniško delo (Poem) s pesniškimi očmi,[4]) poezija je vrhunec vsega človeškega razvitka.[5])

Tudi Kollárjevi nazori o svetu bili so estetični. Že o svoji mladosti trdi, da ga navzlic vsi prozi v njegovi okolici „narodnost, poezija in slikarstvo, ta trojica mojega duha in življenja“, nikoli niso zapustile,[6]) in na drugem mestu, kjer se ozira na svojo šolsko dobo, pravi:[7]) „Samo dobrotljivo nebo je vcepilo globoko v moja nedra ljubezen k naravi in umetnostim („krasoúmam“), pridružilo že rano k moji zibeli te angelje tešitelje.“ Izmed filozofov mu torej tudi že v mladih letih ugaja Spinoza in apostelj narave Rousseau, s katerim se sedaj na novo in podrobno seznanja.[8]) Seveda mu je posebno všeč tudi Goethejev panteizem. Zanimajo ga filozofi, ki so že pred romantiki razširjali krog poezije: Hamann,[9]) „der Magus des Nordens“, ki je prvi helenizmu nasproti stavil vzhodno poezijo, posebno pa njegov učenec Herder,[10]) ki jo je odkrival v starem zakonu in pri vseh narodih, tudi pri „divjih“. Miče ga tudi poetična stran katolicizma[11]) kakor vse romantike, izmed katerih so se

---

[1]) Haym, die romantische Schule, str. 8.
[2]) Tam, str. 254.
[3]) Tam, str. 256.
[4]) Tam, str. 660.
[5]) Tam, str. 637.
[6]) Paměti, str. 206.
[7]) Tam, str. 284.
[8]) Jakubec, str. 723, 779—780, 1064.
[9]) Tam, str. 722.
[10]) Tam, str. 723.
[11]) Jakubec na str. 721 podaje Kollárjeve izpiske o poetičnosti katoliških obredov v tej-le obliki: Vse kaže . . . na višje potrebe, nego je je izpolnjeval dosedanji protestantizem. Večno bo mikala pri katolištvu njegova materinska, pristopna in poetična stran; misel najde tu vedno počitek v tihih kapelicah, pred vabljivimi božičnimi svečami v

vsled tega mnogi vrnili v naročje katoliške cerkve. Zato je pridno čital in izpisoval si tudi tako moderno delo, kakor Chateaubriandov „Génie du christianisme“, v katerem ga nikakor ne zanima duh pozitivnega krščanstva.[1])

Estetični nazori so vplivali torej tudi na njegove verske. Ti so mlademu bogoslovcu in poznejšemu duhovniku seveda glavna reč, ali krivo je mnenje, da so bili podlaga vsemu njegovemu mišljenju.[2]) Resnica je narobe: Kollárjevi estetični nazori so namreč modifikovali njegove verske in brzdali suhi in skrajni racijonalizem, katerega se mu je dovolj vsiljevalo. Po takem je eklektik Kollár od racijonalizma črez Schleiermacherjevo romantiško čuvstveno etiko, katero je znal,[3]) lahko prišel tudi do precèj pravovernih Harmsovih nazorov, kakor sam Harms,[4]) na podobno „zlato srednjo cesto“, kakršno hvali na njem.

Pomisliti še moramo, da je imel Kollár posebno podporo za bolj stroge cerkvene nazore tudi v češko-moravskih bratih, katerih veljavo je našemu Slovaku baš v Jeni še povikšal prof. Fries, ki je bil sam njih potomec.[5]) Jakubec po takem tudi ni razumel jedra Kollárjevih opazk proti pietistom,[6]) ki so se zbirali po sobotskih večerih pri črevljarju, pri katerem je prvo četrtletje stanoval. Njih vroča molitev, krščanska ljubezen in težnja po bolj vroči pobožnosti, nego je bila takrat navadna po nemških cerkvah, so se mu popolnoma prikupile, ali ni bil zadovoljen s čitanjem „najneokusnejših“, — imamo pred seboj zopet estetika Kollárja — zastarelih mističnih spisov in s svobodnim razgovorom o verskih rečeh, zaradi česar je po prvem in jedinem obisku zapustil pobožne meščane z željo: „Naj bi se nikoli ne dogodilo kaj podobnega v našem narodu, da bi med duhovništvom in ljudstvom, med cerkvijo in domom nastal tak razpor.“ Tudi Harms je zahteval bolj strogo cerkveno vlado, in v boju proti uniji z reformovano cerkvijo (gl. zg.), ki se drži posebno besede božje in je „človeku kot razumnemu bitju primerna“[7]), imel je Kollár dokaze že tudi od Harmsa,

mirni, kadila očiščujoči atmosferi, v povznašajočih rokah godbe; pri nebeški Materi, pred katero v otročji ponižnosti in v mogočni ljubezni pada k nogam Zveličarjevim ... Kdor čuti bitnost poezije, on čuti, da ga vleče h katolicizmu in on živi blažene ure v njegovih cerkvah.

[1]) Jakubec, str. 723.
[2]) Tam, str. 714.
[3]) Tam, str. 723
[4]) Pr. tam, str. 716.
[5]) Paměti, str. 246—247.
[6]) Tam, str. 242 - 243.
[7]) Gl. čl. 93 Harmsovih tez v „Pamětih“ na str. 242.

ki je hvalil luteransko cerkev, da združuje prednosti katoliške in reformatske.

Kollárja, ki je bil že od mladosti nežnosten in človekoljuben, prijela se je najbolj etična stran racijonalizma, ali tudi tukaj dobiva glavno zaslombo od pesnikov. Njegov ideal je humaniteta, ki je bila Herderju središče vseh teženj, Goetheju in Schillerju jedro njih pesniškega delovanja, katero je Jean Paul — njegovo estetiko je Kollár posebno marljivo študiral — presajal v globočino nemških src.[1]) Nravstveno poboljšanje ljudstva je Kollárju namen vseh ver, konfesija pa je pre kakor v poeziji zunanja oblika.[2]) Vrhunec tega mišljenja nahajamo v opazki, ki si jo je češki napisal proti koncu svojega bivanja v Jeni[3]): „Cerkev, duhovništvo in vera imajo v naših časih samo toliko cene, na kolikor delujejo na to, da se prej, ko izginejo, zmešajo z življenjem in z razširjanjem estetične, nravstvene in duševne krasote čistemu človečanstvu pot pripravljajo k vseobčnosti.“ Tudi tukaj vidimo, kako daleč se je zaletel Kollár — estetik!

Take misli je sprejemal od svojega profesorja I. Fr. Fries-a,[4]) pri katerem je poslušal „filozofična predavanja in estetiko, kar je potem mojemu duhu jako dobro došlo.“ Kakor Harms bogoslovske, spravil mu je Fries v ravnotežje filozofične nazore, „ki so se dolgo majali med Okenovim materijalizmom, Schellingovim in Fichte-jevim idealizmom in Kantovim suhim racijonalizmom. Njegov glavni cilj in težnja, ki se mu je izvrstno posrečila, je bila: vero, nravnost in lepo umetnost („krásoumu“) združiti v jedno idejo, to je v idejo „krasne duše“ (t. j. „schöne Seele“ preteklega in začetka našega stoletja, katero sta tudi Schiller in Goethe po svoje stvarjala). Tak učitelj je moral biti po Kollárjevi volji, če bi tudi ne bil ljubček in vodja jenskega dijaštva,[5]) kar je njegovo veljavo v Kollárjevih očeh še povečalo! Friesa zove zgodovina filozofije „estetičnega racijonalista“,[6]) ki se je učil od Kanta, ali ni bil zadovoljen z njegovim učenjem o veri. Tu je Friesu prišla na pomoč filozofija Jacobija, ki je bil prepričan o praznosti razuma in učil, naj čut stopi na mesto mišljenja; v nas prevladujeta pobožnost in vera, ki dobivata život od ljubezni. Vendar pri Jacobiju Fries ni našel odgovora

[1]) Gottschall, o. c., str. 16, 19, 55, 182.
[2]) Jakubec, str. 720.
[3]) Tam, str. 722.
[4]) Gl. Pamčti, str. 246—247.
[5]) Da je Fries ostal tudi drugim Slovakom v živem in hvaležnem spominu, priča članek, ki je o njem izšel v istem časopisu, v katerem je Kollár najprej objavil svoje misli o slovanski vzajemnosti: Gl. Hronka, I. 2, str. 55—60.
[6]) Fr. Ueberweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie, III. 290.

na vprašanje, kaj je znanstvena filozofija; on zahteva za njeno podlago poznavanje samega sebe in stroji tako svojo „filozofično antropologijo“.[1]) Vendar za ves zistem se Kollár ni mnogo brigal in ga morebiti niti ni razumel,[2]) ali navduševala so ga ona mesta, kjer Fries hvali češko-moravske brate — spadal je k njih cerkvi, njegova mati pa je bila Moravanka — in uči, da prava vera živi samo v čuvstvu in ljubezni, kakor pravi že sv. Pavel. Ta krščanska ljubezen naj ne bo pasivna, ampak živa v čutu človeške dostojnosti. Vsakdo naj v sebi časti vse človeštvo. S tem se obnavlja v nas sveti duh, ako se človek krepča z nravstveno močjo, ako se vadi v vdanosti v božjo voljo žrtvovati se za resnico, pravico in domovino, ako se s pomočjo smisla za čast v narodu stvarja močno in pravično javno življenje. Samo tako se more priti do najvišje nravstvene naloge človeštva, do njega poblaženja.[3]) Tako je v duhu dobe Fries opiral patrijotizem na vero, ali bolje rečeno na krščanski misticizem, kar je moralo dijaštvu posebe ugajati in seveda tudi Kollárju, katerega so ti nauki dobro pripravljali za njegove boje proti Nemcem in Madžarom v Pešti. Mnogo sledov nahajamo o njih tudi v njegovih delih, posebno v spisu o slovanski vzajemnosti.

Če pa vse dobro premislimo, Kantovski racijonalist, tudi z Jacobijevim oljem čuvstvenosti pomaziljen in v duhu časa estetičen, vendar ni bil pravi filozof za pesnika Kollárja. Da je imel Fries nanj tako velik vpliv, moramo si objasniti s tem, da je baš on filozofijo in estetiko predaval, bil izvrsten in jasen govornik ter zaradi svojih narodnih krščansko-germanskih teženj med mladino neizmerno popularen. Bolj po srcu moral bi mu kot filozof biti Lovrenc Oken, pri katerem je poslušal filozofijo narave in naravopis.[4]) Od njega bi si tudi lahko pridobil popoln filozofični zistem, ali Kollár sam po sebi ni bil stvarjen za globoko filozofično premišljevanje in ni bil zadosti pripravljen za naravoznanstvena predavanja. Po takem se seveda ni mogel dolgo privaditi načinu njegovega govorjenja in mišljenja, tem bolj, ker je Oken slabo predaval in se na svoji stolici držal kakor Diogen v sodu; to pa je moralo Kollárja še posebej zbadati, saj vemo, kako se je v Požunu učil telesne estetike ali bolje rečeno plesanja, da bi se mogel kedaj na prižnici spodobno gibati. Vendar se je

---

[1]) Ueberweg, str. 289—290. K. Fischer, Geschichte der neueren Philosophie, V.[2] str. 104—105, 108.

[2]) Jakubec, str. 768.

[3]) Te misli navaja Jakubec (str. 768 769) iz Friesovih del: „Von deutscher Phiosophie, Art und Kunst“, in „Praktische Philosophic“.

[4]) Gl. Paměti, str. 244—246.

tudi Kollár prepričal, da je bil Oken „jeden iz najboljših naravoslovcev in iz največjih mož našega veka“; največja tišina in pazljivost pri njegovih predavanjih pa sta mu tako imponirali, da obžaluje, zakaj ga ni poslušalo več Ogrov, ki so se omejevali le na svoje krušne znanosti.

Gotovo je imel tudi Oken na Kollárja večji vpliv nego se zdi Jakubcu. Sam nam sicer pripoveduje le o dveh urah pri Okenu, ki sta mu ostali v „neizbrisnem spominu“. Nekoč je razlagal „stvarjenje sveta in posebej postanje našega solnčnega sestava z njegovimi planeti, potem pa postanje človeka iz vode na morskem bregu. Zdelo se mi je, kakor da sem sam priča stvarnikova v to dobo, ko je stvarjal te stvari. Seveda je pri tem bilo mnogo poezije in fantazije, ali meni se je baš to dopadalo, da je umel v njih zrcalu tako vzvišene reči tako krasno in jasno objasnjevati.“ Druga taka ura pri Okenu bila je pod milim nebom na botaničnem izletu, pri katerem je neko drevo zakrivilo té-le fantazije: Gospoda, jaz vas nečem obteževati z botaničnimi sestavi učenih šol in knjig; pojdite sem in poglejte to pred nami stoječe drevo; tu imate i najpopolnejši in najvernejši rastlinski sestav. To drevo obstoji s štirih glavnih delov, s korena, z debla, z vej in listov; zaradi tega morajo se tudi samo štiri glavne vrste v rastlinstvu nahajati, kajti drevo ni nič drugega nego skupina (complex) in zrcalo vseh rastlin, kajti rastline niso nič drugega nego razčlenjeno in po zemlji razloženo drevo. Prva najnižja vrsta rastlin mora biti torej korenska; k tej vrsti spadajo gobe, glive in dr.; druga vrsta rastlin mora biti debelska; sèm spadajo različna drevesa; pri tretji vrsti so rastline vejaste, kakor grmi in gošče; pri četrti vrsti so rastline listaste, kakor trave in različne zeli. Po teh štirih vrstah so se ravnale potem same po sebi vse nam znane rastline.

Ta pripoved je jako karakteristična za Kollárja in za Okena. Naš pesnik se kaže tudi tukaj estetika, katerega zanima le ono, kar je v zvezi s poezijo in fantazijo, dasi sam vidi preveč obeh, in pa velikega prijatelja narave; ljubezen do nje se je razvila v Jeni v „norost“ za cvetlice, in botanika je bila jedina naravoslovska znanost, katera ga je bolj temeljito zanimala.[1]) Zaradi tega je moral zapustiti na njem velik vtis učenjak, ki je v duhu romantike dalje razvijal Schellingovo „Naturphilosophie“. Schellingov idealizem ni ostal pri Fichtejevi transcendentalni filozofiji, po kateri je „jaz“ (Ich) t. j. splošni, ne individualni razum stvarjal povsod z jednako potrebnostjo zunanji svet (Nicht — Ich),

[1]) Gl. Paměti, str. 266—270.

ampak njemu je narava nekaj samostalnega, absolutnega, drugi „Ich“.[1]) Filozofija narave (Naturphilosophie) smatra torej vso naravo kakor nekaj, kar samo sebe stvarja.[2]) Naravni zistem bi se po takem ujemal z zistemom človeškega duha;[3]) ta glavna misel, to oživljanje vse narave, za kar so že jonski in dorski filozofi imeli pojem „svetovne duše“ (Weltseele), bilo je jako poetično, in po pravem jo je Goethe predal Schellingu,[4]) ki jo je filozofično dalje razvijal. Omenil sem že, da so po takem črez Goetheja žarki Schellingove filozofije obsijavali tudi Kollárja, še bolj pa črez Okena, kateri je Schellingovo „spekulativno fiziko“ — to ime je filozofija o naravi dobila že od njega — bolj podrobno in strokovnjaško nadaljeval, tako da je sam predaval filozofijo o naravi, fiziologijo, patologijo, prirodopis, zoologijo, botaniko, mineralogijo in geognozijo.[5]) Seveda pri tem ogromnem obsegu svoje znanosti ne izhaja od indukcije, temveč išče duhapolne paralele in analogije; to abstraktno mišljenje pa ni brez filozofičnega zistema, kakor misli Jakubec, ampak je nasledstvo Schellingovo, ki je vso naravo smatral za jedin velik organizem. Sploh je univerzalnost, katero je Oken priporočal pri wartburški slavnosti dijakom in praktično izvajal v svojem „enciklopedičnem listu Isis“, popolnoma v duhu romantike in Schellinga posebej, še bolj pa taki-le nazori: „Umetnost je posvečeni posredovalni člen med življenjem in znanjem, vestjo in vero, svetom in Bogom“, kar se Jakubcu tako čudno zdi (umění, ve kterém prý filosofické záhady jsou chopitelné); dalje, da je umetnost „poosobljena vera“. Romantiki so namreč hoteli razdreti vse meje med življenjem in poezijo[6]) ter sanjali o „progresivni univerzalni poeziji“ (Fr. Schlegel)[7]), ki bi naj združila vse vrste poezije, zmešala poezijo in prozo, umetnost in znanost. Umetnost je poslednji kamen v poslopji filozofije[8]) (Okenovemu časopisu je vsaj samo — steber), „jedino in večno objavljenje (Offenbarung), ki ga imamo“.[9]) Poslednja aforizma sta od samega Schellinga: njemu je bilo načelo umetnosti svetovno načelo![10]) Naravnost od njega pa ima Oken tudi nauk, da je mitologija duhovni posredovalni člen med poezijo

---

[1]) Haym, str. 599—600.
[2]) Tam, str. 601.
[3]) Tam, str. 591.
[4]) Tam, str. 592.
[5]) Gl. Jakubec, str. 769—772, po spisu Alexandra Eckera: Lorenz Oken, Eine biographische Skizze. Stuttgart 1880.
[6]) Haym, str. 254. Druge podobne izreke pr. zgoraj na str. 91.
[7]) Tam, str. 256.
[8]) Tam, str. 645.
[9]) Gottschall, str. 293.
[10]) Haym, str. 657.

in znanostjo;[1]) drugi romantiki so pa obžalovali, da naša poezija nima svoje mitologije, kakor so jo imeli stari narodi, in so predlagali, naj si stvarijo bodoča pokolenja novo,[2]) „ki bo najumetnejše vseh umetniških del". K temu pa je treba znanja vseh dosedanjih mitologij, in odtod izvira veliko zanimanje zanje.

Kollár sicer Schellingu v poznejših letih niti ni bil posebno prijazen,[3]) ali vsaj nehoté in nevedé je moral posebno v Jeni, kjer je Schelling predaval v letih 1798.—1803., marsikaj vsrkati iz njegovih naukov, saj je bil to mož, „ki je dal znanstven vzor znanstveni brezpravilnosti" in učil, naj poezija ravno tako sledi brezpravilno inspiracijo kot jedino zvezdo voditeljico, kakor je njegovo premišljevanje zaničevalo metodo in se držalo genijalnih improvizacij njegove stvarniške „intuicije".[4]) Seveda Okenova in Schellingova prednika Kant, o katerem Jakubec krivo sodi,[5]) da je on še morebiti največ vplival na Kollárja, in Fichte, „najradikalnejši Kantijanec",[6]) ki je bil tudi profesor v Jeni v letih 1794.—1799., s svojimi apriorističnimi konstrukcijami tudi nista nedolžna, kar se tiče krivih in tudi dobrih potov našega Kollárja, akoravno on sam trdi o njih vseh, da jim je dal slovo v korist Friesovo. Od nemških idealističnih filozofov imel je Kollár svoje primerjanje in generalizovanje na podlagi nedostatnih faktov ali pa popolnoma abstraktno mišljenje brez njih. Svojega pesniškega panslavizma ni stvarjal samo po primeru pangermanizma, ampak tudi njegovo filozofično mišljenje ga je vodilo, ko je hotel združiti kar črez noč v jeden organizem ves slovanski svet brez brige za njegovo ogromno prostranstvo, za njegove politične razmere in tisočletne jezikovne, kulturne in verske razlike. Ko se je pa potem v prozi omejil na slovansko literarno vzajemnost, ni samo njegova podložniška lojalnost zakrivila, da je napravil iz nje „nedolžno ovčico", ampak še bolj estetična doba, kateri je bila umetnost nad vse. In če Kollár v potu svojega obraza stvarja staroslovanski Olimp in še bolj ponesrečeno novoslo-

[1]) Gottschall, str. 299.

[2]) Haym, str. 692—695.

[3]) Prim. Ueber die literarische Wechselseitigkeit, str. 71, kjer citira knjigo „Spiegel eines wahrhaft christlichen Kirchenaufsehers" proti „ateizmu" nemških filozofov: „Die Schellingianer sind zum Glück in der Praxis nicht so consequent, als die Theorie dieser philosophischen Träumer und Fieberkranken." Sicer je pa tu govor o Schellingovcih, ki so svojega mojstra puščali daleč za seboj, posebno pozneje, ko je on sam hodil vedno bolj reakcijonarna pota.

[4]) Gottschall, str. 293.

[5]) Str. 766. Resnično pa je mnenje, da se je Kollár seznanil s Kantom bržkone le po Friesu.

[6]) Haym, str. 560.

vansko nebo, vodile so ga tudi pri tem takratne romantične težnje.

Tretji profesor, o katerem Kollár priča, da je kakor Oken in Fries najmočnejše vplival na njegovega duha, bil je zgodovinar Henrik Luden.[1]) Imel je največjo dvorano, ali bila je tako napolnjena, da so si po leti dijaki prinašali lestvice k oknom in z dvora poslušali, za kar so pedelju posebej plačevali. Pri njem je Kollár poslušal občno zgodovino (v tisku:[2]) Allgemeine Geschichte der Völker und Staaten I. des Alterthums, 3 izd. l. 1813., 1819. in 1824.; II.–III. des Mittelalters, 2 izd. l. 1821. do 1824.) in posebej zgodovino nemškega naroda, ki je izšla v tisku šele po koncu Kollárjevih študij (Geschichte des Teutschen Volkes. Gotha 1825—1838; Geschichte der Teutschen, Jena 1842—1843). Kollár pripoveduje, kako ga je Luden k preiskovanju slovanske mitologije spodbujal s tem, da je na svojih predavanjih mešal slovanske bogove z nemškimi; teh pri Tacitu in Caesarju ni našel dovolj in zaradi tega je iz Adama Bremenskega, Saxa Grammatika, Helmolda, Dietmarja in drugih letopiscev pripisoval Nemcem tudi slovanske, opiraje se na to, da so dotični slovanski kraji bili prej nemški, da so Slovani malike in obrede mogli podedovati ali si jih izposoditi od Nemcev, da nikdo ne more določiti mej med tako pomešanimi narodi i. t. d. Kollárju to ni dalo mirú, nekoč je šel po predavanju k Ludenu in mu v prijateljskem razgovoru razložil svoje mnenje in svoj protest. „To je bil morebiti prvi živi glas, povzdignjen od Slovana z licem v lice proti krivicam Nemcev.“ Kollár si je prinesel tudi svoje izpiske o slovanski mitologiji in ž njimi spravil Ludena v zadrego. Učitelj se je na razne načine izgovarjal ali nazadnje priznal, da ni slovanskega jezika zmožen in da bo v prihodnosti bolje pazil na ta del svoje zgodovine. In res v tiskanem delu ni slovanskih malikov in pisateljev o slovanski mitologiji. Kollár se ne upa prav te zasluge sebi pripisovati, dasi ga je Luden, ko ga je l. 1835. obiskal, smehljaje se imenoval „mein slavischer Lehrer“. Ali zanj govori že omenjeni uspeh in še drugi: v svojih „Zpěvankah“ je Kollár pred bajeslovne pesni lahko postavil za geslo Ludenove besede: „Die Slaven hatten eine ausgebildete (?) Götterwelt, welche groß genug war und reich genug für ihre Leiden und Freuden, und von

[1]) Paměti, str. 243—244. Jakubec je bil zaradi Ludena v zadregi, ker o njem v nemški književnosti ni našel nobene monografije. Kratke in jedrnate se v takih slučajih iščejo v „Allgemeine deutsche Biographie“, kjer je v 19. knjigi (str. 370—375) v Wegele izvrstno ocenil Ludena. On sam nam je tudi zapustil: Rückblicke in mein Leben. Jena. 1847.

[2]) Jaz jemljem spis Ludenovih del iz Goedeke-jevega „Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung“. III, 1. 120.

welcher sie umfangen wurden mit einem vielverschlungenen Aberglauben."

Ludena je za zgodovino pridobil Švicarec Joh. v. Müller, ki mu je ostal vedno vzor zgodovinarja. Razen tega je bil Luden Schellingovec, torej romantičen zgodovinar. Vse njegovo delovanje imelo je za glavno in lahko rečemo jedino nalogo probujanje dejanskega domovinskega mišljenja s pomočjo narodne zgodovine in gojenje političnega duha. O nemški zgodovini začel je predavati l. 1808. v popolnoma rodoljubnem smislu,[1]) kar ni bila malenkost, ker so že v Jeni gospodovali Francozi. Hotel je svoje rodoljubje tudi dejanski pokazati in vstopiti med Lützowske strelce, vendar poznejši general Grolmann ga je prepričal, da kot učitelj in pisatelj lahko domovini več koristi. Ze rano je predaval in pisal tudi o politiki.[2]) Po uničenju francoskega cesarstva zanimal se je večinoma za političen razvitek zjedinjene Nemčije in za ustavne prenaredbe v nemških zveznih državah. Za to je izdajal svoj časopis „Nemesis" v l. 1814. — 1818., katerega pa je vsled raznih neprijetnosti vendar skoro opustil, ker ni hotel dalje „prazne slame mlatiti". Na politični duh med nemškim dijaštvom je jako vplival, ali resnično je tudi, da je vedno svaril pred izgredi in pred pretirano samozavestjo. Svojo nemško zgodovino je zasnoval preobširno, samo z rodoljubjem se v poznejših letih tudi ni mogla držati, in tako je obtičal v l. 1237., v sredini zgodovine Friderika II. Očita se mu tudi, da pri njem ni ostre in zistematične kritike virov. Treitschke pravi o njem:[3]) „Mili idealizem, ki je govoril iz celega njegovega bitja, domoljubna gorečnost in lehka bistrost njegovih predavanj pridobila mu je pri mladini veljavo, ki je ostala 40 let neomahljiva." Temeljitosti in dobre metode se Kollár torej od njega ni mogel učiti, pač pa rodoljubne navdušenosti, oživljanja zgodovine in bliščeče pisave, kakršno nahajamo v njegovem nemškem spisu o slovanski vzajemnosti. Omeniti je še treba, da si je Kollár iz Ludenovega časopisa o nalogi zgodovine napisal misli, ki se nahajajo v njegovih pesniških delih in so ga vodile tudi v življenju: zgodovina naj ne našteva bitev i. t. d., ampak predstavlja božjo upravo sveta, t. j. naj kaže, kako človeštvo, stoječe pod voljo božjo, vedno napreduje k lepšemu, t. j. k dobremu; naj kaže, kako vsako zlo, ki se godi v času, tudi v njem propada, vni-

[1]) Gl. Einige Worte über das Studium der vaterländischen Geschichte. Vier öffentliche Vorlesungen aus dem J. 1808. Jena. 1811. Neuer Abdruck. Gotha. 1828.

[2]) Handbuch der Staatsweisheitslehre oder der Politik. Jena. 1811. Ueber den Sinn und Inhalt meines Handbuchs der Staatsweisheitslehre. 1812.

[3]) Deutsche Geschichte im 19. Jahrh. II. str. 408.

čujoč se samo, s tem pa svobodni dobrini daje zopet priliko, da se objavi.

Slabe materijalne razmere so zakrivile, da se Kollár v Jeni ni izneveril klasikom. Njegova štipendija je bila majhna, neki prijatelj pa mu ni vrnil novcev, ki mu jih je bil na Ogrskem od svojega zaslužka posodil. V največji zadregi, ko ne bi mogel niti v Jeni živeti niti domov odpotovati, prišlo mu je dobrotljivo nebo na pomoč. Dvorni svetnik Lüder, profesor državnih znanosti, iskal je za svoja sina učitelja latinščine. Njegov sorodnik in Kollárjev velik prijatelj Clemen, blaga nemška duša, ki se je z našim pesnikom navduševal za starinarske študije in poezijo,[1]) priporočil mu je Kollárja, ki je bil z veseljem vzprejet, „ker so Ogri v latinščini posebni mojstri.“ Čital je po takem zopet latinske in grške klasike, kar mu je prineslo trojno korist: nadaljevanje klasične naobraženosti, priliko, da posluša pri Lüderju zastonj politične in državne znanosti, in veliko pomoč, tako da je lahko še tretje polletje v Jeni ostal. Poslušal je tudi Eichstaedta in Handa, profesorja klasične filologije, in vstopil v njih seminar. Dober latinec in sam pesnik dosegel je v njem velik uspeh z razpravo o prvi Horacijevi odi, katere pristnost je branil proti svojemu učitelju Eichstaedtu in drugim filologom tako dobro, da je bila razprava odlikovana in tiskana. Svojih nazorov o svetu s tem ukom res ni obogatil, ali smemo mu verjeti, da je bil Hand med onimi tremi učitelji, ki so na njegov „pesniški značaj največ vplivali.“[2]) Kollár se navzlic romantizmu, ki ga je od vseh strani obdajal in mu bil všeč, ni otresel klasicizma, tako da pri nobenem slovanskem romantiku ne nahajamo toliko klasičnih elementov kakor pri njem.

Ali ne samo v šoli uči se Kollár marljivo raznih predmetov, ampak tudi sam čita in izpisuje si toliko iz časopisov in knjig, da se mu čudimo, kako si je mogel v tako kratkem času skupiti toliko bogatstvo, iz katerega je potem zajemal celo življenje. Na podlagi njegovega „dnevnika“[3]) se namreč da dokazati, da ima vsaka njegova poznejša srečna in nesrečna misel svoj začetek v Jeni. Iz Ludenove „Nemesis“ si izpisuje takrat občno, že od Herderja razširjevano mnenje, naj književni jezik črpa pesniški vzlet in životno moč iz narečij, iz njih naj se pomlajuje in pomnožuje. Primer starih Grkov, ki so imeli razna narečja, katera je vsakdo razumel, mika ga že sedaj. Zanimajo ga razprave o imenih.

[1]) Gl. Výklad, Spisy II. str. 144—147.
[2]) Paměti, str. 283.
[3]) Gl. Jakubec, str. 777—779.

Tujke še trpi, ker dodajajo govoru fantastičen element, ki je romantiki tako blizek, ali oglaša se že v njem poznejši purist, ki jih preganja, ker prinašajo tudi tuje ideje. Pesniki kot cvet narodov naj stvarjajo nove besede; zloženke, katere je koval v preobilni meri in s tem služil za vzor tudi St. Vrazu, pa niti niso nove besede, ampak le opisi, ki objasnjujejo besedni pojem Za jezikovo blagoglasnost se je že tukaj navduševal Svet se je takrat mnogo ukvarjal z vprašanjem, kateri jezik je najlepši. Kollár si zapisuje pogoje take lepote. Ker njim najbolje odgovarja laščina, študira njeno slovnico in šteje razmerje njenih samoglasnikov k soglasnikom[1]) (11—12 : 10, v nemščini pa 9 : 5). Za J. Paulom očita nemščini, da je „Eeeee-Sprache“; od njega, ki je zahteval, naj nemščina rabi za slavnostni ton globoke, bogate samoglasnike, vzel si je primer, ko je pozneje književni češčini vsiljeval slovacizme, posebno široke samoglasnike namesto ozkih. Opozoriti pa je treba še posebno na jedno iz lastnosti, katero bi naj imel najlepši jezik, namreč da se mora bližati godbi. To je v duhu romantikov, posebno Wackenroderja, ki je dajal godbi prednost pred vsemi umetnostmi,[2]) in Tiecka, ki je napisal tolikokrat glosirane verze:

Liebe denkt in süßen Tönen,
Denn Gedanken stehn zu fern,
Nur in Tönen mag sie gern
Alles was sie will verschönen.

Tudi Kollár je bil tak pesnik, bolj glasbenik nego slikar ali kipar.[3]) Neizmerno zanimivo je, kako je tudi Kollárju pod vplivom romantike Goethe pesnik nad pesniki, njegov „Wilhelm Meister“ pa roman nad romani. Fr. Schlegel je videl v njem vrhunec in vsoto vse poezije ter abstrahiral iz njega ideal romantiškega pesništva.[4]) Kollár pa si črpa iz njega svoje nazore o življenju in človeku, uči se iz njega celó društvene olike.[5]) Z jednakimi nameni si izpisuje še „Aus meinem Leben“ (Wahrheit und Dichtung), katero delo ga je moralo mikati, ker je Goethe v njem vzorno pokazal, v kaki dôbi se je on razvijal, kaj ga je oviralo in kaj podpiralo, kako si je iz tega sestavil svoje nazore o svetu in

[1]) Že v Bistrici je premetaval na vse strani Komenskega „Labyrint světa“, da najde zakone blagoglasnosti. Paměti, str. 218—219.

[2]) Haym, str. 121.

[3]) Gl. slavnostni govor J. Vrchlickega v „Almanachu české akademie“ r. IV. (1894), str. 82—83. Ko sem zapisal omenjene verze Tieckove, sem jasno slutil, kako važni so tudi za karakteristiko Kollárjevega pesnikovanja. Veselilo me je torej neizmerno, ko sem našel svoje mnenje potrjeno od velikega češkega pesnika.

[4]) Haym, str. 251.

[5]) Jakubec, str. 779—780, 782.

človeku, in kako se ti odbijajo v njegovih poezijah.[1]) V tem delu je gotovo tudi Kollár imel potem vzor za svoje „Paměti“. Karakteristično pa je za pevca „Slávy Dcere“, da se je jednako zanimal za Goethejevo mojstersko delo iz mladostne dôbe „Werthers Leiden“, pisano najbolj pod Rousseau-jevim vplivom.[2]) Čuvstviteljnemu Slovaku, ki se je v Bistrici s svojim „jednako globoko mislečim in čutečim“ prijateljem Rožnayem jokal po vrtih in dolinicah, ko sta sanjala o svoji bodočnosti, in se na povratnem potu iz Jene s potokom solz vrgel v Požunu Palackemu na vrat,[3]) moral se je seveda prikupiti ta roman, v katerem je nemška „Empfindsamkeit“ (besedo „empfindsam“ je šele Lessing stvaril) in „Thränenseligkeit“ zadnjih desetletij preteklega stoletja našla najlepši pesniški izraz. Da ni bilo med Palackim in Kollárjem takrat govora o njiju nesrečnem narodu, rekli bi lahko, da so iz Wertherja kar prestavljene besede: „Pri teh besedah sva se oba solzila, držala sva se objeta kakór otroka in razen lunice, ki je nad najinima glavama svetila, nisva imela nobene druge priče.“[4]) V Wertherju je našel na istem mestu velikansko himno na Ossiana, katerega čita v rajskem velikovojvodskem vrtu pri Lutrovem studencu.[5]) Prikupiti se mu je moral ta bard, ki jednako žalosten stopa po grobovih svojih slavnih prednikov kakor Kollár v jenski okolici (gl. sp.), in že v prvi izdaji svojih pesmi pravi nam, da mu je Ossian postal „iz vseh Apolonovih sinov najljubši.“[6]) V ‚Wertherju‘ je (pod 16. junijem) opisan tudi velikanski vtis Klopstockovih ljubezni in prijateljstvu posvečenih od, katere zdaj navdušujejo zaljubljenega mladeniča, ki pa ni mogel nikoli „Messijade“ prečitati.[7])

Poleg Goetheja ga najbolj zanima Rousseau. Ta že takrat ni bil več v modi s svojimi deli, ali pisalo in govorilo se je o njem mnogo, ker njegov vpliv na Nemce je bil ogromen. Kollár ga tudi spoznava v nemški osvetljavi in celo v nemški prestavi! V Bistrici ga je čital vsaj deloma v francoskem izvirniku in pripoveduje nam, da je takrat moral celó francoski govoriti (gl. zg.). Jaz po takem ne bi mislil, da ga je sedaj nepopolno znanje francoščine odganjalo od izvirnika,

---

[1]) Gl. Predgovor Goethejev, kjer označuje pravo nalogo dobrega životopisa.

[2]) E. Schmidt, Richardson, Rousseau und Goethe.

[3]) Pam ti, str. 220, 282.

[4]) Pr. v Wertherju pod 10. septembrom: . O dass ich nicht an deinen Hals fliegen, dir mit tausend Thränen und Entzückungen ausdrücken kann, mein Bester, die Empfindungen, die mein Herz bestürmen! Drugih primerov o solznih očeh in o mesečnih nočeh pač ni treba navajati.

[5]) Paměti, str. 268.

[6]) Básně, 21. Slávy Dcera, zn. I. 66.

[7]) Jakubec, str. 983.

ampak zdi se mi, da mu je bila nemška prestava bolj pristopna in da mu je izpisovanje v nemščini šlo bolje od rok, zaradi česar je skoro ves dnevnik nemški, kar je bilo pri dijaku, ki je predavanja v nemščini slušal in navadno tudi nemški občeval, posebno takrat prav naravno. Izpisoval si je „Julie oder die neue Heloise“ . . . übersetzt von Le Pique, in pa „Von dem Ursprunge der Ungleichheit unter den Menschen“ z jednakimi nameni kakor Goethejeve spise, torej posamezne misli, aforizme in izreke, ki se tičejo ljubezni svobodnega srca, etike društvenega življenja, nepravilnih privilegij plemstva i. t. d. Posebno zanimivo je, da si je iz Heloise zapisal 14 snoví za — pridige, n. pr. „spor srca z razumom“, ali pa „živimo, da bi prospevali, ne pa da bi se bliskali.“ Proti Jakubčevemu mnenju, da Kollár ni razumel duha Rousseau-jevih spisov,[1]) moram braniti moža, ki je v svojih pesniških proizvodih in v spisu o slovanski vzajemnosti Slovanom prerokoval veliko bodočnost in važno nalogo v razvitku človeštva, ker so še otročje nedolžen narod. Tega mnenja so s Kollárjem sicer bili tudi drugi Slovani, ali nazadnje je vir te vere vsem Rousseau, veliki zagovornik nepokvarjene narave, od kulture nepokvarjenih narodov in ljudi. Vemo n. pr. danes natančno, da je imel na poljske pisatelje velik vpliv Rousseau, ko so idealizovali poljsko in sploh slovansko preteklost.[2])

Žalibog nam Jakubec še ni objavil iz dnevnika, kateri pesniki in estetiki so bili Kollárju najbolj všeč, ko se je vsled svoje ljubezni spomladi l. 1818. popolnoma posvetil poeziji. Gotovo je tudi tukaj bila romantika merodajna; brez nje se nikoli ne bi tako globoko seznanil s sredovečnimi pesniki, posebno s Petrarco in Dantejem, katera je močno posnemal, s Tassom[3]) i. t. d.

Znano nam je že, kako si je Kollár iz Goetheja in Rousseau-a nabiral nekatere socijalne nazore, ali treba je pokazati, kako si je pridobival še druge in posebno politične. Z mišljenjem nemškega dijaštva seznanil se je takoj pri wartburški slavnosti. V tem dijaškem duhu so pisali takratni jenski časniki, ali še bolj ostro in so tudi imeli na mladino ogromen vpliv. O sebi priznava to Kollár sam in izpisal si je iz njih tudi mnogo političnih reči. Vsi ti listi[4]) sovražijo seveda Francoze, zahtevajo zjedinjeno Nemčijo, ustave v nemških državah in ljudska prava (Menschenrechte) ter grmijo proti reakcijonarnim vladam in vsem „tiranom“.

[1]) Jakubec, str. 780.

[2]) П. М. Собѣстіанскій. Ученія о національныхъ особенностяхъ характера и юридическаго быта древнихъ Славянъ, str. 110—113.

[3]) Čital ga je s Clemenom. Spisy II. 144.

[4]) Gl. Jakubec, str. 593—596, 1062—1065.

Veliko besedo imata v Jeni tudi v časnikarstvu dva iz najbolj priljubljenih profesorjev. Luden ureduje že omenjeno „Nemesis, Zeitschrift für Politik und Geschichte“ (1814—1818). Razen zgodovinskega gradiva prinaša razprave o liberalnih uredbah pri drugih narodih, n. pr. o angleški svobodi, o francoski ustavi; kritikuje ustavne poskuse nekaterih vlad (n. pr. weimarske in badenske) in želi bolj demokratične ustave, posebno pa se izjavlja proti gospodski zbornici in zahteva odločno, naj se da kmetom svoboda in samouprava.

Luden pa je vendar še zmeren liberalec; dosti hujši je Oken, katerega časopis Isis ima poleg večinoma naravoznanskih člankov prav ostre politične: obsoja popolnoma weimarsko ustavo, hotel bi stanove domov poslati, svetuje narodu, naj pusti vojsko, „nepotrebno in prestarelo uredbo“, stradati, ščuva v ognjevitih besedah proti vladam, posebno proti pruski in njenim ministrom, in proti samim vladarjem. Vendar ni bil demagog, ampak monarhist, ki je kot rojen Avstrijec hotel imeti na čelu Nemčije avstrijskega cesarja. O njem govori torej spodobno, ali brezobziren je proti Prusiji, v kateri vidi najhujšega nasilnika To mišljenje prehaja tudi na dijaštvo. Pritrjujemo Jakubcu,[1]) da v tem sovraštvu tiči tudi kal Kollárjeve velike mržnje proti nasilno in vedoma podjarmljajočemu nemštvu.

Večinoma političen list je izdaval L Wieland, sin slavnega pisatelja. Njegov popolnoma svobodomiselni in demokratični „Volksfreund“ moral se je po pritisku velikih držav prekrstiti v februarju l. 1818. v „Patriota“. Kollár pripoveduje, da je sam bil z Wielandom dobro znan in da je v njegov list pisal o ogrskih razmerah[2]) ter objavljal knjižne ocene, posebno o slovanskih spisih, kakršne se nahajajo tudi v Okenovem in Ludenovem časopisu, v Jenaische in Hallische Literaturzeitung.[3]) Zanimivo je, da je „Patriot“ ostro polemizoval proti reakcijonarnemu „Oesterreichischer Beobachter“, kateremu je Metternich še dodal izvrstne znanstvene „Wiener Jahrbücher für Literatur“,[4]) da se boré proti nemškim časopisom.

Jakubec ne ve,[5]) je li Kollár čital še druga dva lista, „weimarski opozicijski“ (kako mu je bilo ime?) in Martinov „Neuer Rheinischer Merkur“, ki se je preselil iz Koblenza v Jeno (v letih 1814.—1816. izdajal ga je Joh. Jos. Görres, ime-

[1]) Str. 1063.

[2]) Paměti, str. 250. Jakubec pravi (str. 1064), da teh člankov ni našel.

[3]) Gl. njegov Curriculum vitae v Sborniku, str. 279. Te in druge članke bi bilo treba poiskati in jih vsaj opisati.

[4]) Poleg drugih slovanskih učenjakov je pri njih mnogo sodeloval tudi Kopitar, ki je hotel napraviti iz njih glasilo zapadnih slavistov.

[5]) Str. 595.

nitni romantik, pozneje bolj v spominu kot katoliški pisatelj, pod naslovom: Der rheinische Merkur[1]), vendar nam podaje sam izpisek iz weimarskega opozicijonalca;[2]) „Merkur“ pa je Kollárju gotovo prihajal pred oči ter mu mogel tudi ugajati po svoji odkritosrčni pisavi,[3]) zaradi katere ga je tudi Martin moral opustiti (l. 1818.).

Od nekod si je Kollár izpisal ta-le radikalna sredstva proti revoluciji[4]): Dajte samo našemu družtvenemu stavu obliko, ki je našim sedanjim razmeram primerna, n. pr. ustavo, jednake davke, svobodo tiska i. t. d. To niso samo domišljije pretiranih glav, ampak jedro glavnim potrebam naše dôbe.

Vse takratne politične težnje, posebno dijaške v Jeni, združil je Kollárjev filozof Fries tudi v politično filozofijo,[5]) in sicer najbolj v dveh spisih: „Vom deutschen Bund und deutscher Staatsverfassung“ (l. 1817.), in v „Handbuch der praktischen Philosophie“. Poslednje delo je naravnost posvečeno „nemški mladini, posebno prijateljem z Wartburga“ in dodan mu je leteči list „k nemškim buršem.“ Fries je tudi v politiki češki brat, kateremu je poslednji vzrok praktičnega življenja tudi v državi čuvstvo. Njegova neomejena navdušenost za domovino in skupni duh se opira na pobožnost, prijateljstvo in mir v narodnem življenju. Ideal mu je republikanska ravnost in svoboda, najvišja državna ideja duh pravičnosti. Nemška država naj bo neodvisna od tujine, nemški narod neodvisen od tujega prava, tujih navad in tujega jezika. Samo pri neodvisnem narodu se more objaviti prava omika, ako so javne stvari izročene patrijotični vladi.

Vendar Kollárju se ne propoveda samo krščanski republikanizem, ampak izpisuje si iz takratnih pesnikov in tudi iz starših iz dôbe „Sturm und Drang“ prav krvoločne pesni proti tiranom,[6]) na pr. vso Chr. Fr. Schubartovo „Die Fürstengruft“, ki se začenja:

Vertrocknet und verschrumpft sind die Canäle,
Drinn geiles Blut wie Feuer floss,
Das schäumend Gift der Unschuld in die Seele
Wie in den Körper goss.

Sie, die in ehrnen Busen niemals fühlten
Die Schrecken der Religion,
Und Gottgeschaffne, bessre Menschen hielten
Für Vieh, bestimmt zum Frohn . . .

---

[1]) Goedeke, Grundriss, III. 1. 87.
[2]) Osvěta, str. 1064.
[3]) Allgemeine Deutsche Biographie, 20. Bd. 486.
[4]) Jakubec, str. 1064.
[5]) Tam, str. 1065—1068.
[6]) Tam, str. 1067—1068.

Iz Bürgerja zdela se mu je spomina vredna pesen „die Tode“:

Für Tugend, Menschenrecht und Menschenfreiheit sterben
Ist höchst erhabner Muth, ist Welterlöser Tod . . .
. . . Für blanke Majestät und weiter nichts zu sterben,
Wer das für groß, für schön und rührend hält, der irrt.
Denn das ist Hundenmuth, der eingepeitscht mit Ruthen
Und eingefüttert mit des Hofmahls Brocken wird.

Iz danes popolnoma neznanega pesnika Retzerja pa te-le verze (Aussicht in die Zukunft):

Nicht Sclaven mehr, nein freie Bürger!
Jeder ein Held und des Vaterlandes
Beschirmer! Jedes lügende Denkmal, das
Noch eurer Ahnherrn Würger als Helden preist,
Stürzt in den Staub hin, unter hohen
Feiergesängen, der Wahrheit heilig
Stürzt in den Staub die Tempel, von Ihm geführt . . .

Take vzore je imel Kollár za izražanje svoje jeze proti tlačiteljem slovanstva v svojih pesniških delih, v katerih najdemo zadosti političnih mest, če tudi ne tako ostrih. Estetičnemu Kollárju bila je povsod prava mera, neka srednja zlata cesta glavna stvar, prelivanje krvi pa mu je bilo vedno zoperno. Ali ne samo Kollárjev značaj je zakrivil, da njegove pod nemškim vplivom napisane tirade nimajo pravega jedra, ampak njegovi učitelji niso bili boljši, nasprotno še mnogo hujši, ker pretiravajo do neskončnosti, v resnici pa so bili prav pohlevni teoretiki. Pri nemških pesnikih tečejo ne potoki, ampak reke krvi, in vendar so vsi poskusi — samo o takih se more govoriti — malih revolucij na Nemškem bili prav teatralni ali pa naravnost smešni. Zabaven primer so že pesniki Goettingskega Hainbund-a, katerega tradicije so se baš med nemško mladino v Jeni oživljale. Kot anakreontiki nam pojejo strašno mnogo o Bakhovih darovih, mi pa vemo, da so njih ovenčani vrči, pri katerih so si take pesni peli, bili polni — vode. Krvoločni pa so bili tako, da so nam zapustili celó to-le tirado, s katero se obračajo k nemški reki: Der Tyrannen Rosse Blut, der Tyrannen Knechte Blut, der Tyrannen Blut, der Tyrannen Blut, der Tyrannen Blut färbte deine blauen Wellen.[1]) Goethejeva mati pa se ni prestrašila takih krvoločnikov, ki so radi zahajali k njej in njenemu sinu, pač pa je v začetku maja l. 1775. izborno persiflirala oba grofa Stollberga, katerih sveta jeza proti tiranom je pri obedu vedno bolj kipela; šla je v klet, kjer je imela jako stara vina, nalila mnogo take visokordeče krvi v obrušene steklenice ter jih prinesla na mizo rekoč: Hier ist das wahre Tyrannenblut![2])

Ako Kollár išče rešitve za svoje ponižane rojake in vse Slovane, ki so se mu zdeli, kakor vsi Nemci, jeden narod (!),

[1]) W. Scherer, Geschichte der deutschen Litteratur. 4 Aufl. 506.
[2]) C. Heinemann, Goethes Mutter, str. 97.

v zjedinjenju, ne smemo pozabiti, ako hočemo biti pravični pri oceni njegovih teženj, da „Jugend-Bundesstaat“ nemške mladine ni bil posebno dober primer in da so nemški profesorji bili jednako nepraktični politiki kakor naš pesnik, če so tudi nekateri celo politične znanosti predavali. Navzlic vsem simpatijam k dobrim nemškim idealistom in zgodovinski mržnji proti Prusiji moramo, ako hočemo biti nepristranski, vendar priznavati, da iz državniškega stališča Treitschke[1]) sodi sicer ostro ali precèj resnično o jenskih časopisih in njih profesorskih urednikih: „Ta prebitek žurnalistiške delavnosti je bil stlačen v dve mali mesti, v čisto literarno ozračje, kjer celo nič ni spominjalo na resnobo državnega življenja, kjer list ni imel niti zanesljivih poročil o notranji zvezi dnevnih dogodkov, niti se ni mogel prijeti političnih strank ali pa gospodarskih interesov. V srečnem neznanju resničnega sveta mogel se je tukaj goli doktrinarizem veseliti svojega prepričanja, predstavljati se nezmotljivega in govoriti svoje akademične monologe. Vsi ti listi so hoteli biti narodu učitelji, kajti v tem je bil profesorski ponos, da je praktična nemška jedinost samo na vseučiliščih, a ker je njih svobodna beseda vzbujala sum dvorov, domišljujejo si, da se ves reakcijonarni svet ozira v skrbeh na krasni Thüringen, in mislijo, da so njih nemške Atene središče narodne državne umetnosti.“

Ne strinjamo se tudi s Heglovo aristokratično prusko filozofijo, ali ne moremo mu oporekati, ako Friesu v svojem delu „Grundlinien der Philosophie des Rechtes“ očita, da se je pri njem država, najbolj razviti nravni organizem, raztekla „v kaši srca, prijateljstva in navdušenosti“.

Kollárju so bili pojmi o državi še bolj nejasni in še manj je znal živi slovanski svet; po takem nam je stvaril popolnoma pesniško domovino, Vseslavijo, iz „složnih navad, besed in mislij“, domovino, katero samo v srcu nosimo.[2]) Našemu jedinstvu pa je dal nazadnje obliko republike, seveda samo literarne, „v kateri se nobeden tiran ne trpi“.[3]) Da si je Kollár že v Jeni stvaril „mater Slavijo“ in iz svoje ljubice napravil njeno hčer, priča nam že omenjeno pismo njegovega prijatelja Clemena, ki ga po ločitvi dne 26. avgusta 1819. opominja, naj ostane zvest „der Dichtkunst sowie der unvergleichlichen Tochter Slaviens.“[4]) Da mu je bila pri tem vzor Germanija in da je sploh nemške razmere prenašal na naše in po nemških težnjah snoval slovanske, je pač jasno iz vsega, kar smo slišali o nemškem in jenskem gibanju posebej.

[1]) O. c., str. 407.
[2]) Slávy Dcera, zn. II, 139, 124.
[3]) Ueber die literarische Wechselseitigkeit, str. 49.
[4]) Spisy, II. 146.

Kako je Kollár prikrojil svoje vzore za slovanstvo, pokaže se bolj natančno pri opisovanju in oceni njegovega književnega delovanja. Tukaj je treba še odgovoriti na jedno vprašanje, kako je prišel Kollár do svojega slovanskega rodoljubja. Jakubec[1]) v tem oziru pripisuje posebno važnost prijateljstvu s Slovakom Janom Benedikti, znanim bolje pod imenom Blahoslav, ki se je že v Požunu bratil s Fr. Palackim kot zavesten slovanski rodoljub in se vadil ž njim v ruščini, srbščini in staroslovenščini. Oba sta za slovanstvo navduševala profesorja češkega jezika in literature J. Palkoviča. Drugi prijatelj Blahoslavov je bil Šafařík, s katerim si je dopisoval v letih 1815.—1817., ko je pisatelj slovanskih starožitnosti v Jeni študiral in si svoje rodoljubje tudi pridobival in popolnjeval pod vplivom pangermanskega duha. Benedikti ga je še sam tam našel, ker je prišel tja že spomladi l. 1817., torej pred Kollárjem. Ostala sta tudi potem v zvezi, in Šafařík mu je poslal prepis Kraljedvorskega rokopisa, tako da se je tudi Kollár skoro po odkritju ž njim seznanil.

Vendar jaz ne morem najti v Blahoslavu nekakega učitelja Kollárjevega v rodoljubju. Bila sta znana že v Bistrici, ali tam Kollár pri njem ni opazoval nikakega „slovanskega duha“[2]), v Jeni pa v prvem polletju gotovo nista mnogo, še menj pa prijateljski občevala, ker drugače bi se Benedikti ne bil mogel nekoč v Kollárja, ki je od obeda odhajal, tako zaleteti (bilo je to pravo burševsko „anrempeln“), da bi bilo skoro došlo med njima do dvoboja, za katerega se je naš bogoslovec že dva ali tri dni vadil v borjenju, dokler njiju niso znanci pomirili![3]) Kollár se sam čudi, da sta pozneje („potom“ ima bolj ta pomen) postala dobra prijatelja, posebno zaradi tega, ker sta med vsemi „Ogri“ v Jeni bila jedina prava ljubitelja češkoslovaške književnosti. Pri Benediktiju sta osnovala vaje v materinščini, ali gorečnost drugih Slovakov je skoro ponehala, in čitala sta nazadnje sama tudi poljske in ruske knjige. Kraljedvorski rokopis podal je Benedikti Kollárju med predavanjem z opominom na priloženem lističu, naj ostane zvest v ljubezni k narodu, na kar mu je ta jezljivo odgovoril: „Bodi le ti zvest narodu, — jaz bodem vedno!“ Iz vsega tega vidimo le, da je tudi Benedikti bil res slovanski rodoljub, ki pa vendar ni izpolnil v njega stavljenih nad.[4]) Seveda je Kollár tudi pri njem nahajal neko podporo za svoje rodoljubje,

[1]) Str. 979—982.

[2]) Paměti, str. 182.

[3]) Kollár o tem dogodku, katerega se jako sramuje, pripoveduje obširno v „Pamětih“ na str. 250—254.

[4]) Paměti, str. 254.

ki se je pa pri njem samostalno razvijalo kakor pri drugih slovanskih preroditeljih.

Podlago za narodno navdušenost prinesel je vendar že v Jeno s seboj. Slovaka se je čutil vedno, s Čehi vezala ga je cerkev in njen jezik, o Slovanih je nekaj vendar izvedel že tudi na Ogrskem; na potu v Jeno poseča v Pragi Jungmanna, ki ga vodi po ponemčeni češki stolici, Nejedlega in vdovo Krameriusovo; v Draždanih se jezi nad pridigarjem čeških izseljencev Stephanom, ki o „narodnosti“ ni hotel ničesar slišati, dalje pa potuje skupaj z Rusoma Karasëvoma[1]) (izg. Karasiovoma)[2]) in njiju mentorjem Danilovim,[3]) ki ga je že kot otroka, ko se je kot kozaški stotnik vračal črez Turec v domovino, vzdigoval na konja in mu mnogo o Rusih in Kozakih pripovedoval. Z njimi občuje v Jeni in se uči od Danilova nekaj ruski; važno je za bodočega zbiratelja narodnih pesni to, da je dobil od njega na spomin „Drevnija russkija stichotvorenija“, t. j. Kirše Danilova izdajo narodnih pesni. Z njimi in sam obiskuje tudi rusko božjo službo v Weimarju, kjer je Marija Pavlovna, sestra cesarja Aleksandra in žena velikega vojvode Friderika, imela po navadi ruskih velikih kneginj svojo kapelo, duhovnika in pevce.

Ti Rusi so bili jedini živi Slovani, katere je imel Kollár v Jeni razen nekoliko Slovakov okoli sebe. Od njih se ni mogel učiti slovanskega rodoljubja, ampak nasprotno toži, da ni bilo mogoče v teh „Mladorusih“ zanetiti iskre „narodnosti in slavjanstva“ (pri „starih“ bilo bi tega še menj), in pravi, da se je mnogokrat zajokal nad nenaravno odgojo ruskega (Karasëva je poslal oče na potovanje po Evropi, in bila sta pred znanstvom s Kollárjem že jedno leto na Laškem ter sta rada laški govorila in pisala) in slovanskega plemstva. To pa nam le dokazuje, da ona Rusa še nista imela takega pojma o narodnosti, kakršen se je pri njem razvijal, in ga še tudi nista mogla imeti, ker romantične ideje so na Rusko bolj pozno priromale in šele v tridesetih letih obveljale; popolnoma Kollárske pa še tudi takrat niso mogle biti, ampak so se šele pozneje pod vplivom Kollárja in drugih zahodnih Slovanov preobrazovale, ker n. pr. neka specifično zahodnoslovanska mržnja proti Nemcem, posebno pa ona sentimentalna proti njih davnim prednikom, mogla se je le na zahodu razviti.

[1]) Paměti, str. 233 235.

[2]) Kollár je iz njiju napravil Karašova, Karašoviča. Tudi tam navedeni ruski odgovor njegovih spremljevalcev: „My Slavjane jsme (!) a (!) brati (!) Rossjani (!)“ dokazuje jasno, da se Kollár nikoli ni najnavadnejših reči iz ruskega jezika naučil. Jakubec navaja še druge dokaze (str. 983).

[3]) Jakubec je napravil iz njega Danjelova! Sicer piše jedenkrat tako tudi Kollár (Paměti, 280), ali gotovo krivo.

Bili smo popolnoma ne samo pod nemškim jarmom, ampak tudi pod nemškim duševnim vplivom, ki nam pa je podajal tudi pomočke patriotične nemške romantike v našo obrambo. Če so se Nemci navduševali za svoj narod, za svoj jezik in svoja narečja, svoje narodno pesništvo, svoje šege in navade, za svojo slavno in tudi neslavno starodavnost, morali so vendar naši „preroditelji“, ki so to gibanje okoli sebe opazovali, imeti toliko srca in razuma, da so vse to presajali na naša tla in se navduševali za naš „Volksthum“, našo „narodnost“. Seveda je širjenje novih velikih idej vedno delo le nekaterih izbranih duhov.

Prvi so bili pri tem med Slovani Poljaki,[1]) ki so pred kratkim izgubili svojo državo in torej kakor potolčeni, razdrobljeni in podjarmljeni Nemci bili najbolj sposobni za idealno barvanje svoje zgodovine in svojega naroda ter v tem iskali podporo za ono navdušenost, s katero so se bojevali pod Napoleonom, ker so od njega pričakovali, da jim vrne samostalno Poljsko. Slovanska romantika pa ne pozna raznih sanjarskih pretiranosti, ki so lastne posebno starši nemški, ampak k nam je prešlo večinoma le blagodejno zanimanje za vse, kar je bilo narodno, če tudi ni vse izvirno, kar danes dobro vemo. Poljski teoretiki so naravnost učili, da sta za Poljake „romantyczność“ in „narodowość“ jedno in isto. Poljski učenjaki in pisatelji pa so imeli tudi toliko obzorje, da so se pri izkopavanju svoje pradobe in pri proslavljanju svoje narodnosti ozirali na sorodna slovanska plemena, njih zgodovina pa je bila itak večna borba proti Nemcem, nemškemu viteškemu redu in Prusakom. Celó naravno je torej, da se je pri njih razvila podobna mržnja proti Nemcem kakor pri teh proti Francozom. Vso „słowiańszczyzno“ so v narodnostnem in političnem oziru germanizmu najprej nasproti stavili oni, katerim se je potem največ očitalo izdajstvo od arheologičnega in abstraktnega „slovanstva“.

Kako se je začelo pri nas, če tudi večinoma le med Muro in Dravo, kjer smo bili Nemcem najbliže, podobno gibanje dolgo pred „Kranjsko Čebelico“, pred osnovanjem kroga graških romantikov, iz katerega smo dobili v prvi vrsti Miklošiča in St. Vraza, in pred ilirizmom, pripoveduje nam klasično St. Vraz[2]): „Na početku tega věka razvedrilo se je nebo nad rodnom bratjom u gornjih stranah naše domovine (najpače medju Murom in Dravom), i uzniklo cvětje slovensko na polju duševnom. Tu se je skupila u tabor jedan (bez dogovora) sva mladež uznešena za krasno, dobro in krěpostno. I mladež ta

[1]) Prim. mojo recenzijo na že omenjeno delo Soběstianskega v „Archiv für slavische Philologie“, XVI. 256, 258—259, 266.

[2]) Děla. Drugi dio. Prvo lištje, str. 134.

bi smatrala ostale tobože slobodomisleće Slovence, ponoseće se s někakvim světobćanstvom (kosmopolitismom) kao někakve němačke slobodnjake, koreći ih materijalistami, koji dobro naroda podlažu koristi svojoj posebnoj".

In že iz l. 1813. imamo Modrinjakov prijatelju Cvetku posvečeni akrostikon,[1]) katerega prve tri kitice se glasé:

Zadnji človek je na svéti,
  Ki svoj rod za nič drži:
Zapstonj so mu rožni cvéti;
  Njemu nikaj ne diší.

V nadrah maternih se shrani
  V njenoj reji se zredi;
Mačoho oslépno brani,
  Mater pa za nič drži.

Erjav kakti Judaš bódi!
  Naj te pes za plotom jé!
Med Slovence naj ne hodi,
  Ki je prav Slovenec né!

Kakor oni „němački slobodnjaki" iz prosvetiteljne in kosmopolitične dobe (Aufklärungszeitalter) bili so tudi naši prvi narodnjaki sad nemške odgoje iz dobe romantizma, posebno narodnjaške „mlajše romantike". Torej ni čudo, da so se „bez dogovora" skupili v jeden tabor in si kakor Poljaki postavili namesto Francozov Nemce za nasprotnike.[2])

Kollár pa je imel še posebno srečo, da je prišel v središče nemškega narodnostnega gibanja, kjer je videl vso nemško mladino združeno v „Jugend-Bundesstaat", imel od nje oboževane učitelje, ki so z besedo in delom zastopali njene ideale, opazoval je težnje po zjedinjeni Nemčiji in po svobodnih uredbah. Seveda mu povsod nasproti doni tudi slava nemške narodnosti. V duhu časa in posebej svojega učitelja Ludena se je tudi Kollár največ zanimal za mitologijo in ves pravek. Clemen mu piše v omenjenem pismu: „Ich hoffe, Du setzest Dein Alterthums-Studium mit demselben Eifer fort. Es ist und bleibt der Grund aller Bildung und Cultur und soll bei jedem andern Studium als schützender Daemon gegen die βαναυσις, den Handwerksgeist, den Feind des Genius und alles geistigen Lebens [dienen]".[3]) Za te študije pa nahaja še posebno oporo v okolici Jenski, kjer je bilo vse polno slovanskih krajevnih imen in drugih spominov o slovanski pre-

[1]) Tam, str. 136.

[2]) Zanimivo je, da Prešeren iz nemščine ni prestavil samo Bürgerove „Lenore", ki je kakor programna balada prešla skoro v vse evropske jezike, ampak tudi nemško-patriotične „Licovske strelce" od Koernera.

[3]) Spisy, II. str. 146.

teklosti. Z živo domišljijo in vročim srcem nadarjenemu pesniku pomenijo take reči več kot navadnim ljudem On nam pripoveduje o tem:[1]) „Hitro ko sem se bil v Jeni naselil in nad Salo malo razgledal, spočeli so se globoko v moji notranjosti doslej neznani občutki in nenadejane bolesti, kakršne se nas na pokopališču prijemljejo, samo da v bolj vzvišeni velikanski obliki. Bili so to občutki nad smrtjo slovanskega naroda tukaj, nad grobi dragih prednikov in plemen,[2]) nad potlačenimi in tukaj uničenimi Srbi. Vsako mesto, vsaka vas, reka, gora, ki je imela slovansko ime, zdela se mi je kakor grob ali spomenik na tem velikem pokopališču." On pohaja vse bližnje in daljne kraje s slovanskimi imeni, „ne bi li našel tam kake sledove in ostanke staroslovanske narodnosti, mitologije, stavb, iger, običajev i. t. d." Tu je pred nami od Nemcev odgojen slovanski romantik, pri katerem se nemška protifrancoska manija in sovraštvo proti novodobnim tiranom preobrača v sveto jezo proti — stari Germaniji, ki je pogubila toliko slovanskih sinov.

Kollárjeva mržnja proti Nemcem bila je torej v svojem začetku prav sentimentalna. Boj z živimi Nemci bil mu je šele potem vsiljen od njegovih nemških faranov, ki niso hoteli priznavati Slovakom pravice do njih jezika v cerkvi in šoli, kar je Kollár že z verskega stališča vedno pobijal, ter od pisateljev in časnikarjev, ki so grdili Slovane in jim očitali panslavizem. Kollár sam je bil vendar mirna in človekoljubna krščanska duša in že zaradi svoje estetične naklonjenosti ni trpel nikake skrajnosti. Zaradi tega ne smemo pripisovati velike važnosti temu, da si izpisuje v Jeni prav krvoločne izreke v pesnih in v prozi proti „tiranom" — kako malo resnobe je bilo v izvirnikih samih, sem že omenil — in obrambe dijaške svobode v jenskih listih. V isto dobo čita tudi prav marljivo list njih največjega nasprotnika Avgusta v. Kotzebue, „Literarisches Wochenblatt" (1817—1819), v katerem ga ne zanimajo samo literarne reči in posebno poročila iz Rusije,[3]) ampak postavlja se semtertje tudi na stališče od jenskih profesorjev in vsega dijaštva strastno sovraženega

[1]) Paměti, str. 276.

[2]) Podobno si predstavlja Werther (pod 12. oktobrom) Ossiana. Pr. posebno: „Wenn ich ihn dann finde, den wandelnden grauen Barden, der auf der weiten Haide die Fußstapfen seiner Väter sucht, und ach! ihre Grabsteine findet ... und die Zeiten der Vergangenheit in des Helden Seele lebendig werden ..."

[3]) Jakubec, str. 983. Kotzebue je bil prej v službi na Ruskem, kjer je iz neznanih nam vzrokov poskusil tudi Sibirijo, ali ravno tako nenadoma je bil zopet povišan ter se je s činom državnega svetnika in z lepo penzijo vrnil na Nemško. (Gl. Allgemeine Deutsche Biographie, 16. Bd.)

„ruskega spijona“, ker zapisuje si tudi njemu prijazne opazke.[1]) Da bi Kollárju baš kot slovanskemu rodoljubu bil Kotzebue simpatičen, kakor misli Jakubec, ne morem zaslediti; zdi se mi, da bi v takem slučaju Kollár vendar skušal ž njim se seznaniti, kar bi mu bilo lahko, ali sam pravi:[2]) „Nikoli nisem čutil ni najmanjše želje, da ga obiščem, dasi so mi bila njegova dela že takrat dosti znana.“ Kollárja torej zanima po vsej njegovi naravi pisatelj Kotzebue, ali odvrača ga občna dijaška mržnja od njega.

Vendar ne popolnoma: Kollár si namreč niti v Jeni ni prilastil jednotnih in doslednih političnih nazorov, tudi v tem je ostal eklektik in nedolžen idealist, ker vse takratno nemško revolucijonarno gibanje ni bilo več kot mladeniško sanjarjenje, v praktiki pa jako bledo. V Jeni so se sicer vgnezdili tudi radikalni „Staronemci“ ali „črni“, ki so se posvetovali, je li treba za blaženstvo domovine vladarje odstavljati ali moriti, vendar nazadnje si je samo mističen fanatik[3]) Karl L. Sand, bogoslovec, poiskal za žrtev — komedijepisca in komedijanta Kotzebue-a (23. marca 1819), katerega največja krivda je bila, da je pošiljal v Peterburg, odkoder je dobivala reakcija po mnenju mladih politikov glavno zaslombo, literarna in politična poročila, ki so bila, kar danes natančno vemo, precej nedolžna; njih vsebino je lahko vsakdo v njegovem listu čital. Ali še ti Sandovi „črni“ tovariši, v prvi vrsti docent Follen, katerega orodje je bil Sand, branijo se z lažmí: tako hitro se je razkadilo „prepričanje“. Tega pa je bilo res mnogo med mladino in staršimi ljudmi! Kako daleč je segalo, naj pričajo besede berlinskega profesorja bogoslovja De Wette, ki jih je pisal Sandovi materi:[4]) ... Nur nach seinem Glauben wird ein jeder gerichtet. — Der Irrthum wird entschuldigt und gewissermaßen aufgehoben durch die Festigkeit und Lauterkeit der Ueberzeugung, und die Leidenschaft wird geheiligt

---

[1]) Jakubec, str. 1070.

[2]) Paměti, str. 266.

[3]) Pr., kar si je zapisal v svoj dnevnik 5. maja 1818 (J. Schmidt, str. 97): „Wenn ich sinne, so denke ich oft, es sollte doch einer muthig über sich nehmen, dem Kotzebue oder sonst einem solchen Landesverräther das Schwert in's Gekröse zu stoßen“. Nekaj mesecev pozneje: „Soll die Geschichte unserer Tage nicht mit ewiger Schmach bedeckt sein, so muss er nieder! In Angst und bittern Thränen zum Höchsten gewendet, warte ich schon geraume Zeit auf einen, der mir zuvorkommt. Es zeigt sich trotz all meinem Gebet keiner. Schriften und Reden wirken nicht, nur die That kann jetzt einen; möchte ich einen Brand schleudern in die jetzige Schlaffheit, und die Flamme des Volksgefühls, das schöne Streben für Gottes Sache in der Menschheit unterhalten und mehren helfen.“ Pri umoru je imel s seboj evangelij sv. Janeza (Kollár, Paměti 266).

[4]) J. Schmidt, str. 97.

durch die gute Quelle, aus der sie fließt. Dass beides der Fall bei Ihrem frommen und tugendhaften Sohn gewesen, bin ich fest überzeugt. Er war seiner Sache gewiss; er hielt es für recht, das zu thun, was er gethan, und so hat er recht gethan. — Er war ein sehr ruhiger und besonnener Mensch; es war die reinste Begeisterung, die ihn erfüllte. So wie die That geschehen ist, durch diesen reinen frommen Jüngling, mit diesem Glauben, mit dieser Zuversicht, ist sie ein schönes Zeichen der Zeit.

Ta umor bil je vrhunec nemškega subjektivnega idealizma, ki je po J. Schmidta pravični sodbi prestal skušnjo prav slabo, in zaradi tega je bil tako hitro mogoč popoln prevrat, ko so se vlade lotile ostrejših reakcijonarnih pomočkov. In naš Kollár? Ko je prišel v Jeno, pri wartburški slavnosti mladeniškega političnega gibanja še ni mogel prav razumeti, pred odhodom pa je videl že njega žalosten konec. Sanda je poznal dobro, ker je v velikovojvodskem konviktu sedel ne daleč od ogrske mize in tam skrbel za red.[1]) Sandovo dejanje je moralo pretresti odhajajočega Kollárja in spodkopati zaupanje tudi v politično nezmotljivost Ludenovo, ker sam pripoveduje, da je glavni in poslednji vzrok umora bilo jedno iz Kotzebuejevih poročil, katera je Luden po nepravem potu dobil v roke in z opombami izdal. Meni se zdi, da je Kollár bil sprva le v svoji poeziji še precej radikalen panslavist, sicer pa se ga niti radikalni niti zmernoliberalni politični nazori niso globoko prijeli [2]) za poldrugo leto v Jeni. Prišla je občna in krepka reakcija, ki pa je nam Slovanom v Avstriji prinesla nekaj koristi, ker nas je bilo treba proti strašilu pangermanizma; Kollár se je zmehčal ter dal slovo subjektivni romantiki tudi v literaturi, saj ni mogel razumeti takega genija kakor je bil Byron,[3]) ki je navduševal največje slovanske pesnike, Mickiewicza, Puškina in Lermontova, tudi Prešerna in St. Vraza, in po dogodkih na Ogrskem končal je naš jenski idealist svojo politično karijero popolnoma naravno kot „Vertrauensmann des k. k. Ministeriums“ in „zmeren Čeh“ na Dunaju.

Prav idealna in romantična bila je tudi Kollárjeva prva in jedina ljubezen, ki je v Jeni v njem prebudila pesniško žilo, katera je pa na Ogrskem skoro usehnila. Kollár je sicer občeval v profesorskih in drugih omikanih krogih, ki so si osnovali svoje bralno društvo,[4]) Goetheja je takoj po prihodu v Jeno posetil, prestavil mu nekaj slovaških narodnih pesni in

[1]) Pamĕti, str. 266.

[2]) Ni mi bilo mogoče porabiti Jakubčevega članka: Politické a sociální názory v Kollárovĕ poesii. Rozhledy, ročník III., str. 313 sl.

[3]) Ueber die literarische Wechselseitigkeit, str. 69—71.

[4]) Pamĕti, str. 255—256.

bil večkrat pri njem,[1]) ali prave dotike z ženskim svetom ubogi in marljivi bogoslovec vendar ni imel in bil je po takem jako sposoben za junaka pravega nemškega „Pfarrhausromana".

V sredini meseca aprila l. 1818.[2]) gre z nekaterimi prijatelji v pol milje od Jene ležečo vas Winzerle, ki je slavila tristoletnico svoje cerkve, poslušat imenitnega jenskega propovednika Marezolla. Pride ravno k slavnostnemu sprevodu, katerega sta s hribčka pred cerkvijo gledali tudi dve praznično belo oblečeni deklici, pastorjeva hčerka iz Gospode, druga pa Kollárju neznana. Poišče si v cerkvi hitro mesto poleg prižnice in glej, skoro sedeta v prvo klop na ženski strani tudi obe krasotici. Ne mikata pa ga posebno, ker zapomnil si je dobro vso propoved „o visoki vrednosti krščanskih cerkev", katere načrt nam podaje še v „Pamětih". Bržkone kmalu potem[3]) javi se k njemu iz Lobde žena pastorja Jurija Friderika Schmidta po Marezollovem priporočilu s prošnjo, naj pride namesto njenega bolehajočega moža prihodnjo nedeljo pridigovat. Kollár je ganjen, ne more odreči in gre med tednom s svojim prijateljem gledat cerkve in kraja, poldrugo uro od Jene. Ko se razgovarja s pastorjem, vstopi ona neznanka iz Winzerle. Bila je najstarejša domača hči — med štirimi, sinov pa je bilo troje — Wilhelmina Friderika.[4]) Meni se zdi, da ji je dal Kollár prvo ime, da si je lahko iz njega prikrojil svojo ‚Mino', torej tudi slovansko obliko. Če Kollár dela potem iz nje Slovanko, jo oblači v slovansko obleko[5]) in se uči od nje celo lužiško-srbskega jezika[6]) — seveda samo v pesniški domišljiji —, zakaj bi je ne mogel v svoji romantični idealizaciji tudi prekrstiti, da bi imela ljubica po primeru drugih pesniških krasotic tudi pripravno in lepo ime?

Pastor in njegova žena sta prosila Kollárja, naj pride že v soboto k njim, da bi lahko rano tudi v sosedni cerkvici opravil kratko božjo službo. Prišel je res že na večer v Lobdo in se razgovarjal do polnoči s pastorjem o raznih rečeh, „posebno o domovini in rojstnem kraju, o narodu in jeziku". Pastorjevi predniki so bili pre iz Lužic in imeli neko „vendiško" ime. Dve lužiški slovnici in Mich. Frentzela „Dissertatio

[1]) Tam, str. 248, 255, 268.
[2]) Tam, str. 271—279.
[3]) Kollár je v svojih „Spominih" čas pomešal. Jakubec, str. 988.
[4]) Pri krstu je dobila imena „Johanna, Auguste, Friederike", ki se nahajajo tudi v listinah, kjer pa je ime Johanna navadno prečrtano in od Kollárja nadomeščeno z Wilhelmine. Ona se je podpisovala Friedericke, in tako ji tudi Kollár piše na naslovih (gl. Č. Č. M. 1893, str. 194—204). Jakubec misli (Osvěta 989) J. K. Sborn. 92), da je bilo ime Wilhelmine domače, ali ne ve, kako je nastalo.
[5]) Slávy Dcera, zn. I. 113.
[6]) Tam, zn. 96.

de idolis Slavorum“ (Budissa-Lusato-Vittenb. 1691) dobi Kollár v dar. Vidi pri pastorju tudi razne kronike in druge knjige, ki se tičejo slovanstva. Govorita mnogo „o prostonarodnih običajih, svatbah, pesnih ljudstva slavo-vendiškega“ (tu in zgoraj opazujemo romantika Kollárja!), ki se navzlic ponemčevanju vendar vzdržujejo; nazadnje o srbsko-lužiškem pridigarskem društvu v Lipskem, katerega član je bil pre tudi pastorjev oče. V prineseni brošurici „Zur Feyer des hundertjährigen Stiftungstages der Lausitzer Predigergesellschaft in Leipzig“ (1816) kaže mu s ponosom tri Schmidte. Ko sliši, da je Kollár od moravske meje, pozdravlja ga kot rojaka gospodarjev grada Lobde, Berlepšev,[1]) ki so se pred sedmimi stoletji z Morave preselili na Saksonsko. O njih si ljudstvo mnogo pripoveduje, in posebno o dveh sliši sedaj tudi Kollár: jeden iz njih, Janez, bil je pre oni maskirani vitez, ki je od cesarja in papeža prekletega Lutra spravil na Wartburg; druga je bila grofica Marija Gertruda, ki si je na Španskem kot donna d'honnore Marije Ane, žene Karla II., nabrala velik imetek in se vrnila v Prago, kjer je na Novem Mestu osnovala zavod angleških plemiških devic in l. 1706. bila od cesarja Jožefa povišana v opatico (danes so opatice navadno nadvojvodinje) in knjeginjo nemškega cesarstva. Kollár se ni mogel zadosti načuditi tem spominom, bili so mu „dražji od srebra in zlata“, in zavoljo njih vso noč ni mogel spati. Ko je drugi dan opravil božjo službo, morali so mu učitelji takoj pokazati grobnico Berlepševega rodu. Kollár si vse natančno ogleduje in pravi: „Tu sem čutil, da sem na polovico kakor doma in med svojimi rojaki“ (!), stal sem privezan k tej zemlji, „z zlatimi verigami zgodovine in poezije“.

Pastor je skoro umrl. Med tem je prišel mesec maj, in Kollár se je zopet sprehajal po jenski okolici. Poln žalostnih narodnih občutkov in misli na Slovane, ki so nekdaj tu prebivali, botaniziral je prekrasnega spomladanskega večera, ko je vse cvelo, na travniku med Goethejevo jamo in Velnico. Duša mu je bila „razdeljena med cvetlicami in narodnimi razvalinami, med radostnim smehom in gorkimi solzami“, zato ni opazil, da se je zbral oblaček nad njim. „Solnce je sicer svetilo, delalo krasno mavrico na vzhodu, ali pri tem je padal i gost dežek“. Noče se namočiti in beži pod bližnjo košato lipo; tu pa splaši kakor srnico svojo znanko, ki je imela „letni slamnat širok klobuk, v košku cvetlice in knjižico“. Kollár jo zadržuje, ona pa se izgovarja, da je morala hoditi nadzorovat služinčad po gospodarstvu. Tej idili pa so napravili konec prof. Voigt

[1]) Kollár misli, da je to ime ponemčeno iz „Bernevíček“. Kaj ga je dovelo k temu mnenju, ne vem; bržkone le njegovo nesrečno etimologizovanje.

in njegovi botaniki, ki so imeli polno nabranih rastlin, metuljev, kebrov i. t. d. Pridružil se jim je tudi Kollár in šele tu, ne po predavanjih, spoznal je, „kaj je učena in znanstvena strast“, ker z mikroskopom v rokah so prebrskavali vsako blato in lužo in nabirali črviče, mušice in vsako golazen v steklenčice. Seveda se Kollárju to po onem sestanku pod lipo ni moglo dopadati.

Kollár nam tudi v nevezani besedi ta dogodek tako poetično slika, da se pač ne motimo, ako trdimo, da od tega trenutka njegovo srce ni imelo več miru. Tudi v sonetih se večkrat spominja tega sestanka pod lipo,[1]) da se smemo tudi na nje opirati, kar ni vselej varno, kajti naš romantik je marsikaj izpremenil v situacijah in pridejal ljubici raznovrstne lastnosti, katerih ni imela, pod vplivom sredovečnih in novejših pesnikov, tako da n. pr. opeva zlate lasé in modre oči, akoravno so njeni lasje bili črni ali k večjemu kostanjasti, oči pa k večjemu modrosive.[2])

Po nekoliko tednih prideta k njemu dva meščana in odlična uda cerkve v Lobdi, ki ga prosita, naj jim dalje pridiguje in opravlja božjo službo. Izgovarja se, da ima mnogo dela, ali oziraje se na osiročeno cerkev in rodbino ter skazano mu veliko zaupanje in čast jim je obljubil. Ker je na Nemškem večkrat videl ljudi po nedeljah pri težkem delu, izbral si je za predmet druge propovedi v Lobdi, „da višja in bolj razširjena omika ne daje kristijanom pravice, da skrunijo svete nedelje.“ Ta pridiga je napravila tak vtis, da so po nji starši udje cerkve prišli k njemu in mu predlagali, naj bo naslednik njih pastorja. Kollárjev roman končal bi se torej lahko prav naravno, ali odgovoril jim je:[3]) Mili prijatelji, nikoli in na noben način ne; jaz nisem Nemec, jaz sem Slovak, meni je nebo drugo polje odločilo, vi imate tukaj dosti izbornih mož in pridigarjev, jaz pa hočem svoje slabe moči in življenje posvetiti svojemu zanemarjenemu in še neomikanemu narodu.“ Ta nepričakovani odgovor jih je le pomiril. Vendar za nekaj časa jim je Kollárja ohranila pastorjeva rodbina. Vdova, ki je bila v dobrih razmerah in imela pravico ostati še pol leta na fari, naprosila je Kollárja, naj pripravlja mlajši hčeri za konfirmacijo, ker pastorjeva smrt je pretrgala tudi to odgojo. Hodil je že po sobotah tja in užival „blažene čase svojega akademičnega življenja,“ ker učenki sta bili vzor vseh dobrih lastnosti, ali seveda ga je najbolj mikala njijina sestra, ki ga je popolnoma izpremenila. Kakor je prej bil z dušo in telesom vdan znanosti, tako mu je bila sedaj vse poezija: študira

[1]) Slávy Dcera, zn. I, 5, III. 88, 121.
[2]) Jakubec, Sborn. str. 92—93.
[3]) Paměti, str. 278.

razne estetike in poetike, še bolj pa vzorne pesnike, katere si v obilni meri izpisuje in jih kmalu tudi srečno posnema. V rajski jenski okolici je dovršena ali pa vsaj spočeta večina njegovih najlepših sonetov, okoli Jene se suče sploh vsa njegova poezija, tako da je živa resnica, ako nam poje:[1])

Celé moje zemské živobytí
jest jen ve dvě leta stěsněno,
neb já mimo lásku neznám žití.

Vdova se je potem preselila v Jeno, ali Kollárju to ni povečalo sreče, ker Minini materi sta bili Sibirija in Ogrsko jednako strašni deželi samih divjakov in razbojnikov. Kollár ji ni mogel pregnati njenih predrazsodkov, tembolj ker so se nekatere ji znane ženske nesrečno na Ogrsko omožile in se vrnile. Razen tega je zaradi odgoje mlajših otrok hotela imeti bližnjo pomoč. Svetovala je Kollárju, naj postane v Jeni profesor ali si pa poišče drug urad, ker na Ogrsko ona, dokler bo živa, svoje hčere ne pusti ali ji vsaj ne da materinskega blagoslova. In tako je ostala le ločitev!

Sicer pa Minina naklonjenost k pesniku, ki jo je ovekovečil, po Jakubčevih poizvedovanjih, katera je potrdil sam njen zet, ni bila posebno velika, vsaj po njegovem odhodu ne. Ko je on v sentimentalnih sonetih svojo izvoljenko opeval in tožil, kako mu je osoda nemila, ljubila je Mina nekega veseljaka zdravnika, s katerim je bila pozneje daljši čas tudi zaročena. Nekaj časa sta si Kollár in Mina še dopisovala, ali vedno bolj redko. Po nekoliko letih dobil je on poročilo, da bo Mina prej umrla, nego on dobi to pismo. On sam je v teh letih tudi stal nekolikokrat pri grobu, dijaki z Ogrskega niso več smeli hoditi na nemška vseučilišča, da jih svobodomiselno in vsenemško gibanje ne okuži, pisma so se pregledovala, in tako so razne reči zakrivile, da je za Kollárja Mina umrla, on pa za njo.

Šele leta 1834. je naročil duhovniku Ludoviku Blázy-u, ko je ta potoval v Jeno po svojo zaročnico, naj mu prinese nekaj cvetja iz Mininega groba. Ta je po petnajstih letih našel njegovo nevesto slučajno celó na svoji svatbi živo, ali mati ji je bila umrla že l. 1831. Kollár, kateremu je bilo že 42 let, si je sedaj seveda malo premislil in pisal najprej prof. Ludenu; ko pa je dobil dobra poročila o nji, oživelo je pretrgano dopisovanje. L. 1835. šel je zopet na Nemško, in dné 22. septembra bila sta v Weimarju v mestni cerkvi poročena

„Z raztrganim srcem“ pa je zapustil Kollár Jeno koncem marca l. 1819., ali obogatil se je tam z duševnimi zakladi za vse svoje življenje. Popis Jene in njegovih študij nam priča jasno, da je potoval v domovino ves poznejši Kollár.

[1]) Sl. Dc. III. 115.

Živel je v klasičnih mestih nemške literature v Jeni in Weimarju, kjer ga je vse spominjalo na Wielanda, Schillerja, katerega vpliv nanj ni bil majhen, in Herderja,[1]) od katerega je ostalo v „Slavy Dceri“ in v spisu o vzajemnosti izmed vseh Nemcev največ sledov, z Goethejem je pa še sam večkrat občeval; v Weimar je romal s prijateljem Benedikti-jem vsakikrat, kadar se je predstavljala kaka klasična igra.[2]) Njegovo zanimanje za estetiko in pesništvo od mladih nog povzdignila je tukaj do vrhunca ljubezen in prebudila v njem samem pesnika. Na vseučilišču se navdušuje za svoje imenitne učitelje, ki so govorili k njegovemu srcu, in razvija se kot dober cerkveni govornik, kot slovanski zgodovinar, arheolog in mitolog posebej, kot bodoči nesrečni lingvist, kot zbiratelj narodnega blaga. Dijaško vsenemško — izraz pangermansko ni primeren — in svobodoželjno — tudi svobodomiselno v našem pomenu ni bilo — gibanje in študije delajo iz njega vseslovanskega rodoljuba, ki nam je že v Jeni stvaril „mater Slavo“ in hotel vse njene otroke združiti. To rodoljubje pa je imelo vse dobre in slabe lastnosti nemškega romantizma. K poslednjim spada posebno pretirana zaljubljenost v prastare zlate čase, katere je pri Kollárju še bolj razvijala nesreča, da je hodil po slovanskih grobovih in si stvarjal „slovanstvo“ ne samo po nemških teorijah, ampak tudi po „Slovanih“, ki so bili že skoro tisoč let ponemčeni ali pa niso imeli v sebi niti slovanske krvi.

Na povratnem potu je moral zopet romati po podobnih krajih. V Jeni si je napravil z Rusom Danilovim načrt za potovanje po Poljskem in Ruskem. To hrepenenje po spoznanju ogromnega dela slovanskega sveta vzbudil in raznetil je v njem potopis Dobrovskega, ki je l. 1792. potoval po Švedskem in Ruskem. Vendar je Danilov prej odrinil, ker je bil starši Karasev padel v dvoboju, razen tega je Kollárjeva mošnja bila precèj prazna, torej ni mogel misliti na daljše potovanje, tudi na takšno ne, kakršno je bilo takrat med Nemci navadno, ki ni stalo mnogo denarja.[3]) In tako je izvršil, kar je mogel. Ogledal si je zopet le nemške kraje ali pa take, ki so se nemčili. Vendar tudi te je bolj preletel nego prepotoval, ker ni bil sposoben „učiti se in reči strogo preiskovati, niti prijateljski se razgovarjati in dolgo na jednem mestu ostati“.[4]) Odpočil si je le tri dni pri prijatelju Clemenu v Lemgo in „nekaj blagih tednov“, po „Slávy Dceri“ jeden mesec, v Pragi v prijateljski družbi Jungmanna, Dobrovskega, Hanke in Presla. Do-

[1]) Paměti, str. 250.
[2]) Paměti, str. 253.
[3]) Pr. Paměti, str. 238.
[4]) Tam, str. 280.

brovský mu je zapisal v spominsko knjigo svoje geslo: „Boga v pomošč, nikomu v slêd“, katerega se je tudi Kollár držal. O svojih sedanjih praških vtisih pa nam sam pravi:[1]) „Kak razloček je bil to, ko sem prvikrat in sedaj v drugič videl Prago! Takrat sem bil še nedolžen kakor Adam v raju, sedaj pa sem že jedel z dreva narodnosti bridki in duhu bolesti prinašajoči sad; zdelo se mi je, kakor da bi bila Praga okamenela zgodovina češkega naroda. Na Vyšehradu kažejo se razvaline poganskega svetišča: od njega odlomljene zlomke nosil sem v papiru zavite s seboj in jih hranim do današnjega dne.“ Kakor omračen se vrača črez Dunaj in nekega poznega večera najde v Požunu Palackega, ki ga „dolgo ni mogel spoznati in razumeti“. Tako se je Kollár duševno izpremenil v poldrugem letu v Jeni!

Kollár v Pešti.[2])

(1819—1849.)

Kollárjevo življenje v Pešti nam sicer najbolje predstavljajo njegova dela, o katerih bomo posebej govorili, ali vendar je treba kratko tudi povedati, v kako težavnih okolnostih jih je Kollár pisal in kako je razen tega v praktičnem življenju koristil svojim rojakom.

V jeseni l. 1819. prišel je iz Slovenskega Pravna, kjer je zopet bival pri svojem bratrancu, v Pešto za diakona k župniku Janu Molnarju, ki je bil že dolgo časa bolan. Kollár je moral torej takoj sam vso službo opravljati, ki ni bila lahka. Evangeliška občina je bila raztresena po vsej Pešti in Budimu. Po takem je hodil daleč na krste, spovedi in pogrebe; razen tega je obiskoval bolnišnice, dome za ubožce in jetnišnice, propovedoval je nemški in češki. Vendar urad sam mu ni delal toliko skrbi in žalosti kolikor slab položaj slovaškega dela njegove občine. Evangeliška cerkev je bila namreč nemško-slovaška (deutsch-slavisch, slavisch pomenjalo je na Ogrskem navadno „slovensky“, t. j. slovaški), ali samo po imenu; večinoma jako ubogi in malo omikani Slovaki so bili udje cerkve,

[1]) Paměti, str. 281.

[2]) To dobo nam slika v „Sborníku“ (na str. 30—48) po tiskanih virih in po zapisnikih evangeliške slovaške cerkve z let 1836—1847 Pavel Blaho. Za prva leta nahajamo pa marsiktere zanimive in važne podrobnosti v Jakubčevem slavnostnem spisu „o životě a pusobení Jana Kollára“ (na str. 26—29). Jakubec jih je črpal iz zapisnikov o generalnih konviktih evangeliške cerkve v Pešti, ki se hranijo v arhivu nemške občine, ki Blahu ni bil pristopen (Pismeno poročilo Jakubčevo). „Drobnosti ze života Kollárovho v Pešti“ podaje nam v „Sborníku“ (str. 57—59) tudi Andrej Lanštják, ki je v letih 1846—1848 pri njem kaplanoval.

plačevali so za cerkvene potrebe kakor Nemci, ali jednakih pravic niso imeli; slovaška služba se je opravljala enkrat na mesec, slovaške šole sploh ni bilo, in deca je morala obiskovati nemško. Kollár se je prestrašil, ko je izmed 15 dečkov, katere je pripravljal za konfirmacijo, samo jeden znal slovaški čitati. To mu je bilo protivno, in hitra izpremememba se mu je zdela potrebna.

Ko je Molnar že proti koncu istega leta umrl, mislilo se je povsod, da bo Kollár, katerega je bil že dné 12. oktobra superintendent Adam Lovich v duhovnika posvetil, njegov naslednik. Vendar velik del Nemcev mu ni zaupal, in bil je voljen čist Nemec, Kollárja pa so potrdili samo za kaplana. Slovaki pa začenjajo terjati svoje pravice, najprej dopoldanske božje službe[1]) in učitelja za slovaške otroke. Postopajo previdno korak za korakom, podajajo prošnjo za prošnjo, tožbo za tožbo in prinašajo tudi velike gmotne žrtve. Z nabranimi darovi se je posrečilo Kollárju, da se je že leta 1820. osnovala slovaška šola in odprla l. 1821. Procvetala je od dne do dne. Kollár se je mnogo zanjo trudil in pisal tudi knjige, izmed katerih se je leta 1825. izdana „Čítanka pro slovenské školy“ skoro povsod rabila.

Šola je bila prvi in veliki uspeh peštanskih Slovakov. V Kollárju so kmalu spoštovali svojega vodjo in svojega lastnega duhovnika. Zaradi tega mu hočejo polepšati njegov položaj in ga napraviti za rednega svojega pridigarja. Nemci se protivijo z vsemi močmi takim „novotarijam“ ter kličejo višje dostojanstvenike in vlado na pomoč. Ta izda večkrat naredbe na korist Nemcev, ali Slovaki prihajajo z novimi prošnjami in tožbami, katerih vlada semtertje tudi ne more prezirati. Ko Slovaki znova in znova zahtevajo, naj bo Kollár imenovan za njih pridigarja, odlaga in protivi se konvent. Končno se Kollár odloči k energičnemu postopanju. L. 1824. proglasil je javno s prižnice nemškim in slovaškim udom cerkve, da se odreka svoji službi, najbolj zaradi tega, ker se želje Slovakov ne izpolnijo. Ta korak so višji krogi priznali sicer za nepravilen, ali Slovake je vzpodbudil k večji energiji. Oni proglasijo na svojo odgovornost dné 26. decembra Kollárja za svojega pridigarja[2]) in držijo se tega sklepa proti vsem ugovorom in protestom konventa in predstojnikov. Ko je senior imenoval namesto Kollárja svojega sina za kuratorja, so ga Slovaki s svojim vztrajnim uporom prisilili, da ga je nazaj poklical. Dru-

[1]) Pri popisu tega spora sledim Jakubca in dopolnjujem samo njegova poročila z drugimi.

[2]) Mislim, da je to ona volitev, katero Blaho pripisuje Adamu Lovichu, ki se je zavzel za Slovake.

gega namestnika niso pustili na prižnico in nazadnje tudi ni hotel nikdo vzprejeti takega urada.

Z zahvalo se moramo spominjati dveh mož, v katerih so Kollár in Slovaki imeli tudi mogočna zagovornika, namreč generalnega nadzornika evangeliških cerkev na Ogrskem Aleksandra Pronaya in Rudnaya z Rudna. Ko so Slovaki prinesli zopet velike žrtve in si hoteli svojega pridigarja sami vzdrževati, ugodilo se je njih želji, ali s pogojem, da tega mesta ne dobi Kollár. Ta pa je zopet s smelim korakom pomagal pravični stvari k zmagi. Brez brige za mnenje višjih uradov vzprejel je sklep slovaških udov in se na svojo odgovornost vrnil kot pridigar slovaške evangeliške občine. Senior je zahteval vladno pomoč, ki je tudi prišla.[1]) Vendar Kollar se je hitro na to objavil v cerkvi v polnem ornatu, stopil pred oltar in zahvalil pred verniki z vročo molitvijo Boga, da je občino našel v takem stanu, kakršno je zapustil pri odhodu. Dalje je prosil Boga, naj jo tudi dalje tako ohrani, da bi mogla premagati vse sovražnike.[2]) Županijski sodec in kraljevsko namestništvo mu branita izpolnjevanje duhovniških dolžnosti. Kollár pa je navzočemu uradniku objavil, da mora Boga prej poslušati nego ljudi, in vršil je svoj urad dalje. Že prihodnjega leta preskrbel je Kollár slovaškemu zboru lasten pečat, kar je napravilo mnogo krika v cerkvi.

Vse Kollárjeve težnje so bile sploh namenjene le k temu, da se osnuje samostalna, neodvisna slovaška cerkev, za katero je pridobival vedno več udov. To je rodilo neskončno borbo, v kateri so prišli Nemcem tudi Madžari, ki so postajali vedno bolj šovinistični, na pomoč, ker od l. 1824., ko je izšla v Budimu „Slávy Dcera“ — v Pragi bi je bil censor gotovo ne propustil, ali tudi v Pešti je bil zaradi nje odstavljen — so se bali njegovih vznesenih rodoljubnih in vseslovanskih idej ter

[1]) Zdi se mi, da semkaj spada, kar pripoveduje Blaho: Ko se je Kollár vrnil, bila je vsa fara od Nemcev napolnjena. Moral si je stanovanje iskati v tujem domu, stolični uradnik in hajduk ga prihodnjo nedeljo nista hotela pustiti v cerkev. Kollár se je moški postavil proti taki zlorabi in šel izpolnjevat svoje dolžnosti. Na župniškem dvoru čakali so ga Slovaki v velikem številu, ali cerkvena vrata so bila zaprta, nemški kurator je bil vzel ključe k sebi. Kollár je poslal dva poslanca po nje z grozbo, da bo drugače dal od ključarja cerkev odpreti. To je pomagalo.

[2]) Zdi se mi, da Jakubec pri tem preveč natančno sledi nemške zapisnike, ker Blaho navaja pač isto molitev, v kateri nahajamo iskreno pobožne in krščansko človekoljubne besede:

Bože svatý, milostivý!
Mně děj víry plamen živý
Posluchačům smysl chtivý
Sousedům a bratrům smysl snášenlivý,
Aby řeč a svobodu
Nebral národ národu!

v njem videli nevarnega neprijatelja in kmalu tudi „vodjo slovanskega gibanja na Ogrskem“. Vse te strašne boje z dvema mogočnima sovražnikoma slika nam sam Kollár v pretresajočem pismu do našega Kopitarja (z dné 22. sept. 1828).[1]) Bil je že takrat ves obupan in hotel bi se rešiti teh ljudi, „denen jeder Slave ein Dorn im Auge und jeder Slavist ein Verbrecher ist“. Rad bi našel službo v kaki slovanski deželi. Zaradi tega se je obrnil po Šafaříkovem nasvetu tudi do Kopitarja, po katerem bi bil rad dobil profesuro na kaki srbski gimnaziji, ali to ni šlo lahko, ker je Kollár kot protestant bil po zakonu izključen iz Hrvatske in Slavonije. Sploh pa izraža mnenje obeh slavistov Kopitar v pismu do Šafaříka:[2]) „Auch ich wünschte ihn für die Literatur seines Stammes erhalten“. Na Češkem mu Jungmann tudi ni mogel najti fare ter mu ni hotel svetovati, naj bi prevzel odgojiteljstvo pri visokem plemstvu. Kollár je torej nosil dalje svoje težko breme in ne brez novega velikega uspeha. Njegovi Slovaki so mu bili udani z dušo in telesom in zbrali potreben zaklad za vzdrževanje svojega propovednika. Najbolj na podlagi te požrtvovalnosti je l. 1833. cesar-kralj Franc I. rešil dvanajstletni hudi spor na korist slovaške cerkve: potrdil je njeno samostalnost in neodvisnost. Z veseljem je lahko gledal Kollár na dokončano delo in s ponosom se oziral (v pismu na Palackega) na vso burno dobo, v kateri je branil slovaško ladjico na Ogrskem sam, da se ni potopila.

V dobi teh bojev in trpljenja, neumornega delovanja in mnogih skrbi bil je Kollár dvakrat nevarno bolan. L. 1823. se je prehladil pri nekem požaru, katerega je pomagal gasiti. Zbolel je na daljši čas, ker je bil sploh slabe postave in mu je najmanjše telesno delo škodilo; če je dolgo pridigoval ali govoril, čutil je slabost na celem telesu; večkrat je po pridigi zbolel in moral leči. Ker je vse leto kašljal in bljuval krv, povabil ga je njegov veliki prijatelj, mecen in zagovornik v višjem društvu in na konventih, Aleksander Ronay, na svoja posestva v Tót-Almášu, kjer se je pri dobri postrežbi skoro popravil, če tudi ne popolnoma. Že l. 1825. je bil zopet tako bolan, da je napravil oporoko.

Blaho deli Kollárjevo življenje v Pešti v dve popolnoma različni dobi: prva od l. 1820.—1834. bila je, da povemo kratko, junaška in uspešna, v drugi, od l. 1834.—1849., pa je Kollár opešal vsled bolezni, skrbi za rodbino, nepretrganega in fanatičnega preganjanja in tudi neuspešnosti svojega delovanja. Vendar take delitve so vedno pomanjkljive, tako ostrih prehodov ne more biti pri možu zrelih let, ki je živel vedno na

[1]) Gl. od mene objavljena pisma Kollárjeva na Kopitarja in Miklošiča v „Sborníku“ (str. 49—52).
[2]) Gl. Č. Č. M. 1874, str. 75, 141.

istem mestu in blizu v jednakih okolnostih. Vemo tudi, da je Kollár že prej opešaval, z druge strani pa vidimo, da l. 1837. vabila na mnogo boljšo faro vendar ni vzprejel, ker je ljubil svoje ovčice in upal, da Bog njegovo delo vendar blagoslovi. L. 1837. mu je tudi prineslo res mnogo priznanja pri slavljenju petdesetletnice evangeliške cerkve od Slovakov in tudi od Moravanov, Poljakov iz Galicije in Srbov, pri katerih je bil Kollár v Pešti posebno priljubljen. Pred svojim odhodom pa si je pridobil še trajno zaslugo za slovaško občino, da ji je po njegovih prizadevah poleg drugih darov zapustila Zofija Hvizdák dve hiši v vrednosti 50.000 gld., kar je omogočilo zidanje posebne slovaške cerkve v Pešti, katere pa Kollár sam ni več doživel.

Kako zaupanje in spoštovanje je sploh užival med svojimi rojaki, prepričal se je tudi l. 1838., ko je bila velika povoden v Pešti, in l. 1845., ko je ista nesreča zadela Prágo. Vzajemna pomoč je šla obakrat čez njegove roke Že l. 1834. so ga odličili tudi katoliški pisatelji, večinoma duhovniki, ki so najprej širili slovaščino namesto češčine, z imenovanjem za prvega predsednika od njih osnovanega „društva ljubiteljev slovaškega jezika in književnosti“. Občina in konvent sta mu večkrat izrazila svojo zahvalnost in spoštovanje ter sta mu l. 1839. jako ustregla, ker sta mu zaradi nestalnega zdravja in preobloženosti z delom dala po njegovi želji kaplana; on sam pa je bil že l. 1837. povišan na seniora.

Tudi s svojo pisateljsko slavo bil je Kollár lahko zadovoljen. „Slávy Dcera“ je v tretji izdaji (l. 1832.) prinesla dva nova speva „slovansko nebo in peklo“, ki sta se velikemu občinstvu tudi dopadala, akoravno so boljši znalci umetniški del proti njima že takrat malo ugovarjali; tudi z novotarijami — zaradi „blagoglasja“ je hotel češčino poslovačiti — njegovi najboljši prijatelji kakor Jungmann, Palacký, Chmelenský, Čelakovský, niso bili zadovoljni, ali obširen „Výklad“ (tolmač) k „Slávy Dceri“ imel je občen in velik uspeh. Vsa izdaja je bila v razmerno kratkem času razprodana, ker Kollár piše v začetku l. 1843. (dne 17. marca V. Staňku),[1]) da že mnogo let nima več nobenega iztisa, njegova pesniška dela pa so se zahtevala z vseh strani.[2]) L. 1845. dal je natisniti „Díla básnická“ in „Básně“, vsakih dve tisoči, in črez dve, tri leta razprodalo se je navzlic raznim nezgodam od vsakega dela po tisoč iztisov.[3]) Kar ogromen pa je bil uspeh spisa „Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen

[1]) Č. Č. M. 1893. str. 186.
[2]) Tam, str. 188.
[3]) Tam, str. 193—194. L. 1852. izšla je že peta izdaja „Slávy Dcere“.

Stämmen und Mundarten der slavischen Nation“ (Pesth 1837), ki je razširil Kollárjevo ime in slavo po vsem slovanskem svetu. Že po dveh letih (dne 5. junija 1839) piše Maciejowskemu,[1]) da nima več nobenega iztisa, in l. 1844. izšla je druga, težko pričakovana izdaja v Lipskem, prestavljen pa je bil spis v ruščino (dvakrat) in srbščino, v krajši obliki pa je bil že prej izšel v „Srbskem Narodnem Listu“ in v Gajevi „Danici“.[2])

Da je bil sploh Kollár tudi v to dobo ne samo jako delaven, ampak tudi plodovit, prepričamo se, ako pomislimo, da je še razen tega izdal l. 1834 in 1835. dve veliki knjigi „Národnie Zpievanký čili písně světské Slováků v Uhrách“ (I. del ima IV + 456, II. del IV + 570 str.) z uvodi in objasnili, l. 1839. bajeslovni spis „Sláva bohyně a původ jména Slavův čili Slavjanův“ (363 str.), l. 1843. „Cestopis prvý“ z dodanim „Slovníkem slavjanských umělcův všech kmenův“ (sestavlja vso tretjo knjigo Kollárjevih v Pragi 1862 od J. Kobra v štirih knjigah izdanih spisov), l. 1844. drugi zvezek pridig (Kázně a řeči, I. je izšel že l. 1831.). Razen tega vemo, da je Kollár „Staroitalijo slavjansko“ končal že leto pred ogrskim ustankom[3]), in on sam navaja razen nje v svojem „curriculum vitae“ v začetku l. 1849. še te-le obširne spise“ in zbirke:[4]) Retra a jeji modly, Pamětiny ze života J. Kollára (izdane potem pod naslovom Pamětí), Sbírka přísloví a pohádek slovenských, Sbírka nejstarších psaných listin na Slovensku z 14., 15. a 16. stol.

Dodajmo še k temu, da si je Kollár šele v to dobo stvaril pravo domače ognjišče: „Slavina hči“, ki mu je že pred l. 1832. pisala pisma s slovanskega neba, našla se je zopet na zemlji; bila je sicer praktična, varčna, naravnost škrtava Nemka brez širokega obzorja, ali bila je Kollárju dobra družica ter ga je sedaj iskreno ljubila in spoštovala. Kollár je bil z njo srečen, kar lahko sodimo po njegovih pismih, ki jih je ji pisal z Dunaja, ko je še ona v Pešti čakala rešitve njegove osode; posebno veselje pa mu je delala jedina hčerka Ludmila.

Res pa je, da se je Kollár izpremenil, in da mnogo toži. Najprej ga je zapustila njegova velika tolažnica — poezija. Zakrivile so to razne okolnosti. Kollár je bil popolnoma liriške narave, in ko je izpel srečo in nesrečo svoje ljubezni, bil je tudi konec njegovemu umetniškemu pesnikovanju. Okoli

[1]) Slovanský Sbornik (izd. Jelínek), 1885, str. 79. V pismu na Zapa (dne 12. okt. 1839) pravi sicer, da še ima dva iztisa, katera hrani kot „redkost“ za inozemstvo (Č. Č. M. 1893, 184).

[2]) Gl. moj članek o Kollárjevi vzajemnosti v „Sborniku“, na str. 202—204.

[3]) Lanštják, Sborník, str. 58.

[4]) Sborník, str. 280—281.

sebe tudi ni imel ljudi, ki bi mu prinašali nove ideje in se sploh mogli ž njim o slovanstvu, kateremu je svojo delavnost popolnoma posvetil, tako pogovarjati, da bi on imel od tega veliko korist. Gotovo bi se on celo drugače razvijal v Pragi, kjer bi sploh bil bliže onemu občinstvu, za katero je on pel in pisal. V Pešti je postajal vedno bolj osamljen, ker so se njegovi rojaki oddaljevali od Čehov in tako skoro in odločno pretrgali vso književno zvezo s Čehi, da Kollár že dne 14. maja 1844. l. Staňku toži,[1]) da bo on bržkone poslednji Slovak, ki češki piše in se še drži češko-slovaškega jedinstva. V javnem delovanju dosegel je Kollár do l. 1833. vse, kar se je doseči dalo: samostalno slovaško šolo in cerkev. Večji delokrog za njega takrat ni bil mogoč, za uspešni boj proti madžarizaciji Slovaki kakor druge narodnosti na Ogrskem niso bili dovolj probujeni in močni. Kollár sam je postal kakor skoro vsi nemški romantiki jako konservativen, in njegova politična vera bila je zvestoba cesarju in skupnemu cesarstvu. Na to ni vplival samo občni duh časa, ampak tudi ozir na avstrijske Slovane, ki so od prestola pričakovali izpolnjenja svojih želj in faktično tudi nahajali neko zaslombo proti fanatičnim Madžarom in proti vsegamogočni ponemčujoči birokraciji. Poslednja doba v Pešti spada že v štirideseta in petdeseta leta njegovega življenja, in tudi starost je čutil že l. 1839. tako, da ni hotel pisati popularne zgodovine, ker bi v nji ne moglo več biti „mladeniškega duha in sloga za pomlajenje naroda.[2])“ Razen tega pa je tudi sedaj večkrat bolehal, nevarno leta 1837. Že l. 1844. ni mogel sam pisati,[3]) zadnje leto pred ogrsko vstajo pa je skoro popolnoma izgubil oči.[4])

Najbolj pa je Kollárja v pesniškem in pisateljskem delovanju oviral vendar njegov urad. Bil mu je sicer vedno važen in mil, ali baš v Pešti tako težaven in neprijeten, kakor more redko kje biti. Slovaški pridigar — toži Kollár l. 1841.[5]) — ni imel samo svoje šole in cerkve, ampak moral je imeti na skrbi in obiskovati tudi domačo, večinoma slovaško vojsko, razen tega osem različnih bolnišnic, izmed njih štiri v Pešti, štiri v Budimu; k temu še štiri jetnišnice vojaških, županijskih in mestnih jetnikov, po tem pa različne ustave za prosjake, sirote in podobne ubožce in nesrečnike. Vsakdanji pogled na to človeško, telesno in duševno siromaštvo in nesnago tlačil je jako po svojih nagibih vedno estetičnega in z občutljivim

[1]) Č. Č. M. 1893, str. 190.
[2]) Č. Č. M. 1893, str. 183.
[3]) J. K. Sborn. str. 48.
[4]) Tam, str. 58.
[5]) Spisy, III. str. IV. Podobno v pismu na Staňka (12. okt. 1839), Č. Č. M. l. c.

srcem obdarjenega Kollárja. V svojih „spominih" nam sam pravi:[1] .. „Moj stan, moje delo in okolnosti niso bile prijazne pesniškim mislim in izlivom. V Pešti, v mojem uradu se je često dogajalo, da je bil jeden stavek ali pa jedna perioda pri pismu, pesni ali pa pridigi pet in desetkrat pretrgana s trkanjem na duri najrazličnejših prišlecev in najgrših prikazni, bili so celó ne dnevi, ampak celi tedni, ko zaradi pritiska ljudi, kopice uradnega dela, semenjskega šuma in krika nisem mogel vzeti niti peresa v roke."

Tako omikan in za svojo vero in cerkev resnično vnet duhovnik bi proti vsakdanjim neprijetnostim svojega urada lahko nahajal tolažbe v višjih cerkvenih poslih, ali baš ti so mu še bolj grenili življenje. Madžarizacija se je v cerkvi širila vedno bolj in bolj. L. 1840. moral je sam Kollár kot senior podrejenim mu duhovnikom zapovedati, naj pišejo vse matice madžarski. Na konventih,[2]) kjer se je razpravljalo o najvišjih cerkvenih interesih, postali so Slovaki, ki niso znali madžarskega jezika, prazni figuranti in nemi poslušalci. Kdor je najlepše znal madžarščino, bil je največji protestant, če tudi nikake vere ni imel. Ko je generalni nadzornik evangeliških cerkev na Ogrskem grof Karl Zay Kollárja dan pred odhodom na pot l. 1841. obiskal, da ga pregovori, naj ostane vendar na konventu, na katerem bo razgovor o zjedinjenju kalvincev z evangeliki, in naj latinski govori, trudil se je tudi tako visok dostojanstvenik zastonj: Kollár ni hotel, da bi se mu Madžari smijali ali pa ga obžalovali; in kako bi naj govoril tam, kjer ne umeje zapisnikov in govornikov? Sploh pa je bil proti takemu zjedinjenju obeh cerkev, katero so Madžari želeli le zaradi tega, da bi mogli tem laže madžariti Slovake. Neizmerno ga je bolelo, da je protestanska cerkev na Ogrskem prešla popolnoma v roke advokatov, kajti v slabše ne bi mogla priti. Ognjevit in oster govor proti madžarskim težnjam v cerkvi imel je na generalnem konventu l. 1842; dal ga je natisniti v Gajevih novinah v Zagrebu.

In v čem je iskal Kollár sedaj tolažbe proti vsem bridkostim? Kakor prej, v naravi, posebno na samotnih sprehodih,[3]) in pa v arheologiji. Ko ga je zapustila poezija, ostal je zvest drugi tolažnici, za katero sta se v Jeni navduševala s prijateljem Clemenom. Za Kollárja starinarske študije niso bile nič novega, pač pa se jim je popolnoma posvetil že v prvi peštanski dobi, v drugi polovici dvajsetih let.[4]) Kollár pa je ostal tudi v svoji znanosti pesnik in k temu še fantastičen romantik,

[1]) Paměti, str. 269.
[2]) Gl. Spisy, III. str. IV—VIII.
[3]) Paměti, str. 269—270.
[4]) Prim. Pastrnek, I. K. Sborn., str. 233.

ki je fantastične vzore nemške romantike še prekosil. Posebne čudeže je delal v etimologizovanju, ki je vse njegove starinarske in zgodovinske spise popolnoma pokvarilo in zakrivilo, da je iskal in našel povsod Slovane. Našel jih je tudi ne samo v gornji Italiji, ampak po vsem Laškem in celó Švicarskem. Prvikrat l. 1841. zašel je k tem našim prednikom slučajno. V naših Brežicah je živel nadzornik mejne straže Vincenc Doležálek, ki je Kollárja povabil na svojo svatbo, ker ga je bil pred nekoliko leti v Pešti spoznal pri svojem bratu, ravnatelju zavoda za slepce. Kollár je porabil to vabilo, da se umakne baš se bližajočemu konventu, z namenom, da bo potoval še dalje. Sprva je pričakoval, da so bili samo stari Veneti Slovani, kar so pred in za njim tudi drugi ljudje mislili, ali kmalu je bil prepričan, da so Volski (od besede: vol!) Etruski (od besede: tur!) in sploh vsi staroitalski narodi bili slovanskega rodu. L. 1844. je zaradi tega v drugič potoval na Švicarsko in na Laško, da nadaljuje svoja odkritja. ‚Cestopis druhý‘ se že končuje s „pesnijo mladega Laha o slavjanskem narodu“, ki slavi svoje slovanske očete! Za podobne in za svoje mitologične fantazije Kollár seveda ni našel mnogo vernikov, niti pri čeških učenjakih ne, katerih pohvala bi ga bila najbolj veselila in spodbujala. Zdi se mi pa, da je Kollár baš zaradi tega tem bolj zabredel v svoje sanjarije, ker mu tudi javno niso nasprotovali.

Priznanja pa bi bilo Kollárju posebno v poslednjih letih njegovega bivanja v Pešti treba. Že l. 1837. je njegov spis o vzajemnosti slovanski razburil Madžare in Nemce, ki so se prestrašili „panslavizma“. Mladina je pred njegovim stanovanjem priredila demonstracijo, njegovo ime so grdili in vlačili po časnikih, ni bilo sredstva, ki bi se ne porabilo proti „revolucijonarju in izdajici domovine“. Če se niso mogli na njem maščevati, zatirali so njegove vernike, odganjali jih iz službe, iz društev in cehov. Tudi ob povodni leta 1838. moral je mnogo trpeti kot razdavatelj darov učeče se slovaške mladine požunske.

Vendar vse to je še Kollár prenašal, kajti sam pravi, da je živel v Pešti „skoro trideset let dosti mirno in srečno“[1]) Spoštovali in ljubili so ga tudi Nemci,[2]) njegovo prijateljstvo so iskali tudi Madžari, med njimi sam plemeniti madžarski mecen Štefan Széchenyi, ki je sovražil tlačenje narodnosti in prerokoval pogibel nasilnemu zistemu, ki je zavladal v madžarski politiki pred l. 1848. Od Madžarov L. Haana in Kertbenyja, po pravem Benkerta, imamo tudi takratne spomine o Kollárju, kakršnih nam niti njegovi rojaki niso zapustili.

[1]) Sborn., str. 278.
[2]) Tam, str. 59.

Zunanjost Kollárjevo nam slika Kertbeny tako-le: „Bil je nizke postave, drobne rasti; imel je visoko čelo, malo plešo na glavi, koničast nos, bistre, pronikave oči; brazde okoli ust dodavale so njegovemu obličju energičen, moški izraz. Nosil je dolgo temnorjavo suknjo in čižme. Ne morem soditi, na koliko odgovarja resničnosti oljnata slika Mih. Barabáša[1]) z l. 1838. in gotovo boljša Liederova[2]) z l. 1850., ki je lastnina evangeliške cerkve v Pešti. Na tej se kaže Slovak ne samo z visokim, ampak tudi z velikim okroglim čelom, ali lice se mi zdi preveč oglato. Mojim pojmom o Kollárju je najbližja podoba v IV. knjigi „Spisov".

Neznosno je postalo Kollárju življenje v Pešti šele v poslednjih letih, ko se je javno postavil proti Kossuthu, Pulszkemu in drugim Ultra-Madžarom. Bil je razkričan kot črnožoltec, in preganjali so ga s ponočnim krikom, z brezimenimi pismi, v katerih se mu je grozilo, i. t. d. Ko je Kossuth, ki je vsaj deloma bil Slovak po rodu in gotovo slovaški znal, ali vendar ni hotel o nemadžarskih narodnostih niti slišati, ovladal ogrski državni zbor, bil je Kollár izstavljen različnim napadom in uličnim insultacijam. Nekoč se je zbrala pred evangeliško faro taka množica, da so vojaki šele takrat napravili mir, ko so zastrelili nekaj nemirnežev.[3]) Celó izvrševanje njegovega urada se mu je zabranjevalo. Ko bi moral l. 1848. govoriti pri pogrebu nekega mladeniča, prišla je k njemu deputacija 15—20 juratov in študentov „v imenu vseučiliščne mladine", da protestuje ne samo proti temu pogrebnemu govoru, ampak sploh proti vsem slovanskim pogrebnim obredom v bodočnosti, ker je pre v Pešti prepovedano vsako slovansko govorjenje in petje.[4]) V marcu istega leta napravila mu je madžarska mladež mačjo godbo, s kakršno so ga bili nasprotniki tudi že prej častili, n. pr. po izdanju spisa o slovanski vzajemnosti, ter mu pobili okna Kollár je z rodbino preživel grozne muke. Dan in noč je bila njegova hiša pod stražo. Potnega lista na pot v Weimar niti njegova žena ni dobila, dasi je prosil zanj sedemkrat. Ko so Peštanci delali zgradbe proti cesarskim vojakom, moral je tudi Kollár dvakrat zapeljati gline na nasipe,[5]) kar so mu mnogi rojaki računili za morebiti jedino slabost v življenju, in po pripovedi svojega kaplana nosil je tudi madžarsko kokardo,[6]) da se izogne neprijetnostim. Njegov položaj je bil od dne do dne gorji, Kossuth

[1]) Posneta na čelu „Sbornika".
[2]) Posneta tam na str. 173.
[3]) Jakubec, O životě a působeni I. K., str. 42.
[4]) Sbornik, str. 278.
[5]) Tam, str. 46.
[6]) Tam, str. 59.

sam mu je grozil v pismu. Kakor drugi narodnjaki, bil je nazadnje tudi on zgrabljen in vržen v ječo, iz katere so ga v spomladi leta 1849. osvobodile cesarske vojske, ko je padel Budim.

Kollár na Dunaju.[1]

(1849—1852.)

Leta 1848. vzdramili so se tudi avstrijski Slovani iz političnega spanja, oklepali se cesarskega doma in pričakovali od ministerstva Schwarzenbergovega ravnopravnosti. Dogodki so avstrijske državnike res prisilili, da so se začeli ozirati po dinastiji zvestih narodih. Kar se Slovakov tiče, podpirala se je na najvišjih mestih misel, naj se Slovaško izloči od Ogrske in naj se mu da neka samostalnost. Vladi je bilo zaradi tega treba zaupnega moža, in gotovo je bil za to ulogo v prvi vrsti Kollár poklican: užival je med Slovaki največ spoštovanja in važnosti, dokazal je v težki dôbi zvestobo dinastiji ter bil zrel mož zmernega političnega mišljenja. Da bi pa bivši pesnik in sedanji arheolog, zaljubljen najbolj v stare Slovane in še take, katerih nikoli ni bilo, bil stvarjen za politika in državnika, ne bi trdil. Hvali se sicer že dné 13. aprila — na Dunaj je prišel dne 23. marca — v pismu svoji ženi[2]): „Ich habe mich in das Politische so ziemlich hineinstudiert, und die Sachen gehen leichter als anfangs“, ali kako naivne pojme je imel o državnih rečeh, dokazuje pač najlepše s tem, da se je podpisoval „Vertrauensmann des k. k. Ministeriums in ungarisch-slavischen Angelegenheiten“ in da mu je bil tak zaupni mož „wie man hier sagt Ministerial-Rath“.[3]) Sicer pa je navzlic temu tudi skoro opazil[4]): „Es herrscht hier kein günstiger Geist für die Slaven und das Slaventhum; man thut nur, was man muss“. Vidi tudi, da ministerstvo, ki ima nekaj izvrstnih oseb, ne stoji na trdnih nogah, in bil je v skrbeh, da ga ne izžamejo kakor citrono in potem zavržejo.

Že prvi teden je delal „dan in noč kakor bivol“, dobil sicer takoj „papir, tintnik, škarje, vosek, voščene sveče, nož, peresa i. t. d.“[5]) od ministerstva zastonj, ali d n e v n i c e od 4 — 5 gld. šele čez jeden mesec, še menj pa je ministerstvo

---

[1] Gl. o tem v Sborniku članek Jos. K a r á s k a (na str. 62—77) in „Drobné vzpomínky“ Zdenke Š e m b e r o v e (na str. 78—81). Posebno zanimiva pa so pisma, katera je pisal Kollár svoji ženi z Dunaja l. 1849., objavljena v „Časopisu Českého Museum“, l. 1893., str. 194 - 204.

[2]) Č. Č. M. 1893, str. 203.

[3]) Tam, str. 195.

[4]) Tam, str. 198.

[5]) Tam, str. 199.

vedelo, kje ga naj namesti. Seveda bi bilo najbolj primerno, da bi ga bili krogi, katerim je vendar bilo treba zaupnega moža, ako so resno mislili na dosleden prevrat v politiki nasproti Slovakom, ne samo za nekaj tednov spravili v kako ministerstvo. Kollár gotovo ne bi bil niti zahteval, da napravijo iz njega pravega „ministerskega svetnika“! Vendar to jim, kakor se mi zdi, niti ni na misel prišlo in bržkone tudi ne bi bilo obveljalo, ker bi bilo nasprotovalo birokratičnim tradicijam. Po takem so mislili na razne druge službe na Dunaju in mu ponujali tudi mesto knjižničarja v Olomucu! Kollár sam, ki je zapustil v Pešti precej dobro mesto, akoravno mu tega ni bilo treba, je na stara leta premišljeval, ne bi li se dalo v Pragi kaj zanj najti. Nazadnje so napravili iz njega oficijalnega učenjaka, za kar je bil najmenj sposoben. Na srečo je bil že p r e d njegovim prihodom imenovan Miklošič za profesorja slovanske (splošne) literature, („katero mesto bi bilo prav za prav za mene primerno“.[1]) Bila je torej osnovana še druga slovanska stolica, in Kollár je postal izredni profesor slovanske arheologije. O tem more biti danes le jedno mnenje, katero je Jagić najbolje izrazil rekoč,[2]) da je Kollár kot profesor slovanske arheologije bil anahronizem. Druga taka za slovanstvo iluzorična pridobitev bila je državna in akademijska velika podpora za njegovo fantastično „Staroitalijo slavjansko“. Vendar se mora omeniti, da sta jo akademiji predložila Šafařík in Palacký[3]) in grozila, da izstopita iz akademije[4]), ako ta ne izda Kollárjevega dela, s katerim po svojem prepričanju tudi onadva in mnogi drugi Čehi nikakor niso bili zadovoljni. Žalibog je bilo to skoro vse, kar so Slovaki dosegli po Kollárju, ker skromni uspehi v šolstvu — pazilo se je nekaj več na češčino posebno v srednjih šolah — trajali so prav kratek čas, blizu dve leti.

Ministerstvo je predložilo Kollárju štiri vprašanja: 1. Kaj je treba na Slovaškem takoj storiti, da bi bili Slovaki prepričani, da je njih narodnost z ogrsko (t. j. z madžarsko) ne samo teoretično, ampak tudi praktično ravnopravna.

2. O organizaciji protestantske cerkve na Ogrskem in plačah njenega duhovništva.

3. Uvedenje občinskega reda na Slovaškem in k temu potrebno razdeljenje te dežele na okroge in okraje.

4. Kakih sredstev je treba, da bi bila slovaška narodnost v bodočnosti proti madžarskim pretiranostim zavarovana? Končno, kaj je treba ustanoviti v šolah?

[1]) Tam, str. 198.
[2]) Archiv f. slav. Phil. XVI. 294.
[3]) Č. Č. M. 1893, str. 201.
[4]) Sbornik, str. 70.

Obširni Kollárjevi odgovori na ta vprašanja se nahajajo danes v rokah barona Helferta, ki je bil že po Kollárjevem resničnem mnenju desnica grofa Stadiona[1]; ali iz tega tudi smemo sklepati, da Kollárjeva mnenja niso bila oficijalno ministersko gradivo, ampak samo za informacijo obeh Slovanom res pravičnih in naklonjenih mož. Kollár se torej ni zastonj bal Stadionove bolehnosti, ker njegov odstop bil bi „udarec za mene in za državo".[2]) Trudil se je pošteno, ali o uspehu ni vedel ničesar: „Bil sem — pravi sam[3]) — v takem položaju, kakor nikoli v življenju. Zahteva se odkritosrčnost, in ako povem resnico v svojih mnenjih in delih, prihajajo zopet z desnice in levice „allerlei Bedenklichkeiten und furchtsames Rücksichteln". Zahteval sem, naj se imenuje poseben cesarski komisar za Slovaško in odpošlje kar najhitreje, da ljudstvo pomiri in uvede red: misel je ugajala, sedaj pa je vprašanje: koga? Jaz sem predlagal Čeha (Braunerja) ali Hrvata (Kukuljevića), ali za to hočejo imeti na vsak način vojaka. Dobro, ali trudil se bom, da se mu doda vsaj civilni svetnik." Radikalnih izpremememb na Slovaškem pa gotovo ni imel v misli. Bach je sicer sumil, da hoče Kollár zliti svojo domovino s Češko in Moravo, ali on sam temu oporeka (v pismu na Kampelika z dné 11. novembra 1849.[4])

Kollárjeva mnenja o organizaciji šol v monarhiji, posebno pa na Slovaškem, in o organizaciji protestantske cerkve na Ogrskem dobil je Jos. Karásek od barona Helferta v pregled, ali v „Sborniku"[5]) je objavil žalibog večinoma samo zaglavja vsebine obeh spisov,[6]) tako da ne morem o njih vrednosti soditi. Gotovo je bil Kollár za šolstvo, posebno za ljudsko, jako kompetenten mož, ki se je od mladih let vedno in marljivo za nje zanimal. Da se je postavil na vzvišeno, filozofsko stališče, vidi se iz tega, da je delil štiriletno ljudsko šolo v „Anschauungs-, Nachzeichnungs-, Begriffs- in Reise-Schule"[7]). V meščanski šoli naj bi se v tretjem oddelku (Wissenschaftsschule) učila popularna filozofija in pravna znanost. Za vse srednje in višje šole zahteva telovadbo. Seveda se otroci morajo učiti v materinskem jeziku; na manjšine se mora ozirati, posebno pri veronauku. Treba se je pa držati bolj skupnega, književnega jezika, katerega Čehi že nekaj stoletij rabijo (v tem je tudi dosegel uspeh, če tudi le za kratko dôbo). Slo-

[1]) Č. Č. M. 1893, str. 201.
[2]) Tam, str. 203.
[3]) Tam, str. 197.
[4]) Sbornik, str. 196.
[5]) Str. 63—66.
[6]) Izdala ji bo češka akademija znanosti in umetnosti.
[7]) Ni li tukaj vpliv pedagogike Goethejevega romana „Wilhelm Meister"?

vanskega romantika pa nam kaže, ko zahteva za tretji oddelek meščanske šole „popolno znanje materinščine in nje primerjanje z ostalimi narečji in jeziki, za drugo leto višje gimnazije pa literarno zgodovino in mitologijo.

Leta 1849. deloval je tudi v komisiji, ki je sestavljala juridično-politično terminologijo za slovanske jezike v Avstriji. Trudil se je, da so se ozirali v nji tudi na posebne slovaške izraze, in pokazal se je tudi v pisavi konservativca, ker je branil *w* in *au* namesto *v* in *ou*, proti čemur se pa je odločno postavil Šafařík.

Za Kollárja je pa imela preselitev na Dunaj glavni pomen vendar v tem, da se mu je izpolnila želja, katero je večkrat izražal. Že l. 1824. je moral misliti na kako vseučiliščno stolico, ker mu Jungmann (22. sept.) želi ironično sreče; potem bi bil hotel biti profesor vsaj na kaki gimnaziji (gl. pisma na Kopitarja) in še pred odhodom na Dunaj se je pogajal s Hrvati, ne bi li mogel pri njih slovanskih starožitnosti predavati.[1]) Sedaj pa je imel na samem Dunaju stolico baš za svoje fantazije „o umbrijskih starinah in napisih . . v zvezi s staroslovenščino", o slovanskih starinah v Severni Nemčiji, posebno o malikih z Retre in Prilvice in njih zvezi z zodiakom indijsko-egiptskim (!). Vendar samo z dobro voljo Kollárjevo slušatelji — bilo jih je 5—8 — že takrat niso hoteli biti zadovoljni, in „Vesna" (1851, str. 336) pravi, da ga je moralo boleti, „ker še ni prišla doba, v kateri bi naši sinovi s hrepenenjem hodili v hram slovanske vzajemnosti ter se čudili ostankom bivše slave in velikosti narodne umetnosti in omike". Karásek je še našel jednega iz Kollárjevih slušateljev, mornarskega nadkomisarja Fr. Hübschmanna, ki mu je pripovedoval, da je Kollár bil dijakom bolj prijatelj kot učitelj; navadno je predaval na pamet in pri tem citiral cela mesta latinski, grški in nemški. Govoril je navdušeno, odkritosrčno in prijetno, tako rekoč po sosedsko. Posebno rad je etimologizoval in pri tem vse dokazal; o jedni besedi pa je govoril pol ali celo uro in jo prenarejeval tako dolgo, dokler oblika ni bila slovanska. K predavanju o „Libušinem sodu" in pesni o Igorju, ki bi gotovo bolj zanimala, ni več došel.

L. 1850. odpotoval je v Meklenburg, kjer se je celih devet tednov ukvarjal z retranskimi maliki,[2]) ki so toliko zanimali nemške in slovanske učenjake. Ne smemo se čuditi, da je po takem tudi Kollár hrepenel, da vidi te ponarejene bogove[3]) iz 17. stoletja, in obrnil se je že iz Pešte (15. marca 1849)

[1]) J. K. Sborn. str. 67.
[2]) Pr. Vondrák: O Kollárově díle „die Götter Retra's". Sborn 243—246.
[3]) Jagić, Arch. f. slav. Phil. V. 193—215.

do meklenburške vlade za podporo. Veliki vojvoda, posebno pa ruska velika kneginja Helena, in velikovojvodski knjižničar Gentzen šli so Kollárju z velikim veseljem na roko, da bi se proslavila njih lastnina, in veliko delo, katero je Kollár pripravljal o teh malikih, bilo bi tiskano z znatno podporo (2000 tolarjev) velike kneginje. Bilo je večinoma že tudi dokončano, saj je Kollár navaja med svojimi starinarskimi deli že v „Curriculum vitae“ l. 1849., ali po njegovi smrti ni izšlo, ker vedno preračunjajoča vdova ni zaupala velikovojvodskim posrednikom.

Zadnja leta svojega življenja trudil se je z dokončavanjem in tiskom svoje velike „Staroitalije slavjanske“, ki je, cesarju posvečena, tiskana in založena od državne tiskarne s podporo dunajske akademije, prišla na svetlo šele v poslednjih dneh meseca aprila 1853, tako da Kollár ni več videl popolnoma dovršenega dela, sadu svojega večletnega ogromnega truda.

Kollárjeve zasluge odličil je cesar Franc Jožef l. 1850. s svojim redom, ko so po Bachovi želji dobili rede tudi Šafařík, Vuk in dr. Danes se blišči Kollárjevo ime poleg Kopitarjevega med nemnogimi drugimi slavnih učenjakov v zlatih črkah na deski filozofske fakultete dunajskega vseučilišča, kar je res velika čast. Spominsko desko ima Kollár tudi v Jeni. Po nadpisnem listu „Staroitalije slavjanske“ bil je doktor filozofije (odkod? bržkone častni doktor kakega vseučilišča), častni ud društva češkega muzeja, ud društev znanosti v Pragi in Krakovu, častni ud zgodovinskih in arheologičnih društev v Zagrebu, Štetinu, Moskvi in Odesi, društva srbske slovesnosti v Belgradu. V neki apokrifni oporoki[1]) govori se tudi o zlati medalji cesarske ruske akademije (z l. 1837?),[2]) kar se bo bržkone dalo potrditi.

Na Dunaju je seveda pevec „Slávy Dcere“, prerok slovanske vzajemnosti in zaslužni rodoljub užival veliko spoštovanje med Čehi in drugimi Slovani, ali bil je že utrujen od bojev v Pešti in vedno zakopan v svoje slavistične študije, tako da ni mnogo hodil v slovansko društvo, ki se je najrajše shajalo v Gerlovićevi kavarni (na Bauernmarktu), v kateri je bival vsak dan tudi Vuk Karadžić, ali pa v češko, ki je imelo svoje navadno središče pri A. Šemberi, profesorju češkega jezika in literature. Dunajski krog zmernih Čehov začel je l. 1850. izdajati „Vídeňský Denník“, ki je bil v prvi vrsti naperjen proti delavnosti darovitega in znamenitega žurnalista Havlička Borovskega, doktrinarnega liberalca, ki je združeval sorodne življe proti radikalcem in konservativcem pod geslom:

[1]) Gl. Sbornik, str. 74.
[2]) Pr. Jakubec, O život a působení J. K., str. 44.

narodnost, demokracija in federacija.[1]) Pri tem dunajskem dnevniku, katerega pravi uredniki so bili (za zunanji svet Jan Votka, bivši radikalec) Jož. Jireček, poznejši minister, in vitez A. Beck, poznejši dvorni svetnik in ravnatelj državne tiskarne, je med zunanjimi sodelavci poleg znamenitega zgodovinarja Vl. Tomka bil tudi Kollár.[2]) Ako govori Tůma v svojem tendencijoznem delu o „oblomljenem dunajskem profesorju“, ni pravičen Kollárju, ki je bil že davno prepričan konservativec in baš nezlomljen značaj. Moško značajnost je tudi vedno priporočal svojim rojakom, posebno mladini, in svaril pred prenapetneži,[3]) o katerih je sodil, da jih praktično življenje najprej izpremeni v ničvredneže. Ne smemo tudi pozabiti, da je Kollár iz popolnoma naravnih uzrokov moral biti dosti bolj skromen, nego so mogli biti že takrat napredni Čehi: siromašni Slovaki niso imeli nikakih zgodovinskih tradicij ter so se navduševali samo za narodnost in neko nejasno vseslovanstvo, Čehi pa so se s prvih početkov svojega narodnega gibanja opirali na slavo in zgodovinske pravice svoje kraljevine, zaradi česar so bile njih težnje že po svojem jedru popolnoma drugačne. Kar se Kollárja posebe tiče, vidimo, da se je njegov položaj neizmerno izpremenil: prej je bil zatiran, večkrat celo v nevarnosti in brez zaslombe med svojimi rojaki, sedaj pa je zanimal odlično mesto, živel mirno v svojih idealih in imel okoli sebe lep krog vplivnih in časti vrednih čeških rodoljubov. Popolnoma naravna je bila torej njegova želja, naj napreduje češki narod korak za korakom. Da se je v svojih nadah zmotil, ni on kriv; zgodilo se je to tudi ljudem, pri katerih je bilo več politične bistroumnosti in skušenosti, nego je je mogel imeti Kollár.

Poslednja leta tekla so mu torej precej blaženo. Velikega pesnika so imeli povsod radi, ali pravili so, da je „podivín“ (posebnež) s svojimi Slovani. O teh pradobnih ljubčkih po neslovanskih krajih je vedno govoril, ali ni prenašal ugovorov, tako da se je zaradi njih s samim Šafaříkom in Palackim večkrat posvadil. Med svojimi ožjimi rojaki Slovaki pa ni imel mnogo prijateljev, kajti sedaj so se posebno nanj jezili, ker je s svojim vplivom za nekaj časa vrinil češčino v šole. Tako je tudi njegovo živo slovanstvo bilo idealno, ali to je ljubil z dušo in telesom. Velika žalost je torej ogrnila dunajske Slovane, Čehe in ves slovanski svet, ko je preminil 24. januarja 1852 v 59. letu svoje starosti pesnik, kateremu so zapisali na spomenik res zaslužene besede:

---

[1]) H. Tůma, Karol Havlíček Borovský, str. 263—265.
[2]) Tam, str. 386.
[3]) Gl. Sojka, Naši mužové, str. 126, Č. Č. M. 1893, str. 195, Sbornik str. 55—56 (pismo z l. 1840).

Jsa živ v srdci celý národ nosil;
zemřev žije v srdci národa celého.

Kollár počiva na Dunaju na pokopališču St. Marksa, ne daleč od Kopitarja, Vuka in drugih slovanskih mož, kjer češka društva vsako leto o vseh svetnikih venčajo njegov grob, katerega kaže prav lep spomenik s Kollárjevim bronzovim medaljonom in liro, črez katero je povit trak z napisom „Slávy Dcera“. Ker bo pa pokopališče opuščeno, premišljevalo se je že mnogo, naj se Kollárjeve kosti položijo v Pragi k telesnim ostankom drugih čeških velikanov, ali to ne bo mogoče, ker je bila izrečna želja Kollárjeve vdove, naj ostane njen mož tam, kjer počiva; bila je prepričana, da se bodo dunajski Slovani vedno z ljubeznijo bližali Kollárjevemu grobu. Pesnik bo po takem prenesen na centralno pokopališče. Naloga Čehov in tudi drugih Slovanov bo, da se to zgodi na dostojen način in da bodo tudi skrbeli za primerno gomilo, h kateri bodo romali še pozni slovanski rodovi.

Kollárjeva vdova je ostala še deset let na Dunaju in je najrajša občevala s prijatelji svojega moža. Češki se nikoli ni naučila, ali razumela je vsaj kuhinjsko češčino. S svojo hčerko Ludmilo, ki je govorila češki z nekaterimi slovaškimi posebnostmi, v mladosti pa se bila sploh samo slovaščine naučila, hodila je večinoma v slovansko društvo. Vendar „Slavina hči“, o kateri Kollár poje, da mu je ž njo boginja slovanstva nagradila vse na Saksonskem od Germanije uničene otroke, vrnila se je nazadnje v svojo domovino, v Weimar, ker se je Kollárjeva jedinčica l. 1862. tam zaročila, ko je obiskala svoje sorodnike. Na Dunaj se je vrnila od l. 1863. še trikrat, da vidi grob svojega moža in zveste prijatelje. Spoštovala je neizmerno „velikega Slovana“, ki nikoli ni zahteval, naj ona postane Slovanka, in zanimalo jo je, kaj se godi v slovanskem narodnem življenju. Pošiljala je na tihem profesorju Šemberi peneze, s katerimi naj podpira po zimi dijake, ki posebne pridno obiskujejo predavanja o češkem jeziku in literaturi, na dunajski protestantski bogoslovski fakulteti pa je ustanovila štipendijo na spomin svojega moža.

Ime „Slávy Dcera“ nosila je na Dunaju v slovanskem društvu Kollárjeva Ludmila, ki je bila okrasa sijajnih slovanskih plesov in velikih zabav. Po očetu je podedovala vse njegove estetične naklonjenosti, bila jako omikana in dobra gospodinja, tako da je marsikatero moško srce hrepenelo po Kollárjevi jedini hčeri. Vendar šele v Weimarju podala je svojo roko v isti cerkvi, kjer sta bila pred 28 leti poročena Kollár in njegova Mina, prof. dr. E. Schellenbergu, sedanjemu tajnemu svetniku, visoko omikanemu možu, ki je sam izdal pesni in napisal pred leti veseloigre, ki so se s pohvalo igrale.

Svojo mater (umrlo dne 13. oktobra 1878) preživela je Kollárjeva hči samo za devet let. Obe počivata na pokopališču v Weimarju. Zapustila je možu sina in dve hčerki. Telesno živi torej Kollár dalje zopet na tujem, kjer se hrani v rodbini in okolici spoštljivo spomin nanj v pismu in v ustnem predanju,[1]) slovanstvu pa je ostal le njegov duh.

[1]) Ko so na Ogrskem žandarji odganjali Kollárjeve čestilce od mesta, kjer je stala njegova rojstna hiša, slavili so ga Nemci v Thüringenu po predlogu pastorja Bankwitza, Schmidtovega naslednika v Lobdi. Weimarski in jenski listi so vabili k tej slavnosti in pisali o slovanskem pesniku, Bankwitz pa je govoril o Kollárjevem življenju, pomenu in dotiki z mestom Lobdo. (Jakubec, Naše doba, I. str. 112.)

Slovenske národne vraže in prazne vere,

primerjane drugim slovanskim in neslovanskim.

Spisal J. Navratil.

6. dalje iz Letopisa 1892, str. 121—177.

Mavra ali mavrica.

udi: božja mavra, božji stòlec, „stol božji“ (Kobar.), božji ali nebeški lok (kor.), ‚kanica‘ (ogr.-sloven.) t. j. tkanica (pas) i. t. d.; stslov. dąga = nsl. doga[1]) hrv. ali srb. duga, r. raduga, mrus. duha, č. duha; p. tęcza.

Kjer „božja mavra“ vodo pije,[2]) ondi je jedna vreča denarjev in jedna vreča uší; kateri se po golih kolenih tjekaj priplazi, dobí oboje. (Motnik. Zap. g. K. Križnik.) — Tam, kamor se mavra oprè, nahaja se zlata skledica. („Sl. Glasn.“ 1862; str. 97.)

Jako podobna je prvi in drugi slovenski veri — **nemška**, ki veli, da se nahaja tam . . zaklad ali zakladov, a posebno zlata skleda („goldene Schüssel“, „Regenbogenschüssel“). Grim. „D. M.“ II², 694; W. II. str. 88).

Češka vera govorí samo o ‚zakladu‘. (Ččm. 1854; 547.)

Po drugi slovenski veri posuši se pa do čistega drevo, trava, mesto i. t. d., kamor se mavrica oprè. („Sl. Glasn.“ ondi.)

Serbi-Lužičani pravijo: Kedar pokaže kdo mavrico s prstom, izgine pri tej priči (Veck. 478). Po **češki** veri odpade takemu človeku prst, zato ker sedi na mavri kot na prestolu

---

[1]) Po prvotnem pomenu: „doga“ (pri sodu), Daube, Fassdaube.
[2]) Zato so ji nekdaj na Kranjskem in Koroškem nadeli tudi: „pijavka“. (Dalm. in Gutsm.)

Devica Marija (Ččm. 1853; 490), ali ga pa ubije strela (Grohm. 41); po **moravski** mu pa odbije prst Bog. (Časop. mat. mor.“ 1892; str. 82.)

Srbska „Da muško[1]) prodje ispod duge, postalo bi žensko, a žensko da prodje, postalo bi muško“ (Vuk. „riečn.“ 143 pod bes. дуга (dúga).

V „Eddi“ zove se mavra „nebeški most“, po katerem hodijo bogovi. (Grim. „D. M.“ II[2], 694.)

Tudi nekdanjim Indijancem bila je mavrica „devajas panthas“ = deorum pons t. j. bogovski (božji) most. (Web. „Ind. Stud.“ 396.)

Koroški Slovenci mislijo, da bode na tém Kristus sedél in sodil na sodnji dan. (Rož. Zap. K. Pečnik.) Prim. tudi „Črtice“ 96 in Trstenjakov spis „o mavrici ali božjem stolcu“ (Sl. Glasn.“ 1862; str. 94).

Hrvatska (Varaždinska): „Ono bielo, što je na duzi [dôgi], znači kruh, crleno [rdeče] znači vino, zeleno znači zeleno žito, raž i pšenicu („Arkiv“ 1863; 256).

Poljaki pravijo s Slovenci vred: Mavra vodo pije.

Prim. tudi „Časop. mat. mor.“ 1892; str. 92 in Tylor p. b. „Regenbogen“.

O drugih usodnih znamenjih.

Po tisti sapi, ki brije na sv. večer o polnoči, ravna se vreme vse leto. (Zatičina; p. u. p.)

Če piše zeló veter, mislijo Slovenci po vsem Kranjskem, da se je nekdo obesil. Tako tudi štaj. Slovenci. („Črtice“ 247.)

Táka ali *malo drugačna* vera je tudi po Moravskem in po Češkem („Hvězda“ 1863, str. 61; Grohm 35) ter skoraj po vseh **nemških** krajih. (W. 1869; str. 184.[2])

Leta 1853. srečal sem bil pa v Metliki o silnem vetru nekega Belega Kranjca, ki je, gredoč mimo mene po véliki cesti proti Novemu mestu, rekel na glas: „Je li se zmija obesila, ka li?“ Še nikdar poprej nisem slišal med Belimi Kranjci besede „zmija“, ki znači Hrvatom in Srbom to, kar Slovencem „kača“. Sodim pa, da znači „zmija“ v navedenem izreku belokranjskem uprav to, kar staroslovenski „zmij“ = zmaj. Res ni strahoviti zmaj ali pozoj[3]) nič drugega nego izmišljena velikanska kača (hrv.-srb. „zmija“), kateri se prisvaja več glav i. t. d.

---

[1]) Moški (mož).

[2]) Vse kaže, da so se Slovani te vraže navzeli od Nemcev. (Gl. Grohm. 35, § 196, op.)

[3]) Drache, Lindwurm. (Iz le-te nastale so tujke: lintvern ali lintvorn, tudi lintver, lintvert, lintvor in lintvur.)

V nekem kraju na Češkem mislijo, da je v vetru zmaj, ki léta po zraku ter ga kuži s strupeno sapo . . . (Grohm. 36). Če se vetrovi stepó, nastane toča in dež; tisti, kateri je najmočnejši, potlej sam vlada. (Rož. Zap. K. Pečnik.)

Usodna znamenja po živalih.

Pes. Mnogi Slovenci mislijo, da sluti (čuti ali vidi) vsak pes smrt („belo ženo"). Kedar tulijo („vijejo", „zavijajo") psi po noči ali pa po dnevu okoli hiše, v kateri je kdo bolan ali pa ne, pravijo, da pomenja to smrt: „da bode skoro mrlič". (Metl. Polhov gradec, Notranjska Bistrica (zap. vč. g. J. Bilc), Moravica (onkraj Kolpe) (p. u. p.) i. t. d. — V Pavlovcih pa trdijo, da vidi smrt samó tak pes, ki ima nad očmi bele ali rjave lise (4 oči); kedar jo zagleda začne zavijati ali tuliti, — znamenje, da bode nekdo v vasi skoro umrl, in to v oni hiši, proti katerej pes tuli. („Črtice" 137.) Če pes tuli, z glavo proti zemlji obrnjeno, pomenja smrt; če pa gleda glava k višku proti nebu, pomenja posebno ogenj. (Rož. Zap. K. Pečnik.) Tudi v Ljutomerski okolici. („Kres" 1886; 270.)

Češka vraža ujema se jako s prvo slovensko. („Ččm." 1856; III., 65); tako i **poljska**. (Prim. Kolbg. XVII., cz. 2; str. 129.)

Slovakom znači pasje zavijanje pred domom nesrečo, ogenj in smrt. (Dobš. 46); — **Rusom** nesrečo sploh, a sosebno ogenj, ako tuli pes blizu domačije. (V. Bondarenko: „Živaja Starina" 1890. I. 114 i. d.). — V Podstenah (harv.) pa: Če pes vije [samo v selu], onda v selu nekdo umre. (P. u. p.)

Še mnogo več takih in drugačnih vraž o psu imajo **Nemci.**[1]) Zakaj pasje zavijanje znači smrt, razlagajo nemški učenjaki s tem, da so po stari (poganski) veri nemški spremljali psi Norne (Rojenice, Sojenice) ter sledili smrtno boginjo „Hello" (skand. „Hel"). Gl. Wolf: „Beiträge 2, 415. Dasi je bil uže pri nekdanjih Indijancih „črn pes" smrtnega boga Jame (Jama) sèl (W. II., str. 33), pa se nam vendar dozdeva močno, da so se take vraže izmed Nemcev zatrosile med Slovence in druge Slovane. Prigodilo se je na Tirolskem, da so otrovali takega psa, zato ker se je bilo slučajno večkrat ‚izpolnilo' njegovo „zavijanje".[2])

Sova. Smrt bode — pravijo skoraj po vsem Slovenskem — tudi takrat, kedar prileti blizu kake hiše, ali kedar se

---

[1]) Prim. W. I., str. 31; II. 33; Grohm 53 in 54. i. dr.
[2]) Alpenburg: „Mythen und Sagen Tirols." 1857; 342.

oglasi blizu hiše sova (oziroma: čuk). Goriška: Če pride sova blizu hiše, gotovo kdo v hiši ob kratkem umrè. (Prim. „Arkiv“ 1854; 284.) Notranjska: Če sova vpije po noči okoli hiše, bode smrt v sosedstvu. (Prim. „Arkiv“ 1863; 316.) Ako se sova ‚ujeda‘ (cvili), bode blizu hiše ali vasi mrlič, ali pa katera druga nesreča; če pa ‚uka‘, [bode] pa dobra letina, zlasti za proso in vino. Temu pritrjuje pregovor: „Spomladi sove ukajo, jeseni pa pivci“. (Motnik. Zap. g. Križnik.) Varaždinska: „Ako sova na kojem krovu [na strehi] peva, bude v oni hiži negdo vumrl.“ („Sl. Glasn“. 1859.) V Skradu (tudi na Hrv.) pravijo: Če ‚huče‘ sova na vrtu, umre skoro gospodar. (P. u. p.). V Pavlovcih (na Štaj.) naznanja čukovo čivkanje smrt. („Kres“ 1882; 223.) Jednako v Krembergu („Črtice“ 217) in v Rožu na Koroškem. (Zap. K. Pečnik.)

Maloruska. Sova in čuk („pugač“) napovedujeta smrt. (Drag. 7.) Tako tudi v Ivanićgradu na Hrvatskem. („Arkiv“ 1863; 225.)

Češka Sova, katera sede bolniku na okno, oznanjuje mu smrt. (Ččm. 1853; 484. Prim. tudi Krolm. 1; 263 in Grohm. 66.—67. — **Poljska** strinja se z Varaždinsko. (Kolbg. XVII, cz. 2; 144.)

Italijanska. Ako se oglasi sova blizu hiše, pripeti se kakšna nesreča, posebno pa smrt. (Treviž, Treviso, pri Benetkah. P. u. p.) — Strinja se z **nemško**. (W. I.; str. 31; II., str. 117.) — Bodočo nesrečo oznanjalo je sôvino skovikanje tudi uže poganskim Grkom[1]) in Indijancem.[2])

Če preteče zajec komu pot, pomenja to nesrečo. (Kranj, Dutovlje, Tržaška okolica i. t. d. Zap. † L. Žvab.) To vražo slišiš tudi med Čehi,[3]) Rusi in drugimi Slovani,[4]) Francozi, Novogrki v Macedoniji (p. u. p.) in med Nemci, dà po vsi Evropi.[5]) „Nesrečen bodeš na potu, ako potuješ in srečaš zajca, pa se ne vrneš; če pa srečaš volka, hajdi naprej, sreča bode s tabo vès pot.[6]) (Na Dolenjsk. Zap. A. Hudovern. l. 1878.) Prim. „Kres“ 1886; 371. Dalmatincem znači tudi veliko srečo, ako preleze komu pot — kača („zmija“). P. u. p.

[1]) Čit. Teofrastov spis o značajih: Ἠθικοὶ χαρακτῆρες; v nemškem prevodu: „Theophrast's Charakterbilder“ (Univ. Biblioth. Nro. 619; 29).
[2]) Weber: „Omina et portenta str. 330.
[3]) Ččm. 1853; 484; [4]) Afan. I, 642 in 646.
[5]) W. I; str. 31. Med Rusi je ista vera tudi o lisici. Afan. I; 644. — Pri starogršk. (torej poganskih) praznovércih bila je ista vera o mački. (Teofrast l. c.), ter je še med Slovenci v Kompoljah (p. u. p.) in Nemci. (W. II; str. 187).
[6]) Ako te poprej ne razterga — volk. (J. N.). Z navedeno vero dolenjsko o volku ujema se tudi nemška. Volk je bil po staronemški veri „Vodanova žival“, vendar znači Nemcem včasih tudi nesrečo. (W. II; str. 185.)

Uže Indijancem je nekdaj značilo nesrečo, ako je pritekel zajec v kako vas. [1]) Ista vraža je tudi še med Čehi. („Květy" 1847; 6.)

Kakor sova in čuk, tako napoveduje po **slovensko-hrvatski** vraži smrt tudi s r a k a: Če sede kam na ‚hižo'; ‚za teden dníj' bode v njej mrtvec, najsi je bilo ondaj tudi ‚vse zdravo'. (Moravice onkraj Kolpe. P. u. p.) Po nemški vraži: Če sede sraka na hišo, umre kdo v njej v treh dneh ali skoro. (W. II; str. 188.)

Gôste pa napoveduje sraka **Malorusom**,[2]) **Poljakom**,[3]) **Slovakom**,[4]) **Čehom**, zlasti če prileti na vrt. (Ččm 1853, 488 in 1857, 279; Hrvatom na potu i kako novico, list ali pa prijatelja. („Arkiv" 1863; 226.) Tudi Nemcem, a po različnim regetanju zdaj mile, zdaj nemile goste. (Prim. W. II; str. 188.) Kedar sede sraka na kako poslopje (hišo) in regeče n e n a v a d n o, bode v tej hiši zamera ali zdražba („mrzutost"; „Ččm." 1855, 180); po nemški vraži pa ravs in kavs („Zank und Streit"). W. II. l. c.)

Na **češkem** jugu mislijo, da je sraka sam hudič, a zato ne jé živ krst njenega mesa. (Erben v „Ččm." 1857, 279). — Po **srbski** pripovedki postala je sraka iz hudičevega pljunka („pljuvanke"). Prim. Vukove „Srpske nar. prip." U Beču 1853, str. 115.

K r o k a r (ki je bil pri nekdanjih Germanih Vodanu posvečen), znan je bil uže poganskim Indijancem kot nesrečen ptič. (Weber: Omina et portenta, 330.) Prim. tudi Grohm 65.

V r á n a oznanjuje s krokarjem vred bodočo nesrečo na Češkem kakor v Indiji. (Grohm 65.) Nad komer v r á n a kvače, temu se pripeti kakova nesreča. (Ččm. 1855; 180.[5]) Prim. Kolbg. XVII, cz. 3; 112.

‚Beli Kranjci' velijo samo, da kvaka vrana: „kvar! kvar! kvar!" Hrvatom znači pa to „kvaranje" res nesrečo. („Arkiv" 1863; 226.)

Nemcem oznanjuje vrana (tudi kavka) namesto k r o k a r j a (kavrana) nesrečo itd. samo ondot, koder je malo krokarjev. (Prim. W. II; str. 116) O kavkah pravijo **Čehi**: Kedar se k a v k e često in silno kavsajo s seboj, znači to, da bode skoro vojska. („Když k a v k y [6]) často a prudce s sebou zápasí, znamená to blizkou válku." („Ččm." 1853; 487.)

Krokar („voron", vran i. . d.) je **Rusom**, **Malorusom** in **Srbom** nesrečna ptica. (Prim. Afan. I; 511.)

---

[1]) Weber: „Om. et port."

[2]) Drag. 7; [3]) Kolbg. XVII, 2. cz, 131; [4]) Dobš. 1880, 47.

[5]) Po krivem je Grohm. 65 (453) č. besedo „vrána" ponemčil: „Dohle", (ki znači k a v k o Čeh om kakor nam).

[6]) Napačno „Elstern" (srake) pri Grohm. 67 (469).

Tudi **Židom** je krokar ‚nesrečen ptič'. Kedar priletí blizu kake židovske hiše, neutegoma mečejo kamenje nanj, dokler ne odleti. (P. u. p. iz Tarnova.)

Novogrška: Če krokar kroka, bode dež. (P. u. p.)

Kukavica ali „kukovica" (belokr. „kukovača"). Kolikorkrat zapoje kukovica, kedar jo človek prvič sliši, (spomladi), toliko let bode še živel. (V Kranju zap. † L. Žvab.) Taka vera je i na Notranjskem. („Arkiv" 1863, 316.) Z „notranjsko" sklada se tudi **hrvatska** z dodatkom: ako jo čuje človek na tešče („na tašte"). Ondi, str. 225. Če nimaš nič denarja s seboj, kedar čuješ kukovico prvič peti, bodeš vse leto brez denarja. (Ondi.) Kdor na spomlad („zmladletje") prvikrat na tešče čuje kukovico, ta bode lačen vse leto. (Dvorska vas pri Vel. Lašč. P. u. p. Na Dolenjskem sploh. „Glasn." 1862; str. 146.) Ko spomladi prvo kukovico ‚čutimo', štejemo glase, kolikorkrat je zakukala, toliko let bomo živeli. „Ako imamo tedaj dosti denarjev v žepu, ne bode nam jih manjkalo vse leto." (Motnik. Zap. g. Križnik.)

Kedar človek kukovico prvič zasliši kukati, naj se ‚koj' pograbi za denar, ker potem ga ne bo nikoli primanjkovalo. Nesreča pa je, če človek ravno nema „pri sebi". (V Bolcu zap. g. Andr. Gabrščček.)

Po **srbski** bajki bila je kukavica žena, kateri je bil brat umrl, in ona je za njim tako jako (‚mnogo') tožila in žalovala (‚kukala'), dokler je ni brat zaklel zbog vednega žalovanja in javkanja, ter se je zato izpremenila v tico. Razlaga se pa še drugače . . . Gl. Vuk. „rječnik" 312 p. b. кукавица (kukavica). Ondi čitaš tudi to srbsko vražo: „Ko prvi put čuje kukavicu da kuka, ako je príje sunca (pred solncem), valja tri puta da reče: *za mojim zlotvorom*! t. j. kukala (kukaj)! — To kaže, da ne znači njeno „kukanje" ničesar dobrega, nego zlo ali nesrečo. Tako i druga **hrvatska**: „Kad je tko na tašte, pak ju čuje kukati, veli se: prevarila ga je kukovača", t. j. ta dan bode nesrečen. („Arkiv" 1863; 225.)

Srbske bajke spominja nas **češka**, ki pravi, da je kukavica izprevržena devica, ki zove mrtvega brata, ali se pa kukaje veseli, da ga je našla. (Krolm. I; 42.)

Drugače pripovedujejo to **Moravci**,[1]) **Malorusi**,[2]) **Poljaki** i. dr.[3]) Slovenski in (prvi) hrvatski veri podobna je tudi ta **češka**: Kedar slišiš spomladi kukavico prvič kukati, reci: Povej mi, kukavica, koliko let bodem živ. Kolikorkrat zakuka, toliko let bodeš še živel. (Grohm. 68—69.[4]))

[1]) „Časop. Matice mor." 1892, 86; [2]) Drag. 1876, 8 („zozulja"); [3]) Krolm. I, 44.

[4]) Stari Poljaki pa samo poslušajo na tihem in štejejo njene glasove, koliko let jim bode še živeti. (Klbg. XVII. cz, 2; str. 142.)

Dekline češke povprašujejo kukavico, v koliko letih se povdájo, žene pa, koliko bodo imele dece. (Krolm. I. 48.) Prvi običaj je tudi pri Velikorusih,[1]) Slovakih. („Sborn.“ 1870; 195 [2]) in pri Rusinih. („Slovansky“ Sborn. 1885; str. 580. Ženin pa nevesta ugibljeta po glasovih kukavičinih, koliko let bodeta živela skupaj.)

Moravska. Kedar sliši človek kukavico (prvič na spomlad) in ima kaj novcev s seboj, bode jih imel vse leto vsaj toliko, kolikor jih je imel ondaj; ako mu je pa bila mošnja prazna, prazna bode vse leto. (Trebič. P. u. p.) Ista vera je tudi med Slovaki („Sborn.“), Rusini. („Slovanský Sborn.“ 1885; str. 581), Poljaki (Kolbg.)

Nemške vraže o kukavici (ki je po staronemški veri spadala med božje ptice), so navedenim slovanskim do malega podobne kakor jajce jajcu; posebna je pa ta, ki jo čitaš med drugimi nemškimi pri W. II; str. 190., 191. in pri M. Busch-u 202: Če sede kukavica na kakega bolnika hišo, umre bolnik skoro, oziroma: če zakuka na kaki hiši, bode skoro smrt, ali pa kakšna druga nesreča v njej].

Novogrška. Kedar kukavica kuka, znači to, da bode nekaka nesreča. (Maced. p. u. p.)

Vremensko prerokovanje. Slovensko: Ako kukavico še po Kresu čutimo, ne bo slana vzela ajde. (Motnik. Zap. g. Križnik. Prim. „Črtice“ 57 zdolaj.) — Češko: Če kliče (‚volá‘) kukavica: „kuku! kuku!“ vé gospodar, da bode lepo; če pa kliče: „patoke, patoke!“ [3]) bode dež. (Ččm. 1853; 487. Ondi čitaš še več drugih vremenskih.) Da oznanjuje kukavica dež, pravi tudi Mannhardt („Zeitschrift f. d. Myth.“ 3, str. 222).

Božja kravica (belokr. „božji volek“), tudi polonica, po Pok.-Erjavcu: „sedmopikčastata polónica“, coccinella septempunctata, der siebenpunktierte Kugelkäfer oder Marienkäfer.[4])

D. Trstenjak je po „Slovensk. Glasn.“ l. 1862, str. 235 do 236 o tej živalici, ki se zove po njegovem pri Slovencih [štaj.]: „Divice Marije kravička“, „božja kravička“, tudi „božja

[1]) Krolm. I, 44—45.
[2]) Prim. tudi str. 27 in 135 pri Dobš.
[3]) Češki „patoky“, Nachbier.
[4]) Po domače pravijo pa Nemci po različnih krajih in narečjih tudi: Sommerkäfer, Sonnenkäfer, Sonnenkälbchen, Marienkühlein, Frauenkühlein, Sommerkälbchen, Gotteskühlein i. t. d. (W. II; 109), tudi Herrgottsschäfchen, „Marihöne“ (Marienhuhn), Muttergotteslämchen, „Sunnekilken“, Sonnekühchen, „Herrgottsmoggela“ (Herrgottsvogel) i. t. d. (M. Busch 211); „Frauenkäfer“ pravijo Dunajčani. Drugod tudi Herrgottsöchslein (= belokr. „božji volek“).

icika" za „teličika",[1]) — razglasil mičen spis, v katerem čitaš tudi to dvojo vražo slovensko:

„Če ta živalica komu na roko sede in s prsta proti kakšnemu kraju zletí, pripovedujejo Slovenci, da se bo mladič ali devica proti tistemu kraju oženil." — „Vpraševali smo tudi otroci, kedar se nam je božja kravička na prst vsedla, koliko let nam bo živeti, in sicer tako-le:

Božja kravička,
Ljuba stvarička,
Kol'ko let
Mi bo živet'?

„Zraven smo šteli eden, dva, tri i. t. d. Do kterega števila smo našteli, preden je odletela, do onega smo mislili da bode trpelo naše življenje."

Tako povprašujejo božjo kravico tudi nemška deca. Prim. Simrock: „Kinderbuch" 141, 535; M. Busch 212.

Prvi slovenski vraži podobna je češka. Če najde kakšna devica v Boleslavi ali v Berounu tako živalico (ki jej pravijo Čehi „sluničko", „bedruňka" ali tudi „boží kravička"), dene jo na roko in pôje neko češko pesmico.

Kedar živalica zletí, misli devica, da se vdá še istega leta na ono stran, na katero je zletela živalica (Krolm. I; 537; Grohm. 83—84).

Nemške device izprašujejo nekod to živalico — kakor kukavico — tudi o tem, v koliko letih se utegne katera vdati.

„Wannäer sall ek Brut sin?[2])
Een Jahr, twee (zwei) Jahr i. t. d."

Pa i vremenska prerokinja je Nemcem. To nam pričajo različne pesmice, s katerimi jo prosijo nemška deca lepega vremena. (M. Busch 211—212.)

Kakor štorklja nosi božja kravica Nemcem tudi dečico — z nebes, menda zato, ker je bila po staronemški veri posvečena sosebno boginji ljubezni in zakona (Holdi, Freiji ali Friji), po staroindijanski veri pa solnčnemu bogu Indri (Prim. W. II. str. 109; tudi češko ime „sluničko" in nemško „Sonnenkäfer" i. t. d.).

Kokoš ali kura. Če začne kokoš péti po petelinje (kakor petelin ali kokot), to je slabo znamenje ali znači nesrečo. Tako vero nahajaš še med Slovenci po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem, Goriškem i. t. d., pa s posebnimi razlikami. V Polhovem Gradcu pravijo, da umre tedaj — *gospodar*. (P. u. p.) V Notranjski Bistrici pomeni to nesrečo pri hiši, najbrže smrt; treba je tako nerodno kokoš brž zaklati. (Zap. vč. g. J. Bilc.)

[1]) Telica (?); rus. „božija korovka".
[2]) Wann soll ich Braut sein (kedaj bodem nevesta)?

Pevajoča kura spoje gospodarja pri hiši; zato se mora odpraviti od hiše. (Motnik. Zap. g. Křižnik.) Štajerska: Ako bela kokoš poje, pomeni njeno petje smrt pri hramu (hiši), žolte kokoši petje pa pomeni ogenj. („Črtice“ 68.) V Pavlovcih pa trdijo: Petje črne kokoši pomeni nesrečo pri hiši, petje bele kokoši smrt; če pa poje rjava kokoš, pomeni to petje požar. (Č. 69.) V Rožu: Kokoš, katera poje, poje sebi ali pa kateremu domačemu človeku smrt. (Zap. K. Pečnik.) Taka kokoš („petelinka“) kliče nesrečo k hiši; hitro jo treba prodati ali pa ubiti. (Livek in Vrsno. Zap. g. Andr. Gabrščck.) Varaždinska: Ako počne kokoš péti kakor ‚pevec‘ (petelin), ondaj umre v oni ‚hiži‘ *gospodínja*. („Sl. Glasn. 1859. I. 85.)

Tudi **Čehom,**[1]) **Slovakom**[2]) in **Malorusom**[3]) znači tako petje, kakeršnokoli nesrečo, a zlasti pri hiši. Takó tudi **Poljakom**. (P. u. p.)

Tako i **Nemcem**, ki pravijo: Kedar kura poje, bode drugo vreme ali pa nesreča pri hiši. Kedar poje bela kura, umre kdo v istem kraju, kedar rjava (‚rothe‘), bode gorelo, kedar pa črna, tedaj bodo (tatje) kradli ondot. (W. II, str. 189; Grohm. 75.)

Petelin ali kokot. Če je petelin ali kokot sedem let ‚star‘, znese jajce, iz katerega se izvali hudič. Taka vera je med mnogimi Slovenci, tudi med Belimi Kranjci; bila je vsaj za mojih mladih let (pred kakimi 64 leti) še v Metliki. Po štaj. veri izvali se iz takega jajca ‚lintvert‘. (Pavlovci. „Kres“ 1882; 220.) V Rožu pa pravijo (brez določenega časa): „Če petelin ‚malo jajce‘ znese, da se iz njega ‚lintvorn‘ izvali. (Zap. K. Pečnik.)

Po češki vraži izpremeni se črna kokoš na starost v črnega kokota, ki znese črno jajce — v gnoj. Tam se iž njega izleže „bazaliček“ (bazilisk, izmišljena čudovita kuščarica), ki pa hiši ni na nesrečo, nego na srečo; kogar pa pogleda, óni mora umreti . . . (Ččm. 1853; 470.)

„Petelinovo petje pomenja lepo uro“. (Rož.) Če pôje petelin zvečer na sédalu, bode drugi dan drugo vreme. (Metl. i. t. d.) Tako tudi, če zapoje na plotu. (Kompolje; p. u. p.)

Zakorenila se je ta vraža tudi med mnogimi **Nemci**. Ko sem (menda l. 1876.) letoval v Lang-Enzersdorfu v Dolenji Avstriji, pravila mi je nekega večera na dvoru gospodinja (vdova), da bode imela drugi dan kosce, in da si je v nadi lepega vremena. A pri tej priči ‚zakikirika‘ petelin na sedalu. Ona, (ki se je zdaj zbala, da bode drugi dan dež), ne bodi lena, zgrabi šibo, teče ‚na hišo‘ (pod streho), prime ubogega petelina, ki ga začne šeškati na vso moč ter pravi pretepaje ga na glas (v narečju): „Wart’, i wer’ dir schon das Krah’n (Krähen) ver-

[1]) „Ččm.“ 1853, 484; [2]) Dobš. 46; [3]) Drag. 6.

treiben!“ (Čakaj, preženem ti petje!) — Nisem se mogel načuditi, da je tako blizu Dunaja med nemškimi kmeti še tako neumnih vraž. — Naj povém pa še to, da ni popisano pretepanje kar nič pomagalo, ker je drugi dan — slučajno — vendar deževalo. — Kaj pak, da si je mislila ‚razsvetljena žena‘, da je bilo temu krivo — petelinovo petje.

Razun poprej navedene vraže imajo pa **Nemci** še več drugih, n. pr.: Kedar zapoje petelin, izginejo duhovi, strahovi ali pošasti („Gespenster“) in hudič. (W. II; str. 112.) Ista vraža je tudi med Slovenci (v Ljubljani, Novem mestu, Metliki i. t. d.).

To razlagajo nemški učenjaki tako, da je bil petelin dnevne svetlobe znak (pri Perzijancih svetlobinega boga, pri Slovanih pa Svetovitova žival). Prim. W. II; str. 34 in 112. Pri starih Grkih bil je petelin posvečen Eskulapu, pri Rimljanih pa različnim bogovom, posebno pa Martu in Minervi. Rimljani so mislili, da mu je božanstven dar, da napoveduje bodoči dan. („Illustr. Wt.“ 1881; str. 78.)

Kedar zapoje (ponoči) petelin, izginejo pri tej priči vsi duhovi. (Slovenska sploh znana; tudi maloruska (p. u. p. Gl. tudi Jagić: „Archiv“ VI (1882); 246) in nemška (W. II; str. 112).

L a s t a v i c a („l a s t o v i c a, l a s t o v k a“). ‚Lastovke donašajo srečo v hišo, in odnašajo srečo, ako podstrešje zapuščajo‘. (Notr. Bistrica. Zap. vč. g. J. Bilc.[1]) Če se lastovke kje vgnezdijo pod streho, ondi ne nastane ogenj.[2]) Ako jim človek iz hudobije razmeče gnezdo, iz maščevanja gorečega oglja nanosijo na streho, da se užge. (Motnik. Zap. g. Križnik.) — Tako so si za mojih mladih let pravila tudi Metliška deca, rekši, da prinese lastovica (če ji razdere kdo gnezdo), živ voglen (ogel) v svojih ‚vilicah‘ ter zažge hišo. — Njeno gnezdo brani, da ne trešči v hišo.[3]) (Rož. Zap. K. Pečnik.) Prim. „Črtice“ 85. — Tudi po goriški veri so lastovice hiši sreča. („Ark.“ 1854; 284.)

Hrvatska. ‚Koga prevari lastavica,[4]) dobit će one godine zimljicu‘.[5]) („Arkiv“ 1863; 225.)

Poljska. Kdor iz mnogo zbranih ljudij n a j p r v i zapazi lastavico na spomlad . . ., óni si po navadi prerokuje na vse leto srečo in zdravje („szczęśliwość i dobre powodzenie“). (Kolbg. XVII, cz. 2; 140.)

Po vseh **nemških** krajih je taka vera, da so lastavice — rekel bi — svete tice, ki značijo srečo, in da se ne smejo

[1]) To se ujema tudi s č e š k o vero. („Květy“ 1847; str. 10) in z r u s k o (V. Bondarenko: „Živaja Starina“ 1890. I. Ako lastavice izginejo iz domačije, znači to Rusom ogenj. Ondi).

[2]) Tudi nemška. (W. II; str. 114.)

[3]) Tudi nemška. (Ondi; Busch 195).

[4]) T. j. kdor čuje lastavico še n a t e š č e.

[5]) Zimica ali zimljica = mrzlica, treslica i. t. d.)

pokončavati. (M. Busch 195.[1]) *Ondi* čitaš, da so bile lastavice po starogermanski veri viharskega boga t. j. Donarjeve ali Tunarjeve ptice. Švabi jim pravijo še dandanes božje ptice („Herrgottsvögel“), po nekaterih krajih jim pa veli nemško ljudstvo „Matere božje ptice (Muttergottesvögel)“. Ni čuda, da je (v krščanski dobi) ondod nastala i ta vera, da je celó greh, lastavice ubijati ali kako drugače pokončavati jih.[2])

Po **poljski** veri je tudi greh, razdírati („psuić“) gnezda domačim lastovicam. Kdor katero tako gnezdo razdere (nalašč), dobi pege na obrazu. (Kolbg. ondi); po nemški veri umreti mu je pa še isto leto (Grohm. 71.), ali ga pa vsaj sreča popolnoma zapustí; krave mu dobé krvavo mleko, ali nehajo ‚dojiti‘, ali pa pocepajo, v hišo mu trešči ali mu hiša zgori; kajti druge lastavice — čujte, čujte! — bljujejo mu ogenj na hišo. (W. II; str. 114 — 115.)

Miš. Nekod pravijo Slovenci, kedar se prikaže mnogo miši, da bode hudo leto ali pa kuga. Znak (simbol) nesreče in pomora bila je miš tudi Grkom. (Prim. „Sl. Glasn.“ 1865; str. 22.)

Čehom so miši hudičeva zalega, in če se jih prikaže mnogo na poljih, znači to vojsko, lakoto in kužne bolezni. Po stari bajki padajo pa miši tudi iz oblakov in iz meseca. (Grohm. 60.)

Slovanske in nemške pripovedke o takozvanem mišjem stolpu („Mäusethurm“) kažejo, da so miši besi suše in lakote. (Grohm. „Apollo Smintheus“ 57.)

Bele miši so pa po **nemški** veri „srečne živali“,[3]) torej hiši na srečo. Prim. Grohm. „Abrgl.“ 60 (405).

Mačka pa maček. Ako se mačka ‚umiva‘, pridejo gotovo ob kratkem tujci (gostje) v hišo. (Notr. Bistrica. Zap. vč. g. J. Bilc.) Taka je tudi **poljska** vraža. (Kolbg. XVII, cz. 2; 131). Po **češki** in po **nemški** pričakuj pa óni, katerega mačka ‚umivaje se‘ pogleda, gostov, ali kake zamere („Květy“ 1846, str. 507; Wolf: „Beitr.“ 2. 419) — ali pa tepeža („Ččm.“ 1853; str. 486).

Maček je hudičeva žival. Ko se mu vrže košček kruha, vselej se poprej strese, predno ga jé, da sv. Duha strese „iz kruha.“ (Motnik. Zap. g. Križnik.)

Tudi **Poljaki** mislijo, da izhaja maček („kot“) od ‚zlega duha‘ ali je pa ‚zli duh‘ v njem skrit („ukryty“); zato pravijo črnemu mačku skoraj vedno hudič („djabeł“). Kolbg. ondi.

---

[1]) W. II; str. 114.
[2]) Prim. **malorusko** pri Drag. (7).
[3]) „Weisse Mäuse entsprechen den Licht-Elfen und sind daher Glücksthiere.“ (W. II; 118.)

Češka. Troje dlake mačka v hiši brani (hišo) ognju in drugim nesrečam. („Ččm.“ 1853; 486.) Na Vestfalskem zadajejo pa nesrečo óne mačke, katere so črne, bele in žolte. (Grohm. 55.)

Po staronemški veri je mačka Frijina žival (vozile so ji voz mačke). Razun navedenih vraž o mačkah imajo jih Nemci s Čehi vred še mnogo več; pa ne spadajo vse v ta predel.

Konj. Konju se vidi človek devetkrat večji nego je;[1]) drugače bi ga mahoma ubil. Konj skoraj zmérom misli, kako bi človeka ubil; pa se ga ne upa, samo zato, ker se mu vidi devetkrat večji nego je. A zato pravijo menda nekateri Beli Kranjci, da je konj malokedaj dobre misli. (V Metliki slišal sám za mladih let.) Konj sluti tudi nesrečo in o taki priliki ne gane se ti (vprežen) z mesta, mahaj po njem, kolikor ti drago. (Ondi.) Uže v paganski dobi prisvajali so konjem (zlasti belcem) preročno moč s starimi Nemci (Germani; gl. Tacit. „Germania“ c. X) tudi Slovani, in to Svetovitovemu belcu v Arkoni do l. 1168.

Krt. Kedar rije krt (izpod hiše ali od hiše v stran), bode ob kratkem mrlič. (Kranj. Zap. † L. Žvab.) Ista vera je tudi med moravskimi Vlahi; če pa rije krt od zunaj pod hišo, pomnóžé se prebivalci v hiši. (Kulda 1856; 117, Grohm. 58.) Po nemški veri znači krtovo ritje — smrt. (W. II; 118.)

Muha. Če priletí muha na človeka z mrtvega raka, dobí človek tudi „raka“ (bolezen). Zato zagrêbi takega (mrtvega) raka hitro vsak, kdor ga zagleda, da ne naleze kdo take bolezni. (Za mlada čul večkrat v Metliki in še l. 1882. od neke mlade Metlíčanke na Dunaju.) Prim. češko vražo o mrtvem (ubitem) krtu pa o muhi. („Ččm.“ 1855; 180.)

Bučele (bčele, čebele, belokr. žbele). Če bučele na sv. večer o polnoči šumé v panju, bode dobra létina; če so pa tihe, bóde slaba létina. (Kranj. Zap. † L. Žvab.)

Da bučele ne crkujejo, nego umírajo, s to slovensko véro strinja se češka,[2]) tudi nemška.[3])

Ta vera nastala je stoprav v krščanski dobi iz posebnega spoštovanja do bučel, „zato ker nabirajo vosek za cerkvene sveče, ki goré pri sv. mašah“. (Tako slišal praviti za mlada v Metliki, pozneje tudi v Novem mestu in v beli Ljubljani.)

Mravlje (belokr. mravljinci). Če mravlje, ščurki ali kakšna druga golazen v celih „trumah“ bežé od hiše, to je znamenje, da bóde hiša pogorela ali jo pa zadelo sicer „kaj

---

[1]) Desetkrat večji — ‚nemškim‘ konjem. (W. II; stran 186; Grohm. str. 53; Kuhn. West. S. 2, 81.)

[2]) Ččm. 1853; 489 (Grohm. 84).

[3]) Prim. M. Busch 214. Švabi pravijo tudi bučelam: „Herrgottvögel“ ali „Marienvögel“. (Ondi 213.)

hudega". (Črni Vrh pri Idriji. Zap. vč. g. † A. Domicelj.) — „Če lazijo mravlje spomladi rade okolo hiše, bode ob kratkem mrlič v nji." (Kranj. Zap. † L. Žvab.)

Usodna znamenja po ljudéh.

Kakor óna vraža o zajcu, ki znači nesrečo, kedar preteče komu pot, — tako je po vsi Evropi raztrošena in zatrošena tudi ta:

Kdor sreča zjutraj najprej ‚staro ženo' („babo", ‚staro babo'), bode nesrečen — tistega dne. (Dutovlje in vès Kras, Kranj, Mala pristava na Notranjskem, Tržaška okolica, po kateri mislijo mnogi, da znači nesrečo, če sreča človek prvo -- ‚žensko' [bodi si mlada ali pa stara]. Zap. † L. Žvab). Poslednja vraža strinja se tudi s koroško. (Pokrče; p. u. p.) Na Kobaridskem možje nikoli radi „babe" zjutraj ‚prvič' ne srečajo, ker bodo v namenjenem opravku nesrečni. (Zap. g. Andr. Gabrščček.) Ako se odpraviš na dolgo pot ali po drugačnem opravilu, ‚moraš' najprej srečati možkega; ako je pa prvi človek, katerega srečaš, ženska, morda celó . . stara baba, imel bodeš nesrečo. (Na Cerkljanskem; zap. g. I. Jereb.)

Isto vražo slišal sem med l. 1837. in 1843. večkrat v Novem mestu malo drugače. Ako je srečal kakšen dijak — babjeverec — zjutraj najprej staro ženo (ali pa ženo z môdrim zástorom t. j. predpásnikom), domišljeval si je, da bode nesrečen tistega dne . . . zato ker ne bode ‚znal', če ga bodo ‚vprašali' v šoli.

Prvič omenjena vraža o ‚stari babi' nahaja se tudi med **Čehi,**[1] **Poljaki, Rusini, Hrvati** in **Srbi**, a zlasti sem pa tam v Boki kotorski. (P. u. pr.)

Tako i med **Nemci** (W. II, str. 288);[2]) ako pa sreča Nemec vjutro najprej déte, dečka, deklico ali ‚mladega moža', znači mu to — srečo. (Ondi.)

Nekaterim Slovencem pomenja (zdaj) tako srečávanje nesrečo samo takrat, kadar je komu iti po opravkih na semenj; n. pr. če žene mož živino na semenj, pa sreča najprej ženo (‚babo'), mislijo, da bode nesrečen, t. j. da ne bode mogel prodati živine. (Mala pristava. Zap. † L. Žvab.) Nekateri se o taki priliki kar vrne domóv. (Preddvor; p. u. p.) Nekateri se pa vrne tudi o vsaki drugi priliki idoč po kakem opravku, kedar sreča „babo". (Za Kobaridsko potrdil g. Andr. Gabrščček.) Takó se vrne domóv tudi mož, kateremu, kedar žene živino

[1]) „Ččm." 1856; tudi čeho-nem. Grohm 220 (1517) iz Toplic (Teplitz) na Češkem.

[2]) Italijani se bojé zlasti grbaste žene. (P. u. p.)

na semenj, *prestreže* ‚stara baba' pot. (Prim. Belokranjsko v „Slovanu" 1887; str. 285.)

Neki voznik je pa med l. 1887. in 1889. pri Konjicah (na Štaj.) stari ženi, ki je hotela prekoračiti cesto pred njim, zakričal na ves glas: „Stoj, dokler se ne odpeljem z vozom dalje!" (P. u. p.). — Če srečaš „babo" na novega leta dan, nesrečen boš celo leto. (Kobaridska. Zap. g. Andr. Gabrščček.)

Slovak pa trdi: Ako v ponedeljek žena pride prva v hišo, to bode gospodarjev srečen teden. (Dobš. 47.)

Žalostno je, da verujejo z Nemci vred[1]) še zdaj tudi nekateri **Slovani**, da znači nesrečo, ako sreča kdo kakega duhovnika. Ta grda sredovečna vraža je posebno še med Hrvati (v Slavoniji), Rusini in Poljaki domá. (P. u. p.)

Znamenita je tudi ta belokranjska: Ako pride nov župnik prvič v svojo ‚faro', pa se pripelje celo do župnišča (‚faroža'), pobije toča še óno leto. (Zdaj pa molímo: „Bog daj bedakom pamet!")

Premnogi priprosti Slovenci po Kranjskem, Štajerskem in Goriškem mislijo še dandanes, da ima nekateri človek *„zle oči"* ali *„hudobno oko"*,[2]) in da ‚ureče' ali ‚uroči' s svojim pogledom vsako déte (zlasti pa detešce), t. j. da dobi ‚urok' (‚uroke') vsako, katero on pogleda. (P. u. p.) Pri Gorici verujejo, da ‚hudobno' oko strašno škodi. („Arkiv" 1854; 283). Uroke napravlja s pogledom sosebno tak človek, kateremu so obrvi zaraščene. (Škarnice pri Dobju na Štaj.) Prim. Črtice 242. — Posebno grd ali ‚oster' pogled napravi uroke celó odrastlim ljudem. Nekateri štaj. Slovenci pravijo, da dobijo otroci (deca) uroke od takega človeka, katerega je bila mati že odstavila, potlej ga pa vendar še pridojila iz kakoršnega koli uzroka. (Prim. ondi 242 in 243.) O drugih Slovanih čitaj še zadaj v daljši razpravi o urokih.

Po koroški veri pa otrok (dete) nikdar ne more dobiti ‚urok', a nikar odrastel človek; temveč le mlade živali. Če kateri človek, kedar vidi prvokrat mlado živinče, ne reče: „Bog ti ne daj urok!", — pa ga žival dobí. (Rož. Zap. K. Pečnik.)

Tako ‚ureče' ali ‚uroči' otroka tudi vsak človek, kateri ga *hvali zarad lepih lastnosti*, a zlasti zarad telesne lepote; n. pr. ako reče kdo: „oj, kako je lep ali dobro rejen ta otrok!", a ne dodá besed: „Bog ga blagoslovi („žegnaj"),[3]) — pa dobí otrok urok. — Isto stojí tudi, kedar hvali kdo kako žival (tele, vola, kravo itd.). Ima li pa žival, a posebno „tele" res

[1]) Prim. W. II; str. 194 in 195.

[2]) Italijanski: „mal' occhio", nem.: „der böse Blick."

[3]) Tedaj mora oče ali mati, ali kdor je, reči v mislih: „Kakor tvoj jezik." (Nekatere babice, trde babjeverke, zarežé celó na glas.)

‚urok', zapazi se po tem, če se tele „trese" .... Tedaj je treba tako žival z moškimi hlačami trikrat obdrgniti. (Kobaridske; zap. g. Andr. Gabrščček.) O drugih pomočkih za (zoper) uroke, kanimo ‚na drobno' govoriti v posebnem predelu).

Ako *umitega* človeka pogleda *neumit*, bode umiti človek „uročljiv" t. j. bolela ga bode glava. (Dutovlje. Zap. † L. Žvab). Prim. „Črtice" 242).

Izmed *trinajstero* ljudij, ki sedé h krati za mizo, umreti bóde jednemu človeku za leto dnij. To nemško vražo pobrali so tudi nekateri gosposki Slovenci; med ljudstvom slovenskim nisem je slišal nikdar. Prijela se je tudi Francozov. (Zastran uzroka kanimo govoriti v predelu o nesrečnih številih.)

Če raznesó ljudje, da je kdo *umrl*, dokler še živí, — óni bode živel še mnogo lét. (Sám slišal nekdaj v Metlíki in v Novem mestu, — l. 1893. pa tudi na Dunaju med Nemci.)

Kedar pride v hišo kakšen tujec, pa neče sesti, mislijo, da ne bodo mogli potlej spati; zato mu velé, naj sede, da jim ne odnese spanja ali „spanca". (Po vsem Slovenskem, — tudi na Dunaju (in po mnogih krajih nemških. W. II., str. 380; drugi Nemci s Čehi vred pa ménijo, da odnese tak človek spanje detešcu, ako se nahaja v isti sobi. (W. II. str. 586; „Ččm." 1853 473; Grohm. 108 (786 in 787).

Če kdo sedeč za mizo z nogami „zvoni", bodo ovce vrtoglave. (Skrad onkraj Kolpe P. u. p.)

Če vzame kdo mlade tice iz gnezda, pa jih dene spet nazaj, pojedó jih mravlje; ako jih pa potiplje ali samo dahne va-nje, ali pa še pové za-nje pod streho, skujata se ‚on' in ‚ona', (samec in samica), ter kače jih ujedó. (Na Dolenjskem. Prim. „Slov. Glasn." 1862; str. 367. in 368.). V Metliki sem slišal nekdaj samo toliko: „Če zna kdo za mlade tice in pôve komu za-nje pod krovom, pojéjo jih mravljinci." Po goriški vraži pa potém kača v gnezdu vsa jajčica izpije. („Arkiv" 1854; 283). — Taka vraža je tudi pri Hrvatih in Srbih,[1]) pa i pri Laponcih.[2])

Ako se pri hramu (pri hiši) jako ‚kregajo' (karajo) takrat, kedar repo sejejo, pravijo, da bo repa debela. (Na Štajerskem.) („Kres" 1882; str. 267; prim. „Črtice" 200. Tudi koroško-slovenska. (Rož; zap. K. P.) in kranjska.

Osodna znamenja po stvaréh sploh.

Kdor najde deteljo četveropêrko, ta bode srečen. (Znana mnogim Slovencem ...., tudi Nemcem. (W. II; str. 193.) O

[1]) T. Maretić („Rad" 1882; 141).
[2]) Brehm: „Thierleben" III; 128.

četveropérki je še več vraž, ki pa pridejo na vrsto v drugih predelih.

Če po noči kaj pokne v hiši, posebno kedar je kdo bolán, mislijo, da je to „spomin“ ali „znamenje“, da bode skoraj smrt v hiši. (V Metliki; tudi drugod po Dolenjskem in Gorenjskem. P. u. p.) — Če je v hiši kdo bolán in zaropota kaj, kakor koli si bódi, (a se ne sme videti, kaj je zaropotalo), bolnik gotovo umre. (Kobaridska; zap. g. A. Gabrščček.)

Če padejo (po naključju) z mize ali komu iz rok vilice, nož, šivanka ali nožice (škarje), ter se zapičijo v tla, pomenja to, da pride nekdo [stranski] v hišo. (Metlika, Krčevine pri Ormožu p. u. p.; Varaždin, gl. „Slov. Glasn.“ 1859, I., str. 85.) Isto verujejo po mnogih krajih tudi preprosti Nemci. (W. II. str. 197). Moravcem („Moravanom“) napoveduje vsako tako naključje ugodne goste. (P. u. p.) Češka vraža pa veli, če pade in se zapiči takó nož, ali pa vilice, da pridejo brzo gosti. (Ččm. 1854; 543 in 1855; 179.)

Ako se sliši na sv. večer v hiši kak ropot, padajo na dilje (nahišje) mrtvaška nosila; gotovo bóde tistega leta kak mrlič v hiši. (Notranjska Bistrica; zap. vč. g. I. Bilc.)

Ako pade v ‚hiži‘ s stene kateri ‚kipec‘ (podoba), to znači, da bóde umrl nekdo v isti ‚hiži‘ ali pa od roda nekdo. (Varaždinska. „Slov. Glasnik“ 1859, I. 85.) Prim. češko („Ččm.“ 1853; 485), nemško (Grohm. 219. s pripomnjo vred § 1500. in W. II; 199. (Velja tudi, če pade s stene zrcalo ali ogledalo.)

Če se prevrne solnjak na ‚stolu‘ (mizi), velé, da se bóde karala družina v ‚hiži‘. (Hribec blizu Skrada; p. u. p.); ali: da bóde strašna jeza. (Tržič, Žeče; p. u. p.) Tudi poljska. P. u. p. Prim. W. II; str. 197. Ubogi Slovenci t. j. taki, kateri nimajo še solnjaka v hiši, nimajo nì te vraže. —

Kedar razlije kdo (nehoté) vina po mizi, pravijo, da bode krst. (Metl. i. t. d.)[1])

Če se prelije mleko po ognju, pravijo, da škoduje to kravi. („Vedež“ 1850; str. 348.)

Če voda v loncu sama vre, izgublja se „ženska moč“ (Črni vrh pri Idriji).

Kedar ogenj (goreče poleno) piska ali pišči, oglašajo se duše v vicah. Ondaj je treba reči: ‚Bog se smili duš v vicah!‘ (Metlika, Kompolje i. t. d. (P. u. p.) Ista vera je, kedar se v peči „drevo joče“; zato poškropijo v peč s posvečeno („žegnano“) soljo, ker ‚pre‘ rešijo s tem tri duše iz vic. (Ivanjkovci v Ljutomerskih goricah. Zap. g. dr. Fran Simonič.) — Cerkljanska véra pa uči takó: Ako ‚zvoni‘ ogenj v peči, vrzi ne-

[1]) Ista je posledica po avstrijski in bavarski (nemški) vraži, če razlije kdo vina ali pa vode na prt (Tischtuch). W. II; str. 197.; pri Poljakih velja to le o vodi. (P. u. p.)

koliko kruhovih drobtin v plamen, zmoli tudi očenaš za duše v vicah, in rešena bo duša iz vic. (Zap. g. I. Jereb.)

Če v peči goreča drva šumé, tedaj to ‚svajo' pomeni; gospodinja mora hitro gor vreči soli, kaj (da) to zaduši; tedaj tudi svajo zaduší. Kapela blizu Radgone. („Kres" 1886; str. 271.)

Poljska. Ako poka ogenj na ognjišču, bode spor ali kár („kłótnica"). P. u. p. Prim. č.-slov. (Dobš. 1880; 47).

Ako se ogenj kara, to znači, da mora biti kuharica srdita ali pa kuhar srdit. (Varaždin.)

Nemška. Kedar se ogenj na ognjišču kara ali kedar poka,[1]) bóde se nam s kom karati, ali nas pa kdo opravlja; če kdo pljune v ogenj, odvrne kar, če pa vrže va-nj solí, opravljivec na jeziku mehurje dobí. (W. II. 197, § 294.)

Znamenja po cerkvenih stvareh.

Če v dveh bližnjih cérkvah ura bije ‚na enkrat', to znamenuje, da bode kmalu mrlič. Tako tudi, če ‚ob enem' ura bije in komu ‚zadnjo uro' zvoní. (Oboje na Dolenjskem. „Sl. Glasn." 1862; str. 146 in 367.) Ako med zvonjenjem za kakšnega mrliča ura bije, bóde v 24 urah zopet mrlič. (Dutovlje. Zap. † L. Žvab). Prim. malo drugačno nemško (W. II; str. 201.). V severni Češki pa pravijo: Ako bije ura, kedar zvoní poldne, bóde skoro mrlič v ónem kraju. (Grohm. 219). — Kedar dim od „virha" (kadila) močno diši in se valí po cerkvi, je blizu mrlič. († L. Žvab zap. v Dutovljah.)

Ako med poroko v cerkvi na moški strani sveče slabo goré, bolehal bo mož in kmalu umrl, — če na ženski strani, — pa žena. (Črni vrh pri Idriji. Zap. †. A. Domicelj.) Prim. slavonsko. (L. Ilić, 60). — Francozi v Solonji (Sologne), kjer držita med poroko ženih in nevesta vsak gorečo svečo v roki, mislijo, da umre poprej óni, kateremu zgori več sveče. („Gartenlaube" 1882; 418.)

Če gre duhovnik „s sv. telom" (‚z Bogom' ali ‚obhajilom') bolnika obhajat, pa zvonček pôje slabo, pravijo, da bolnik umre. (Belokr.). Važno je, s katero nogo duhovnik čez hišni prag stopi: ako z desno, bolnik se ozdravi; ako z levo, — pa umrje. (Črni vrh pri Idriji. Isti.)

Po Praški (češki?) vraži treba paziti na dim, kedar se ugasnejo sveče: ako se vleče dim proti vratom, bolnik umre; — ako nazaj (od vrat), pa preboli. (Grohm. 187).

Če v cérkvi pogašene sveče močno smrdé, tedaj bóde ‚kmali' mrlič. (Kobaridska; zap. g. A. Gabrščček.)

[1]) „Bullert, knallt oder brummt."

Usodna znamenja (telesna in dušna) pri istem človeku, katerega se tičejo.

(Tu se čredijo telesna z dušnimi brez razdvájanja).

Kdor ima ‚redke‘ ali ‚redko sejane‘ zobé, rad laže. (Metlika, Ljubljana, Lescè, Žeče pri Konjicah, Tržič . . .) Tudi češka. (Ččm. 1853; 471.)

Kdor je pegastih rók, o tem mislijo (ali so mislili nekdaj), da je čarovnik. (Slišal sám za mladih let v Metliki).

Komur nohti ‚cvetó‘, t. j. bele pege dobijo, óni bode kedaj bogat. (Ondi). Kobaridska. „Kedar človeku nohti ‚zacvetó‘, tedaj je človek ali že srečen, ali pa bode v kratkem srečen.“ (Zap. g. Andr. Gabršček); — po štaj.-slovenski vraži pa tudi zveličan. (Zdole). Po Žetalski veri bode pa tak človek — gotovo zbolel. („Črtice“ 119). Tu vidiš zopet, kako stavi vraža vražo pri istem — slovenskem narodu na laž. Tako i pri nemškem. Sploh značijo Nemcem cvetoči nohti (das „Blühen der Nägel“) srečo, da dobi človek novcev ali pa novo obleko[1]) i. t. d., i. t. d.; ob Reni vodi pa pravijo, da „laže tak človek“. Prim. W. II; str. 205, § 309.

Čehi (nekateri): Komur cvetó nohti, temu cvetè sreča. (Ččm. 1853; 485); nekateri pa trdijo: „Kedar cvetó nohti na pravi roki, znači to srečo, na levi pa nesrečo. („Ččm.“ 1854; 543.)

Največ vraž o cvetočih nohtih imajo menda Nemci, in to za vsak prst na pravi in na levi roki posebe. (Gl. W. II; str. 205). Jedna nemška (iz Šlez.) strinja se nekoliko z poljsko, ki veli: Cvet na palcu znači srečo, na 2. prstu nesrečo, na 3. (srednjem) prstu možitev („zamęście“) na 4. bolezen, na 5. (mazincu) pa — smrt. (P. u. p.)

Nesrečo znači, kedar vstaneš zjutraj najprej z levo nogo (Lescè, Sv. Vrban pri Ptuju, Cérkno i. t. d. p. u. p.); [pa tudi kedar obuješ najprej levo nogo]. Kranj, Kras in Tržaška okolica. (Zap. † L. Žvab.)

Prvi del te vraže nahajamo tudi pri Francozih (p. u. p.); Poljaki in Nemci avstrijski pa mislijo, da bode óni, kdor vstane zjutraj najprej z levo nogo, potlej ves dan čemeren. (P. u. p.)

Kdor se ne obuje na obé nogi, nego samo na eno, ter hodi tako po hiši, ne bode se mogel oženiti toliko lét, kolikor je storil stopinj. (Pavlovci. Prim. „Črtice“ 261.)

Istrska. „Devojka, koliko ‚korák‘ stori z jednon nogon obuton, drugon boson, toliko let neće se još uženit“. (Zap. vč. † J. Volčič.)

---

[1]) Ista vera je v Žečah pri Konjicah, kjer pravijo: „Sreča cvetè“. (P. u. p.)

Kedar spreleti koga zona, velijo, da ga je spreletela smrt ali pa: da ga išče smrt na grobu. V Metliški okolici. (P. u. p.)

Če kdo zábi to, kar je hotel povedati, kaže, da je bila laž. (Metlika.) Tudi Nemcem znana. (W. II. 208.)

Nesrečo znači pa, če kdo, odhajaje z doma, pozabi kaj domá, da se mu je vrniti domóv. Ako se mu je pa bilo drugič vrniti, zato ker je bil pozabil še nekaj domá, ni se mu bati nikake nesreče. (Moravska p. u. p.) Prim. ‚nemško' pri W. II; str. 207—8.

Če kdo kihne potém, kedar kaj pové, znači to, Slovencu — kakor i Nemcu, Čehu i. t. d. — da so njegove besede resnične. O taki priliki veli govornik ali pripovedovalec kedaj in kedaj sam: „Da je res"; „da ne lažem" ali: „da je prava božja resnica"; — poslušalci pa: „Bog pomagaj (pomozi), da je res!"[1]) Prim. W. II; str. 205 (vr. 13), „Ččm." 1853; 485. Štaj.-slovenska: Če si kdo kaj misli, pa na to kihne, zgodilo se bo, kar si je mislil. („Črtice"). — Uže nekdanjim Grkom bilo je kihanje znamenje božjega razodetja oziroma srečno znamenje, ako si je kdo česa želel in je kdo kihnil na to. (Prim. Homer. Odis. 17. 539 i. d. o Penelopi in Telemahu). O kihanju je med Slovani in Neslovani še več drugih vraž. Prim. „Ččm." 1853, 485 [Grohm. 223], O. Kolbg. („Lud") XVII; 120; W. II; str. 205; Grim. „D. M." 1844; II. 1070; Dr. Č. Žibrt: „Stč. vyroční obyč". i. t. d. 1889; 48.

Zakaj pa velimo človeku, kedar kihne: „Bog pomagaj (pomozi)!?" ‚Pravijo', da je nekdaj kihavica strašno morila človeški rod; ako je človek kihnil samo enkrat, pa je bil mrtev pri tej priči. Ako je pa človeku, čim je kihnil, hitro kdo zaklical: „Bog pomagaj (pomozi)!", — rešen je bil. Od one dobe ostala je ta navada do današnjega dne. — Malo drugače razlagajo to „Črtice" 68. (Gl. tudi Grim. l. c. in dr. Žibrt l. c.)

Če te srbi nos, znači to, da se bodeš jadil (jezil). Metl., Lescè, Žeče i. t. d. — Tako tudi po nekaterih krajih čeških (p. u. p.); prim. vendar tudi „Ččm." 1855; 180. — Nemški nos sluti o taki priliki . . . ‚kaj novega', pa ničesar prijetnega. (W. II; str. 204.)

Kogar srbi oko, ta se bode jokal. (Metlika).[2])

Češka. Ako srbi koga levo oko, bóde nekaj videl rad, ako ga srbi „pravo", — nerad; ako ga pa srbi oboje, bóde se skoro jokal. (Ččm. 1853; 485).

Nemška vraža uči narobe: „Ako srbi koga (dopoldne) desno oko, bode nekaj videl rad, ako pa levo, — nerad; popoldne biva to naopak . . . . (W. II; str. 204.)

[1]) Razsvetljeni ljudje pravijo pa tako tudi nalašč (samó šaleč se).
[2]) Po č.-nem. veri pride potlej nekdo ‚v vas'. (W. II; str. 204.)

Če srbí koga dlan, pravijo, da dobí novcev (‚denarjev‘). Metlika, Lescè (p. u. p.). — Nekateri Slovenci pa pravijo tako: Kogar srbí desna dlan, ta dobí denarja, kogar pa leva, tisti bode moral plačevati. (Žeče; p. u. p.)

Češka (prva) strinja se s slovensko. („Květy“ 1846, str. 195); druga pa veli tako: Kogar srbi leva dlan, bode novce jemal t. j. dobival; kogar desna (‚pravá‘), ta jih bóde dajal. (Ččm. 1853; 485.) Ta (druga) je tudi nemška. (W. II; str. 205). — **Poljska** (1.) strinja se povse z Metliško; 2. pa trdi: Kogar srbi leva dlan, ta dobóde novcev, kogar pa desna, k temu pride kakšen prijatelj. (P. u. p.)

Če se ti kolca, to je znamenje, da nekdo misli na-te. [Ako uganeš, kdo, — neha se ti kolcati]. V Metliki in po mnogih drugih krajih slovenskih. Takó tudi med Čehi (Ččm. 1855; 180), Moravci (p. u. p.), Poljaki (p. u. p.) in Nemci s tem dodatkom, da mislijo nekateri Poljaki z nekaterimi Nemci vred, da jih ondaj nekdo ogovarja. (Prim. W II. str. 205.) Ista vera je tudi v Kamniku. (P. u. p.)

Če zvoni komu v ušesu, in to v desnem, pomeni to srečo ali: da bóde slišal kaj ugodnega, prijetnega ali veselega („vesele glase“), če pa v levem, — nesrečo ali: da ne bóde nič dobrega (Žužemberg, Metlika, Žeče, Vipava), — ali pa kakova laž. (Metliška okolica.) — Nekateri pravijo, kedar jim zvoní „v ušesih“, da se oglašajo duše v vicah (Lašče, Metliška okolica.) — Kmetska ženska se ondaj v okolici Metliški ‚prekriži‘ ali pa veli „Bog se smili duš v vicah“, pa neha zvoniti. (P. u. p.) — Drugi mislijo, kedar jim zvoní v desnem ušesu, da bodo slišali kaj dobrega; kaj slabega pa, kedar jim zvoní v levem. (Kamn. p. u. p.)

Nekod je ta vera: Če zvoní komu v levem ušesu dopoldne, tedaj ‚sliši‘ (slišal bo) dobro ‚vést‘ ali ‚zvést‘ (dobre glase), tako tudi, ako mu zvoní popoldne v desnem; če mu pa zvoní dopoldne v desnem, tedaj bóde slišal slabo ‚vést‘ („poredne glase“); ‚takisto‘, ako mu zvoní popoldne v levem ušesu. (Goriča vas pri Ribnici). S to vero sklada se i hrvatska (kajkavska) v Dobri. (P. u. p.).

Nekateri **Hrvatje** (zlasti kajkavci) dajó pa ugibati, v katerem ušesu komu zvoni. Če óni ‚pogôdi‘ (ugane), ondaj znači to zvonjenje srečo ónemu, kateri je pogôdil, a nesrečo temu, kateri je ‚pital‘ (vprašal); ako pa óni ne pogodi, ondaj znači to zvonjenje njemu nesrečo, a srečo temu, kateri je pital. (Varažd. itd.) P. u. p.

Češka. Zvonjenje v ušesu znači, da nekdo o nas govorí; ako zvoni v ‚pravem‘ (desnem), govorí se resnica, ako v levem, tedaj je laž. (Ččm. 1853; 485.) — Ako uganeš, kdo govorí o tebi, neha zvonjenje. (Ččm. 1855; 180), kakor kolcanje. Gl. zgoraj!

Nemcem napoveduje zvonjenje v desnem ušesu srečo ali ugodno govorico o nas („gute Nachrede"); v levem pa naopak; ako si misli človek pri tem: ta in ta me opravlja (obrekuje)[1], neha zvoniti takoj, če je človek pogodil pravega; ako pa kdo, kogar vpraša človek, v katerem ušesu mu zvoní, ne odgovorí prav, znači to, da nas opravljajo ljudje. (W. II.; str. 204 in 205.)

Ako kuharica juho presolí, pravijo mnogi Slovenci, da je — zaljubljena. Znana je ta vraža tudi Hrvatom, zlasti ‚kajkavcem‘, Srbom (gospodskim), Čehom, Poljakom (p. u. p.); Nemcem (W. II; str. 208).

Če izgovorita dva isto [miselj na enkrat, rešita dušo iz vic. (Metl.; p. u. p.) Takó tudi pri Čehih in Nemcih. (W. I; str. 223.)

Ako pogleda človek [vjutro] skozi okno prej, nego vstane, pozabi, kaj se mu je sanjalo („kaj je sanjal"). (Varaždin. „Sl. Glasn." 1859, I; 85). V Rožu pa mislijo, da se zgodi isto, ako se primeš zjutraj za glavo. (Zap. K. Pečnik.)

Kedar se komu sanja o kači, grozí se mu kák sovražnik; kedar hoče kača pičiti, pa vendar ne more, rad bi sovražnik škodoval, pa mu ni môči. (Na Dolenjskem. „Sl. Glasn." 1862; str. 240.)

Druga (belokranjska): Če ti se sanja o kači, ki te hoče pikniti, imaš sovražnico. (P. u. p.) Ako ti se je pa sanjalo, da si kačo samo videl, pomeni to srečo t. j. da bódeš bogat. (Kompolje; p u. p.)

Če se komu sanja o motni (kalni) vodi, ‚sluti to na bolezen‘, t. j. da bode bolan;[2]) če pa o čisti, pride kdo, kogar imaš rad ali kogar imamo radi. (Metl.; p. u. p.)

Ako se sanja komu o slivah[3]), óni dobi mrzlico (Metl.), — po češki vraži kakoršnokoli bolezen. (Ččm. 1853; 471), a po nemški vraži bóde potém mrlič itd. Gl. W. II; str. 213.

Komur se sanja o grozdju, ta se bóde jokal. (Draga). Tudi nemška.[4])

Komur se sanja o (motnem) vinu, tisti bóde žalosten (bóde solze točil). Rož. (Zap. g. K. Pečnik.) — Ogenj pomeni tam v sanjah sovraštvo; takó tudi konj, ki „rinca" (rita); pohleven konj pa prijateljstvo; ženitovanje = smrt; smrt pa = ženitovanje; ‚uší pomenijo denarje;[5]) jajca pa laž. (Isti.)

---

[1]) „Der u. der redet schlimmes von mir."

[2]) Tudi po č.-slovenski (slovaški) vraži iz Nitre (p. u. p); po štaj.-slovenski ga bode pa ‚nesreča‘ zadela, (Črtice 212). Prim. W. II; 213 zdolaj.

[3]) Metličani in okoličani pravijo češpljam — ‚slive‘, slivam pa ‚belíce‘.

[4]) Trauben u. Perlen = Thränen. (W. II; str. 214.)

[5]) Tudi nemška (ondi).

— Ako se komu sanja o svatbi, bóde skoro pogrebščina. (Bukovrh onkraj Kolpe; p. u. p.) — Nemcem značijo jajca — prepir (W. II; str. 214), Čehom — ogovarjanje; — ogenj Čehom — „kradež“, — Nemcem pa (s svetlim plamenom) veliko veselje, svatbo itd., tudi novce.

Če se ti sanja o kruhu ali perilu, ničesar dobrega se ne nadjaj: rad kdo umrè ali med rodbeniki ali pa v soseski. (Dolenjsko; prim. „Sl. Glasn.“ 1862; str. 146.

Kar se komu sanja v kateri hiši[1]) prvo noč, to se res tudi zgodí ali: „to je gola resnica.“ (Po mnogih krajih slovenskih, sosebno štajerskih. Prim. „Črtice“ 212). Tudi ruska národna véra. („*Illustr. Wt.*“ 1875. str. 187.) in nemška po Dolenji Avstriji in mnogih drugih krajih nemških. (Sám slišal in p. u. p.)

Ako se ti sanja, da si umrl, (ali če se je to sanjalo komu drugemu o tebi), ondaj bodeš še dolgo živel. (Slišal sám med različnimi Slovenci).

Nemška. Kedar se komu sanja, bodi si o sebi v bolezni (ali pa sicer o kakem drugem bolniku), da je umrl, tedaj prebolí; kedar se pa komu sanja, da je prebolel bolnik, tedaj umre. (P. u. p.) Prim. W. II; str. 214. Bele stvari: beli konji, miši, bele cvetice s perilom vred i. t. d. značijo Nemcem po navadi — smrt;[2]) perilo jim znači tudi bolezen . . . (Ondi.) Prim. zgoraj slovensko o „kruhu in perilu“. — Perilo je belo, a smrt Slovencem . . „bela žena“, Nemcem pa . . „bel mož (koščenec, ‚Knochenmann‘)“. Morda je slovenska vraža o ‚kruhu v sanjah“ iz prvine veljala tudi samo o belem kruhu. — Slovakom znači tudi „kolač“ v sanjah — smrt. (Nitra; p. u. p.) Kar se za rana („nad ránom“) sanja, to se izpolni. (Doboš. 47.)

Kdo ne vé, koliko moč imajo sanje pri babjevérskih ljudéh na stavljenje v loterijo?! — Loterija rodila je sčasoma . . „sanjske bukve“ ali „sanjarje“, ki se jih razproda sosebno med nemško „ljudstvo“ na kupe.

Pa tudi Slovenci, (ki so pobrali pri nemških sosedih že toliko vraž in praznih vér), imajo na žalost že svoje, [po nemških poslovenjene] „Sanjske bukve“, in to *„prave egiptovske* ‚od‘ leta 1231.“ (?!?) . . . V Ljubljani l. 1888 tiskane na novo. Kolika sreča za ubogo naše ljudstvo! — (še večja pa menda za g. založnika). — — —

Pogostem slišiš med Slovenci pripovedovati tudi o slutnjah. — Vsaj za mladih let slišal sem v rojstvenem kraju, a pozneje v Novem mestu in v beli Ljubljani več takih pripo-

[1]) Po češki: „na tujem“ („Ččm“. 1853; 484.)
[2]) Tudi Poljaku znači to, če vidi v snu kakega znanca v ‚belo‘ oblečenega, njegovo smrt. (P. u. p.) Tako tudi Slovaku. (Dobš. 47.)

vedek, zlasti o bolnikih, ki so slutili in napovedali svoj smrtni dan, nekateri celó smrtno uro, kedaj jim bóde umreti, „pa se je“ — pravijo — „zgodilo res vse takó“.

Treba pa vedeti, da ni vselej resnično do kraja vse, kar pravijo preprosti ljudje. — Marsikaj se pa tudi lahko pripetí, kar se prostaku in celó učenjaku čudno in prečudno zdí.

„Véro v slutnje“ nahajamo tudi pri drugih narodih, sóseb pri Nemcih. — Posebna vrsta so slutnje v sanjah („Traumahnungen“).

Dr. A. Wuttke priobčil je bil v 1. izdaji svoje knjige o sedanjem národnem praznovérju nemškem [1]) iz Nove pokrajine („aus der Neumark“) na Pruskem . . resnično zgodbo, kako se je sanjalo nekemu dečku, da se je valjal na dnu Odre vode ter zato drugega dne ni hotel preko Odre, naposled pa to vendar stori in — utone.

Dr. W., ki svarí ondi sam,[2]) da se slutnje, dasi jim znanstvo ni prišlo še do živega, ne smejo zamétati prenaglo, pravi pa zastran te zgodbe z drugimi besedami naposled, da je vendar mogoče, da se je samo pripetilo tako ali pa, da je bil temu nemara kriv uprav — strah [po grozovitem snu].[3])

Bolj zunanje znamenje („prikazen“) nego slutnja je pa, če vidi človek n. pr. svojo senco brez glave. Kdor ugleda namreč pri božičnem blagoslovu (v domači hiši) svojo senco brez glave, temu je — pravijo — drugo leto smrt odločena. (Črni vrh pri Idr. Zap. vč. † A. Domicelj.) „Ako se komu na sveti večer, kedar luč v hišo prinesejo, od glave nič senca na steni ne vidi, bóde prihodnje leto umrl. („Črtice“ 12.) — Nemška sluje samo malo drugače: „Kdor ima na sveti večer ali na starega leta večer, ko prinesó luč v sobo, senco brez glave, ali kdor nima nikake sence, temu bode umreti [predno mine leto dnij]. Prim. W. II; str. 207.

„Kdor na sveti večer svojo senco vidi, ne bóde še umrl drugo leto.“ (Kranj. Zap. † L. Žvab.)

Tega, kar je Nemcem „zweites Gesicht“ nisem mogel dozdaj med Slovenci zaslediti nikjer; še prave domače besede nimamo za to. „Drugi vid“ krstil ga je ‚za silo‘ dr. Jos Vošnjak, ki ga je popisal v „Ljublj. Zvonu“ l. 1882 v svojem spisu „o prikaznih in duhovih“ na 347. str.

„Bože sedleško“ pravijo mu **Serbi-Lužičani** (v gorenji Lužici), ki mislijo, da vedež (‚Seher‘) na strehi óne hiše, v

[1]) Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart. Hamburg. 1860 (na 46. str.).

[2]) Tudi v II. izd. (1869; str. 215.)

[3]) „Eine Erklärung durch Zufall oder allenfalls durch Angst bleibt freilich möglich.“

kateri bode komu umreti, ugleda belo kokoš ali pa kakega detešca kostník ali okostje („Gerippe“) v vihrajoči srajčici.[1]) (M. Busch 324.) Rusko ljudstvo méni, da ima vsak slaboumnež („jurodivyj“ izr. juródjivyj) preroško lastnost („die Gabe des zweiten Gesichtes“) in da je njegovo bledenje — sámo prerokovanje. (H. Roskoschny: ‚Russland, Land und Leute‘ Leipz. I; 162.)

Po drugih Slovanih nisem mogel doslej ničesar zvedeti o takih prikaznih. Sicer pa prim. „second sight“ („das zweite Gesicht der Hochschotten“), Demokritos. Stuttg. [brez letnice] III; 12.

III. Vedeževanje.[2])

Slišali smo, kako si tolmači človek različna „usodna znamenja“ ter obrača ž njimi, kolikor mu je le môči, vodo na svoj mlin. — A ta „usodna znamenja“ niso v človekovi moči. To pa ne ugaja sebičnemu človeku. Zato je premišljeval, kako bi si sám bolj po svoji volji stvarjal taka znamenja, s katerimi bi mogel prisiliti usodo, da mu se razodene umetnost, ki ji pravimo „vedeževanje“.

Vedeževanju prištevamo tudi (praznoversko) umetnost, da vidi vedež lahko kaj takega, kar se sicer (po navadi) ne more videti, a sosebno to, da more spoznati tatove in čarovnice, tako tudi prisiliti kako stvar, prirodo ali pa duhove, da mu odgovarjajo neposredno na njegova vprašanja.

Kakor „orakel“ nekdanjim Rimljanom ni odgovarjal naravnost: „da“ ali pa „ne“, tako se godí (po navadi) tudi pri vedeževanju; kajti vraži ugajajo bolj „zapletene“ nego „jednovite“ (priproste) stvarí.

Istrska. ‚Kada je uščap (ščep), treba da pita (vpraša) sleznjiv človek[3]) vilazeć (izlazeć) mesec: „Misec, misec! kade (kde) si mi bival?“ — „Zad gore san (sem) slezene prebijal.“ — „Prebij je i meni!“ (tako treba reči trikrat), pak će se ozdravit.‘ (Zap. † J. Volčič.)

Češka. Ako hočeš zvedeti, bodeli kakšen bolnik zopet zdrav ali ne, pomaže se bolniku čelo s kruhom, ter se dá potlej kruh psu; ako pes kruh sne, ozdravi se bolnik skoro; ako pa ne, bolnik umre. („Květy“ 1839; str. 357.)

[1]) „Im fliegenden Hemdchen.“

[2]) Wahrsagerei, Wahrsagekunst; vedeževati (wahrsagen), po starem: vražati, vražiti, tudi bogovati. Prim. Mikl. „Lexicon palaeosloven.-gr.-lat. na str. 74. in na str. 38. p. b. „Bogъ“. Po Valvazorju (II; knj. VII, str. 475) imenovali so Slovenci po Kranjskem za njegove dobe vedeževalke (Wahrsagerinnen) — *boginje* („Boginae“); zato „bogovąti“ pri Trub. še = vedeževati.

[3]) Ein Milzkranker.

Kedar izgubi kateri pastir na paši (v travi) kako stvar, n. pr.: pipec ali sklepec .., pa ga ne more najti, ondaj meče kdo izmed tovarišev kvišku svoj pipec ali sklepec, ki pade naposled — če ne prvič, pa drugič, tretjič ali še kesneje — k izgubljenemu pipcu. (Sám videl za mlada — blizu l. 1832. — v Metliškem „logu".) Če je kdo izgubil krajcar, hitali (metali) so na višek krajcarje, dokler ni kateri pogodil. Očitno je, da se večkrat samó primeri tako, da se na ta način najde izgubljena stvar, ako se meče k višku ter pada na tla druga, podobna ji stvar.

Češka. Kdor kaj izgubí, poljubi naj zemljo trikrat, pa najde izgubljeno stvar. (Grohm. str. 227.) Prim. tudi Ččm. 1855; 328.)

Povedali smo uže v „Letop." l. 1886; 78—79, kaj počenjajo nekod slovenske in druge slovanske deklice na staro leto, o božiču (na sv. večer), na ‚kresni ali kresov' in sv. Tomaža večer, tudi na večer pred sv. 3 kralji, da bi zvedele, bodo li se v novem letu vdále (omožile) ali pa ne, kako mečejo namreč med 10. in 12. uro po noči[1]) črevelj „v níć" (čez glavo nazaj), in kako mora pasti, da se izpolni dekletu želja še pred letom. (Tudi to je vedeževanje, a navezano na posebne dni ali praznike.) Spominjamo se pa še, da dotičnih osodnih znamenj ne razlagajo vsi narodi jednako. (Gl. ondi.) — Na Zili mečejo deklice na kresov večer naměsto črevlja .. z nogo coklјo ‚črez ramo'; ako coklja pade takó, da je s prednjim koncem proti „nji" obrnjena, v svesti si je, da je ljubljenec ne bo zapustil. (Zap. g. Fr. Eller.) Prim l. 1868; 79. — Nekatera deklica teče pa na ta večer v drvarnico, zagrabi celo butaro polén ‚na enkrat' in jih nese v kuhinjo. Po ‚večernici' polena prešteje, in ako niso ‚na pare', ima upanje, da se kmalu omoži. (Ondi; zap. isti.) Primeri v Letop. l. 1885. 157 Metliško vražo (‚na badnik'), po kateri morajo pa biti drva „na par".

Po nekaterih krajih čeških mečejo mladeniči rožmarina v vodo, kedar peró ‚zdolaj' deklice perilo ali pa hodijo po vodo. Katera ujame rožmarinovo kitico, ta bode nevesta ónemu, kateri jo je vrgel v vodo. („Květy" 1846; str. 186.)

Jako mična je pri Grohm. na str. 117. 2. pripomnja, kako so vedeževali uže nekdanji Indijanci, ako je hotel kateri dobiti vse hvale vredno nevesto.

Češka. Katera deklica bi se rada vdala, in je bila povabljena na kako svatbo, naj objame t. j. oklene („sevře") nevesto, kedar pride iz cérkve od poroke, čvrsto z obema

[1]) Nemške deklice sosebno na staro leto, na sv. Andreja večer in Tomaža dan. (W. II; str. 218.)

rokama („v náruč"[1]), ali pa naj sede na nevestino mesto, kedar pojde nevesta plesat, dokler je še toplo. (Ččm. 1854; 535.)

V Istri pukajo (pulijo) zaljubljeni ljudje, ali taki, kateri bi se radi vzeli, „pêrca" (peresca) ‚na' marjetici (bellis perennis, Gänseblümchen), govoréč:

„Oćeš me, nećeš me,
ljubiš me, varaš me.

Zadnjega pêrca odgovor obvelja. (Zap. † J. Volčić.)

Primeri nemško (dolenje-avstr.) dekliško: „Er liebt mich, vom Herzen, mit Schmerzen, ein wenig — oder gar nicht." (Sám slišal večkrat sosebno na Dunaju.) Malo drugače priobčil to W. II; str. 222 ter dodal še pet drugih, kako povprašujejo nemške deklice, pa tudi nemški mladeniči, puléč peresca marjeticam i. t. d., óne po bodočem ‚možu', le-ti pa po bodóči ‚ženi'. Deklica bi rada vedela tudi to, bóde li njen mož **mladenič, vdovec** ali pa **starec,** zato izgovarja te besede po vrsti (nemški); mož pa: **devica, vdova, stara baba**? . . .

Češka deklica, hoté zvedeti, bode-li njen ženin ubožec ali pa bogatin . . poprašuje pri takem poslu takó (p. u. p.):

„Z trakařem? [Prideš li pó me] s samokolnico?
Z vozem? [Prideš li pó me] z vozom?
Z kočářem?" [Prideš li pó me] s kočijo?

Uže l. 1892. (141 in 142) priobčili smo iz „Črtic" (1), kako vedežujejo štaj.-slovenske deklice, če hoče katera zvedeti namenjenega ženiha. V Cerovcu na Štajerskem pa pravijo takó, da tisti dan pred sv. Andrejem ali [An]drašovim mora ‚deklina' (a brez ikakega posta) pojesti tri pšenična zrna, tedaj vidi v snu („v senji") svojega ženiha. („Kres" 1886; str. 272). Ondi čitaš popisano i drugo mično vedeževanje „z robcem", ki se pa tudi ne strinja povse z ónim v „Črticah" popisanim.

Kako vedežujejo slovenske deklice z drugimi slovanskimi in neslovanskimi tovarišicami vred, na badnik ali sv. večer (vlivaje svinec i. t. d.), da bi zvedela vsaka, „kakega stanú" ji bode ženih, popisali smo uže l. 1885. (str. 157 in 158).

Da bi se zvedelo, kedaj bóde poroka, ‚kolencá'[2]) na sveti večer déklica deklico k ‚prašičnjaku', in če ‚prešič' jedenkrat zacvili, bóde poroka še tisto leto; če zacvili dvakrat — drugo leto i. t. d. Če nič ne — potém se ne vé. (Kobaridska; zap. gosp. A. Gabršček.) Na Vrsnem pa pravijo takó: Na staro leto od 11. do 12. ure naj gre dekle k svinjaku ter vpraša

[1]) Nerodno je ponemčil Grohmann na 121. str. (štev. 919 češke besede: . . . „[at'] sevře — v náruč": ‚drücken . . fest beim Arme'.

[2]) Kolencáti: nesti [nositi] ‚štuporamo' ali oprtiv t. j. na hrbtu. V Trenti pravijo: nesti v koléncе (iz laškega: essere coccolóne, cocoloni, kauern, hocken). Gl. „Letop." 1882/83; 342 p. b. „kalónci"; iz „nesti v kolence" skrojili so si pa na Kobaridskem glagol „kolencáti" J. N.

prasiča takó-le (bolj natihoma): „Pfu, koc,[1]) letos?" — Će se oglasi, omoži se dekle še to leto; če se pa ne oglasi, naj vpraša „Pfu, koc, v drugo?" — in če je treba v tretje: „Pfu, koc, za tri?" Će se pa ni v tretje ne oglasi, naj ne upa v možitev ni tretje leto —in sploh nikoli. (Zap. isti.)

Na sv. večer in na večer pred „sv. Ivanom" (Kresom) mečejo pa dekleta na Kobaridskem „venec" ali pa tudi „svitek" — za vodo — ‚ob zadaj' na drevó. Će se ustavi (obvisí) prvič — je poroka še tisto leto i. t. d. (Zap. isti.) Tudi češka. (Gl. „Letop." 1887; 91.)

V istem „Letop." (91 i. d.) pravili smo, kako vedežujejo Slovenci in Slovenke z drugimi Slovani in Slovankami vred: po šopkih in vencih, ki jih mečejo dan pred Kresom na streho, in po cveticah, ki jih vtikajo na kresni večer v streho ali pa kam drugam zunaj hiše: v razpoke i. t. d.[2]) ter prerokujejo drugi dan — nekod pred solncem — po njihovi legi, oziroma po tém, ako zvénejo ali pa ne zvenejo, komu bode še pred letom umreti, a kdo ostane do drugega leta še živ.

Tako se nahaja še več drugih takih vraž, ki spadajo k „vedeževanju", tudi v predelih: „Badnik ali sv. večer in Božič" (l. 1885.), „Novo in staro leto" (l. 1886.). „Velika noč ali vúzem" i. t. d. (l. 1887.), „Jurjevo" in „Binkošti ali duhovo" (l. 1888.) „Pust" i. t. d. l. 1890. „Sv. Marjeta ali Margeta" i. t. d. (l. 1892.). Opozarjamo o tej priliki na to, zato da nam jih ne bóde treba pogrevati ter tratiti časa in prostora.

Će hoče deklica videti namenjenega ji žénina, mora na večer pred Kresom djati na mizo hleb kruha z nožem, potém pa .. začeti izbo pometati samo v taki obleki, kakoršno je nosila Eva v raju. Pri pometanju se ne sme nazaj obrniti. Po končanem delu mora pogledati skoz ‚koračo' proti mizi, a za mizo vidi namenjenega ženina. (Rož; zap. g. K. Pečnik.)

Po Kobaridski vraži, ki je ti jako podobna, postavi pa deklè ‚na sv. noč (k Božiču)' — na mizo hleb in zabode vanj nož: sama pa, kar najhitreje more — tudi taka, kakeršno je Bog ustvaril, — pometa sobo —, ‚ob zadaj', t. j. za hrbtom si pometa z metlo. Ko takó pride do vrat, naj se v hipu ozrè, ter uteče hitro skozi vrata, sicer jo duh „usojenega" ženina, ki se prikaže ob nasprotnej steni, zabode z onim nožem .. k vratom. Će vidi duha kakega znanca, — ta ji je „usojen". (Zap. g. A. Gabršček.)

Še več takih („golih") načinov i. dr. znajo Nemci. (Gl. W. II; str. 234 (362) in 235 i. dr.)

Poljska deklina skuha v isti namen na večer pred svetim Andrejem tri jedí iz sočivja, pogrne mizo za dvoje ljudij

[1]) Uprav kóce (-ta) ali kócek, nekod tudi kóčej: prasiček.
[2]) Na Zili jih devajo na okno.

in reče: „V imenu Očeta i. t. d. Amen". Bodoči ženin mora se ji zdaj prikazati, trikrat mizo obajti (ob-iti), a potém izginiti. (Kolbg. V; 311.)

Prim. tudi nemški način (M. Busch 1877; 324—325): a Nemka je o taki priliki takó ‚opravljena' t. j. neopravljena kakor Slovenka Kobaridska „na sv. noč" ali pa koroška ‚na večer pred Kresom". Na Zili trosijo dekleta (na kresov večer) koprive s soljo; na katero stran drugi dan najdejo koprivo nagnjeno, na tisto stran se bodo omožile — ali pa stopile v službo. (Zap. g. Fr. Eller.)

Kako vedežujejo **srbske** ‚devojke' na ‚Ivanj dan' (Ivanje, Kres) ali pa „uoči Ivanja" (dan pred Ivanjem), da bi zvedele, kedaj se bodo vdale, opisal je Vuk v svojem „Rječn." (216) in v knjigi „Život i obič." (67).

Srb.-luž. Nevdana t. j. neomožena oseba (pa tudi ‚neoženjena') zve svojo bodočnost lahko na staro leto (zvečer) ali pa na badnik takó: Nekdo vzame tri okrožnike, dene (skrivaj) pod jednega vejico rutice (Zweig Raute), pod drugega kúpec peska, pod tretjega pa ničesar ter jih potém povezne (na mizo). Kdor t. j. katera oseba bi rada zvédela svojo usodo, vzdigne kateri okrožnik hoče. Ako je bil óni, pod katerim je bilo peska, utegne zvedljiva oseba skoro umreti; ako se je pa namerila na ónega, pod katerim je bila vejica, vda se (oziroma omoží se) skoro. (Smol. 259, kjer se nahaja še malo drugačen način.)

Na Zili nastavljajo mladeniči slovenski na kresov večer ušesa skrivaj in skrbno na ‚leseno stópico'; ako čutijo v njej bobnanju podobno šumenje, prepričani so, da bodo — vojaki. (Zap. g. Fr. Eller.)

Na starega leta večer pa v mnogih hišah vedežujejo ‚pod klobukom'. Položijo namreč po šest klobukov na mizo in pod vsakega skrijejo kako reč, n. pr. pod 1. klobuk ključ, ki pomeni gospodarstvo, pod 2. prstan = ženitev, pod 3. mošnjo = bogastvo, pod 4. butaro = selitev (premembo prej, šnjega stanovanja), pod 5. ‚čečo' (punčico) = krst, pod 6. oglja = smrt. Vsak izmed navzočnih vleče po enkrat, pa ne sme vedeti, pod katerim klobukom je katera reč skrita. Za vsakim žrebanjem se reči na novo skrijejo. To, kar pomeni tista reč, katero je kdo vzdignil, zgodí se mu v prihodnje. (Zap. isti.)

Nekje na Kranjskem vrže prvo noč po poroki ženih svoj črevelj; če mu pade ozki konec proti steni, umrè mož poprej, če pa proti postelji, umrè žena poprej. (W. II; str. 218.)

K vedeževanju spadajo tudi tako zvane „**božje sodbe**" ali „**sodbe božje**" (Gottesurtheile Ordalien), od katerih se pričakuje — ali se je pričakovalo vsaj nekdaj, — da bode po

njih z božjo pomočjo dognano (razsojeno) do dobra, je li okrivljenec ali obdolženec kakega hudodelstva kriv ali pa nedolžen.

Uže v „Letop.“ l. 1879. (57 i. d.) razložil je bil učeni g. Fr. Hubad na drobno, kaj so „božje sodbe“, pri katerih narodih so se nahajale nekdaj ter se nahajajo, četudi ne več tako obilo, še dandanes; zato priporočamo č. čitalcem Hubadov izvrstni spis; — samo onim, kateri nimajo prilike čitati ga, a ne vedó še, kaj so „božje sodbe“, bódi povedano na kratko, da je bilo obtožencu, ako se je hotel opravičiti, prijemati ali nositi razbeljeno železo v rokah, ali hoditi po žarečih lemežih, metali so ga v vodo, sézati mu je bilo v vrelo vodo, ali pa bojevati se s tožiteljem, da dokaže, je li kriv ali pa ne. Kdor se ni opekel, v vodi, kdor ni utonil, kogar ni premogel nasprotnik; bil je nekriv ali nedolžen („rekši, da se je „očistil“). Mislili so namreč celó pogani to, kar verujejo kristijani, da pomaga pravičniku ali nedolžniku — sám Bog, da pride nedolžnost na dan, (oziroma, da pravični Bog ne more dopustiti nikdar, da bi krivičnik premogel pravičnika). Da izhajajo s premnogimi drugimi vražami vred tudi „božje sodbe“ iz poganstva, pričajo različni verjetni spisi. Pri nekdanjih Indijancih, vzhodne Indije prvotnih prebivalcih (‚Hindus‘), bile so navadne poskušnje z ognjem, z vodo, s tehtnico in s strupom ali otrovom. (Chr. Kuffner 44 i. d.[1]) Kateri zatoženec je mogel v roki držati železno razbeljeno kroglo, pa se ni opekel, óni je bil nedolžen; tako tudi óni, kateri je mogel potopljen dlje (časa) strpeti pod vodo. Poskušnja s tehtnico bila je taka: Najprej so tehtali zatoženca ter mu na glavo prilepili popisan list; nato so bramanci (duhovniki poganski) molili svoje molitve. Za tega (ta čas) tehtali so ga zopet. Ako je bil zdaj lažji nego poprej, nedolžen je bil. Poskušnja s strupom vršila se je tako: Zaužiti je bilo zatožencu mišnice in strupenih zelišč; če je ostal živ, verjeli so mu, da ni kriv.

Še-le v zadnji dobi razglašale so nekatere tuje novice nekega potnika poročilo iz krajev indijanskih, kako o velikem prazniku Bramovem mladi bramanci (bogoslovci), hoté pokazati vikšemu bramanu svojo nedolžnost, korakajo pod milim nebom vpričo velike množice ljudij bosi preko široke plasti žerjavice, tik katere je jarek poln vode; a vsak se opeče strahovito ter plane ónkraj žrjavice od prevelikih bolečin, (ki se mu znajo na spačenem obrazu), pri tej priči — v hladno vodo. Nevedno ljudstvo pa misli vendar o vsakem takem nesrečniku, (ki ostaje potém siromák hromák vse žive dni), da je bil vendar zagrešil poprej kolikor toliko.

[1]) „Sparziergg. im Labyr. der Geschichte“, Wien, 1824. I.

Navadna je ‚poskušnja z otrovom' še dan današnji tudi po mnogih krajih afrikanskih (med zamorci), med katerimi je ta vraža, da zakrivi vsakega človeka smrt kakšen drug človek. Da bi pa zvedeli, kdo je ta hudobnež, nosijo mrliča po mestu ali po vasi, rekši, da bóde pred hudodelčevo hišo ali kočo dal uže kako znamenje, da stanuje tukaj óni malopridnež, ki je kriv njegove smrti. Tega potém zatožijo in pravijo: „Izpij ta otrov; če nisi bil ti, ne bóde ti škodoval kar nič". — Da se take „božje sodbe" ne godé brez sleparstva, soditi nam je po afrikanskega popotnika G. A. Krause-ja[1]) besedah: „Kdor je bogat, podkupi otrovalca in ubóža, siromaku je pa umreti". („Wr. Famil. Journ." l. 1891, Nro. 180, str. 719.)

„Poskušnja z otrovom" o drugačnih okolščinah rabi tudi zamorcem v državi angolski (Angola) v južni Afriki. („Schor. Famil. Bl." Berl. 1884, 4. zvez., str. 168.)

Nekateri narodi (tudi učenjaki) mislili so nekdaj, da čarovnica ne more potoniti, ako jo vržejo v vodo, zato, ker voda ne trpi ničesar nečistega v sebi. (Wolf. „Beitr." 2, 370 i. d.) Ako so torej hoteli zvedeti, je li katera ženska, (ki so jo krivili (dolžili), da je čarovnica), res čarovnica, — vrgli so jo na vrvi v globoko vodo. Če se je potapljala, uverili so se, da ni čarovnica ter jo potegnili hitro iz vode; če je pa plavala po vodi (sama ob sebi), bila je čarovnica, (ki so jo potlej sežgali). Take vere ni — hvala Bogu! — zdaj več nì med našim, nìti med kakim drugim narodom evropskim.

Da so se „božje sodbe" ovrševale tudi pri Slovanih, dokazal je gosp. prof Fr. Hubad s pohvaljenim spisom svojim do dobra. Najdlje ohranila se je „sodba božja" pri Jugoslovanih v Srbiji, Hercegovini, Črni gori i. t. d. Po teh ‚pokrajinah', (koder je vladala „turška sila"), rabila jim je še s početka tega veka. Za poskušnjo rabili so vrelo vodo z razbeljenim železom vred[2]) za tatove in nezveste žene; mrzlo vodo v rekah pa za čarovnice („vještice").

Pa še dandanes nahaja se posebna vrsta „božje sodbe" med vsemi narodi evropskimi, in to ne med prostaki, nego uprav med . . . razsvetljeno (?) gospôdo: to ti je dvoboj; kajti i zastran tega modrovali so nekdaj tako, da Bog ne more dopustiti, da bi zmogel — krivičnik. — Dvoboj ni po tém takem nič drugega, nego praznoverski ostanek nekdanjih „božjih sodeb".

---

[1]) Znan je tudi po imenu „Malam Musa".

[2]) To je bila „mazija" (die Probe des glühenden Eisens u. heissen Wassers); „vaditi maziju": potezati razbeljeno železo z golimi rokami iz vrele vode. (Vuk: „Rječnik" p. b. „màzija" 341; prim. „Život i obič." Prim. tudi „Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini g. 1892, 127 i. d.

Dokazano je zdaj, da so imeli **Rusi** (poleg „božje sodbe“ z železom in z vodo) uže v desetem veku in pozneje še do 17. veka (celó pred sodiščem) za božjo sodbo tudi dvoboj.[1])

Največ vrst ‚božje sodbe‘ imeli so menda stari Nemci (‚Germani‘) tudi še potém, ko se je bila krščanska vera pri njih za korenila uže čvrsto; dà, pomnožili so poprejšnje poganske ‚sodbe božje‘ sčasoma za pravno (sodno) rabo še z novimi grozovitnejšimi. Pri nekdanjih poganskih prednikih njihovih ovrševale so se pa posebno te tri poskušnje: 1. z vrelo vodo, 2. z mrzlo vodo, 3. z dvobojem, ki jim je ugajal najbolj, zato ker so se preradi borili in vojskovali.[2])

Vedeževanje s kvartami ali praznoversko polaganje kvart, ki je navadno posebno pri Francozih[3]) in Nemcih[4]), a sosebno po mestih med preprostim in gosposkim ženstvom, — ni bilo našemu ljudstvu še znano za mojih mladih let, vsaj po Dolenjskem ne; v zadnji dobi hodi se pa preprostemu ljudstvu, (kajpak, za primérno plačo) ponujat neki Nebodigatreba zlasti po vaseh okoli ‚Lašč‘. Kedaj in kedaj slepari takó tudi kaka vlačuga ciganska. — Po Loki in po njeni okolici (na Gorenjskem) opravljajo ta sleparski posel same „ciganke“.[5]) (P. u. p.)

Védeževanje z bajanjem (čaranjem).

Na ta način se vedežuje, kedar hoče kdo ‚od usode‘ kaj skrivnega zvedeti po sili, bodi si po kakem znamenju ali pa po kakem ‚duhu‘. Takó se vedežuje, kedar hoče človek zvedeti n. pr., kdo mu je naredil, da je dobil kako hudo bolezen on ali kako živinče; — kdo je naredil kravi, da ne molze ali da ima krvavo mleko; — kdo je tat t. j. kdo je komu kaj ukradel, kje je ukradena stvar, kako bi se dala zopet udobiti i. t. d. i. t. d.

Bebec (a ne Slovenec), ki je hudo bolan ležal in ječal na postelji, mislil si je, kdo neki mu je ‚naredil‘. Pošlje po

---

[1]) Prim. „Letop.“ 1879; 63, 64 in 71; „Sloven. N.“ 1884, št. 137. (v listku) in „*Ill. Wt.*“ 1893, str. 118.

[2]) Osem (uprav devet) vrst pogansko- in krščansko-germanskih popisal je Klem. Fleischer. („Die bunte Welt“ 5. Jahrg. (brez letnice [1875?] Dresd., str. 620). Prim. tudi W. II; str. 227 (3. o).

[3]) Najbolj sluje po tej sleparski ‚umetnosti‘ znana Francozinja † Lenormand.

[4]) W. II; str. 224.

[5]) Od kod se je ta ‚umetnost‘ pritepla v naše kraje, uganeš lahko po tuji besedi „šlôgati“, kakor pravijo preprosti Slovenci po ónih krajih temu, kar zove Nemec: ‚[Karten] aufschlagen‘. (= Karten legen). Prvenstvo prisvaja Nemcem tudi več učenjakov nemških, ki trdijo, da je védeževanje s kvartami nastalo iz nekdanjega védeževanja z runskimi šibicami („Losen mit Runenstäben“). Prim. W. II; str 224.

znanega mu vedeža, da bi mu ga ta odal (ovadil). Slepar prihití, in dasi je bil zvédel uže po poslu, čemu ga je dal pozvati Bebec, povpraša ga vendar, kaj bi rad. Ko mu ta priobči (pové) svojo željo, odpravi vse ljudí iz sobe, vzame v roke skledico vode, ki jo postavi na mizo, prekriža trikrat v imenu Boga očeta, sina in sv. duha in vrže v skledico srebrnik. Potém vpraša: „Kdo je naredil temu človeku, I. A. ali I. B? i. t. d. Po tretjem vprašanju skoči srebrnik iz skledice. — Glejte čuda in — sleparstva! (Prilepil je bil namreč vedež uže poprej doma z voskom na srebrnik dolg las, ki ga je držal skrivaj na drugem kraju s prstoma ter potegnil ž njim naglo srebrnik iz skledice). — —

Nekemu gospodarju pri Banji lóki na Dolenjskem, (a ne pri Banji luki“ v Bosni) cépnila je bila na naglem krava. „Nekdo ji je naredil“, veli gospodar, in prejde vprašat . . . konjedérke. — Konjedérka ‚ga‘ svetuje, naj izreže iz óne krave žolč ter ga stlači ‚na hiši‘ pod lémez.[1]) A predno še to opraviš, reče žena, prisopihal bo óni, kdor je kravi naredil, in te prosil, da ne delaj tega.[2]) Ako se ga nečeš usmiliti ter pustiš žolč pod lémezom, sušil se bo potém krivec (krivičnik) po malem z žolčem vred; kedar se pa posuši do kraja žolč, konec bo i njega.“ — „Tako se je, dodá moj svedok, onemu gospodarju sin, res tudi zgodilo vse. Ko so začeli oča tlačiti žolč pod lémez, priteče vsa v strahu neka soseda, ki nam je bila ‚sóvraž‘, ter počne prositi očeta za živega Boga, naj ne delajo tega; oča pa nì ‚bé‘, nì ‚mé‘ tlačijo in stlačijo vès žolč pod lémez, da se je sušil tam po malem, in ko se je bil posušil žolč, poginila je res tudi óna grda baba.“

Povedal sem vse takó, kakor mi je pravil mladi svedok; uverjen sem pa, da se ni godilo vse do zobca takó, kakor mi je pravil on; kajti vem po izkušnjah, kako preprosti ljudje radi debelo lažejo o takih prilikah, a sosebno, če se tiče stvar „očeta“ ali pa „matere“. — Ako je zlobna soseda res umrla mahoma potém, ko se je bil posušil žolč, lahko, da se je samo primerilo tako; lahko pa tudi, da je umrla . . mnogo pozneje, t. j. da se je bil žolč posušil že zdavna poprej, a še-le po babini smrti domislili so se oča, da so šli gledat, kakšen je žolč; in ker so videli, da je res že vès suh, ménili so, da se je (do dobra) posušil istega dné, a zato ž njim vred i njihova sovražnica. — —

Kedar dobi krava krvavo mleko, svetujejo sleparski védeži gospodinji, naj pristavi krvavega mleka v loncu k ognju v peč; pa kakor bóde mleko pri ognju čedalje bolj vrelo, tako bóde

[1]) Sparren

[2]) Módra žena skrbela je na tihem ‚vemda‘ tudi za to, da se zvé po vasi, kdo je bil pri njej, čemu i. t. d. (Stavec).

ónega, kateri je kravi naredil, čedalje, tem bolj peklo v prsih. Da bi se oslobodil strašnih bolečín, gleda tak človek, da bi kakorkoli si bódi, odmaknil óni lonec od ognja; a zato pojde brez zamude v tisto hišo s praznim izgovorom, da bi mu posodili kako stvar. Če pride potém k ónim (babjeverskim) ljudem česa na pósodo prosit največji jim prijatelj, najboljši sósed i. t. d., mislijo, da je on tisti zločestnik (hudobnež), ki je naredil kravi, da ima krvavo mleko. — Lahko si mislimo, kako písano ga gledata gospodar in gospodinja; naposled pogladita mu pa tudi — grbo: on s palico, ona pa s popéčkom ali pa z metlo. (Slišal za mlada v Metliki.)

Taka vraža in tako vedeževanje (ali temu vsaj jako podobno, pa tudi drugačno nahajaš i med Čehi[1]), Nemci[2]), Moravci[3]), Slovaki[4])...

Temu načinu podobno je nekoliko i vedeževanje, če „vzame kdo kravi mleko“. (Po babjeverskih mislih „narejeno“ je kajpak i to). —

Ako je kdo vzel kravi mleko in se zato le malo umolze, nabere se kopriv in umolze mleka tiste krave, kateri je bilo mleko vzeto. Vse ‚vkupe‘ dene se nato kuhati v kotel. Kuhar naj vtakne potém v to kuhavo ‚sórnik‘,[5]) ter ga drži vsaj toliko časa v njej, dokler ne počne kuhava vreti. Kakor hitro pa začne vreti, jemlje ga iz kuhave in vtika zopet vanjo. To dé tistemu, ki je mleko vzel, jako hudo; zato priteče kmalu h kuharju ter ga pokliče. Ako bi se ta ne oglasil, pa bi óni póčil. (Ivanji grad pri Komnu na Krasu. Zap. g. K. Štrekelj.)

Štaj.-slovenski način gl. v „Črticah“ 18.

Najbližji nam bratje ónkraj Kolpe ravnajo pa tako: Će krava nima ali ne da mleka, treba razbeliti gnojne vile pa podstaviti kravi, da ‚cera‘[6]) nanje. To pomore, a čarovnica, ‚koja‘ je kravi naredila, mora nato priti v hižo, pa če je nikdo ne ogovori, ondaj ‚pokne‘; ako ji pa kdo na njeno moledovanje ali ‚pitanje‘ (vprašanje) odgovori, — izgine ‚brez kvara‘. (Dobra na hrvatski strani. P. u. p.)

---

[1]) Grohm. str. 134 (974), W. II; str. 266. — L. 1756. obsodili so bili na Češkem pastirja Jana (Ivana) Polaka na smrt, zato ker ga je bilo zatožilo več gospodarjev, da nareja njihovim zdravim kravam, da imajo krvavo mleko; tedanja razsvetljena cesarica Marija Terezija razveljavila je pa to razsodbo . . . („Zur Entstehungsgesch. der Theresian. Halsger. Ordnung, mit besond. Rücksicht auf das . . . crimen magiae vel sortilegii“. F. plem. Maasburg. Wien, 1880).

[2]) W. II. ondi.

[3]) P. u. p.

[4]) P. Dobšinský 60.

[5]) Klin, ki gre skozi sóro (svóro ali ‚sovro‘) pri vozu. Gl. „Letop.“ 1880; 189.

[6]) Prim. „cúrati“.

Še na več načinov znajo naši bratje onkraj Kolpe vedeževati ali „oddelávati“ o takih neprilikah (kedar krave nimajo mleka), tako da se hodijo k njim posvetóvat celó sosedje jim s kranjske straní. Obširneje o tem v predelu o „živinskih boleznih“.

Kakor je bilo za Valvazorja (pred 200 leti) po Kranjskem med kmeti takih „vedežev“ ali „vedeževalcev“,[1]) kateri so praznoverskim ljudem razodevali „izgubljene ali ukradene stvari“, a praznoverci so jim verjeli; tako se godí na žalost še dan danes, da veruje naše preprosto ljudstvo (sem pa tam) še ‚v take sleparje‘.

Zadnja leta zahajali so nekateri okradeni Slovenci, Kočevarjem sosedje, na Kočevsko k nekemu možicu, da bi jim pomogel s svojo vednostjo do ukradene stvari. Ker se je pa po vasi in po okolici zvedelo skoraj vselej, da je bil okradenec pri „tistem možu“, pripetilo se je včasih vendar, da je tat, (ki je bil zvedel menda tudi to novico), boječ se vedeževe „čudovite moči“, ukradeno stvar podvrgel po noči tako, da je prišla zopet gospodarju v roke. (P. u. p.) Ni čuda, če se je zbal tat (prostak), ko je slišal praviti po vsi okolici, kako je bil „tisti mož“ zažugal neznanemu tatu, če ne prinese ukradene stvarí zlepa, da jo bode moral nositi nazaj zgrda, t. j. hodéč ‚po samih nožih‘ itd. itd.[2])

Isti uzrok ali pa sleparski zmenek slutimo, ako se kdo usti, da bode (neznanega mu) tata „zagovoril“ in tako prisilil, da mu bode prinesti ukradeno blago na kakšen *drug kraj*, on (vedež) pa da ga izročí potlej okradenim ljudém, kakor se je zgodilo — ni davno tega — v Lescàh na Gorenjskem. (P. u. p.)

Ako hočemo zvedeti za tatove, kateri so nam pokradli, moramo jih ‚obzvoniti‘, predno prestopijo tekočo vodo. (V Motniku pri Vranskem zap. g. Kržnik.)

Prim. tudi „Črtice“ 233 in 234. Ondi čitaš dva načina, da prinese tat ukradeno blago sam nazaj.

---

[1]) Takim ženskam (vedeževalkam) rékali so ondaj Slovenci *boginje*. („Boginae“ piše Valvaz. 1689; II. VII, 475; „Bogina“ na str. 478); „bogovati“ rabil je Trub. (tudi Gutsm.) za ‚vedeževati‘, a „bogovec“ bil je nekdaj Dolenjcem = védeževalec (hariolus). Prim. Mikl. „Lexic. palaeosloven. „gr.-lat.“ 38 p. b. „Богъ“ (Bog). — Moravski Vlahi pravijo svojemu vedežu — zagovorniku „božec“, a zaničljivo „bohoň“ t. j. bogonj. („Osvěta“ 1880; I, 50.)

[2]) Kako se včasih ustraši tat, kedar zve, da ga iščejo, itd., o tém prim. običaj črnogorski, ki ga je Vuk natanko popisal v svojem „Rječn.“ na str. 698 p. b. „Cok“ (=Sok), po katerem se pa vrší vse brez kakega vedeževanja — samo na zvit način.

Čehoslovanom,[1]) Poljakom[2]) in Nemcem[3]) rabi v ta namen, da se zvé tat, večjidel sito[4]) ali pa (Čehom) namesto okroglega sita tudi ráz t. j. kolobár z nožicami vred; samo način je različen.[5])

Nekoliko drugače od onega v 1. opomnji v misel vzetega načina vrší se naslednji način češki, razglašen l. 1886. po mični očitni tožbi (razpravi pred kazenskim sodiščem. Istega leta pokradeno je bilo novcev v dol.-avstr. kraju O. iz nekega krčmarja ostaline (zapuščine).

Tašča pokojnikova sumnjičila je na tihem več ljudij, sosebno pa sosedo Marijo M. Naposled naprosi takozvano „češko čarovnico“ v ónem kraju, da ji je obečala razodeti pravega tata ali tatíco.

„Čarovnica“ povabi potém k sebi vse one ljudí, kateri bi bili lahko ukradli tiste novce t. j. vse one, katere je imela na sumu — tašča; dene na mizo sito ter mu zapiči na sredino nožice z obojim ostrim koncem. Za jedno držalo prime sama, za drugo pa velí prijemati po vrsti vsem povabljencem in povabljenkam. Dokler se je to godilo, govorila je češki: „Svatý Jane, pověz mi pravdu [povej mi po pravici], kdo to ukradl“. A ne ganejo se nožice pri nobenem; ko pa pride na vrsto Marija M., nagnejo se proti nji.[6]) „Ta je tatica“, zakriči zdaj „čarovnica“. Nji pritegne s posebnim zadovoljstvom i pokojnikova tašča. Marija M. neče se pa nikakor udati ti razsodbi ‚s sitom in z nožicami‘; neizrečeno razžaljena zatoži celó taščo in „čarovnico“ okrajnemu sodišču, ki je obsodilo obé zatoženki, vsako na deset dni v zapor, zato ker se ni moglo obdolženi Mariji M. po zakonu dokazati ni toliko, kolikor je črnega za nohtom.

Učeni Jak. Grim. trdi, da je bilo sita sukanje („das siebdrehen“) že v srednjem veku sploh navadno. (D. M. II[2]), 1062).

Po naših mislih zamenilo je sito sčasoma prvotni kolobár t. j. krog (ráz ali rís), ki so mu prisvajali nekdaj ter mu prisvajajo praznoverci še dandanes posebno moč. — Zato rabi Nemcem za tako vedeževanje tudi pravo kolo. W. II, str. 239 (370).

---

[1]) Grohm. 204 (1417) s krivo navedenim virom: sito (z nožicami t. j. škarjami vred); P. Dobšinský (Slovak) 94 istotako.

[2]) P. u. p. Prim. tudi Töppen 57.

[3]) W. II, str. 238 (369).

[4]) Nemcem sóseb podedovano sito („Erbsieb“), zlasti s podedovanim sv. pismom („Erbbibel“) s podedovano knjigo („Erbbuch“) in s podedovanim ključem, pa tudi z nožicami vred itd. (W. ondi).

[5]) „Květy“ 1846; str. 523, prim. Grohm. na str. 204 (1419).

[6]) Vidi se po vsem, da je za to skrbela zvita baba, (zdaj bolj na rahlo držeč nožice), ker se je bila uverila iz razgovora s taščo, da sumnjiči le-ta najbolj sosedo Marijo M.

A še več drugih načinov v isti namen imajo Slovani[1]) in Nemci.[2]) Dokazal je pa duhovito že Grohm.) da so si Čehi óna dolga načina (zagóvora), ki se nahajata v „Ččm.“ 1854-527—8 izposodili iz vražnega zaklada nemškega t. j. preložili z nemščine na češčino. Prim. Grohm. 202 (1415) in 203 (1416) z napisoma: „Das Diebsschloss („Zámek zloděje“), t. j. tatinska ključavnica.

Ta ključavnica, skovana iz samih ‚besed‘, ima v sebi tako čudno moč, da po končanem zagovoru (čujte, čujte!) kar primrzne tat (ali tatica), tako da prideš lahko brez opasnosti do njega (ali nje) in se uveriš, kdo je, ter mu otmeš ukradeno blago.

Petkrat se v tem prečudnem zagovoru ponavljajo znamenite besede (češki): „At' stojí [zloděj nebo zlodějka = tát ali tatíca] jako štok (!) a hledí (gleda) jako kozel;“[3]) (nemški): „Sie sollen stehen wie ein Stock und schauen wie ein Bock“; a baš po tem slogu[4]) („Stock — Bock“), ki ga pogrešamo v češkem zagovoru, sodi Grohm, jaz pa tudi po tujki „štok“ (namesto: „pařez“), da je bil češki zagovor res nekdaj preložen z nemškega.

Tako se je mnogo vraž zatrosilo iz nemščine tudi v slovenščino.

Ne moremo si kaj, da ne bi o tej priliki po resnični zgodbi zadnjega časa razglasili še jednega posebnega načina, kako zve okradenec lahko, kdo ga je okradel. — Ukradeno je bilo delavcu K. iz R. (na Sleškem) 40 nemških mark. Da bi zvedel, kdo mu jih je ukradel, odpravi se k slovečemu „čarovniku“ v F. ter ga vpraša, kaj mu je storiti. Ta mu velí: „Kupite si nov lonec in vrzite va-nj za tri noževe koníce solí, pa tudi tri krušne drobtine ter zabodíte v vsako po tri igle (šivanke). Te stvari kuhajte o polnoči na Oderski vodi. Čim začne voda vreti, zbadale bodo igle táta v srce tako, da bode prisiljen vrniti novce, ki jih pa bode že šest mark manj. Plača delavec za ta svèt dve marki in opravi vse natanko, kakor mu je bil naročil „čarovnik“; a tat se vendar ni hotel prikazati. Posrečilo se je pa naposled orožniku (žandarju) brez kakega „vedeževanja“ zaslediti novce, — samo tri marke manj, ki jih je bil že potrošil tat, okradencu po poli brat. („Oesterr. Volksz.“ z dne 2. marca 1894, Nr. 60.)

Rusi právijo takemu človeku, kateri zna táta najti, „znáhar“.[5])

---

[1]) Sóseb Čehoslovaní; gl. Ččm. 1854; 527—530; P. Dobšinský 94.
[2]) W. II, str. 238 (368) — 239 (370).
[3]) Namesto: „naj se ne gane, naj primrzne tát ali tatíca.“
[4]) Slog = Reim slišal sem l. 1848. na Notranjskem.
[5]) Kluger Mann, Zauberer (= čarovnik). (Fr. A. Pot. Slovar Lejpc. 1881; 119.).

IV. Kako se vêde človek proti naznanjeni ali spoznani usodi.

Od nekdaj je bil človek velik sebičnik. On ne zadovoléva s tem, da samo vé, kaj mu je po takozvani usodi namenjeno ali sojeno; nego bi rad vedel i to, kako se mu je ravnati pri bodočem dejanju. Po spoznani osodi svoji moral bi kajpak trpeti miren vse, karkoli se mu pripetí; ali taka doslednost ne ugaja umnemu in zavednemu človeku. Zato se trudi na vso moč, kako bi se izognil ali izmuznil neugodni usodi.

Kakšnih pomočkov so v ta namén sčasom izmislile ‚zvite buče‘ človeške, kažejo nam naslednji primeri:

Če ugleda človek (praznoverec), ki se je odpravil kam na pot, kako neugodno ‚znamenje‘ (n. pr. zajca), ki mu je pretekel pot), ali če sreča staro babo, vrne naj se domóv ali pa (pred babo) pljune naglo preko pota, predno pride ona do njega. (P. u. p.) Nekateri pravijo: „Pusti žensko na levi strani mimo sebe iti ter glej, da ogovoriš ti njo prej nego ona tebe“. (Črni vrh pri Idriji. Zap. † A. Domicelj.) Po češko-nemški vraži treba pa o taki nepriliki trikrat pljuniti in neoziraje se, dalje iti. Grohm. 220 (1517[1]) Nemec (na Sleškem) vrže, (predno díhne, zapazivši ‚neugodno znamenje‘) kamen preko pota. (W. I., str. 1.) Starogrški praznoverec (pogan) vrgel je, ako mu je mačka pretekla pot, tri kamene preko pota, ali se pa ni ganil, doker ni šel kdo pred njim [dalje po istem potu]. Teofrast.[2])

Slišali smo že, da če začne kokoš peti po petelinje, pomeni to različno nesrečo.[3]) Da bi pa vso to nesrečo odvrnili, tako kokoš hitro zakoljejo — ne samo v Pavlovcih („Črtice“ 69), nego tudi po drugih krajih slovenskih — ali pa ji glavo odsekajo, kakor n. pr. v Kompoljah (p. u. p.). Prim tudi „Ččm.“ 1853; 484; Grohm. 75 in 76; W. II; str. 269. — Slovak pa ubogi živali noge polomi ter vrže potém živo „hudiču“ v tekočo vodo. (Ondi.) — Nekateri **Poljaki** mislijo, da je taka kokoš (menda) obsedena t. j. da ima „hudiča“ v sebi, ter jo zakoljejo. (P. u. p.)

B. Vraža pa čara (čaranje, bajanje).

Vedeževanje hoče omejevati ali ovírati božjo voljo — božjo previdnost z (neodvratno) usodo, — čaranje pa s samovoljnim dejanjem človekovim.

---

[1]) Mačko ali mačka (p. u p. iz Kompolj; prim. str. 141; 5. op.).
[2]) Prim. tudi češko „Ččm.“ 1856; 64.
[3]) Teofrast: Ἠθικοὶ χαρακτῆρες (Ethikoi charakteres).

Kakor je praznoverska sreča in nesreča navezana na posebne dneve in dobe, tako i čare nimajo vselej in povsod jednake moči. Posebno ugajajo čaranju usodne dobe in nekateri usodni dnevi (s svojimi nočmi vred), kakor n. pr. „dvanajstere noči"[1]) Kres, Vuzem, Jurjevo i. t. d.[2]) Izmed dnevnih časov je najugodnejši čas ponoči, (sosebno med 11. in 12. uro, pri posebno skrivnih čarah pa o polnoči[3]). Zagovarjajo pa tudi za bélega dne. — Tudi na mesec (je li mlad ali star i. t. d.) treba gledati pri čaranju.

Kar se tiče krajev, ugodnih za čaranje, slujejo pri nas in pri drugih indoevropskih narodih najbolj razpotja ali razkrižja, soseb za ponočne čare, bodi si iz dobrega ali pa iz zlega namena. Na razkrižju delajo babjeverci ris ter hodijo va-nj, da se zapisujejo hudiču.

Varaš se pa, če misliš, da je „razkrižje"[4]) dobilo svojo čudovito moč stoprav v krščanski dobi po „sv. križu". Že stari Grki[5]) in Germani, da celo Indijanci prisvajali so razkrižjem veliko moč.[6])

Kedaj in kedaj se pa mora čarati v takem kraju, kamor nikdar solnce ne prisije" ali ,kamor ni čuti nikakega (cerkvenega) zvona'. (P. u. p.) Slišal nekdaj sam v Metliki.

Paziti je pri čaranju tudi na števila. Najugodnejša števila za čaranje so: 3, 7, 9 in 77. Pri zagovarjanju treba moliti samo po 3 ali pa po 7 očenašev in češčenasimarij. To kaže, da se držé ,čarovniki' in ,čarovnice' najrajši lihih (neravnih) števil.

Kakor se pri čaranju prednost daje lihim številom, tako tudi levi strani. W. I; str. 65 misli, da zato, ker je na levi strani srce. —

„Čarajo" največ skrivaj; vpričo koga drugega po navadi molčeč ali pa (zlasti zagovarjaje) zamolklo govoreč t. j. samo šepetajoč. Priliko sem imel nekdaj opazovati to, ko je stara žena (z iglo), ,križala' mladi deklici „poganico" (na očéh). Da si je govorila ,križaje' jako tiho, pa sem razumel tik nje stoječ vendar vsako besedo.[7])

---

[1]) Gl. „Letop." 1885.

[2]) Pri Čehih „Filip in Jakob", pri Nemcih „Walpurgis" (1. maja). W. I; str. 63; W. II; str. 73.

[3]) Samó o Kresu ima (po nemški veri) poldan posebno čarovno moč. (W. ondi.)

[4]) Tudi „križišče" ali „križi".

[5]) Teofrast piše n. n. m: „In če ugleda praznoverec kedaj katerega izmed ónih, ki se vlačijo, ovenčani s česnom, po razkrižjih, umiva se od glave do nog ter pošilja po duhovnic, da ga očistijo z morsko čebulo (Meerzwiebel, scilla bifolia) in z mladim ščenetom".

[6]) W. I; str. 63.

[7]) ,Molitvica' pride na vrsto med „zagovori".

Hrvatje in Srbi pravijo takim ženam, ki zagovarjajo bolezni, „bajalice“.[1])

I. Bajíla.

Bajila t. j. pomočki za bajanje ali čaranje,[2]) ohranjajo se do malega samo po skrivnem „ustnem izročilu“ od zaroda do zaroda v pojedinih rodovinah, ki jih skrbno skrivajo vsakemu tujcu. Sodil bi človek in slišal sem nekdaj tudi uže praviti starega Slovenca, da prehajajo take skrivnosti (bajila z zagovori vred) od očeta samó na sina, od matere pa samó na hčer; a po nemških praznoverskih zakonih jih ne sme po kakem človeku dedovati istega spola človek, nego oča sme razodeti in zapustiti tako skrivnost sami hčeri, mati pa sinu.[3])

Le nekoliko takih čar ali bajíl nahaja se po takozvanih „čarovnih spisih ali knjigah. A kdo bi verjel, ako ne bi čital „črno na belem“, da je na Nemškem — med „razsvetljenimi Nemci“ — takih knjigarjev (knjigotržcev), ki imajo od takih knjig največ dobička. Vzeli smo že v misel, da se je začel ta vzgled – na žalost! — posnemati tudi že pri nas ter se dajó nemške praznoverske knjige iz gole ‚dobičkarije‘ prelagati na slovenski jezik.

Ni davno tega, da mi je pravil neki Slovenec (prostak), kako mu je na železnici blizu Dunaja ponujal nekakšen človek na prodaj (za 3 gld.) knjižico, rekši: „Kdor nosi to knjižico s seboj, ónega ne more živa duša nì raniti, nì zaklati, nì prebosti, nìti ustreliti i. t. d.[4]) — Neizrečeno rad bi jo bil kupil naš rojak, tem bolj, ker ni bil še opravil vojaške službe ter je mislil tudi — na vojsko. Ker pa ni znal po nemški, bal se je vendar, da ne bi kupil mačka v vreči, ter se naposled premislil in rajši prihranil novce, dasi so bile po njegovih besedah „izkušnjave strašno velike“. — —

Očiten dokaz, kako rad veruje preprost človek še zmérom v „čudodelne moči“.

Med l. 1837. in 1840. videl sem v Novem mestu res nemška tiskopisa te vrste pri takih ljudeh, ki niso znali

---

[1]) „Bajati“ (stsl.) = fabulari (praviti), nsl., srb. in hrv. pa = incantare (uprav zagovarjati, ‚besprechen‘), osédobi pa tudi = čarati ali čarovati (hexen, zaubern). Prim. Mikl. „Lexic. palsl.-gr.-lat.“ 12; Vuk 12; Iv. Fil. 13. — Bajilo = Zaubermittel (Murko, Jan.-Bart. in Jan.-Hub.).

[2]) Prim. op. 1.

[3]) Kuhn und Schwarz: „Nordd. Sagen“ v predgov. na XIX. str. (W. I; str. 65.)

[4]) Jako podobna je ta knjižica po vsebini onemu čarovnemu rokopisu, ki ga je opisal dr. A. Wuttke I. na str. 70 v opomnji (*).

kar nič „po nemški“ ter so posojevali oba tudi drugim ljudem (znancem in znankam).

Na prvem čital sem napis: „Die sieben Himmelsriegel“, pod napisom bilo je pa natisnjenih sedem ključavnic („žabic“); vsebine ne pametim več. Na drugem ni bilo nikakega napisa; imel je pa v sebi nekako (nemško) „molitev“ s tem (nemškim) dodatkom: „Kdor nosi to molitev s seboj, ni se mu bati strele, in če se dene kaki porodnici na glavo, pa bóde rodila jako lahko.“ (?!?)

Med najimenitnejša bajíla slovenska štejemo takozvane **„črne bukve“** (črno knjigo). „Črne bukve“ krstil jih je menda slovenski narod po zvunanji podobi;[1]) kajti med črnimi črkami je tudi mnogo rdečih v njej. Tako je vsaj pravil mojemu poročevalcu oča, ki je videl „črne bukve“ nekdaj pri kmetu Žikovcu v Dolenji Vasi (pri Selcah na Gorenjskem), pa jih ni znal čitati.

Ne vé se natanko, kaj imajo „črne bukve“ v sebi. Po národni veri nahaja se v njih mnogo čudnega in skrivnega, tako da kdor ima take „bukve“, *‚zna uže več nego hruške peč‘*. Nekateri pravijo, da so v „črnih bukvah“ zapisane vse skrivnosti, — tudi bodóčnost. „Pojdi (če te ni strah) o polnoči na pokopališče in se ustopi tako, da ti bode stala jedna noga na posvečeni zemlji, druga pa na neposvečeni. Kmalu se bode oglasil mrtvec in začel prebirati iz „črnih bukev“ prerokovanje za bodoče leto in sploh vse skrivnosti, ki so imenitne za duhovnijo (župnijo). Ako bi bile obé nogi na neposvečenih tleh, ne bi ničesa slišal in zvédel; ako bi pa stal z obema na posvečenih, prišel bi mrličem ‚pod oblast‘, da bi te smeli raztrgati, ali ti pa storiti kako drugo škodo.“ (Iz Valtove Vasi na Dolenjskem. „Ljublj. Zvon“ 1882, str. 671.)

Oni kmet v Dolénji Vasi (pri Selcah) prerokoval je pa iz svojih „črnih bukev“ ljudem domá o belem dnevu vsaj za 50 let naprej, pa mu je — pravijo — obveljalo vse (?), tudi to, da bode njegovi hiši kedaj (po njegovi smrti) gospodar po imenu .. Janez. (P. u. p.) To ni nič posebnega; Janezov je po Kranjskem na prebitek.[2]) — Pa tudi za tatóve je pravil po tistih „črnih bukvah“. — —

„Kjer imajo ‚črne bukve‘, tam imajo tudi vedno dosti denarja.“ (Na Igu. P. u. p.)

„Črne bukve“ rabijo nekaterim zlasti ondaj, kedar hodijo zakladov kopat. (Kaj več o tém, kedar bodemo govorili o zakladih.)

[1]) Prim. zastran zunanje oblike nekdanje „črne bukve“ šolske.

[2]) Tirolska: Kdor hoče bodočnost znati, iztrgaj živi podlasici srce ter pojej (surôvo), dokler se še giblje“. Alpenb. Mythen 383 (W. I, stran 69). Dober tek!

„Neki cérkvenik,“ tako mi je l. 1884. pravil na Dunaju zgovoren pomorančar iz Vélikih Lašč, hrepenel je že davno po „črnih bukvah“ župnikovih („fajmoštrovih“). Nekega dne, ko je gorelo v župnišču („farovžu“), zgrabi mož iznašaje pohištvo i. t. d. iz hiše, naglo „črne bukve“, odnese jih skrivaj k sebi in prebira ter izpisuje iž njih tri dní in tri nočí.

Še le potem je povedal prežalostnemu župniku, (ki so mislili, da so zgorele), da jih je rešil on. Hitro skoči po-nje in jih prinese g. župniku, ki so jih bili neznano veseli. Kajpak, da jim ni povedal, kaj je bil storil.

Vtresel je Laščan še to, kako je cerkvenik njegovemu očetu, s katerim sta si bila velika prijatelja, večkrat skrivaj bral iz „tistih bukev“ vse, kar smo že slišali in še več drugih čudnih in prečudnih rečij. Dokler sta nekega dne pila skupaj v najbližji vasi, pobila je toča. — „Ko sta se z očetom vračala“ — pripoveduje Laščan nadalje — „brž po toči domóv, ter ugledata gredoč črn oblak popraša jih: „Vidiš li kaj?“ — „Oča, da ne.“ Zdaj napravi on s privzdignjeno levíco v zraku *locánj* (lok) in reče očetu: „Poglej zdaj izpod moje roke kvišku!“ — „In ko oča tako storijo, ugledajo v oblaku čarovnico v samem škrlatu.“[1]) — „Ako bi jaz hotel, vrgel bi jo precej z oblaka.“ — „Daj vrzi jo, vrzi, pravijo mu oča.“ — „Jaz bi jo vrgel, a veš, sedem let bi potrebovala, predno bi prišla domóv, tako daleč je domá.“ (Tako modro se je odrezal zviti cérkvenik. Kdo bi bil pač tako neusmiljenega srca!).

Isti Laščan pravil mi je tudi o nekem človeku iz Sodražíce (izr. Sódržce), ki je imel „črne bukve“, vzdignil več zakladov (?) ter obogatel, dokler mu niso zgorele o zadnjem ognju, dasi je imel zakopane v kleti; potlej je pa obožal, da mu je bilo prosjačiti (‚beračiti‘) naposled.

„Kolomón“ ali „Kolomónov žegen“, tudi „Kalamón“ ali „Kalamone žegen“, „mali“ in „véliki Kalamón“).

S „črnimi bukvami“ vred sluje po mnogih krajih slovenskih, (a zlasti po gorenjskih, pa po nekaterih dolenjskih, goriških in štajersko-slovenskih) tudi tako zvani „Kolomón“ ali „Kolomónov žegen“. Na svetlo je prišel prvič s tem napisom (v pokvarjeni koroški slovenščini): „To je tapravi inu tacieli Colemone-Žegen, kateri je biv vkeleranje[2]) taprvevo

[1]) Najbrže kakšen privid (Sinnestäuschung). Morda se je bilo primerilo, da je posijalo solnce za oblakom ter ‚škrlatasto‘ razsvetilo oblak s tako podobo. Kolikokrat se nam zdi oblak kakemu velikanu, konju, volu i. t d. podoben!

[2]) Zu Köln am Rhein.

bart vdrukan vtam lete 1321,[1]) noi v latinščeni šprachi vnkei dan, potam pa na nemško, sedei pa ta prvvo bart na sovenjo[2]) nonovo kvhan inu frišno pačan s. l. et a." Tiskana je bila slovenska t. j. poslovenjena knjiga brez letnice (po Šafařikovih mislih na Koroškem, okoli l. 1800 i. d.) 12⁰. 283 str. Vsebina (po Šafařiku): „Molitve, rote (rotitve), kako se vzdigujejo zakladi, kako ukradene stvari nazaj dobiti i. t. d. „Colomone" (izr. Kolomóne, sedaj Kolomón) je spakedrana beseda iz: ‚Kolman' ali ‚Koloman'. Kmetje pravijo ti knjigi: „Svetega Kolomana Žegen" (Prim. Šaf. 144 in Marn. „Jezičnik" XXII. leto 1884.; 77.[3])

P i s a n (‚prepisan') pa je bil óni „Kolomon", ki si ga je bil menda za 200 gld. kupil neki kmet iz Golice (1/4 ure od Selc na Gorenjskem), pa so mu ga potlej ‚poredneži' vzeli ter hoteli sežgati, zato ker je bil poln vraž; zvedel je pa vendar za pravega tatú ter mu odkupil svojo knjigo za 10 gld. (Pravil mi l. 1884. Jos. Bernik iz Dolenje vasi pri Selcah). Po njegovih besedah **„Kolomón nima tolike mocí kot „črne bukve"**.

Nekod pa rabi vendar tudi namesto „črnih bukev", ker čitamo v Jurčičevi knjigi (I. 71; 3. r.): „Koloman ali tisto pisanje, ki učí, kako se hudič — — kliče v ris".

L. 1879. zasledil je „Kolomonov žegen" pri kmetu Ant. Vrbiču iz Pristavlje vasi pri Št. Vidu (‚pod Sv. Rok') na Dolenjskem — gosp. Aleksand. Hudovernik. (Zap. isti.) Pravil mi je pa l. 1887. na Dunaju, da kmet ni hotel izpod 5 gld. dati knjige iz rok. Prepisal si je bil (A. H.) pa vendar napis (z izvirno pisavo): „To je ta pravi inu ta cieli colomone sfegen, kateri je biv v tam mestu Kelerejni ta pervevo bart udrukan v tam lete 1321 noi v latinsfzei sfprachi unkei dan, potam na nemsfko in sedej pa ta pervo bart na sovenjo na novo kuhan ino frisfno pezhan. (Brez letnice i. t. d.). Ta napis, ki se strinja do malega s prvim, kaže, da mu je najbrže tudi vsebina ista kakor prvemu.

Znan je „Kolomon" tudi š t a j e r s k i m Slovencem — vsaj okoli Celja, pa pravijo, da ga ne zna nìti v s a k duhovnik čitati tako, kakor bi bilo treba. — V neki kmetski hiši strašil

[1]) Očitna laž; l. 1321. ni bila še znana tiskovna umetnost, nego izumljena še-le okoli l. 1436—1438.

Pripomnja. *Večji del takih tiskovín in drugih knjižur tiskajo brez letnice, brez imena kraju (kjer je bila katera tiskana) in brez imena pisatelju ali založniku* — ali pa nalašč z lažnivo (mnogo starjo) letnico in s krivim imenom kraju, pisatelju in založniku – bodi si iz gole ‚dobičkarije', bodi si tudi iz drugih uzrokov. (Prim. W. I; str. 66.)

[2]) T. j. slovenjo [= slovenje, slovenski].

[3]) Šaf. veli ondi i to, da je ta knjiga jednačica (Seitenstück) knjigi po imenu: „Duhouna branua", o kateri kanimo govoriti malo pozneje.

je ‚kozel' (škratelj), ki se ga niso mogli odkrižati nikakor. Naposled zaprosi kmet pomoči g. župnika. Ko pridejo župnik ter začnejo čitati iz „Kolomona", pa je ‚kozel' kar izginil. (P. u. p.) Prim. tudi to, kar je pisal o „Kolomonu" dr. Jože Pajek v „Kresu" 1882; str. 272.

Na „Cirkljanskem" ali „Cerkljanskem" (izr. ‚Crkljanskem') imajo nekoliko iztiskov „malega" in 1 iztisek „vélikega Kalamona". — „Kalamone shegen", knjiga, če se prav spominjam, sredi prejšnjega stoletja tiskana, na pol nemška, na pol slovenska zmes, je po vsebini zbirka čarovniških rekov, kletev, zagovorov i. t. d. (Takov „Kalamon" je g. prof. Levec našel v Cerknem.) — Nekdo je od zlodja[1]) namesto zakladov zahteval „véliki Kalamon"; on pa mu je rekel, da tega ne more in ne sme, in da rajši pové za vse zaklade, kot da bi to storil; a ker ga mož drugače ni izpustil, vdal se mu je toliko, da mu dá (= da mu bode dal) zaželeno knjigo, ako dobí stavo. Stavila sta pa, da dobí stavo óni, kateri prej pride od mesta, kjer sta bila, do moževe domače hiše, in sicer naj gre mož prost po poti; škrateljnu pa sme napravljati zaprek (ovír), kolikor mu drago, in hodil bóde po grmovju, koder mu ukaže. Določita torej dan za tekmovanje, in do takrat prepregel je mož od risa do svoje hiše cel kos preje in jo prevezal takó, da je bil vozel pri vozlu; hudič naj bi vse te vozle odvozlal in prvi do hiše prišel ali pa izročil Kalamón. Mož je naglo hodil, a tudi hudič je bliskoma odvezoval, in mož ravno na prag stopi, ko hudič zadnji vozel odvozla in tik njega stoji. Stava je bila le na pol dobljena. Hudič izvleče Kalamón iz žepa ter mu ga vrže v hrbet s tako silo, da je takoj mrtev obležal. Ker je bil pa Kalamón njemu jedinemu namenjen, našli so mrtveca samega — brez Kalamona. (Zap. g. Ivan Jereb l. 1888.)

Kdor ima „Kolomon", na lahko napravi vsem svojim ‚drugom' t. j. tistim, ki tudi verujejo v „Kolomon" in v vraže sploh, vsakeršno nesrečo — sebi v korist. Za dokaz pripovedujejo Vrsenčani naslednjo dogodbo: „Nekateri Vrsenčani so šli na Koroško trave kosit. Ker so preveč zabeljene reči jedli (Korošci namreč silno belijo jedi s tolščo), bili so žejni, a vina ni bilo, vode so se pa bali. ‚Potožili so nekemu *gospodu*, ki je bil prišel ‚zraven'. Ta pa jim zapiči nož v drevo, a po nožu priteče presno mleko. Ko so se napili, vprašali so radovedno, kod neki je priteklo mleko. Reče jim: „Vidite li óne krave tam na pašniku? Vsem onim kravam sem odvzel ‚po nekaj' mleka, le trem ne, ker gospodarji trdno verujejo v jednega Boga; drugi pa smo si bratje *po Kolomonu*. (Zap. g. Andr. Gabrščček.)

---

[1]) Uprav „zlodéj", zlodéja, iz „zlo déjati" (delati).

Posebno Nemci obilujejo s takozvanimi „čarovnimi knjigami“, ki so po vsebini, (kolikor nam je znano), podobne „črnim bukvam“ in „Kolomonu“. Najimenitnejše izmed njih so te-le (iz katerih so najbrže ‚zajemale‘ tudi „črne bukve“ s „Kolomonom“ vred): 1. „Faust’s dreifacher Höllenzwang“, ki uči, kako človek hudiča in druge duhove lahko rotí (kliče) ter priklicane prisili k vsaki službi. Prišla je ta knjižura, ki je skrpana iz različnih drugih knjižur, na svetlo z lažnivo letnico 1404 ali pa 1407, po pravem pa še-le koncem 16. veka. — 2. „Romanus-Büchlein, gedruckt zu Venedig“. (Brez letnice). — 3. „Albertus Magnus“ bewährte u. approbirte sympathetische und natürliche egyptische Geheimnisse für Menschen u. Vieh etc. 3 Theile; Braband (!) 1839. — 4. „Der wahrhaftige feurige Drache oder Herrschaft über die himmlischen u. höllischen Geister u. über die Mächte der Erde und Luft. Vierte Auflage Ilmenau 1850. — 5. „Ein Büchlein, darinnen gar gewisse Sachen sein, welche jedem Menschen dienlich sein. (Rokopis brez letnice, na videz iz 18. veka. Oménili smo to knjižico že na 176. str. v 5. op. zastran vsebine na kratko. Na drobno (z vsebino vred) opisal je naštete in še nekatere druge „čarovne knjižure“ nemške W. (uttke) I., str. 66—71; malo manj jih je W. II., str. 176—179.

Nemški časnik: „Die bunte Welt“ 1876. str. 650 razglasil je pa med peterimi takimi bukvami tudi te dvoje, ki so vredne posebnega spomina: 6. Doctor Johannes Faust „Magia naturalis et innaturalis der Kabbala u. Clavicula, oder „*Schlüssel* des Salamonis, aufgefunden im Kapuzinerkloster zu Immenstadt“. (Brez letnice). — 7. „Biblia arcana magica“, das ist das Wunderbuch des Johannes Tritheim, Abt im Karmeliterkloster zu Cöln, handelt von der göttlichen Magie, dem Planeten- u. Geburtseinfluss, der Signatur der Kräuter, Mineralien, Thiere u. Menschen, dem Universalspiritus, den magischen Tincturen u. Arzeneien, Kristallspiegeln, hermetischen Geheimnissen, der künstlichen Lebenslampe, dem Offenbarungsspiritus aus Maithau, dem magischen Feuer u. Liquor, dem *Spiegel* Salomonis, in welchem alle Signaturen der Welt u. alle Geister zu erkennen, der magischen Kugel zur Erforschung des unter der Erde Verborgenen, den Geisterglöcklein, Ring-Ruthen u. Spiegeln, den höchsten Lehren der Magie u. Kabbala sowie den Geheimnissen des Geistes u. der Seele “ (Brez letnice.) Izrecno bodi povedano, da so v tej (7.) knjižuri — tudi rotila (besedila), kako se kličejo različni duhovi, natančen pouk, kako se vzdigujejo zakladi i. t. d.

Zastran Čehov prim. „Ččm.“ 1854, ki ima (str. 530—532) v sebi dolgo rotilo, kako je ravnati, da bi „duh“ (hudič) prinesel zaklad. Narisan je ondi tudi ris („kolo“). Ker treba

„sv. Koroni" na čast moliti 93 očenašev in ravno toliko češčenas'marij, zato je češki napis[1]) Grohm. (216) ponemčil tako: „Gebet zur heil. — Corona" (molitev k sv. Koroni).

„Duhovna branva" (bramba). Skoraj da neznana je osédobi že ta knjiga, tudi v popačenem koroško-slovenskem narečju pisana: „Duhouna branua, prad[2]) duhounah inu žuotnah navarnostah sakobart *per sabe nossiti,* u' katirej so močni žegni inu žebranje,[3]) kateri so od sama boga oznanuani, od te cirkle inu S. S. očetou storjeni, inu od Papaša Urbana VIII. unkadani, skuz s. Kolmana poterdnjeni bli, iz nemškigo u to suovensko Spraho sprabernjena, inu drukana u' Köln u' tam lete 1740." (12°. 180 str.) — Spakedrane besede: *vedno pri sebi nositi i. t. d.* kažejo, da nam je tudi to knjižuro, polno grdih vraž, prištevati „bajilom", zatrošenim iz nemščine med slovensko ljudstvo. Ko misliš, da je (na 96. str.) že konec, vidiš, da se na 97. začenja: „Duhouna vahta". Šafařik (132) misli, da je ime kraju „Kölln" nemara lažnivo. (Prim. tudi Marn. „Jezičnik" XXII; 28 in tukaj str. 179; 1. op.).

Spisovanje l. 1823. — Iz istega uzroka kakor „Duhovna branva" spada med „bajila" tudi iz nemščine na slovenščino preloženo „Spisuvanje 1823."[4]) List (pisan) 4°, na sredi prve strani s preprosto narisanim in pobarvanim razpelom. Pod navedenim napisom neposredno na 1. str. čitaš te besede:[5]) „Spisuanje (sic), katera (sic) je Jezus Christus le tem trem ženam Elizabeti, Brigidi in Megtildi razodeu" i. t. d. — Potém našteva Jezus (po njihovi želji), koliko je dobil od judov, ‚žlaferne', kolikokrat je bil udarjen s ‚pestio' na usta, kolikokrat na glavo itd. itd. Naposled (na 2. str.) napisano je pa: „Letu se je ‚žnešlu' v Jeruzalemu per božjimu grobu (?), in *kateri letu per sebi nosi, temu ‚na more' škodovati hudič, inu kateri bo tu* deržau ‚nabo' svojga lona zgubil dovekumai. Amen." (Priobčil g. Andr. Gabrščeк l. 1887 z Livka pri Kobaridu s tem dodatkom, da je v „Spisuvanju" in še v nekem drugem starem prepisu, ki nam ga je poslal, pomešano narečje, celega Tolminskega" . . bolško, kobaridsko in tolminsko . . ., in da je v ondotnih gorah premnogo takih prepisov in mnogo drugih praznoverskih molitev, ki prouzročujejo ‚čuda' i. t. d."[6])

1. Bajilom prištevamo po tém takem tudi praznoversko rotenje (rotitve, po starem „rote") ali zagovarjanje (za-

[1]) *„Zaklínání ducha, aby peníze přinesl."*
[2]) T. j. pred (s krivim sklonom) za seboj.
[3]) Molitve.
[4]) Čital sem nemški izvirnik nekdaj sám.
[5]) V nepravilni bohoričici: sh = š in ž.
[6]) G. poročevalec naj nam oprosti, da smo zbog pretesnega prostora jako skrajšali „Spisuvanje" in pri dodatku še iz posebnega uzroka izpustili — uzrok. Prepis „6 lat. maš" pride pa na vrsto v drugem predelu.

govore), ki jim pravijo včasih tudi ‚molitve'[1]) pogostem tudi „žegen", sosebno če rabijo v dober namén.[2])

Nekateri zagovori so brez pravega smisla — nerazumljivi, — a baš taki se zdé mnogim praznovércem najboljši. Nekateri so silno stari (podedovani) ter izhajajo bajé iz Egipta (iz Mozesove dobe), ali od Salomona ali pa iz Arabije.

Zagovarjajo zamolklo, roté pa na ves glas — sedaj ponevedoma menda po nekdanjih mislih (praznovérskih), da se zgodi to tudi res, če izreče kdo svojo željo jako živo (s krepkimi in resnimi besedami): to je „žive besede" moč'. Za detinske dobe slišal sem praviti v Metliki tako: Če je v starih časih (ali „v starem testamentu") n. pr. mati rekla detetu „ti volk", valje je postalo volk, ali če mu je rekla: „naj te vrag vzame", mahom je prišel vrag ter odnesel dete.[3])

Večinoma so zagovori zapovedujoči, nekateri pa samo pripovedujoči. Oboje bodemo videli pozneje iz različnih primerov, zlasti kedar bodemo govorili o boleznih in dotičnih zagovorih; samo jedno slovensko hočemo priobčiti že tukaj. Povedano bódi samo še toliko, da se jih nahaja med Slovenci mnogo manj nego pri Hrvatih, Srbih, Čehih in Nemcih.

Kačji strup (kako se zagovarja).

Erjavčeva izjava, ki jo je bil najprej razglasil v knjigi: „Domače in tuje živali v podobah" a potém v Letop. l. 1883. (337), svedoči, da se nahaja med ljudstvom slovenskim vendar še več zagovorov nego jih znamo, zlasti pa takih, s katerimi se zagovarja kačji strup; ali zagovorniki nečejo praviti svojih skrivnih („čarodejnih") besed. Vendar je slavni pokojnik hitro po prvi izjavi dobil po dveh mladih rodoljubih tri „besede" ali zagovore, ki jih čitaš lahko v istem Letopisu. Prvi zagovor rabi zagovornikom po Tolminskem, kedar zagovarjajo kačji strup; z drugim in tretjim zagovarjajo pa po Krasu in po Goriški okolici: *A)* „Kádar se noga izgáne (izvine)", *B)* „Kádar môdras ali zmé piči (uséka)".

Tudi meni je bilo lepo prositi, (pa tudi nekaj izpod palca izpustiti), predno sem l. 1883. preprosil nekega Slovenca (kroš-

---

[1]) „Molitva" tudi srbski. („Glasnik srps. uč. dr." XXII (1867); 174; sicer pa „basma" (Zauberspruch, Zauberformel).

[2]) Iz nemške besede „Segen", ki pa tudi ni prava nemška, nego iz lat. „signum" (znamenje). Prim. „Kolomonov žegen" in pri W. I; str. 72 (110): Feuer-, Fiebersegen i. t. d

[3]) Tudi druge „kletve", pa i „čestitanje" in „zdravice" razlagamo si s prvotno véro v „žive besede" moč. ‚Trkamo' pa s kupicami nazdravljaje (napijaje) nemara ponevedoma iz istega uzroka, iz katerega (tudi ponevedoma) ropoče ljudstvo še o godovnih slavljencem na čast. S takim ropotom („trkanjem") odganjali so namreč (po naših mislih) poganski narodi nekdaj tudi „bése" (zle duhove) pri zdravicah izmed sebe zato, da ne bi, kakor koli si bodi, naškodili prijateljstvu ali pobratimstvu. Prim Letop. 1885; 182.

njarja), ki je bil od Strug na Kranjskem doma, da mi je povedal (narekoval na pamet) ta zagovor „za kačji strup“.

„Stojí, stojí silna škala, na tì škali stojí sv. Jošt in „sv. Šempavz“[1]). Le-ta žival (ali ta kristjan ali to govedo) je popaden[-a, -o] ode hude živali. Prosim, prosita Očeta nebeškega, de tì živali (ali temi kristjani ali temu govedu) ne smé nič škodit', kakor otók[2]) gor, takó dol“.

„Zdaj moram pa molit 7 očenašev in 7 češčenas'marij na čast sv. Jošti in sv. Šempavzu in na čast Materi božji in smiljenemi Jezusi. Kjer je žival ugriznjena, tam se more (še pred molitvijo) križ narediti s palcem: v imeni Boga očeta in sina in sv. duha. — (‚Amen‘ pa ne.) Nato sebi križ t. j. 3 križe: na čelu, na ustih in na prsih kakor poprej. - (‚Amen‘ pa spet ne). Potém še-le se moli zgornja molitev na tihem, 7 očenašev in 7 češčenas'marij pa na glas. Po teh 7 očenaših in 7 češčenas'marijah moram narediti spet po rani križ (t. j. 3 križe brez „Amen“), tako tudi sebi križ (ali 3 križe „kakor s početka, pa spet nič „Amen“). V 24 urah mine najhujši otok. Toliko da človek izmoli, pa začne oteklina že oplahovati. „Jaz sám“ — rekel je — tega nisem prav verjel poprej, pa sem se prepričal že prvič pri neki kozi, ki jo je bil gad na paši ‚ugriznil‘ v jezik, in ta ves otekel. Ko sem bil pa molitvico i. t. d. izmolil, oplahnil je brž tako, da se je videlo.“ Tako je, kakor se je hvalil, pomogel od kačjega strupa tudi neki ženski (udaljeni) samo s kruhom, nad katerim je bil izmolil tisto molitev. „Zavžila je samo tisti kruh ter ozdravéla popolnoma“. Tako se je pohvalil namreč zopet — sám.

2. Včasih pa ne zadoščuje „zagovor na besede“, nego da bode jačji ter pomagal za dlje časa ali celó za vavek (zmeraj), treba ga zapisati. Pismeni zagovori so bajila za t. j. zoper vse, kar bi moglo človeku naškoditi na telesu ali zdravju in na njegovi (pozemeljski) blaginji sploh; odvračajo posebno bolezni (pri ljudeh in živini), ranjenje, čare i. t. d.

Hrvatje in Srbi pravijo pismenemu bajilu ali zagovoru „zápis“, Nemci pa s tujo besedo „Amulet“[3]) ali „Talisman“[4]). Ako hoče človek, da bi ga čuval zápis kakega zla: bolezni i. t. d., móra ga nositi vedno s seboj, a zlasti na golem životu:

---

[1]) Sv. Šempàs, tudi Šenpàs = Sanctus Passus. Po tem svetniku krstili so tudi kraj „Šenpàs“ (nemški „Schönpass“!) na Goriškem. Mislim, da je tudi v Letop. 1883 v tolminskem zagovoru „sv. Šenpav“ = „sv. Šenpàs“ (a ne sv. Pavel).

[2]) ó = u (otúk)

[3]) Iz arab. besede „hamalat“, abbildliches Anhängsel. (Sepp. II; 196.)

[4]) „Tal“ znači v sanskrtu „nositi“ [zato ker se po navadi nosi na životu). Gl. Sepp. II. 196 (3. op.). Tur. Talisman je pa naravnost iz perz. „talisme“.

na prsih i. t. d. V Bosni in Hercegovini navezovali so za turške vlade[1]) „zapise“ celo živini na rogove.

Po katoliškem delu Hercegovine nosijo deca na kapah tako obilo zapisov kakor drugod po ‚dinarski pokrajini‘.[2]) Zapis je listek, na katerem je napisana ali pa natisnjena kakšna molitvica, ki se deva v usnjeno ali platneno mošnjico ter nosi na bolnem delu telesnem.

Zanimljivo je dr. L. Glik v „Glasniku zem. muz. u Bosni i Hercegovini“ g. 1890. (45—55) opisal „Hamajlije[3]) i zapise u narodnom lekarstvu Bosne i Hercegovine“. Ondi čitaš n. pr. (str. 47.):

„Pošto (ker) zapisi uopće (v obče, sploh) mogu da brane od svake nezgode, to onda nema ni bolesti, od koje oni ne bi mogli očuvati“.

„U glavnom na svakom zapisu, prema vjeri (po veri) onoga koji je (ga) nosi, treba da ima ili molitvica, ili jedna rečenica (rék) iz biblije (sv. pisma), evandjelja ili kurana[4]), ili ime božje, znamenje krsta (sv. križa), ili slika kakvoga sveca“ (svetnika) i. t. d.

„Više puta (večkrat) svemu tomu nema ni traga (sleda), već bude i takih stvari zapisano, kojih niko ne razumije. A Bošnjak i Hercegovac vjeruje u zapis i ne znajući, šta je na njemu zapisano; jedno zato, što misli, da je to svetinja (sveta stvar) i da zato mora pomoći“.

O tej priliki naj vzamemo v misel i to, da je hotel Serenus Semoniens[5]) mrzlico odganjati s čudnim napisom, t. j. z nerazumljivo, rekli bi strašno besedo „Abracadabra“ (izr. Abrakadabra), ki jo treba napisati na tri ogle in potlej nositi o vratu:

A b r a c a d a b r a
A b r a c a d a b r
A b r a c a d a b
A b r a c a d a
A b r a c a d
A b r a c a
A b r a c
A b r a
A b r
A b
A

(Še drugače se ta beseda lahko napiše na tri ogle.)

[1]) Morda delajo to prostaki še dandanes?

[2]) „Im dinarischen Gebiet“. (Dr. M. Hoernes: „Dinarische Wanderungen“. Wien 1888; 113.)

[3]) Turška beseda, ki jo Vuk (802) tolmači tudi z izrazom „zapis“ i. t. d., nastala je iz arabske: „hamala“, obesiti (hängen, umhängen).

[4]) T. j. iz korana (pri Turkih). I. N.

[5]) „Serenus Sammonicus, cesarja Gordijana učitelj,“ . . . piše Ottov „Slovnik Nauč.“ 1888; 77 p. b. Abracadabra. Nekateri trdijo, da se je izmislil te skrivne besede cesarja Septimija Severa zdravnik za mrzlico, češ da se bode zbala mrzlica te strašne besede ter jo popihala pri tej priči. („Biblioth. der Unterhaltung und des Wissens“ V. zvezek 1877; 273.)

Ta čudna beseda rabi kot pismeno bajilo ali ‚zapis' še danes tudi Nemcem. (W. I; str. 75.)

Za primer (vérskih) zapisov „istočno-pravoslavnih“ priobčuje se iz navedenega „Glasn. zem. muz. i. t. d.“ (48) ta zapis, ki pravijo, da pomaga v boleznih sploh:

IIC	ЦХС
Ц	КА

(Pod tem znamenjem čitaš v cerkveno-srbskem jeziku zapisano): „Vo imja otca i sina, i duha svjatago. Amin! Kresta Tvojego gospodi životvornago imže smrt pogibe i mertvi oživotvoreni biše Božestvenim znamenijem i ninje iscjeli boljaščago raba (služabnika) Tvojego (I. I.), jakože pri Jeleni umeršuju djevicu“.

Na str. 49. istega „Glasnika“ čitamo tudi mično razpravo o turških („muhamedovskih“) zapisih, na katere pa zarad pretesnega prostora samo opozarjamo — zvedljive čitatelje.

Kako trdno pa veruje Turčin v zapise, svedoči nam ta zgodbica: Ko so ‚naši' v Bosni dražili nekega ‚bega', da bi ga bili ustrelili, da se ni ‚predal' za časa, odreže se mož oblastno: „Jok (ne), jerbo čuva me hamajlija“. Pokaže jim jo, a hitro zopet skrije. (P. u. p.) Slišali bodemo skoraj, kako se je varal!

Hrvati pravijo zapisu tudi „božak“. Dalmatinci čislajo posebno „veliki zapis“. M. Pavlinović: „Razgovor“ 1876; 14).

Staroslovenski se je „amulet“ zval „hranilo“[1]); osédobi rabi pa slovenskemu ljudstvu po nekaterih krajih za tak pomén tujka „škapulír“ ali po Levstiku (gl. Dun. „Zvon“ 1870, str. 312) „skapulír“[2]).

Po národni veri misli slovensko ljudstvo nekod, da brani („varuje“) človeka škapulir vsake nesreče ali nevarnosti. (Tržič in Kostanjevica p. u. p.), oziroma „vsake nesreče na duši in telesu, posebno tudi tega, da ne more postati hudodelec“. (Okoli Konjic na Štajerskem. P. u. p.[3])

Kako se posmehujejo sedanji razsvetljeni zdravniki preprostemu ljudstvu, ki veruje še v „zapise“ ali „škapulirje“; v XVI. veku zapisávali so pa take „zapise“ še tedanji —

[1]) Grški φυλακτόν; prim. stsl. „hraniti“ φυλάττειν, custodire (čuvati, varovati). Mikl. Lexic. 1096.

[2]) Po Ducange-u iz starovečne latinščine: „scapulare“, ki znači uprav ‚naplečnik', Scapulier (Schulterkleid der Mönche); ital. sedaj tudi „scapolare“, ki nas spominja glagola „scapolare“ (rešiti, osloboditi).

[3]) Neki Slovenec (od Strug pri Ribnici domá) odgovoril mi je pa, da nosijo ‚ondukaj' (ženske) škapulirje samo zato, ker je to nekaj božjega“. Prim. hrv. „božak“.

zdravniki sami ter jih priporočali, rekši, da so „čudotvorna“ zdravila. — Sv. treh kraljev imena, zapisana na papir in obešena na vrat, priporočali so za „pádečo“ (božjast). — Z besedami: „*Galbes galbat, galdes galdat*“ (zapisanimi tudi na papir) zdravili so bolne zobé. — Za besnost zapisavali so pa te čudne besede: „*Hax, pax, max, Deus admiax*“ na jabolko, ki ga je bilo bolniku snesti i. t. d. i. t. d. (Dr. L. Glik: „Glasn. zem. muz. u Bosni i Hercegovini 1890, I. knj. 47.)

Na Nemškem (in to na Virtemberškem) zapisujejo take čarovne zapise („Zauberzettel“) še dandanes — čujte, čujte! — nemški učitelji ter si prislužijo s tem obilo cvenka. Dajó jih tudi tiskati na debelo, kedar je velika sila za-nje. Ko je bila zadnja nemška vojska z Danci, kupovali so si nemški vojščaki v Hamburgu na stotine in stotine takih zapisov, ki so jih odhajaje na vojsko nosili s seboj ter celó goltali (požirali) jih, da jim ne bi mogla naškoditi nì puška, nì sablja i. t. d.[1]) — Tako je l. 1859. (o vojski na Laškem) dajal neki nemški knjigar tudi takih zapisov med ljudí t. j. med vojščake s tem poukom, da se ónemu, kateri bode govoril napisane besede, ne bode kar nič bati nì telesne, nì smrtne nevarnosti“[2]). (W. I; str. 75.)

Po Dolenji Avstriji je med (nemškimi) kmeti taka navada, da če potrdijo kakega mladeniča za vojščaka, gre mati brzo potém s kakim obeskom (Umhängsel), navadnemu škapulirju podobnim, v cerkev, kjer ga dá blagosloviti ter obesi na to sinu tako, da ga nosi o vratu na golem životu v ta namen, da se mu ne bi zlasti na vojski primerila nikaka nesreča. (P. u. p.)

Nekateri roditelji iz iste nemške dežele hodijo pa s sinovi še pred vojaškim náborom kam na božjo pot, največ v „Marijacelj“, kjer si omislijo svetih podobic — ali pa tudi svetinj (bronastih in srebrnih), ki jih morajo potlej sinovi nositi o vratu spredaj, viseče na gola prsa. (P. u. p.) Take svetinje nosijo, odhajaje v prvo vojaško službo ali pa na vojsko i mnogi Slovenci, Čehi, Moravci in Čehonemci — vsi v poprej omenjeni namen. (P. u. p.)

Novinci češki okoli Budejevic devajo si istotako, odpravljaje se uže v prvo službo vojaško, Marijaceljskih podobic (papirnatih) v klobuk. (P. u. p.)

Pa tudi pri ranjenih in mrtvih Francozih nahajalo se je za poslednje francosko-nemške vojske (l. 1870. in 1871.), kakor so poročali različni novičarji, dosti „škapulirjev“, ki po tém takem niso pomagali — kar nič. „Istotako nahajali smo, pra-

[1]) „Um sich schuss- und hiebfest zu machen.“

[2]) — „deren Hersagung vor aller Leibes- und Todesgefahr vollkommen sichere.“

vil mi je neki hrvatski častnik, „o zadnjem vstanku v Bosni in Hercegovini l. 1878/79. i pri mnogih **ubitih** Turkih in poturčenih Slovanih dosti „zapisov“ ali „amajlij“ (= hamajlij).

Da se delajo taki škapulirji (‚zapisi‘ ali hamajlije tudi med Srbi, pričajo besede Vukove „hamájlija od puške“ v „Rječniku“ 1852, na 802. str. p. b. Хамајлија“.

Zapis, da ne more (kakor kvasijo) človeku naškoditi nì puška, nì sablja (= nijedno orožje), složen je pri Nemcih iz posameznih črk brez kakega pomena; n. pr.: XXX b. X. Y. XXXX. E. H. XXXX.[1]) Tudi znane štiri črke: INRI (Jesus Nazarenus rex Judaeorum), ki jih čitamo na sv. križu ali razpelu, zlasti če se zapišejo navskriž $\overset{I}{\underset{I}{NIR}}$, rabijo Nemcem za bajilo, tako tudi peterokot („morska noga“ [2]) in po tri narisani istosredni (koncentrični) kolobarji, t. j. kolobar narisan v kolobar z imeni sv. blagovestnikom (evangelistom) z mnogimi brezmiselnimi besedami, med katerimi se nahajajo tudi besede: „*sator*, *arepo*, *tenet*, *opera*, *rotas*“. A teh 25 črk dajó — vsaj pred l. 1860. dajali so po **nemških** deželah uživati tudi živini, da ji ne bi naškodila kakova čara. (W. 1; str. 75 in 76.)

Ako čitaš besedi: „rotas“ in „arepo“ nazaj, dobiš zopet: sator, opera; „tenet“ ostaja **tenet**, čitaj ga naprej ali pa nazaj. — Vredno je spomina, da se je zatrosil ta tuji „zapis“ tudi med **srbski** narod, samo da izgovarjajo Srbi po svoje „šator“ nm. „sator“, torej tudi „rotaš“ namesto „rotas“, in da jim rabi ta zapis kot „basma“ (zagovor), kedar „glava boli“.

Dotikajoč se glave bolnikove reče se trikrat:

Tudi čitajoč n. pr. vrste od zgoraj navzdol, ali pa od zdolaj navzgor, — čuješ iste besede.

Š	A	T	O	R
A	R	E	P	O
T	E	N	E	T
O	P	E	R	A
R	O	T	A	Š

„Tenet“ ostaja tudi na ta način zmérom „tenet“.

Čudno je pa, da mislijo preprosti Srbi, da so to imena hudobnih duhov („nečastivih duhova“!), ki so morda v člo-

[1]) Prim. (W. I; str. 77) še „sladko ime Jezus“ J. † S, z dolgo molitvo (nemško), v kateri se našteva na drobno vse orožje, katero naj ne naškodi človeku.

[2]) To je nemški „Drudenfuss“ —. Srbi zovejo to znamenje na **pet** oglov „Solomunovo slovo“. (‚Glasn. srps. uč. dr.“ 1867; 184); nekateri zamenjavajo pa ta peterokot s šesterokotom —. Gl. Vuk: „Rječn.“ 1852; 700.

veškem telesu. (M. Gj. Milićević. „Glasn. srps. uč. dr.“ 1867; 173.) V rusk. „sborniku“ XVII. veka čita se pa, da je to premodrega kralja Salomona (!) umotvor („pečalj“). N. Saharov: „Skazanija russk. nar.“ I. (2. kn.), 45.

Kdor zna latinski, óni ugane lahko, da je ta „zapis“ umetno zložen iz lat. besed: „Sator tenet opera“, ki jih treba čitati tudi ‚nazaj‘ t. j. od prave na levo i. t. d.

Živ krst ne sme torej trditi, da je bil (z mnogimi drugimi „zapisi“ vred) tudi ta zatrošen iz jutrovih dežel: iz Egipta, Arabije i. t. d.; res je pa, da se je mnogo takih stvarij med druge narode evropske zatrosilo iz — nemških knjig. Spominjam se o tej priliki, da sem ta zapis pred mnogimi leti prvič čital v neki nemški knjižuri.[1])

Med srbski narod zasejalo se je pa mnogo praznoverskih zapisov in drugih pismenih bajil namesto pravih (prirodnih) lekov ali zdravíl za različne bolezni . . . tudi iz grških knjig, a sóseb iz takozvanega „Lječebnika“, ki je bil preložen z grščine na starosrbski jezik.[2])

Ker prostak (praznoverec) prisvaja večjo moč zapisom s tujimi ali nerazumljivimi besedami, zato rabijo prebrisani sleparji pogostem tudi hebrejska imena Bogu: Adonai, Elohim, Šadai i. t. d. (W. I; str. 78).

Z jugoslovanskimi „zapisi“ vred so tudi nemški različne podobe; za ‚škapulirje‘ rabijo pa Slovencem, a sóseb Slovenkam po navadi ‚svete podobe‘ (podobice svetnikov) na krpici kake tkanine: platna, sukna, svile i. t. d).

Da so **sv. 3 kraljev** imena i. t. d., napisana na znotranjo stran hišnih vrat po mnogih krajih slovanskih in neslovanskih, „bajilo hiši na obrambo,“ povedali smo že leta 1886. (95).

Zle oči ali **hudobno oko.** Belokranjski: „zločeste“ ali „slabe oči“. (Letop. 1893; 40), „slabe oči“ tudi na Krasu (Letop. 1879; 127 p. b. „runda“); „grde oči“ (v Metliki), „hud pogled“ (pri Kršk.), slab pogled (Trž. okol.), poreden pogled (pri Trgu). Nekaterim Slovencem rabi potujeni izraz „žleht (!) očí“, a meni namesto njega: „zle oči“, zato ker pravijo tudi nekateri Hrvatje (kajk.), Srbi, Čehi in Poljaki „zle oči“ . . . uprav pravijo m. m. Čehi zlé oči, Poljaki złe oczy ali złe oko, = nem. „der böse Blick“, „das böse Auge“; ital. „mal' occhio“ ali „occhio cattivo“ (napol. „jettatura“); gr. ὀφθαλμός πονερός (hudobno oko); lat. „fascinus“ ali „oculus

---

[1]) Če se ne varam, zvala se je: „Der Zauberkünstler“. Čital sem jo med l. 1840. in 1843. Naročil sem si jo bil iz Novega mesta z drugimi knjigami vred pri nekem starinarju Ljubljanskem.

[2]) Gl. „Narodne Novine“ (Zagreb.) 15. maja 1878, br. 114 na 3. str. Vemo, da je dosti takih „molitev“ tudi v „trebniku“ (pravoslavnem ritualu). —

obliquus" (M. Busch 1877; 287); rus. „durnoj" ali „nedobryj glaz" (Afan. I; 173; stsl. „prizorь očesъ" t. j. cerkveno-slov. (Linde p. b. „uroki".)

Vera v to bajilo (čaranje s samim pogledom) sluje kakor med Slovenci, tako i med drugimi Slovani, dà med vsemi narodi evropskimi in zapadno-azijskimi, ne samo arskega, nego i sémskega plemena. (M. Busch 281). Za isti pomén nahajamo „grozni pogled" (ghoram čaxuh) uže pri nekdanjih Indijancih. (Atharva Veda XIX; 3, 3 Prim. Grohm. „Abrgl." 155).

Ako pogleda človek *zlih oči*, t. j. tak, kateri ima „zle oči" ali „hudobno oko" človeka ali pa živinče, a sóseb dete ali mlado živinče, *uróči* ga pri tej priči: človek dobí (ima) úroke,[1]) uróčen je, kar se mu zna po tem, da ga boli glava, da omedleva, omedlí... in umreti ali poginiti bi mu bilo, ako mu ne bi pomagali ter pomogli za časa.

Slovensko ljudstvo misli sploh, da boli od úrokov glava. „Če kdo koga močno v obraz pogleda, ga s tem ‚vurči', da ga začne glava boleti". („Črtice 242). Prim. tudi pri Murku p. b. „vúrok".[2])

Na kratko: različne so bolezni in nesreče, ki jih prisvajajo po svetu zlim očem ozir. urokom[3])

A čudno, da so nekatera plemena slovanska zábila „zlim očem"... ime ter znajo samo njihov učinek, njihove posledice: uroke.[4])

Razlaga se ta učinek ali posledek takó: Mislili so si nekdanji narodi, ter mislijo še mnogi s e d a n j i, da ima zavist (nevoščljivost) zarad kakega drugega človeka sreče (sosebno pa lepote) tako moč, da neugodno deluje na-nj ali pa na kako stvar njegovo, katero mu kdo zavida, in da je zlasti oko, ki prenaša zavidljivi občutek (zavist) na kakšen predmet.

---

[1]) Stsl. uroki; rus. uróki (Dalj, Pawl.), nsl. urok, največ pa uroki (štajsl. vûrok, Mko., vûroki, tako i belokr., kakor ‚vuho' nm. ‚uho', zato tudi vuročiti, štajsl. vûrčiti („vürčiti"), *vuróčen*. štajsl. vûrčen („vürčen"); blg. in hrv. uroki in uroci; srb. urok in uroci; p. urōki; č. ourok. uřknutí, uhraničivost; česk-slov. úrek in úrok (Bernol.); nem. das Beschrein, Berufen, (tudi „Verschreien", „Uebersehen",) „Vermeinen" i. t. d.

[2]) Nemci pravijo: „Der böse Blick wirkt Krankheiten bei Menschen und Vieh, besonders Kopfschmerz, Abmagerung, Weichselzopf, Verkrüpplung, selbst den Tod. (W. II; str. 153).

[3]) Prim. Afan. I, 173; Saharov I. (2. kn.), 53; „Ččm 1856; 60; Grohm. 155 (1117); Kolbg: Pokucie" III, 132 (2) in „Lud" 1874, VII, (cz. 3) 93.

[4]) Nekateri so pa zábili izraz: „uroki" ter rabijo kako drugo besedo; n. pr. mnogi Rusi pravijo samo: „s glazu" ali „s glaza" (z očes ali z očesa — namreč: z l o). Gl. Saharov I. (2. kn.) 53. — Afanasjev govori (I. 173) samo o boleznih itd., ki jih uzrokuje „durnoj" ali „nedobryj glaz." Tudi Slovaku P. Dobšinskemu rabi (6) namesto besede „urek" ali „urok" sama „choroba" (bolezen).

Bavarci zovejo ta pojav še dandanes „verneiden". „Zavistь" navaja tudi stara srbsko-cerkvena „molitva o[tъ] očes prizora sirečъ za uroci mladencemъ." („Glasn. srps. uč. dr. 1867; 181—182). — Zle oči so zavidne. („Nedobryja glaza sčitajutsjâ zavistlivymi") piše Afan. I; 175.

Iz prvine bilo je torej „zlim očem" za uroke treba — zavisti; osédobi mislijo pa s Slovenci vred i drugi slovanski in neslovanski narodi, med njimi tudi Nemci,[1]) da škoduje človek *zlih očij* tudi nehoté, najsi ni pogledal kakega drugega človeka ali živinčeta i. t. d. iz zavisti.[2])

Strinja se s tem óna v L. 1893 (40) navedena „belokranjska", ki veli: „Če pogleda tak človek[3]) človeka (ali pa živino) in si [samo] pomisli, da je lep" torej osédobi brez kake zavisti, „omedlí óni, katerega je pogledal."

Nekateri Srbi pa mislijo, da morejo biti uroki dvoji: od *milosti* in od *zavisti*. (Glasn. srp. uč. dr. 1867; 180.)

Da ‚strašno škodi' *hudodno oko*, verujejo Slovenci sploh tudi po Goriškem. (‚Arkiv' 1854; 283.)

Tudi na potu more nahuditi „poredni pogled" (= hudobno oko). Če te sreča človek „porednega pogleda", pa te samo pozdravi ali vpraša, — kam si se namenil . ., pokvaril ti je srečo, t. j. oni dan ne bódeš srečen in ne mine ti brez kake god neprilike. (Pri Trgu ali Kostelu na Kranjsk.; p. u. p.)

Beli Kranjci mislijo, da dobí „zločeste oči" samo óni človek, kateri je *pridojén*[4]) t. j. če ga je mati že odstavila, pa počne drugič sesati". Ta vera je tudi med štajerskimi Slovenci („Črtice" 243), med Slovaki (Dobš. 6) in med Poljaki (Kolb. „Lud" VII, cz. 3; 93[5]).

Je pa še več drugih uzrokov. „Uroke napravi posebno lahko pogled takih ljudij, katerim so obrvi zraščene." Tudi po nemško-koroški vraži takó. (W. II; str. 153.) Nekateri slovenski Korošci pa trdijo, da ne morejo otroci nikdar dobiti ‚urok', nikar odrastli („odraščeni") ljudje, temveč le mlade živali. (Rož. Zap. K. Pečnik.[6])

Vlaško-moravska vera pa uči, da prinese nekateri človek že sabo na svet „zle oči". Kar tak človek pogleda, vse ureče („uřkne"). Kulda 1856; 131 (Grohm. 155).

---

[1]) W. I, str. 80; W. II, str. 153; M. Busch 287.

[2]) Kakor prisvájajo nekateri Slovenci zle oči vsem Ciganom, tako jih prisvajajo drugi narodi kakemu drugemu plemenu ali ljudstvu. Tako se je godilo tudi nekdaj. (Gl. ondi.)

[3]) Gl. tù 7. odstavek!

[4]) Smelo bi se prav po naše reči tudi „pridojénec".

[5]) Po češki vraži bóde pa tako dete potlej — mora. (Ččm. 1853; 473.)

[6]) Z Notranjskega zvedeli smo doslej samo toliko, da je vera v uroke še živo zakorenjena tudi ondod. (P. u. p.)

Da se dajo po belokr. národni veri uróčiti tudi nežive stvari, n. pr. vino, čitamo v Barlétovem spisu: „Iz národne zakladnice“ (L. 1893; 41). To se strinja popolnoma s pogansko vero rimljansko, po kateri je bilo môči uročiti n. pr. tudi vrte in stanovališča,[1]) spomenike, vrata, zidovje, ščite, posodo i. t. d. (M. Busch 290—293.)

Tudi po češki veri môči je uročiti („uhranouti“) ne samo ljudi in živino, ampak tudi stvari. (Ččm. 1853; 480), po moravsko-vlaški .. sosebno jedí. (Kulda 1856; 131.)

A kakšne so uprav „zle (zločeste, slabe i. t. d.) oči“? Po besedah:

„Poknile mu črne oči“

v Belokranjskem zagovoru (L. 1893; 41) sodil bi človek, da morajo biti „črne“. — Pa temu ni tako. Vsaj med srbskimi vražami (‚basmami od uroka‘) v „Glasn. srps. uč. dr.“ 1867; 179 čitamo, kako ugiblje bajalica, ‚od kakvih je očiju urok došao: ili od plavih, ili od crnih, ili od zelenih‘ . . .

Vendar prišteva tudi ruski narod zlim očem po barvi sosebno črne oči: „Bojsjâ (boj se) černago .. glaza (očesa); černyj glaz — opasnyj“ . . . (Afan. I. 173.[2]) Prim. nemško: „Menschen mit dunklen, stechenden, tiefliegenden oder geröteten und schlimmen Augen, besonders ‚alte Weiber‘ [3]) und Juden, vor allem natürlich die Hexen haben den bösen Blick; eben so Menschen, deren Augenbrauen zusammenstossen.“ (W. II; str. 153.) Prim. M. Busch 311, kjer čitaš i to, da prisvajajo Švabi čarovnicam prekaste očí („schielende Augen“).

Čeh pa veli: Ureče lahko vsak, kateri pogleda človeka pisano („se strany“) ali pa z neumitim obličjem. (Ččm. 1853; 480.)

Tudi po nemški vraži dobi človek, kateri se zjutraj ne umije, hudega pogleda moč. Dolenje-avstrijski kmetje ne puščajo nobenega tujca z neumitim obrazom v hlev, ker se bojé, da ne bi (z nesnažnimi očmi) urekel živine (M. Busch 310).

Kako se preganjajo uroki? Izmed premnogih pomočkov, zdravil ali „vraštev“[4]) slovenskih in drugih — navedemo naj jih

---

[1]) „Horto et foco contra invidentium effascinationes (dicari videmus in remedio satyrica signa)“ piše Plinij.

[2]) „Nedobrymi očami sčitajutsjâ: *a)* kosyja (prekaste); *b)* vygljâdyvajuščija iz-za boljših (velikih) nahmurennyh brovej (obrvi); *c)* černyja i. t. d.

[3]) Tudi poljska (Linde p. b. uroki).

[4]) Po navadnem preglasju večine slovenske namesto: „vračtvo“. Gl. pri Murku: vrač, Arzt; vračtvo (vračitvo), Heilmittel, Arznei. Tudi starosrb. je ‚vrač‘ = zdravnik (medicus); a sedanjim Srbom in Hrvatom je ‚vrač‘ = Wahrsager, Hexenmeister (Vuk) ali Seher, Magier (Fil.) Prim. Mikl. Lexic. 1862—1865; 76.

samo nekoliko; kajti da hočemo našteti vse, kolikor smo jih nabrali, — pobrali bi nam preveč prostora.

Na prvo mesto hočemo postaviti *vraštvo*, ki rabi najbolj Slovencem in drugim Slovanom. To ti je kupica (ali skleda . . .) čiste ali mrzle vode in nekoliko živih (žarečih ali gorečih) oglov = voglenov — brez dodatkov ali pa tudi z dodatki. Po navadi jemljó po tri ali pa tudi po več oglov.

(Naštevali bodemo vraštva navmes: za uroke, ki niso še nastali, in za take, kateri so že nastali.)

Kedar misli Slovenka, da ji je dete uróčno, vrže v kupico vode hitro tri *žive* ogle. Ako se usedejo na dno, znači to, da je dete res uróčno. Brez zamude umije mu skrbna mati s to vodo najprej obraz, dá mu je tudi nekoliko piti, ostanek (z ogli vred) pa izlije. (V Kostanjevici in po drugih krajih slovenskih. (P. u. p.) Vendar náčin ni povsod jednak. Po tri žive oglene („voglene") devala je v kupico vode .. tudi pok. mati (Bela Kranjíca) ter umivala detetu z óno vodo hitro ves obraz, a piti mu je ni dajala, pa je vendar odlaščalo mahoma uróčnemu detetu.

Štaj.-slovenski náčin. „Posebno oster pogled napravi celo odrastlim uroke, ki se pa lehko brzo odpravijo s tem, da se trije žareči ogleni vržejo [samo] v kupico mrzle vode; tri oglene je treba potém vreči v tri sobine kote." („Črtice" 242.) Prim. ondi še več načinov „s kupico ali skledo vode in s tremi ogleni" — brez dodatkov in z dodatki.

Posebno zanimljiv je ondi (prvi) náčin (z dodatki), po kterem treba vzeti skledo čiste vode in v njo dati tri ključe, tri žlice, troje vilice pa tri oglene. Če potonejo vsi trije, tedaj si mislijo, da je uróčil „ded"; ako pa ogleni zeló cvrčijo, in se ne vsedejo vsi na dno, tedaj je „baba" kriva. Tri oglene moraš potém v tri kote vreči i. t. d., potém je pa dobro.

„Če ogleni plavajo, je očitno znamenje, da dotični bolnik nima urokov, ampak drugo bolezen" . . . (Ondi 243).

Rus. Vzemi nepite, nenačete vode,[1]) iz peči tri ogle („ugoljka") in pribavi „četrtkove soli".[2]) Vse to deni v kupico, dihni nad njo trikrat, potém pljuni trikrat v stran. Potlej iznenadi brizgni bolnika trikrat, daj mu trikrat [iz žlice] srkniti („hlebnutь"), utiraj prsa proti srcu; glej, da se mu bode obličje drgnilo z robačo, a ostalo vodo izlij pod podboj („prítoloku") . . . Prim. N Saharov: „Skazanija russkago naroda." I. (1841); 2 kn., 53. Saharov misli, da se je vse to v ruske kraje zatrosilo iz jutrovih dežel.

[1]) „Vody nepity, neotvědannoj ni kěm."

[2]) T. j. velikega četrtka soli, na poseben način pripravljene; ž njo jedó Rusi o veliki noči tudi jajca. (Dalj p. b. „četvergova solь"; IV. 619.)

Češki način. Najprej se reče trikrat:

„Svatý, svátý svatý
Pan Bůh zástupu!

Potém vzemi kupico vode, vrzi vanjo živega oglja in govori:

Uřkla-li tě panna, pomahej tě (sic) sv. Ana;
uřknul-li tě mládenec, pomahej tě sv. Vavřinec (Lovrenec);
uřkla-li tě žena, pomahej tě sv. Magdalena i. t. d.

Daj nato bolniku te vode piti, umivaj mu ž njo lica in roke, a drgni ž njo žile. (Ččm. 1860; 58.)

Ako je kdo uróčen, pa se ne vé, kdo ga je urekel, vzame se (da bi se zvedelo) kupica vode, vrže va-njo štiri žive voglene. Če potone („potopi-li se") jeden, bil je — mož; če potoneta dva — bila je žena; če potonejo tri — mladeneč, . . . štiri — deklica. Da bi se pa tudi pomoglo uročencu, reka se h krati: „Uhranula-li te žena, pomoz ti sv. Ana; uhranul-li tě muž, pomoz ti sv. Duh i. t. d. („Ččm." 1853; 480.)

Srbska bajalica dene pred-se „čanak" (leseno skledo) ‚nenačete vode' . . ., a na lopatici („vatralju") vzame dosta živega oglenja („živa ugljevlja") pa s kleščami kuhinjskimi ali pa „vrhom od noža" oglen za oglenom spušča v vodo namenjajoć („namenjujući") t. j. vprašaje se, od kakih oči so uroki („od kakvih je očiju urok došao"), ali od ‚plavih', ali od črnih ali od zelenih, pa kateri oglen pade uprav na dno, takih oči mož ali žena urekel (urekla) je bolnika Zdaj ugiblje, kdo je urekel. Tačas maha s kleščami navskriž po vodi . . ., ‚zeva' in govori razne zagovore („basme"), a največ tako: „Idi, boljo (bolečina) i u goru (hosto) i u vodu, u visoke visine, u duboke dubine, (globočine), gde pevac (petelin) ne peva, gde koka ne kakoče". („Glasn. srps. uč. dr." 1867, 179.)

Prim. ondi (181, 8) in Krajinski način, t. j. kako v Krajini [Negotinski[1])] odganjajo „urok" ali „prostrel" z živim oglenjem, vodo in bosiljkom ónemu, kateri je že „prostreljen" t. j. uróčen.[2])

Poljaki (krakovski) ‚oddelujejo' tako: V posodo polno vode vržejo se tri kosčki rženega kruha („żytniego hleba") in tri žareče ogle („żarzące *się* węgle"). Če utone („utonie") kruh, urekla je baba poprej; če pa oglje, urekel je mož. Urečenec („urzeczony") utira si zdaj po tem takem oči s spodnjico (indro) ali pa s spodnjicami (sviticami). Razen tega bolnik malo te vode pokusi, ostalo pa izlije na ognjišče i. t. d., i, t. d. (O Kolbg. VII; cz. 3, 93.) Nekod pa devajo po 7 oglenov in 7 kosčkov kruha v skledico vode. (Isti III; 94); a nekateri

[1]) Gl. Vuk. rječn. 297 p. b. „Krajina".
[2]) Po Iv. Filipoviću je pa „prostrel" = Milzbrand (vranični prisad ali črmnica) i. t. d.

mečejo v kupico [mrzle] vode živih oglenov — neštetih. (Varšava, Przemyśl i. t. d. P. u. p.)

Videli smo v vseh naštetih slučajih, da treba, kakor smo rekli, čiste (ali mrzle) vode; da pa ne ostane na cedilu latinski pregovor: „Nulla regula i. t. d.“, kuhajo v nekdanjem ‚Bidžovskem‘ okrožju na Češkem vodo in mečejo va-njo oglja samo zato, da bi zvedeli, je li dete uróčno ali pa ne — na znani način. („Květy“ 1846; str. 187); Grohm. 155 [1126].

V izjemo (izimek) spada i to, da zadovolévajo[1]) Dobravičani samo z jednim „gorečim oglom“. Prim. L 1893; 40 (1).

Po **čeho-nemškem** načinu treba v kupico vode hitati celó po 9 kosčkov kruha in po 9 oglov, potém pa iz kupice piti na križ t. j. na štirih mestih njenega roba in ostalo vodo izliti na tečaje (pri vratih). Grohm. 156 (1129). — Zadnje besede spominjajo nas ruskega načina, po katerem se ostala voda izlije pod podboj.

Bolgarski način. Bolgari v Tatar Pazardžiku in njegovem okrožju v Traciji — ovijó otročnici glavo z belim platnom, da je ne bi kdo urekel. — Ako je pa n. pr. dete že urečeno ter se začne jokati, denejo tri oglene najprej na opeko („kepenuga“), a potlej ga pokadé z brinjem. Še-le potém vržejo 3 oglene v skledico vode, umivajo s to vodo detetu obličje, dajejo mu je malo v usta . . . ., a naposled napravijo detetu črno znamenje na čelu. (Po Čolaku. „Dragoljub“ 1868; str. 14).

(Nekoliko drugih vraštev — brez vode in oglja).

Če misli mati, da ima dete uróke, oslini si samo prste in mu pomaže s slino očí; pa je dobro. (Na Gorenjskem; p. u. p.[2]). Če takov človek, [kateremu so obrvi zraščene], otroka pogleda, naj hitro kdo trikrat pljune, pa bóde dobro. Vraštvo za vuroke [pri odrastlih] je pa najboljše to, da človek, kateri je, zvurčen, pljune devetkrat na členke prstne na roki, pa si izmiva s temi slinami oči i. t. d. („Črtice“ 242. Prim. ondi še več drugih štaj. = slovenskih vraštev).

Češk. V Mladi Boleslavi vtíkajo matere hčerkam v obleko po kosček kruha in solí, da jim ne bi nahudile „zlé oči“. (Grohm. 156). — ‚Proti uroku nosi se kaj rdečega.‘ (Ččm.

[1]) Tudi v „Letop.“ 1891 (269) čitaj *zadovolêla* namesto: „zadovoljila“. Dovršnik „zadovoléti“ (brez „se“), ki sem ga slišal nekdaj med ‚Bel. Kr.‘, je = nsl. „dovoléti (*v. pf.*), zufrieden werden (sein), befriediget werden. Prim. Mikl. Lexic. 168 p. b. доволѣти (dovolěti) in Janež. Hub. „Slovar“ 1893; 802 p. b. „zadovoléti“ (*v. pf.*), zufrieden werden, a po moje „zadovolévati (*v. impf.*) zufrieden sein, sich begnügen.

[2]) Tudi štaj.-nemška, samo da treba poprej v levo roko pljuniti 3 krat. (P. u. p.)

1853; 478). Ako je kdo uróčen, naj se 3 krat podrgne po sencih. Grohm. 155, kjer je še več drugih n. pr. Ako je uróčno kako dete, in ne more spati, treba obrisati samo — kljuko pri vratih, pa se potolaži i. t. d.

Če se porodi (v Rojanu pri Trstu) v kaki hiši dete, pa živí v njej kakšen človek, ki mislijo, da ima ‚slab pogled', in da bi morda naškodil detetu, iztrgajo rešetu dno, in pretaknejo, da se ne bi zgodilo kaj takega, dete trikrat skozi obod — (drugič in tretjič znad oboda). P. u. p. V Slamni vasi (blizu Metlike) rabijo namesto oboda — obroč. (L. 1893; 40). Slišali bódemo, da spada tudi obroč med bajila.

Znamenita načina **srbska**, ki nam kažeta, kako je narodna domišljenost urok poosebila, ter si mislijo preprosti Srbi nekod, da je to živo bitje moškega in ženskega ali celó vsega trojega spola:

V Levču govorí namreč bojalica, pri uročnem detetu tako (v izvernem jeziku): „*Urok* sedi na stolici, *uročica* pod stolicom; urok uriče, uročica odriče. Beži uroče u goru, u vodu; tu ti mesto (sic) nije.“ To se reče tri puta, lizne se dete jezikom i prozevne nekoliko puta.

Okoli Šabca (Šabac) pa tako (tudi v izv. jez.): „*Urok* sedi na pragu, *uročica* pod pragom; urok uriče, uročica odriče. Urok skoči, *uročiće* podavi.“ Govoreći ovo valja dete trljati po čelu, po obrvama, opruženom šakom prekrstiti ga po licu i povuću ga za nos cvrkutajući mu usnama .... („Glasn. srps. uč. dr.“ 1867; 180.) Prim. tudi N. Beg. 1887; 163.

Nemški. Če ima dober človek slab pogled, lahko popravi kvar — z drugim pogledom. (Oldenb. — W. II; str. 153.)

Med vraštvi nahaja se pogostem pri Slovencih (in drugih narodih) tudi pljuvanje, nekod samo na sebi, nekod pa s kakim dodatkom. Prim. L. 1893; 40—41 in spredaj ruski način.

Nekatera **Rusinka** (tudi **Poljakinja**) pljune samo po 3krat na stran (ničesar drugega), kedar misli, da bi ji morda naškodilo, ako jo je kdo (a zlasti kakšen moški) pogledal srpó ter nemara urekel. (P. u. p.)

Novogrk pljune pa celó kakemu veljaku, ako misli, da je „zlih očí“, — drzno v obraz. (Dr. O. Henne am Rhyn. „Reise durch das Reich des Aberglaubens.“ Leipz. 1893; 126.) Slišali bódemo malo pozneje, da se je zgodilo nekaj takega v novi dobi celó med štaj. Nemci.

Pljuniti mora tudi človek, kateri pogleda mlado živinče (tele), da ga ne bi uročil. (Pri Konjícah; p. u. p.). S to slovensko vražo strinja se tudi nemška. Toliko da sem bil l. 1885 v Dombachu[1]) blizu Dunaja stopil v hlev, da bi videl ‚novo-

[1]) Pri Neupurkersdorfu.

rojeno' tele, reče mi naglo gospodinja: Prosim, pljunite. („Ich bitt', auszuspucken"). — Kaj pa da sem (smejoč se izpod brka) ugodil preproste Nemke prošnji, drugače bi se bila še zbala za svoje „lepo" in veliko tele.

V Rodiku in Povirju (na Krasu) nabirajo rúndo (ruta divaricata) v lék ,od slabih očí' ali od urôka, in da se z njo pokadé, kedar jih kaka slabost prime. Tudi v Trstu, sosebno v starem mestu, babe rade stavijo rundo na okna, da jim vešče in „hudobne očí" ne škodijo. (Letop. 1879; 127 p. b. „Rúnda".)

Po besedah na str. 16 v „Razgovorih" Pavlinovićih[1]) sodimo, da hodijo Hrvati (dalm.) — brez dvojbe po stari navadi — duhovnika prosit še dandanes, ne samo zapisov, nego i „moči" (svetih ostankov), da bi jih nosili, a ti da bi jih „čuvali od *uroka*".

Dozdeva se nam, da je to pokristijanjena — vraža poganska; kajti že stari Grki in Rimljani obešali so sebi, deci in živini svoji različne zavratnice s podobo kakega malíka itd.[2])

Med Arbanasi (Albanezi) slikajo kristijani deci „križ" na nos; muhamedovci pa „polumesec". Dr. O. Henne 1893; 126). Oboje se nam zdi popolnoma razumljivo; a vredno je spomina, da so stari Grki in Rimljani (dasi niso bili ter niso mogli biti ,muhamedovci') izdelavali svoje amulete tudi na „polumeseca" podobo („μήνισκοι, lunulae"). M. Busch 289.

Če uróči človek, kateri zna, da je zlih oči, koga (ali kaj) nalašč — iz zavisti, spada to v „čaranje iz zlobnega namena", ki pride na vrsto v posebnem predelu.

Vzeti nam je pa tukaj v misel še tretjo vrsto urokov, ki ne izhajajo iz zavisti, nego iz hvale (pohvale). Ako namreč hvališ (pohvališ) kakega človeka (zlasti pa dete), tudi mlado živinče, ali — kar je isto, — ako se mu čudiš, kako je lepo i. t. d., mislijo praznovérci — in takih je še mnogo celo med gospôdo, — da mu škoduje taka hvala, najsi je ,odkritosrčna' — brez ikake zavisti. Isto velja o hvali (neživih) stvarij (kar se nam zdaj še najneumnejše zdí).

Tudi to vražo nahajaš ne samo po jutrovih deželah, ampak tudi po evropskih.

Da lepih otròk, živinčet, pa nì lepih stvarij človek ne sme hvaliti, to čudno vražo pogansko, razlagajo učenjaki, rekši, ker so poganski bogovi kot ,nadčloveška' bitja ljudem zavidali vsako srečo, torej i lepoto, zdravje, bogatstvo i. t. d., zato da se ne bi umrljivci navzeli napuha ter hoteli jednaki biti — bogovom.

[1]) Zadar. Brzotiskom „Narodnoga Lista." 1876.

[2]) Vero v uroke pri Dobrovniku (Dubrovniku) opisal je „Globus", Braunschw. 1870; str. 381.

Boječ se zavisti (in maščevanja) svojih bogov, mislili so si pogani, da kaže torej molčati o takih stvareh, a ne bogov z glasno hvalo (z besedami) opozarjati na-nje.[1]) Pa nìti s pogledi (nažmigujoč) naj nikdo nikogar ne hvali. Isto je veljalo tudi o lastni hvali. Ako se je tedaj kdo od prevelikega veselja, pozabivši hvalil s svojimi ugodnimi razmerami sam, ali ako se mu je kdo drugi čudil ter ga, (bodi si samo nažmigujoč ali pa ‚na besede') hvalil zarad lepote, zdravja, bogatstva ali kake druge sreče, rekel je dotičnik hitro (pri Grkih): Προσκυνῶ τὴν νέμεσιν; (pri Rimljanih): „Absit invidia verbo!"

Ta poganska šega ohranila se je (z drugačnimi izreki) do današnjega dne ne samo med Slovenci, nego i med drugimi Slovani, tudi med Nemci i. dr.

Bodi tù vtreseno, da tudi božaje koga, kažemo včasih natihoma, da ga hvalimo s tem, zato ker se nam je priljubil.

Neka Slovenka dejala je vselej, božaje kako [lepo] dete: „Ne bodi uróčno, ne bodi uróčno!" Tako tudi, božaje svojo [lepo] kravo: „Ne bodi uročna, ne bodi uročna!" (Tržič; p. u. p.). Zastran tega izraza prim. štaj.-slovenske besede: „Bog ne daj *oplatka*". (L. 1893; 41.)

„Ne budi uroka!" veli **Srb,** kedar kaj-pohvali (Vuk: Rječn. 1852; 787 p. b. uroci).

„Na psa urok [uroki]"! reče pljunivši **Poljak** zato, da ne bi škodil stvari, katero vidi prvič. (Kolbg. VII, (cz. 3.), 92; isto tako veli Poljakinja, ki pljune samo na videz, predno hoče pohvaliti kako dete zarad lepote ali zdravja. P. u. p.).

Slovak veli: Kedar vidiš katero dete prvič, „popluj, poprskni nanj" in pohvali ga: „(Noženo), jaké si mi velké" ali pa reci: „pfi, pfi, aby ti z očú neprišlo," to ne pride mu z očú" . . . [drugih ljudij] t. j. ne dobi urokov. (P. Dobš. 1880; 6.)

Dodatek k Kobaridski.[2]) „Na Vrsnem ureče se živino in človeka prav tako, kakor v Kobaridu. Če se pa vé, kedo je žival ali otroka urekel, t. j. če se vé, kedo je tako *pohvalil* in se *začudil*, a se mu ni odgovorilo: „kakor tvoj jezik", naj dá dotičnik malo svoje obleke, s tem naj uročenca pokadé, — pa bóde dobro. Če se pa ne vé, naj žival ali tudi človeka pretaknejo trikrat od glave k nogam skozi „živ ozlov."[3]) „Živ ozlov" se napravi z vrvjo. Napravi se vrv z gostimi ozli v kolač, pa trojnato. (Zap. g. Andr. Gabrščček.)

---

[1]) M. Busch (285) piše: „In der Alkestis des Euripides sagt Herakles, als Admet sich über das unverhoffte Glück der Wiedererlangung seiner Gattin freut: „Möge nur kein Neid der Götter folgen." i. t. d.

[2]) Gl. na str. 151.

[3]) „Živi ozli (vozli)" pravijo drugod. Kako se delajo, to se ne dá popisati, nego treba videti.

„Unberufen", tudi „unbeschrien" ali „Gott behüt's!" . . . veli **Nemec** ali **Nemka**, predno pohvali kako dete zarad lepote.[1]) — Nekateri, a zlasti Dunajčani, pravijo pa hitro po taki pohvali: „Man soll's nicht verschreien" [= *srb.* ne budi uroka], misleč, da bi detetu naškodilo, kakor koli, ako se ne bi dodale te praznoverske besede.

Mično zgodbico pripoveduje P. K. Rosegger v svoji knjigi: „Die Aelpler" 1882; 147. V nekem gor.-štaj. kraju bila je graščakinja (baronica) naprošena za kumo novorojenemu detetu bogate kmetice. Prišla je kuma prekrasno opravljena za časa pred krstom k bogati otročnici v hišo. Uprav je babica kopala dete ter položila potém golo na tla. Baronica strmí, a vendar gleda dete, na smeh se držeč. Kar se obrne babica in pljune baronki nì pet, nì šest — v obraz, tako da ta od straha zakričí in omedli. — Babica poklekne zdaj pred njo ter jo prosi, naj ji milostljiva gospa odpusti; ali ker je gledala dete tako debelo („mit beiden offenen Augen"), in ker je gospa vendar le tujka v hiši, zato ona (babica) ni mogla drugače, nego tako, da je odvrnila „zlih očij" nasledke, in da od urokov („Verschreien") ni drugega pomočka. — —

Rekel bi, da so praznoverci sčasoma začeli spajati po več bajil proti zlim očém, samo zato, da bi pomagala tem bolj. Tako se n. pr. (trikratno) pljuvanje spaja s kazanjem takozvane „fige". (L. 1893; 41.) Način, pokazati komu „figo" (fige), nahaja se n. pr. med štaj. Slovenci nekod tudi samostalen (p. u. p.). Ta vraža, ki jo znajo tudi Italijani, Francozi, Portugalci in Španjci, izhaja očitno iz poganske dobe.

Poganski Rimljani (hoté odvračati zle, zavidne oči (poglede) od svojega poslopja, od vrat, zidovja, tudi od posodja . . ., vrtov, stanovališč in spomenikov), slikali so v ta namen na njih nalašč . . nepristojne podobe, a med temi soseb „figo", ki je pa Rimljanom pomenjala nekaj drugega, še nepristojnejšega nego nam (M. Busch 290, 292, 294), dasi pri nas zdaj na kaj takega ne misli živa duša.[2]) „Satyrica signa" Plinijeva. Gl. str. 192; 1. op.

Poleg tega in še kakega nepristojnega bajila bila je pa pri Rimljanih navadna tudi „roka z razprtimi peterimi prsti", ki je bila po Buschovih mislih iz prvine morda molitve

---

[1]) N. pr. „Das ist, unberufen" [= ne bodi uročno] ein schönes Kind, i. t. d. Tako pravijo, nemški govoreč, radi tudi Judje, ki se neizrečeno bojé urokov. — Lah veli: „Di grazia non gli diate mal d'occhio" (Bog daj, da mu ne bi naškodilo zlo tvojih očij) . . .

[2]) Kako se pojmi menjajo, kaže nam i to, da pravijo nekateri Beli Kr. (morda) še dandanes, kakor za mojih mladih let, „figi" zaničljivega pomena (s tujo besedo): „govno".

znak za obrambo proti grozilni zavisti, pozneje pa preprosto bajilo.[1])

Bodi si, kakorkoli; a po tém, da nahajamo „roko z razprtimi peterimi prsti tudi v Jeruzalemu na dvorih hiš turških in arabskih kot branilo (Schutzmittel) proti „nasr-u", kakor pravijo Arabci ‚hudobnemu očesu'; po tém, da nahajamo tako roko po vsi severni Afriki, v Tunisu, Alžérju (Algier) in v Maroku — po vsem tem sodimo, da se je ta „roka s peterimi razprtimi prsti" nekdaj v Rim preselila iz jutrovih dežel. Isto bajilo rabi tudi Novogrkom in Arbanasom (poleg tudi navadnega pljuvanja, s katerim se branijo istotako zlim očem).

V novi dobi rabi Italijankam, a sosebno Rimljankam ta način, da iztegne ženska (tudi gospa), kedar se ji bliža n. pr. znan človek zlih očí, hitro prvi in zadnji prst (kazalec in mazinec), a srednja skrči in vtakne potém roko (kakor kake vilice) skrivaj pod plašček. Napoljitanci delajo še dandanes „figo", ki jo skrivajo pod plašč, hoté ubraniti zlim očem kakega prijatelja, da ga ne bi razžalili s tem.[2])

Sicer pa obešajo po Italijanskem roditelji deci, da bi jih ubranili „zlim očém" tudi različne obeske, zlasti voščene in drugačne, po imenu „Agnus Dei" (Jagnje božje).

Neprešteta so bajila, ki rabijo nepreštetim praznovercem v isti namen, zlasti po jutrovih deželah. (Prim. M. Busch 281—313); Nik. Begović: „Живот и обичаји Срба-граничара" (Život i običaji Srba-graničara). U Zagr. 1887; str. 163—166; „Glasn. zem. muz. u Bosn. i Herceg" 1889; IV. knj. 51. i. dr.

Dodatek.

V Letop. l. 1892. na str. 172. (v 4. op.) namesto: „Krajec, Mondesviertel" čitaj: Belim Kranjcem je *sedmak* samo „sedmi dan po mlaju."

V Letop. l. 1893. na str. 37. k bes. **„trojaki, trjaki"**. — Uprav vsled Barlétove pripomnje pokazalo se je, da je njegova misel kriva; prava pa moja, oziroma Miklošičeva, (kateri sem bil pritegnil tudi jaz,) namreč: da izhaja beseda *trjaki* (binkošti, duhovo) z našim Turjakom (izg. Trjakom, Auersberg) vred iz stsl. . . turъ, in da je nastala po kaki národni slavnosti. Po novih verojetnih pozvedbah pravijo v Lescàh (na Gorenjskem) še dandanes trjaki („trjaci", „o trjacih") *1. dnevu maja*

[1]) Symbol eines Gebetes um Schutz vor dem drohenden Neid, dann ein einfacher Gegenzauber. (M. B. 289.)

[2]) V reklu: „far la fica" je italijanska „fica" — starorimska s pomenom vred. Tudi v srednjevečni latinščini čitaš: „facere ficam" ali „ficum". Francozi velé „faire la figue", Portugalci „dar huna figa", Španjci „hazer la higa".

meseca, v Lipnici („Lipenci" blizu Radoljice) pa *prvim dnem maja meseca.*

Kdo ne misli nehoté na nekdanji národni (létni) praznik, ki ga zovejo Nemci „Maifest",[1]) sedaj uprav „Pfingstfest", Čehi pa *letnice.* Prenesli so po tem takem nekateri Slovenci, oziroma Hrvatje (kajkavci) in Beli Kranjci, v krščanski dobi nekdanjega narodnega praznika ime *trjaki* (= turjaki) tako, kakor n. pr. Čehi svoje národne *letnice* — na *binkošti.* (Hanuš: „B. K." 155). Slovakom podkarpatskim in v Galiču (Halič) rabi pa za „binkošti" še dan današnji nekdanjega narodnega (létnega) praznika ime: „turice" (Hanuš: „B. K." 161). Vse to pa svedoči, da so *trjaki* starejši, a ne pokvarjeni hrv. *trojáki.*

A kdo je prvi obelodanil stari izraz „trjaki" (po stari pisavi „terjaki" za pomén „binkošti", ‚Festa Pentecostes') ? — Nikdo drugi nego Hrvat (kajkavec), Jurij Habdelić, Turopoljec, v svojem slovensko-djačkem (latinskem) slovarju [2]) l. 1670, torej že pred 224 leti. Po krivem sodi tedaj Barlè, da se *trjáki* ni čulo nikjer kakor samo v Adlešičih.

Kar se tiče izrazov: *trojáki* (hrv., „prov.-*kroat.*" Cig.-V., a ne srb.), *Trojice* (*plur.* srb., a ne č.; gl. „B. K." 172), rus. *Troica* i. t. d., — to so vam sama cerkvena imena iz kesnejše dobe, nego so *trjáki, turice, letnice* (namesto in poleg katerih imajo Čehi tudi mlajše cerkveno ime: „svatodušní svátky" (Pfingsten). Prim. tudi naše *duhovo* in *binkošti,*[3]) oboje iz krščanske dobe; samo po naključju bila je stara národna oblika (*trjaki = turjaki*), jako ugodna, da so se iž nje prikrojili (cerkveni) *trojaki,* kakor je bilo nekdaj poganskega malika ime *Svętovit* ali *Svętovid,* po slučajnem soglasju jako ugodno, da se je prevérjenim Slovanom (novim krščanom) brže priljubil — *Sveti Vid.*[4])

[1]) Menda po tej tujki krstili so Slovenci v Pevmi (pri Gorici) binkošti: „májъn'ce" (ъ izgovori kakor *zamolkli e*). Priobčil mi g. prof. dr. Ant. Primožič na Dunaju.

[2]) „Dictionar ili Rechi Szlovenske i. t. d. . . . U Nemskom Gradczu. MDCLXX."

[3]) „*Finkošti*" izgovarjajo Metličani.

[4]) Malo pred natiskom dobil sem od mladega narodnjaka iz Bresta pri Igu list, v katerem mi piše, da pomeni tudi v vaseh pod Krimom v „Ižanski župniji" izraz „*trjaci*" (jako redko „*trjaki*") *prvi dan* ali vsaj *prve dni meseca majnika.* Nekdo mu je dejal, da so „*trjaci*" istega dne, „ko Filip in Jakob"; (to je pa tudi *1. dan maja meseca*). — —

Beseda gine v govoru mlajših; stari ljudje jo pa vedno rabijo kot časovno določilo v poljedelskih zadevah. Posebno veljavno je določilo: „Po senožetih se pase samo do „trjác" (redko: do „trjákov").

(Dalje.)

Protestantske postile v slovenskem prevodu.

Spisal **Dr. V. Oblak.**

imo dra. M. Luthera hišne in cerkvene postile je bila med vsemi knjigami jednake vrste v protestantih najbolj priljubljena in razširjena postila Janeza Spangenberga. Izšla je prvikrat v letih 1542.—1544. in doživela še v XVI. stol. veliko število izdaj (1545, 50, 53, 61 etc.), da prevedli so jo celo v latinščino. Pisana je popolnoma prosto, vsakemu lahko umevno brez temnih teologičnih razglobanj, v dialogu. Umevno je, da je bila razlaga evangelij, katera se je mogla lahko porabiti za pridige, jako važno sredstvo za razprostiranje nove vere v boju s katolicizmom. V taki knjigi je bilo dovolj priložnosti braniti svoje stališče in posebno kazati na pregrehe nasprotnikov. To se je v knjigi tudi dobro, če tudi ne pogosto in obširno porabilo. Knjiga nima nikakor polemičnega značaja, samo tu in tam je kaka ostra pušica namerjena nasprotniku. Zato se je tudi že Trubar zgodaj lotil prevoda kratke postile. Že prvemu delu novega testamenta (1557) dodal je kratko postilo in v predgovoru izrecno priporoča, da naj vsak gospodar knjigo dan za dnevom pridno prebira svojim poslom. V predgovoru drugemu delu omenjenega izvoda iz postile (datiran je od leta 1558) obeta Slovencem obširno postilo [1]) in še dostavi: „*Oli lohku Bug v tim*

---

[1]) Tukaj piše: *Lvbi Bratie! Bug inu muia veiſt ſta pryzha, de bi ieſt rad is ſerza inu ſ uelikim lushtom te Nedelske Euangelie popolnoma bil islushil. Oli kadar ſem ieſt pag leto Poſtillo ſ teim Regishtrom v ti viſshi inu maningi ſazhel piſſati inu drukati, de ſe bode mogla ſ teimi Euangeliſti inu ſ to Predguuorio vkupe v ene buque ſueſſati. Inu ſa tiga volo, de te Buque od tih Tryeh Shtukou preuelike inu neushtaltne ne bodo, moram naprei v tih drugih Euangelieh she kratkishi biti, te Nauuke inu Troshte v nih le ſummariskimi beſſedami pokaſati inu isloshiti . . . Aku Goſpud Bug odlog muimu shiuotu buli zhas*

zhaſu eniga drugiga gori obudi, kir is tih Latinskih inu Nemshkih Poſtil, katerih ie ſdai doſti dolgih inu dobrih eno v ta Slouenski Ieſik iſtolmazhuie."

In res, nekako ob istem času (1561—1562) sta začela na slovanskem jugu prevajati Spangenbergovo postilo Matija Sivtzitsch v hrvaščino in Janez Weixler v slovenščino (prim. Elze ,Die sloven. protest. Gesangsbücher str. 7., 9. in njegovo razpravo: Die slovenischen protestantischen Postillen des XVI. Jahrh. v Jahrbuch der Gesellschaft für die Gesch. des Protestantismus 1893, str. 123.—124.). Končala gotovo nista svojega dela. L. 1562. izide hrvaški prevod postile v glagolici sestavljene iz različnih postil; oskrbela sta ga St. Consul in Anton Dalmata, leto kesneje pa v cirilici. Ko so se voditelji protestantskega gibanja pri Jugoslovanih uverili, da rabi Hrvatom mimo glagolice in cirilice tudi latinica (saj je Trubar poznaval in rabil Zborovčićev Lekcijonar) podala sta A. Dalmatin in St. Consul l. 1568 hrvaški prevod postile Brenz-a v latinici (*Parvi deil Posztile evanyeliov koi sze vszaku nedellu po obitsayu etc.*; jedini izvod se hrani v Regensburgu, kakor nam o tem poroča Elze v svoji razpravi o sloven. postilah). Slovencem je preskrbel prevod Spangenbergove postile S. Krell (Krelj) 1567, toda samo zimski del. Njegovo delo je nadaljeval Jurij Jurišić (Georgius Jurishitzh) po naročilu kranjske dežele, in sicer se mu je naročilo, da se mora držati Kreljevega pravopisa. Da se je ravno njemu izročilo to znamenito delo, temu je pač to vzrok, da je on bil najbrž že bolehnemu Krelju pri delu pomočnik, tako se imajo morda razumeti besede: „vnd einen andern des Crellij seeligen mitgesellen" v nemškem predgovoru druge izdaje.

L. 1578. izide druga popolnjena izdaja Spangenbergove postile v slovenskem prevodu, delo J. Jurišića. Obsega na prvem mestu Kreljev prevod zimskega dela, toda v nekoliko izpremenjeni obliki, in mimo tega še dva nova dela, katera je oskrbel Jurišić sam. Pa rekel bi, da tudi ta dva nova dela postile nista popolnoma iz peresa Jurišića, nego da je morda ipak že Krelj bil ostavil v rokopisu tudi nekoliko od drugega ali tretjega dela. Iz nemškega predgovora, ki je datiran iz l. 1578., pozvemo, da je Jurišić delo končal že pred desetimi leti, tedaj komaj jedno leto po Kreljevi izdaji. V tako kratkem času vzlic veliki delavnosti naših protestantskih književnikov ni lahko mogel prevesti tako obširnega dela. Zakaj se je s tiskom

---

inu myr da, taku hozho S boshyo pomozhio eno obilno Poſtillo, de vſaka beſſeda ſuſeb bode v ni ſadoſti isloshena, vkupe ſprauiti. Oli lohku Bug v tim zhaſu eniga drugiga gori obudi, kir is tih Latinskih inu Nemshkih Poſtil, katerih ie ſdai doſti dolgih inu dobrih eno v ta Slouenski Ieſik iſtolmazhuie.

čakalo deset let, to se nam ne pove v uvodu, samo toliko pozvemo, da je bilo najbrž nekoliko rokopisnih izvodov Jurišićevega prevoda. Izdal je drugo izdajo tiskar Janez Mannlius (Mandelc). Ta je tudi podpisal nemški predgovor od 26. aprila 1578, zakaj njegova zasluga je, da je Jurišićev prevod po desetletnem počitku vendar zagledal beli dan. On tedaj ni navaden izdajatelj in založnik debele knjige in zato je mogel knjigi dodati tudi svoj predgovor. Na prvem mestu je seveda prelagatelja sloven. predgovor najbrž iz prejšnjih let, kajti ta je umrl, kakor poroča Elze (Die sloven. prot. Gesangsb. str. 6.) šele 26. oktobra 1578.

I.

Naslovni list vse knjige in ob jednem prvega (zimskega) dela Jurišićeve izdaje je:

Postilla, To ie Kerszhanske evangelske predige, verhu vſakiga Nedelskiga Euangelia. Od Adventa do Paske ali Velikenozhi. Sa Hishne Gospodarie, Shole, mlade inu preproſte liudi. Od Joan: Spangenberga, na vprashanie, inu odgouor isloshena. Pervi Del. Sdai peruizh, verno inu sueiſto Stolmazhena: Inu vpraui Slouenski Jesik prepiſana. Anno MDLXXVIII.

Naslovni list drugega dela se glasi:

Postilla, To ie Kerszhanske Evangelske predige, verhu vſakiga Nedelskiga Euangelia. Od Paske, Alli Velike Nozhi do Aduenta. Sa Hishne Gospodarie Shole, mlade inu preproſte liudi. Od Ioan: Spangenberga, na vprashanie, inu odgouor isloshena. Drvgi Dell. Sdai peruizh, verno inu sueiſto Stolmazhena: inu vpraui Slouenski iesik prepiſana.

Na kraju drugega dela in sicer na listu 214[a] stoji sledeče:

Drvkano Vlivblani skosi Joanneſa Mandelza, Anno MDLXXVIII.

Tretjemu delu se glasi naslovni list tako-le:

Postilla, To ie Kerszhanske Evangelske predige, verhu Euangèlia, na vſe poglauite Prasdnike, skos celo Leto. Sa Hishne Gospodarie, Shole, mlade inu preproſte liudi. Od Joan: Spangenberga, na vprashanie, inu odgouor isloshena. Sdai peruizh, verno inu sueiſto Stolmazhena: Inu vpraui Slouenski Jesik prepiſana. Anno, M.D.LXXVIII.

Na zadnjem listu (136[a]) se nahaja še sledeče:

Gedruckt in der Fürſtlichen Hauptstat Laybach durch Hanß Mannel. Anno Domini, 1578.

Prvi del šteje 136, drugi 214 in tretji zopet 136 listov.

Že med naslovnim listom Kreljeve izdaje in onim druge izdaje opazimo nekatere razlike. V drugi izdaji se tedaj ne nahaja v prvem t. j. zimskem delu Kreljev prevod popolnoma neizpremenjen; Kreljevo delo je nekoliko popravljeno glede prevoda, jezika in pravopisa.

Pa tudi druga izdaja slovenskega prevoda Spangenbergove postile ne obsega celega izvirnika, ampak samo prve tri dele. Nemška postila ima namreč še četrti in peti del. Četrtemu delu, katerega uvod je datiran iz l. 1543., je naslov: Außlegung der Epifteln, so auff die Sontage von Aduent biß auff Oftern in der Kirchen gelesen werden; peti z uvodom iz l. 1544. pa obsega epistole od velike noči do adventa. Celoten sloven. prevod obsega tedaj samo razlago nedeljskih in prazniških evangelij za celo leto, manjka mu pa razlaga epistol.

Druga izdaja slovenskega prevoda Spangenbergove postile je silno redka.[1]) Jedini popolni izvod sem dobil pri slovenskih protestantih na Koroškem blizu Podkloštra (Arnoldstein). Zahvaliti moram za to gg. župnika G. Einspielerja in učitelja A. Coriary-ja. Jeden izvod se hrani v knjižnici kapucinskega samostana v Gorici (primerjaj Ljubljanski Zvon 1892, 732—738), jeden v Stuttgartu, kakor poroča Elze (Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protest. 1893, 123). Tudi ljubljanska licejska knjižnica ima jeden izvod. Mislilo se je, da ta obsega samo dva dela. Pa tudi v njem so vsi trije deli, če tudi samo dva naslovna lista. Ljubljanski izvod ni celoten, in razen tega so posamezni deli vezani po napačnem redu. Na prvem mestu se nahaja tretji del, in sicer samo prvih 120 listov. Nato sledi neposredno zadnja polovica prvega (zimskega dela) namreč listi 72—136 in šele zatem poletni t. j. drugi del s posebnim naslovnim listom. Ljubljanski izvod ima tedaj na prvem mestu naslovni list tretjega dela, in zato je tudi mislil Elze (str. 127.), da je to naslovni list cele knjige. Da je prvotni red vseh treh delov v mojem izvodu, to nam priča nemški izvirnik. Ljubljanskemu izvodu tedaj manjka mimo mnogih posameznih listov 1. začetek prvega dela do 72. lista in razen tega sloven. in nemški uvod, 2. zadnjih 16 listov tretjega dela.

Razen teh izvodov hrani protestantska (slovenska) občina Goriče pri Podkloštru jako lep prepis poletnega (drugega) dela Jurišićevega prevoda najbrž iz početka XVII. stol. (prim. Archiv für slav. Phil. XV. 459). Tam sem našel še drug rokopis obsegajoč velik odlomek tretjega dela Jurišićeve izdaje. Razlaga se strinja dobro s Jurišićevim prevodom, evangeljski tekst je pa popravljen po Dalmatinovem svetem pismu (prim. Archiv f. slav. Phil. XV. 466—468).

Takoj za naslovnim listom se nahaja na prvem in drugem listu prvega dela Jurišićeve izdaje slovenski predgovor: „*Vfem teim Kerfzhenikom, kateri bvdeio Lete Bukue Bogu k zhafti inu febi*

[1]) Jedini celotni izvod Kreljeve postile hrani dunajska dvorna knjižnica. Drug izvod sem našel pri sloven. koroških protestantih v Goričah, toda manjka mu prvih 12 listov.

k suelizhaniu brali, sdrauie shelim inu od Boga profsim.“ etc. podpisan je: „*Vas vſih Sueſt Slushabnik: Georgius Jurishitzh.*“ Ta predgovor ima marsikaj zanimivega, zato naj sledi tukaj odlomek iz njega:¹)

Isvolieni Vchriſtuſu: Letu vshe (huala Bogu) imate vſo celo Poſtillo Joanneſa Spangebergia (sic), *vnash praui Slouenski Jesik ſtolmazhenu inu zhifto prepiſſanu. Ta Simski dell ie ſtolmazhil rainik Sebaſtian Crelius, ta verni Vzhenik. inu te praue Kerſzhanske Cerkue, vtei Kranskei Desheli, praui Duhouni Paſtir. Ta druga dua Della pak: To ie ta Letny, inu ta zhes vſe poglauite Prasnike, ſam ieſt (kako' mi ie porozheno, da imam ſtu Ortografiu, kakor ie Crelius sazhel piſati) ſtolmazhil inu sueſto prepiſſal.*

Za tem predgovorom sledi kratka molitev, katera se moli pred pridigo, in potem: *Kratko Sahvalenie inv Gmain Molitua po tei Predigi.*

Na četrtem in petem listu (nepaginiranem) je nemški predgovor datiran: Laibach den 26. Aprilis. Anno 1578. E. G. vnd Hr. Auch. F. E. W. Vndertheniger vnd gehorſamer Johannes Mannlius, Buchtrucker daselbst.

Začetek tega predgovora se glasi:

Den Wolgebornen Edlen Gestrengen Ehrnuesten Fürsichtigen Ersamen vnd Weysen Herrn, Herrn Grafen, Freyhern, Rittern, Denen vom Adl vnd der Burgerschafft, Auch allen Gottseligen Christen in den Landen vnd Fürſtenthumen Steyr, Kärntn vnd Crain, Auch denen in den Fürstlichen Graffschafft Görz, Möttling, Isterreich vnd Karſt ſeßhafft &. Wünsch ich Gnad vnd Frid durch Chriſtum Jeſum.

V tem predgovoru beremo:

Aber wie dem allem ist doch an bayden stucken, das ist, an offentlicher Predig vnd am lesen der bücher in den Landen solcher mangel, das man nit vberall die stimme des lebendigen Worts Gottes haben mag. Vnnd die Teutschen vnd Lateinischen Bücher nicht von jederman verstanden werden.

Auff das aber dasselbige zwischen vnserer Windischen jugent vnd Haußgesind seine wirckung auch außrichten möchte, hat sich weyland der Ehrwirdig Wolgelert M. Sebaſtianus Crellius, E. E. Landschafft des Fürstenthumbs Crain Chriſtlicher Kirchen Paſtor, ein Buch, Nemblich die Postil Johannis Spangebergij (sic) in die Windisch Sprach zu transferirn vnd zuuertholmetschen vnderstanden, damit die jugent vnnd das Haußgesind in Gottes erkantnuß forcht vnd zucht aufferzogen

¹) Elze piše Juričič, in vendar Jurishitzh najbrž ni samo tiskovna pomota. Izpadel je sicer lahko *t* pred *sh*, toda tudi v drugih virih nahajamo skoraj izključljivo Jurišić, tako v Kostrenčiću šestkrat s *š* in samo enkrat s *č*. V vsej knjigi se nahaja prelagateljevo ime samo na tem mestu.

wurde. Vnd hat den ersten, als den Windterthail in druck lassen außgehen. Aber ehe er die andern zwen thail angefangen, hat jn Gott der Herr auß diesem jammerthal zu sich erfordert, vnd ist also das Werck vnuollent verbliben. Darauff hat nun ein E. Landschafft in Crain weitter verordnung gethon, vnd einen andern des Crellij seeligen mitgesellen der Windischen Sprach wolerfaren auferlegt, das er die vberblibne zwen Thayl nach des Crelij Orthographia, mit fleyß vertholmetschen vnnd verfertigen solle, des dann (Wie jr G. vnd Hr. woll bewist) noch vor zehen jaren vollendet, vnd also biß auff diese zeyt anſtändig verbliben.

Nach dem es aber je grosser schad vnd abbruch wäre, das ein solchs (menigklich nutzlichs werck) noch lenger gleichsam in der finsternuß verbleiben vnd andern frommen Christen so dieser Sprach kündig ferner entzogen werden soll, Hab ich auß Christlicher trewer liebe vnd wolmeinender behertzigung Auch sonderlich weyl ich geachtet, das diese Verſion den vnder Steyrern, Vnter Marchern, Karnern, Ysterreichern, Görtzern, Kharßtnern vnd sonderlich denen in der Graffschafft Zylla sowol als den Crainern sonders hochnützlich sein kan, Als ich ein Exemplar dauon bekommen mich darumb angenomen dasselb durch gelert vnd sprachkündige leut vbersehen vnd Corrigirn zulassen, Auch mit aygner Verlag Gott wayß aber mit was grosser mühe vnd arbayt in disen verständlichen vnd wollesenlichen druck zuuerfertigen nicht vmbgehen, Vnnd solche Postil E. G. vnd Hr. Auch F. E. W. von zwayer vrsach wegen zueschreyben vnd dedicirn wöllen.

II.

Iz obeh predgovorov druge izdaje je razvidno 1. da je Jurišić dobil nalogo, da prevede drugi in tretji del v istem pravopisu (in tedaj najbrž tudi jeziku), kakor ga je rabil Krelj v prvem delu, 2. da je druga izdaja v jezikovnem pogledu popravljena po nalogu Mandelčevem, da nimamo tedaj pred seboj Jurišićevega prevoda v oni obliki, katero mu je dal sam prelagatelj. Morda je tudi sam prevod t. j. tekst Jurišićev nekoliko popravljen.

Pričakovali bi tedaj, da se strinja prvi del druge izdaje popolnoma s prvo in da najdemo tudi v sledečih delih Kreljev pravopis. Toda v tem bi se hudo motili. Jurišićev prevod drugega in tretjega dela vzlic nalogu deželnih stanov ni pisan v Kreljevem pravopisu, nego v pravopisu slovenskih protestantskih tiskov one dobe, katerega kratko imenujem Truberjevega, ker je velika večina teh knjig plod Truberjeve neumorne delavnosti. Oče mu je bil Truber in nekoliko morda tudi Vergerij. Po tem pravopisu je v drugi izdaji postile popravljen tudi Kreljev

prevod prvega dela. To je za zgodovino našega pravopisa dosti važno. Kreljeva pravopisna reforma, dasi je bila znamenit napredek in racijonalna, ni mogla prodreti in obveljati v slovenski protestantski dobi. Zadušila jo je Truberjeva literarna plodnost. Že v početku naše književnosti vidimo tedaj, da ne obvelja „in orthographicis" to, kar je bolje in z razlogi podprto. Tudi takrat so že bila pravopisna nasprotstva, če tudi ni bilo abecedne vojske in pravopisnega boja, to je pri nas pridobitev XIX. stol. Kedo ve, če bi ne bila obveljala Kreljeva pravopisna načela, da ni umrl Krelj še istega leta, ko je izšla njegova postila. Da so imela med merodajnimi krogi dovolj privržencev, to smemo pač sklepati iz obeh predgovorov druge izdaje postile, kjer Jurišić in Mannlius omenjata, da se je prvemu naročilo nadaljevati prevod v Kreljevem pravopisu. V sledečih desetih letih je pa Truberjev pravopis popolnoma izpodrinil Kreljevega, in zato se je pri reviziji Jurišićevega prevoda, o katerem nam poroča Mannlius (Als ich ein Exemplar dauon bekommen mich darumb angenomen, dasselb durch gelert vnd sprachkündige leut vbersehen vnd corrigirn zu lassen), uvedel Truberjev pravopis.

Razprava o sloven. postilah, katero je objavil Elze v Jahrbuch der Gesellsch. für die Geschichte des Protest. 1893, str. 127, pa kaže, da je ravno Bohorič pregledaval in popravljal Jurišićev prevod. Truberjev pravopis je tedaj v oni dobi (baš pred letom 1578.) bil obveljal tako splošno, da je celó Bohorič, oče novega in racijonalnega pravopisa iz l. 1584., prelil Jurišićev, po Kreljevem zistemu spisan prevod vánj. Tedaj kratko pred drugo izdajo sloven. prevoda Spangenbergove postile še ni bil Bohorič prodrl do svojih poznejših pravopisnih načel in nazorov; to se je zgodilo šele po l. 1578.

Popolnoma gotovo seveda ni, da merijo založnika besede o učenjakih in veščakih, ki so popravljali prevod, ravno na Bohoriča, dasi je to več nego verjetno, odkar vemo, da je on res imel opraviti s tem poslom pri tem prevodu. Izključeno namreč ni, da je na ta način Mandelc zagovarjal in opravičeval postopanje svojih korektorjev. V XVI. stol. so med Nemci tiskarji jako samooblastno postopali z rokopisi.[1]) „Bei der Beurtheilung der Spracheigenthümlichkeiten dieser Zeit, müssen wir immer im Auge behalten, dass in der ersten Hälfte des XVI. Jahrh. der Verfasser eines Buches keine Gewalt

[1]) Celo taka autoriteta kakor M. Luther moral se je mnogo in brezuspešno boriti s to autokratično tiskarsko razvado. On sam piše o teh razmerah: „die (tiskarji) meine bücher so falsch und schandlich zurrichten, dass, wenn sie zu mir wiederkommen, ich meine eigenen bücher nicht erkenne", prim. H. Rückert, Geschichte der Neuhochdeutschen Schriftspr. II 41. In tudi Geiler toži, da ne spozna svojih knjig, kadar so natisnjene.

mehr über dasselbe besass, sobald es die Studierstube verlassen hatte. Die Drucker und Correctoren modelten nach ihrer Hausorthographie oder nach ihren Geschäftsgrundsätzen die Schreibung der empfangenen Arbeit um, und die Schriftsteller liessen sie gewähren“ tako piše o tem A Socin, Schriftsprache und Dialecte im Deutchen nach Zeugnissen alter und neuer Zeit, str. 189. Ti „tiskarski popravki“ so bili večinoma pravopisni. Mogoče je tedaj, da je tudi naš Mannlius solito more tako postopal. Pa tudi v tem slučaju moramo priznati, da je bil okoli l. 1578. merodajen Truberjev pravopis med sloven. protest. književniki.

Že Kopitar je vprašal v svoji slovnici str. 427: „Aber wie kommt es, dass die zweyte Auflage zur Postille, Laibach 1578, den Unterschied zwischen *é* und *e*, zwischen *sh* und *ſh*, zwischen *v* und *u* nicht, — sondern einzig das *ſ* und *s*, die Mouillirung und die Neutra in *o*, letztere mit noch strengerer Consequenz als selbst die erste Auflage — beobachtet? Jurišićeva izdaja tedaj tudi v prvem delu ne razločuje med *š* in *ž*, za oba glasa piše navadno *sh*, ne med *s* in *z*, tudi med *u* in *v* ni razlike, samo v tem se razlikuje nekoliko od Truberjevega pravopisa, da piše za omehčani *n*, *l* navadno *ni*, *li* pred sledečim samoglasnikom. To je ves vpliv Kreljevega pravopisa v drugi izdaji, celó apostrofa za *v* nima druga izdaja, in tudi *ò*, *à* in *é* ni najti v njej.

III.

V drugi izdaji je nekoliko popravljen in predelan 1. pravopis, 2. jezik in 3. sam prevod Kreljevega dela. Največja izpremememba je glede pravopisa. Jezik je dosti menj popravljen. Pri pravopisu ni bilo mogoče zanesljivo določiti, so li popravki delo Jurišića ali Bohoriča ali morda celo tiskarja in njegovega korektorja. Glede jezikovnih poprav pa lahko trdimo, da so nekatere potekle od Jurišića. Če najdemo m. *o* Kreljevega prevoda mnogokrat *u* za stslov. *ą* v glagolu *bądą*, n. pr. *bumo*, *bude*, *budete*, *budo*, *budi*, *sadobudeio* etc., če beremo *hozhu* (1. sgl.) za kar ima Krelj *zho*, *ôzho* in *zhem*, ne moremo misliti, da bi bil rabil te oblike Bohorič, kajti pri njem jih ni najti, ali pa kak sloven. korektor; te oblike so gotovo od Hrvata Jurišića. V drugem in tretjem delu izdaje postile, katera sta njegovo delo, je število takih hrvaških oblik dosti znatnejše. Tudi taki popravki kakor *gliedati* m. *gledati*, *ſa uſemi* in *o* v nom. acc. samostalnikov in pridevnikov m. *u* so od Jurišića. Drugi popravki, kateri so dali Kreljevemu jeziku prve izdaje bolj „kranjsko“ (dolenjsko) lice, so lahko tudi od Bohoriča.

Jezik druge izdaje postile ni povsod jednak. Med prvim delom (Kreljevim prevodom) in ostalima deloma, katera je

poslovenil Jurišić, je nekoliko razlike; v zadnjih je nekoliko več sledu hrvaškemu jeziku, in sicer čakavskemu narečju. Naj omenim samo važnejše točke.

1. *u* za praslov. *ą* je dosti bolj razširjen kakor v prvem delu, n. pr. v III. delu ne samo *bum*, *budete* etc., ampak tudi a) v deblu *ruke* 7[a], *rukah* 7[a], 8[b], *ruk* 7[a], 9[b], *ruku* (instr.) 7[a], 9[b], *goluba* 25[a], 26[b], *guſt* 27[a], *pogrusil* 26[b], *orushie* 30[a], *snuternie* 28[b], *otushno* 19[b], *saſtupnoſt* 20[a], *preſtuplienie* 4[b], b) pri glagolih II. vrste: *pokleknuti* 10[b], *obernuushi* 12[a], *ſtiſnula* 14[a], *sginula* 16[b], c) v partic. praes. act.: *letaiuzh* 13[b], *gledaiuzhih* 18[b], *tekuzha* 28[b], etc. d) v končnicah: *za tiga voliu* 3[a], *dobru voliu* 5[b], *niu* 13[a], *pomniu* (acc.) 13[b], *semliu* 14[b], *nashu* 24[b], *hishu* 19[a], *hozhu* (1. sgl.) *mogu* 18[b], 23[b], *usamu* (3. pl.) 16[b], *imaiu* 23[a], *obarneiu* 24[a]; v veliki večini je seveda *o* = *ą*.

2. *al* za sloven. *ol* (*lъ*, *lь*, *ъl*, *ьl*): *zhalnu*, *zhaln*, *zhalna*, *zhalnom*, *dalgo*, *dalg*, *dalga*, *dalshni*, *nedalshan*, *nedalshnoſt*, *palno*, *dopalnieno*, *dopalnilo*, *kalneio*, *valcye*, *malzhati* etc. Tako se govori še dandanes v nekaterih čakavskih narečjih, ipak je *al* že velika redkost. Jurišić (primorski Hrvat iz Vinodola) je pisal *al*, ker je našel *al* v hrvaških glagolskih cerkvenih tekstih, kateri so bili prav v Primorju močno razširjeni. Zanimivo je, da nahajamo tudi pri Krelju (1567) ravno pri besedi *palt* dvakrat *àl*: *pàlta* 59[b], *pàlti* 84[b]; v vseh drugih primerih piše Krelj dosledno *ol* razen *zhovnar* 81[a], *vovno* 86[a], *vouk* 121[a], 125[a], in *vulkmi* 156[a]. Pri tem nam pride takoj na misel, da se je *al* v hrvaških tekstih najdalje ohranil ravno pri besedi *palt* (plt), in zato mislim, da je Krelj to pisavo posnel po hrvaščini, saj je najti pri njem nekoliko sledu hrvaškega jezika. Menj verjetno se mi dozdeva, da bi bil z *àl* označil slovensko izreko *l̥* ali *ъl*, za katero nahajamo tudi pri Truberju sem ter tje *al*, mimo *el*, *ul*.[1])

3. *a* za praslov. *ь*, *ъ* v takih primerih kakor *ſa uſo* (mnogokrat), *va uſeim*, *va uſeh*, *zhlouezhaſtuu* 28[b].

4. *ie* za *ę*: *klietuo* 14[a].

[1]) V Kreljevem jeziku je sploh opaziti nekoliko hrvaškega vpliva, On piše n. pr. *od koda* 54[a], *pomosi* (v evang tekstu) 113[b], *do voli* 79[b], 92[b], *meyu* 153[b], 161[a], 163[a] in tudi *ia* mimo *ias* in *ieſt*. — Pričakovali bi, da najdemo v njegovem jeziku tudi nekatere črte notranjskega narečja, ker se poroča, da je rojen v Vipavi. Toda teh ni. Jedino dve posebnosti, če tudi malenkostni, ovajata notranjsko narečje. V dveh primerih ima 2. os. dual. in plur. končnico — *sta* — *ste*: *vmeſta* 72[b], *ſposnaſte* 24[b]; tudi *kolnili* 122[b] kaže na to narečje. Nasprotno bi pa ne pričakovali končnice — *o* v dat. in loc. sgl., ker je to posebnost gorenjskih pisateljev in gorenjščine. V Krelju je najti ipak: dat. *kralevſtvo* 15[b], *Méſto* 32[b], loc. *méſto* 28[a], 36[a], 38[b], *piſmo* 28[b]. Sicer nahajamo pojedine take oblike tudi v Kastelcu in Jan. Svetokriškem, toda v tem slučaju so lahko razumljive.

5. nekolikokrat *-oga, -omu, -om* v gen. dat. in loc. pronominalne in sestavljene sklanje mimo *-ega, -emu, -em* in *-iga -imu*, n. pr. *nijednoga* 8[a], *ſuetoga* 29[b], *ednomu, rimskom, galileiskom, iudouskom.* Tudi *-ega, -emu* nista domači končnici, ker vsi ostali sloven. viri iz XVI. stoletja imajo samo obliki *-iga, -imu*: v čakavskem narečju je najti *-ega, -emu.*

IV.

Glede popravkov prevoda samega je omeniti, da je 1. v drugi izdaji popravljen prevod evangeljskega teksta prve izdaje na podlagi Trubarjevega prevoda novega testamenta (1557). 2. da je tudi razlaga evangelij popravljena, in sicer na ta način, da se prevod v drugi izdaji oklene tesneje nemškega originala. To se že vidi iz tukaj objavljenih odlomkov iz obeh izdaj, zadostuje naj nekoliko primerov iz Mat. II.

Krelj: *pod Kraliom Erodeshom,* Jurišić: *v tim zhaſu Erodesha Kralia* in tako tudi v Trub. Ta pervi deil tiga noviga test. (1557): *v tim zhaſu tiga krala Erodesha.*

Krelj: *Ky ie ta roieni Krall Judovſki?* Jur. *Key ie ta nouoroieni Krall Judouski?* Jur. se strinja s Trub. (1557): *Key ie ta nouoroyeni Judouski kral.*

Krelj: *To kedàr saſliſhi Krall Erodesh ſe preſtraſhi inu shnim red vſe Méſto Jerusalem,* Jur.: *Kadar ie to saslishal Erodesh Krall ſe ie preſtrashil inu vſe Meſto Jerusalem shnim,* s tem se dobro poudarja Trub. prevod: *Kadar ie tu ta Kral Erodesh ſaslishal ſe ie preſtrashil inu vſe Meiſtu Jeruſalem shnim.* — Trub. ta celi novi test. (1582) je pa nasproti prevodu iz leta 1557. na tem mestu popravljen po Krelju: *kadar tu ta Kral Erodesh ſaslishi, se ie preſtrashil inu shnim red tu cillu Jeruſalem.*

Krelj: *Inu ti Betleem deshela Juda,* Jur.: *Inu ti Betleem v Judouski desheli,* Trub.: *Inu ti Betleem Viudouski desheli.*

Krelj: *Na to Erodesh ſkrivai pèrvabi Mage,* Jur.: *Na to Erodesh skriuaie priklizhe te modre* in to se strinja dosti s Trub.: *Tedai E. poklizhe ſcriuaie te modre.*

Krelj: *inu dobrò ſpraſhaite to Ditece,* Jur.: *inu dobro ſprashaite po tim Ditetcy,* kar stoji dosti bliže Trub. prevodu: *vprashaite s fliſſom po tim ditetu* nego Kreljevemu.

Krelj: *ſo ſe zhudò vele bili obeſſelili,* Jur.: *ſo ſe ſilno obeſelili,* Trub.: *ſo ſe ſylnu obeſelili.*

Najboljši dokaz, da je res evangeljski tekst Kreljevega prevoda v drugi izdaji nekoliko predelan s pomočjo drugega slovenskega prevoda evangelij in sicer Trubarjevega, je to, da so evangeljski citati v razlagi ostali neizpremenjeni, kakor jih je poslovenil Krelj, a v evangelj. tekstu so popravljeni. Tako beremo v razlagi v Krelju: *Inu ti Betleem Judovſke deshele, ti mi niſi*

lih nai to manfhe mey Glavami Judovfke deshele, Sakai is tebe mi pride Voij, kateri bo moiga Folka Israela Gospod in tako tudi v Jur. V evang. tekstu je pa dosti znatna razlika med prvo in drugo izdajo, in sicer se zadnja dosti bolje strinja s Trub., kakor je bilo že omenjeno o prvi polovici tega citata, in to velja tudi o zadnji polovici, kajti Trub. (1557) ima: *kir bode zhes muie Ludi Ifrael en Gofpud.* — Trub. 1582. je pa posnet po Krelju in se glasi: *kir bode paffal mui Ifraelski folk.*

Da je prevod razlage evangelij v drugi izdaji popravljen po nemškem izvirniku, o tem se prepričamo takoj pri prvem stavku.

Spang. Vmb dreyerley Göttlicher Erscheinung oder Offenbarung willen je poslovenil Krelj: *Sa volio, kàr fe ie . . . truino prikasanie Boshije na danafhni dan sgodilu,* toda v Jur. beremo doslovni prevod: *Sa troiga Boshyega prikasouania alli ozhitouania volio.*

Spang. ist den Klugen erschienen, Krelj: *fe ie Magom tim Modrim . . .prikasala,* Jur: *fe ie tim Modrim . . . prikasala.*

Kako strogo se je držal nemškega izvirnika Jurišić, vidimo lahko tudi po tem da je v tretjem delu 4[b] fischen heist hie nicht mit Gewalt faren poslovenil doslovno: *ribizhouati fe letu ne rezhe po fili peliati*, on tedaj ni zapazil, da stoji pogrešno *faren* m. pravilnega *fahen*, sloven. *loviti.*

V ostalem pa moramo reči, da je Kreljev in tudi Jurišićev samostalni prevod dosti prost, da se ne oklepa ozkosrčno in na kvar jeziku nemškega izvirnika, obema je zadostovalo, da sta dobro in natančno pogodila smisel izvirnika. Zato sta oba prevoda boljša od Trubarjevih knjig. Pri tem ne smemo pozabiti, da je Jurišiću bilo prevajanje dosti lažje nego Truberju, ker si je pri tem lahko pomagal s hrvaško cerkveno (glagolsko) književnostjo.

Kako prosto sta slovenila, naj pokažeta samo sledeča dva primera:

Spang.: vnd jm jre verehrung gethan gold, weyrauch vnd myrrhen, Krelj in Jur.: *inu fo ga darovali slatom, Vyruhom inu Myrrho.*

Spang. leyblich im fleisch, Krelj in Jur. *ozhito.*

Sem ter tja sta prevodilca celo kaj malega dodala, česar ni najti v nemškem izvirniku. Taki dodatki so radi naperjeni proti katoliški duhovščini. Tako je Krelj dve vprašanji Spang. združil in skrajšal v jedno vprašanje in vmes vteknil še nekoliko ostrih. Spang Wie viel sind jhr gewest? — Ob jhr drey oder vier gewest sein, sagt kein Euangelift, ligt auch nichts dran. Welchen tag sind sie gekommen? Ob sie am dreizenden tag kommen sind, weis man nicht gewiß. Möglich ists, nachdem Maria muste nach dem Gesetz Mofi Sechs wochen in-

ligen, das sie das Kindlein mit der Mutter nach zwentzig oder dreissig tagen gefunden haben. Krelj: *Koliko ijh ie bilu? — So li trie alli ſtirie bili, obedan Evangeliſt nizh ne piſhe. Nam tudi to iſto niſtar ne pomaga. Sato ſo ti Menihi nekada marſkai Lüdem naprei ſtavili, v'nih lashnivih Legendah, kàr ſo diali, inu ſo vſi na puſlid ménili, da bi trie Krali bili, pàr imenu Kaſpar, Baltasar, Melhior. Inu ſo to malikovanie na puſlid sneſhli, da ſo po hiſhah hodili, kropili, na dovri piſſali, inu krishali, kako ti pravi Egypſki Zuperniki &c. ſe tudi ne vei, kateri lih dan ſo pèrſhli v'Judovſko deshelo.*

Za ta dodatek je Krelj imel dovolj jednakih in podobnih mest v istodobni nemški in latinski protestantski književnosti; že v cerkveni postili M. Luthera (Kirchen-Postilla) — meni je izdaja od l. 1558. pri roki — beremo podobne misli na str. 166: „Darvmb sind diese Magi oder Weisen nicht Könige, sondern gelerte vnd erfarne Leut in solcher natürlicher Kunst gewesen, wiewol on zweiuel es nicht alles rein mit jnen gewesen ist; das sie daneben auch viel gauckel werk's getrieben. Dennoch heutigen tages haben die selbigen Morgenländer gros und manchfaltig zauberey vnd ist auch diese kunst verachtet vnd abgenommen ... Darvmb sind diese Magi nicht anders gewesen, denn was Philosophi in Griechenland und Priester in Egypten. In tudi v močno razširjeni postili Brenca (Joh. Brenz, Auslegung der Euangelien 1557) beremo: „Von solchen Eltern komen diese Weisen her und wie jhr name anzeiget werden sie selbs auch nicht rein von der Abgötterey gewesen sein."

Z druge strani pa tudi Kreljeva in Jurišićeva postila nista bili brez vsakega vpliva na poznejši sloven. svetopisemski prevod. Sam Truber je, kakor sem že omenil, v svojem novem zakonu (Ta celi novi test.) iz l. 1582. marsikaj popravil na podlagi Kreljevega prevoda.

Brezdvomno je Krelj pri prevodu svetopisemskega teksta rabil tudi cerkvenosloven. tekst glagolski ali cirilski. Da je poznal cirilico, to je nam sam povedal v predgovoru. Nekoliko sledu cerkvenemu prevodu je najti v njegovi postili, tako n. pr. v tem tukaj natisnjenem odlomku: *ſo ſe zhudo vele bili obeſſelili*, prim. Trub. glagolsko postilo z l. 1562: *zveseliše se radostьju vele veliku,* tako tudi v Trub. ciril. postili iz l. 1563: *zveseliše se radostьju vele veliku*, v glagolskem misalu iz l. 1483. *v'zradovaše se radostiju velieju zělo.*

Da se bolje razvidi, kako je Krelj slovenil nem. izvirnik, pridejan bódi tukaj kratek odlomek iz Spangenbergove postile, in sicer iz izdaje od l. 1550:

Warumb nennet man diesen tag Epiphania? Erscheinung oder den oerbersten? Vmb dreyerley Göttlicher Erscheinung oder

Offenbarung willen die als heute sollen geschehen sein, doch nicht in einem Jare. Zur zeit der Geburt Christi ist den Klugen erschienen ein Sterne im Auffgang dem sie gefolget sind biß gen Bethlehem vnd haben alda gefunden den Newen geboren König der Jüden vnd jhm jre Verehrung gethan, Gold, Weirauch vnnd Mirrhen. Im dreissigisten Jar ist Christus erschienen leiblich im fleisch am Jordan hat sich von Johanne lassen tauffen und ist alda in sein Ampt getretten König vnnd Priester worden. Der Himel hat sich auffgethan vber jm vnnd die stimme des Vaters ist vom Himmel gehört: Diß ist mein lieber Son, an welchen ich ein wolgefallen hab. Im ein vnnd dreissigisten Jare ist Christus erschienen auff der Hochzeit in Cana Galliehe, mit einem herrlichen Wunderzeichen, hat Wasser zu Wein gemacht vnnd mit seiner Göttlichen gegenwertigkeyt den Ehestand als einen seligen Stand gezieret vnnd gepreiset.

Sledeči odlomek iz Kreljeve in Jurišićeve izdaje naj pokaže, v koliko in kako je popravljen in predelan Kreljev prevod v drugi izdaji.

Krelj.

Na tih trih kraliov dan.
Evangelivm Matth. na II.

K unimu zhaſu: kadàr ie vshe JESVS roien bil v' Betleemu Judeiſkim, pod Kraliom Erodeshom, pole prido Magi od ſolnzhniga ſhoda v' Jerusalem, inu vpraſhaio rekoch: Ky ie ta roieni Krall Judovſki? Sakai vidili ſmo svesdo niegovo v' ſolnzhnim ſhodu, inu priſhli ſmo ga moliti. To kadàr saſliſhi Krall Erodesh se preſtraſhi, inu shnim red vſe Méſto Jerusalem, Jnu on sbere vkup vſe viſhe Farie inu ûzhene Lüdi, inu ſpraſhuie od nijh, ky ima Chriſtuſ roien biti. Jnu oni reko: v' Betleemu Judovſke deshele. Sakai tako ie piſano ſkusi Proroka. Jnu ti Betleem deshela Juda, ti mi niſi to manſhe mey glavami Juda, Sakai is tebe pride moi Voi, kijr bode paſſal moi Folk Jsraelſki.

Jurišić

Na trih kraliov dan.
Euangelium Matth. na II.

K unimu zhasu kadar ie vshe Jesus roien bil v Betleemu Judouske deshele, v tim zhaſu Erodesha Kralia, pole tadai ſo prishli Modri od ſolnzhniga Shoda v Jerusalem, inu ſo vprashali rekozh: Key ie ta nouoroieni Krall Judouski? Sakai my ſmo vidili niegouo Suesdo V ſolnzhnim shodu, inu ſmo prishli niega moliti. Kadar ie to saslishal Erodesh Krall, ſe ie preſtrashil, inu vſe Meſto Jerusalem shnim, inu ie on vkup sbral vſe vishe Farie inu vzhene Ludi, inu ie vprashal od nyh, key ima Chriſtus roien biti, inu oni ſo rekli: v Betleemu v Judouski desheli. Sakai tako ie piſano skusi Proroka. Jnu ti Betleem v Judouski desheli, ty nyſi to nai manshe mei poglauizami Juda. Sakai is tebe pride moi Vyuuda, kyr bude Goſpodoual zhes moi Folk Jsraelski.

Na to Erodesh ſkrivai pèrvabi Mage, inu ravnò ſpraſhuie od nijh, ob katerim zhaſu bi ſe svesda bila prikasala. Jnu poſhle ijh v' Betleem inu rezhe: Poidite tie, inu dobrò ſpraſhaite to Ditece, inu kada ie naidete, ſpovéte mi nasai, da ieſt tudi pridem inu ije molim. Oni pak kada so Krala saſliſhali, ſo precé odſhli. Jnu pole svesda, katero ſo v' ſolzhnim ſhodu vidili, gre pred nijmi, tako dolgò, da pride inu ſtoij nad Mé.tom, v' katerim ie Ditece bilu.

Jnu kada so svesdo vgledali, ſo ſe zhudò vele bili obeſſelili, inu gredozh v' Hiſho, naideio to Déte sred Mario niega Materio. Jnu poklekneio, inu molio to Déte. Jnu odpro nih ſhaze inu ga daruio, Slatom, Vyrahom inu Myrrho.

Jnu oni ſo v' ſny od Boga ſvetovani, da bi ne ſhli nasai k' Erodeshu, inu ſo po eni drugi Céſti ſhli na ſvoi Dom.

Sakai ſe danaſhni prasnik imenuie Epiphania, to ie, prikasanie?

Sa volio, kàr ſe ie, kakòr edni ſhteeio inu pravio, truino prikasanie Boshije na danaſhni dan sgodilu, Alli ſai nekar v'enim Létu. Ta zhaſ, kada ie Chriſtuſ roien ſe ie Magom tim Modrim ena Svesda v'ſolnzhnim ſhodu prikasala, sa katero ſo ſhli inu pèrſhli v'to Méſto Betleem, inu ſo naſhli tiga novroieniga Krala Judovſkiga, inu ſo ga darovali, slatom, Vyruhom inu Myrrho. Vtrideſetim Létu, potle ſe ie Chriſtuſ ozhitò iſkasal, pàr Jordanu, kada ſe ie puſtil od Joanneſa Kàrſtnika kàrſtiti, inu ie

Nato Erodesh skriuaie priklizhe te modre, inu ie skerbno ſprashoual od nyh, ob katerim zhaſu bi ſe Suesda bila prikasala. Jnu ie nyh poslal Vbetleem inu ie rekal: Poidite tamkai, inu dobro ſprashaite po tem Ditetcy, inu kada ie naidete, ſpoueite mi nasai, da ieſt tudi pridem inu ie molim. Kada ſo vshe oni Kralia saslishali, ſo prece odshli. Jnu pole Suesda, katero ſo Vſolnzhnim shodu vidili, ie shla perd nymi, dokler ie prishla inu obſtala nad Meſtom, v katerim ie to Ditetce bilu.

Jnu kada ſo to Suesdo vgledali, ſo ſe ſilno obeſelili, inu kadar ſo prishli Vhisho, ſo nashli to Dete Smario niega Materio, Jnu ſo pokleknili inu molili to Dete. Jnu ſo odperli nyh shaze, ſo mu darouali Slato, Veryh inu Myrro. Jnu oni ſo vſny od Boga ſuetouani, da bi ne shli nesai Kerodeshu, inu ſo po eni drugi ceſti shli vſuoio deshelo.

Sakai ſe danashni prasnik imenuie Epiphania, prikasanie alli teh Modrih dan?

Sa troiga Boshyega prikasouania alli ozhitouania volio, ker ſe ie, kakor edni prauio, na danashni dan sgodilu, Alli vſai nekar venim Letu, Ta zhas, kada ie Criſtus roien ſe ie tim Modrim ena Suesda Vſolnzhnim shodu prikasala, sa katero ſo shli inu pershli v to Meſto Betleem, inu ſo nashli tiga nouoroieniga Kralia Judouskiga, inu ſo go (!) darouali, Slatom, Veryhom inu Myrro. Potle ſe ie Criſtus v trideſetim letu ozhito iskasal, pry Jordanu, kada ſe ie puſtil od Joanneſa Karſtnika kerſtiti, inu ie vſuoio ſlushbo

v'ſvoie porozhenie alli ſlushbo ſtopil, Krall inu Far Boshij poſtal: Kadàr ſe ie Nebo nad nijm odpèrlo, inu ie ſveti Duh vèrhu niega kako en Golob pozhival: Sam tudi Ozha Nebeſki od Nebeſ govoril, rekoch, Leta ie moi lübesnivi Sin, kateri meni dobrò dopade: Potle v'tim edan inu trideſetim Létu, ſe ie Chriſtuſ iſkasal inu ſvoio zhaſt na snanie dal, na ti Ohceiti, katera ie bila v'kani te Galileeſke deshele, senim Zaihnom, kàr ie is vode Vino ſturil inu ſvoio prizho ta Sakon, da ie ſveit inu Bogu lüb, potèrdil.

Kada ſe ie to pèrvo prikaſanie sgodilu?

Sveti Mattheush na 2. piſhe, ky inu kada ſe ie sgodilu, Ravno tako ſveti Lukaſ na 2. Beri ſam.

Kada ie Chriſtuſ na ſvét roien?

Kada ie Erodesh Judovſki Krall bil, po tim prorokovaniu Jakopovim, katero stoij v'pèrvih Buqvah Moiseſovih na 49. Ta Sceptar alli Oblaſt ne bode od Juda vset, predan pride Silo, inu niemu ſe bodo Aydie podali. Inu Daniel Prorok na 9. Kada ta nai ſvetéſhi bode pomasan alli shalban, tada zhe Kralevſtvo Judovſko konàc vseti. Leto prorokovanie ie bilu dopolneno. Sakai ta zhaſ vshe ie Erodesh Judovſke deshele Krall bil.

Vkim méſtu ie Chriſtuſ roien?

V'betleemu Judovſkim. Sakai ie bilu duie Betleem: Eno v'Galileiſki desheli, Drugo v'Judovſki, od kateriga tukai Lukaſ govori,

ſtopil, Krall inu Far Boshy poſtal: Nebo ſe ie nad nym odperlo, inu ie ſueti Duh naniem, kako en Golob pozhiual: Inu ie tudi Ozha Nebeski is Nebes gouoril, rekozh, Leta ie moi lubesniui Sin, kateri meni dobro dopade. Potle vtim ednim inu trideſetim Letu, ſe ie Criſtus iskasal inu ſuoio zhaſt na snanie dal, na ti Ohceiti, katera ie bila Vkani te Galileiske deshele, senim Zaihnom, ker ie is Vode Vino ſturil, inu ie ſam vprizho budeiozh ta Sakon, da ie ſueit inu Bogu liub, poterdil.

Kada ie to peruo prikasanie ſtorieno?

Sueti Mattheush na 2. pishs inu kashe, key inu kada ſe ie sgodilu, Rauno tako ſueti Lukae na 2.

Kada ie Criſtus roien?

Tadai, kada ie Erodesh Judouski Krall bil, po tim Prorokouaniu Jakopouim, katero ſtoy vperuih Bukuah Moiseſouih na 49. Ta Sceptar alli Oblaſt ne bude od Juda vseta, dokler ne pride ta Vytes, inu ſe niemu budo Ayde podali. Inu Daniel Prorok na 9. Kada ta nai ſueteishi bude pomasan alli shalban, tada hozhe Kraleuſtuo Judousko konaz vseti. Leto Prorokouanie ie bilu dopolnieno. Sakai ta zhas ie vshe Erodesh Judouske deshele Krall bil.

Key ie Criſtus roien?

Vbetleemu Viudouski desheli, Sakai dua Betleema ſta bila, edan Vgalileiski desheli, drugi pak Viudouski, od kateriga tukai

da ſe riſnizhnò vei to pravo Méſto, od kateriga ie tudi Prorok Miheus prorokoval na 5. Inu ti Betleem Judovſke deshele, ti mi niſi lih nai to manſhe mey Glavami Judovſke deshele, Sakai is tebe mi pride Voij kateri bo moiga Folka Israela Goſpod.

Od koda prido Magi alli Modri?

Od ſolnzhniga ſhoda, po tim prorokova (!) od Esaiavim na 65. kàr pravi, Jas bodem obiſkan niu téh kijr (!) mene ne snaio, to ie, od Aydov.

Sakai ijh Lukaſ imenuie Magoſ?

Sato kàr ſo bili ûzheni Lüdie, Philosophi, kijr ſo na svesde snali, inu ûzhili kako Nebo zhudnô (!) okuli gre, kakòr ſo ti Lüdie v'tih iſtih kraijh nai vezh ſe tih Kunſty ûzhili: Strabo en Aydovſki piſſarin, piſhe, da ſo Magi Farij bili v'Perſijſkim Kralevſtvy.

Koliko ijh ie bilu?

Soli trie alli ſtirie bili, obedan Evangeliſt nizh ne piſhe. Nam tudi to iſto niſtar ne pomaga, Sato ſo ti Menihi nekada marſkai Lüdem naprei ſtavili, v'nih lashnivih Legendah, kàr ſo diali, inu ſo vſi na pulſid ménili, da bi trie Krali bili, pàr imenu, Kaſpar, Baltasar, Melhior.

Inu ſo to malikovanie na puſlid sneſhli, da ſo po hiſhah hodili, kropili, na dovri piſſali inu krishali, kako ti pravi Egypſki Zuperniki &c. ſe tudi ne vei, kateri lih dan ſo pèrſhli v'Judovſko deshelo.

Lukas gouori, da ſe refnizhno vei to prauo Meſto, od kateriga ie tudi Prorok Miheas prorokouul na 5. Inu ty Betleem Judouske deshele, ti niſi lyh nai to manshe mey Glauami Judouske deshele, Sakai is tebe meni pride Voy, kateri bo Goſpod moiga Folka Israelskiga.

Od kod ſo prishli Magi alli Modri?

Od Solnzhniga shodo (!), po tim Prorokouanyu Esaia na 65. ker praui. Jeſt budem obiskan od teh kyr mene ne snaio, to ie, od Aydou.

Sakai nyh Euangeliſt imenuie Magos?

Sato ker ſo bili vzheni Ludie, Philosophi, kyr ſo na suesde snali, inu vzhili kako Nebo zhudno okuli gre, kakor ſe ſice ty Ludie vtih iſtih krayh nai vezh tyh Kunſty vzhe: Strabo en Aydouski Piſſaren pishe, da ſo Magi Farij bili v Perſyskim Kraleuſtuy.

Koliko ie nyh bilu?

Soli trie alli ſtirie bili, obedan Euangeliſt nizh ne pishe. Nam tudi to iſto nishtar ne pomaga, Sato ſo ty Menihi nekada marskai Ludem naprei ſtauili, vnyh lashniuih Legendah. ker ſo diali, inu ſo vſi Ludie Kpoſlednimu menili, da bi try Kraly bili, po tim imenu, Kaſpar, Boltesar, Melhior.

Inu ſo to malikouanie napuſlid sneshli, da ſo po hishah hodili, kropili, na douri piſali, inu krishali, kako ti praui Egypski Zuperniki &c. Se tudi lih prau ne uei, kateri dan ſo pershli v Judousko deshelo.

Kada v' Judovſko deshelo prideio, kam ſe nagneio inu prideio?

V'to Méſto Jerusalem, katero ie Glava Judovſke deshele bilu, ſe ijm ie sdelo, da ga ôte tukai nai bersh naiti, v' kaſhnim velikim dvoru. Kako ie Kralica od Saba Krala Salomona bila naſhla, Sato ſpraſhueio, ky bi ta novroieni Krall Judovſki bil, Mi ſmo pravio niega Svesdo vidili v' ſolnzhnim ſhodu, inu pridemo, da ga molimo.

Kam ſo bili prishli?

V to Meſto Jeruſalem, katero ie Glaua Judouske deshele bilu, nym ſe ie sdelo, da ga hote tukai nai bershe naiti vkakeshnym velikim duoru. Kako ie Kraliza od Saba Kralia Salomona bila nashla. Sato ſprashuio, key bi ta nouoroieni Krall Judouski bil, My ſmo prauio oni, niega Suesdo vidili Vſolnzhnim shodu, inu ſmo prishli, da ga molimo.

Kai ie Erodesh k' timu rekal?

Se ie vſtraſhil inu shnim red vſe Méſto Jerusalem.

Kay ie Erodesh Krall ſturil ktakimu vprashaniu?

On ſe ie vſtrashil, inu vſe Meſto Jerusalem shnym.

Sakai ſe Erodesh vſtraſhi?

On ie bil Judovſko Kralevſtvo po ſili tèr krivici pod ſe pèrpravil, inu ni bil te Boshie ure shihar, vedèn ſe mu ie sdelu, sdai zhe en drugi priti, inu ga od Kralevſtva pahniti. Alli pres te ſkèrbi bi dobrò bil Erodesh shivil Sakai Chriſtuſ ni priſhal eno posemalſko Kralevſtvo sadobivat, tàmuzh eno Boshie Duhovno, nebeſko vezhno, kako ſe danaſ poie: Hoſtis Herodes impie, Chriſtum uenire quid times? Non eripit mortalia Regna qui dat Coeleſtia. Ti Neverni ſovrashnik Erodesh sakai ſe le boijſh, kàr pride Chriſtuſ: Ta ne iemle po ſili, inu ne rodi, sa Posemalſko, kateri da vezhno Kralevſtvo.

Sakai ſe Erodesh vſtrashi?

On ie bil Judousko Kralieuſtuo po ſyli inu po kriuici pod ſe perprauil, inu nei bil edno vro shiher, veden ſe mu ie sdelu, sdai hozhe en drugi priti, inu ga od Krelieuſtua (!) pahniti. Alli pres te skerbi bi dobro bil Erodesh mogal shiueti. Sakai Chriſtus nei prishal eno posemalsko Kralieuſtvo sadobiuat, temuzh eno Boshye, Duhouno, Nebesko, vezhno, kako ſe danas poie: Hoſtis Herodes impie, Chriſtum venire quid times? Non eripit mortalia Regna, qui dat Coeleſtia. Ti neuerni ſourashnik Erodesh, sakai ſe le boijsh, kir ie Chriſtus prishal: Ta ne iemle po ſyli, inu ne rodi sa Posemalsko, Kateri daie vezhno Kralieuſtuo.

Sakai ſe ie to Méſto Jerusalem vſtraſhilu?

Oni ſo bili Erodeshovo ſilo inu tih Rimlianov muzh okuli 30. let dobrò ſposnali inu po-

Sakai ſe ie to Meſto Jerusalem vſtrashilo?

Oni ſo bili Erodeshouo ſylo inu tyh Rimlianou muzh okuli 30. Let dobro ſposnali inu po-

zhutili, da néſo veliku pokoịa iméli, Obto ſo menili, Zhe kakov nov Krall vſtane, tako bode novo Voiſkovanie inu krij prelitie. Alli leta ſtrah tih Judov prizha inu na snanie da nih nevero. Bi ſe bili bulë imeli inu ſpodobnò vſàrcu veſeliti, kàr ijm ie Krall Israelſki roien. Katerim je bil tulikai kratov oblüblen: Inu ſo tuliko Let tudi na niega zhäkali.

Kai po tim sazhne Erodesh?

Vkupe sbere te Viſhe Farie tèr ûzhenike inu vpraſha ijh, ky ima Chriſtuſ roien biti, inu mu poveio to prorokovanie Mihea Proroka na 5. Katero ie poprei vshe eñkrat poſtavleno, inu saſliſhano.

zhutili, da neſo veliko pokoia iméli, Obto ſo menili, Ako kakou nou Krall vſtane, tako bude nouo Voiskouanie inu Kry prelitie. Alli leta ſtrah tyh Judou prizha inu na snanie daie nyh neuero. Bi ſe bili imeli bolie inu ſpodobno veſſeliti, da ie nym Krall Israelski roien, Kateri ie nym bil tulikai krat oblublien: Inu ſo tudi tuliko Let na niega zhakali.

Kai ie po tim ſtoril Erodesh?

On ie vkupe sbral te vishe Farie inu Vzhenike, inu ie nyh vprashal, key ima Chriſtus royen biti, inu mu poueio to Prorokouanie Mihea Proroka na 5. Katero ie vshe poprei rezheno inu saſlishano.

Južno-avstrijske dežele za prvih let vladanja Leopolda I.[1]

Spisal **Anton Raič.**

III.

Boj pri sv. Gotthardu; železnograjski mir.

Veliki vezir Ahmed Köprili, polastivši se Novega Zrinja, poskusi prek Mure iti, kar pa se mu po dve uri trajajočem boju zabrani. Ko pa je bil dne 7. malega srpana Novi Zrinj popolnoma razdejal, se je tako obnašal, kakor da bi hotel oditi, da bi s tem cesarsko vojsko izvabil iz tabora, potem pa bi se obrnil in Muro prebredel. S tem je tudi dosegel, da je grof Budiani šel s svojimi Ogri proti meji, misleč, da se vezir tja obrne. Ker pa je še nekaj vojske v taboru ostalo, streljali so drugi na druge še do 12. malega srpana. Istega dne pa gre vezir s svojo vojsko v Kanižo, da bi se od ondod proti severu obrnil, nadejajoč se, da mu bode mogoče prek Rabe priti, kar se mu pri Muri ni posrečilo.

Montecuculi pusti tedaj tri polke dragoncev, nekaj pešcev in konjikov pri Kotaribi in Legradu v varstvo pri Muri ter gre z ostalo vojsko za sovražnikom; dne 16. malega srpana gre pri Novem Dvoru črez Muro ter se zveže 17. z nemško vojsko, katero mu je grof badenski skoz Radgono pripeljal na pomoč. Montecuculi dobi zanesljivo poročilo o turškem premikanju, zato sklene na levem bregu Rabe jih prehiteti ter jim zabraniti prehod črez to reko. Pustivši pešce pod Sparr-ovim poveljem, hiti s konjiki od sv. Gottharda dalje po cesti. Medpotoma se zveže v Olznici s francosko vojsko pod poveljem grofa Coligny-a, ki mu jo je bil z Laškega skozi Koroško pripeljal, in z nekoliko

---

[1]) Gl. Letopis 1893, str. 111.

tisoč Ogri, katere mu je Nadásdy pripeljal, ter pride dne 26. malega srpana v Körmend. Istega dne dospe tudi veliki vezir s svojo glavno vojsko na desno pobrežje Rabe do Körmenda ter poskusi ondi črez Rabo iti, pa Montecuculi vrže njegovo konjico in pehoto nazaj. Na to gre Turek dne 28. malega srpana kraj reke proti sv. Gotthardu, poskusi 29. še enkrat pri Czakanu črez Rabo iti, pa cesarska prednja vojska ga na novo odbije. Dne 31. malega srpana gre vezir še pol milje više od svetega Gotthfarda tja, kjer se Raba zavije in kjer je bilo pripravno torišče za razvrstitev vojske, ker se je iz nevisokega hriba daleč videlo. Montecuculi pa je šel za Turki na levem bregu Rabe ter je vso svojo vojsko za boj razvrstil sovražniku nasproti, vedoč, da mora tukaj na meji kocka pasti. Bil je pripravljen za boj.[1])

Montecuculi je že dne 30. malega srpana naredil bojni načrt. V tem bojnem načrtu je bilo zapovedano, da imajo bataljoni stati v šestih vrstah, namreč štiri vrste kopjarjev in pred njimi dve vrsti puškarjev, da naj bode pri vsakem škadronu 24 do 30 puškarjev, kateri se naj, sproživši svoje puške, pomešajo med bližnje bataljone; če sovražnik hudo na nje pritisne, naj ne streljajo vsi puškarji naenkrat, temveč le jedna vrsta, da bode streljanje stalno, in da prva vrsta nabije, kadar zadnja strelja; jednako naj topničarstvo stori; čete naj bodo primerno daleč razstavljene, da lahko med njimi konjiki sovražnika preganjajo, če bi se pa preveč ustavljal, se lahko po istem prostoru nazaj pomaknejo. Oklopniki naj ne zapusté pešcev, da bi sovražnika preganjali, in naj se ne dadé zapeljati od prvega sovražnikovega bega, da bi ga preganjali, ampak vsa vojska mora korak za korakom za njim; naj se ne ustrašijo vpitja in tuljenja te velike množice, ker je to samo ničvredna in malopridna druhal; nikdo naj poprej ne pleni, dokler ni sovražnik popolnoma pobit i. t. d.[2]) V tem načrtu je Montecuculi tedaj natanko določil red za posamezne oddelke pešcev in konjikov, težke in lehke konjice, hoda in prateža.

V tem se je veliki vezir še jedenkrat s cesarskim poslancem Reningerjem o miru pogajal. Reninger je bil pooblaščen izjaviti, da cesar zahteva, naj se Szekelyhid in sv. Job razrušita; naj se cesarju Novi Zamki nazaj dadé, in naj se sme ob Vagu med Nitro in Guto v odvračanje plenjenja trdnjava postaviti. Vezir vendar ni v nobeno teh zahtevanj privolil in tudi ni hotel žitva-toroškega miru skleniti, ampak je hotel na podlagi zmage in osvojitve boljših pogojev doseči. Bodočega dne (31. malega srpana) napiše Reninger poročilo o pogajanju

[1]) Mont. Mem pag. 275—281, Hammer VI. 137.
[2]) Idem pag. 281—283.

zaradi miru, in zvečer, ko se je ravno sel odpravljal na odhod, gre turška prednja straža črez Rabo.[1])

Na štajerski in ogrski meji pri cistercijanskem samostanu, kjer se Laufnica z Bistrico v Rabo izliva, bil se je odločilni boj. Samostan pri sv. Gotthardu je na desnem bregu Rabe, boj pa se je na levem bil. Raba namaka rodovitno dolino, katero na obeh straneh obdajajo holmi; na levem bregu je dolina samo do 2000 stopinj široka. Na desnem bregu Rabe, jedno uro nad sv. Gotthardom, je vas Seming; sredi med obema pa mala Slovenska Vas; nasproti Slovenski Vasi na levem bregu Rabe pa je večja vas, Mockersdorf (Moggendorf) imenovana. In tu se je boj bil, tako da bi se prav za prav moral po tej vasi, ne pa po sv. Gotthardu imenovati. Proti vzhodu se vidi po dolini Rabe, proti zapadu pa daleč do hainfeldskega in gleichenberškega klobuka.[2]) Na desnem bregu Rabe je stala turška, na levem pa cesarska in pomožna vojska; šotori velikega vezirja so bili na višinah nad Slovensko Vasjo, cesarski pa nasproti na podnožju višine. Raba je tu samo 10 — 15 stopinj široka. Med Mockersdorfom in Slovensko Vasjo, kjer se Raba na levo zavije, je bila za Turke najlepša prilika, da so šli ondi črez reko. Vezir je po noči tudi pripeljal petnajst lahkih topov na to stran reke in nekoliko zadaj na višine, da bi svojo vojsko pri prehodu branil. Državna vojska, ki je bila na sredini, je tako nemarno brod čuvala, da še ni zapazila, da so Turki že na levi breg prišli ter se začeli ondi utrjevati.

Ko so se na obeh straneh za boj pripravljali, prijaše neki mlad Turčin v prekrasni obleki na arabskem konju iz bojne vrste, mahne s svojim velikim mečem in pokliče najhrabrejšega kristijana na dvoboj. Mlad lotarinški vitez se mu ponudi in vrže po kratkem boju Turčina raz konja. Ta zmaga je naznanjala prihodnjo vojno usodo.[3])

Vojski na obeh bregih Rabe sta predstavljali zapadni in vzhodni svet z vsemi ljudskimi posebnostmi in kulturnim nasprotjem. Tu so bili Albanci, črni vojaki iz Afrike, grdi Tatari in Mongoli, ondi pa Slovani, Nemci, Madžari, Španci in Lahi, francoski plemenitaši in vsakovrstni klativitezi. Veliki vezir je imel 130.000 mož, med katerimi je bilo pa samo 30.000 pravih vojakov; drugi so bili od vseh strani pribegla, orožja nevajena druhal; blizu toliko vojsko je imel Montecuculi.[4])

[1]) Hammer VI. 138, 139.
[2]) Ibid. VI. 139.
[3]) Coxe, l. c. III. 157.
[4]) Wolf, Fürst W. Lobk. pag. 122; Coxe, l. c. III. 157; Zahn, Ferdinand III. und Leopold I. pag. 139; Schlosser, l. c. XIII. 276; Zinkeisen, l. c. IV. 923 i. dr.; Wagner I. 159, 160. Font. rer. austr. XXVII. 106. Montecuculi Mem. pag. 291: Besondere und geheime Kriegs-Nachrichten des Fürsten Raymondi Montecuculi. Leipzig, 1736.

Veliki vezir gre dne 1. velikega srpana ob devetih z vso svojo vojsko proti brodu pri ovinku. Izmail-paša pride prvi s 3000 spahi, ki so imeli ravno toliko janičarjev za seboj na sedlu, črez brod. Janičarji se utaboré pri Mockersdorfu. Sovražnik se vrže na nemško vojsko, ki je bila na sredini pod poveljstvom grofa Hohenlohe — na desnem krilu je bila cesarska vojska pod Montecuculi-jevim, na levem pa francoska pod Coligny-jevim poveljstvom — tako močno, da je začela bežati; Turki se približajo na jeden streljaj taboru državne vojske in šotoru badenskega mejnega grofa v Mockersdorfu. Vojvodič Karl lotarinški pridrevi svojemu polku na čelu ter usmrti z lastno roko vodjo vezirjevi telesni straži. Montecuculi zbere stare vojake okoli sebe ter vrže sovražnike po ljutem boju iz vasi in jih potisne v polukrog Rabe, ali črez reko jih ne more potisniti. Na to se utaboré sovražniki na levem bregu Rabe; ko jim vedno več vojske na pomoč prihaja, gredo nad Mockersdorfom na drugo stran reke in se pripravljajo tudi niže za prehod. Z najhujšo silo pa Turki pritiskajo na sredino in opoludne že pretrgajo bojno vrsto. Že se je kazalo, da je vojska izgubljena, in že je hotel Coligny bežati, ali sedaj mu Hohenlohe zakliče, če beži, bode jutri njegova glava v turški zobnici. Cesarski vojski je bilo ali zmagati ali pa umreti. Montecuculi skliče še na bojišču vojaško svetovalstvo, ki se je za boj odločilo, in sicer naj se sovražnik od vseh strani z vso vojsko prime. Turkom so še vedno nove čete črez reko na pomoč prihajale, zato poprosi Montecuculi generala Coligny-a pomoči. Ta mu pošlje 1200 pešcev in 600 konjikov pod poveljstvom vojvode de la Feuillade-a in Beauvezé-a; dalje še pridejo pešci cesarskih polkov Spick in Pio in konjiki polka Rappach ter naredé na novo red. Francozi jamejo kaj junaški po janičarjih udrihati; tudi vsa ostala cesarska in državna vojska je hipoma sovražnika od vseh strani prijela in ga ustrašila z velikim vpitjem, kakor je bila sicer turška navada z Allah-vpitjem sovražnika plašiti. Sedaj je cesarska vojska zmagovalno naprej rila; sovražnik se je v neredu pred njo umikal; v reki je okoli 10.000 Turkov smrt našlo. Druge narode turških konjikov pa, hoteče črez reko iti, so Hrvatje in cesarski dragonci sesekali. Med utopljenci so bili: Izmail-paša, bosenski namestnik in sultanov svak, aga janičarjev in spahov, trideset vezirjevih ag in njegov nadkonjar in kaniški renegat Garba, ki je turški vojski po Ogrskem pot kazal. 17.000 Turkov je dne 1. velikega srpana l. 1664. v boju pri sv. Gotthardu smrt našlo na bojišču ali pa v Rabi. Ob štirih popoludne je bil boj končan. 30.000 turških konjikov, ki so z desnega brega mirno boj gledali, jame bežati, zapustivši 15 topov, katere je zmagalec s 40 banderi dobil. Dosti so tudi naplenili srebrnih in

pozlačenih prsnih oklepov, sabel in bodal z dragim kamenjem posejanih, drage obleke in drugih dragocenosti.[1])

Ta zmaga pri sv. Gotthardu dne 1. velikega srpana l. 1664. je bila največja med vsemi zmagami, kar so jih kristijani v tristo letih dobili na kopnem nad Turki; odslej je bilo avstrijsko orožje v turških bojih srečno.[2])

Prihodnjega dne (2. velikega srpana) se je brala na bojišču sv. maša s „Te Deum laudamus" tam, kjer je sedaj kapela. V boju padlim junakom se je v naših dneh postavil spomenik s primernimi napisi na vseh štirih straneh.[3]) Montecuculi si ni upal zmage do dobra porabiti in sovražnika preganjati, kajti veliki vezir mu je stal še s 30.000 spočitimi vojščaki nasproti, dasiravno je tudi vsa ostala njegova vojska sila dosti trpela, zlasti zaradi negotovega in nerednega dovažanja živeža, ter je bila vsa tako prestrašena, da bi mu bilo nemogoče uničiti sovražnika. Seveda je tudi cesarska vojska dosti trpela ter ni imela ne živeža ne streliva.

---

[1]) Mont. Mem. pag. 285—294; Wagner I. 161—166; Sagredo (Font. rer. austr.) pag. 105, 106; Rink I. 520—527; Weiss V. 865; Hammer VI, 140—143; Zahn l. c. 140, 141; Mailáth III. 282 -284 etc.

[2]) Da je ta prva velika zmaga cesarske vojske nad turško sploh nekako burnost provzročila in bila povod marsikateri pravljici, je jasno. Tako se pripoveduje, da je veliki vezir, zagledavši Francoze v nališpani obleki s svilnatimi trakovi in dolgimi, kodrastimi lasuljami, vprašal: „Kdo so ta dekleta?" Ko pa so Francozi prav junaški po janičarjih mlatili, ti dolgo časa niso njih bojnega klica: „Allons, allons! tuez, tuez!" pozabili ter so njih poveljnika Feuillada ime premenili v „Fuladi" t. j. „jekleni". Dalje se pravi, da je v onem odločilnem trenotku, ko je cesarska vojska že na beg mislila, neki častnik nadpoveljniku Montecuculi-u rekel: „Boj je izgubljen." Ta pa je odgovoril: „Izgubljen? Jaz pa še meča nisem potegnil iz nožnice." Ko so v cesarskem taboru med bojem sklenili sovražnika z združenimi močmi prijeti, je konjiški general Spork pred svojimi konjiki na zemljo pokleknil in gologlav glasno molil: „Vsemogoči najvišji general v nebesih! Če že nočeš nam, svojim otrokom krščanskim, pomagati, pa vsaj nikar pomagati turškim psom in ti boš lepo reč videl." Pozneje je postal Spork grof. Z velikim trudom naučivši se svoje ime podpisati, podpisoval se je „Spork grof", ne pa „grof Spork", rekši, da je bil prej Spork kakor grof. Wagner I. 163; Hammer VI. 142; Zahn pag. 140; Mailath III. 284; Weiss V. 865, 866 etc.

[3]) Napisi so v latinskem, madžarskem, nemškem in francoskem jeziku. — Bojišče, na katerem so bili pred tristo leti od Turkov Srbi premagani, je dobilo ime srbski poraz, bojišče pri sv. Gotthardu tedaj tudi zasluži ime turški poraz: tu kakor tam je Mati Božja v neki zvezi. Vsled pobitja (poraza) ob Marici se je ustanovil božji pot v Marijinem Celju, in za zmago pri sv. Gotthardu je zahvalil Montecuculi Mater Božjo. Mem. pag. 295; Wagner I. 167; Hammer VI. 172. Gradčani so v svojem strahu pred Turkom, ki bi bil lahko od sv. Gottharda v dveh dneh v Gradec prišel, obljubili Marijin steber postaviti. Resnično so ga postavili na Karmelitarskem trgu pa ga prestavili l. 1796. na Jakominijev trg. Weiss V. 866, Wilhelm v. Gebler, Geschichte des Herzogthums Steiermark. Gratz, 1862. pag. 335.

„Sila je velika“, je pisal Montecuculi knezu Lobkovicu, „daleč na okrog je vse pusto in neobdelano.“[1])

Ahmed Köprili je še ostal pri sv. Gotthardu do 6. velikega srpana in na to je šel naprej v Körmend, potlej pa v Stolni Beligrad, kamor mu je prišlo novih 12—15 000 vojščakov Azijatov na pomoč. Dne 28. velikega srpana je bil v Ostrogonu; tam je postavil na novo most na korabih ter je šel 5. kimovca prek Donave in se postavil ob Nitri, da bi Nove Zamke branil. Montecuculi pa ni šel za njim, ampak skozi Körmend in Sabarijo v Šopronj in Požun. Ondi mu pride dne 15. kimovca general Heister iz Čalokeza na pomoč, ravno tako se ondi Nadasdy, ki ga je bil za sovražnikom poslal, ž njim zopet zveže. Na to gre Montecuculi za Vag, da bi se z velikim vezirjem drugikrat meril. Vojski sta si bili zopet samo par milj vsaksebi. V tem sta skoraj dva meseca pretekla. Bilo je odločeno, da ima cesarska vojska dne 1. vinotoka pri Šintavi črez Vag iti, da bi se s sovražnikom merila, kar poči v taboru glas, da je mir sklenjen in da ima boj prenehati. Na to gresta obe vojski k Donavi prezimovat, da bi lože dobivali živež in vse, kar je potrebno. Veliki vezir je šel proti koncu meseca vinotoka v Beligrad.[2])

Ahmed Köprili je koj po bitvi pri sv. Gotthardu rekel cesarskemu residentu Reningerju, kateri je bil še vedno v turškem taboru, da je pripravljen poprej ponujani mir vzprejeti. Reninger dobi z Dunaja dovoljenje, da sme v marsičem Turkom popustiti. Cesar, ki se je le nerad s Turki bojeval, je bil pripravljen mir skleniti. Še med bitvijo so hiteli sli v Carjigrad miru ponujat. „Pri Turkih premorejo več meči kakor pisma“, je pisal benečanski poslanec Sagredo.[3]) Pri sv. Gotthardu so čutili avstrijsko silo in nadmoč krščanskega orožja; sedaj tudi niso dalje zahtevali, naj jim cesar Komorn prepusti, ter so rajši mir sklenili z Avstrijo kakor pa z Benečani.

Veliki vezir se jame dne 6. velikega srpana od sv. Gottharda pomikati proti vzhodu ter sklene že dne 10. velikega srpana 1664 v Železnem Gradu (Vasvaru) mir ali prav za prav premirje na dvajset let, ker Turek miru ni sklepal. Vsled tega premirja naj bi vse sovraštvo med Avstrijo in Porto za dvajset let prenehalo. Tri dni po sklepu so se zamenjali z največjo tajnostjo mirovni dogovori, pred potrjenjem pogodbe, ki se je imelo v dveh mesecih zgoditi, pa vendar niso prenehali sovražni čini. Ta mir ni bil nikakor potrjen žitvatoroški mir, ki se je bil doslej vselej samó ponavljal, ampak to je bil čisto nov mir. Takrat so svojo tajnost pač bili tako

[1]) Wolf, Fürst W. Lobkowitz, pag. 130.
[2]) Mont. Mem. pag. 299—306; Wagner I. 168, 169.
[3]) Fontes rer. austr. XXVII. (113.)

dobro ohranili, da se je ves svet kar začudil, ko se je mir naznanil: zadovoljen seveda ni bil nikdo drug ž njim kakor Turki pa menda nekateri dvorniki na cesarskem dvoru. Mir je bil namreč za Avstrijo tako neugoden in sramoten, kakor da bi ona pri sv. Gotthardu premagana bila, ne pa Porta, in kazalo se je, da je Reninger samovoljno ravnal ter še ni vedel, da je bila Turčija tepena.

Glavne točke železnograjskega miru se glase: Erdeljsko spraznita cesarska in turška vojska; Apafi-a pripoznata cesar in sultan za erdeljskega vojvodo, vendar ima on dosedanji letni davek še zanaprej plačevati Porti in jej 60.000 tolarjev vojne odškodnine odšteti; po Apafi-jevi smrti naj si Erdeljci sami vojvodo volijo; Szatmar in Szobolcs ostaneta s hajduškimi mesti vred cesarju Leopoldu I.; Porti pa ostanejo: Novi Zamki, Novi Grad in Veliki Varadin; Szekelyhid se razruši, razrušeni Novi Zrinj pa se ne sme na novo postaviti; cesar sme Levice, Šintavo, Guto in Nitro utrditi in med Guto in Šintavo ob Vagu sezidati novo trdnjavo (Leopoldov, 1665 ustanovljen); v štirih mesecih pošlje cesar sultanu dar 200.000 gld. vreden, katerega mu sultan s primernim darom odvrne; mir naj traja dvajset let z vsemi ostalimi pogodbami žitva-toroškega miru.[1])

Avstrija je tedaj s svojo sijajno zmago pri sv. Gotthardu samo toliko dosegla, da Erdeljsko ni postalo neposredni turški pašalik.

Železnograjski mir se je imel po posebnem poslanstvu potrditi in razširiti. Za poslanca je bil Škot grof Walter Leslie izvoljen, ki se je napotil dne 15. velikega travna leta 1665. v Carjigrad. Njegovo spremstvo, obstoječe iz vitezov in plemenitašev vseh narodov, Angličanov, Francozov, Lahov, Nemcev in misijonarjev-jezuitov, ki so iz Carjigrada bili namenjeni skozi Perzijo v Indijo, štelo je nad 150 osob. Tafferner[2]) in Rink[3]) naštevata darove, katere je cesarsko poslanstvo seboj vzelo ne samo za sultana, temveč tudi za njegovo mater, za velikega vezira Ahmeda Köprili in druge nadpaše. Cesar je poslance opomnil, naj se lepo krščanski obnašajo, da kažejo, koliko cene krščansko vero.[4]) Med Leslievim potovanjem

---

[1]) Wagner, l. c. I. 170; Rink, l. c. I. 529—532; Katona, l. c. XXXIII. 565—568; Zinkeisen, l. c. IV. 933, 934; Krones, l. c. III. 596.

[2]) Caesarea legatio, quam mandante August. Rom. Imper. Leopoldo I. ad Portam Ottomannicam suscepit perfecitque Excell. Dom. Dom. Walterus S. R. J. Comes de Leslie etc. a. R. P. P. T. (Tafferner) Excell. oratoris Capellano. Viennae 1668. Pisatelj jezuit in poslančev spovednik govori obširno o tem poslanstvu.

[3]) L. c. I. 549—553.

[4]) Wagner I, 173.

v Carjigrad prišel je turški poslanec Mohamed-paša v Beč ter je bil dne 18. rožnika pri avdijenci.

Leslie je ostal blizu štiri mesece v Carjigradu — od 17. kimovca 1665. l. do začetka prosinca 1666. l. — kjer so ga zelo častili, kakor pač malokaterega krščanskega poslanca, vendar opravil ni skoro ničesar, dasiravno je novce kar trosil med velikega vezira, mufte in vse ministre. Za Erdeljsko ni ničesar dosegel, še toliko ne, da bi bila Porta od letnega davka odstopila; ona je vkljub sklenjenemu miru hotela v Apafi-u podložnega kneza imeti, kakor sta jej bila moldavski in vlaški knez podložna. Leslie tudi tega ni dosegel, da bi Porta nekatere mejne pokrajine pri Novih Zamkih cesarju izročila in trdnjavice razrušila. Turki so se namreč še po železnograjskem miru polastili do 200 vasi pri Novih Zamkih, imajoč se za gospode na Ogrskem in Erdeljskem. Še v sedmih stolpih zaprtih krščanskih jetnikov niso osvobodili. Veliki vezir je sicer obljubil jih osvoboditi, ali on je umrl, in kristijani so ostali jetniki; ravno tako niso katoliških cerkev v Galati in Peri izročili minoritom in drugim duhovnikom, kar je Leslie zahteval, ampak so samo obljubili, da ne bodo nadlegovali ne katoličanov ne pravoslavnih. Leslie je jedino dovoljenje dobil, da smejo hanzaške ladije pod cesarsko-nemško zastavo v turška pristanišča, ne pa samo pod angleško kakor do sedaj. Isto trgovinsko svobodo je dosegel za orijentalsko — od grofa Sinzendorfa ustanovljeno, pa v poznejših homatijah propadlo — društvo, in to je Avstrijo stalo precej nad jeden milijon goldinarjev.[1]) Poslanstvo je tedaj bilo brezuspešno, razmerje med Porto in Avstrijo je ostalo nestalno, in meje se bile odprte kakor pred bojem. Nov boj je moral te razmere razbistriti.[2])

Leslie izroči po svoji vrnitvi iz Carjigrada cesarju dve poročili: jedno namenjeno za javnost, v drugem tajnem pa govori o politični in fizični moči Porte in o njenih odnošajih h krščanskim državam. Leslie popisuje v tem tajnem poročilu[3]) Porto kot „bolnega moža“ in zelo propadlo. Turška sila je v zadnjem stoletju zelo, zelo propadla, piše Leslie; trdnjave so v slabem stanu, osobito po Ogrskem, ter bi se napada redne vojske ne mogle ubraniti. Turki se jedino zanašajo na številno vojsko, zlasti na janičarje in spahe, azijatska vojska je za nič, in Turki jo sami zaničujejo, vojvode pa so neizkušeni. Turški ministri, ki kaj o vojski umejo, so Evropci, večinoma

[1]) Tafferner, l. c. 123—141, 144; Katona, l. c. pag. 609 sq.; Wolf, Fürst. W. Lobk. pag. 136.

[2]) Wolf, F. W. Lobk. pag. 134—136.

[3]) „Gehaimbe Relation An Jhr May. was Jhr Ex[la] H. Graff von Leslie in wehrender Jhrer Ambasciada nach der Porten von der Ottomanischen Kriegsmacht gemerckht haben.“ Izdal Adam Wolf v „Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen.“ Wien 1858 XX. 320—331.

Bošnjaki in Albanci, oni ne marajo ne Rumuncev ne Ogrov ter jim očitajo, da so lažniki. Turška vojska na morju je popolnoma propadla, in Kapudan-paša ne umeje o mornarstvu ničesar. Najboljši častniki so še paše po mejnih pokrajinah na Ogrskem. Ko bi kdo Turško na kopnem in mokrem z izdatno vojsko prijel, bi se ne mogla rešiti. Državni dohodki so se za polovico zmanjšali od dohodkov za časa Sulejmana II. Angličani kakor Francozi se hočejo polastiti nekaterih otokov, zato misli Ludovik XIV. na to, da bi kakega Francoza na poljski prestol spravil. Sultan ima petindvajset let in ni posebno bistrega uma, pa je molčeč,[1]) on se boji druhali, ki ga sovraži zavoljo dragega lova, katerega on posebno ljubi. Največjo veljavo imajo beli skopci (evnuhi), kateri tudi najvažnejše dvorne službe opravljajo. Na to še govori Leslie o serajlskih razmerah in omeni, da nikdo ni za jeden dan svojega življenja varen.[2])

Kaj pa je bil vzrok, da je Avstrija ta sila neugodni in sramotni mir sklenila? Če različne zgodovine prebiramo in o tehtnem vzroku poizvedujemo, pač moremo reči. da nas vse na cedilu pusté: vsak zgodovinar išče kje drugod vzroka, jeden tu, drugi tam. Najlože bi bilo reči: cesarski resident Reninger ni imel pooblastila takega miru sklepati in je svoje polnomočje prestopil. Ali to ni resnica. Oglejmo si tedaj, kake vzroke navajajo najimenitnejši zgodovinarji.

Menzel[3]) se sklicuje na Wagnerja[4]), rekši: „Cesar je mislil, da nima sredstev za nadaljevanje vojske, ni zaupal Ogrom in je želel francosko pomožno vojsko kolikor mogoče hitro domov poslati.“ To so pa samo navidezni in neveljavni vzroki, kakor Wagner poprek same izmišljene vzroke navaja ter jih cesarju Leopoldu pripisuje. Saj je bila armada v sovražnikovi deželi zbrana, in Turkom ni nič drugega ostalo, kakor se dalje bojevati ali pa mir skleniti. Tudi nezaupanje v Ogre pač ni dovolj vzrok, kajti Ogrov ni bilo v vsej vojski veliko, tedaj tudi niso mogli merodajni biti; Ogri tudi sedaj med bojem niso kazali svoje nezadovoljnosti, ampak je bilo navdušenje za boj splošno postalo, ko so bili Turki pri Levicah in sv. Gotthardu premagani. Wagner še dalje pravi, da so se nemški stanovi veselili, ker so bili sedaj vojnega davka rešeni. Ali boj se je šele začel, in saj so vsi stanovi soglasno v vojsko privolili. Dalje pravi isti Wagner, da se cesar na

[1]) Ibid. XX. 327: „Jst von Keiner sonderlichen Vernunfft, aber sehr verschwiegen.“

[2]) Ibid. XX. 330: Wolf, Fürst W. Lobk. pag. 136, 137.

[3]) Neuere Geschichte der Deutschen seit der Reformation, Breslau, 1855. IV. 317.

[4]) Wagner I. 170—172.

državne stanove ni mogel zanašati, še menj pa na francosko pomožno vojsko, zato je rajši poprej mir sklenil, kakor pa da bi pozneje moral zanj prositi. Tudi ta vzrok je ničev, kajti državna vojska se je v vsem pokazala zvesto, dasiravno ni bila posebno dobro orožja vajena. Wagner še dalje navaja, da cesar ni mogel upati z vojsko, iz tolikih in tako različnih elementov sestavljeno, kaj izdatnega doseči. To je sicer istina, da je za nadpoveljnika veletežavno tako različne in raznorodne elemente zjediniti, pa vendar je boj pri sv. Gotthardu pokazal, da je tudi s tako raznorodno vojsko mogoče zmagati. Nazadnje še Wagner omenja, da se ima vsaka zmaga za popolno smatrati, če jo le mir sledi.[1]) Ta nazor je pač kaj čuden. Če tedaj vse od Wagnerja navedene vzroke premislimo, moramo reči, da ni nobeden posamezen vzrok dovolj tehten in tudi ne vsi vkup, da se je tako neugoden in sramoten mir sklenil.

Engel[2]) pravi, da so bili Montecuculi in jezuiti vzrok tega miru, rekši: „Zdi se, da je zmagovalec Montecuculi, obupavši nad daljnjimi lavorikami, cesarju svetoval mir skleniti.' Najprej naj si Leopold osvoji na Ogrskem neomejeno oblast in potlej se s Turki bojuje, je utegnil Montecuculi svetovati; na to meri ves duh njegovih memorij. Temu nasvetu so pritrdili jezuiti in Porcia: „protestantska vera se naj še bolj zatira in katoliška povsod vlada, potem bode že šlo.“ Ves duh navedenih Engelovih besed kaže neko zaničevanje do ministrov, vojskovodje in posredno tudi do cesarja, zato se smemo toliko menj nanj ozirati, ker ne more nič pozitivnega navesti ter govori samo z „zdi se, je utegnil.“

Zahn[3]) pa misli, da je vlada prav iz istih vzrokov mir sklenila, iz katerih se je leta 1662. tako boja bala. Ona se je bala velikega boja, ker je bila dosti slabša od Porte; tudi ne bi bila mogla posvetiti vse pozornosti naklepom, katerih se je imela od Francoskega bati. Stanje armade je bilo tudi takšno, da je cesar moral miru želeti. V dednih deželah in na Ogrskem nabrana avstrijska vojska takrat ni bila jedinstvena in celotna. V obeh vojskah so si bili poveljniki in vojaki navzkriž, Ogrom ni ugajalo Montecuculi-jevo zavlačevanje in odlašanje, Montecuculi pa tudi ni hotel svojih vojakov po načrtu bojaželjnih plemenitašev voditi. Ogrski vojaki so nemške kot tujce sovražili; nemški pa tudi ogrskih niso marali zbok neugodnosti in krivic, katere so morali na Ogrskem pretrpeti. Nemška državna vojska pa je bila mlada, neizkušena in slabo oborožena, razcepljena v porensko in državno vojsko,

[1]) I. 171.
[2]) L. c. V. 36.
[3]) L. c. 142, 143.

pod posebnimi poveljniki posameznih knezov. Napram francoski vojski pa se je moralo priljudno vesti, in poveljniki so na svoje ljudi bolj pazili, nego je ugajalo skupnemu bojnemu smotru. S tako vojsko se pač previdni Montecuculi ni upal ob spodnji Donavi vojskovati. „Vsa vojska je propadala," navaja Zahn Montecuculi-jeve besede,[1]) „nekaj vsled smrti, uhajanja in bolezni vojakov, nekaj je ločena, nekaj pa osupla in nezbrana; ni bilo živeža za vojake in konje, ne streliva, ne dovažanja; vojaških komisarjev in izplačevalcev ni nikdar tam bilo, kjer bi morali biti. Med generali in četami jè bilo večno zbadanje, pikanje in zdražba; temu je bilo sedaj povelje, sedaj vera ali kaj drugega vzrok. Vsak se je opiral na svoje dozdevno boljše mnenje ali pa na povelje svojega gospoda; vsak se je hotel samostalnega pokazati ter je potem poročal, kakor je dogodke sodil ali umel. Nekomu je bilo ukazano svoje mesto z okopom utrditi, pa je to povelje smešil, kar pa je moral drago platiti; drugi pa je imel po kakem določenem potu iti, pa ugajal mu je drugi bolje. Zgodilo se je, da se je straža brez povelja s svojega mesta umeknila ali pa je kar zapustila, ker je bila kroglam izpostavljena, ne pa da bi se bila z okopom zavarovala; nekoč je hotel general sredi boja svoje čete odpeljati, češ, da sovražnik ni njegovega oddelka prijel in da je drugi tudi tako storil."

S tako zanemarjeno in nepokorno vojsko res ni bilo pričakovati nobenega izdatnega uspeha. Vendar nam je pomisliti, da se je pokazala vsa ta zanemarjenost in razdraženost in nepokorščina prav šele takrat, ko je že vojska šla prezimovat, poprej pa, ko je bil določen 1. dan vinotoka za prehod črez Vag, je bila vsa vojska tako za boj vneta, da se ji je pogum že na obrazu videl.[2])

Krones,[3]) Weber,[4]) Weiss[5]) in Zinkeisen[6]) nam vse iste vzroke navajajo, katere Wagner omenja. Krones še dalje išče vzroka v nezaupanju dvora do vojaške pripravljenosti, posebno pa do političnega mišljenja Ogrov.

Schlosser[7]) pa pravi, da je cesar nekoliko zató ta neugodni mir sklenil, ker je cesarski vojski smodnika[8]) in živeža primanjkovalo, cesar pa ni imel novcev, da bi oboje nakupil; nekoliko pa, ker vsled evropskega položaja ni bilo mogoče zmagonosne vojske vkup držati. Na to še reče: „Razen tega

[1]) Mem. pag. 307, 308.
[2]) Mont. Mem. pag. 305.
[3]) L. c. III. 599.
[4]) L. c. XII. 445.
[5]) L. c. V. 866, 901.
[6]) L. c. IV. 932.
[7]) L. c. XIII. 277.
[8]) Montecuculi Memor. pag. 297.

so se protestantski Ogri rajši dali od Turkov tlačiti kakor pa od jezuitov zatiravati. To razmerje je tudi hrabrega Zrinjskega, hrvaškega bana, z Montecuculi-jem na smrt razprlo in je najveljavnejše ogrske plemenitaše napotilo, da so jeli na to misliti, kako bi se popolnoma rešili avstrijskega vladarstva.“[1])

Wolf[2]) navaja, naslanjaje se na Sagreda, za prvi vzrok železnograjskega miru primanjkanje denarja, rekoč, da je avstrijska vlada jedva nemški vojski živež preskrbela, ne da bi še vojakom zaostale plače dala. Državna vojska, ki je tako počasi prihajala, se ni obnesla ter je, izvzemši Braniborčane, bežala, ko so se prvikrat s Turki prijeli. Poveljniki, n. pr. Hohenlohe in mejni grof badenski, so bili po pogodbi samostalni. Vsak je hotel zapovedovati. Montecuculi je, to previdevši, nasvetoval, naj sklenejo mir.[3]) Cesar je pričakoval smrt španskega kralja in boj s Francozi ter se ni hotel v nevaren boj s Turki spuščati. Dalje je mir pospešilo nasprotje in nezaupanje Nemcev do Ogrov in Ogrov do Nemcev. Tudi črna vojska se l. 1663. ni obnesla, in ravno tako od velikašev nabrane čete l. 1664. niso spolnile svoje dolžnosti. Ogri so menili, da jim hoče Avstrija njih stare svoboščine uničiti, Nemci pa, da hočejo Ogri svoje svoboščine zadobiti, potem pa od Avstrije odpasti in si kakega Ogra za kralja izvoliti. Benečanski poslanec Sagredo piše:[4]) Cesarjevi ministri menijo in se tudi ne motijo, da so Ogri le iz strahu pred Turki cesarju pokorni in podvrženi. Isti poslanec trdi, da ministri nikakor ne žele Turkom Ogrskega vzeti, zato tudi niso silili, naj se Nove Zamke cesarju izročé.

Nezadovoljnost z železnograjskim mirom je bila tako splošna, da se je ministrom potrebno zazdelo neki publicističen sestavek v lasten in v cesarjev zagovor objaviti.[5]) V tem sestavku se med drugim pravi: „Ker so bile dedne dežele vsled davkov, prehajanja in nastanitve vojakov silno opešale, se niso smeli prebivalci v obup tirati. Kdo pa bi mogel kaj takega misliti, da bi cesar na Ogrskem blizu štirideset hramov ob meji na lastne stroške mogel dolgo vzdrževati, ko so ti za časa vojske trojno posadko, celó neverjetno dosti streliva, živeža in drugih reči potrebovali.“ Tudi v tem publicističnem sestavku ne navajajo ministri dovolj tehtnih vzrokov za navedeni sramotni mir.

---

[1]) Cf. še Schlosser XIII. 275.

[2]) L. c. (Fürst W. Lobk.) pag. 132, 133.

[3]) Montecuculi Ibid. pag. 133.

[4]) Font. rer. austr. XXVII. 107.

[5]) Michael Caspar Londórp, Der Römischen Kayserlichen Majestät u. dess heiligen Römischen Reichs . . . Acta publica u. Schrifftliche Handlungen. Franckfurt a/M. 1070. VIII. 309.

Rink[1]) nam navaja druge važne vzroke, katerih ni mogel dunajski dvor javno povedati. On pravi namreč, da se cesar ni upal z lastnimi silami boja nadaljevati, na Nemško pa se ni mogel zanašati, dalje je pričakoval smrti španskega in že ostarelega poljskega kralja. Če bi bil cesar v turški boj zapleten, bi bil moral španske in poljske stvari v nemar pustiti.

Kar se Španskega tiče, je potrebno omeniti, da se je Leopold nadejal španski prestol dobiti. Sedaj je mislil, da bode vsak trenotek potrebno v španske zadeve poseči. Da so bile španske nasledstvene razmere vplivale na Leopolda pri naglem sklepanju miru, smo že zgoraj od Wolfa izvedeli. — Tudi na poljskem prestolu se je pričakovala premenba. Habsburžani so se večkrat poganjali za poljsko krono. Benečanski poslanec Battista Nani 1658. l. pravi,[2]) da Avstrija misli na poljski prestol, kar je tem naravnejše, ker je imelo Poljsko na Ogrskem posestva.[3]) Ivana Kazimira soproga Marija Louisa Gonzaga je pa že leta in leta za izvolitev naslednika na prestolu delala in iz nenaklonjenosti do Avstrije[4]) je hotela kakega francoskega princa na prestol povzdigniti. Zato je cesar Leopold menil, da mora vso svojo pozornost tem dogodkom na vzhodu posvetiti. Za tem namenom poljske kraljice so tudi tičali ogrski malkontenti (nezadovoljneži) in francoske čete; zato Francozi tudi niso hoteli po sklenjenem miru domov iti, ampak so zahtevali, naj se jim odkažejo[5]) zimovišča na Moravskem ali pa na Šleskem. Dalje so bili v Beču izvedeli, da si Coligny in la Feuillade neprenehoma dopisujeta z grofom Miklošem Zrinjskim, kateri je v Čakovcu živel in tudi na to delal, da bi kak Francoz prišel na poljski prestol. Te razmere so pač dunajskemu dvoru strah prizadevale in so bile zadosti tehten vzrok, da se je mir sklenil, toda moral bi se bil drugače skleniti, ker je Turčin sam roko k miru ponudil;[6]) vsa pomožna vojska bi bila toliko časa ostala in pomagala, da bi se bil ugoden mir sklenil.

Ta nesrečni in sramotni železnograjski mir je bil vzrok žalostne prikazni: zarote Zrinjskega in Frankopana.

Oglejmo si še nekoliko jugoslovanske dežele za časa zgoraj navedenih vojsk in homatij ter začnimo s Hrvati zato, ker so ti imeli in še imajo, dasiravno z Ogri v političi zvezi,

[1]) L. c. I. 538.
[2]) Font rer. austr. XXVII. 22
[3]) Marino Giorgi 1671, v Font. rer. austr. XXVII. 137.
[4]) Alois Molin 1661, v Font. rer. austr. XXVII. 67.
[5]) Wagner I. 172.
[6]) Rink I. 538.

vendar neko samostalnost; potlej pa se ozrimo še na Slovence, ki so v vseh vojskah svojo kri prelivali ter se vselej in povsod kaj hrabro držali.

Hrvatje.

Po mohaški bitvi (29. velikega srpana 1526) je pripadla ravna Slavonija Turčiji, Hrvatje pa so si dne 1. prosinca 1527. l. izvolili Habsburžana Ferdinanda I. zoper Ivana Zápolyo za svojega kralja[1]) ter so ostali od te dobe združeni z Avstrijo. S Slovenci vred so morali sila dosti pred Turki trpeti. V tridesetletni vojski so se med drugimi avstrijskimi narodi posebno Hrvatje s svojo hrabrostjo odlikovali ter so l. 1647. pod poveljstvom mladega Petra Zrinjskega cesarja voze rešili. Švedski general Wrangel je namreč kanil cesarja ujeti ter je bil že v ta namen podkupil ljudi, ki so se bili v cesarjev tabor ukradli. Vse je spalo, jedino okoli cesarja zbrani Hrvatje so bdeli ter ga rešili.

V dolgi tridesetletni vojski so vsi narodi osuroveli, in dolgo je trpelo, da so se izbrisali gmotni in duševni nasledki te krvave vojske. Hrvatom in Slovencem niso prinesli potoki v tej vojski prelite krvi nobene koristi. Hrvatje so si sicer pridobili s svojo hrabrostjo ime, ki je dvesto let vsakemu sovražniku strah in trepet prizadevalo, ali ravno zbok te moči in hrabrosti hrvaškega vojaka je jela vsa zapadna Evropa hrvaški narod z vsakojakimi imeni grditi.[2]) Zemlja je po več straneh opustela, ker ni bilo dovolj delavnih rok, posebno pa je trgovina propadla. Denarja je bilo tako malo, da je vojska polovico svoje plače za več neplačanih let banu odpustila, videč povsod denarno stisko. Hrvaška se je imela tudi za postavne pravice boriti, katere so ji hoteli kratiti zlasti tuji cesarski generali, ki so v tridesetletni vojski prišli na površje. V naslednjih letih je Hrvaška dosti trpela, ker so Turki, dasiravno je bil med njimi in cesarjem mir, skozi Hrvaško na Dalmatinsko hodili, ko so se z Benečani bojevali. Mikloš Zrinjski, (od l. 1647) ban hrvaški, jim je branil skozi deželo hoditi, ker so vselej po svoji navadi plenili in pustošili in vasi požigali; dunajski dvor pa ga je opozarjal na mir.

Še večje neprijetnosti je imel z dunajsko dvorsko politiko Miklošev mlajši brat Peter Zrinjski, ki je dobil po delitvi imenja med bratoma vse Zrinjsko imenje na Hrvaškem, vendar je je moral braniti pred Turki in pred napadi nemške vojske iz Krajine. Peter je večkrat razbil turško vojsko, ki je na tisoče mož štela, pa so ga zato pozivali v Beč na odgovor. Ker je bil ob jednem cesarski general, so ga parkrat odsta-

[1]) Kukuljević, Jura Croatiae. U Zagrebu, 1862. II. 20
[2]) Smičiklas II. 150, 151.

vili od te časti; ko pa so bili zopet v zadregi pred Turki, so ga na novo imenovali generalom. Ko je Peter Turke pri Visibabi premagal in obilen plen dobil, je bilo to dunajskemu dvoru tako všeč, da se je na novo ž njim pomiril, ali z nemškimi generali se Peter nikdar ni mogel pomiriti. Ti sami niso bili sposobni za junaški boj s sovražnikom, pa so vendar hlepeli po gospodstvu na Hrvaškem ter so z neko peklensko zlobnostjo črnili na dvoru Petra, kateri pa je, ne brigajoč se niti za cesarjeve niti za njih zapovedi, slavno premagoval Turka, tako da so ga rojaki slavili kot spasitelja domovine. Oba Zrinjska sta se odmikavala od dunajskega dvora, na katerega so prišli njuni zlobni nasprotniki.

Oba Zrinjska, Mikloš in Peter, se pa nista odlikovala samo na bojnem polju v bojih zoper krutega sovražnika krščanstva in omike, ampak tudi na leposlovnem polju: oba zavzemata v literarni zgodovini častno mesto, in sicer prvi starši v madžarski, mlajši Peter pa v hrvaški. Mikloš [rojen dne 1. velikega travna l. 1618.] in Peter [rojen l. 1621.] sta bila sina l. 1626. umrlega Jurice in pravnuka Mikloša Zrinjskega, sigetskega junaka. Mikloš je bil zelo izobražen: on je dobro pisal latinski ter je bil prijatelj klasičnemu pesništvu in je bil tudi sam pesnik. Njegova epiška pesen: „A Zriniász, vagy az ostromlott Sziget“ (Zrinijada ali obsedeni Siget) proslavlja njegovega pradeda, sigetskega junaka, in ob jednem krščansko vero v bojih z dednim sovražnikom krščanstva. Ta epos je prišel 1651. l. v Beču na svetlo v zbirki Mikloševih pesni, kateri zbirki je naslov: „Adriai tengernek Sirenaja: Gróf Zrini Miklós“ (Jadranskega morja Sirena: Grof Zrinjski Mikloš).

Mikloš je bil tedaj madžarski pesnik. Že takrat je bilo osobito med hrvaškimi velikaši več mož, ki so tujo mater od lastne bolj ljubili; že takrat je v marsikateri hrvaški obitelji zavladal dualizem ter je bil jeden brat veren ostal svojemu narodu, dočim se je drugi pomadžaril. Tako je bilo tudi pri Zrinjskih. Zrinjski so izgubili mnogo gradov in gospoščin po južni Hrvaški, ko so se Turki ondi vedno bolj širili in utrjevali. V zameno za izgubljena posestva so dobivali druga imenja po severni Hrvaški in od ondod so prehajali na Ogrsko. Sigetski junak Mikloš Zrinjski je dobil Medmurje (Medžimurje), ki je bilo še takrat hrvaško. Mikloš († 1614), vnuk sigetskega junaka in naših pesnikov stric[1]), je postal veliki župan saladski; naš Mikloš pa, pesnik madžarske Zrinijade, je že bil veliki župan saladski in šumoški. Da bi

[1]) V ložje razumevanje Zrinjskih, o katerih se tu govori, naj služi ta-le rodovnik:

Mikloš († 1566 v Sigetu)

Jurica († okoli 1594)

Mikloš († 1614) Jurica († 1626)

Mikloš († 1665) madžarski pesnik — Peter († 1671) hrvaški pesnik.

imel svoja posestva v svoji županiji, priklopi Medmurje via facti saladski županiji. Drugi vzrok, da je Medmurje prišlo k Ogrskemu, se utegne še v tem iskati: luteranstvo se je za sina in vnuka sigetskega junaka Mikloša sila hitro širilo po Medmurju. Na Ogrskem so luteranci sedaj pa sedaj svobodno opravljali svojo vero, dočim je bilo novoverstvo na Hrvaškem strogo prepovedano. Nekateri Zrinjski so bili privrženci nove vere, zato so tudi gledali, da bi Medmurje Ogrskemu priklopili. Naša pesnika, Mikloša in Petra, je bil sicer varuh, zagrebški vladika Peter Domitrović, v katoliški veri odgojil; pozneje je pa bil starši brat Mikloš protestantski veri naklonjen, Peter pa je ostal do smrti dober katoličan in iskren narodnjak. Mikloševe besede, katere je protestantom govoril, ko so dne 2 kimovca 1662. l. zapustili požunski državni zbor, nam pričajo, da je bil prijazen protestantizmu. Rekel jim je namreč: „Jaz sem sicer drugega verskega spoznanja kakor vi, ali vaša svoboda je tudi moja svoboda, in vam storjena krivica se tudi meni stori".[1]) Sme se tedaj menda reči, da je bilo nekoliko tudi luteranstvo krivo, da se je marsikateri Hrvat pomadžaril in se s tem, da se je veri izneveril, izneveril tudi narodu. Kar se Zrinjskih tiče, se je to tem lože godilo, ker so dobivali na Madžarskem velika županstva in ina dostojanstva, in sam junak sigetski je bil nekaj časa ogrski tovarnik.

V Miklošu sta združena Hrvat in Madžar, ali po mišljenju je bil Madžar, dasiravno se tu in tam še spominja svojega hrvaškega pokolenja.[2]) On je bil brezobziren branitelj svobode ogrskih stanov. Bil je bojaželjen in velik v malem boju, častilakomen in strastno nagel, težko pogodljiv, pa plemenit značaj, ki se nikdar podlih pripomočkov ne poslužuje.[3])

Miklošev mlajši brat Peter je bil tudi pesnik, in sicer hrvaški. Preložil je madžarsko Zrinijado svojega staršega brata na hrvaški jezik. To vendar ni zgolj prelaganje, ker je marsikaj izpuščeno (kar pa večkrat smisel kali) in zopet marsikaj pridejano, kar pa je nepotrebno za razumevanje pesni in je samo izliv njegovega bogoljubnega srca. Mikloš je pel svojo Zrinijado v proslavljenje svojega pradeda in svojega rodu; Peter pa svojo za Hrvate, naj ohranijo v spominu neumrlega sigetskega junaka, hrvaškega bana. Petrovi epiški pesni je tendencija narodna; narodnost se poudarja v predgovoru in v obilih stihih in kiticah, česar v madžarski Zrinijadi ne najdeš. Od tod tudi v prelaganju premembe. Da je hrvaška Zrinijada večkrat nejasna, pa od tod prihaja, ker ima Peter v vsakem stihu po dva stika, in sicer za šesto in za dvanajsto stopico; za šesto stopico ima s stikom ob jednem odmor. Peter je tedaj moral preveč na obliko paziti, in to večkrat kali pesni pravi smisel in potrebno jasnost. Nam preložena

[1]) Krones III. 591.

[2]) V „Györi Történelmi és Régészeti füzetek." II. 3. pag. 194 je njegovo latinsko pismo natisnjeno, v katerem se nahajajo znamenite besede: „Ego mihi conscius aliter sum: etenim non degenerem me Croatam et quidem Zrinium esse scio".

[3]) Krones III. 591.

hrvaška Zrinijada zaradi omenjene tendencije bolje ugaja od izvirne madžarske.[1])

Ko so Hrvatje Leopolda I. kronali za svojega kralja, so od njega zahtevali, naj se krajinsko prašanje reši. Kmetje so namreč begali izpod oblasti zemeljske gospode v one kraje, kjer so Vlahi pod varstvom svojih privilegijev živeli. Kedor se je v Krajini kaj pregrešil, pa je zbežal k Vlahom, in s tem je zavladala negotovost po vsej zemlji. Vlahi so šuntali gosposke podložnike, osobito Vlahe po drugih krajih, ki so bili podložniki hrvaški gospodi, naj se rešijo podložništva, ter so jih silili, naj se nikomur ne pokoravajo. Hrvaški stanovi so bili pri tej občni zmešnjavi v skrbi, kaj bode z njih zemljo, osobito ako se sovražnik prikaže, kakor se je tudi neprestano glas raznašal. Leta 1658. uredé stanovi obrambo domovine po zgledu drugih dežel ter si postavijo stalno vlado, ki naj bi bana zastopala. Na čelu je bil tej vladi ali deželnemu odboru podban, dalje so bili v njem: zagrebški vladika in kapitelski predstojnik, velikaša Toma Erdedi in Šime Keglević in plemiča protonotar Ivan Zakmarda in Ivan Ručić. Ta odbor je imel zemeljsko upravo v rokah, vse važne stvari pa je reševal zbor stanov.

Gledé krajine je cesar Leopold pač lahko rekel Hrvatom, da sedaj ni časa to vprašanje reševati, temveč je potrebno za veliko turško vojsko se pripravljati. Na dunajskem dvoru so se namreč posvetovali, bi li začeli boj s Turčinom ali ne. Tudi bana Mikloša Zrinjskega so poklicali v to tajno svetovalstvo, toda on ni imel pravega zaupanja v dunajski dvor, dasiravno so ga ondi lepo vzprejeli in še lepše častili, pa on je dvomil, „da li će njega ikada dvorska vatra ugrijati,“ ker se je že zadosti „dima nadimil“.[2])

Na dvoru se je sukal pogovor o turško-erdeljskih razmerah. Z Rakoczy-jem II. se boreči Turki so namreč vzeli erdeljskemu knezu Veliki Varadin z vso okolico ter so ustanovili novi sandžakat na škodo Ogrskemu. Ko se je bilo v dveh letih sedem knezov pulilo za Erdelj, nastala je na Erdeljskem in Ogrskem stranka, ki je želela, da bi se cesar polastil trdnjav na Erdeljskem in rešil Ogrsko propada.

Turki so napadali iz Kaniže banovino Zrinjskega, zato je sklenil ta Kanižo si podvrči. Cesar mu je vendar prepovedal Kanižo oblegati, katero bi bil takrat (l. 1660.) lahko vzel, ker je bil večji del trdnjave zgorel ter je zidovje od vročine

---

[1]) Gl. Dr. Franjo Iveković „Hrvatska Zrinijada prama magyarskoj“ in V. Jagić „Adrianskoga mora Sirena iliti Obsida Sigetska“. Književnik. U Zagrebu, 1866. III. 319—407.

[2]) Smičiklas II. 152—159.

popokalo. Ko mu pride od cesarja prepoved, vrže od gneva sablo na zemljo. Da bi na lastno roko svojo deželo branil, jame Mikloš pri vtoku Mure v Dravo zidati trdnjavo, kateri je dal pred hrvaškimi stanovi ime Novi Zrinj. Sosednji županiji: križevska in varaždinska sta na njegovo in na zapoved stanov prihiteli nove trdnjave zidat. Da bi ljudstvo k delu obodril, je ban sam v toligah zemljo in pesek vozil, in tudi banica je pri delu pomagala. Zaradi te trdnjave so se jeli v Carjigradu cesarju strašno groziti, kaniškega pašo pa da sultan zadaviti, ker je Zrinjskemu dovolil trdnjavo postaviti. S to trdnjavo niso bili ne Leopoldovi politiki ne vojvode zadovoljni, ker so se vsake tudi najmanjše neprilike bali, ki bi utegnila Turkom povod za boj dati.[1])

V tem ko so si Turki na Gornje-Ogrskem Nove Zamke in druge trdnjave osvojili leta 1563, šel je ban Mikloš Zrinjski v Medmurje, da bi branil Novi Zrinj, kjer je že Peter Zrinjski prve navale kaniškega paše razbil. Kaniški paša jame Novi Zrinj oblegati, ali ban Mikloš plane iz njega, mu razbije vojsko ter jo preganja do Kaniže; pred Kanižo osvoji jedno utrdbo (trdnjavico). Že so se Turki bali za Kanižo, zato so jeli iz nje voziti, kar so le mogli; Mikloš pa jim vse blago vzame in se vrne z obilim plenom obložen v svoj Novi Zrinj.

Po nesreči in izgubi cesarske vojske na severnem Ogrskem je vzbudil ta dogodek na vsem Ogrskem toliko veselja, da so Ogri imenovali hrvaškega bana svojim generalissimom. Dasiravno so ga mnogi Madžari kot rojenega Hrvata pisano gledali in le neradi za svojega vojvodo spoznali, plane on zopet s svojimi Hrvati in nekaterimi madžarskimi plemenitaši nad Turka pri Novih Zamkih in mu razbije jeden tabor, potem pa se umakne proti Komarnu. Montecuculi pa je ves čas od strani gledal, kako so Novi Zamki in druge trdnjave padale. Turki so na to šli prezimovat, osvojene trdnjave pa so utrjevali. Dokler se je Mikloš po Ogrskem s Turki bojeval, branil je njegov brat Peter Hrvaško in je razbil vojsko bosenskega paše Čengića pri Jurjevi Steni.

Oba Zrinjska sta bila tedaj leta 1663. jedina zmagovalca, zato pa se je tudi njuna slava po vseh evropskih novinah širila. Na Nemškem so se jima na slavo zlagale in prepevale pesni[2]) in se širile priče in čudne povesti o njunem junaštvu.

---

[1]) Valiero, pag. 518; Hammer VI. 84; Mailáth III. 273; Schlosser XIII. 269; Weiss V. 861; Zinkeisen IV. 896; Smičiklas II. 159, 160.

[2]) Iz pesní o Petru bodi navedeno v zgled:

„Graf Serin, Du edler Held,
Deine Faust die Feinde fällt.
Deine Thaten die ermatten
Feindes Kräfte plötzlich treffen;
Das erschallt in ganzer Welt.

Vendar vkljub vsej slavi se je Peter zaman nadejal postati v Karlovcu general. On sam se napoti v Rezno k cesarju, kjer so ga prav lepo vzprejeli, ali odpravili so ga samo z lepimi besedami. „Kako smo mogli,“ pravi sovremeni dvornik,[1]) „tolike časti na ta dva brata nasipati. Mogočna po rodu in slavna po svojih delih bi lahko, če bi se jima dale tolike cesarske vojske v roke, na Hrvaškem in po sosednjih zemljah, kjer sta na dobrem glasu, poskusila samostalna postati.“

Kako srečno se je Mikloš Zrinjski začetkom leta 1664. proti Turkom bojeval in kako slavo si je s tem pridobil, smo že izvedeli; ravno tako smo izvedeli, da je bil pri Kaniži nesrečen, ker je ni mogel vzeti, in da so mu preljubljeni Novi Zrinj sovražniki po Montecuculi-jevi malomarnosti vzeli in razdejali in mu s tem provzročili toliko žalost, da ga ne najdemo v boju pri sv. Gotthardu; takrat se je kujal v svojem Čakovcu.

Okoli Petra Zrinjskega pa se zbere do 16.000 najboljše hrvaške vojske z namenom, črez Savo jo mahniti v Bosno. Hrvatje so se bili namreč z Bošnjaki dogovorili, da se vsi vzdignejo in turško gospodstvo doli do Beligrada uničijo. Nagli mir s Porto pa je razbil to lepo osnovo. Franjo Frankopan pravi: „Bog nam je bil dal neprijatelja v roke, pa kar hipno sklene cesar, ko še nikdo ni slutil, najsramotnejši mir na propast in žalost vsega krščanstva.[2])

Slovenci.

Najslavnejša doba za Slovence je bilo XVI. stoletje. V tej dobi so se Slovenci bojevali neprestano z dednim sovražnikom krščanstva, s Turkom, in sicer večinoma sami, na lastno roko, in ga marsikaterikrat užugali. Jednako so se bojevali z Benečani, samo da te vojske niso bile tako dolgotrajne in so Slovenci tudi od cesarja pomoč dobivali. V tej dobi neprestanih bojev, osobito za protestantske dobe, uživali so tudi stanovi slovenskih dežel neko samostalnost in svobodo; krepko so se poganjali za svoje pravice in svoboščine in včasi celó niso davkov dovolili, če so se jim njih pravice kratile. Ko pa so bile turške vojske ponehale in je deželni knez s protestantizmom vred uklonil samosvestne stanove, se niso na Dunaju več kaj prida zmenili za stanovsko svobodo; naši deželani niso hodili več kot samostalni oddelki v boj, temveč popolnoma združeni z vseavstrijsko vojsko. Izpremenile so se razmere in okolščine ter so nanesle,

---

Herr Graff Peter, wie das Wetter,
Er drein schlaget und verjaget
Die Feind von der Christen Hut.“

Da so se te pesni tudi popevale, se vidi iz tega, ker nam je podal sovremeni Nemec tudi note te pesni. Smičiklas II. 162.

[1]) Ibid.

[2]) Ibid. II. 165. Rački, l. c. pag. 4.

da je narod mnogo dobrega in slavnega izgubil, kar si je bil pridobil v slavnih zmagovitih turških vojskah. Najprej je prenehalo ono poprejšnje krepko življenje, ker niso sovražniki več dežele vznemirjali, zaradi česar je morala poprej vedno na nogah biti. Deželni stanovi so jeli svojo poprejšnjo veljavo izgubivati, ker so se sploh razmere med vlado in stanovi jele izpreminjati in se je osrednja vlada krepčala deželnim stanovom na škodo, revnejšim podložnikom pa včasih nekoliko na korist,[1]) in to tem lože, ker je bil junake stare domače rodovine ljuti Turek po večjem na bojiščih pobil ali pa so je ugonobile druge nemile okolščine. Sedaj je ostalim najbolj kazalo z vlado potegniti, ker je le pri njej bilo še slave in bogastva, in to tem več, čim več je prihajalo v deželo tujcev, zlasti Nemcev in Lahov. Ti tujci se pač niso zmenili za blagostanje Slovencev, temveč so iskali le časti, imenitnih mastnih služb, velikih zemljišč, bogastva in sploh vsega, kar življenje lepša in razveseljuje; kmetu pa so se neizmerni davki nalagali, obrtstvo se je oviralo, ker je tudi trgovstvo pri splošnem uboštvu dobivalo le skromen dobiček. Narodnost, ki se je v luteranski dobi jela gibati, je zopet zadremala, število učenjakov se je sila skrčilo, narodno pisanje je zaostalo, slovenščina je morala šolo zapustiti in je prišla na novo ob vse svoje pravice, na njenem mestu pa se je jela tujščina, nemščina in laščina šopiriti, kakor še nikdar poprej; tujščina se pa ni samo šopirila po gradovih in gradičih, temveč tudi po mestih in trgih. Njen mogočen vpliv se je kazal v domačem in javnem življenju, v umetnostih in vednostih. Vselej zvesti Slovenci so molčali in v tridesetletni vojski trojno breme nosili: varovali so mejo zoper Turke, hodili so z Avstrijo združeni proti njenim sovražnikom in proti sovražnikom katoliške vere na Nemško na boj in pomagali so bojne stroške plačevati. Vsled tega trojnega bremena se je Kranjsko tako zadolžilo, da je l. 1630. že 16 690 gld. primankljaja imelo, kateri je naravno vedno rastel. Dne 5. svečana 1633. l. je cesar zahteval na Wallensteinovo prošnjo, naj se odkaže njegovi vojski na Notranje-Avstrijskem za pet mesecev stanovanje, naj tudi posamezne dežele pomagajo breme za vojsko nositi. Naložilo se je: Štajerski 984.045 goldinarjev,

[1]) Štajerski deželni stanovi so sredi XVII. veka leto za letom v deželnem zboru zahtevali, naj se prepove z Ogrskega žito uvažati, ter so se celo branili davke dovoliti. Ker so oni sami bili veliki posestniki, so s tem hoteli doseči, da bi peki in drugi najprej od njih vse žito pokupili po visoki ceni, kakor bi jo sami nastavili. Notranje-avstrijska vlada se je temu odločno upirala ter vsako nepotrebno draginjo zaprečila, da si je mogel meščan in delavec kruha kupovati. Leopold I. je večkrat rekel: „Naj ima meščan svoj košček kruha“. Mittheilungen des hist. Ver. f Steierm. XXV. 132.

Kranjski 345.350 goldinarjev, Koroški 584.490 gld., Goriški 81.725 gld. in Pazinu 122.330 goldinarjev. Za stanovanje so Wallensteinovi vojski na Kranjskem odločili: Krško, Ljubljano in Novo Mesto. Naslednjega leta je cesar zahteval od kranjske dežele 1200 vojakov ter še 60.000 gld. bojnega davka. Leta 1635. dovolijo kranjski stanovi 80.000 gld. in prevzamejo od 37 s Češkega premeščenih polkov 30 kompanij na svoje stroške, za kar morajo 15.000 gld. na posodo vzeti. V Ljubljani in Kranju sta bila polka Eckenfürter in Manzier, v Loki polk Gonzaga in v Novem Mestu polk Strassoldo. Leta 1643. dovoli Kranjsko za nabiranje, vzdrževanje, oboroževanje itd. 160.000 gld. Istega leta se je tudi polk Hauser na Kranjskem popolnil. Vsako leto potem so še morali Slovenci velika bremena za tridesetletno vojsko nositi, posebno še leta 1645.[1]) Vseh bojev so se tudi Slovenci udeleževali, ker so pa bili med drugimi avstrijskimi polki pomešani, zato se tudi ne ve o njih posebnih delih. Slovenska zgodovina postane pomankljiva in prazna.

Cesar Ferdinand III. je skrbel, da se njegov starši sin Ferdinand IV. še za njegovega življenja za naslednika v avstrijskih deželah pripozna. Leta 1646. so ga za češkega in leta 1647. za ogrskega kralja kronali, v notranje-avstrijske dežele pa ni sam prišel, da bi prisego stanov vzprejel, ampak je bil poslal svojega namestnika Maksa kneza Dietrichsteina, da je vzprejemal prisego. Ker pa je mladi cesar in kralj (od dne 23. velikega travna 1653) Ferdinand IV. še pred očetom umrl, so mlajšega sina Leopolda I. 1655. in 1656. na Češkem in Ogrskem kraljem izvolili in kronali, ravno tako so mu tudi avstrijski stanovi zvestobo prisegli.

Ko je pa Leopold I. po očetovi smrti dne 18. malega srpana 1658. leta tudi nemški cesar postal, prišel je dvorni tajnik Pütterer to na Kranjsko naznanjat. Dne 31. malega srpana se je praznoval veseli dogodek v Ljubljani s sijajno veliko mašo pri očetih jezuitih, in s trikratnim strelom na gradu iz 30 topov in 120 možnarjev. Zvečer je bilo mesto razsvetljeno, in ob devetih se je na gradu na novo streljalo. Deželni stanovi čestitajo Leopoldu k izvolitvi ter mu poklonijo 20.000 gld. za pot.

Cesar Leopold I. je sklenil po Notranje-Avstrijskem osebno prisego zvestobe in udanosti vzprejeti, kar je tudi stanovom naznanil. Štajerski stanovi dovolijo 30.000 gld. za to svečanost, ki se je dne 5. malega srpana leta 1660. zelo sijajno v Nemškem Gradcu vršila. Od ondod je naznanil cesar dne 15. malega srpana kranjskim stanovom, da sam pride na Kranjsko. Iz

[1]) Dimitz III. 414—418.

Gradca se napoti cesar na Koroško ter stopi dne 26. velikega srpana 1660 pri Brežah na koroška tla; iz Brež grè dne 27. v Sv. Vid in 28. v Gospo Sveto, kjer je bil pri božji službi ter je ondi obedoval. Koroški stanovi odločijo pustino pri Sv. Juriju za vzprejem cesarja, ki je bil tudi pod krasnim šotorom presijajen. V vzprejemnem nagovoru se je naglašalo, da Koroško že 216 let, od časa Miroslava IV. ni bilo tako srečno, da bi bilo v cesarju tudi svojemu deželnemu vojvodi priseglo zvestobo in udanost. Od ondod so šli v slovesnem sprevodu v Celovec med streljanjem s topi in možnarji in zvonjenjem. Deset škadronov oklopnikov in neštevilni vozovi so spremljali cesarja, ki je skozi velikovška vrata, slovesno prejemši mestne ključe, jahal pod bogato z zlatom obšitim nebom, katero je osem mestnih svetovalcev nosilo, po Žitni ulici in Starem trgu v cerkev sv. Duha, kjer so zapeli „Te Deum". Iz cerkve je šel v Rosenbergovo palačo; koroški stanovi so ondi za spomin postavili iz brona cesarjevo podobo na konju na vzvišenem podnožju. Svečanosti so trpele pet dni.

Poklanjanje se je vršilo dne 2. kimovca v dvorani deželne hiše, kjer je cesar gologlav pohvalno omenil, da so mu prisego in navadne ceremonije opustili, ter je zastavil cesarsko in deželnega vojvode besedo, da bo stare stanovske in deželske pravice in svoboščine držal, varoval in potrdil. — Pri cesarskem obedu so opravljali dotični plemenitaši dedne službe, in po obedu so šli vsi stanovi v deželno hišo, kjer jih je cesar pogostil v grbovni dvorani pri jednajstih mizah in v svetovalnici pri jedni dolgi mizi. Pri tej priložnosti je cesar tudi „vojvodskega kmeta", čegar rodbina je imela starodavno pravico, koroške vojvode ustanovljati, s sinom in dvema sorodnikoma pogostil pri posebni mizi, bogato obdaroval in mu stare svoboščine potrdil. Cesar še obišče na ladiji novo sezidani Rosenbergov grad na Gorici ter jezuitski samostan ter gre ob priliki poklanjanja v cerkev sv. Duha. Godba je vsak večer po lepo razsvetljenem mestu svirala, in se je streljalo. Dne 4. kimovca se odpoti dvor v Ljubljano, vsa v Celovcu nastavljena vojska je stala na paradi, in stanovi so cesarja v vozeh in na konjih spremili do mostu čez Glinico (Glanfurt).

Kranjski deželni glavar Vuk Engelbert Turjaški gre cesarju do meje naproti ter mu ponudi od vselej zveste Kranjske udanost, vse moči in sile. Dne 5. kimovca je prenočil v tržiški grajščini in 6. v Kranju, 7. obeduje na Goričah, ob štirih istega dne dospe v šotor, ki je bil jedno uro nad Ljubljano postavljen. Od ondod gre v preslovesnem sprevodu v Ljubljano, in sicer po Celovški in Dunajski cesti, skozi Zvezdo, po Gosposki ulici, Turjaškem trgu, Čevljarskem (Hradeckega) mostu in Mestnem trgu v stolno cerkev, kjer je pičanski vladika

zapel: „Te Deum“. Cesar, nadvojvoda Leopold Viljem, Porcia in Schwarzenberg gredo na to v škofijo, kjer je bilo njih stanovanje. Dne 9. kimovca sklenejo vsi trije stanovi (namreč duhovniški, gosposki in viteški), da prisežejo vsi svojemu vojvodi zvestobo, od njega pa ne bodo zahtevali prisege, kakor je bilo doslej v navadi, ker so prepričani, da je cesarjeva beseda zanesljiv porok, da se jim nikdar ne bodo kratile deželske svoboščine in pravice. Vojvodi so prisego opustili proti pismenemu reverzu in ustni obljubi, da bode njih stare pravice varoval in krepko branil. Kranjski stanovi mu prisežejo dne 13. kimovca zvestobo. Pred prisego poje pičanski vladika v stolni cerkvi slovesno veliko mašo in po prisegi zapoje „Te Deum“.[1])

Dne 15. kimovca istega leta se odpelje cesar, zapustivši v Ljubljani svojega bolehnega strica nadvojvodo Leopolda Viljema, po Ljubljanici na Vrhniko, potem skozi Planino v Vipavo, kjer je prenočil v gradu Lorena grofa Lanthiera. Deželni glavar Ernest pl. Herberstein, spremljan od štirih najimenitnejših goriških plemenitašev, mu pride do Vipave naproti ter ga spremi na plano med Solkanom in Gorico. Žiga pl. Orzone, namestni deželni maršal, ga ondi pozdravi v imenu dežele. Na to gre v slovesnem sprevodu, obdan od svojih dvornikov in deželnega plemstva, v mesto, kjer ga župan Pollini pozdravi in mu izroči v znamenje zvestobe mestne pečate. Cesar gre na to v mestno cerkev, kjer ga je pičanski vladika Viccano pričakoval. Dne 22. kimovca se je vršilo poklanjanje, ki se je začelo s cerkveno svečanostjo v župni cerkvi. Na to mu prisežejo deželni stanovi, meščani in občinski poslanci v veliki dvorani udanost in zvestobo.

Iz Gorice gre cesar dne 24. kimovca v Trst Deželni glavar in stanovi ga spremijo do meje.[2])

Zvečer istega dne dospe vladar v Devin, kamor mu je prišel od tržaškega magistrata poslani baron Aleksander de Fin naproti, da bi ga v imenu tržaškega mesta pozdravil in povabil, naj se pripelje v tarentini od magistrata poslani v

---

[1]) Zakaj se ni tedanji vladika grof Buchheim Oton udeleževal teh slavnosti, ne vemo. J. Parapat meni, da je bil morebiti takrat v Salzburgu, kjer je imel kanonikat, ravno tako je še imel kanonikate v Pasavi, Devinu (Magdeburg) in Halberstadtu. Vladika je zaradi homatij večkrat bival izven Kranjskega. — Ker so nam te svečanosti obširno popisali Valvasor v X. knjigi, str. 371—388, Dimitz IV. 4—13 in J. Parapat v „Letopisu Matice Slov. za l. 1869.“ pag. 36 -46, in je tedaj že bil v Matičnih knjigah o njih govor, ne kaže jih še znova popisavati; prijazni čitatelj rači se ondi o njih poučiti. Opozarja se posebno na 39 str.

[2]) Carl Freicherr v. Czörnig, Das Land Görz und Gradisca. Wien 1873. pag. 748, 766.

Trst. Cesar zadnje vabilo prijazno odkloni, rekši, da se bode vozil na Petra Zrinjskega ladiji, ker mu je to že v Gradcu obljubil, pa izprosil si je mestno brigantino za ribarjenje.

Takratni zvesti magistrat tržaški se je bil že s početka razveselil, zaslišavši, da cesar kani dedne dežele obiskati, zato je hitro volil dva mestna odbornika, Antona Saurerja in Josipa Locatellija, ter ju poslal v Gradec cesarja vabit, naj obišče Trst. Cesar jima ni nič gotovega obljubil. Ko pa je med tem tržaški vladika Marenzi v Gradec prišel, mu reče cesar za slovo: „Na svidenje v Trstu“. Ko so Tržačani to zvedeli, so se jako razveselili. Magistrat je tako naglo in tako previdno delal, da je v nekoliko dneh živež za ljudi in konje preskrbel, za kar so po drugih mestih po dva meseca potrebovali. Težko pa je bilo v tržaškem, takrat primeroma malem mestu s 6000—7000 prebivalci[1]) potrebna in dostojna stanovanja najti, kajti računati so morali, da razen cesarskega dvora z ministri, knezi, grofi in poslanci pridejo še drugi dostojanstveniki s spremstvom in prevelika množica ljudi od vseh strani, zlasti iz Benetek, s Furlanskega in iz Istre. Ali ravno takrat je bilo morje ves čas tako nemirno, da skoro ni bilo mogoče ničesar po mokrem prevažati; dalje so bili v Trstu vsi studenci usehnili, samo Locatelli-jev studenec je imel vode.

Cesarju in prvemu ministru knezu Porcii so škofijo odmenili za stanovanje, pričakovanim izrednim poslancem beneške republike in njih spremstvu pa stanovanja grofa Petazzia in v osemintridesetih sosednjih hišah. Drugi gostje pa bi naj pri različnih obiteljih stanovali. Ali za toliko konj in sena je bilo težko potrebnega prostora najti, morali so za to samostane, kleti in kolibe porabiti.

Tržaški magistrat je tudi skrbel za ladije ter je pripravil za cesarja krasno brigantino, okrašeno z belordečimi zastavami. Vseh štriindvajset veslarjev na tej brigantini je imelo rdeče kamižole in kape z belordečimi trakovi. Na desnem boku brigantine so visela svilnata zagrinjala z všitimi cvetlicami; tla so bila pogrnjena s perzijskimi preprogami, in na skrajnem koncu je bil prekrasen sedež z nebom, črez katero je segal orel z zlatim šaplom na glavi, mečem in žezlom v krempljih. Ta tržaška brigantina se odpelje dne 25. kimovca zarana z jedno genoveško tartano, jedno marcilijano in štiridesetimi drugimi umetno sestavljenimi barkami v Devin ter pozdravi cesarja s streljanjem s topi in možnarji. Ker je bilo morje jako nemirno in ker se je glas raznesel, da se bode cesar

[1]) Löwenthal. Geschichte der Stadt Triest. Triest, 1857. I. 111. Pri popisovanju svečanosti za bivanja Leopolda I. v Trstu nam je glavni pripomoček navedena knjiga.

po kopnem v Trst peljal, gre večina navzočih na barke, da bi se pred cesarjem v Trst pripeljali. V Devinu so ostale samo ladije grofa Zrinjskega, mestna brigantina in jedna Locatellijeva barka. Grof Zrinjski je bil prišel z malim ladijevjem, obstoječim iz galeot, brigantin in feluk, najprej v Trst ter se je ž njim ustavil pred mestom v vnanji luki blizu Campo Marzo, potem pa je tudi odjadral v Devin.

Po obedu se poleže nekoliko veter, in cesar gre z najodličnejšimi dvorniki na jedno ladijo grofa Zrinjskega, ostali pa gredo na druge ladije; samo brigantina tržaškega mesta je ostala prazna, ker je bila cesarju na razpolaganje dana. Iz mesta veslajo med trobentanjem brezštevilne barke cesarju naproti. Pri Grljani stopi cesar na kopno, da bi v samostanu pri minoritih svojo molitev opravil. Menihi ga slovesno vzprejmo in mu ponudijo proseškega grozdja. Cesar Leopold je ostal v Grljani skoro jedno uro ter je z veseljem gledal, kako so se morske svinje (delfini) v morju igrale. Ko je gvardijan prinesel cesarju, na navadnem stolu sedečemu, blazinico z altarja, mu to cesar zabrani, rekoč, da se ne spodobi, da bi se posvetni knez posluževal v lastno ugodnost reči, ki so božjemu opravilu posvečene. Na to se je vožnja nadaljevala v poprejšnjem redu med neprestanim grmenjem topov.

Od nabrežja v Trstu je bil daleč v luko priličen most narejen, da se je lahko stopilo na breg; most je bil z rdečim suknom pregrnjen. Na velikem molu je stala mestna vojska pod poveljstvom stotnika Giuliani-a in poročnika Vitala dell' Argento, ki je cesarja po vojaško pozdravila. Na koncu mola še pozdravita cesarja poslanec beneški Alviso Molino in papežev poročnik Caraffa. Vladar nato zajaha konja ter jaše proti mestnim vratom, kjer ga je čakal mestni odbor z mnogoštevilnim plemstvom ter mu na srebrnem pladnju izročil ključ, po govornikovih besedah ne samo od vrat, katera so meščani do zadnje kapljice krvi pripravljeni braniti zoper vsakega vladarjevega sovražnika, marveč tudi od njih lastnih src. Ta govor je bil cesarju všeč; on zagotovi meščane svoje milosti in naklonjenosti, dá ključ od mestnih vrat magistratu nazaj ter ponudi svojo roko, da so jo smeli meščani in plemenitaši ponižno poljubiti.

Cesar gre na to v mesto pod krasnim nebom, v katero so bile vezene cvetlice in je bilo zlato vtkano. Nebo je nosilo na osmih drogih z zlatimi orli osem plemenitašev. Naprej so šli vojaki z godbo; za njimi pa so jahali dvorniki in mnogo druge gospode. Blizu cesarja je korakal grof Lamberg z golim mečem; dalje so sledili papežev poročnik, beneški poslanec, prvi minister knez Porcia; za temi so šli strelci z lokom ce-

sarske telesne straže, plemenitaši in dolga vrsta tujcev in domačinov. Cesar je z veseljem gledal steber, katerega so Tržačani na Velikem trgu na osmooglatem vznožju s podobo cesarja Leopolda I. z jeklenim oklepom na prsih postavili ravno nasproti stebru z orlom. Novopostavljeni steber je imel sledeči napis:

Leopoldo primo
Augusto Tergestinos
Invisenti Statutaque
Patria approbanti
Devote urbis gratitudo
Erexit.[1])

Črez Veliki trg je šel cesar k stolni cerkvi. Vsa okna so bila s pisano svilo in preprogami zastrta in polna ljudi, zlasti dragoceno opravljenih dam. Po ulicah pa je bila taka gneča, da se je jedva moglo po njih hoditi.

V veži stolne cerkve je sedel pod nebom tržaški vladika Marenzi v vladiški opravi med korarji in drugimi duhovniki. Pri cesarjevem prihodu vladika vstane in pozdravi cesarja, kateri nato gre pod nebom, ki so je korarji nosili, k velikemu altarju; tam je sédel na pripravljeni sedež z nebom, dočim je vladika „Te Deum“ pel. Na to gredo vsi do vladarjevega stanovanja. Pred vhodom v hram so bile nad jonskimi stebri zapisane besede:

Felici, faustoque ingressui.

Sredi karnise se je videla dlan z odprtim očesom: na jednem prstu roke je visela zemlja z geslom:

Consilio et Industria,

in nad njo je plaval orel z mečem in žezlom v kremplji̇h, obdan z znamenji zmage.

Prva dva večera je bilo mesto krasno razsvetljeno. Na pročelju trdnjave se je svetila nad L cesarska krona, in na holmih so se kurili kresovi, katere so mornarji že od daleč na morju videli. Lep in po takratnem ukusu narejen je bil tudi umetelni ogenj na morju. Nebo noseči Atlant z geslom: „Non plus ultra“ se je opiral na dva Heroslavova stebra; blizu njega je bil v školjki Poseidon, hoteč s svojim trizobom „Non plus ultra“ odtrgati in letečega orla v letanju podpirati, kateri je z geslom: „Plus ultra“ plaval nad njegovo glavo.

[1]) T. j. „Svetlemu Leopoldu I., ko je obiskal Tržačane in jim domače pravice potrdil, je (ta steber) preponižno postavilo hvaležno mesto“. — Ta sprva od lesa narejeni, 24 črevljev visoki steber se je pozneje nadomestil s stebrom od brona na mramornem vznožju ter je bil sprva na trgu imenovanem „Piazza del pozzo del mare“; od leta 1808. pa je na Borznem trgu.

V nedeljo, dne 26. kimovca se pelje cesar na mestni brigantini, spremljan od petdesetih drugih ladij in bark v miljski zaliv, da bi gledal, kako so ribe lovili. Nalovili so jako dosti rib. Prvo ribo, katero so mu prinesli, je Leopold osvobodil; z ribiči se je prijazno in dosti pogovarjal ter jih cesarski obdaroval. Zvečer so igrali in plesali beneški plesači „moresca" in druge gimnastiške igre in plese, kakršnih ljudje še nikdar niso videli.

Za Tržačane pa je bil posebno imeniten dan 27. kimovca, dan poklanjanja. Cesar Leopold, na krasnem prestolu sedeč, vzprejme magistrat, jeden del mestnih svetovalcev in mnogo imenitnih meščanov, da so se mu poklonili. Na desni strani mu je stal grof Lamberg z golim mečem, na levi pa najvišji dvorni kancelar grof Zinzendorf, knez Porcia z drugimi knezi, grofi, vitezi in plemenitaši. Slavnost se je pričela s tem, da je veliki kancelar naznanil, da hoče Njegovo Veličanstvo spoštovati vse pravice in milosti, katere so Njegovi svetli očetje mestu podelili. Na to prebere tajnik prisego, katero so magistrat in drugi mestni zastopniki doslovno za njim govorili; potem so mu vsi navzoči smeli roko poljubiti: najprej magistrat in za njim vsi drugi; baron de Fin pa je v dolgem govoru izražal udanost mesta. Svečanost se je končala s sijajnim obedom, in stotnik Petazzi, kateri je ves čas, kar je bil dvor v Trstu, vse dvorne gospe in viteze sijajno gostil, priredi pod milim nebom javen obed. Jednako radodarno in sijajno so se v teh dneh vedli Locatelli in še nekateri drugi meščani. Tudi cesar je pod nebom javno obedoval, in med obedom so goste kratkočasili dvorni pevci z laškimi pesmimi in godbo. Zvečer izroči magistrat cesarju v imenu mesta krasen podnos (Credenzteller) z občinskim grbom; pri tej priliki je zopet baron de Fin lep govor imel. Leopold reče, da rad to vnanje znamenje udanosti svojih zvestih podložnikov vzame za spomin ter je hoče hraniti z drugimi darili, katera so Njegovemu očetu poklonili, ter še pridene, da bodo sčasoma sad njegove milosti uživali [1])

Izredna beneška poslanca, Andraž vitez Contarini in Mikloš Cornaro, nista mogla zaradi prevelike burje o pravem času v Trst pripluti in sta bila prisiljena v Peranu ostati.

---

[1]) Tržaški patricij Vital dell' Argento pravi v svojem leta 1661. tiskanem poročilu, da je cesar Leopold I. pri tej priložnosti Trstu med drugimi dobrotami podelil tudi naslov „svobodno mesto" in magistratu pravico, da sme v komornikovi predsobi čakati. Take prednosti niso imeli niti zastopniki beneške republike niti zastopniki svobodnih državnih mest. O teh prednostih tržaškega mesta vendar ni v diplomi ddo Trst dne 29. kimovca 1660, ne v drugih listinah ne sluha ne duha. — Löwenthal, l. c. I. 119.

Tržačani jima pošljejo grofa Königsecka s 100 konji naproti, da bi s svojim obilnim spremstvom po kopnem v Trst prišla. Osemnajst mestnih plemičev so jima dali za postrežbo. Drugi dan po svojem prihodu sta bila pri cesarju v avdijenci, kateri jima je svoje konje in nosila na razpolaganje dal, da bi lože iz svojega stanovanja pri grofu Potazzi-u do cesarjevega stanovanja hodila; ona sta vendar rajša s svojim sila obilim spremstvom peš hodila. To poslanstvo je bilo najštevilnejše, kar jih je le kedaj republika odposlala. Naprej je šlo štiriindvajset služabnikov v modri in rdeči baržunasti obleki, za njimi so šli dragoceno opravljeni plemiči, potem beneški plemenitaši, vitezi in grofi, nazadnje poslanca v dolgih talarih med grofoma Königseckom in Wolfsteinom in poslancem Molinom. Poslanstvo je šlo črez Veliki trg proti mitnici k cesarskemu stanovanju, kjer so je vzprejeli knez Porcia in drugi vitezi ter je v dvorano za avdijenco peljali. Domov so se vračali v istem redu in istim potem.

Dne 1. vinotoka sta bila beneška poslanca zadnjikrat pri avdijenci. Cesar jima je poklonil dva velika demanta, ni se pa udeleževal svečanosti, katere sta njemu na čast priredila na svojih ukusno okrašenih galejah, pač pa so se udeleževali dvorniki in dame, katerim se je gostoljubno postreglo s hladilno pijačo in sladčicami.

Po cel teden trajajočem bivanju v Trstu zapusti cesar z dvorom in španskim poslancem Trst ter obišče v Ljubljano in Beč se vračaje še gredoč v Lipici žrebčarijo. Vse ceste do cerkve sv. Katarine so bile polne ljudstva, ki je hotelo še enkrat svojega vladarja videti in pozdraviti. Pred cerkvijo vzprejme magistrat cesarja z nagovorom, in na to so se gnetli vsi, tudi najnižji stanovi, da bi za slovo še cesarju roko poljubili.

Za spomin na cesarjevo bivanje v Trstu se nahajata dva napisa na mramornatih ploščah; jeden na škofiji se glasi:

„Hic D. Caesari Leopoldo
Fidelissima urbs Tergestina
Praestitit Homagium
D. XXVII. Sept. Ann. MDCLX.“[1])

drugi pa na javnem poslopju, ki se glasi:

„Hanc venit Caesar Leopoldus Primus
In urbem.
Juraque firmavit jure vetusta novo.
Anno 1660 die 25. Septembris.[2])

[1]) „Tu se je poklonilo najzvestejše tržaško mesto cesarju Leopoldu dne 27. kimovca 1660. leta.“

[2]) „Cesar Leopold I. je prišel v to mesto in je potrdil stare pravice dne 25. kimovca 1660. leta“.

Tržačani so tedaj cesarja zelo sijajno vzprejeli, tako da so imeli s tem premnogo stroškov ter so svojo blagajnico izpraznili. Zato so pozneje cesarja prosili, naj jim odpusti za dvajset let oni donesek letnih 2000 goldinarjev za vzdrževanje mestnega gradu.[1])

Tudi v Lipici je nad glavnimi vrati žrebčarije zapisano: „Leopoldo I. pio orbis Caesare imperante, Josepho inimicos debellante.[2])

Nazaj grede iz Trsta v Ljubljano, podeli cesar dne 4. vinotoka v Bistrici ondašnjemu opatu Cirirajni in njegovim naslednikom naslov prelata. Še istega dne pride cesar nazaj v Ljubljano, kjer je bil na novo zelo sijajno vzprejet. Dne 8. vinotoka ob jedni popoludne zapusti cesar Ljubljano ter se odpelje proti Krašnji, kjer je prihodnjega dne v župnišču obedoval, prenočil pa je poprej v črneškem gradu.

Leto 1660. je tedaj za Slovence zato zanimivo, ker jih je njih vladar posetil: oni pa so si tudi prizadevali, da bi ga kolikor le mogoče sijajno vzprejeli. Ta sreča jim že dolgo let ni bila dana, da bi se svojemu vladarju samemu mogli pokloniti — Goričanom pa še celó nikdar poprej ne — ter so se vselej samo cesarskim namestnikom poklanjali. Še enkrat so se Slovenci svojemu vladarju samemu poklonili, in sicer poslednjemu moškemu Habsburžanu Karolu VI. leta 1728.; tedaj so se spominjali svoje nekdanje veljave in slave.

Za Leopoldovega vladanja so se kmetje leta 1662. v Kočevju zoper svojo gospodo uprli, vendar o tej buni in njenem koncu ne vemo nič druzega kakor to, da so nekaj ustaških vodnikov dne 17. svečana 1662. ob glavo dejali, nekaj pa iz dežele spodili.[3])

V bojih, katere je imel Leopold I. s svojimi sovražniki, so se tudi Slovenci bojevali in odlikovali. Valvasor nam pravi, da so Slovenci radi hodili na boj ter so se v boju dobro držali. „Vsako leto jih gre samo v Ljubljani več stotin med vojake, bodi si za rimskega cesarja, bodi si za španskega kralja, ki vsako leto po Ljubljani vojakov nabira, bodi si za Benečane. V vseh polkih so Slovenci, pa mora se reči, da so najboljši in najvztrajnejši vojščaki. Pa saj tudi ne more drugače biti, kajti ljudstvo ni mehkužno in razvajeno, ker se

[1]) Löwenthal, l. c. I. 113—121, 122. — Matija Sila, Trst in okolica. V Trstu 1882. pag. 92, 93.

[2]) „Ko je Leopold I. pobožni svet vladal in Josip sovražnike premagal — je bila kobilarna postavljena.“ — Zanimiva je določba lipiškega zavoda iz leta 1658., ki se glasi: „Kaplan naj vsako nedeljo in vsak praznik bere sv. mašo v lipiški kapeli ter razlaga evangelije v slovenskem jeziku hlapcem in čuvajem.“ Sila, l. c. pag. 93.

[3]) Valvasor XI. 200.

mora neprestano s Turčinom bojevati; dalje je še dosti viteškega plemstva med Slovenci.[1]) Dokaz so nam trije bojeviti sinovi Jakoba pl. Widerkerna. Fran Žiga, stotnik pri polku Arteaga, je bil v milanski službi, Janez Henrik je bil stotnik v neki mejni trdnjavi na Dalmatinskem, tretji Šebjan Bogomir pa je stopil, prepotovavši Evropo, Afriko, Indijo, Kitajsko, Japonsko, Mehiko (1695.) in Azijo (1701.), v službo poljskega kralja Avgusta II. ter se je odlikoval kot podpolkovnik in vojvodov pobočnik v Ogulfovem polku. Vido Krsto baron Ravbar je stopil leta 1673., ko se je cesarska vojska pri Hebu zoper Francoze zbirala, v polk generala grofa Silvija Porcie ter se je odlikoval pri obleganju in vzetju trdnjave Bonn-a; ko je šel 1675. leta zopet na Francoze, gre ž njim 1200 Kranjcev, in med njimi je bilo dosti plemenitašev: neki grof Thurn, Gall, Eck, dva Lichtenberga, Ramschissel, Karol Vajkart grof Burgstall[2]) itd.

Avstrija si je za dolgega Leopoldovega vladanja najlepšo slavo priborila v turških vojskah. Leta 1664. je bilo v Montecuculi-jevi vojski dosti kranjskih plemenitašev, med njimi Valvasor;[3]) štajerski pešpolk Tasso (od l. 1769. št. 45), kateri se je nabiral po nemškem Štajerskem, pa tudi v mariborskem okraju,[4]) branil je Nove Zamke in se bojeval pri sv. Gotthardu.[5]) V tem boju se je pred Montecuculi-jevimi očmi odlikoval Kranjec Juri Bogomir baron Lamberg kot cesarski major. Leta 1667. je bil povišan v stan „državnega grofa".[6])

Kranjsko je imelo s Koroškim vred že dolgo časa nalogo, hrvaško in pomorsko mejo braniti. Ker pa je Štajersko samo slovensko mejo branilo, zato se zberó l. 1677. kranjski, koroški in štajerski stanovi v Mariboru ter sklenejo, da še Štajersko prevzame brambo trdnjave Petrinje. — Slovencem so se tudi včasih inde imenitne službe podeljevale. Herbart grof Turjaški je bil general hrvaške meje od l. 1652—1668. Ob jednem s Turjaškim je bil s posebnim delokrogom umeščen bivši kapetan ogulinski grof Jurij Frankopan Trsatski kot namestnik (Ambtverwalter) vrhovnega zapovednika in kapetan žumberški. Po smrti grofa Jurija l. 1661. je bil namestnik

[1]) Ibid. II. 103. Valv. govori sicer samo o Kranjcih, ali gotovo jo pogodimo, če izraz „Kranjci" razširimo v pojem „Slovenci", kakor so ga kranjski pisatelji še pozno v nášem stoletju rabili (n. pr. Prešeren), ter rečemo, da so se Slovenci v vseh polkih odlikovali.

[2]) Dimitz IV. 26, 27.

[3]) Valv. XV. 601.

[4]) Joseph Carl Kindermann, Repertorium der Steyermärkischen Geschichte, Geographie, Topographie, Statistik u. Naturhistorie. Grätz, 1798. Pag. 495.

[5]) A. Graf Thürheim, Gedenkblätter aus der Kriegsgeschichte der k. k. österreichischen Armee. Wien und Teschen 1880. II. 535, 536.

[6]) Dimitz IV. 27.

grofa Herbarta Turjaškega kot podgeneral grof Peter Zrinjski. Zrinjski je opravljal v krajini vse posle pravega poveljnika ter se branil pred Turki, dočim je Herbart, oslanjaje se na svojega mogočnega brata, ministra Vajkarda, pač dovolj koristi užival od karlovške in primorske okrajine, svojo službo pa je prav slabo opravljal. Prebival je večinoma na svojih posestvih: v Trnu pri Krškem, na južnem Štajerskem in včasi v Samoboru, katerega je podedovala njegova žena, baronica Ana Moskon, po knezih Erdödih; v krajino pa je Herbart samo takrat zahajal, kadar je že skrajna sila nastala, ali pa kadar je bilo potrebno dohodke za krajiško službo potegniti. Z miroljubnim Jurijem Frankopanom se je Turjaški še precej pogajal, ali ko je Peter Zrinjski prevzel namestništvo, sta se jela svajati. Ko je Peter Zrinjski jeseni l. 1663. bosenskega pašo Čengića pri Jurjevi Steni pri Otoču premagal in mu živega brata ujel, razglasil se je Turjaški brž za zmagovalca, dasiravno še v ognju ni bil, ter si prisvajal ujetega Čengića, katerega je potlej tudi v Senju od Zrinjskega izmamil ter ga, prelomivši dano besedo, na povratku v Benetke prodal.[1]) Turjaški vendar ni pohvalil svojega namestnika zavoljo hrabrosti in se ni radoval zmage, nad Turki dobljene, temveč ga je še opravljal pri vsemogočem Lobkovicu in prosil cesarja dovoljenja, da sme oporne zapovednike, kakoršen je Zrinjski, za nekaj časa od službe odstaviti. Ko je Peter Zrinjski postal hrvaški ban. je zahteval Turjaški, naj se Zrinjskemu vzame poveljništvo na krajini, sicer gotovo nastane boj s Turki, ako še on nadalje ostane v krajini. Ti dogodki so zabodli prve žalce v Zrinjskega dušo, kateri se je še leta 1667. pri Lobkovicu zaradi otetega sužnika (Čengića) pritožil. Poslednja leta so nadomestovali Turjaškega v krajiški službi veliki kapetani: baron Ivan Jakob Trank, grof Miroslav Sauer in nazadnje nesrečni Franjo Krsto Frankopan. Kadar pa je nastala kaka večja vojska s Turki, pa je bil poveljnik Peter Zrinjski, kateri se je tudi leta 1665. na ogulinski krajini bojeval, pozvavši narodno vojsko na pomoč.[2])

Hrvaška krajina je takrat imela naslednje trdnjave: Karlovec, Stunj, Križanski Turen, Vražić, Skrad in Barilović, Tovin, Oštarija, Plaski, Kamensko, Dobrinić, Kozaj, Ogulin, Modruš, Otok, Pamor, Kostel Novi, Goljaki, Debica in Delnica,

[1]) Smičiklas II. 162 pravi, da je Zrinjski odvedel ujetega Čengića v svoj grad Baker; na to je začel nad njim Turjaški vpiti, kako se je predrznil jetnika v svoj grad odvesti in zakaj ga ni njemu, svojemu poglavarju, izročil. Celó tožil je Zrinjskega pri cesarju; ker pa cesar ni njegove smešne prošnje uslišal, se je odpovedal zaradi „slabega zdravja“ generalstvu.

[2]) Radoslav Lopašić, Karlovac. Poviest i mjestopis grada i okolice. U Zagrebu, 1879. Pag. 194, 195.

Žumberk; morska krajina pa: Senj, Otočec, Brinje, Ledenice, Reka in Trsat. Na hrvaško mejo se je naslanjala slovenska meja, na kateri so bile do trdnega Varaždina, kjer je bil sedež generalata, trdnjave: Koprivnica, Jurjevec, Križ, Ivanić in Ludbreg. Pri izlivu Mure v Dravo na pročelju pa je bila trdnjava Legrad. Ta od obeh rek omejen trikot se je prej imenoval po Zrinjskih imenju „Zrinjski Otok".[1]) Sred Medmurja je bil z nasipom in jarkom dobro zavarovan in utrjen Čakovec, kjer so Zrinjski svojo orožnico in svoje zaklade imeli. Slovenska krajina je segala do Drave in je mejila na jedni strani na hrvaško, na drugi pa na ogrsko krajino; njena najjužnejša trdnjava je bila Kaniža.

Trdnjave ob meji so bile ali prave trdnjave z nasipom in jarkom ali pa posamezni stolpi ali gradovi ali pa samo čardaki (stražnice na kolih). General hrvaške in morske meje je imel svoj sedež v Karlovcu. Hrami so bili v tej trdnjavi leseni; samo grad, v katerem je general prebival, je bil iz kamenja. Okoli mesta je bil nasip s šestimi bastijoni in širok jarek. Jeden bastijon se je imenoval turjaški, drugi pa kranjski. Brana je vezala še s koli zavarovano trdnjavo z deželo. Vode niso imeli dosti, pač pa izvrstnega vina.

Ob mejah je bil vkljub vsem sklenjenim premirjem neprestan boj. Turki so vsak trenotek prekoračili mejo ter prebivalce plenili; osobito je bilo na Hrvaškem sila nevarno. Ondi je bilo že vsako torišče s krščansko krvjo napojeno, ter so se morali vsak dan, še celó vsako uro pred Turki braniti. Če je kmet oral, je imel pripasan meč in osedlanega konja zraven sebe, da se je mogel vsak trenotek braniti, in če je bil premagan, na svojem hitrem konju zbežati in sosede v orožje sklicati. Na obeh straneh so zahajale turške čete v deželo na plen, ne pa z namenom, da bi morile in požigale. O žumberških Uskokih, pribeglih iz Turškega, se pravi, da so bili hrabri vojaki, samo da niso mogli brez plena in ropa živeti ter so včasih zahajali črez mejo v turško krajino na plen. Jetnike so toliko časa na obeh straneh pretepavali, dokler niso obečali se odkupiti; ali zahtevali so toliko odkupnino, da je zavoljo revščine nobeden ni mogel platiti. Tak siromak je moral biti pripravljen, da ga bodo vsak dan pretepali, na njem so vselej po deset, dvajset, trideset in tudi po sto do tristo leskovk zlomili. Število palic, katere so o njem zlomili, se je od dne do dne množilo, in siromakom so še tudi devali petnajst do dvajset funtov težke okove na noge. Kdor je k mohamedanski, oziroma krščanski veri prestopil, se je odkupnine rešil. Včasi so Turki pustili kakega jetnika

[1]) Dimitz IV. 28.

domov, da je šel odkupnine prosit, če je kakega prijatelja za poroka zastavil. Taki osvobojenci na dano častno besedo so dobivali od mejnih poveljnikov spričevalo ter so nosili v znamenje rdeče srce na obleki in turške spone na ramah. V obče pa jim je bilo menj do tega, da bi sovražnika ujeli, kakor pa, da bi ga umorili, mu glavo odrezali, jo na sulico nateknili ter se s tem zmagovalnim znamenjem slavno domov vračali. Zraven tega surovega bojevanja pa se tudi nahaja včasi viteški dvoboj, pri katerem so bili mohamedanci in kristijani mirni gledalci ter se je vse mirno vršilo, čeravno je imel dvoboj krvav konec. Kakor Kranjci in Hrvatje v teh bojih, jednako hrabro so se tudi Štajerci in Korošci na meji vedli.

Jugosloveni: Slovenci in Hrvatje — Srbi so bili vsi turški podložniki, sužniki — so se tedaj morali stoletja s krutim sovražnikom bojevati in meje braniti, da so se drugi narodi mogli mirno razvijati in v omiki napredovati. S tem pač zaslužijo zahvalo, in Bog daj, da bi jo skoro dobili mesto dosedanjega preziranja in zaničevanja!

Ustanovitev narodne šole na Slovenskem.

Po arhivnih virih spisal **Jož. Apih.**

Iz prazgodovine narodne šole na Slovenskem.

Dné 20. oktobra 1740. l. je zatisnil oči zadnji Habsburžan; izumrla je ž njim dinastija, ki je na uprav čudoviti način ustanovila v srcu Evrope mogočno državo, t. j. pod svojim žezlom je združila množico velikih in manjših držav in državic, katere so sestavljale pač državno skupino na zunaj in so bile trdno zvezane tudi v državnopravnem smislu, odkar je stopila v veljavo pragmatiška sankcija; a prave, tesne, organične zveze med temi narodi in državami vendar ni bilo. Uprava in zakonodaja sta bili več ali menj avtonomni, federalistični, posledica načina združitve toliko dežel pod jedno in isto vladajočo rodbino. Sedaj pak je nastopil nov rod, habsburško-lotarinški; a ta izprememba ni bila zgolj dinastična; pod novo dinastijo je zavladal v Avstriji strože nego v zadnjem stoletju tisti zistem, ki v zakonodaji in upravi teži za jednoličnostjo; sredstva pa, s katerimi hoče doseči ta smoter, se zovejo: absolutizem, centralizem in germanizacija. To je pa samo formalna stran novega programa, ki je imel tudi svojo materijelno vsebino; pravi se tej skratka „prosveta“. Nebrojnokrat se ponavlja terjatev: treba je seznaniti podanike s „pristnimi“ pojmi, da spoznajo dolžnosti svoje proti Bogu in državi, da bodo živeli krepostneje, da bodo marljivejši in imovitejši in — fiskalično to stališče se je posebno često poudarjalo — da bodo lahko zmagovali davščine. Ker pa „prosvetljeni absolutizem“ ni našel takih podložnikov, začel je vzgajati si jih. Prosveta mu je med ostalimi idejami, ki so zavladale v 18.

veku v Evropi, vdihnila tudi skrb, katere dotlej vlade nikjer niso poznale, skrb za to, kar imenujemo javno, občo vzgojo narodno. Prosvetljeni absolutizem je bil nivelujoč, nasprotnik je bil privilegijem, tudi privilegiju izključne izobražbe za nekatere srečnejše sloje človeške družbe; pouk in vzgoja bodita občna, da se doseže ž njima tista „jednoličnost“, po kateri je tako hrepenel 18. vek. Te dolžnosti si dotlej država ni bila v svesti, in zato po pravici smatramo velevažnim oni izrek cesarice Marije Terezije, da „je in ostane šola državna stvar“ (politicum).

V nastopni razpravi hočem podati rojakom sliko gibanja, provzročenega po novih idejah, po novih zadačah, katere si je stavila država na polju narodne vzgoje; nadejam se, da se blagi čitatelj ne bode plašil z menoj požirati prah tistih starih aktov, ki nam razkrivajo zgodovino postanka naše narodne šole; upam, da se bode tudi drugim krogom zdela ta slika iz domače zgodovine tako mična, kakor se je videla meni, saj so se že takrat dotikali marsikaterega pitanja, ki še dandanes ni rešeno, tako da je marsikaj v tem oddelku naše kulturne zgodovine še dandanes živega, aktuelnega interesa.[1])

Ako sem pa temu odstavku dal naslov: „Iz prazgodovine narodne šole“, ne mislim Bog ve kako globoko segati v zgodovino tega predmeta, nego za uvod sledečemu omeniti samo to-le:

Šol za elementarni pouk za maso narodovo je bilo do Marije Terezije jako malo v Avstriji; saj se pa tudi niso nič brigali zanje; le tam pa tam je kateri samostan ali grajščina ali katera večja mestna ali tržna srenja nameščala tako imenovane „schulmeister-e“; ti so poučevali otroke, sosebno dečke iz boljših rodbin v čitanju, pisanju in računanju. Drugje pa so poučevali cerkovniki ali orglarji, možje, kateri so služili od danes do jutri, katere je občina najela za ta posel spomladi z drugimi koristnimi občinskimi služabniki vred, n. pr.: s črednikom, in jih zopet odslovila v jeseni ali takrat, ko se je mogotcem srenjskim videlo, da nima občina od njih zaželene koristi, ker cerkovnik ne umeje o hudi uri pravočasno zvoniti in toče preganjati, ali ker je poučeval slabo, pretepal bolj nego učil dečke, pijančeval, se bolj bavil s tem ali onim rokodelstvom nego s šolo, ali ker se je na kakšen način zameril vaščanom. Dostikrat je pa tudi učitelj ali poučujoči cerkovnik sam pobral kopita in šel drugam ali si izbral drug posel, pri katerem mu ni bilo treba toliko požirati zaničevanja in — slin, pri katerem mu ni bilo treba borno svojo plačo pobirati

[1]) Nabral sem gradivo v arhivu c. kr. naučnega ministerstva, c. kr. namestništva štajerskega, Rudolfina v Celovcu in Ljubljani. Tiskanih virov sem porabil le malo.

od hiše do hiše s črednikom vred.[1]) Tako je bilo na kmetih, pa veliko boljše ni bilo niti v večjih mestih gledé osnovnega pouka; tudi tu, celó v prestolnem mestu dunajskem je bilo malo šol, malo učiteljev, malo učencev; stariši, ki so se kaj več šteli, so dali svoje otroke poučevati po srednješolskih ali „latinskih“ dijakih doma; mrgolelo je torej po mestih domačih učiteljev, ki so bili dostikrat izprijeni dijaki brez znanja, surovega vedenja in tudi podlega značaja in so svoje dijake imeli pripravljati za vstop v latinske šole. O glavni stvari v šoli, o metodi, se tem in drugim učiteljem niti sanjalo ni, saj o njej še slišali niso nikdar, k večjemu jim je znana bila le tista metoda, ki smatra leskovko za „arcanum“, kateri ne odreče nikdar in nikoli.

Baš prvo polovico 18. veka pa znači med ostalimi težnjami tudi živahno gibanje na polju šolstva, ne samo tam zunaj na Nemškem, nego tudi v Avstriji; jeli so šolniki bolj in bolj čislati modrega Koménskega nauke; jeli so se truditi da bi temeljito preosnovali šolstvo, da bi poleg šol latinskih in visokih, pristopnih samo izvoljencem iz plemstva ali bodočim učenjakom, duhovnikom i. t. d., osnovali tudi šole za narod sam, da bi se tudi bodoči kmet., rokodelec in trgovec naučil kaj koristnega; seveda so zahtevali, da bodi taka šola „narodna“ t. j. nemška, da se ne trpinči ubogi otrok z mrtvo latinščino, da se ne muči zgolj z znanjem, ki mu nikdar ne koristi v prihodnjem poklicu, temveč, da se mu uri in vežbaj roka in duh, da se mu bistrijo pojmi o Bogu in prirodi, o človeku in družbi človeški, da ga šola reši tistih vraž in predsodkov pa tudi tistega pregrešnega življenja, katero sta zaman pobijala duhovnik z lece in deželska gosposka po svojih ukazih. Živahno zanimanje za vzgojo narodno je prišlo v modo; državniki in duhovniki in učenjaki so se pridno bavili z raziskavanji pedagogičnih pitanj; za Avstrijo posebno važen je postal opat saganski Felbiger, rodom Nemec iz Vratislave (roj. 1724); on je spoznal, da je napredek nujno potreben; zato je temeljito proučil „nemške“ šole na Nemškem, osobito v protestantskih krajih, n. pr. v samem Berolinu; tu je prišel do uverjenja, da je treba šoli pomoči osobito v dvojnem oziru: zboljšati je treba metodo in izvežbati dobrih učiteljev, ne pa prepuščati oboje slepemu samouku. Kar je potem uvedel v Saganu, to seveda ni bil nikakor nov evangelij, a zaradi tega mu ne gre kratiti zasluge, da je baš on presadil zboljšano metodo iz protestantske Nemčije v katoliško „nemško“ šolo najprej na Nemškem, potem pa tudi v Avstriji. Ta metoda se je ljudem videla jedino prava; nazivali so jo „pristno“ (echte

[1]) Prim. opis šolstva pred Marijo Terezijo v Wiener Realzeitung 1772, str. 714 in tudi pri Helfertu.

Lehrart) ali tudi sagansko metodo ter zaradi nje tako hvalili opata Felbigerja, da so skoraj pozabili, da je Felbiger le dejanski izvrševal, kar je bil izumil Hähn: to je poučevanje po „tabelah“ ali „črkah“, mi bi rekli po strogi logiški dispoziciji, katero zapiše učitelj na šolsko desko; „tabela“ obsega v kratkih stavkih to, kar uči učitelj; mesto celih besedi se smejo rabiti tudi same začetnice (črkovna ali literarna metoda); teh „tabel“ se mladina uči na pamet. To metodo je uvedel Friderik II. v pruske šole; Felbiger pa je deloval zanjo po svojih knjigah in vežbajoč učitelje v Saganu.

Ona doba je bila sila plodovita gledé načrtov in nasvetov, kako zboljšati šolstvo, in ker je rastel vpliv javnega mnenja, je prodiral glas pedagogične publicistike čimdalje bolj tudi v vladne kroge; polagoma so se morali državniki in vladarji ukloniti zahtevi, da se brigaj državna uprava bolj nego doslej za narodno omiko; začela je tudi vlada avstrijska postajati pozorna na šolstvo — a treba je bilo dolge vrste let, da ji je postal jasen položaj našega narodnega šolstva, da je prišla po dolgih posvetovanjih končno do premišljenega programa in do doslednega izvrševanja onih načrtov, ki so jih izdelali tu upravni uradniki, tam šolniki po poklicu ali iz navdušenja za šolo. Prvi korak je bil ta, da je vlada poizvedovala, kje so šole, kakšne imajo učitelje, kaka je denarna podlaga itd. Prvotna ta preiskovanja so posebno zato znamenita, ker so podala vladi pristno sliko šolstva pred zistematičnimi reformami Marije Terezije. Kako so se vršila ta povpraševanja po vsem Slovenskem, ne vem; mislim pa, da bode dovolj, če podam dotične uradne poizvedbe v celjskem in mariborskem okrožju, t. j. na slovenskem Štajerskem; boljših razmer, nego so bile tu bi gotovo v oni dobi po ostali Sloveniji zaman iskal, pač pa so brezdvojno bile drugod še izdatno neugodnejše.

Dne 29. prosinca 1751. l. je zahtevala vlada od okrožnih glavarstev štajerskih poročila, kako je s šolstvom na kmetih, v trgih in po mestih, kje so zakotne šole, kje poučujejo učitelji, kje pa cerkovniki in orglarji, koliko imajo dohodkov in iz katerih zakladov, kaže li tu in tam osnovati še novih šol, ako imajo potrebnih denarnih sredstev; ali imajo redni krščanski nauk za otroke i. t. d. Da bi vlada mogla presojati zmožnost učiteljev, oziroma cerkovnikov, zahtevala je od njih svojeročno pisane izkaze dohodkov. Okrožni uradi so zahtevali najprej poročil od grajščinskih gosposk in mestnih uradov, pozneje vsled naredbe z dne 10. prosinca 1752 pa tudi od župnikov, oziroma dekanov. A proti temu ukazu je ugovarjal gen. vikar Bartholotti, češ, da nima okrožni urad pravice, pošiljati ukaze neposredno župnikom; zahteval je preklic ukaza, potem

pa on izvrši poizvedovanje po župnikih. No, pa se ni iz tega vnela nobena „kulturna vojska“, nego se je razpor hipoma poravnal. Vlada je odpisala vikarju (dne 13. marca 1752), da „je vladi dolžnost izvedeti, kako je s šolstvom v deželi, in se li poučuje mladina, kakor je treba“, in da mora zato ukreniti, kar je potrebno, pa da noče nikakor segati v cerkvene pravice, marveč imajo okrožni glavarji nalog, da spoštujejo „spiritualia“ in nič ne store brez sporazumljenja z župniki; a kar se „tiče učiteljev in pouka mladine v čitanju, pisanju in lepem vedenju samem na sebi, je pa ta stvar brezdvojno izključno izročena oskrbi posvetne gosposke, in zato morajo okrožni glavarji sami izvršiti potrebne poizvedbe in od učiteljev zahtevati poročila.“ Generalni vikar je ugodil želji vlade in župnikom ukazal poročati okrožnim uradom o šolstvu dotičnih župnij. Znamenita je pa ta kratka kontroverza zato, ker je cesarska vlada, četudi samo deželna vlada, reklamovala šolo zá-se, jo proglasila za „publicum“ in s tem uveljavila načelo, katero je nekaj let pozneje odobrila osrednja vlada, oziroma cesarica sama, ko je izjavila, da je šola „politicum“.

Velika večina župnikov, grajščinskih upravnikov in mestnih (tržnih) gosposk se je odzvala vladnemu ukazu, dasi nekateri šele pozno.

Iz vladnega poziva so izvajali dotíčniki, da hoče vlada zboljšati šolstvo, zato je zanimivo izvedeti, kako jim je ugajala namera vlade, sosebno župnikom. V tem oziru je konstatovati, da je bilo med župniki lepo število prijateljev šolski reformi. Župnik v Lembachu pravi, da je „nameščenje učitelja prepotrebno“; župnik v Grižah je ves vnet za „izvrstno in sveto misel, osnovati šole v vaseh, da bo draga mladina bolj omikana, nego so njeni živinski roditelji; da bi se le našel dobrotnik, ki bi dal glavnico za šolo, da bi učitelj mogel poučevati brezplačno in bi še otrokom dajal dopoludne in popoludne kos kruha; tako bi zvabil otroke v šolo, kajti ljudje so večinoma siromaki.“ Prijatelja šoli sta bila dalje župnika v Slov. Bistrici in pri Sv. Lovrencu; vuzeniški župnik se je, prišedši v Vuzenico, sam trudil „osnovati šolo in je iz lastne mošnje plačeval učitelja“, pa rektifikacija mu je tako skrčila dohodke, da je sila potreben poboljška; sedaj naj bi se mu preskrbel boljši dohodek, „kajti župnik je brez primere važnejši nego učitelj“. Črešnjevški župnik smatra šolo za „blago“ ustanovo, ž njim se vjemajo župniki šmarijski, teharski, brežiški, rogaški, šoštanjski, šentjernejski, ivniški, šentjurški (ob Ščavnici). Med najbolj vnete pa spada župnik središki, ki „bi srčno rad videl, da bi se namestilo celo krdelo učiteljev v povzdigo časti božje in poučevanje mladine“.

So pa med njimi tudi pogojni in brezpogojni nasprotniki šolski reformi, osobito tisti župniki, ki se bojé slabih nasledkov za versko življenje kmetov, ali pa so bolj čmerni ljudje, n. pr. župnik žalski, ki že začetkom svojega poročila godrnja, da se duhovnikom ni brigati za pisanje in čitanje, kajti naša dolžnost je, skrbeti za pouk mladine v krščanskem nauku, potem pa pravi, da bi se ne čulo o toliko luteranskih izseljencih[1]), ako bi ne bilo čitanje in pisanje tako splošno. Tudi že omenjeni župnik v Grižah ima pomiselke, češ, da se podložniki upró svojim gosposkam, kadar bodo znali čitati in pisati; pozivlje se na svoje triintridesetletno službovanje na kmetih in dostavlja v dokaz za svojo trditev, da pridejo h krščanskemu nauku sicer tudi odrastli ljudje, ki pa menj vedo o krščanskih resnicah nego otroci, če jih pa župnik vpraša, pa molče trdovratno ali pa odgovarjajo tako ošabno, da mora molčati župnik, če noče provzročiti upora. „Experto credat Ruperto.“ Zoper take župljane izdaj vlada ostre naredbe. Župnik šentpavelski smatra šolo za nepotrebno, ker bi siromašni kmetje itak ne mogli pošiljati otrok v šolo; istega mnenja je župnik gotoveljski. Mariborski župnik misli, da bi bila več kakor jedna šola v njegovi župniji „ne samo brezkoristna, nego tudi škodljiva“, kajti župnija šteje samo 4000 duš, torej je premalo otrok za več šol, za viničarje pa je zadosti, ako „se otroci nauče vinoreje, da morejo pozneje služiti kruh za svoje onemogle roditelje“. Vrh tega bi ne mogel nikdo zadosti nadzorovati učiteljev, teh bi bilo preveč, drug bi snedel kruh drugemu, vsi bi prišli na beraško palico in bi z mladino vred postali potepuhi. Pač pa zagovarja ustanovitev šol po bližnjih vaseh in nameščenje zmožnih učiteljev „veščih nemškega materinega jezika“ (!) Župnik šentjurski (ob Ščavnici) je za šolo le tam, kjer postanejo iz šolarjev posvetni ali duhovni gospodje; ako pa bi se naučili vsi ondotni otroci čitati in pisati, a bi ostali kmetje, bi pa iz sosednjih ogrsko-slovenskih luteranskih pokrajin prodrlo k nam krivoverstvo“. Najbolj pa se boji luteranstva župnik v Hajdini: če pride kateri „luteranski ali drugi krivoverski predikant s svojimi prokletimi nauki“, bi vse preslepil, „ich wollte mit ihm das Trünggeld nicht theilen“; dokler pa kmet ne zna čitati, bodo pa zaman vrivali krivoverske knjige. Bil je torej narod v veri slabo podkovan; potreba je torej bila, da podpiraj veronauk v šoli propoved duhovnikovo v cerkvi.

Učitelje (schulmaster) so imeli takrat samo v Slovenski Bistrici, Slivnici, Rušah, Celju, Starem trgu pri Slov. Gradcu, Teharjih, Rogatcu, pri Sv. Lovrencu v puščavi, v Mariboru (s

[1]) Marija Terezija je pošiljala luterance iz dežele, ali pa so se tudi včasih sami izselili.

tremi pristavi), pri Št. Jerneju, Št. Pavlu, Sv. Petru v Sulmthal, v Brežicah, v Selnici, Središču, pri Št. Juriju na Ščavnici, v Ormožu, pri Sv. Križu (pri Slatini), v Ljutomeru, v Kamci pri Mariboru, Lučah in Ivnici. Učitelji so oskrbovali večinoma tudi posel cerkovnika in organista, bodisi sami, bodisi po svojih hlapcih.

A kakošen je bil položaj teh mož?

Nameščali so jih župniki ali občine; dohodki so bili jako raznovrstni — pa vsi vrelci vkup niso napolnili žepa in shrambe učiteljeve. Prava Kreza sta bila učitelja v Mariboru in Rušah, kajti prvi je imel 190 gld., drugi 100 gld. stalne plače na leto; že skoraj na pol Krezi so bili učitelji v Št Petru (64 gld), v Ljutomeru (56 gld. 36 kr.) in Slov. Bistrici (60 gld.); učitelj in organist v Laškem je imel 42 gld., v Središču 31 gld., v Kamci pri Mariboru 30 gld 32 kr., v Ormožu 23 gld. 36 kr. V Rogatcu je poučeval bivši teolog; srenja ga je namestila „pred 26. leti s 6 gld. na leto"; seveda je imel še nekaj drugih dohodkov, dočim so pri ostalih učiteljih navedeni skupni dohodki. K tem pripadajo nastopni: 1.) šolnina, 2.) štola, 3.) bira, 4.) stanovanje in vrtec, 5.) postranski zaslužek, a pomniti je, da so bili tudi učitelji, ki so imeli samo nekatere teh dohodkov; malokateri je imel vse.

Šolnina je bila po beraško pičla: običajno se je plačevalo 5—20 kr. od otroka za četrtletje; a otrok ni prišlo veliko v šolo, kajti otroci iz „boljših" rodovin niso hodili v javno šolo, nego rajši v zasebne ali zakotne šole, ali pa so jih poučevali zasebni učitelji, t. j. večinoma dijaki srednjih šol doma, n. pr. v Slov. Bistrici, ali pa so pohajali dečki tu in tam samostanske šole, n. pr. v Celju šolo pri minoritih ali v Mariboru, kjer je imela neka vdova zavod, podoben našim zabaviščem; tu so se učili otroci „mirno sedeti, spoznati črke in moliti po katoliškem običaju." Ta zavod menda ni škodoval mariborski javni šoli, kajti ta je brojila 55 učencev — za oni čas precejšnje število; saj je poučeval učitelj laški samo 12, učitelj na Gomilskem pa 12—20 otrok, ki pa so mu plačali na leto k večjemu 4 gld. šolnine. V Rogatcu je bilo 4—5 učencev, v Št. Petru 1 — 3, v Središču 2. Da je bila šolnina prepičla, temu je bila kriva deloma tudi siromaščina po kmetih in mestih, še bolj pa menda mržnja proti šoli; po nekaterih krajih so sicer pošiljali deco v šolo, ko pa se je približal konec četrtletja in je bilo treba plačati šolnino, je pa našel učitelj — prazne klopi. Ptički so sicer zopet prileteli v šolo — šolnine pa niso prinesli; trpel je torej učitelj, trpel je pa tudi napredek učencev, a reči ni smel učitelj nič, če ne — pa idi drugam. Po zimi je bilo več šolarjev nego po leti, ker so roditelji pošiljali otroke rajši na pašnike z voli in kravami

nego v šolo, ali pa so se dečki tudi kar sami ogibali šole. Seveda je bilo po kmetih tudi navadno predaleč v šolo, ali pa so pošiljali stariši otroke rajši v sosednje nemške kraje, da so se nemški učili. Dostikrat je bil pa tudi domači učitelj tako nepriljubljen, da so ljudje sovražili njega in šolo.

Dohodki za cerkvena opravila so bili pičli, kajti učitelj je dostikrat moral zastonj opravljati svoj posel pri krstu, pogrebu i. t. d. ali navadno najeti hlapca, kateremu je moral včasih dajati večjo mezdo, nego jo je sam imel od cerkovniške in orglarske službe.

Bira je bila jako negotova — odvisna od letine in dobre volje ljudi; včasih je dobil samo nekaj „skled žita“ (pri Sv. Lovrencu). Na Gomilskem je dobival poprej po 14—16 štrtinov vina, leta 1750. še 7 polovnjakov, „sedaj pa pobirata tudi kaplana biro od vina; sedaj tudi ne dobim nič za molitve o vseh svetih, izgubil sem tudi dohodek od spovednih listkov“; pšenične bire je za 22 gld., a od tega mora učitelj plačati 20 gld. organistu. Ljutomerski učitelj je dobival od cerkve v Zgornjem Ljutomeru 1 gld. 15 kr. in $16^{1}/_{4}$ četrtin ajde, od vsakega kmeta v neki vasi po 1 klobaso ali 3 kr., nekaj prediva ali 3 kr., po 1 kos sira ali 3 kr. in mesto štole nekaj prostovoljne bire. V Kamci je bila vsa bira vredna 7 gld. 12 kr. Tu in tam je imel učitelj prosto stanovanje ali celó majhen vrtec, kakor učitelj v Kamci, ki je pa mogel vsaditi tam „samo malo peteršilja.“ Če je bil učitelj srenjski pisar ali „tajnik“, je imel seveda za ta posel posebno plačo, n. pr. v Sv. Lovrencu 8 gld. na leto. Neka posebnost je bilo učiteljsko mesto na Gomilskem; ondotni učitelj ni dobival za pouk nič mezde; živeti je moral torej ob ostalih dohodkih, zval pa se je „schulmeister“.

Skratka: zavisni so bili učitelji popolnoma in na vse strani: od župnika in srenje, često tudi od gosposke in kmetov. In bili so med njimi možje, ki so se bili precèj šolali, ki so prebili marsikateri razred tedanje gimnazije in v tihem kotu, kamor jih je zanesla usoda, pripravljali dečke tudi na gimnazijske šole. Bile so pa med njimi tudi „problematične narave“, možje, katerim je bilo učiteljsko mesto bilka — rešiteljica iz valov življenja, v katerih so jim viharji razbili slabo stesani čolniček; taki možje so potem imeli samo nezadostno sposobnost za poučevanje, učili so, kakor čitamo, „po svoje“ ali „admodum posse“. Nekateri učitelji so se samolastno zvali „schulmeister“, kakor oni v Št. Petru pri Mariboru, ki je bil „zgolj cerkovnik, živeč po starem običaju ob biri ali beračenju (Bettelwerk) in majhni ustanovljeni štoli, a je prepustil ime cerkovnikovo svojemu — hlapcu in si pridejal zaradi „reprezentacije“ naslov učitelja, češ, da prihajajo včasih nekateri dečki, včasih pa tudi komaj

jeden ali dva otroka k njemu, da jih uči . . . proti pičli plači abecedo.“ Po vrhu sme o trgatvi „mošta prosjačiti“ (betteln).

Z župniki so živeli učitelji večinoma v miru in slogi, kajti skoraj vsi župniki hvalijo nravstveno in pobožno, krščansko življenje učiteljev, ki so tudi časih ob nedeljah pomagali župniku pri izpraševanju; v Laškem je dobival učitelj zá-se in za svojo družino celó hrano v župnišču. V Ivnici je bil posebno „priden“ učitelj, kajti „je vedno doma in ne hodi nikamor, najmenj pa v krčme.“ Samo tu in tam smemo slutiti, da župnik in učitelj nista bila posebna prijatelja, n. pr. v Št. Jerneju; tu zahteva župnik, da se ne nameščaj učitelj, ako ga ni župnik izpital, kajti sicer postane lahko učitelj mož, ki zna komaj črkovati, „pa se smatra za učenjaka in se drzne biti drugim učitelj.“ Tak človek ne ume dobro katehizma in ga krivo tolmači; učitelji naj bi tudi malo „bolj potrpežljivo poslušali župnika, kadar jim kaj popravi ali dá katero navodilo.“ V Konjicah so imeli sicer učitelja, a „ker je rajši postopal za svojo ljubico, nego se brigal za svojo šolo,“ so pošiljali otroke rajši v zakotno šolo.

Učiteljev je bilo torej na Sp Štajerskem takrat jako malo; pa tudi cerkovnikov in orglarjev, sposobnih za pouk, je bilo sila malo; zadovoljne so morale biti srenje in župniki, ako je bil cerkovnik toliko izobražen, da je znal malo udarjati po orglah in malo pisati in čitati. Dva taka možaka so imeli v Žalcu, po jednega v Lembachu, v Teharjih, v Brežicah, v Slov. Gradcu, Novi cerkvi, pri Sv. Lovrencu, v Hajdini, Cirkovcah, Vojniku, pri Sv. Benediktu, v Svičini, Gomilskem. Cerkovnik pri sv. Martinu nad Slov. Gradcem bi rad poučeval, „a tu na kmetih nimajo navade pošiljati otrok v šolo, dasi bi jaz rad poučeval za 1 gld. celo leto, a zaradi silnega siromaštva med narodom poučujem poleg svojih otrok samo jednega fantiča; torej nimam kot učitelj nič užitka.“ Cerkovnik v Gomilskem je v 24 letih poučeval samo 7–8 dečkov, a tudi te včasih samo po 5–6 tednov. V Svičini ne poznajo pojma „šolarček“, pri sv. Benediktu tudi ne; v Vojniku ne pošiljajo ljudje otrok k cerkovniku, ker bi morali plačati šolnino; rajši nadlegujejo duhovnike, naj vzamejo otroke v šolo, seveda brezplačno. Cerkovnik pri sv. Lovrencu bi bil zmožen poučevati, „ako bi bilo kaj šolarjev“ in potrebnega zaklada. V Laškem je poučeval srenjski pisar par otrok, tako tudi oni v Šoštanju cela 2 dijaka. Pri sv. Štefanu je poučeval neki Petrinec, tu in tam duhovščina; v Vitanju je beneficijat obvezan poučevati, pa dotlej še ni začel šole

V vseh ostalih župnijah so imeli samo popolnoma neuke cerkovnike, priproste kmete ali rokodelce; kajti dohodki so bili povsod tako pičli, da so zadovoljili za silo samo naj-

bolj preprostega človeka. V Žalcu n. pr., kjer je imel župnik tri cerkovnike, so imeli vsi trije pičlih 100 gld.; v Lembachu je dobival cerkovnik-orglar 22 meric rži, 2 štrtina vina, „nekaj suhega mesa in „parklje", (vredne so bile te koline 1 tolar), potem 6 gld štole in nekaj krajcarjev, sadja in sočivja od dečkov, katere je poučeval in vežbal za ministrante; stanoval je v cerkveni hišici, pa ni imel toliko prostora, da bi mogel „rediti prešiča"; plačevati pa je moral cerkvenega hlapca, ki ga je s hrano vred stal 30 gld. na leto. Če je bila slaba letina, je moral pri biri požirati „dosti hudih besedi". V Šmiklavžu je imel cerkovnik 37 gld. dohodkov, in za to plačo je najel župnik 1752. l. cerkovnika, ki je tudi zmožen bil poučevati; v Vitanjih so imeli cerkovnika, katerega zove župnik „ein Bauernkerl", ki ni znal ne pisati ne čitati in je moral hoditi kmetom delat, da je mogel živeti; tako pičli so bili njegovi dohodki. V Št. Pavlu je dobival cerkovnik 26 škafov soršice in 6 škafov pšenice bire, v Gotovljah 30 škafov ajde, v Majšbergu 10 četrtink žita, 4 vedra mošta (à 20 bokalov), par beličev za zvonjenje in obhajanje — če so mu ljudje kaj hoteli dati; v Brežicah 30 mernikov prosa, za zvonjenje ob hudi uri 5—6 mern. žita, za zvonjenje mrličem 27 kr., nekaj krajcarjev o božiču, 4 gld., da je navijal uro, 2 gld. od cerkvenega perila, od 4 bratovščin 1 gld. 36 kr. za zvonjenje; ves dohodek je pa znašal 22 gld., orglarjeva služba mu je nesla 21 gld. 6 kr. stalne plače, 4 gld. štole in blizu 4 gld. o božiču, ko je šel kadit po hišah; včasih je opravljal vse te posle učitelj, t. j. bil je tudi cerkovnik in orglar; če je moral poleg tega še pobirati biro in desetino za župnika, ga je v šoli namestoval kateri duhovnik ali „katera druga sposobna oseba".

Nočem naštevati dalje dohodkov ubogih cerkovnikov, saj so bili povsod pičli; to pa si je treba zapomniti zato, ker je pozneje vlada baš cerkovniške dohodke hotela porabiti za plačo učiteljem. Pa še ti dohodki so bili nestalni; zanašati se ni mogel cerkovnik nikdar nanje. Ustanove ali katerega druzega zaklada, bodisi v zemljišču, bodisi v denarju, pa nikjer ni bilo, in župniki so vsi naravnost rekli, da ne vedo, kje bi izteknili zaklad za plačo starim učiteljem, še menj pa za ustanovljenje novih šol, to pa so vsi vedeli, da za tako siromaško plačo ne bo dobiti nikjer dobrega učitelja. Samo v malo slučajih so dotični župniki vedeli nasvetovati, kje bi se morda dobil denar za šolo. Rogaški župnik je tarnal, da sosednje grajščine nič ne store za ceste, ki so „najslabše, zares tatarske"; vsled tega ni nobenega prometa; kmet in meščan ne moreta nič spečati in sta siromaka; vlada naj zatorej vzame gosposkam mitnice in naj popravi ceste; potem se oživi promet, in trg bo mogel namestiti tajnika, ki bo tudi

mogel poučevati „in bo pomagal nevešćim, mehaničnim[1]) (!) meščanom pri spisovanju pisem in poročil“. Mariborski župnik nasvetuje to-le: Bratovščinam in podružnicam gre mnogo denarja v izgubo, ker napravljajo povodom obračuna gostije; ako se prepovedo te nepotrebne pojedine in se dotični znesek razdeli med šole, cerkve in dečke, pridno učeče se krščanskega nauka, bo rodilo to obilo sadu, in sosebno šola se krepko podpre. Tu in tam je župnik namignil, da bi grajščine lahko kaj storile za šolo, ali da bi se pri občinskem gospodarstvu dalo kaj prištediti za učiteljsko plačo Da se pa ni bilo nadejati kaj prida podpore od grajščin, to svedoči poročilo grajščine Ebensfeld; tu beremo, da ni nobene šole niti pri Novi štifti niti po vaseh, in da tudi ne bode mogoče osnovati je, saj „bi ustanovitev šol grajščini dokaj škode provzročila“.

Ozrimo se še malo na ovire, zaradi katerih se ni moglo razviti šolstvo na Slov. Štajerskem; poročila župnikov poudarjajo soglasno, da je narod sila ubožen, tako ubožen, da ga imenuje župnik vuzeniški „beraškega“, dočim nimajo ljudje okrog Kozjega včasih po več mesecev niti koščka kruha; kako bi potlej mogli še plačevati za šolo.[2]) Saj komaj more kmet v nekaterih krajih kupiti otrokom najpotrebnejšo obleko. Zgodaj že mora kmet otroka porabiti za gospodarska dela: že petletni deček mora pasti živino na pašniku in ostane pastir, dokler ni dorastel; potlej mora pa opravljati težka kmetska dela; ker mora torej kmet zgodaj izkoriščati otroke, da mu pomagajo pri domači hiši, jih ne more pošiljati v šolo. Kmet pa tudi ne ve, da je mogoče otroka vzgojiti za kaj boljšega. Lembaški župnik poroča, da „kmet misli, da otroku ni treba šolskega pouka, saj bo tudi brez čitanja in pisanja zrel za težko kmetsko delo ali za katero rokodelstvo“. V Halozah so siromaki veseli („glückselig“), „ako morejo otroka tako vzgojiti, da zna krave pasti, da jim ni treba najemati tujega črednika za drage novce, katerih itak nimajo“.

Poleg fizične bede je ovirala šolstvo tudi huda duševna beda. Že nekaj let sem so bili vpeljali tudi po Slovenskem krščanski nauk ali izpraševanje v cerkvi po Parhammerjevem načinu, in poročila župnikov kažejo, da so se duhovni pastirji pošteno trudili, da bi ublažili narodu vsaj srce, drobeč mu kruh verskih resnic. Iz istih poročil pa vidimo tudi, da so se često ljudje le deloma odzvali klicu svojih dušnih pastirjev in niso pohajali radi in redno h krščanskemu nauku. Saj smo že čuli tožbo župnika v Grižah, da mu odrastli ljudje nočejo odgovarjati ali pa odgovarjajo prav ošabno; tudi drugi župniki

[1]) Bržčas hoče reči „rokodelcem“.
[2]) Tako poroča tudi župnik pri Sv. Benediktu.

tožijo, da imajo malo mladih župljanov v cerkvi, kajti poleti morajo otroci krave pasti, po zimi pa sede za pečjo, ker nimajo obuvala in obleke; še hujše pa je to, da mnogi stariši otrok ne pošiljajo v cerkev iz gole nemarnosti; taki otroci se potepajo in se kmalu navadijo najhujšega pobalinstva. Ako pa so se ljudje ogibali prilike, jedine prilike, ki jim je mogla odkriti širji in višji svet, nego je bilo vsakdanje življenje, ali je potem čuda, če niso vedeli prav nič ceniti uka in šole sploh? Moralo je priti tako daleč, da toži župnik v Grižah: „Ljudje bi ne pošiljali otrok v šolo, če bi jo tudi imeli. Dvajset let sem že tukaj, a nikdo me še ni prosil, naj poučujem otroka. Quod bene notandum.“ Ravno tako piše župnik pri sv. Lovrencu: „Učitelj bi ne dobil tukaj nič učencev“, in župnik v Pilštanju trdi, da „ne dobiš otrok v šolo, makar če jih poučuješ brezplačno.“ Župnik v Hajdini misli celó, da bi se kmetje obotavljali pošiljati otroke v šolo, če bi jim tudi „kdo kaj plačal.“ Da so roditelji včasih učitelja ozmerjali, namesto da bi mu dali nagrade, smo že omenili. To zmerjanje pa ni izviralo vselej in povsod iz finančnopolitičnih razlogov, nego tudi iz pretirane, slepe ljubezni do otrok. Mariborski župnik toži, da bo treba malo ukrotiti to ljubezen, „kajti učitelj mora gledati skozi prste, ako izostajajo učenci brez vzroka 2, 3 ali tudi 14 dni iz šole; on ne sme kaznovati otrok zaradi razposajenosti ali čestokrat se dogajajočih činov surove hudobnosti, če noče, da pridrevi mati v šolo, ga vpričo vseh otrok debelo ozmerja in potem otroka odvede v zakotno šolo, ne meneč se za to, če mladina tam odrašča na pol kakor neumna živina; kajti roditeljem je le do tega, da ostanejo otroci dobre volje.“ Šentjernejski župnik pa želi, da bi kmetje vsaj ne ljubkali „še bolj nego plemenitaši“ svojih otrok, kadar zaslužijo šibo.

To so bile žalostne ovire; nekaj menj žalostnega vtisa nam pa napravlja dandanes neka druga „ovira“, ki se je takrat ljudem videla grozno velika: materinščina naroda med Muro in Savo.

Slovenščina je bila izključena iz srednjih šol; slovenščina pa tudi načeloma ni sodila v šolo, najmenj pa v „nemško šolo“; tako je ime „nemške šole“ zaslepilo ljudi, da so mislili, da mora šola res povsem biti nemška; da znači „nemška šola“ narodno učilnico z narodnim jezikom, namenjeno narodovi prosveti — do te višine pedagogičnega spoznanja se še dolgo ni mogel dvigniti „pedagogični“ 18. vek z izdatnim delom 19. veka vred. Ker pa so naši omikanci, osobito duhovniki, uvideli, da ne gre poučevati nenemško deco v nemščini, so rekli naravnost: v Slovencih je šola sploh nemogoča Zato poudarja župnik v Lembachu, da so njegovi župljani „izključno slovenski“; zato trdi župnik pri sv. Lovrencu, „da je v tem

kraju osnovanje šole zaradi neznanja nemščine popolnoma nemogoča stvar" („eine menschliche Unmöglichkeit"). Na Bizeljskem „so vsi trdi Slovenci (stockwindisch), v slovenščini pa ne vem, da bi se poučevalo, in bi se tudi med našimi kmeti menda ne dalo poučevati". Šola bi pa bila koristna, da bi mladina v tem slovenskem kotu ne vzraščala tako zelo „incult", da ni potem ni za vojaštvo ni za druge službe. Tako je poročal bizeljski oskrbnik. Pod osterviško gosposko „ne zna nikdo nemški, sosebno ne kmet, slovenski se pa nikjer ne poučuje; zato ni tukaj nobene zakotne, še menj pa redne šole; kmet nič ne ve, kaj je sv. pismo ali katera druga knjiga, temveč rabi pri molitvi mesto molitvenika samo sv. rožni venec". V župniji svičinski „je težko trde Slovence pridobiti za nemški pouk". Župnija gomilska je „trdo slovenska", stariši ne dajo otrok ničesa učit, in če hoče sem in tja kdo katerega otroka kaj izučiti, ga pošlje v nemški kraj, da se tam bolje nauči nemščine. Pri šentjurski podružnici svičinski je tudi vse „trdo slovensko", in ljudje pošiljajo otroke v Nemce. Tako poroča cerkovnik Jurij Schwarz, rodom Tirolec, ki se ponosom podpisuje „abgedankter Reiter" — gotovo pravi učitelj za slovensko deco; da bi bilo škoda časa, če bi k njemu hodili otroci v šolo, to svedoči njegova grozno neokorna pisava. Župnik pri Sv. Križu piše, da so njegovi župljani, „kakor jim pravimo, trdi Slovenci, ali prav za prav govore neki poseben, pol slovenski, pol hrvaški jezik; zaradi tega pa ni mogoče naučiti otrok, neveščih jezikov in še brez razsodnosti, niti slovenskih niti hrvaških tiskanih in pisanih črk, pa bi jim ta jezik tudi ne rodil posebne koristi, niti bi prišli ž njim daleč okrog; zato dajejo otroke v nemške kraje, da se naučé nemški".

Tako so poročale duhovne in posvetne oblasti; iz teh poročil pa je izvajal okrožni urad v Celju, da ni rednih šol, ker je narod ubožen, ker nedostaje „pravih in razumnih učiteljev", kajti nameščajo se navadno sosebno taki možje, „ki znajo gosti in streči v cerkvi". Želeti je zaloge na kmetih za plačo učiteljem, da „dvignejo kmeta iz pregloboke nevednosti, potem bo bolje služil državi in morebiti tudi vojaštvu (saj ima izvrstno, a sedaj še surovo in ne za dobro razvito nadarjenost)". Okrožni glavar smatra skoraj vse šole mariborskega okrožja zakotnicami, izvzemši celjsko in slovenjebistriško; zakotnico smatra celo minoritsko šolo in zahteva, da jo je odpraviti z ostalimi šolami te vrste vred. V tem oziru pa so ga pustili v Gradcu na cedilu, kajti pohvalili so celó minoritsko šolo celjsko, ki je bila boljša od drugih šol; saj so dali celjskim učiteljem oster ukor, preteč jim s „hujšimi naredbami", če ne bodo vestneje opravljali svojega posla. Vprašanje pa, je li ustano-

viti šole na kmetih, je okrožni glavar celjski tako-le rešil: Kmetom ne gre osnovati šol, in sicer iz teh-le razlogov: Kmet je ubožen, denarja za šolo ni; kmetu se ni treba učiti druzega, „nego dobrega vedenja, točnega plačevanja davščin in pravih verskih načel; vsega tega pa se nauči pri duhovitem in marljivem duhovniku, torej ni pismo za kmeta nič bistvenega, ampak je nepotrebno, da celó škodljivo; kmet pa potrebuje otroke za domače delo, ker nima poslov; tukaj mu koristijo otroci več, nego če bi znali čitati in pisati.“ Otroci bi težko hodili v šolo, ker stanujejo kmetje preveč raztreseni; „kmet bi pa tudi, ako bi znal čitati, čital sumljive knjige in zapadel bi krivoverstvu, kakor se je zgodilo po drugih krajih, kjer znajo kmetje čitati; iz tega bi izvirale najhujše, pogubonosne posledice za pravo katoliško cerkev in državo.“ Okrožnemu glavarju se zdi samo to potrebno, da se povsod skrbi za krščanski nauk, in da silijo gosposke kmete udeleževati se izpraševanja; kaznovati pa je ljudi, ki se tako uporno vedejo v cerkvi kakor kmetje v Grižah; sploh pa živi „slovenski kmet bolj po podedovani prazni veri nego po utemeljenih naukih krščansko-katoliške vere“, zato opravljaj župnik z navdušenjem svoj posel, da reši duše za nebesa.

Mariborski okrožni glavar je menj gostobesedno poročal; glavna stvar se mu zdi, da nameščajo župniki in gosposke zmožne učitelje; na ta način se bode šolstvo krepkeje dvignilo nego s povišanjem učiteljske plače. Mož pa ne pové, kako upa privabiti „zmožnih“ učiteljev na limanico tiste beraške plače!

Kar je izvedela vlada tem potem o šolstvu na južnem Štajerskem, je pa z dotičnimi nasveti vred ostalo le „schätzbares Material“ in je romalo „ad acta“. Poizvedbe niso koristile nič; boljših učiteljev niso namestili, niti zboljšali učiteljske plače, marveč so kmalu celó znižali plačo celjskemu učitelju in orglarju, ne da bi bilo to spametovalo celjskega zanikarnega učitelja.

Par let potem so se bavili v vladnih krogih tudi s kranjskim šolstvom.

L. 1739. je priobčil nemški publicist J. G. Gross v Augsburgu obširen načrt, kako bi se dal osnovati pouk za one dečke, ki ne nameravajo pohajati visokih šol, a vendar hočejo vstopiti v državno službo; nasvetoval je za te „seminarium politicum“, nekako akademijo z uprav monstrozno osnovo in namenjeno srednjemu stanu; mož je trdil, da je posebno tak zavod potreben, da pa je že dosti šol za „latinsko“ mladež, t. j. gimnazij, in tudi za priprosto mladež kmetsko in rokodelsko. Že ta izrek svedoči, da Gross ni poznaval šolstva

drugih dežel, najmenj avstrijskih; to ga pa ni motilo mnogo; publicisti one dobe so umeli delati reklamo za svoje projekte. Tudi Gross je poslal svojo knjigo vsem vladam, seveda tudi avstrijski vladi. Marija Terezija je dala deželnim vladam (Repräsentation und Kammer) nalog, naj izrekó o tej knjigi, ki ima mnogo pametnih misli, svoje mnenje gledé na vprašanje, kaj bi izmed nasvetov Grossovih prijalo domovini (1754). Tudi v Ljubljano je prišel isti ukaz. Dotična komisija je pa soglasno izjavila, da je Grossov načrt za Kranjsko neizvedljiv, sosebno zato, ker je na Kranjskem nemščina premalo razširjena; najprej bi se moral namestiti dober nemški učitelj, ki bi poučeval otroke priprostih ljudi; kajti to je nujno potrebno. Vojak ne more uspevati, ako ne zna niti čitati niti pisati; pa tudi rokodelcu je to treba, sicer ne zna niti „svinčnika rabiti", toži pl. Raigersfeld, in pritrdili so mu vsi člani komisije. Svetovalec Hoffmann je poudarjal, da je za otroke neobhodno potrebno, da se že od šestega leta naprej uče krščanskega nauka, pisanja, čitanja i. t. d. To se pa najbolje doseže po narodni šoli[1]), a ta je na Kranjskem v jako žalostnem stanju. Ljubljanski magistrat stori še nekaj za šolo, a treba je narodnih šol tudi po kmetih. Krščanski nauk v cerkvi in poučevanje po roditeljih doma ne zadostuje, kajti otroci prihajajo redkokedaj v cerkev, mnogi stariši pa sami nič ne vedo o verskih resnicah „Gledé na vedenje se pa na kmetih človek čestokrat komaj razlikuje od neumne živali." Sposobnih ljudi je dosti, nedostaje pa vzgoje: dijaki, prihajajoči v latinske šole, včasih komaj čitati in pisati znajo, rokodelcev je pa bore malo zmožnih pisanja. Temu se odpomore z narodno šolo. V Gradcu se je taka že ustanovila, za Kranjsko se je tudi že zaukazala[2]), a doslej se še nič ne čuje o nji. Nadzorstvo in vodstvo naj se izroči jezuitom; ti naj imenujejo za isto posebnega „praefectus scholarum christiano politicarum". Poučevanje ljudi in pospeševanje časti božje je smoter jezuitskega reda, ki ima dosti ustanov za ta namen. Kjer pa ni jezuitov, se izróči šola dušnim pastirjem, a pod nadzorstvom jezuitov. To pa velja samo o mestnih šolah. „Gledé kmetov in vasi pa je šele rešiti vprašanje, je li v tej deželi koristno ali škodljivo, je li torej pametno, da bi se kmetsko stanovalstvo brez razločka tudi samo toliko poučevalo, da bi ljudje mogli čitati tiskano knjigo. Jaz bi to pitanje skoro zanikal zaradi zlorabe, katere se je bati osobito ob nekaterih mejah; pač pa naj zaukažejo cerkveni predstojniki dušnim pastirjem z vso strogostjo, naj na kmetih marljivo poučujejo v krščanskem nauku in boljši nravnosti:

[1]) Seveda jo zove po tedanji navadi „nemško šolo".
[2]) Ukaz, ki ga tukaj ima v mislih, mi ni znan; tudi Helfert ne pové nič o njem.

to povelje bi sedaj duhovniki gotovo izvrševali. Osnujejo naj se pa tudi šole za deklice, vsaj v večjih mestih, in poučuje naj se tudi v ženskih ročnih delih. To pa velja tudi o Gorici in o Gradiščanskem, saj hoče cesarica že zdavna tam uvesti dobro nemščino in jednakomerno pisavo, ki bi bila v mnogih ozirih jako potrebna.“ O bistvu narodne šole ta mož nima pravega pojma; naziv „nemška šola“ slepi tudi njega, zato meni, da je priučenje nemščine glavni smoter „nemške šole“, in osobito za goriško plemstvo želi take šole, da ne bo treba pošiljati mladih gospodov v tujino.

Dasi so pohvalili ljubljanski magistrat zaradi skrbi za šolo, je vendar mestni sindik pl. Radić še čutil potrebo pojasniti, kaj stori mesto za šolo. Tu izvemo, da je namestila srenja „nemškega“ učitelja, t. j. narodnega učitelja, v mestni bolnici; ta učitelj je tudi vešč godbi, ima prosto stanovanje, 25 gld. letne plače in po 34 kr. vsakega četrtletja od svojih dijakov, katerih je bilo 25. To je bila jedina „javna“, „narodna“ ali „nemška“ šola v beli Ljubljani, in jedina ta šola je brojila 25 dijakov. Nadzoroval je ni bržčas nikdo, zato želi pl. Radić, da naj se podredi očetom jezuitom „zaradi boljšega reda“; saj so tudi 1750. l. imenovali nekega jezuita nadzornikom vseh graških šol. Komisija pa ni bila tudi nič zadovoljna ž njo, ker je gotovo imela premalo uspeha. Ker pa ti gospodje niso imeli pravega pojma o bistvu in nalogi narodne šole, temveč so šolo le tem bolj ali menj čislali, čim bolj ali menj je izvežbala učence nenemške narodnosti v nemščini, stavili so do cesarice prošnjo, naj namesti v Ljubljani izkušenega „nemškega učitelja“, t. j. učitelja nemščine; želeli so torej jezikovno šolo nemško, tako nekako, kakor imamo učitelje za italijanščino, francoščino i. t. d. Grossove nasvete so pa vrgli popolnoma v koš (16 sušca 1754).

Ko je ljubljanska komisija oddala svoje mnenje o Grossovih nasvetih, pripravljala se je že grozna sedemletna vojska, ki je dolgo vrsto let ovirala temeljite notranje reforme; ta burja je bila vzrok, da se tudi marsikatera pred vojsko zaukazana stvar ni izvršila, n. pr. povelje cesaričino z dné 20. vel. travna 1754. l., s katerim je Marija Terezija odobrila nasvete ljubljanske komisije ter zaukazala nameščenje spretnega „nemškega učitelja“, ki poučuj mladino tudi v čitanju, pisanju in računanju; to pa naj bi bilo samo začasno, in čim prej se osnuj javna nemška šola, podrejena jezuitom; stroški bi se pokrivali s šolnino in doneski ljubljanske občine; cesarica se je nadejala, da „se to izvrši brez ovir“. Do izvršitve je pa preteklo še celih sedemnajst let! Predloge zastran osnovanja nemške šole so zahtevali takrat tudi od goriškega deželnega

glavarstva; pa ne vem, kako se je dotična stvar rešila; s posebno enržijo se baje glavarstvo te zadeve ni lotilo, in kake ovire so bile tu in tam premagati, svedoči sledeči slučaj.

Na Goriškem je umrl takrat neki Boštjan Liebenhaus; v svoji oporoki volil je nekaj denarja za ustanovitev beneficija v Batujah in za nameščenje stalnega učitelja tam, a dostavil je, da veljaj to volilo za Černico, ako bi se v Batujah delale ovire. Glavni dedič pa ni hotel spolniti volje pokojnikove, temveč je ponudil samo 600 gld. za popravo černiške cerkve, češ, da bi bila šola v Batujah odveč, ker je tam samo 40 hiš (Feuerstätten), v katerih stanujejo zgolj kmetje; ti rabijo svoje otroke za pastirje in bi jih nikdar ne pošiljali v šolo; srenja batujska se je tudi izjavila, da bi ji bila jedna maša na teden za rajnike sorodnike ljubša nego šola. Goriški nadškof je tudi rekel, da bi bila šola v Batujah odveč; nujnejše je staro, že popolnoma propadlo farno cerkev, stoječo na samoti, podreti in v vasi novo zidati. Dedič naj v ta namen da 800 gld., cerkvi pa naj se naloži dolžnost, da skrbi za učitelja in orgle, kadar bo imela dosti glavnice. Sicer pa je zadovolel nadškof tudi s 600 gld. Kranjska reprezentacija in komora mu je pritrdila, češ da bi „itak neznatno, samo slovenski (sclavonisch) govoreče stanovalstvo v Batujah in v Černici ne imelo nobenega bistvenega dobička od šole“, pač pa bi se dala černiška župna cerkev zopet povzdigniti. Ker se je komisija za pobožne ustanove izjavila v istem smislu in ji tudi dvorna kancelija pritegnila, je cesarica 1757. l. potrdila ponudbo dediča Liebenhausovega.

Mislim pa, da bi se bila resolucija njena drugače glasila, ako bi bila takrat vlada že prišla do določnega načela gledé ustanavljanja narodnih šol, saj za zalogo v tem slučaju ni bilo skrbeti. Denarni nedostatek je mogel veljati kot izgovor samo v obče, ako se je tu in tam zahtevalo narodnih šol, kakor n. pr. uprav na Goriškem l. 1761. Takrat je poročalo goriško deželno glavarstvo o napredovanju „nemškega“ šolstva (dné 1. avgusta 1761. l.) in poudarjalo, da je v Gorici samo jeden nemški učitelj, ki uči nemščino s pomočjo italijanščine; učencev se oglaša toliko, da ne more vzprejeti vseh, zato naj cesarica, ki „želi vpeljati nemščino v to deželo in jo izjednačiti (uniformarlo) ostalim dednim deželam“, dovoli plačo še za jednega „maestro ossive schulmeister“. Ker pa ni bilo novcev, je cesarica odbila ono zahtevo in odredila, da je nameščati nove učitelje samo tam, kjer zamrejo stari učitelji, pa da je izbirati samo take osebe, ki znajo poleg italijanščine tudi nemščino. To povelje se je ponovilo 1769. l.: namestiti je več nemških učiteljev, da se mladež poleg čitanja in pisanja nauči

tudi nemščine.[1]) Pa tudi ta ukaz je ostal in ostati moral na papirju, kajti bila je takrat še doba poizvedovanj in poskusov, ki so se pa skoraj vsi izjalovili; pravega zistema še ni bilo v vladni šolski politiki.

Ko je 1761. l. umrl ljubljanski stolni prošt, ki je bil zajedno tudi „cesarski“ župnik radovljiški, zahtevala je vlada od kranjske reprezentacije in komore poročilo o šolstvu pri omenjeni župniji in na Kranjskem sploh, vlada je želela, da imej vsaka župnija svojo šolo. Poročilo deželne vlade (z dne 17. jun. 1761) našteva samo 16 ustanovljenih osnovnih šol (gemeine oder Trivialschulen) na Kranjskem, a še te so večinoma samo vegetovale, ker so bile brez trdne ustanove; krščanski nauk so poučevali duhovniki in roditelji, čitati, pisati in računiti pa se ne nauči mladež niti v nemškem niti v materinskem, slovenskem (krainerische) jeziku. Deželna vlada priznava nujnost narodnega, osnovnega šolstva; pouk spada med „prve in najodličnejše temelje prave sreče države; a za ta posel je treba dobro urejenih šol in spretnih učiteljev in zadostujoče zaloge z rednimi, gotovimi dohodki, a take zaloge Kranjska nima in je tudi ne more imeti, ker je dežela revna in so slabi časi. Iz tega pa sledi, da je očividno nemogoče ustanoviti v sleharni župniji šolo, saj niti kranjska mesta vsled svoje revščine ne bodo mogla ustanoviti in vzdržavati šol, ako se jim ne pošlje pomoč od drugod.“ Reprezentacija obeta konkretnih predlogov, in cesarica odloži dotlej svojo resolucijo. Kaj je nasvetovala kranjska vlada, ne morem povedati. Menim pa, da je vsa stvar še nekaj let spala; šele 1771. l. je cesarica velela v Ljubljani namestiti „nemškega“ učitelja z dunajske normalke — a brez mezde iz državne blagajnice. Imenovali so za to mesto (dné 29. apr. 1772) Matijo Strohmeyerja; za plačo so skrbeli stanovi „z ozirom na dobrodelni namen“ (150 gld.), mestna občina pa je imela skrbeti mu za stanovanje in oskrbeti šolske klopi; premožnejši učenci so mu plačevali za četrtletje po 1 gld.; siromašne otroke je poučeval brezplačno. Na Dunaju so potrdili imenovanje dne 4. jul. 1772. Strohmeyer je bil prvi ljubljanski učitelj iz „nove“ šole; kajti bil je gojenec dunajske normalke, prvega zavoda za izvežbanje učiteljev po saganski metodi. V Gorici so malo potem tudi namestili „nemškega“ učitelja, Mateja Lebana, in mu nakazali precejšnje dohodke.

V Celovcu so bili do l. 1768. trije „nemški“ učitelji; v tem letu se je tam vlada jela brigati za šolstvo; najprej si

[1]) Poudarjati je, da je tudi tu šlo za „nemške učitelje“ — ne za „nemške šole“, kajti dotični ukaz (z dné 18. novembra 1769. l.) pravi, da so „nemški učitelji podloga učenju nemščine“. Ponovili so ukaz dné 21. avgusta 1770. l.

je dala poročati o številu in stanju šol ter o plači učiteljev in je zahtevala nasvetov zastran ustanovitve novih šol; takoj se je dovolilo 300 gld. za nakup knjig in druge potrebščine, in to svoto so do l. 1870. zvišali na 1200 gld. 1767. l. so izdali instrukcijo za „nemške“ šole in jo priobčili tudi škofom, kajti nameravalo se je duhovnim pastirjem v prvi vrsti šolo izročiti, oziroma zaradi pičle zaloge za poučevanje porabiti cerkovnike, ki imajo itak stalne dohodke ali pa biro. Okrožni uradi in magistrati so poročali soglasno, kako potrebne in koristne bi bile šole, pa tudi to, da dohodki cerkovnikov s tistimi 300 gld. državnega prispevka vred ne bodo zadostovali. Koroški škofje so isto poročali, dostavljajoč, da rade volje svoji duhovščini naložé skrb za šolo, v kolikor bodo to duhovska opravila dopuščala, in da tudi dovolijo cerkovnikom poučevanje — a samo pod tem pogojem, da si pridržé cerkvene oblasti pravico, najemati in odstavljati take učitelje, oziroma cerkovnike. Takrat so posvetne oblasti temu pogoju nasprotovale, a cesarica je dne 23. jan. 1867 odločila v smislu škofov. Dne 13. prosinca 1768. l. je izšel nov dvorni dekret z bolj podrobnimi predpisi za narodno šolstvo, čegar smoter je bil pouk v „nemškem čitanju, pisanju in računanju“, to je „temelj vede“. Zahtevalo se je, da se ustanové šole v vseh občinah, in da naj se prebivalcem naložijo prispevki k troškom. Poleg treh celovških učiteljev naj se namesti še četrti, ki bi imel nalog, učitelje izpraševati in jim dajati spričevalo usposobljenosti. Zakotne šole je zapreti. Mesta in trgi imajo večinoma že učitelje, ki zadostujejo potrebi; sicer pa naj poučujejo sosebno duhovniki proti mali nagradi iz državne podpore (1200 goldinarjev), v prvi vrsti se to lahko zgodi v samostanih, kjer ni že iz prejšnje dobe šol; večje srenje naj skrbé tudi za učitelje, n. pr. Bistrica na Zili, Blatograd.

Deželno glavarstvo je želelo, „da bi se ne dala duhovščini izključna oblast, odslavljati učitelje, nego da se ta pravica pridrži državni oblasti kot „publicum“, tembolj, ker spada poučevanje mladine in od tega odvisna vzgoja otrok v prvi vrsti med opravila političnih oblasti, ki imajo torej dolžnost, da izvedó, kakšne osebe se nameščajo kot učitelji“; a z globokim vzdihljajem dostavlja zajedno, da je cesarica z dekretoma z dné 23. pros. 1767 in 5. sušca 1768 odločila to pitanje v smislu cerkvenih oblasti. Vse oblasti pa so soglasno izjavile, da naj se tam, kjer se ustanové šole, ne nameščajo taki cerkovniki, ki „ne znajo nemški čitati, pisati in računiti“; podpirajo naj povsod grajščinske gosposke napore duhovnikov (policijska komisija dne 22. majn. 1770). Končno zahteva glavarstvo za četrtega učitelja v Celovcu 100 gld. letne plače, za katero naj popolnoma uboge otroke brezplačno poučuje,

od drugih pa sme zahtevati šolnino. Dvorni kanceliji se je pa ta plača previsoka videla, češ, od 100 gld. „bi na kmetih živelo lahko več učiteljev“ (dne 1. sept. 1770). V smislu dvorne kancelije je Marija Terezija končno rešila to stvar.

Malo tednov za tem pa je podpisala cesarica dne 28. septembra 1770 tisto tisoč- in tisočkrat citovano resolucijo, s katero je sicer hotela samo pojasniti odlok z dné 31. jan. 1770 gledé popolne odvisnosti cerkovnikov in učiteljev od duhovnih predstojnikov „tako gledé cerkvenih kakor drugih službenih poslov“; v istini pa je to razmerje čisto drugače določila: dočim je poprej šolstvo smatrala še za bolj cerkveno stvar in torej učitelje nekako za cerkvene organe, je vzprejela sedaj ono načelo, katero smo našli že v navedeni vlogi koroškega deželnega glavarstva, samo da so na Dunaju mesto besede „publicum“ uvedli v državnoupravno terminologijo izraz „politicum“. Podpisala je cesarica naredbo, v kateri beremo: „Moja volja je bila in je ta, da so cerkovniki in učitelji, ako opravljajo oba posla v isti osebi, kot cerkovniki jedino odvisni od duhovščine in so njej podrejeni; šolstvo pak je in ostane vedno državna stvar (politicum), torej ne sme duhovščina sama najemati in odslavljati nobenega cerkovnika-učitelja; pač pa je cerkovnik samo od duhovščine, učitelj samo od posvetne oblasti zavisen tam, kjer sta posla učiteljski in cerkovniški ločena.“

S tem načelom se je mahoma podržavilo vesoljno šolstvo; država je prevzela skrb za narodno vzgojo, seveda po načelih prosvetljenega absolutizma. Takrat je bil pasovski škof in knez grof Firmian že predložil cesarici svoje nasvete, kako je pospešiti narodno šolstvo: „Koristi dobrih šol za državo in sveto vero mi ni treba nadrobno opisovati Vaše cesarosti najglobokejši modrosti; jaz sem sam uprav pred kratkim predpisal občni katekizem in ukazal svoji duhovščini z vso resnostjo, da se loti z vso marljivostjo poučevanja in šolstva; s tem sem storil, kar morem in moram storiti kot škof.“ Sedaj pa naj to delo pospeši cesarica s tem, da z jednakimi naredbami spravi v Avstriji šole v dober red. Opomini škofovi so padli na rodovitno zemljo: z vso eneržijo so se lotili dela; najprej je bila ustanovljena šolska komisija gornjeavstrijska, potlej dolenjeavstrijska; vpeljali so Fleury-jev katekizem po vseh kronovinah, šolski red gornjeavstrijski so priobčili dne 26 majnika 1770. l. notranjeavstrijskim kronovinam v posnemanje; 1771. l. se je otvorila prva normalka na Dunaju pod ravnateljstvom Messnerjevim popolnoma po nazorih Felbigerjevih. Vlada je poizvedovala natanko zopet o stanju narodnega, „nemškega“ šolstva, o številu za šolo godnih in šolo pohajajočih otrok, o učiteljih, o denarnih sredstvih i. t. d. Se-

veda je dobila jako žalostna izvestja. Na Štajerskem[1]) je bilo 1770. l. za šolo godnih otrok 61.876, a šolo je pohajalo samo 4620, torej niti 8 % ne. Našteli so:

v okrožju	mariborskem	učiteljev	51,	otrok za šolo godnih	19837,	a šolo pohajajočih	843	= 4·2 %
„ „	celjskem	„	10	„ „ „ „	1324	„ „ „	208	= 15·7 %
„ „	graškem	„	62	„ „ „ „	25133	„ „ „	1477	= 5·8 %
„	mestu Gradcu	„	9	„ „ „ „	1000	„ „ „	337	= 33·7 %
„ „	bruškem	„	30	„ „ „ „	5811	„ „ „	743	= 12·9 %
„ „	judenburškem	„	39	„ „ „ „	8711	„ „ „	1012	= 11·5 %

Do pičice točne te številke gotovo niso, saj je takrat statistika bila še v povojih; a v bistvu smemo v njih videti sliko tedanjega šolstva štajerskega; bile so jako slabe razmere, sosebno v mariborskem okraju; najugodnejše razmerje je poleg graškega mesta bilo konštatovati v celjskem okraju, kjer je vendar šesti del mladine dobival šolski pouk. Poučeval pa je poprek jeden učitelj v mariborskem okrožju po 15, v celjskem po 20, v graškem po 23, v bruškem po 24, v judenburškem po 26 učencev; najbolj polne so bile seveda graške učilnice, kjer je prišlo na jednega učitelja po 37 učencev; pomniti pa je, da ni umeti beseda „učitelj“ v pravem pomenu; všteli so tukaj vse poučujoče osobe, torej poleg „schulmeistrov“ tudi cerkovnike, organiste in kantorje.

Sedaj ko je vlada smatrala narodno vzgojo za odlično državnoupravno stvar, — dasi še dolgo ne jednakopravno vojaškim, finančnim in drugim rečem, o čemer nas uveri pogled v obširne zbornike ukazov iz dobe Marije Terezije — izdala je dne 11. aprila 1772. l. odlok, s katerim je pozvala notranjeavstrijski gubernij, naj se loti z vso odločnostjo zboljšanja šolstva v vseh naših deželah; najprej je ustanoviti normalko po vzgledu dunajske normalke, potem pa vzgojiti dobrih učiteljev in preskrbeti neobhodni „nervus“ vseh „rerum“, novce, zadostni šolski zaklad. Pa že koj tukaj državna uprava ni bila dosledna; podržavila je bila sicer šolstvo, prilastila si je vrhovno vodstvo — stroške za šolo pa je prepustila ali oprtala drugim činiteljem; le v najskrajnejšem slučaju je hotela kaj primekniti, pa še tega ne iz pravih državnih blagajn, nego (po razpustu jezuitske družbe) iz drugih virov, katere je država prav za prav samo upravljala. Računala je pa posebno na dospevke deželnih stanov; a zmotila se je, kajti štajerski stanovi so n. pr. naravnost rekli, da ne morejo dati ničesar, ker jih še žulijo dolgovi, katere so bili morali prevzeti osobito v 17. in 18. veku mesto dvora; niti tistih 1200 gld., katere je vlada zahtevala za šolo iz preostankov deželne blagajne, niso

[1]) Glej tudi Popotnik 1892 in 1893: Zgodovina nekaterih šol na slov. Štajerskem.

hoteli privoliti, dasi jim je policijska komisija očitala, da plačujejo učitelja za jahanje, borjenje, plesanje, tuje jezike in druge plemenitaške vaje, „da pa od teh imajo korist samo nekatere osebe, in še te bi lahko izhajale brez onega pouka“, dočim je narodna šola vsem koristna in potrebna; stroški zanjo se lahko razdelé na vse stanovalstvo na stari podlagi (Pfundgeld, dne 28. grudna 1772). Cesarica pa ni hotela siloma od stanov izterjati, kar niso marali dati dobre volje; resolucija njena se glasi „von den Ständen nichts beigetragen werden, kan woll aber was abgängig durch ein oder andere eingehende Fundi von maskirten bällen der stadt oder aus dem Jesuiten Fond zu suppliren“. Računiti se je moralo torej na druge „vire“ ali „fundi“, n. pr. iz vstopnine pri maškeradah, iz doneskov bratovščin in duhovščine i. t. d., šele eventualni primanjkljaj naj doplača država. Maškerade so sicer tu in tam precej vrgle, n. pr. v Celovcu 1773. l. 295·40 gld., a za prazno normalnošolsko zalogo je bilo to vse premalo; najvažnejši vir je postal jezuitski zaklad, ki ga je cesarica ustanovila dne 12. svečana 1774 iz imetja bivšega jezuitskega reda; sprva je moral še skrbeti za penzije razjezuitom, a penzije so se vedno manjšale, in v isti meri so rastla sredstva za šolstvo; žal, da ni bila uprava tega zaklada vedno in povsod kos svoji nalogi, in da so morale šolske oblasti stikati po vseh kotih, da bi nabavile tiste bore novce za najnujnejše potrebe.

Tukaj ni, da bi nadrobno opisoval, kako so še dalje na Dunaju kovali načrte o šolstvu do l. 1774.; stopili smo že v dobo izvrševanja najviših naredeb cesaričinih, in zasledovati nam je, kakšen odziv je Marija Terezija našla na Slovenskem.

Začetki nove šole na Kranjskem.

Cesarica je dné 7. marca 1772. l. naročila kranjskemu deželnemu glavarstvu, naj natanko poizveduje, kakšne dohodke imajo cerkovniki, in če je res, da so nekateri župniki ustanove za učitelje-cerkovnike porabili za druge namene. To naročilo pa se ni izvršilo takoj, niti se ni storilo nič, da bi se izvršil ukaz z dné 11. aprila 1772. l., s katerim se je zapovedala ustanovitev normalke tudi v Ljubljani. Morali so z Dunaja vnovič krepko dregniti kranjsko deželno glavarstvo, da se je, četudi nekako nevoljno, vendarle lotilo prevažnega dela.

Povod temu pak je dal Blaž Kumerdej (rodil se je dné 27. prosinca 1738. l. na Bledu) takrat učitelj („correpetitor juris“ ga zove dež. glavarstvo) orijentalske akademije na Dunaju; profesor pravoslovja ni bil še, kakor ga imenuje Helfert[1]),

[1]) Volksschule 389.

nego stoprav „absolvirter Jurist“ (ga imenuje glavarstvo). Gosposka sama mu je dala spričevalo, da je „ein fähiger und wohlgesitteter Mensch“. Na Dunaju se je tudi on navdušil za šolsko reformo, o kateri se je takrat toliko govorilo in pisalo. Na Dunaju je videl prve uspehe nove normalke, prvi sad nove šolske politike; primerjal je pa ž njimi predobro mu znane žalostne razmere na Kranjskem. Videl je, kako se giblje na šolskem polju med Nemci; bil je pa navdušen Slovan: zakaj bi naš narod zaostal? Nenaprošen je 1773. l. predložil dunajski vladi „Domoljuben načrt, kako bi se dalo kranjsko stanovalstvo najuspešneje poučevati v pisanju in čitanju“. Žal, da se je Kumerdejeva vloga bržčas izgubila, kajti niti je ne pozna Helfert, niti je nisem mogel zaslediti pri dotičnih aktih. Glavne točke njegovega načrta moramo torej posneti iz presoj tistih mož, katerim ga je vlada dala v oceno.

Kumerdej si je stavil najprej vprašanje, je li „pametno, koristno in možno, da bi se poučevalo kmetsko prebivalstvo vojvodine Kranjske v čitanju in pisanju, in sicer ne samo v deželnem jeziku, nego — če bi se to dalo doseči — tudi v nemščini“, in kako bi se osnoval ta pouk, četudi le polagoma. Kmetsko stanovalstvo na Kranjskem ima bivališče jako ugodno za trgovino in promet in je jako nadarjeno, a presiromašno in ne more niti davščin plačevati. Vzrok temu — pravi Kumerdej dalje — pa je nevednost; komaj sto ljudi na kmetih zna pisati in čitati. Vrh tega govore na kmetih jezik, „ki ga poznajo samo kmetje in ki je „tako različen od drugih narečij, da narod ne more občevati s sorodnimi narodi“. Zato je treba učiti ljudi čitati in pisati v domačem jeziku, da priprosti človek lože in bolje spozna svoje državljanske in krščanske dolžnosti; zabite buče bi se razbistrile („die thume vernunft würde dadurch geschlifen und gewitzet“[1]), ljudje bi se naučili lepšega vedenja, bi vedeli zboljšati svoje dohodke, cesarske naredbe bi se natančneje izvrševale, „ker bi se narodu priobčevale v domačem jeziku“, osobito „pa bi se smela gojiti ta nada tedaj, ako bi se dalo doseči: da bi se kmetje naučili poleg materinščine tudi nemščine in nekaterih najsorodnejših narečij, n pr. hrvaščine, dalmatinščine, češčine in poljščine“; občujoč z drugimi narodi bi postali sposobnejši za vojno službo, katere se sedaj bolj boje kakor smrti; marljiveje bi kmetovali in tržili in bi torej tudi davščine lože plačevali — ta, rekel bi „fiskalični“ smoter narodne prosvete je za dobo Marije Terezije in Jožefa II. tako karakterističen, da posebej opozarjam nanj. — Kumerdej razpravlja dalje

[1]) Iz presoje Jebacinove.

svoj načrt, kako bi se dalo osnovati narodno šolstvo Vkljub temu, da se je šola proglasila za „politicum“, tudi on ne ve za drugo sredstvo, nego da prevzemo povsod cerkovniki poučevanje, kajti Kumerdej je mislil, da imajo cerkovniki zadostne dohodke, od katerih vsaj tako dobro živé kakor bajtarji; v ta namen naj se vsi cerkovniki nauče čitati in pisati; kedor tega ne stori, se naj odstrani. Okrožni glavarji naj prevzemó nadzorovanje šol; zagovarjal je torej posvetno, popolnoma državno šolsko nadzorovanje, kajti od duhovnikov ne upa nič pospeševanja šole; očita jim celó, da tu in tam ljudi svaré pred šolo, grozeč jim s peklenskim ognjem ako bodo pošiljali deco v šolo. Dobro pa ve Kumerdej, da brez sodelovanja duhovščine ne bode mogoče osnovati šole, zato zahteva: duhovnik vnemaj narod za šolo in poučuj cerkovnika.

No, to so bili nazori, bolj ali menj prikladni javnemu mnenju o šolskih stvareh one dobe sploh; izviren pa je Kumerdej gledé nasveta o jezikovni uredbi narodne šole na Kranjskem; ta zahteva, da vlada „spravi domači jezik v sklad s hrvaščino, dalmatinščino in drugimi sorodnimi jeziki“,[1]) naj priredi abecednik in da posloveniti dobrih knjig, oziroma pospešuje izdavanje dobrih izvirnih slovenskih knjig. Kaj si je mislil Kumerdej gledé izjednačenja slovenščine z drugimi slovanskimi jeziki, o tem nas poučuje njegova tiskana okrožnica, s katero je vabil naročnike na svojo že potrjeno slovansko slovnico leta 1793.,[2]) ki pa ni prišla na dan. Kumerdej ni bil mož teorije, tudi ni bil samo za učeno, a za dejansko rabo v vsakdanjem življenju nepraktično primerjalno slovnico slovanskih jezikov, kakor meni Kopitar;[3]) njegove jezikoslovne študije so imele namen, zgraditi na podlagi vzajemnih elementov pojedinih slovanskih narečij vseslovanski jezik, ki bi omogočil promet med neposrednimi sosedi, pa tudi med Jugo- in Severoslovani, ki bi torej omogočil Slovanom medsebojno občevanje brez tujega, neslovanskega jezika; hotel je pa tak vseslovanski jezik, ki bi ne rabil samo učenjakom, nego tudi kot pravcati občevalni jezik vezal mase narodove. Drzen načrt! Saj ni mislil samo na jezikovno zjedinjenje južnih Slovanov, nego vesoljnega Slovanstva. In ta gorostasna misel se ni rodila v glavi sina katerega vélikih slovanskih narodov, nego skoro najmanjše betve one narodne skupine. Vse kaže, da je bil Kumerdej mož samostalnega mišljenja; saj tudi ni maral na slovenska tla kar brez preosnove presaditi „nemško“ šolo; dati

[1]) „Dass die Behörde eine Ausgleichung der landes, kroatisch dalmatinischen und andern derley verwandten Sprachen treffe, diese den Leuten schriftlich mittheile.“
[2]) Šafařik I, 57.
[3]) Grammatik XLVI.

ji je hotel narodno lice po narodnem jeziku in narodni knjigi; smoter njegovi šoli je bila narodna omika, dočim je drugim razširjenje nemščine bil glavni namen narodne šole; tudi Kumerdej sicer želi, da se nauči slovenski otrok nemški, a znanje nemščine je njemu zgolj to, kar je znanje pisanja ali računanja, namreč koristno znanje, cenljiva spretnost. Smatrati ga moramo torej zavednim Slovencem, če tudi ne po današnjih nazorih; dà, smatrati ga moramo — panslavistom, in sreča zanj, da ni živel sto let pozneje.

Kumerdejev predlog je bil tako dobro utemeljen, da ga vlada ni mogla vreči v koš kakor toliko drugih nasvetov te vrste.

Marija Terezija izroči dné 7. sušca 1773. l. Kumerdejeve predloge deželnemu glavarstvu kranjskemu, okrožnim glavarjem, opatu stiškemu, kostanjeviškemu in bistriškemu in novomeškemu nadduhovniku v presojo z nalogom, da naj stavijo vsi presojevalci tudi samostalne nasvete, kako povzdigniti šolstvo na Kranjskem. Izjave teh dostojanstvenikov in oblasti so tako značilne za dobo „prosvetljenega absolutizma“, da zaslužijo bolj podrobno navedene biti; ta mnenja nam podajajo pristne barve za sliko one dobe Notranjski okrožni glavar grof Brigido poroča, da je čital Kumerdejeve nasvete „z vneto pobožnostjo“[1]), ker Kumerdej „zares ljudomilo skrbi za svoje rojake, da dobé pótem šole razbornejše pojme, da jim obogati duha z vedo, in da postanejo spretnejši gledé obrtnosti; potlej bodo tudi lože uvidevali dolžnosti pravega državljana, bodo več koristili državi in v istini deležni one sreče, do katere je najmilostljivejša mati dežele otvorila toliko potov“. Podpirati ga v tem početju je dolžnost sleharnemu domoljubu. V konkretnih ozirih pa se ne strinja s Kumerdejem brez izjeme. O dohodkih cerkovnikov pravi, da niso tako obilni kakor Kumerdej misli, kajti cerkovnik ima samo slabo hišico z majhnim vrtcem, ki često komaj meri 4□ sežnje, bire 6—8 mernikov žita, samo oni, ki imajo najboljše dohodke, imajo 24 mernikov žita bire; tu in tam včasih dobé kaj povodom kake ženitve ali krsta, nikdar pa nimajo toliko kakor slab kočar in morajo torej iskati postranskega zaslužka Dokler se jim tako slaba godi, ne bo dobiti cerkovnikov veščih pisanja; še menj pa je upati, da se bodo stari cerkovniki učili čitati in pisati in potem mogli poučevati mladež, tem menj. ker mladina sovraži pouk. Zato ne gre takoj povsod ustanoviti šol, temveč samo polagoma, sedaj tu, sedaj tam, kjer je baš mogoče. To naj se zgodi tako, da se poučevanje naloži duhovnikom, ki so brez dušnega pastirstva, in zgodnjikom (beneficiati simplices in

[1]) „Mit entzückender Erbauung.“

manemissarii), ki imajo „k večjemu vsako nedeljo in praznik govoriti slabo sestavljeno propoved", a uživajo tudi borne dohodke; iz hvaležnosti naj poučujejo mladež; taisto se more zgoditi tudi v samostanih. Brigido našteva takoj celo vrsto krajev, v katerih je možno takoj otvoriti šole.[1]) V teh šolah naj bi se mladina učila čitati in pisati slovenski in nemški, računiti, krščanski nauk in vrh tega „še malo prirodno moralo", („ki je za spoznavanje prekoristne vede o dolžnostih človeške družbe nujno potrebna in na Kranjskem žalibog skoraj čisto neznana, dasi je bistveni pogoj prekoristne izomike podložnikov".) Končno smatra Brigido s Kumerdejem vred za potrebno izdajo slovenskega abecednika („Namenbüchlein"), da se tem uspešneje razvije slovensko pismo,[2]) ki je celó domačinom večinoma neznano." Država preskrbi tudi drobno knjižico o morali, oblasti naj nadzorujejo šolski red in skrbé za pravo pedagogiko; duhovščina priporočuj šolstvo z lece.

Gorenjski okr. glavar baron France Apfaltern tudi hvali Kumerdeja, a misli, da bi se dale šole ustanoviti samo v župnijah, kjer imajo cerkovniki — učitelji boljše dohodke; za take župnije bi bilo mogoče pridobiti omikanih ljudi; ondotni župniki naj nameščajo samo take cerkovnike in organiste, ki s preskušnjo dokažejo, da so zmožni poučevati mladino; sicer pa pravi Apfaltern, da smatra marsikatere nasvete Kumerdejeve za neizvedne, a ne pové nič, katere ima v mislih.

Tem gostobesednejši je dolenjski okr. glavar pl. Perau. S Kumerdejem vred pravi, da kmet na Kranjskem prav čisto nič ne ve o cesarskih ukazih in naredbah, in navzlic temu se jezi nad Kumerdejem, ki je bil trdil, da se cesarski ukazi ne objavljajo tako, kakor bi bilo treba, češ, da bi bilo treba jih tudi tiskati in razširjevati med narodom. Okr. glavar pa meni, da bi podložni kmet tudi tiskanih ukazov ne kupoval. „Če bi se pa kmet veronauka in kmetijstva iz poslovenjenih knjig kaj več naučil, to je pa drugo, še ne rešeno pitanje, in zdi se mi, da bi tem potem punctum religionis nič ne imelo koristi. Kedor vé, kako se poučuje nekaj let sem (v dolenjskem arhidijakonatu) mladina in tudi odrastli ljudje v verskih resnicah, mora naravnost reči, da se v tem oziru ni moglo več storiti;[3]) njega vselej gáne, kadar vidi mladino pri prvem sv.

[1]) Turjak. Studeno, Planina, Logatec, Vrhnika, Hrenovice, Senožeče, Trnovo, Knežak, Zagorje, Prem, Št. Peter, Slavina, Dolina, Devin, — v Istri Šempeter.

[2]) „Krainerische Schriftlehre".

[3]) „Dass man es nicht weiter hat treiben können"; v mislih ima novo urejeni krščanski nauk po Parhammerjevem načrtu.

obhajilu. „Morebiti bi ne bil Zgornji Štajer in Zgornji Korotan nikdar zapadel taki verski zmoti, če bi ne bilo tam toliko kmetov veščih čitanja in pisanja“; če je odtod segla kriva vera v druge okraje, so jo ondi lahko zatrli. Kmetijstva se kmet noče nikdar učiti iz knjig, temveč samo iz prakse in vzgleda. Za kupčijo bi tudi Kranjcem knjige nič ne koristile, saj že sedaj tržijo brez knjig celó na Francosko, v Nizozemsko i. t. d., tujega jezika se nauče v tuji deželi. Skratka: okr. glavar novomeški hoče dokazati, da je šola kranjskemu kmetu nepotrebna, da celó škodljiva. Razume se potem, da mu ne prijajo tudi podrobnosti Kumerdejevega načrta; osobito mu ne ugaja niti poučevanje po cerkovnikih po božji službi, niti priporočevanje šole z lece, niti izdavanje slovenskih knjig itd. „Ali namerava domoljub (Kumerdej) osnovati nemško ali slovensko šolo? Če želi nemški pouk, ni naravnost zavreči njegovega nasveta; ako pa želi slovensko šolo, mu pa kratkomalo povem, da bi se ne splačal trud, jemati toliko ozira na jezik, ki ne spada med poglavitne[1]) jezike. Morebiti je njemu češčina v mislih, a treba je razločevati med velikim, razširnim kraljestvom in majhnim vojvodstvom, kajti to vojvodstvo ima nekaj zveze samo z dalmatinščino in hrvaščino; s češčino in poljščino je morebiti kaj malega sorodnosti, a ne toliko, da bi iz nje izviralo kaj dobička za trgovstvo.“ — Za poučevanje niso sposobni kranjski cerkovniki zaradi neznanja pisanja in čitanja in zaradi pičlih dohodkov. „Cerkovnik je tukaj najbednejša stvar na zemlji,“ živeti mora o miloščini, zaslužiti si ne more nič, ker mora biti vedno pripravljen, da gre zvonit hudi uri; zavisen je popolnoma od omahljive srenje. Kumerdeju očita, da krivico dela duhovščini, trdeč, „da agituje z lece zoper šolo in celó ljudem preti z večnim pogubljenjem.“ To se ne da dokazati. Zahtevo Kumerdejevo, da naj župnik iz cerkovnika vzgoji učitelja, imenuje okr. glavar „pobožno željo“, ki je nemogoča, kajti župnik ima obilo duhovskega posla; baš tako nemogoče je nadzorovanje šol po okr. glavarjih, izdavanje knjig, seveda slovenskih. „Če so nazori domoljubovi (Kumerdejevi) sploh uvaževanja vredni, naj se jedina ta točka izvrši: kmet se uči čitati in pisati nemški, a to ne gre s cerkovniki, temveč bi se morali namestiti učitelji (Schulmeisters).“ To naj bi se poskusilo najprej po mestih in potem tu in tam na kmetih, n. pr. v Krškem; imovitejši roditelji naj plačujejo malo šolnino. Komaj pa je to zapisal mož, ga že zopet „skrbi, da se ne zgreši morda glavni smoter, ako se v kmetu vzbudi preveč veselja do čitanja in pisanja: kakor hitro bo znal čitati in pisati, ne bo hotel več ostati pri plugu,

[1]) Fundamentale (Sprachen).

temveč bo tiščal še bolj v šole in ne bo več zadovolél s samim čitanjem in pisanjem; potlej bomo videli celo krdelo dijakov, dočim bo nedostajalo poljedelcev. Skušnja uči, da vstopijo dijaki v posvetni duhovski stan ali v samostan ali pa v pisarne. Ker pa že sedaj ne primanjkuje ljudi teh vrst, bojim se, da ne bi samostani provzročili preveč škode kmetijstvu, ki je vendar med temelji trgovine."

Tako je pobijal dolenjski okr. glavar Kumerdejevo „domoljubno" namero, v svoji goreči navdušenosti večkrat sam seboj v protislovju, kajti opasna se mu zdi slovenska narodna šola, ne pa nemška, baš kakor da bi slovenska knjiga utegnila med Slovence zasejati vnovič seme luteranstva, ne pa nemščina. Kedor čita njegovo modrovanje, ne čudi se več, ako se uveri o preskromnem uspehu šolske politike jožefinske dobe; s takimi organi je „prosvetljeni absolutizem" zaman — mučil samega sebe in narode!

Tudi novomeški arhidijakon Martin Jožef Jebacin nima upanja, da bi nasveti „dobrega Kumerdeja" kaj prida sadu obrodili; kajti s splošnega stališča se mu zdi, „da bi občno poučevanje kmetskega ljudstva v čitanju in pisanju ne bilo pametno in res kaj prida koristno, še menj pa nujno, niti glede na državo, niti glede na vero." Zato so modri vladarji često prepovedali občevanje s tujimi narodi in učenje čitanja in pisanja, ker so se bali nravstvenega propadanja, kajti „če bi znal priprosti človek čitati in pisati in govoriti tuji jezik in vesti se po tuje, bi se prevzemal, bi skušal bolje in lože živeti, bi ne hotel več na polju delati, bi postal lahkoživec in bi morebiti celo zapustil deželo." Zato so Rimljani, osvojivši si tuje dežele, požigali židovske in egiptske knjige, da jih ne pokvarijo. Pa tudi sv. pismo poroča, kako je prišlo malikovalstvo med Žide, ker so se v tujini seznanili s tujimi šegami, tako da je bila zaman vsa gorečnost prorokov; zato je prepovedal Bog zakone s tujimi ženskami in občevanje s tujci in neobrezanci; modri Salomon sam je padel globoko vsled zveze s tujimi ženami. Zato so morali odgnati po povratku iz babilonske sužnosti tuje žene in njih otroke. Jebacin pa priznava, da „dandanes, v dobi prosvetljeni" ni več tako nevarno za slovenske kmete, ako občujejo z ljudmi z Zgornje Štajerske in Zgornje Koroške, kajti kmet je trdno udan sveti veri; a čitati in pisati zna mnogo več ljudi, nego Kumerdej misli, pa ravno taki niso baš najboljši kristijani. Čitanje in pisanje se da primerjati jedi: i najboljših jedi ne more prebaviti slab želodec; šolski pouk bi le netil dobičkarijo in bi kvaril lepo vedenje. „A bodisi to kakor hoče; jedno se mi vidi čisto resnično in dognano: vsemogočni Bog je vse stvarjenje uredil po uteži, številu in meri; On vodi tudi neumne stvari modro

po notranjem nagonu do končnega smotra. On pa je dal i človeku dosti moči, da mora svojemu stanu in poklicu primerno umeti vse, kar mu je potrebno za časno in večno srečo, tudi če ne zna čitati in pisati, to je zgolj sredstvo, katero razbistri razsodnost — a s to dobrotljivi Bog kmete navadno obilneje obdaruje nego velike gospode in učenjake." Dokler veljajo prirodni zakoni, so bili ljudje nevešči pisanja in čitanja in so vendar gradili mesta; „jedino pravilo in merilo v verskih in državnih stvareh jim je bila notranja luč, ustno sporočilo narodovo. velika knjiga vesmir, ki jo umeje brati i učenjak i idijot." Sicer pa je kmet kakor neuki človek sploh bolj vnet za verske reči; nevedni samotarji se uprav zato tako srečne čutijo. ker „ne poznajo posvetnih ved in umetnosti, mnogokrat celó niti čitati in pisati ne znajo." Sv. Avguštin pravi: „Ecce quid est hoc, quod audisti. Surgunt indocti et caelum rapiunt, et nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce, ubi volutamus? In carne et sanguine." Dokler smo poznali samo sv. pismo in so vsi živeli v krščanski priprostosti, so bili vsi pobožni in sveti, knjige pa so pokvarile vero in nravnost, zato je bolje, da učenjaki ne poučujejo kmeta. Sv. Jeronim je sicer priporočal čitati sv. pismo, a takrat je bilo sv. pismo še nespačeno, evangelij je bil jedino vodilo versko in nravstveno, in verniki so živeli vsi v pobožni priproščini strogo po besedi božji. Kumerdej se moti, ako se nadeja, da bodo kmetje boljši kristijani in marljivejši poljedelci, ako bodo čitati in pisati znali; na Dolenjskem so ženske, „ki znajo čitati in pisati, navadno zgolj lenobnice in svetohlinke," ki lenobo pasejo, delo mrzijo, ošabno se vedejo in „najboljši čas porabiti hočejo za neka svetohlinstva, ki niso nič druzega nego izvir lenobe in farizejska hinavščina." Kranjski in goriški kmetje so v veri dobro poučeni, tudi če ne znajo čitati in pisati. Ako omika pospešuje poljedelstvo, napravite modrijane za kmete.

Iz vseh teh premis izvaja Jebacin končni sklep: kmetu ni čitanje ni pisanje nič kaj koristno, še menj pa potrebno; sklicuje se na to, da kmetijska družba dovolj stori za kmetijstvo, in da se pogovori kmetov in grajščakov sučejo jedino okrog poljedelstva; kedar bo dosti sredstev in moči, bo se tudi izvrševalo, kar družba veli, potlej bodo že bolje obdelovali zemljo; a najprej mora država ustanoviti posebno zalogo za kmetijstvo: potem bo kmet mogel otresti se spon starodavnih predsodkov in metod. Tudi trgovcev se na Kranjskem ne manjka; na Gorenjskem je skoraj toliko trgovcev kakor posestnikov, ki niso tako „divji in neolikani", kakor jih slika Kumerdej, „temveč govore tuje jezike, n. pr. hrvaški, dalmatinski in nemški, znajo čitati in pisati; češčina in poljščina

sta jim pa odveč, ker s Čehi in Poljaki premalo tržijo, izvzemši morebiti tiste, „ki z rožmarinom in lavorikami tržijo celo na Dunaju in Zgornjem Avstrijskem " Saj pa tudi ni treba, da bi bili na Kranjskem sami trgovci, katere itak hudo tlačijo naklade in mitnine. Država naj preskrbi kmetu ceno sol, da mu ne bo treba jesti neslanih jedil.

Cesarski ukazi se kmetom zadostno oznanjajo, na kmetih v deželnem jeziku z lece in po gosposkah, v mestih pa z bobnom; to je mnogo prikladnejše, nego če bi se morali vsi kmetje šele čitati naučiti.

Revščina na Kranjskem ni posledica nevednosti: „Revščina je marveč tako z verskega kakor z državnega stališča potrebno zlo, ali da se bolje izrazim, mojstersko delo Previdnosti" (Prov. 22. V. 2,) „kajti ustvaril je Gospod bogatina in siromaka, in sicer bogatina za to, da liki oblak rosi nebeško roso, ki jo je dobil, tudi na siromake, siromaka pa je ustvaril, da služi bogatinu in mu olajšuje tako časni kakor večni blagor." Revščina ni vselej posledica lenuštva, nego često jo pošlje Bog v pregloboki svoji modrosti. Na Kranjskem je revščini tudi vzrok nerodovitna zemlja, neugodno podnebje in razkosanost zemljišč.

Tudi gledé vojne službe govori Kumerdej premalo premišljeno, kajti dosta imamo kranjskih vojakov, ki so se hrabro bojevali. Vojna služba je sedaj tudi ložja in prijetnejša, tako „da se vrne mnogo kmetskih sinov iz krvavih bitev zopet domov." Če se še za invalide bolje skrbi, bo „pa vojna služba še bolj mikala ljudi". Kakor za Ovida se tudi naš kmet ne loči rad od svojega doma. (Ovid. ex Pont. lib. I Eleg. 4. ad Ruf)

Jebacin smatra Kumerdejeve nasvete glede zveze cerkovniške službe z učiteljskim poslom kot popolnoma „neizvršljive" in „brezmiselne" (ungereimt.), kajti malokateri cerkovnik zna čitati in pisati in ima kaj prida dohodkov, jeden učitelj bi ne zadostoval za več vasi, kmetom nedostaje veselja za uk že zato, ker so trudni. „Ako bi pa tudi mogoče bilo sčasoma čitanja in pisanja in nemščine zmožne cerkovnike dobiti, ali bo pa kmet na Kranjskem, kjer ni skoro najti nemškega človeka, tudi razumel vsebino onega, kar se je naučil zgolj čitati?" Morali bi v kranjskih vaseh ustanoviti pravcate nemške naselbine. „Če se pa nauče čitati in pisati samo v domačem jeziku, bo pa to kaj malo koristilo, saj „domoljub" sam priznava, da se njegovi rojaki uprav zato ne morejo udeleževati koristnega prometa z drugimi narodi, ker govore jezik, ki je jedino le njih lastnina", potem bi zopet ne mogli občevati izven kranjskih mej.

Kumerdej očita duhovščini, da s peklom straši ljudi, če bodo hodili v šolo. Jebacin pa je uverjen, da Kumerdej nikjer ni slišal take propovedi, „ako pa duhovnik ne priporoča priprostemu narodu šolanja kar brez izjeme, ima pa za to pametne vzroke“, katere je Jebacin obširno omenil. Pametno pa se mu zdi Slovencem dati gospodarskih knjig, poslovenjenih iz laščine in francoščine v roko, in za ta posel bi bil „domoljub (Kumerdej) najsposobnejši, ker baje zna čitati in pisati in je vešč v gospodarstvu in inozemskih jezikih“ — a to piše Jebacin samo ironično! „Mnogo več pa se doseže, ako se kmetom razlagajo verske resnice, in sicer naravnost po duhovnikih v cerkvi, v spovednici in o veliki noči, kakor doslej; grajščinski uradniki in grajščaki pa naj jim predavajo o gospodarstvu, sosebno o kmetijstvu, potem o državnem redu (Polizeiwesen) in naj jim tolmačijo cesarske patente in ukaze.“ Ta šola bi bila „cenejša“.

Dalje pa Jebacin svojo trditev malo omejuje, češ, da ni ravno tak hud nasprotnik nasvetovani šoli za kmetsko ljudstvo „Zakaj bi se neki bali tudi kmeta poučiti temeljito o verskih resnicah? Zakaj naj bi peščica pravovernih kristijanov priprostemu narodu zakrivala skrivnosti naše svete vere liki nekdaj neverni Egipčani in drugi narodi?“ To so storili stari modrijani, „a proč s to staro modrostjo, ki je zgolj pokrita ošabnost, s katero so se hoteli razlikovati od priproste sodrge in prikrivati narodu ostudnost svoje vere, katera jim je bila le predobro znana. Krščanstvu se ni treba bati luči. Zakaj bi kmetu skrivali to, kar mu omogoči Boga bolje spoznavati? Je-li morda Bogu slepa pobožnost bolj všeč nego pobožnost v duhu in resnici? . . . Kedo hoče trditi, da je Bogu, ki je luč vse luči, iz katere zajemamo vsi razsvetljenje, prijetno, da ima o Njem ta človek več pojma nego oni? Jaz menim, da Bog zahteva temveč, da vidi najmanjši pritlikovec, najbolj zabiti kmet v najnižjem dolu zvezde baš tako dobro, kakor najučenejši mož na najvišji gori.“ Čitanje, pisanje in veda ne pokvarijo nravnosti, temveč napačna uporaba tega, kar se je naučil človek.

Sedaj stoprav nam pové Jebacin svoje nazore, kako bi se uredil nekak šolski pouk. Večina župnij ima organiste ali učitelje, ti naj začetkoma izberó v večjih župnijah po 12, v manjših pa po 6 nadarjenih kmetskih fantov, 9 do 15 ali kaj več let starih, iz različnih vasi in sosebno iz takih hiš, kjer imajo obilo otrok, ki niso vsi potrebni za domače delo, te naj poučujejo. V večjih župnijah poučuj kapelan ob nedeljah in praznikih. Nekateri dečki bi potem zopet dalje kmetovali, drugi bi vstopili v mestne šole. Kapelani si lahko najamejo dečke za postrežbo in jih poučujejo. A vse to naj

se izvede brez sile in brez hrupa Če bi se izšolalo vsako leto v vsaki župniji samo 6 dečkov, bi na Dolenjskem čez 10 let že 3600 oseb znalo čitati in pisati, te osebe bi potem druge poučevale. Nadzorovali naj bi te šole duhovniki. Spodbujali naj bi tudi mojstri svoje vajence, n. pr. s tem, „da bi koncem leta najpridnejšim in najbolje poučenim kupili in podarili poseben trak za klobuk.“[1])

O izjavah opatov iz Stične, Bistre in Kostanjevice ne vem druzega nego to, da so smatrali samo to za mogoče, da bi učitelji sosebno po zimi poučevali mladino, dočim se s cerkovniki šolstvo ne da osnovati.

Nadejam se, da mi blagohotni čitatelj ne zameri, da sem o izjavah nekaterih gospodov tako obširno poročal; nepotrebno se mi celó vidi dodajati tem izjavam obširen komentar. Navedel sem jih pa zato tako obširno, ker nam slikajo jasneje nego debele razprave duha odličnih krogov dobe, v kateri se je porodilo narodno šolstvo. Tu slišimo može, na katerih sodelovanje ni računil samo preiskreni Kumerdej, nego cesarica sama — a baš ti krogi se narodne šole ali načeloma branijo ali pa vsaj menijo, da so nasveti „domoljuba“ neizvedljive utopije In na tem stališču nahajamo tudi deželno glavarstvo kranjsko, ki je, zaslišavši navedene razloge duhovskih in posvetnih oblastnikov, naravnost izjavilo, da so nasveti Blaža Kumerdeja večinoma neizvedljivi, zajedno pa je priznalo vsaj to, da bi bilo „koristno“, če bi kmet znal čitati in pisati, in da temu ne more oporekati nikedo, kedor ljubi svoje bližnje brez ozira na stan, in kedor gori za blagor dežele in „je temeljito podkovan v veri, ne da bi hlinil pobožnost.“ Najsilnejši oviri sta pa razlika v nazorih in denarni nedostatek. Kar potem deželno glavarstvo nasvetuje pozitivnega, je dosti skromno: okrožni uradi in duhovniki naj priporočajo narodu čitanje in pisanje, nameščajo naj se samo cerkovniki, ki znajo čitati in pisati, zajedno se naj cerkovnik zaveže, da bo učil mladino pod nadzorstvom gosposke in duhovščine. Kapelani naj po zimi in ob nedeljah in praznikih poučujejo pod nadzorstvom nadduhovnikov, najmarljivejšim šolarjem naj se da kako darilo, najpridnejšim učiteljem nagrada. Za ta namen bi bilo treba 300 gld. na leto iz dobička maškarade; dognati je, če res duhovniki obresti ustanov za cerkovnike in organiste porabijo v druge namene; pri oddaji izpraznjenih župnij naj se daje prednost duhovnikom, ki poučujejo mladino. „Ker bi pa ustanovitev tako koristnega šolstva na kmetih nekako ovirati utegnil strah, da bi se ne

[1]) Iz predolgega „mnenja“ Jebacinovega navajam tu samo nekaj stavkov, prav kratko je pa navajata Dimitz IV. 168. in Helfert 67. 171.

zanesle med kmetsko stanovalstvo razne krivoverske knjige“, obeta deželno glavarstvo, da bo „v zvezi z duhovskimi in posvetnimi gosposkami čuvalo, da se ubrani dežela tega zla.“

Kumerdej torej tudi od te strani ni smel nadejati se izdatne podpore. A o nasvetih kranjskega deželnega glavarstva je imela izreči sodbo še najvišja instanca dunajska: dvorna kancelija, katere poročevalec za šolstvo je bil dvorni svetnik Greiner, jeden izmed tistih mož, ki so za Marije Terezije vodili notranjo politiko po tiru „prosvete“. Seveda se ni smel Kumerdej“ nadejati pri tem možu in pri dvorni kanceliji brezpogojne odobrave vseh svojih načrtov: ozirov na narodne posebnosti ni smel iskati pri državnikih, ki so sicer oboževali koristnost vseh reform svojih, zajedno pa tudi protivili se vsakemu predlogu, ki se ni dal nabiti na toliko priležno kopito, katero se zove „jednoličnost“. V tem nasprotju tiči načelni konflikt med „državniško modrostjo“ in zdravo pedagogiko, ki še dandanes ni rešen.

Dvorna kancelija je dne 5. junija 1773. o nasvetih dež. glavarstva izrekla jako rezko sodbo (poleg poročila dv. svetnika Greinerja). „Zavzeti se moramo, da je moral — stoprav Kumerdej, ki zaradi tega zasluži najvišjo milost, deželno vlado, okrožne urade, gosposke in duhovščino opozoriti, da je treba ustanoviti nekaterih šol za skrajno nujno poučevanje kmetske mladeži. Še čudnejše je pa, da se nahaja še sedaj v tej prosvetljeni dobi, pod slavnim žezlom Vaše cesarosti še cela, ne preveč oddaljena vojvodina, kjer so se šele letos spomnili, da je treba tiskati abecednik. In končno se ne moremo načuditi, da niso cerkveni dostojanstveniki, kateri so bili o (Kumerdejevih) nasvetih zaslišani, nič kaj vneti zanje; imenoma dekan in nadduhovnik, dasi je naposled primoran, priznati nujnost in korist nameravanih šol, se vendar trudi v dolgi pridigi iz sv. pisma in starorimske zgodovine dokazati, kako nepotrebno, da opasno za državo in vero bi utegnilo biti, ako bi se kmetskemu stanu dala prilika, da se nauči čitati in pisati; iz tega bi se dalo nekako sklepati, da ni Kumerdej trdil povse brez razloga, da so propovedniki strašeč s peklom odvračevali kmete od pouka, dasi vsi prelatje oporekajo tej trditvi.“ Pouk mora biti, a če je slab, je bolje, da ga ni; od slabo izvežbanih organistov se ni nadejati posebnega uspeha, „niti od marsikaterih duhovnikov.“ Dvorna kancelija stavi potem te-le konkretne predloge: Osnuj se najprej tudi za Kranjsko posebna šolska komisija, ki naj določi potrebno zalogo; državna blagajna, t. j. jezuitski zaklad prispevaj 1000—1500 gld. za ljubljansko normalko, Kumerdej se imenuj ravnateljem; da bode imel kaj več dohodkov, se mu odkaži kak posel pri deželni vladi, „brez nadzorstva tega za novo šolstvo vnetega moža

se ni nadejati uspešnega delovanja pri tej napravi, kateri se bode spočetka boriti z mnogimi ovirami.“

V svojem lapidarnem slogu je odločila cesarica tako-le: „Placet 1000 gld., weillen er hier ist, solle er die normal schulle frequentiren.“

Dvorna kancelija je dobro umela svojo vladarico in je razvozlala njeno resolucijo z dne 12. junija 1773. tako-le: V Ljubljani se naj sestavi šolska komisija in osnuje normalka; za „to jako važno napravo“ se dovoljuje za prvo leto 1000 ali tudi 1500 gld. državne podpore, Kumerdej se imenuje ravnateljem „zaradi razbornosti in iskrenosti, ki jo je osvedočil v tej prevažni stvari,“ najprej pa naj pohaja dunajsko normalko, da se normalke urede na jednotni podlagi; šolska komisija mu pomagaj v vseh stvareh in skrbi za nameščenje učiteljev; poizveduje naj se in takoj poroča, če je kje kateri župnik si prilastil dohodke cerkovnikove. Glede osnove ljubljanske normalke se kranjska šolska komisija obrni do dunajske komisije in si od nje izprosi učne načrte, knjige i. t. d.

Kranjsko dež. glavarstvo se je lotilo novega posla. Nasvetovalo je člane šolske komisije in velelo komisiji za ustanove, naj poizveduje, če so res kje župniki v svoj prid porabili ustanove za cerkovnike, orglarje in učitelje in če res za taka mesta imenujejo samo one prosilce, ki se zavežejo, da hočejo zadovoléti z jako pičlo plačo (dne 26. jun. 1773). Dvorna kancelija pa se zopet ni povsem strinjala z dež. glavarstvom; možem Greinerjevega duha se je zdelo, da ni prav, ako dež. glavar škofa goriškega in ljubljanskega prosi, naj mu nasvetujeta potrebne duhovne člane za šolsko komisijo; oče prefekt jezuitov ne sme sedeti v komisiji, kajti tej se izroče narodne, ne pa latinske šole; nazadnje zahtevajo še poročilo o plači Kumerdejevi in o postranskem zaslužku, ki bi se mu mogel preskrbeti.

Cesarica je potrdila nasvete dvorne kancelije in izrekla, da naj bode število članov komisije pičlo, kakor je tudi na Dunaju, da ne sme biti oče prefekt član komisije, in da naj duhovne člane imenuje kar dež. glavarstvo samo; naposled želi še izvedeti, kdo je Kumerdej in če ima potrebno znanje za vodstvo normalke.

Dvorna kancelija je potem zabičila dež. glavarstvu kranjskemu, kar je cesarica zaukazala; tudi tu je pristavil Greiner gledé duhovnih članov šolske komisije, da naj jih dež. glavarstvo kar samo izbere, ni treba posvetovati se z ordinarijati, češ, „da imajo glas samo gledé na poučevanje mladeži v verozakonu, dočim je ta posel (t. j. šola) sicer zgolj posvetna reč.“ Prefekt juzuitskega samostana pa ne sme biti član, niti kateri drugi redovnik; kar se pa tiče obeh po-

svetnih duhovnikov, naj se dež. glavarstvo nikar preveč ne omejuje na predloge ordinarijatov, nego izbere „najsposobnejše.“ Imenovanje Kumerdejevo utemeljuje napram cesarici Greiner z ozirom na njegovo spretnost in iskrenost, dostavljajoč, da je na Kranjskem treba takega moža, ki z odločno roko odpravi mnogovrstne ovire, ki se bodo stavile šolski uredbi; ako bi dvorna kancelija ne bila uverjena, da bode Kumerdej temu poslu popolnoma kos, bi ga ne bila nasvetovala cesarici.

Stoprav meseca oktobra so imenovali Kumerdeja ravnateljem novi ljubljanski normalki s 500 gld. letne plače in z obljubo, da mu preskrbe čim preje bo mogoče „postranski zaslužek,“ (dekret z dne 15. oktobra 1773. l.). Mezda ravnateljeva je bila res pičla, a ne pičlejša nego ravnateljev drugih normalk; zato moramo slutiti, da je imel Kumerdej na Dunaju jako dobro plačano službo in da se je morebiti malo obotavljal zapustiti jo in zamenjati z ravnateljskim mestom normalke; morebiti se je obotavljal tudi zato, ker se je bil kot pravoslovec posvetil vse drugačemu poklicu: pouku odrasle mladine, ne pa učencev osnovne šole; pozneje so mu očitali, da smatra svoje novo mesto za nekako ponižanje. Zato so mu obetali — ne doklade — nego postranski zaslužek. Najprej pa se je moral Kumerdej seznaniti sam z normalno metodo; pohajal je dunajsko normalko, potem pa je odpotoval v domovino in se v Ljubljani zglasil pri deželnem glavarstvu.

Izvršitev cesarskih ukazov se je pa zavlekla, kajti bilo je dokaj ovir: najprej ta, da ni bilo novcev. Državna podpora je bila pičla, zasledovanje dohodkov cerkovniških pa bi ne bilo nič prida spravilo na dan, če bi se bilo vršilo tudi malo odločneje; o teh dohodkih so imeli poročati ordinarijati in okrožni glavarji v treh mesecih — a nikjer ni bilo pravega navdušenja za novo šolo, in ukazi so torej ostali na papirju. Nakazali so plačo Kumerdeju iz tiste državne podpore; potem pa se je začelo dolgotrajno posvetovanje o osnovi ljubljanske normalke.

Posvetovali so se pri dež. glavarstvu. Poročevalec pl. Raigersfeld je menil, da naj se otvorijo takoj vsi štirje razredi; poleg ravnatelja Kumerdeja in učitelja Strohmeyerja naj bi se namestil še jeden veroučitelj in jeden posveten učitelj; ravnatelj Kumerdej poučuj torej tudi v jednem razredu. Od učiteljev se zahtevaj, „da so zmožni poleg deželnega jezika tudi nekaj italijanščine, ki je materinščina v nekaterih krajih na Notranjskem.“[1]) Učitelji naj dobivajo po 350 gld. letne plače. Vsa potrebščina za mezde bi znašala torej 1550 gld., a treba je tudi denarja za knjige. Že 1761. l. se je poudarjalo,

[1]) Takrat je spadal lep kos Primorskega h kranjski deželi.

da ni mogoče ustanoviti zadostne zaloge za šole, in to bo tudi sedaj težko šlo. Kar je drugod (na Dunaju in Lincu) namenjeno šolam, to pripada na Kranjskem večjidel drugim zavodom. Bratovščine in samostani nimajo nič odveč; torej naj odkaže država iz jezuitskega zaklada 1500 gld. kot vsakoletni prispevek, ne samo za prvo leto; poleg tega naj se stekajo v šolsko blagajno pristojbine od zapuščin, šolnina imovitejših roditeljev, vstopnina pri maškeradi (ki je že minulo leto znašala 100 gld.); morebiti podaré tudi škofje, prelatje in kateri dobrotnik kaj prostovoljno.

Tudi druge podrobnejše nasvete je stavil Raigersfeld deželnemu glavarstvu, poudarjajoč, da se oživi kranjsko šolstvo, ako duhovniki z lece ljudem priporočajo šolo, nameščajo cerkovnike, ki znajo čitati in pisati, in če zgodnjiki ali zakristani (Frühmessner) dobé od ordinarijatov nalog, da poučujejo; če se učiteljem na kmetih dovoli za letna darila po 50 gld. in ista svota za premije[1]) šolarjem, bi to stalo za vso deželo 300 gld. —; za šolsko zalogo naj se porabijo cerkovniške ustanove; posebno marljivim duhovnikom se davaj prednost pri nameščenju na župnije; nihče naj se ne namesti orglarjem, če nima spričevala, da je pohajal normalko.

Ž njim se pa ni strinjal Kumerdej v vseh točkah. Svaril je duhovščini nalagati dolžnost poučevanja, kajti „to je silno breme, ki bi vzbudilo v duhovščini mržnjo proti šoli," prepusti se naj ji samo „veronauk kot posel duhovskega poklica" in pa „da naj nadzoruje učitelje, da storé svojo dolžnost." Poluletni šolski pouk bi ne bil nič vreden; premije naj se ne delé; „bolje je proglasiti učitelje cesarskimi uradniki in oprostiti jih vojaščine," dijakom pa „naj se vcepi uverjenje, da bodo baš oni imeli največ koristi od šole"; pospeševalo pa bi se šolstvo, če se marljivi duhovniki za zasluge za šolo imenujejo za boljše službe. Posebno važno je, da je uvidel Kumerdej, da ne sme biti ljubljanska normalka, vzgojevališče bodočih učiteljev, slepa kopija dunajske normalke, nego da je jemati ozir na domače potrebe; zato zahteva posebnega učitelja za nemščino, in če mogoče, tudi za laščino, kajti „pohajaje ljubljanske šole sem našel, da znajo dečki na pamet vse tabele, da pa jih skoraj nič ne razumejo; od pouka nimajo torej nobene koristi, zato se morajo najprej dobro naučiti nemščine, drugače ne dosežemo one koristi kakor na Dunaju." Morebiti bi bil Kumerdej nasvetoval — slovensko normalko, če bi bil mislil, da bi bila možna že takrat; kot domoljub in šolnik pa si je bil svest ogromnih ovir ljubljanski normalki, ako se ne jemlje vsaj nekaj ozira na nenemško kro-

[1]) „Kleine geringkostige Aufbutzprämien".

novino Kranjsko. Zato poudarja nasproti drugim gospodom, da se ne sme pozabiti, da je Nižeavstrijsko nemška dežela, da imajo torej tam nemški jezik in nemške knjige. „Kako pa je v tem oziru na Kranjskem? Kje najdeš slovensko sv. pismo, ki je vendar zahteva najvišja naredba za normalko? Kje najdeš tabele, ki bi jih mogla rabiti s pridom naša mladina? Kje imamo mladino, ki bi govorila nemški? Vse to mora šele ravnatelj normalke deloma posloveniti, deloma sam spisati, deloma prenarediti.“ Drugi gospodje so trdili, da bo za skromno Kranjsko zadostovala niže organizovana normalka, na kateri delaj ravnatelj tudi kot učitelj; Kumerdej temu odločno ugovarja: Kranjska ni nikakor „zgolj kronovina druge vrste,“ niti gledé velikosti in stanovalstva, niti „gledé poslov, ki tu čakajo ravnatelja.“ Otrok ne bo gotovo menj nego na Nižeavstrijskem (?), ravnatelj pa ne bo mogel zajedno poučevati, kajti on mora „spisati nemško slovnico prikladno tukajšnji mladini in spisati ali vsaj posloveniti posnetek svetopisemske in domače zgodovine;“ poleg tega bode moral namestovati obolele učitelje, bo moral nadzorovati jih. Gledé Notranjskega[1]) naj se ukaže okr. glavarju, da pošlje jednega ali dva učitelja, vešča slovenščine in italijanščine, da se naučita normalne metode.

Raigersfeld je pa kot poročevalec dež. glavarstva vprašal Kumerdeja, kje se dobi denar za nemškega in italijanskega učitelja? Po njegovem mnenju bi se prišlo jezikovnim oviram lahko v okom, ako se v normalko vzprejmejo samo tisti učenci, ki že znajo nemški, potlej bi bila posebna učitelja za nemški in laški jezik odveč; v nemščini pa bi dijaki še bolj napredovali, ako se vsi učitelji smatrajo za učitelje nemščine. Slovenske knjige, katere hoče izdati Kumerdej, se mu zde odveč, ker bi bila normalka nemška šola in se za sedaj še ne gre za narodne šole; prezgodaj bi še bilo pošiljati notranjske učitelje v Ljubljano, ker se še ne ustanové tako kmalu narodne šole po kmetih.

Tudi deželno glavarstvo samo je uverjeno (dne 6. grudna 1773. l.) da mora učenec razumeti učitelja, če ne, mora pouk biti brezuspešen; ker pa ni denarja, naj se ne namesti mnogo učiteljev, nego osnuj se majhen zavod samo za tiste dečke, ki so se že doma naučili nemški; nekaj takih je vendar v Ljubljani in po kmetih; potem ne bo treba posebnega učitelja za nemščino niti za laščino. Nikakor pa ne more Kumerdej mnogo poučevati, ako hoče dovršiti knjige slovenske in nadzorovati narodne šole; zato bo treba še četrtega učitelja. Protivi se pa deželno glavarstvo drugim nasvetom Ku-

[1]) T. j. tedanjih avstrijskih delov Istre.

merdejevim. Nepotrebne se mu zde slovenske tabele in slovensko sv. pismo, kajti na normalki ne bo slovenščina učni jezik, o šolah na kmetih pa sedaj še ni govora; na te bode šele takrat misliti, ko se zadosti učiteljev izvežba na normalki; dotlej pa preteče še precej let; ker ne bode na normalki učiteljev dosti zmožnih slovenščine, tudi ne bodo mogli pripravnikov vežbati v slovenščini, zato bi tudi bilo odveč stikati po pripravnikih z Notranjskega, ki bi pač slovenski in italijanski znali, ne pa nemški. Ti gospodje se torej niso mogli prav nič osvoboditi vpliva svojega vzorca, dunajske normalke; za domače razmere in za nujnost, urediti šolo tem razmeram prikladno, niso imeli pojma niti toliko kakor Kumerdej. Složni so bili samo gledé dohodkov normalnošolskemu zakladu: cesarska mesta in grajščine naj plačujejo nekaj, premožnejši roditelji naj plačujejo malo šolnino; ta šolnina se pusti učiteljem, da se jim zboljša skromna plača, ki bi znašala samo 200—300 gld. V šolsko komisijo pa je poklical deželni glavar dež. svétnika grofa Gallenberga, pl. Raigersfelda, duhovnika Pogačnika in Ćokla, ravnatelja Kumerdeja in aktuarja Hübnerja. Predsedoval je grof Gallenberg, poročevalec pa je bil pl. Raigersfeld.[1]) Samostalnosti ta komisija ni imela nobene, nego je bila popolnoma zavisna od deželnega glavarstva; izvrševati ni smela svojih ukrepov sama, temveč po dež. glavarstvu.

Dvorna kancelija pa dne 26. svečana 1774 načeloma ni odobrila nasvetovane šolnine, da bi se ne vzbudila še večja mržnja zoper šolo: Kumerdeju je pa ugodila glede njegove zahteve, da mora biti prost poučevanja, ker bo moral mnogo potovati po deželi zaradi osnovanja narodnih šol po kmetih. Vzprejeti se smejo v normalko samo dijaki, ki že dosti nemški umejo. Deželnemu glavarstvu pa se da zajedno ukor, ker ni izvršil točneje ukaza zastran preiskavanja ustanov za cerkovnike; opravičiti se mora, zakaj je dotični ukaz z dne 12. junija 1773 stoprav sedaj razposlalo ordinarijatoma, v bodoče se mu nalaga točnejša pokorščina.

Sedaj šele je bila skorja prebita, in dne 20. aprila 1774. l. so se zbrali člani komisije za normalko k prvi seji; tu je predsednik poročal o dosedanjih korakih glede normalke in o najvišjih odlokih Za kateheta se je ponujal neki Clementini, ki pa ni pohajal dunajske normalke — to pa je Kumerdej smatral pogojem za nameščenje na ljubljanski normalki; priporočal je Kumerdej nekega drugega duhovnika, Lenarta Pe-

[1]) Helfert. Volksschule 392. nič ne omenja Raigersfelda; isto tako ga prezira Dimitz IV. 169. Duhovnika Čokl in Pogačnik sta bila v istini člana komisije, dasi o tem dvomi Helfert; a zapisnik seje dne 20. aprila 1774 navaja tudi imeni teh duhovnikov med navzočimi.

termanna, poudarjajoč, da „je za ta posel potrebna kaka oseba, ki zna slovenski,“ in da namerava Petermann iti na Dunaj, da se na ondotni normalki priuči novi metodi. Ustanovitev kmetskih šol je še odložiti zaradi pomanjkanja učiteljev in novcev, pač pa se pozovejo župniki, da v smislu tridentinskega cerkvenega zbora poučujejo mladino sami ali po cerkovnikih.

Dvorna kancelija je dovolila Petermannu, da pohaja dunajsko normalko, a ob lastnih stroških, potem naj se „zaradi znanja deželnega jezika pred vsemi jemlje nanj ozir pri imenovanju kateheta.“

Pri novi šolski komisiji kranjski (dne 18. jun. 1774.) pa uradovanje le ni hotelo priti v pravi tir: birokratizem je zasledil sedaj tu sedaj tam kake ovire. Začetkom 1775. je nastalo vprašanje, se li bodo smeli podpisi duhovnih članov smatrati za veljavne, ker ju je imenovala vlada, ne pa duhovska oblast, duhovnika sama sta nasvetovala, naj v bodoče pristoji imenovanje ali vsaj potrjenje ordinarijatoma v Ljubljani in Gorici. Kako se je ta reč iztekla, ne vem. V isti seji (dne 26. pros. 1775) so sklenili najprej se lotiti normalke, stoprav pozneje pa trivijalk; za normalko niso bili zasledili še primernih prostorov, pač pa so določili: na normalki naj se namesti pet učiteljev poleg ravnatelja. Odmerili so jim tudi plačo — samo da niso še vedeli, odkod bode vzeti potrebne novce; nasvetovali so dotacijo normalskemu zakladu iz dedščinskih naklad, denarnih glob in prostovoljne doneske.

Med temi pripravami je storila Marija Terezija prevažen korak: poklicala je na Dunaj opata Felbigerja in mu izročila dne 1. septembra 1774 nalogo, urediti nemško šolstvo in normalko. Felbiger se je takoj lotil dela, in še pred ko je preteklo leto 1774., zadobil je že njegov načrt šolskega reda najvišje odobrenje (dne 6. grudna 1774) in se razglasil pod naslovom: „Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämmtlichen kaiserl. königl. Erbländern.“[1]) Uvod ima zlate besede: „Vzgoja mladine obeh spolov je najvažnejša podlaga pravi sreči narodov. Od dobre vzgoje in dobrega vodstva v prvih letih je zavisno vse bodoče življenje vseh ljudi, izobrazba duha in mišljenja celih narodov; ta se ne da doseči nikdar, ako ne razsvetlijo dobro urejene vzgojevalnice in učilnice temo nevednosti in ako se ne poskrbi sleharnemu pouk, primeren njegovemu stanu.“ Temu načelu odgovarja osnovanje treh vrst šol; v vsakem kraju, bodisi mestu ali trgu ali vasi, je osnovati trivijalke na stroške srenj in

[1]) Helfert 322.

grajščin, učni načrt obsega najpotrebnejše znanje, za dekleta tudi pouk v šivanju in pletenju. V vsakem okrožju se osnuj glavna šola, tu se poučuje latinščina, zemljepis, zgodovina, spisje, risanje, geometrija, gospodarstvo; stroške nosi šolski zaklad. V glavnem mestu sleharne kronovine pa je ustanoviti normalko, kateri pripada tudi izvežbanje učiteljev. Kedor hoče postati učitelj, se mora tu izvežbati in napraviti izpit, tudi bogoslovcem se je zaukazalo, da morajo natanko proučiti novo metodo. Dolžnost v šolo hoditi se začne s šestim letom in traja šest let, od 12.—20. leta obiskuje mladina ponavljalnico ob nedeljah. Trivijalke in glavne šole nadzorujejo župniki in dekani. Glede metode se je zabičilo učiteljem, da ne smejo nadaljevati mehaničnega vtepanja v spomin, nego skrbeti jim je zato, da mladež tudi temeljito umeje, kar se uči. Skrbel je šolski red tudi za boljše gmotno stanje učiteljev, dvigniti je hotel jim ugled v šoli in izven šole in jih učil, naj pametno in dostojno strahujejo učence.

Vedoč pa, da je treba učitelje, urade in občinstvo prav na drobno poučiti o novem šolstvu, je Felbiger sam ali s pomočjo svojih sotrudnikov spisal in izdal celo dolgo vrsto knjig in razprav. Med njimi zavzema njegov „Methodenbuch“ prvo mesto (1775); v tej knjigi je podal učiteljem natanko navodilo, kako jim je poučevati in vzgajati mladino, ta knjiga je bila učiteljem neobhodno potrebna in je ostala precej dolgo v veljavi. Jedro te knjige je izdal še posebej pod naslovom: „Kern des Methodenbuches“. Vseh spisov njegovih navaja Panholzer 78[1]), nekatere izmed teh so preložili tudi na druge jezike.

Za razvoj naše šole je bilo delovanje Felbigerjevo, bodisi uradno, bodisi literarno, neizmerno važno; dasi je bila metoda njegova že malo zastarela — za Avstrijo je bila vendarle nova, in le škoda, da nimamo v domačem jeziku zgodovine notranjega življenja in razvitka šole, zgodovine pedagogike in didaktike. Nam pa se je tukaj zopet vrniti k delovanju kranjske šolske komisije in zasledovati škripanje tega uradnega ustroja.

Trudoma so se v Ljubljani lotili prvih priprav vsaj za normalko koncem 1774. in začetkom 1775. l. Začelo se je bilo novo šolsko leto 1774./75., pa na Dunaju so zaman pričakovali poročila, da se je otvorila ljubljanska normalka[2]); v tej zadevi pa so bili gospodje v dvorni kanceliji, osobito Greiner, jako nestrpni — saj je neka nervoznost posebno zna-

[1]) I. I. v. Felbigers Methodenbuch. (Bibl. d. kath Pädagogik V. zv.)

[2]) Dne 26. novembra 1774. je tožila dvorna kancelija, da se cesarska povelja glede šole na Kranjskem ne izvršujejo. Cesarica je pisala na to, da je izkusila že dosti takih neprijetnih ovir v 33 letih svojega vladanja, pa da noče opustiti te stvari. „Di comission hat meinen beistand, also viel glücklicher.“ Wolf, Hist. Skizzen aus Oest.-Ung. 1.

čilna poteza „jožefinizma“, „prosvetljenega absolutizma“, ali kakor hočeš zvati vladni zistem druge polovice 18. veka. Zato je hudo zropotala dvorna kancelija dne 25. svečana 1775. l., češ, „kranjsko dež. glavarstvo je stoprav sedaj po mnogih tja poslanih ukazih in opominih že pred letom tja poslanega šolskega ravnatelja Kumerdeja vendar poslalo semkaj poročilo, oziroma zapisnik o pripravah za ustanovitev ljubljanske normalke; iz tega poročila je razvidno, da se ni še nič dognalo glede šolskega poslopja, da ni še ni učiteljev ni denarja“, izvzemši tistih od cesarice dovoljenih 1000 gld. in vstopnine od maškarad, „nasprotno pa ustavljajo v tej vojvodini, ki ima menj šol nego katera druga kronovina, novi šolski osnovi najhujše ovire“. Dvorna kancelija hoče temu opomoči z nasvetom, da naj se pozove Kumerdej, „ki je ravno tako spreten, kakor iskren“, z dvema drugima učiteljema za šest tednov na Dunaj, da se tukaj določi vse, kar je potrebno, da se že enkrat ustanovi normalka; učitelja pa naj se tukaj izurita v normalni metodi, ker ni med tukajšnjimi učitelji lahko dobiti takega, ki je tudi zmožen jezika (slovenskega), Kumerdeju naj se dovoli po 2 gld., učiteljema pa po 1 gld. na dan, in povrnejo se vsem trem potni stroški“. Sušca meseca so ti trije možje romali na Dunaj in so ostali tam do konca julija. Ko sta dovršila učitelja svoj tečaj na normalki, sta dobila ukaz, da se takoj vrneta v Ljubljano, zopet se je nakazala vsem trem potnina, „če niso prinesli nič denarja seboj iz Ljubljane.“ (Dvorna kancelija dne 15. jul. 1875.)

Zajedno so se sešli na Dunaju nekateri veljaki in so se v dvorni kanceliji posvetovali o perečem šolskem pitanju kranjskem (dne 26. majnika 1775). Navzoča sta bila tudi Kumerdej in baron Gallenberg. Zapisnik očita deželnemu glavarstvu kranjskemu, „da še ni nič storilo vkljub mnogim ukazom“, ta zamuda se mora torej „z majhno težavo“ na Dunaju tem hitreje popraviti“. Na Dunaju so torej kar naravnost vzeli deželnemu glavarstvu krmilo iz rok. Kumerdej je dobil nalog, da posloveni „šolski red“, ki ga naj dež. glavar razglasi; določili so zalogo za normalko, za katero je med tem c. kr. blagajnična deputacija kupila Kantovo hišo. Šolski zalogi so odkazali té-le dohodke: Iz državne blagajne 1000 gld., od maškerad 200 gld., doneske škofov 100 gld. in stiškega opata (prostovoljno) 50 gld., od plesov 12 gld., od stanov 150 gld. (plača Strohmeyerju), od zapuščin 50 gld., od prebitka bratovščin 300 gld. ali vsaj polovico. Nadejali so se 1800 gld. dohodkov za pokritev svote 1500 gld. stroškov. Državni prispevek se je dovolil samo za l. 1775. in 1776. iz jezuitskega zaklada; tačas naj se iztaknejo drugi viri. Cesarica se nadeja še prispevkov od patronov in cerkev i. t. d.; od

stanov pa nič ni pričakovati, ker sta se nakupili iz stanovskih denarjev hiši za latinsko in za nemško (narodno) šolo; k večjemu popravo poslopja za normalko naj plačajo stanovi. Odobrila se je sestava učiteljskega zbora normalke, ki je imel brojiti poleg Kumerdeja in kateheta še tri učitelje. Učitelja Vinčnek in Mulič in katehet Petermann se vrnejo v Ljubljano. in v mesecu listopadu se mora otvoriti normalka. (Dvorna kancelija dne 3. junija 1775.)

V boju z deželnim glavarstvom je torej zmagal Kumerdej in je otvoril v določenem času, v jeseni 1775. l. vse štiri razrede ljubljanske normalke. Da pa pri tem on sam ni imel srečne roke, in da si je sangvinični rodoljub nakopal hudih sitnosti na glavo — o tem se takoj uverimo. Poprej pa nam je omeniti nekega prepira zastran doneskov k šolskemu zakladu.

Zoper naklado na čiste dohodke bratovščin in cerkvá je prosvedoval ljubljanski knez in škof grof Karol Herberstein, trdeč, da takih doneskov ne morejo zmagovati ni cerkve ni bratovščine, ker je treba pri cerkvah mnogih poprav, in ker so prebitki itak namenjeni za ustanovitev semenišča. Deželni glavar je takoj pritegnil škofu, dasi priznavajoč, da bi 12—15 kr. lahko utrpela tudi najbolj siromašna cerkev, a poznavajoč priprosti narod, se je bal, da se ne bi nad temi nakladami izpodtikali ljudje, da bi ne plačevali več cerkvam in bratovščinam, katerim bi se torej skrčili dohodki tako, da bi se naposled popolnoma posušili; potem pa bi pojemati začela tudi pobožnost in vera sama. Da je to bojazen dež. glavarstva podpirala tudi načelna mržnja te gosposke napram novi šoli, to smemo verjeti, saj nam je ta mržnja ali vsaj malomarnost predobro znana.

Dvorna kancelija ni bila tako bojazljiva, ko je (dne 16. marca 1776) pobijala škofove in glavarjeve pomiselke; ni se bala, da bi zaradi „borih 12—20 kr.“ že morale propadati cerkve. Nasvetovala je marveč cesarici, da naj se obdačijo imovitejše bratovščine s 30 kr., menj imovite z 20 kr., imovitejše cerkve s 15 kr., menj imovite z 12 kr., dočim bi popolnoma revne cerkve ostale proste; to bi neslo šolskemu zakladu za normalko na leto 400—500 gld. Tega „neškodljivega predloga“ pa cesarica ni odobrila, nego samo ukazala, da deželno glavarstvo sestavi popoln zapisek imetja in dohodkov cerkvâ in bratovščin.

Med tem so delali v Ljubljani priprave, da otvorijo normalko v jeseni 1775. l. Ko je magistrat popisal vse dečke stare 6—13 let, začel se je pouk dné 2. novembra, in sicer kar z vsemi štirimi razredi naenkrat. Morala pa je imeti normalka jako mnogo nasprotnikov, kajti sicer bi ne bili na

Dunaju čuli že čez pol leta mnogo tožeb, katere so napotile cesarico, da je imenovala goriškega šolskega referenta grofa Torresa posebnim komisarjem z nalogo, preiskati šolske razmere kranjske. Torres je bil osnovatelj goriškega šolstva in mož posebno brezozirne odločnosti in iskrenega navdušenja za novo šolo. Dne 26. velikega travna 1776 je dobil cesaričino povelje, da ide na Kranjsko „wo die sache noch in stecken ist“. Čez pol leta je dovršil svoj posel in dne 17. in 20. grudna poročal na Dunaj tako, kakor more poročati mož, ki je bil pravcata nevihta za vse činitelje ljubljanskega šolstva: grajal je kar vse vprek in grajati je znal z jako pikro besedo; prav nič se ne trudi, da bi svoje besede kako izbral v smislu milejše sodbe. Njegovo poročilo pa je vkljub temu prezanimivo; glavne točke so nastopne.

Šolska komisija ni prav sestavljena, ker nimata duhovnika škofovega pooblastila. V Ljubljani ni nobenega nadzornika, ki bi večkrat „napadel“ šole liki celovški mestni sindik. Učencev broji normalka 120, a med njimi je samo 20 Nemcev, in „zatorej je uspeh normalke nemogoč, kajti poučuje se vse v jeziku, ki je učencem neznan, sosebno veronauk. Ta težkoča se nahaja po vseh deželah, kjer nemščina ni materinščina“. Temu se mora priti v okom z osnovanjem elementarnega razreda, kakor v Celovcu in v Gorici, saj se to tudi lahko izvede, ker so vsi učitelji zmožni obeh jezikov. Ravnatelj (Kumerdej) je v protislovju s „šolskim redom“ opustil pametno razreditev dijakov in učiteljev, tako „da je šola zgolj pesek v oči občinstvu“; nedostaje mu odločnosti, da bi učence in roditelje privadil šolskemu redu; iz tega sledi, da pohaja njegovo šolo sama sodrga[1]) in najslabše osebe“. Nedostaje mu tudi odločnosti napram škofu, „sicer bi ga bil že moral prisiliti, da izpolni svojo stanovsko dolžnost, ali bi pa naznanil upornost škofovo na najvišjem mestu. Ni se mu še posrečilo premagati predsodka, kakor da bi ne mogle obstati normalke po mestih, da bi bile pa po kmetih naravnost škodljive, če ne nemogoče. Tudi osebnost Kumerdejeva mu ne ugaja: „Nima nič živahnosti in smatra za ponižanje, ker je nerad prestopil od pravoslovja k normalki“.

V Ljubljani blizu 580 otrok ne pohaja nobene šole, ali pa jih poučujejo po stari metodi. Treba je zapreti vse zakotne šole in prisiliti zasebne učitelje, da se priuče novi metodi. Če se uršulinke tega branijo, naj se v Ljubljani ustanovi posebna dekliška šola. Ravnatelju očita, da se je prenaglil, ker je koj

[1]) „Gesindel“. Tudi v graški normalki so sedeli le sinovi priprostih roditeljev, dočim so otroci „honoracijorjev“ postopali po ulicah — tako je tožil sočasno Frick pl. Frickenberg, ravnatelj graške normalke.

prvo leto otvoril vse štiri razrede, tako da sede v 4. razredu dijaki, ki niso pohajali nižjih razredov. Knjig nimajo učenci nič. Dijaki ljubljanske normalke s Kumerdejevimi spričevali se ne vzprejemajo v Celovcu v gimnazijo, nego k večjemu v 2. normalni razred. Ni katalogov niti tečaja za učit. pripravnike, po mestu mrgoli domačih učiteljev, dijaki nimajo vsakdanje božje službe, za katero bi bilo treba namestiti ex offo katerega razjezuita. Šolska zaloga je pičla, posebno odkar je odpadel državni prispevek. Vendar pa pravi, da sme dati šolski komisiji, ravnatelju, katehetu in vsem učiteljem spričevalo, da je ljubljanska šola vendar še boljša, nego se je nadejal, in da „se je šolstvo pospešilo, kolikor je bilo mogoče“; graja pa takoj, da učenci 1. in 2. razreda slabo izgovarjajo i. t. d. O zmožnostih kranjskih dečkov pravi, da „so jako hvalne“. Prav robato pa se loti oo. frančiškanov novomeških in njih gimnazije. „Spoštovanje in čast novomeškim frančiškanom, a v nobeni urejeni državi (in keinem policeyten Staate) v Evropi ne poučujejo frančiškani mladine v višjih vedah (humaniora), ker so skoraj ex instituto izključeni od lepih ved, in v istini v Novem Mestu ne govoré nemščine, slabo latinščino pa mladini s palico vbijajo; njih šolo je smatrati za neredno zakotno šolo in pribežališčem vseh dijakov, katere so zaradi zanikarnosti ali slabega vedenja spodili iz ljubljanske in karlovške gimnazije.“

Tej kritiki je pridejal grof Torres nasvete, kako vsem neprilikam priti v okom: 4. razred naj se za sedaj odpravi, ravnatelju naj se prepove dajati spričevala, poučuje naj se najmenj po 6 ur na dan, saj imajo v Celovcu in Gorici celó po 4 ure dopoludne in 4 ure popoludne pouk; za učence, nezmožne nemščine, naj se ustanovi osnovni razred. Ker imata baje cerkovnika v Kranju in Kamniku dobre dohodke (oni 40 gld., ta 60 gld.) naj se pošljeta v Ljubljano, da ju izobražijo za učitelje; v Idriji poučuje menda jako slab duhovnik dijake, a meščanje in uradniki so se zavezali, plačevati svojega učitelja. Glede šolskega zaklada predlaga, da se še za nekaj časa plačuje 1000 gld. iz državne blagajnice ali iz ljubljanske jezuitske zaloge, ki ima po 2000 gld. letnega prebitka. Stanove je treba malo podrezati („auffrischen“), 2—300 gld. bi lahko plačevali.

Čistokrvnega pripadnika „prosvetljenega absolutizma“ se pa kaže grof Torres pri tistih nasvetih, ki se tičejo sodelovanja cerkve in duhovščine pri šolstvu; on zahteva, da se osebe duhovne in imetje cerkveno postavi v službo državne šole. Najprej zahteva, da naj se določi, da škof ne sme posvetiti nobenega klerika, če se ne izkaže s spričevalom ravnatelja normalke, da je vešč novi metodi normalčni; seveda,

pravi Torres, je to že itak zaukazano, „a ker škofje take reči radi pozabijo“, naj se ponovi to povelje. Na kmetih naj župniki, beneficijati in redovniki brezplačno uče verski nauk. Po kmetih naj se ustanavljajo dobre šole, zato naj se namesti „malovredna frančiškanska šola v Novem Mestu, ki je smatrati gledé na zistem za zakotno šolo“, z glavno šolo. V šolsko zalogo naj pa plačujejo bratovščine, cerkve in ustanove po 2% svojih prebitkov, češ „saj se je že na tridentskem cerkvenem zboru določilo, da se imajo cerkvena posestva in dohodki duhovnih ustanov po odštetih stroških v prvi vrsti porabiti za odgojo otrok, in ta modra, politična in človekoljubna razlaga je mnoge ljudi napotila, da so srčno radi svoje posestvo in imetje darovali cerkvam in duhovnim ustanovam; zakaj bi se torej ne spoštoval ta ukrep tridentskega cerkvenega shoda in spolnjevala volja ustanovnikov in dobrotnikov?“ A to je izvršiti korakoma, „da se ne vzbudi še večji srd zoper normalke“, (ki so itak duhovščino razdražile, ki jih smatra napadom na svoje pravice)“.. Zato naj se tekom treh mesecev preiščejo vse ustanove za posvetne duhovnike, zapišejo in dvoru naznanijo vsa posestva in prebitki cerkva. Zastran šol na kmetih pa obeta grof Torres posebnih nasvetov, „kadar bo zagotovljena normalka, kadar ravnatelj izvežba zadostno število učiteljev, in kadar bodo znani vsi dohodki cerkovnikov in učiteljev na kmetih (kajti dotične fasije so menda neistinite)“.

To poročilo je pikro — a menim, da ni povse pretirano, pa da graja ne zadene vsa Kumerdeja, nego najprej tisto oblast, ki je Kumerdeju vsilila za slovenske dijake ljubljanske čisto nemško šolo; tudi tu se je pokazalo, da nima zmožnosti za „osnovatelja“ tista oblast, kateri je vrhunec državniške modrosti slepo posnemanje tujih uredeb, brezmiselno vladanje poleg „šimla“.

Sedaj se je moralo zagovarjati kranjsko deželno glavarstvo (14. prosinca 1777), osobito predsednik šolske komisije in za Raigersfeldom tudi nje poročevalec, grof Fr. Sal. Gallenberg. Kaj je trdil on?

Šolska komisija je zakonito sestavljena, in duhovni člani imajo potrebno škofovo pooblastilo, nadzornika za šolo pa so iskali, objavljajoč, „da je vsakemu prijatelju šole dovoljeno, priti nenapovedan v šolo, kadar se mu ljubi, in prijaviti pristojnemu uradu nedostatke, če jih zapazi.“ Magistrat pa ni imenoval nobene za tak posel sposobne osebe, ker „ni razen z delom preobloženega sindika nobene, najmenj pa meščanske osebe, ki bi bila sposobna biti prijatelj šoli ne samo po imenu, nego tudi v dejanju. K temu je potrebno dobro poznavanje zistema, ki naj ga nadzoruje; kako bi se pa to moglo za-

htevati pri takih ljudeh, ki si morajo služiti svoj kruh deloma po drugih nujnih in važnih poslih, deloma po trgovini in prometu, deloma in sicer večinoma po rokodelstvu? Sodbo o tem prepuščamo prosvetljenejšemu razsodku." Glede normalke je dogovorjeno s Torresom in Kumerdejem, da se za nemščine čisto nevešče dijake ustanovi osnovni razred, dasi je dokazano, da so tudi taki dijaki „v kratkem času dosti napredovali, ker se jim predava vse v obeh jezikih, a za take dijake bode osnovni razred rodil še dokaj več koristi". Silili so se k pošiljanju dece v šolo samo oni roditelji, „ki itak nočejo svojih otrok dati učit se rokodelstva, ker bi bilo res hudo, če bi očeta, ki hoče sina že v sedmem letu dati k rokodelcu in ga hoče k temu vzgojiti, hoteli siliti, da naj pošilja tega dečka v šolo in mu jemlje priliko, da se nauči tistega, „kar bi mu naj služilo za bodoči neobhodni zaslužek". Večina otrok dobiva doma slab pouk; temu se ni moglo priti v okom, ker je mestnega magistrata nemarnost (Unthunlichkeit) provzročila mnogo sitnosti. Boljši uspeh si glavarstvo obeta od patenta zoper domače učiteljstvo, kakor tudi od vedno rastočega uverjenja o koristi normalke, in ko bodo ljudje videli pogoje za vzprejem v latinske šole. V Ljubljani ni treba zapreti nobene zakotne šole, „ker tukaj nobene take več ni". Dekliška šola pa se kmalu otvori pri uršulinkah. Da so se otvorili vsi razredi normalke, to opravičuje metodna knjiga str. 330; tudi za četrti razred je bilo dosti godnih dijakov, kakor svedoči izpit koncem poletnega tečaja; če so nekateri učenci slabše odgovarjali, ni temu kriv slab pouk, nego pozabljivost; če se je tu in tam pokazal kak nedostatek glede razvrstitve dijakov po razredih, se je to takoj popravilo, isto tako se je dal ravnatelju najostrejši ukor zaradi svojevoljne zamene dveh učiteljev. Knjig dijaki nimajo zaradi revščine roditeljev; v bodoče pa bodo imeli po 2 ali 3 učenci jedno knjigo. Tudi ne sme v bodoče ravnatelj več dajati spričeval brez znanja komisije. Četrti razred je neobhodno potreben že zató, ker se imajo vanj vtekniti nazaj poslani gimnazijci. Komisija se je tudi gledé učnih ur, katalogov itd. ravnala strogo po metodni knjigi. Učni red se je zadostno proglasil na Kranjskem, pravi vzroki ovir na deželi so se grofu tako jasno dokazali, „da je grof prišel v zadrego, ker je videl, da se je zmotil." Dijaki brez normalčnih študij so le tedaj bili vzprejeti v latinske šole, če jih je katehist izprašal in za godne spoznal. Zastran maše se je skušalo ukreniti, kar je potrebno, a doslej se še ni doseglo nič zaradi pomanjkanja duhovnikov. Doslej se „vedoma" še ni dopustil nobeden klerik k višjim blagoslovom brez spričevala katehetovega; kaj učini novi patent, se bo še je videlo; če bi ne rodil sadu, „bo šolska komisija imela o

tem poročati, izvršitev pa bo skrb višjih oblasti.“ Glavarstvo zagotavlja, da vedno išče novih virov za šolsko zalogo, da pa „znani položaj dežele zahteva čas in previdnost (opreznost).“ Zastran novomeških šol se obeta posebno poročilo na podlagi najnovejše cesarske resolucije. Da imajo dobiti Kranj, Kamnik, Loka in Idrija najprej šole, o tem je tudi glavarstvo prepričano, a to ne gre tako hitro, ker to branijo ovire, sicer navidezno majhne, a v istini vendar važne. „Ne gre, da bi se odstranile kar hipoma, temveč treba je opreznosti“. Tudi na Kranjskem bodo polagoma stavili šolske predloge. „Kakor gotovo so druge dežele napredovale v šolstvu, tako gotovo se sme trditi, da se sme brez strahu vsakemu pokazati to, kar se je doslej na Kranjskem uvedlo in na dobrem temelju začelo.“

Temu poročilu je dodal deželni glavar sam še opazko, da se opira kranjsko šolstvo povsem na cesarske naredbe in da je tako prikladno kranjskemu narodu, ki je reven in nima nemškega materinega jezika, temveč „starolaški (!) ali kranjski jezik“, da so dosedanji hitri in dobri uspehi pripisovati najvišjim naredbam in s talenti obdarjeni mladini“.

Grof Torres pa tudi ni molčal. Dne 27. prosinca 1777 je spisal še obširnejši odgovor.

Najprej se pritožuje, da se škof grof Herberstein brani duhovnemu članu šolske komisije dati pooblastilo in da je celó rekel, da „noče ničesar slišati o normalnošolskih rečeh“. Za šolo je jako uspešno, če se zanjo pridobé „šolski prijatelji“ meščanskega stanu, ki so šolski komisiji „branik“ (Bedeckung) napram občinstvu. To se je videlo v Trstu; tam je zapadlo šolstvo za grofa Lamberga popolnoma v zaničevanje; potlej pa se je izročilo ravnatelju borze, „največjemu tržaškemu ciniku“, in to je pridobilo šolstvu največje zaupanje. „To bi bilo posebno na Kranjskem potrebno, ker so predsodki ukoreninjeni ne samo v občinstvu, temveč v sami komisiji; „šolski prijatelj“ bi razjasnil občinstvu bistvo in namen šolske zisteme. Pomilovanja vredna bi bila Ljubljana, če bi res ne imela nobenega meščana, ki bi za blagor svoje domovine žrtvoval vsakih 14 dni mrvico časa, da bi pohajal šolo, se udeleževal sej komisije in naznanjal ji hibe, katere je našel.“ Ta posel je n. pr. v Gorici prevzel neki zlatar. V elementarni razred naj se pošiljajo samo dijaki, ki čisto nič nemški ne znajo; za nemške dijake bi bil ta razred čisto odveč in bi „pri njih provzročeval novo babilonsko zmešnjavo jezikov“. Torres se imenuje „največjega čestitelja svobodnih zakonov“, a gledé šole je treba moranja „Pri tem narodu, kjer ni zmožnega meščana, da bi obiskoval šolo in sodil o nji, in kjer je celi magistrat nesposoben za šolstvo“, zagotovi samo sila tisti uspeh, „katerega obrodi v drugih srečnejših deželah

poštenost in uverjenje, da je to narodu v korist. Človeka je prisiliti, da postane srečen.“ Vsi otroci od 7.—13. leta bi se morali zapisati in v šolo pošiljati. Zakotne šole morajo prenehati, ker roditelji ne morejo soditi o pravi metodi. „Ljubljana ima več domačih učiteljev (instruktorjev), nego so jih imele Atene in Rim kedaj“, okrog 400. S tolikim številom domačih učiteljev „se pa ne ujema označena mračnost naroda in meščanstva, še menj pa siromaščina mesta“, na katero se dež. glavarstvo sklicuje. Komisija naj rajša prizna, da je toliko otrok prav brez pouka, mesto da trdi, da ni nobene zakotne šole, dočim Kumerdej pravi, da je takih v Ljubljani v izobilju. Potem ponavlja Torres nedostatke, ki jih je pri normalki zasledil, a teh je kriva komisija bolj nego ravnatelj, ker ona ima dolžnost šolo večkrat „napasti“, kataloge zahtevati, učence izpraševati in vse osebno poizvedovati. Ovire šolstvu na Kranjskem pa našteva te-le: 1.) Da dežela ni nemška, 2.) da je revna, 3.) novemu šolstvu neprijazna, 4.) da meji z Istro in Goriško, kjer se že prav nič nemški ne govori. A vse ovire izginejo, če se oblasti šolstva lotijo z večjo resnobo. Nikomur naj se ne dovoli vstop v latinske šole, če ni pohajal normalke. Dijaki naj vsak dan hodijo k sv. maši, katero naj bere kak razjezuit, in vsak mesec k spovedi. Da patent z dne 6. grudna 1774. l. še ni obrodil sadu, temu je to krivo, kakor pravi (menda) dež. glavarstvo, da se niso izobrazili pripravniki, da duhovniki ne umejo poučevati otrok in da se bojé škofa. Na ta način se šolstvo v tej deželi na večne čase ne bode moglo uvesti, dokler niso župniki v novi metodi dobro poučeni; a ta odgovor kaže, kakor da je komisiji šolski red neznan. Gledé šolske zaloge je treba državne podpore in večjih šolskih davkov.

On graja tudi, da se je premalo storilo za kmetske šole, in obira zopet komisijo, nadejaje se, da pokaže tudi gledé šole frančiškanov v Novem Mestu „več razsodka za občni interes nego spoštovanja do frančiškanov.“ V teku treh let bi se bil vendar moral zaslediti kak vir za šolsko zalogo, saj Idrija že dolgo prosi šole. „Če komisija vse tako temeljito proučuje kakor to opombo (zastran zaloge za kmetske šole), za katero je potrebovala celi mesec, potem se ni nadejati dokaj nasvetov v teku jednega leta.“ Pritožuje se, da se komisija brani z njim osebno občevati, dasi je imenovan z dež. glavarjem vred komisarjem; na ta način se stvar le zavlečuje in cesarici podajajo separatna poročila. Opombe glavarjeve o revščini dežele in o „ilirskem“ jeziku imenuje „zanj previsoke“ (nedoumne), marveč je Kranjska med notranjimi avstrijskimi pokrajinami najbolje obljudena, ima največ obrta in bogastva; revščina nič ne ovira, ker vlada potrebno zalogo posoja; Kranjska

nima povoda tarnati, če plačuje 500 gld., dočim plačuje za dve tretjini manjša Goriška 1400 gld. v šolsko zalogo. „Ali je stara ilirščina res materinščina? To mi je nerazumno. Amerikanci so tudi imeli svoj narodni jezik, sedaj pa govore jezik svojih premagalcev. Ali bi ne bilo mogoče, da bi govorili tako obilo nadarjeni Kranjci jezik svoje dobrotnice (t. j. cesarice)? Jako velik dobiček normalke bode uvedenje jedinstvenega jezika. Rimska država je imela samo latinski jezik. Jaz želim doživeti to slavno dobo."

Marsikaj v tem spisu, sosebno pa zadnji stavek, svedoči, kak sangvinik je bil grof Torres, in kako je bil prvi namen šole — germanizacija!

Izjave Torresove in deželnega glavarstva so se predložile nižeavstrijski šolski komisiji v presojevanje; ta, oziroma poročevalec opat saganski Felbiger, sodi med ostalim tako-le o šolskem pitanju na Kranjskem (dne 10. marca 1777): Poročila Torresova kažejo, „da se ni dosegel vkljub tolikim naredbam niti najmanjši napredek," ker „manjka šolski komisiji in njenemu poročevalcu razbornosti in vnetosti, ravnatelju normalke živahnosti in marljivosti za povzdigo šole. A temu se deloma ni čuditi, ker je toliko ovir. Učiteljem nedostaje spretnosti, šolski zalogi denarja, šoli prostora; vrh tega odpornost duhovščine in predsodki na vseh krajih." Da se šola povzdigne, v to ni toliko nujno pooblaščenje duhovnikov po škofu, nego da predlaga magistrat šolskega prijatelja, katerega potem dež. glavarstvo imenuje.[1]) Škofu naj bi se dala „tehtna opomba z najvišjega mesta, da naj se nikar ne protivi zboljšanju šole." Komisija potrdi ustanovitev osnovnega razreda ter poslovenjenje in izdavanje knjig v obeh jezikih. Zaradi prevelike množice otrok naj se mestne šole ne odpravijo, temveč po celovškem vzoru preosnujejo na podlagi nove metode. Če uršulinke po novi metodi učiti hočejo, ni treba posebne nove dekliške šole. 4. razred naj se ne odpravi na normalki, ostali trije naj se preosnujejo. Tretji razred bo pripravljal dijake za latinske šole, 4. razred pa bo za vse ostale dijake. Ravnatelj normalke naj poučuje privatne in druge učitelje; sleharni normalčni učitelj naj poučuje po 5 ur na dan; osnovati je tečaj za pripravnike, ni vzprejemati učencev v lat. šole, če niso pohajali normalke; k maši naj vsak dan hodijo šolarji, a posebnega duhovnika za to ni treba. Duhovnike je treba krepko opomniti, da se priučé novi metodi, to je posebno pri kranjski

[1]) L. 1777. je magistrat imenoval „šolskega prijatelja" knjigotržca Prombergerja — a ta se ni nič brigal za šolo. Laib. Schulzeitung 1893. 164.

duhovščini nujno, „ker se javi tam predsodek duhovščine zoper zboljšano šolstvo na posebno očividen način.“ Gotovo se tudi kranjski škof ukloni in ne posveti nobenega v duhovnika, če nima dokaza, da je vešč novi metodi, posebno gledé „katehizovanja“. Po trikrat na leto naj jim ravnatelj normalke predava o „važnosti izpraševanja in presojevanja odgovorov“ in o trivialnem šolstvu sploh. Potrdi se Torresovo mnenje gledé novomeških šol, češ, da „bi ne bilo samo lahko, nego tudi pametno, da se latinske šole novomeške izpremené v nemško (t. j. narodno) šolo.“ Najprej pa je treba osnovati dobrih trivialk, n. pr. v Radoljici, Kostanjevici, Bistri in Stični; ako se tem prelatom zaukaže ustanovitev redne trivialke, se bo potem že napredovalo. Vsi učitelji se morajo na normalki izvežbati, po šolski komisiji izprašati, po dež glavarstvu imenovati: vsak se mora držati metodne knjige, se mora nadzorovati, in roditelji se imajo kaznovati, če imajo za svojo deco neizprašane učitelje. „Takošni ukazi morebiti predramijo šolsko komisijo k živahnejšemu delovanju.“ Kumerdeju naj se zabiči, da se strogo drži naredeb, če ne, ga odstavijo in na njegovo mesto bodo kar z Dunaja imenovali novega ravnatelja. Umestno je imenovanje nadzornika v Ljubljani, in predlaga se Taufferer s 100 gld. plače, a vse to ne bode nič koristilo, „če se ne namesti pri ondotni šolski komisiji marljiv in vnet poročevalec, „ki mora biti duša, ki ume oživiti to komisijo, ki je toliko časa dremala.“ Za ta posel bi bil najsposobnejši grof Edling, frizinški grajšč. upravnik v Loki, a imel bi se poprej na Dunaju poučiti natanko o šolstvu; da je vnet za to, je pokazal že s svojimi nasveti za prospeh šolstva.

Naposled je vsa stvar prišla pred dvorne kancelije odsek za študije, kateremu je bil dvorni svetnik Greiner poročevalec. V katerem duhu je Greiner sestavil svoje poročilo dne 25. aprila 1777. l., je lahko pogoditi: on konstatuje, „da je žalostno, da je kranjsko šolstvo v tako neugodnem stanju, dasi je že pred tremi leti bil poslan v Ljubljano spretni in vneti ravnatelj Kumerdej, dasi je ustanovljena šolska komisija ter dovoljena podpora iz državne blagajne. Mnogo časa se je potratilo vkljub vsem naredbam in predpisom. Vzrok temu tiči samo v starih predsodkih naroda, katerih deželna vlada ne skuša premagati, ker se jih je sama tako navzela, da goji očitno mržnjo napram boljši učni metodi. Najbolj pa je temu kriva mržnja duhovščine in osobito kneza in škofa, ki se je celo proti grofu Torresu skrajno izzivajoče drznil reči, da noče nič slišati o normalkah. Ako sovraži narod novo šolo iz predsodka, ako duhovščina to mržnjo očitno podpira, ako škof očitno govori zoper šolo in še tiste duhovnike, ki so šoli prijazni, s svojo mržnjo ovira, ako deželna vlada to stvar bolj zavira nego

pospešuje, in ako nima poročevalec niti pravega razsodka niti najmanjše vnetosti, potem ni čuda, da se nič ne stori.“ Res so dobri nasveti Torresovi in Felbigerjevi — a najprej „se mora položiti temelj s tem, da se prisili dež. glavarstvo, da resno izvršuje vse najvišje naredbe, omogočujoče prospeh šole, da se namesti res vnet poročevalec, in da se zagotovi neobhodno potrebno sodelovanje duhovščine.“ Zato se daj ukor dež. glavarstvu s pristavkom, da „bode moralo dajati odgovor za to, če ne bode napredovala zboljšana metoda tudi na Kranjskem tako, kakor po drugih kronovinah.“ Grof Torres naj pa gre še enkrat na Kranjsko in naj dogovorno z dež. vlado vse uredi in dvakrat na leto šolo nadzoruje. „Knezu (škofu) naj cesarica izrazi nenavadno zavzetje, v katero jo je on spravil po očividni mržnji proti zboljšanemu šolstvu. Vsi drugi škofje najvišjih dednih dežel so uvideli občno korist tega šolstva in so jako rade volje pomagali pri tem delu, so navduševali svojo duhovščino in celo izdatne doneske dali iz svojih dohodkov, kakor n. pr. nadškofa v Pragi in Olomucu. Zato se nadeja cesarost, da ne bode ljubljanski knez in škof v svoji krščanski ljubezni oviral blaginje njemu izročene črede, nego da postane po svojem bodočem krepkem sodelovanju vreden najvišje milosti in da se bode trudil odvrniti pravično nemilost vladarice, katero si nakoplje vsakedo brez ozira osebe, če se ne ravna po občnih naredbah zakonodavstva.“

V tem smislu je Marija Terezija tudi rešila stvar; glavarstvo in škof, oba sta dobila svoj ukor; „ich beangnehmige in all der canzley einrathen.“

To velja tudi o nameščenju novega poročevalca za kranjsko šolstvo; mesto poročevalca je bilo prevažno, kajti bil je zajedno šolski nadzornik za celo deželo in organizator narodnega šolstva.

Grof Gallenberg je bil nesposoben za svoje mesto, grof Torres je imel dovolj povoda zahtevati, da se odstrani, dotične oblasti so pa tudi že zasledile mu namestnika: grofa Edlinga, ki je bil dotlej frizinški glavar loški, ki je pa tudi že pokazal, da se zanima za šolstvo v tedaj merodajnem smislu. Bržkone sta mu namignila Torres in Felbiger, kajti začetkom 1777. l. je vložil prošnjo za mesto poročevalca pri šolski komisiji. Sklicuje se v prošnji na opata saganskega, ki bode poročal cesarici, da „sem si zadobil najpopolnejše in najbolj pravo znanje normalskega šolstva in da nadkriljujem glede gorečnosti in morebiti tudi glede zmožnosti za to jako dobrodelno delo vse svoje rojake (deželane)“. Sklicuje se tudi na svojega sorodnika, škofa goriškega.

Ta nikakor preskromna prošnja ni našla milosti pri dež. glavarstvu; takrat, ko je že imenovanje Edlingovo bilo skoraj

dognana stvar, upiralo se mu je glavarstvo (dne 24. marca 1777. l.). Priznanje, da je Edling dober oskrbnik, opomni dež. glavar, še ne zadostuje; „če nima druzega za svetovalska mesta potrebnega znanja in lastnosti, ne gre misliti, da je zaradi one same že vreden in zmožen za najvišjo službo. Mimo tega ni umestno združiti grajščinsko oskrbništvo s cesarskim uradom, saj to zvezo državnih uradov z zasebnimi prepoveduje že obstoječa naredba. Mogoče, da je res, kar trdi grof Edling, da preseza glede znanja šolstva vse rojake, a to ne zadostuje, ako hoče sodelovati pri daljnjem razvoju šole. Skoraj dvomiti se pa sme, da grof Edling tako dobro pozna deželo, saj je grof Edling lani predložil nasvèt glede normalke v Loki, o katerem je Vaša cesarost sama sodila, „da bi bil kar naravnost neizvedljiv“, morebiti se sme imeti zaradi tega dejstva tudi nekaj pomiselkov zastran bodočnosti.“

A vse to je bilo zaman: dvorna kancelija je uže v navedenem poročilu nasvetovala, da naj se mesto „nezmožnega in mlačnega“ grofa Gallenberga („ki je svojemu na Poljsko premeščenemu bratu čisto nejednak“) imenuje referentom grof Edling, ki „kaže za šolstvo toliko vnetosti, da naj se mu dá značaj dež svetnika. Grof Edling je jedini, na katerega se je z nekako gotovostjo zanašati.“ Marija Terezija je temu pritrdila, in grof Edling je postal kot poročevalec šolske komisije kranjske duša našemu šolstvu. Nekaj vpliva je pa še pridržal grof Torres, kajti ž njim se je imel Edling vsaj posvetovati. Nedostatke šolstva na Kranjskem pa je odlok z dne 2. sept. 1777. vsaj deloma odpravil; dež. šolska komisija je dobila zasluženi ukor zaradi prezanikarnega poslovanja, želelo se je, da se v Ljubljani ustanove poleg normalke „mestne šole“ kot trivialke, otroci naj se nikar ne dajejo že šestletni k rokodelcem, temveč šele po dve- do triletnem šolanju v trivialki; odpraviti je nepotrebne, „občinstvo samo varajoče, premnoge razrede“, osnovane vsled razreditve dijakov v „črkouke“ in „čitatelje“, predložijo naj se lekcijski katalogi, da se zapreči svojeglavnost ravnateljeva, ki se menda nič kaj vestno ne drži naredeb. Tudi ne gre poizvedovati po razmerah učiteljev po celi deželi pótem škofijstva, „kajti to ni nikakor duhovska stvar, in zato bi bilo brezdvomno mnogo dostojnejše, ta posel naložiti okrožnim uradom.

Grof Gallenberg se je sicer zagovarjal, a ne preveč srečno (dne 25. julija 1777), kajti priznal je nujnost nadzorovanja šol in počasno poslovanje kranjske šolske komisije, a trdil, da je temu kriv poslovni red, kajti vsaka stvar se pošlje stoprav učiteljem in ravnatelju normalke, da izreko svoje mnenje; treba je dati komisiji več samostalnosti. On zagovarja ljubljansko normalko in nasvetuje ustanovitev glavnih šol v

Kranju, Novem Mestu in Idriji, drugod pa trivijalk. Obramba njegova mu ni obveljala, dobil je ukor z Dunaja, češ, da oskrbuj marljivejši svoj posel kot šolske komisije predsednik. Ko se je zaradi tega zopet zagovarjal (dne 22. novembra 1777) in posebno poudarjal, da je pridno pohajal šole in bil prisoten pri vseh izpitih itd., ga je zopet trdo zavrnil Torres v soglasju z Edlingom in stiškim opatom, izposloval je samo ukor (dne 6. grudna 1777) z ukazom, „da pridno delaj in zapisnike pošiljaj, za pouk in izpite se pa ne brigaj." Gledé pripravniškega tečaja se v Ljubljani ni storilo še kaj prida; zato je priporočal Torres vzgled goriške normalke v posnemanje, kjer se vežbajo pripravniki po 45 dni tako dobro, „da se niti najtrši glavi ni treba bati izpita".

Deželno glavarstvo samo ni bilo nič prijazno Gallenbergu, v poročilu z dne 13. svečana 1778 je pohvalilo šolsko komisijo, ki baš sedaj uspešno uraduje, odkar je grof Edling nje član, in poudarjalo je nujnost raziskave cerkvenih zalog, sicer ni mogoče plačevati mezde učiteljem, ki si morajo torej iskati postranskega zaslužka, nemogoče je tudi podpirati učitelje, ki se hočejo izvežbati na normalki. „Prazno" smatra Gallenbergovo misel, da bodo župniki vsled „lepih besedi" kaj darovali za šolo. Oporekaje Torresu, ki je bil trdil, da šolska komisija že preudarja dve leti, kaj bi predlagala, a da ni še storila ničesar, našteva dež. glavarstvo, kaj se je doslej izvršilo in kaj je še osobito nujno. Otvorilo se je že 24 trivijalk; uršulinke Torres po krivici graja, kajti jako so vnete za šolo, a imajo le skromna sredstva. Duhovščini naj se pa naloži vsaj 250 gld. davka za šolo „od njenih preobilih dohodkov", to bi bilo bolje nego siliti jo, naj vzdržuje šole in poučuje, kar bi se itak komaj kedaj doseglo, „saj bi se morda v sto letih niti jeden duhovnik ne izvežbal za sposobnega učitelja." Edling nadzoruje šole jako marljivo in sloveni „metodno knjigo" in katehizem. Zanimive podrobnosti so tudi te-le: Opat stiški je poslal v pripravniški tečaj jednega učitelja in jednega duhovnika in frančiškani tudi jednega, briksenški škof je obljubil na bleškem posestvu osnovati dve trivijalki, velesalske nune jedno, župnik trebanjski je prepustil za šolo jedno sobo, kjer sam poučuje, poleg tega pridno nadzoruje druge šole; isto je storil župnik moravški, dočim mengiški požrtvovalno podpira zgradbo šole; bar. Zois je poslal dva „človeka" v pripravniški tečaj, jeden je sedaj učitelj na Jesenicah, drugi v Bohinju; isto je storil Urbas v Planini; učitelji v Tržiču, Kamniku, Kranju in Radovljici imajo dobre dohodke, zato so jih pozvali „v teku treh dni" v pripravniški tečaj. V Idriji in Železnikih se osnujejo trivijalke. Poizveduje se zastran cerkovniških dohodkov; začetkom sušca

se morajo odsloviti vsi neuki cerkovniki v obližju mest in trgov. Vsi škofijski ordinarijati so se pozvali, naj naložé svoji duhovščini prispevke za šolo, a to ne bo nič izdalo, kajti „doslej niso pokazali ni najmanjšega znaka prijaznosti do zboljšane učne metode, pač pa so delali že dosti ovir“ Mnogo uspeha se pa nadeja grof Edling od priobčenja poslovenjenega šolskega reda; to delo izvrši Edling sam, in kmet „se bo potem na lastne oči uveril o koristi nove metode in bo po nji sam poučeval svojo še blebetajočo deco“. Knjigovodstvu se je naročilo, da pove svoje mnenje glede prebitkov bratovščin in dobrodelnih ustanov. Ker je Edling uverjen, da „sta pobožnost in strah božji podlaga dobri vzgoji“, je zapovedal, naj hodijo učenci vsak mesec k spovedi, in naj se poroča šolski komisiji, „ob katerih dnevih opravljajo dijaki svojo pobožnost in če so napredovali v strahu božjem in kako.“ Uredil je ponavljalni pouk, prosil, naj se namesti učitelj za risanje, in napotil tiskarja Egger-a, da izda potrebne knjige. Učitelje in komisijo zbira pa Edling sleharni teden pri sebi, da se vzajemno posvetujejo o šolskih stvareh. Kranjskemu šolskemu zakladu naj se povrne tistih 3000 gld. iz prebitka jezuitskega zaklada. ki so se odstopili Goriški, katere pa v Ljubljani hudo pogrešajo, potem bi ne bilo treba doneska iz državne blagajne. A te prošnje ni podpiral Felbiger, češ, da Goriška ne more izhajati brez onih 3000 gld., pa da bo za Kranjsko zadostovala podpora (1000 gld.) iz državne blagajne.

Končno besedo je imela zopet dvorna kancelija (dne 7. maja 1778), ki je Edlinga vnovič potrdila poročevalcem, odklonila pa razširjenje avtoritete šolske komisije in nasvetovano obdačenje cerkva in bratovščin z 20—30 kr., češ, saj je kranjski šolski zaklad že dosti preskrbljen. Dovolili so pa učitelja za risanje na normalki, da bi koristili osobito takim dijakom, ki se hočejo posvetiti rokodelstvu ali umetnosti. Da se čim hitreje vsi učitelji nauče nove metode, naj normalka najprej izvežba učitelje večjih mest in trgov, ti pa naj potem izvežbajo učitelje v bližini svoje šole. Namestiti se ne sme nobeden cerkovnik, če ni zmožen poučevati mladino; izkazov o spovedi dijakov pa ni „treba pošiljati“. Egger-ju se podeli privilegij za 20 let, da ne sme nastati na Kranjskem nobena tiskarna poleg njegove. Seveda se pohvali marljivost Edlingova, njemu se izroči izključno nadzorstvo kranjskih šol. Torres se pa odslovi, „ker je po gorečnosti grofa Edlinga prišlo kranjsko šolstvo v pravi tir.“ To ni bilo nič kaj milostno za grofa Torresa, ki je pa ostal duša šolstvu goriškemu

Ne smemo dvomiti, da je bil grof Edling, kateremu je precej dolgo bilo izročeno osnovanje kranjskih šol, jako vnet mož; gotovo je tudi imel večjo veljavo pri šolski komisiji in

deželnem glavarstvu nego zaspani grof Gallenberg; a kedor priznava zasluge Edlingove, ne sme pozabiti, da je imel Edling v svojem poslu jako vrlega sotrudnika — Blaža Kumerdeja. Oba moža sta se v svojih nazorih lepo vjemala, in to lepo soglasje je rodilo lep sad tudi na polju šolskega slovstva slovenskega. Edling je bil malo menj napojen s tistim nivelujočim duhom, ki je zaslepil celó Torresa tako, da se je nadejal, da še doživi ponemčenje slovenskega naroda. Edling in Kumerdej sta gorela za šolo kot vzgojevalnico narodovo, ki doseže svoj namen samo kot zavod s samostalnim smotrom, ne kot služnica državne uprave.

Že 1775. l. je izdal Edling v Ljubljani „Občni šolski red" (nemški), pripravljal se je bil torej že takrat za svoj poznejši posel; 1778. l. pa je izdal „Forderungen an Schulmeister und Lehrer der Trivialschulen: germanico simul et Carniolico idiomate". (Jezičnik XXII., 54.) Gotovo je on spodbudil vladnega tajnika pl. Kappus-a, da je poslovenil „Kern des Methodenbuches" pod naslovom „Sern ali Vonusetek teh Metodneh Buqui", (1777). Sam Edling te knjige ni poslovenil, nego imenuje v neki vlogi na cesarico (dne 27. svečana 1778) Kappusa kot prelagatelja.[1]) Kumerdej je, kakor vemo, hotel posloveniti, oziroma spisati celo vrsto šolskih knjig, ko je prišel v Ljubljano; da teh načrtov ni izvedel, temu so krivi bili gotovo preobilni posli njegovi[2]); stoprav v poznejših letih je dobil toliko duška, da se je udeležil toli važnega slovstvenega dela slovenskega; samo jedno važnejšo knjižico je poslovenil 1778.: „Vadenje za brati v' usse sorte pissanji za šolarje teh deželskeh šol v' cessarskih krajlevih deželah". (Jezičnik XXII., 56.) Ni se pa lotil nameravane prestave saganskega katekizma (Helfert 552), ki je bila tako nujna, da se je ponudil grof Edling, da jo izda. Komaj je pa ta dovršil prevod malega katekizma, oglasi se škof Herberstein in prosi, da sme posloveniti veliki katekizem „v prid tukajšnjega, zvečine nemškega jezika neveščega kmetskega naroda" in posvetiti ga cesarici. Ker je dvorna kancelija (dne 14. novembra 1777) cesarici priporočala škofovo prošnjo z dostavkom, „da ne bode še bolj uzlovoljen škof, ki ni itak nič naklonjen novi metodi", je cesarica ugodila ji, in Edlingu se je naročilo, naj počaka s svojim prevodom. (Helfert 552.) Škof pa svojega prevoda ni izgotovil. Edlinga pa je vsa stvar bodla, zato poprosi dne 27. svečana 1778. dovoljenja, da sme dati svoje delo v natis, ker je ta knjiga

[1]) Šafarik I., 89. Ježičnik XXII, 53 in Dimitz i dr. torej napak pripisujejo to knjigo Edlingu.

[2]) Naročili mu menda niso prirejanja slov. šolskih knjig, pač pa so tudi na Dunaju smatrali ga zmožnim za to, kakor kaže neko poročilo dvorne kancelije iz l. 1776., tičoče se goriških narodnih šol.

nujno potrebna in škofov prevod ne bo še kmalu dovršen, sicer pa da si oba prevoda nista tekmeca, kajti škof hoče prirediti knjigo za odrastle ljudi, dočim je Edlingov mali katekizem namenjen trivijalkam. Edling se pohvali, da je osnoval že mnogo trivijalk in da torej vé, kaj sodi za te šole; navaja tudi, da je prevod poleg obeh Taufferer jev pregledal in pohvalil goriški nadškof, obetajoč, da ga uvede v svojo škofijo; posebno pa poudarja, da sta njegov prevod potrdila in pohvalila „zmožni, v bogoslovstvu izvedeni in mnogih jezikov vešči duhovnik Spendov“ in vladni tajnik pl. Kappus.

Na vprašanje, kedaj dovrši svojo prestavo, je odpisal škof, da je že poslovenjen katekizem, a da bo stoprav v treh mesecih dovršen za tisk. Sedaj je Felbiger priporočal Edlingovo prošnjo, češ, da se itak ni nadejati nič od škofa, ki zopet zahteva odlog. Njemu je pritrdila dvorna kancelija; škofu pa naj se pové, da gotovo tudi sam priznava nujnost te knjige, kateri torej ne odreče potrdila. Edlingov prevod je že davno dovršen, torej se zgolj „iz trmoglavosti škof brani take dobro poslovenjene knjige, hoteč tratiti čas za drug prevod“. Edlingova knjiga se tiskaj, škofove nikar čakati; tako „naj se škofu zlepa odpiše“. Marija Terezija je zapisala pod ta nasvet lakonični svoj „placet“, in Edlingova knjiga je zagledala beli dan.[1])

Škof se pa ni dal oplašiti. Ko je Jurij Japelj izgotovil prevod velikega katekizma, ga je takoj škof predložil vladi, proseč dovoljenja za natis; dovoljenje je dobil dne 6. svečana 1779. l., a naložilo se mu je, da se morata spraviti oba katekizma v doslovno soglasje, da ne bodo ljudje mislili, da sta dva različna katekizma. Ker je bil Edlingov prevod že natisnjen, Japljev pa še ne, moral bi bil torej Japelj svoj prevod predelati in vzprejeti vanjo Edlingove stavke; a tega ni hotel ni on ni škof, ki je ugovarjal rekoč, da ne gre prikrojiti veliki katekizem po malem, nego nasprotno; pozivati se je pa smel tudi na to, da je Japljev prevod gledé jezika boljši in čistejši, da so njegovi izrazi prikladnejši pojmom priprostega kmeta. Cesarica je naredila konec tej pravdi: Edlingovo knjigo je morala prevzeti zaloga šolskih knjig in jo spečati izven Kranjske, za Kranjsko pa je potrdila Japljev prevod velikega katekizma, poleg katerega je imel Japelj izgotoviti še mali katekizem z izrazi velikega katekizma. Edling je bil globoko užaljen; zaman je napravil priziv, sklicujoč se na spričevala vrlih dušnih pastirjev; tožil je tudi, da ga tiskar cveli zaradi tiskovnih stroškov. No, cesarica je imela pretanek čut za pravičnost,

[1]) Izvlezhik tega velikega katekizma . . .“ Egger v Ljubljani, 1779 Šafarik, 118. (Jezičnik XXII, 54); Dimitz IV, 171 pa ima drug naslov te knjige; kateri je pravi?

zato je odredila, da knjigo prevzemi zaloga šolskih knjig. Kako blago srce govori iz njenih besedic: „Blumegen[1]) er (Edling) kann nicht zu schaden bleiben". (Helfert 553.)

Japljev prevod je izšel pod naslovom: „Ta Velki Catekismuſ' s' praſhanjami inu odgovarmi sa ozhitnu inu possebnu podvuzhenje te mladoſti v' zessarſkih krajlevih duschelah" (1779). Posvetil je knjigo škof Herberstein sami cesarici, katero slavi v dotični čestitki z vzneseno besedo — in to je tisti mož, ki je delal malo let poprej toliko preglavice Torresu in vladi s svojo opozicijo proti šolski reformi; sedaj pa je bil jako vnet za šolstvo, videč, da pametno osnovana šola ne kvari ni vere ni nravi mladine, nego da nudi cerkvi več prilike, temeljiteje poučevati jo v verskih resnicah. Da je dal posloveniti prevažni katekizem, to je velika zasluga njegova in Japljeva, in sama cesarica je to priznala z darilom 12 cekinov težke kolajne Japlju. S to knjigo je škof pomagal tekmecu svojemu, grofu Edlingu, odstranjevati silne zapreke, ki so ovirale razvoj narodnega šolstva na slovenski zemlji. Pa tudi Edling je smel biti ponosen na to stran svojega poslovanja, ko je dne 3 marca 1779 poročal cesarici, da so prevodi najvažnejših knjig izdatno ugladili pot novi šoli na Kranjskem, in morebiti je res, kar piše nekdo v Schlözerjevem „Briefwechsel" (1778), da napreduje mladina tudi v slovenskem jeziku, ki ga „sedaj bolje govori nego poprej". Da pa ni šlo vse gladko, je naravno; naravno je tudi, da je bilo lože dajati na svetlo slovenske knjige, nego vzbuditi v narodovi masi tisto uverjenje o koristi šolskega pouka, ki je neobhodno potrebno, ako hočejo merodajni činitelji res postaviti šole kakor vsako drugo novo stvaritev na trdna tla.[2]) Baš na Kranjskem pa so bile v tem oziru še dolgo časa močne ovire: tožil je o njih 1779. l. Edling, rekoč, da so „tako strašne, tako mnogovrstne in tako polne lokavščine, da jih nikdo ne verjame, kedor jih

[1]) Dvorni kancelar.

[2]) Schlözer: Briefwechsel 1778, 341.: „Videl sem čudeč se na kmetih napredovanje vsled šole, kjer imajo sposobne ljudi. Naši surovi kmetski otroci se uče ne več samo nemški, krščanski nauk, vljudnost i. t. d., temveč tudi svojo materinščino bolje nego poprej. Če pojde tako naprej, bo v 30 letih vsa država prestvarjena". A duhovniki na kmetih in menihi se hudujejo, boječ se, da zabrede kmet v luteranstvo, ko bo znal čitati sv. pismo. „Škof je navdušen za stvar, a namestili so včasih slabe ljudi, ki so vso stvar navlašč osmešili." Proti temu pismu polemizuje (str. 99., V. pismo) neki kranjski razjezuit, zagovarjajoč škofove svétnike, ki so v slovstvu bolje izvedeni nego oni pisec; on tudi ni nikdar na svojih potovanjih po deželi čul pri duhovnikih nobene šoli sovražne besede. „Niti lenobe niti požrešnosti se ne sme dolžiti naša duhovščina, pač pa so duhovniki tako pametni, da ne bodo kmetu razlagali nujnosti čitanja sv. pisma, primerjajoč je s kodeksom terezijskim . . . Kmet ni dosti učen da bi mogel umeti kodeks; ali se ne sme isto reči o sv. pismu?"

ne čuti in skuša tako kakor jaz". Ni pa omagal, saj so ga podpirali mogočni gospodje, tudi duhovskega stanu, n. pr. opat stiški, Fabiani; gotovo najmočnejšo pomoč pa je našel pri škofu samem, če tudi je bilo med njima morda katero osebno nasprotstvo. Tekom nekaterih let je osnoval tudi na kmetih nekaj trivijalk, po manjših mestih pa nekaj glavnih šol.

Ne moremo si kaj, da ne bi podali blagim čitateljem črtico iz zgodovine šole idrijske, ki se nam zdi važna kot ilustracija tiste otroške naivnosti, s katero se je toliko sotrudnikov jožefiniških lotilo svoje naloge. — Ceniti je to naivnost že zato, ker nam kaže pristno navdušenje za stvar; kedor čita take pojave, katere je sledila le prerada tista tragiška „slanica", mora oni dobi marsikaj odpustiti.

Leta 1777. so namenili Idriji trivijalko, a stanovalstvo ni bilo zadovoljno s trivijalko in je dognalo, da se ta šola razširi v glavno šolo. Dne 23. grudna 1778. l. se je blagoslovila in otvorila jako svečano. O tej slavnosti je poročal dne 12. prosenca 1779 Kumerdej vladi: žal, da ni prostora, da bi podal celo njegovo poročilo, ki se ne čita kakor suhoparno uradno poročilo, nego je res vznesen panegirik, slavospev moža, navdušenega za šolo in ljudsko omiko, ki je našel v Idriji sebi sorodne prijatelje šolstva in občino, v kateri so vsi sloji, duhovniki in posvetnjaki, tekmovali v dokazovanju ljubezni do šole.

Kumerdej na drobno popisuje svoje potovanje v Idrijo in vzprejem pri ondotnih uradnikih in ne more prehvaliti vneme tamošnjega stanovalstva in gosposke za šolo. Učitelj je dober in poučuje „po predpisih", a žal, da se zaradi prostorov mora zavrniti mnogo otrok, ki bi radi hodili v šolo. „Moral sem se zares diviti neverjetni gorečnosti tamošnje mladine za uk; posebno se odlikuje neki deček, sin idrijskega delavca; ker se je prepozno oglasil, ga niso mogli vzprejeti, kajti vse klopi so bile že natlačeno polne. A kaj stori? Jokajoč teče domov in se vrne kmalu z majhnim stoličkom, češ, da ga sedaj ne morejo več poditi domov, saj ima svoj sedež in hoče biti v šoli". Soba pa je tako natlačena, da učitelj ne more med klopmi hoditi in nadzorovati dijakov. Malo se je temu prišlo v okom s tem, da so mu naredili vzvišen sedež in da so zadnje klopi višje od sprednjih. Takrat še ni bilo vse popolnoma v redu, a bile so le malenkosti, katere Kumerdej omenja, blagrujoč učitelja, katerega krepko podpirajo uradniki idrijski, osobito rudniški glavar grof Inzaghi, rudniški svétnik Gariboldi, rudniški uradnik in šolski ravnatelj (Hofbuchhaltereirepräsentant und Oberamtsassessor) Leitner.

Slavnostno otvoritev šole, ki je koj začetkom štela že 225 dečkov, Kumerdej nadrobno opisuje, niti tega ne pozabi

omeniti. v katerem kotu in na kateri strani dvorane v gradu, kjer se je slavnost vršila, je stala ta in ona oseba, niti ne pozabi omeniti, da se je pred gradom zbrala velika množica ljudi, in da so tam dijake in goste vzprejeli z godbo; Kumerdej je otroke opominjal k goreči molitvi, katehet je odgovoril; potem je bila sv. maša, po maši so se vrnili v šolo in otrokom razdelili šolske knjige; nekateri gospodje so jim tudi darila obljubili. „Pri tej slavnosti si videl ljudi jokati samega veselja; ljudje so brez izjeme hvalili sedanje lepo vedenje mladine, ki je bila poprej razposajena, razuzdana in se je vedno le klatila po cesti.“ Grofa Edlinga tako ljubijo zbok njegove gorečnosti za šolo, da je moral obljubiti, da skoro zopet pride. Ko je bila slavnost pri kraju, „sem šel v svoje stanovanje in sem hotel plačati, a gospod pl. Gariboldi je bil že poravnal moj račun.“

Kumerdejevo poročilo je ugajalo dvorni kanceliji, njega samega pa so vendar pokarali, ker se ni nič kaj strogo držal predpisov gledé rabe šolske čitanke; rekli so mu, „naj bolje pregleda vsebino čitank“. Mislim, da ta graja ni pretragična; tudi tu se je pokazal Kumerdej vkljub svojemu navdušenju šolnika, ki je krenil v praktičnem poučevanju na svojo pot; seveda so takega „samovoljneža“ na Dunaju takoj posvarili.

Za ustanovitev in vzdržanje idrijske šole si je srenja sama naložila poseben davek, po poldrugi krajcar od vsakega bokala vina, ki se je tam popil.

Grof Edling je aprila meseca zopet nadzoroval to šolo in je pohvalil „vzorni red in pobožnost otrok v cerkvi“, pohvalil je pa tudi učitelje kot „izvrstne“; pri preskušnji je našel med dečki in deklicami lepe talente. „Idrijska glavna šola je tako dobro urejena, gorečnost vseh stanovalcev tako izredna, število otrok obojnega spola tako skoro neverjetno veliko“, da bo treba namestiti učiteljico za ročna dela; brez tega pouka „se čutijo deklice nesrečne, ker jim nedostaje izurjenja za bodoči poklic“. Treba je tudi namestiti učitelja za risanje, ki je „pri rudarstvu neobhodno potrebno in za katero so idrijske glavice kakor nalašč ustvarjene“. Edling je našel v Idriji lepo in zdravo šolsko poslopje, dočim je bila prejšnja šola tako majhna, da so morali 52 otrokom odreči vzprejem, in to so bili zgolj otroci iz Idrije, ki je štela z okolico vred 350—400 za šolo godnih otrok. Tri dni je ostal Edling s Kumerdejem v Idriji, uravnajoč, kar je bilo še popraviti, in vnemajoč duhovščino za novo šolo. Zapustila sta Idrijo s „srcem prepolnim tistega veselja, ki mora navdajati sleharnega prijatelja šole, kadar vidi tako izvrstno šolo“. Ravnatelja Leitnerja naj cesarica imenuje članom ljubljanske normalskošolske komisije — no,

pa ná-se tudi ne pozabita, proseč cesarico, „naj ji bodi natančnost, s katero sva se bavila z idrijsko šolo, porok, da postopava tako natančno tudi pri osnovanju in ogledovanju vsake druge šole v deželi, (kjer je žalibog pri vsaki neverjetno več ovir nego pri idrijski šoli)". Ako ju hoče cesarica odškodovati za „nebrojne zamere in žalitve", naj prepusti dohodke kranjskega jezuitskega zaklada, s katerimi se sedaj podpira goriško šolstvo, kranjskemu zakladu, ki je v največji stiski, „sicer se ne bode mogel preprečiti popolni propad kranjskega šolstva".[1])

Poročilo Edlingovo in Kumerdejevo je pa Felbiger precèj ostro presojal (dne 31. julija 1779): „Kako morete, vpraša, ravnateljem šole imenovati c. kr. rudniškega uradnika? Saj ravnateljski posel „nikakor ni zgolj honorificum; kdor ga prevzame, mora delati, mora poznati metodo, mora druge poučevati v metodi, učitelje nadzorovati in svariti; vsemu temu pa uradnik ni kos. Vrh tega so učitelji tako preobloženi, da ne more nobeden, niti katehet ne, spolnjevati vseh opravil. Sploh naj se komisarjem da nalog, da ne smejo stvarjati po svoji glavi naslovov in uradov, niti rabiti drugih nazivanj nego onih, katera dopušča „šolski red"; ne smejo deliti naslovov „nadravnatelj, instruktor, višji nadzornik, in tudi šole smejo samo tako nazivati, kakor je prav". Sicer pa naj se da Leitnerju naslov šolskega svétnika. Cesarica pa mu je dovolila samo najvišje priznanje brez kakega naslova Nameščenje učiteljice za ročna dela se je odbilo zaradi nedostatnih sredstev; tudi učitelja za risanje takrat niso namestili, niti dohodkov jezuitskega zaklada niso obrnili Kranjski v prid (dne 14. avgusta 1779). Imeli so pač v Idriji neko šolo za risanje že od 1778. l., a kedo je plačeval učitelja, ki je imel dobre uspehe, ne morem dognati, zdi se mi pa, da redne plače ni dobival, nego je moral, vsaj spočetkom, celo leto učiti brez mezde. Grof Edling in Greiner sta se sicer poganjala za nameščenje javnega učitelja za risanje, a preprečil je to grof Kolovrat, predsednik urada za rudarstvo. (Arneth, Maria Theresia und Greiner). To šolo za risanje so odpravili 1791. l., dasi je sama akademija obrazilnih umetnosti na Dunaju (1790) izjavila na podlagi vposlanih ji nariskov, da so uspehi te šole primerni. Razširil se je pa krog učnih predmetov z latinščino, katero je najprej poučeval duhovnik Primic; stanovalci (t. j. občina) so mu nakazali mezdo, a on je kmalu odšel zaradi draginje v Idriji, nastale okrog 1786. l., ko se je vsled neke pogodbe s Špansko intenzivneje začelo delati v rudniku in se je število delavcev izdatno pomnožilo.

---

[1]) Edlingovo poročilo z dne 22. maja 1779.

V katerem jeziku so poučevali idrijske šolarčke, katerih je bilo za cesarja Jožefa včasih do 398, je na podlagi tedanjih zakonov jasno, nedoumno pa je, da so stoprav 1787. l., prosili, naj se namesti elementarni učitelj, ki bi otrokom, nemščine popolnoma nevešćim, vbil toliko tega jezika v glavo, da bi mogli potem uspevati v glavni šoli. Če so ga res namestili, pa ne vem. Tudi to je še omeniti, da je 1788. l. okrožno glavarstvo postojinsko nasvetovalo imenovanje rudniškega svetovalca Gariboldija „nadravnateljem“ idrijske šole, gotovo ne poznavajoč omenjenega mnenja Felbigerjevega. Leta 1791. so odpravili pouk v risanju, češ da ne sodi v ustroj glavne šole; ostal pa je tečaj za učiteljske pripravnike in latinščina!

Pred ko zasledujemo nadaljnji razvoj slovenskega narodnega šolstva, treba se je malo ozreti na denarna sredstva, ki so bila na razpolaganje šolskim oblastim kranjskim potem, ko je vlada prebitek jezuitskega zaklada kranjskega nakazala normalnošolskemu zakladu goriškemu.

Ustanovili so poseben „normalnošolski zaklad“; prvi prispevek je došel iz državne blagajne — a ta dohodek je bil začetkoma samo začasen; treba je bilo novih in stanovitnih prošenj, da je Marija Terezija po predlogu dvorne kancelije dne 29. prosenca 1778 zopet dovolila 1000 gld. „auff andere 2 jahr“. Nekaj dohodkov kranjskega jezuitskega zaklada je prepustila vlada goriškemu šolskemu zakladu; zato so morali na Kranjskem bolj moledovati za podporo nego v sosednjih kronovinah. Na Dunaju so kranjske prošnje vzbujale mnogo nevolje, in dvorna kancelija (n. pr. dne 18. grudna 1779. l.) ne more pojmiti, „kako more zagaziti kranjska šolska zaloga v tako zadrego, ko ji je vendar dajala država po 1000 gld. na leto“. In zadrega je bila velika; vedno ponavljajoče se prošnje učiteljstva so signatura one dobe šolske zgodovine. Kumerdej sam je n. pr. koncem l. 1779. prosil za zaostalo mezdo za minulo četrtletje; tem prošnjam so ugodili s 400 gld. podpore iz državne blagajne in 1000 gld. iz jezuitskega zaklada „za najbolj revne učitelje na račun njih mezde“; vkljub temu je bila šolska blagajna začetkom 1780. l. normalčnim učiteljem zopet dolžna 800 gld. Sirota dvorna kancelija tarna dne 11. sušca 1780. l.: „Tu si res ne vemo več pomagati, država naj daruje 800 gld.“ in cesarica je ukrenila: „Auff das ärarium ist nicht mehr zu rechnen, vor extra bestreitung. Vor dises mall wird noch Mayer (blagajnik) die 800 fl. zahlen.“ Saj pa so bili res pičli dohodki šolske blagajne, na pristojbinah od zapuščin n. pr. se je za 1779. l. dobilo samo 26 gld.

Ostreje nego poprej je vlada sedaj terjala prispevkov od bratovščin in cerkev za šolsko zalogo. Dež. glavarstvo poroča

dne 23. aprila 1779, da se kranjski škofje „ne obotavljajo“ teh prispevkov dovoliti; samo goriški nadškof se je ustavljal gledé gorenjskih cerkev, češ, „da nimajo nič dati“, a da so ravno gorenjske cerkve zmožnejše plačevati doneske tembolj, ker je dobro znano, da so brezprimerno bogatejše od onih, ki spadajo pod ljubljansko ali tržaško škofijo, ki se pa ne branita prevzeti onih prispevkov.

Dvorna kancelija se čudi temu odgovoru goriškega ordinarijata; kar dovolijo ostali škofje, tudi on ne more po pravici odreči; saj se ne namerava cerkvam tega vzeti, kar jim je neobhodno potrebno, „teh par beličev pa vendar ne morejo odreči“. Naj torej nikar škof dvorne kancelije ne sili, da cesarico „nadleguje s poročilom o tako malenkostni stvari. To poročilo pa bi bilo že zaradi tega neobhodno potrebno, ker bi se ne mogle oprostiti cerkve njegove škofije davka, kateri bi se naložil vsem škofijam.“

A novi poziv je ostal brez uspeha, ker nadškof goriški niti odgovoril ni, kakor toži dvorna kancelija Mariji Tereziji dne 11. marca 1780, zatorej se sedaj kar naravnost tudi kranjskim cerkvam njegove škofije naloži po 30—40 kr. od prebitka. To je neznaten in gotovo neškodljiv donesek, ki vrže vendar letnih 1200 gld. šolskemu zakladu; ta se s tem opomore, posebno kadar ponehajo mirovnice jezuitom.

A ti doneski od cerkev in bratovščin so tudi vzbudili odpor. Opat stiški se je branil jih plačati, nasvetoval je pa, da naj se za šolo vzame 1500—1800 gld. bratovščini sv. Mihaela, ki ima 8700 gld. imetja, nabranega ne iz ustanovnega imetja, nego po milodarih. Šolska komisija je pozvala seveda takoj bratovščino, naj položi račun; ta račun „bratovščine Jezusa, Marije in sv. Jožefa pod pokroviteljstvom sv. Mihaela pri farni cerkvi mengiški“ (od 8. majnika 1775 do 8. majnika 1776) kaže dohodkov:

Ostalo je iz prejšnjega leta . .	8839	gld.	05	kr.
Nove obresti	340	„	—	„
Darila	28	„	20	„
Skupaj . .	9207	gld.	25	kr.

Stroškov: Za maše 147 gld., mezde in miloščine 86 gld., razni stroški 149 gld. 06 kr. (n. pr. dne 7. majnika zvečer in 8. majnika opoludne za pogostitev gospodov bratov te bratovščine, njih hlapcev in konj 79 gld. 45 kr.), vkup torej 382 gld. 06 kr., ostalo je 8825 gld. 19 kr. Bratovščina pravi, da ne more ničesar odstopiti. Šolska komisija pa pravi, da se po mnenju stiškega opata dajo stroški izdatno znižati, a odloči naj to reč cesarica sama. Komisija dostavlja zgolj prošnjo,

„da naj se po najvišji in najmodrejši nameri ustanové šole v prid revne mladine na kmetih tu in tam, kjerkoli se pokaže kaka zaloga, osobito v naddijakonatu stiškem, ki jih je posebno potreben."

Dvorni kanceliji je bila všeč želja stiškega opata, ki je pisal „sehete es gern, wenn es seyn könnte", da bi se njegov predlog odobril. Po mislih dvorne kancelije bi bilo imetje Mihaelove bratovščine jedini vir, saj bi bratovščina tudi lahko utrpela 1800 — ali vsaj 1500 gld. To svoto bi lahko pokrila s štedenjem pri nepotrebnih izdatkih, dobra vzgoja pa koristi najprej veri sami" pravi Greiner. Marija Terezija je zapisala „placet" dne 5. avgusta 1780.

Že spomladi 1781 pa toži šolska komisija znova, da naklada na cerkve in bratovščine, dasi je plačati samo borih 30—40 kr., nič ne nese, „ker dela duhovščina vplačevanju ovir brez konca in kraja". Doslej je došlo stoprav 71 gld., a tudi to zgolj od najpremožnejših cerkev. Zato je šolska zaloga v bednem stanu, in vendar bi bilo treba učiteljem in cerkovnikom plačo zvišati na kmetih na 130—150 gld. Tudi ljubljanski učitelji se plačujejo neredno; učitelj Herrlein ni dobil plače že poldrugo leto. Dovoli naj se učiteljem na kmetih pobirati z biro vred šolnino, kajti po najvišji nameri bodi brezplačen samo pouk na normalkah in glavnih šolah. Treba bo pa tudi zboljšati plačo učiteljem glavnih šol; zato bo treba deželi vrniti prebitek jezuitske zaloge in plačevati ji državni donesek.

Dvorna kancelija (dne 8. majnika 1781) zahteva, da se strože pobirajo doneski cerkev in bratovščin in porabijo za šolo odpadle mirovnine jezuitov, kajti je „prežalostno, da ni v tako veliki deželi več nego 10 priprostih šol, in da pri skoraj 400.000 prebivalcih samo 1100 otrok v šolo hodi." Dovoli naj se pobiranje šolnine na kmetih. Tabele kažejo, da je mogoče cerkovnikom, učečim mladino, ob svojih dohodkih živeti, osobito kadar bodo dobivali učnino. Pa na Kranjskem je predsodek, da je treba ločiti cerkovniško službo od učiteljske, a to naj se samo tam zgodi, kjer je poleg učitelja poseben cerkovnik. Pri tem se sklicuje na staro naredbo, da naj ima vsaka župnija svojega učitelja; dočim ni nikjer zapisano, da mora imeti vsaka župnija svojega cerkovnika. Cerkovniška služba je v obče samo pritikljaj učiteljski, brezbrižnost duhovščine za pouk mladine in zanikarnost k temu nastavljenih ljudi pa je učinila, da so učitelji postali samo cerkovniki ali se smatrajo za takšne. „To neredno st je treba odpraviti," piše Felbiger.

Vse to pa ni ozdravilo bolnih financ kranjskega šolskega zaklada. Ko je začetkom 1782. l. učitelj Herrlein zopet tožil

in prosil plače za minulih 2½ let, je morala šolska komisija zopet beračiti na Dunaju za 1000 gld. iz državne in 500 gld. iz jezuitske zaloge. Dunajska dvorna komora je pa rekla, da naj se ne da več nego 1000 gld. iz jezuitske zaloge še za to leto; dež. glavarstvo pa naj točno in takoj pobira tiste doneske, s katerimi bode v bodoče moglo prištediti državni dospevek, a naj se tudi opraviči, zakaj je doslej to izterjanje opustilo, in zakaj se niso zasledili drugi viri. Zapadlih jezuitskih mirovnin ne gre odkazati šolstvu. Leto je poteklo — denarja učitelji pa le niso dobili, Herrlein že 3 leta in drugi učitelji že 8 mesecev ne. Zopet so morali „žalobno“ prosjačiti. Dež. glavarstvo pa je moralo zopet na Dunaju prositi pokritja nedostatka šolskega zaklada iz državnega ali iz jezuitskega zaklada (dne 6 grudna 1782.)

Dvorna komisija za šolstvo je potrdila istinitost pritožeb, poudarjajoč, da mora pomagati država, če ne, mora preminiti ves šolski pouk, ki je baš na Kranjskem prepotreben, saj „se tam doslej niti meščan niti kmet ni učil ni čitati ni pisati.“ Cesar Jožef II. je ugodil temu nasvetu, in za silo se je odslej izhajalo z dohodki normalnošolskega zaklada, pa tudi samo za silo, kajti prošnje in pritožbe učiteljev so se še dolgo ponavljale, tembolj ker so se učitelji zaman nadejali povišanja prepičle mezde.

L. 1784. n. pr. zopet tožijo, da morajo vkljub obljubi z leta 1775. še vedno čakati boljše plače, dasi so zaradi šole žrtvovali „srečnejše poklice“, in dasi se na vso moč trudijo „izpolnjevati svoje pretežavne dolžnosti, pretežke zato, ker morajo predavati vse predmete nemški in slovenski“ in to v tesnih sobah, v živahni ulici, poleg kotlarja, „učitelj mora na vse grlo vpiti,“ da ga razume mladež. „Najbolj pa smo zato pomilovanja vredni, ker sta dva izmed učiteljev blagoslovljena vsak s četvorico otrok.“ Od pičle mezde jim je plačevati še stanovanje in šolski davek, dočim imajo učitelji latinskih šol vkljub lažji službi boljše dohodke. Na Dunaju so ugodno rešili to prošnjo, povišali učiteljem normalke plačo za 50 gld. (na 300 gld.) in določili 300 gld. kot najmanjšo plačo, cesar je pa zaukazal čim prej imetje bratovščin podržaviti in porabiti dotične dohodke za podporo normalno-šolskega zaklada.

Nekaj priboljška je kmalu potem (1787) še dobil oni zaklad iz zapuščine škofa grofa Herbersteina, ki je del svojega imetka volil normalni šoli. Jožef II. je pa učinil še nekaj druzega; najprej je zaukazal, da naj se z dohodki štajerskega normalnošolskega zaklada podpira kranjski, to pa zato, „ker so sedaj dežele Kranjska, Koroška in Štajerska združene (pod graškim gubernijem), zato je prav, da se ondotni normalno-

šolski zakladi med seboj podpirajo (dne 5. septembra 1787). Že 1789. l. bil bi pa kranjski zaklad lahko pomagal štajerskemu, ker je oni imel prebitke, a cesar je velel združiti zaklade vseh treh notranjeavstrijskih kronovin v jeden zaklad. Imetka pa je imel takrat (dne 10. avg. 1789) normalnošolski zaklad štajerski 136.135 gld. 39½ kr., kranjski 73.302 gld., koroški 54.824 gld. 32½ kr. Vsi so imeli vkup torej 264.262 gld. 12 kr. Skupni zaklad je imel majhen nedostatek, kajti 1787. l. je bilo pri

šolskem zakladu	dohodkov				stroškov			
štajerskem	6622	gld.	2	kr.	8190	gld.	36¼	kr.
koroškem	2323	„	—	„	3134	„	40	„
kranjskem	3354	„	15	„	1503	„	32	„
Skupaj	12299	gld.	17	kr.	12828	gld.	48¼	kr.

Primanjkljaja je bilo torej 529 gld. 31¼ kr.

(Dalje prihodnjič.)

Bibliografija slovenska.

Slovensko knjištvo od 1. januarja 1893. leta do 1. januarja 1894. leta.

Sestavil **R. Perušek.**

(V ta knjigopis so vzprejete tudi nekatere knjige, ki so bile tiskane l. 1892. ali preje, a niso zabeležene v lanskem knjigopisu. Brez sumnje je še mnogo knjig iz prejšnjih let nezabeleženih, a meni ni dostajalo časa in volje zbirati te tiskopise; zatorej so navedene samo nekatere tiskovine, o katerih sem slučajno zapazil, da jih ni v lanski bibliografiji. Letošnji knjigopis skušal sem kar najpopolnejši sestaviti. Dobro vem, da nisem dotiral do popolnosti, ker nisem bil za delo pripravljen, ko sem je vzprejel, in ker je pri nekaterih tiskarjih težko izvedeti, kaj so tiskali. Pri sestavljanju so mi prijazno pomagali sôsebno gospodje: prof. M. Cilenšek v Ptuju, prof. A. Kosi v Celju, učitelj in posestnik A. Kosi v Središču, cand. iur. Milan Premru v Gorici, skriptor dr. Fr. Simonič na Dunaju, prof. dr. Sket v Celovcu, katerim izrekam iskreno zahvalo. Jednako zahvaljujem predstojnike onih tiskarnic, ki so se potrudili, sestaviti natančen zapisnik tiskovin, izdanih v njihovi tiskarnici, in vse druge gospode, ki so mi bili na roko pri sestavljanju bibliografije.)

I. Časopisi.

Amerikanski Slovenec. Tower Minn. 1893. Letnik II. Urednik in založnik: V. Rev. Jos. Fr. Buh. Fol. Izhaja vsak petek.

Cerkveni Glasbenik. Organ Cecilijinega društva v Ljubljani. Letnik XVI. 1893. Odgovorni urednik lista J. Gnjezda. Urednik glasbenih prilog Anton Foerster. Zalaga Cecilijino društvo. Tiska R. Milic. Izhaja vsak mesec po jedenkrat. v. 8⁰.

Cvetje z vrtov sv. Frančiška. Časopis za verno slovensko ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. Dvanajsti tečaj. Vredil in izdal P. Stanislav Škrabec, mašnik pervega reda sv. Frančiška na Kostanjevici. V Gorici. Hilarijanska

tiskarna. 1893. 8⁰. [Izhaja v nedoločenih obrokih. — Na platnicah priobčuje o. St. Škrabec: „Nekoliko slov. slovnice za poskušnjo.]

Delavec. List za interese slovenskega delavskega ljudstva. Izhaja vsakega 15. dne v mesecu. Ljubljana, 1893. I. leto. Izdaja ga Anton Grablovic. Ureduje Josip Šimnovec. Tisk Narodne tiskarne v Ljubljani. Fol.

Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko. XXXIII. tečaj. Leto 1893. Tiskala Klein in Kovač v Ljubljani. v. 4⁰. (Izhaja v nedoločenih obrokih. Slovensko in nemško.)

Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino Štajersko. V Gradci, leto 1893. Tiska Leykam v Gradci. (Izhaja v nedoločenih obrokih. Slov. in nemško.)

Dolenjske novice. IX. letnik, 1893. Odgovorni urednik Josip Benković. Izdajatelj, založnik in tiskar I. Krajec. Novomesto. Izhajajo 1. in 15. vsacega meseca. v. 8⁰.

Dom in Svet. Ilustrovan list za leposlovje in znanstvo. Uredil Frančišek P. Lampe, doktor bogoslovja in modroslovja, profesor bogoslovja. VI. letnik. V Ljubljani. Založilo uredništvo. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani, 1893. 8⁰. (Izhaja vsak mesec po jedenkrat).

Domoljub. Slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Izhaja kot priloga „Slovencu“ zvečer vsak prvi in tretji četrtek meseca. V Ljubljani. Letnik VI. 4⁰. Izdajatelj dr. Ivan Janežič. Odgovorni urednik A. Kalan. Tiska Katoliška tiskarna.

Domovina. V Celji. 1893. Leto III. Izhaja 5., 15. in 25. vsakega meseca. Izdajatelj in odgovorni urednik: Dragotin Hribar. Tisk Društvene tiskarne Dragotin Hribar v Celji. Fol.

Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. XLII. tečaj, leto 1893. Založnik c. kr. dvorska in državna tiskarnica na Dunaji. Izhaja v nedoločenih obrokih. 4⁰.

Duhovni pastir. S sodelovanjem več duhovnikov uredil Anton Kržič. X. letnik. V Ljubljani. Založba Kat. bukvarne. Tisek Katoliške tiskarne. 576 str. + VIII. 8⁰.

Edinost. Glasilo slovenskega pol. društva za Primorsko. Tečaj XVIII. 1893. Lastnik pol. društvo „Edinost“. Izdajatelj in odgovorni urednik Maks Cotič. Tiskarna Dolenc v Trstu. Izhaja vsako sredo in soboto. Fol.

Glas naroda. List slovenskih delavcev v Ameriki. New York. I. leto, 1893. Lastniki I. Logar, A Rems, F. Saxer. Urednik in tiskar Fr. Saxer. Izhaja vsako sredo. v. fol.

Gospodarski list. Glasilo c. kr. kmet. društva v Gorici. Ureduje Viljem Dominko. Izhaja vsaki mesec enkrat na celi poli. Priloga „Soči". Gorica, 1893 Zal. c. kr. kmet. društvo. Tiska Paternolli. 8⁰.

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. (Glej: II. Zborniki.)

Kmetovalec. Ilustrovan gospodarski list. Uradno glasilo c. kr. kmetijske družbe vojvodine Kranjske. Urejuje Gustav Pirc, družbeni tajnik. Kmetovalec izhaja 15. in zadnji dan v mesecu. V Ljubljani, 1893. Leto XI. 4⁰. Tisk Jos. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani.

Krščanski detoljub. List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. Izhaja štirikrat na leto. Vreduje Anton Kržič. Ljubljana, 1893. 16⁰. Tisk Katoliške tiskarne. Založba katoliškega društva detoljubov.

Ljubljanski Zvon. Leposloven in znanstven list. Uredil dr. Ivan Tavčar. XIII. leto, 1893. V Ljubljani. Tisek Narodne tiskarne. [Izhaja vsak mesec po jedenkrat. v. 8⁰.]

Mir. V Celovcu, 1893. Leto XII. Izhaja 10., 20. in 30. dan vsakega meseca. Fol. Lastnik in izdajatelj Gregor Einspieler, župnik v Podkloštru. Odgovorni urednik Filip Haderlap. Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Novice, gospodarske, obrtniške in narodne. Tečaj LI. Izhajajo vsak petek. V Ljubljani. 1893. Odgovorni urednik Gustav Pirc. Tisk in založba J. Blaznikovih naslednikov. 4⁰.

Novičar. Večerno izdanje „Edinosti". Izhaja vsako soboto. Lastnik politično društvo „Edinost". Izdajatelj in odgovorni vrednik: Maks Cotič. Tiskarna Dolenc. Trst 1893.

Obrtnik. Celje. 1893. Leto II. (Priloga „Domovini") Izdajatelj in urednik Dragotin Hribar. Tisk društvene tiskarne Dragotin Hribar v Celji. 4⁰.

Pavliha. Humoristični list. V Ljubljani 1893. II. leto. Izdajatelj in odgovorni vrednik Hrabroslav Debevec. Tiska tiskarna Dolenc v Trstu. Izhaja koncem vsakega meseca. 4⁰.

Popotnik. Glasilo „Zaveze slovenskih učiteljskih društev". Izdajatelj in urednik M. J. Nerat, nadučitelj. V Mariboru 1893. Tečaj XIV. 8⁰. Izhaja 10. in 15. dne vsakega meseca.

Primorec. (Političen list.) Izhaja vsakih štirinajst dnij kot priloga „Soči“. Izdajatelj in odgovorni urednik Andrej Gabršček. Tečaj I. 1893. v. 8⁰. Do štev. 18. tiskal A. m. Obizzi. Odslê Goriška tiskarna A. Gabršček.

Primorski list. Poučljiv list za slov. ljudstvo na Primorskem. Izhaja vsak drugi teden in sicer v četrtek. Odgovorni urednik in izdajatelj J. Slavec. Tiskarna Tomasich v Trstu. 4⁰.

Rimski Katolik. Peti tečaj. Vrejeval in izdajal dr. Anton Mahnič, prof. bogoslovja. V Gorici. Hilarijanska tiskarna. (Izhaja v zvezkih vsak tretji mesec.) 1893. 8⁰. 468 str. + 72 str. „dijaške priloge“.

Rodoljub. Glasilo „Slovenskega društva“ v Ljubljani Letnik III. 1893. Izdaja „Slov. društvo“ v Ljubljani. Odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar. Tisk „Narodne Tiskarne“ v Ljubljani. Izhaja 1. in 3. soboto vsakega meseca. 4⁰.

Sloga. (Političen list) Izhaja drugo in četrto soboto v mesci na celi poli. Izdajatelj in odgovorni urednik Anton m. Obizzi. Tiska „Prva slov. tiskarna Ant. m. Obizzi v Gorici. 1893. (8 številek) I. leto.

Slovanska knjižnica. Urejuje in izdaja Andr. Gabršček. Tiska in zalaga Goriška tiskarna Andr. Gabršček v Gorici. 1893 m. 8⁰. Izhaja vsakih 14 dnij. 7 snopičev (Glej II. Zborniki.)

Slovanski Svet. Izdajatelj in lastnik Fran Podgornik. VI. leto. 1893. V Trstu. Tisk tiskarne Dolenc. v. 4⁰. Izhaja 10. in 25. dan vsakega meseca.

Slovenec. Političen list za slov narod. Izhaja vsak dan izvzemši nedelje in praznike. Izdajatelj in odgovorni vrednik dr. Ivan Janežič. Tisk „Katoliške tiskarne“ v Ljubljani. Letnik XXI. V Ljubljani 1893. Folio.

Slovenski gospodar. List ljudstvu v poduk in zabavo. V Mariboru 1893. Tečaj XXVII 4⁰. Izhaja vsak četrtek Izdajatelj in založnik „Kat. tisk. društvo“. Odgovorni urednik B. Ferk. Tisk tiskarne sv. Cirila. (Odgovoren J. Otorepec.)

Slovenski kmetovalec. V Celji Leto I. 1893. Priloga „Domovini“ 4⁰.

Slovenski Narod. Ljubljana. XXVI. leto. 1893. Izhaja vsak dan izvzemši nedelje in praznike. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Nolli. Lastnina in tisk „Narodne Tiskarne“. Fol.

Slovenski Pravnik. Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani. Odgovorna urednika dr. Maks Pirc in dr. Viktor Supan. V Ljubljani. Natisnila „Narodna Tiskarna“. 1893. IX. leto. 8⁰. Izhaja vsak mesec.

Soča. Polit. tednik. Izhaja vsak petek v dveh izdajah za mesto in za deželo. Tečaj XXIII. 1893. Izdajatelj in odgovorni urednik A. Gabršček. Tiskal A. m Obizzi v Gorici. (od 37. št. dalje) pa Goriška tiskarna A. Gabrščck v Gorici. Fol.

Učiteljski Tovariš. Glasilo učiteljskega društva v Ljubljani. XXXII. leto. 1893. Izdavatelj in urednik Andrej Žumer. Tiska J. R. Miličeva tiskarna v Ljubljani. Izhaja 1. in 15. dan vsakega meseca na celi poli. 8⁰.

Vesna. Mesečnik slovenskega dijaštva, II. tečaj, 1893. Izdajatelji in lastniki Vesnani. Odgovorni urednik Sr. Magolič. Tiskal in zalagal Drag. Hribar v Celji. v. 8⁰.

Vrtec Časopis s podobami za slovensko šolsko mladino. Založnik in urednik Ivan Tomšič. (po njega smrti urednik A. Kržič.) Tiskala Klein in Kovač v Ljubljani. Izhaja vsak mesec po jedenkrat. Tečaj XXII. 1893. v. 8⁰.

Vrtnar. List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh in sadjarstvo. V Ljubljani 1893. V. letnik. 8⁰. Odgovorni urednik Gustav Pirc. Tisk J Blaznikovih naslednikov. Založba c kr kmetijske družbe kranjske. (Uredniška priloga „Kmetovalcu“.)

Zakonik in ukaznik za avstrijsko-ilirsko Primorje. Tečaj 1893. V Trstu. Tiskarnica avstr. Lloyda. 4⁰. (Izhaja v nedoločenih obrokih)

Zgodnja Danica. Katološk cerkven list. Danica izhaja vsak petek. Tečaj XLVII. V Ljubljani Odgovorni urednik Luka Jeran. Tiskarji in založniki Jožef Blaznikovi nasledniki v Ljubljani. V Ljubljani. 1893. 4⁰.

Zgodovinski zbornik. Priloga „Laibacher Diöcesanblattu“. Izhaja v nedoločenih obrokih, Šesto leto. 1893 Izdajatelj in odgovorni urednik Martin Pogačar. Tiska Katoliška tiskarna v Ljubljani. 4⁰.

Sestavke slovenski pisane prinašajo tudi ti-le časopisi: „Hrvatsko-slovenski ciklista“, „Vatrogasac“, „Stenograf“ in „Gimnastika“ v Zagrebu in „Laibacher Diöcesanblatt“ v Ljubljani

II. Zborniki.

Angeljček. Otrokom učitelj in prijatelj. Izdal Anton Kržič. VII. zv. V Ljubljani, 1893. Samozaložba. Tiskala Katoliška tiskarna. Dobiva se v Katoliški bukvàrni v Ljubljani. m. 8⁰. 48 str. (Glej: VII. Pedagoška dela *c.*)

Drobtinice. XXVII. letnik. Škofovski petdesetletnici papeža Leona XIII. posvečuje urednik dr. Frančišek Lampé. Založila Katol. družba za Kranjsko. V Ljubljani. Tiskala Katoliška tiskarna. 1893. 8⁰. 216 str. (I. Nabožni del. II. Življenjepisi. III. Raznoterosti.)

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Uredil Anton Koblar, društveni tajnik. Izdalo in založilo „Muzejsko društvo za Kranjsko". Letnik III. V Ljubljani, 1893. Tiskala Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 8⁰. 256 str. (6 snopičev na leto. Glej: I. Časopisi.)

Josipa Jurčiča zbrani spisi. Zal. in na svetlo dala Narodna tiskarna. Uredil Fr. Levec. XI. zv. (Glej: XVII. Leposl. dela.)

Knjižnica družbe sv. Cirila in Metoda. Na svetlo daje in zalaga družba. IX. zvezek. *Ljubezen do mamice.* Povest za mladino. X. zvezek. Igre in pesmi za otroška zabavišča. Uredil Iv. Mercina. (Glej: VII. Pedagoška dela *c.*)

Letopis Matice slovenske za leto 1893. Uredil Anton Bartel. Založila in izdala „Matica Slovenska". V Ljubljani. Natisnila Narodna tiskarna. 1893. 8⁰. 306 str.

Vsebina: Zgodovinski, narodopisni, prirodopisni sestavki.

Narodna biblioteka. Snopič 44.—56. *Z ognjem in mečem.* Zgodovinski roman. Poljski spisal Sienkiewicz. Poslovenil Podravski. (Glej: XVII. Leposlovna dela.)

Národna knjižnica. II. zvezek. Dr. Jos. Vošnjakovi zbrani dramatični in pripovedni spisi. (Glej: XVII. Leposl. dela.)

Pedagogiška knjižnica. Izdaja učiteljsko društvo v Ljubljani. I. zvezek. Jana Amosa Komenskega „Didaktika". Prevel Jernej Ravnikar, nadučitelj. V Ljubljani, knjigotiskarna R. Miličeva. 1893. m. 8 . 255 str. (Glej: VII. Pedag. dela *a.*)

Pomladni glasi posvečeni slovenski mladini. III. zvezek. Uredil Alojzij Stroj. Založili sotrudniki. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani, 1893. 12⁰. 110 str. (Glej: VII. Pedagoška dela *c.*)

Povesti slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Zbral in uredil Andrej Kalan, urednik „Domoljuba". Ponatis iz „Do-

moljuba". V Ljubljani. 1893. Založilo tiskovno društvo. Tisek Katoliške tiskarne. 12⁰. IV. zvezek 107 str., V. zv. 109 str. (Glej: XIX. Knjige za prosti narod.)

Slovanska knjižnica. Urejuje in izdaja Andrej Gabršček. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček v Gorici. Izhaja vsakih 14 dnij (v snopičih po 3—5 pol obsežnih.) 1893. l. je izšlo 7 snopičev, m. 8⁰.

Vsebina: 1.) Ratmir. Povest iz češke zgodovine. Spisal Jan Vávra, poslovenil Petrovič. Dodan je zgodovinski spis o dobi, ko se je vršila ta povest. 80 str. 2.) I. Pojdimo za njim! Povest. Poljski spisal Henrik Sienkiewicz. Poslovenil Petrovič. II. Angelj. Slika iz poljskega življenja; spisal H Sienkiewicz. Poslovenil Fr. Gestrin. III. Stanku Vrazu na dan 8. rujna godine 1880. Spjevao Avgust Šenoa. 64 str. 3) I. Slučajno. (Iz tverskih poročil.) Ruski spisal P. N. Polevoj. Poslovenil I. I. Kogej. II. Amerikanci. Pripovedka I. I. Jasinskega (Maksima Bělinskega.) Poslovenil V. K. Ratimir. (Dodan je spisek o pisatelji Polevem). 68 str. 4.) I Protivja. Slika iz življenja. Slovaški spisala Ljudmila Podjavorinska. Poslovenil Anonym (Dodan je spisek o Slovakih in pisateljici.) II. Azbuka. (Uvod o pomenu azbuke i. t. d. Nekaj pesnij v azbuki.) 64 str. 5.) I. Cesarja je bil šel gledat. Humoreska. II. Pravda. Humoreska. III. Prevžitkar. Povest. Vse tri iz lužiškega poslovenil Simon Gregorčič ml. — O baltskih Slovenih in Lužičanih. Spisal Simon Gregorčič ml. 68 str. 6.) in 7.) Stara Romanka. Poljski spisala E. Orzeszkova. Preložil Vekoslav Benković. Dodatek. Pri gospé Orzeszkovi. — Na sveti večer. Zložil S. Gregorčič (v kirilici). str. 96. (Glej: I. Časopisi in XVII. Leposlovna dela.)

Slovenskih Večernic XLVII. zvezek. (Glej: XIX. Knjige za prosti národ, spisi prigodniki.)

Slovenska zemlja. Opis slovenskih pokrajin v prirodoznanskem, statističkem, kulturnem in zgodovinskem obziru. I. del. Pokněžena grofija Goriška in Gradiščanska. (Glej: XI. Geografska, potopisna, národopisna dela.)

Zabavna knjižnica. Založila in na svetlo dala „Matica slovenska". VIII. zvezek. Z ognjem in mečem. Del III. in IV. (Glej: XVII. Leposlovna dela.)

Zbrani spisi Pavline Pajkove. (Glej XVII. Leposlovna dela.)

Zgodovina farâ ljubljanske škofije. X. Zgodovina Dobrovske fare pri Ljubljani. Spisal Anton Lesjak. (Glej: IX. Zgodovinska dela, životopisi, spominske knjige.)

III. Teološka dela.

a) znanstveno-teološka dela.

Škufca Ludovik. *Dvojno kazalo prvih 10 letnikov Duhovnega pastirja 1884—1893* Sestavil L. Š., župnik V Ljubljani,

Založila Katoliška bukvarna. Tisek Katoliške tiskarne. 1893. 8°. 132 str.

Zupančič Anton. *Katehetika.* Ponatis iz „Duhovnega Pastirstva". Spisal A. Z., učitelj katehetike na ljubljanskem bogoslovnem učilišču. Z dovoljenjem preč knezoškofijstva. V Ljubljani. Samozaložba. Tisek Katoliške tiskarne. 1893. 8°. 91 str.

Žnidarčič Andrej, vikarij. *Liturgični jeziki.* Tiskal A. m. Obizzi v Gorici. 1892. 8°. 15 str.

b) molitveniki ter pobožno-vzpodbudne knjige.

Čigon Karol. *Mali učenec.* Spisal K. Č., vikar v Temnici. V Gorici, 1893. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. 32°. 133 str.

Čigon Karol. *Mala učenka.* Spisal K. Č., vikar v Temnici. V Gorici, 1893. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. 32°. 133 str.

Čigon Karol, vikarij v Temnici na Krasu. 1. *Življenje sv. Frančiška in III. red.* Hilarijanska tiskarna v Gorici. 1887. 8°. 88 str., velja 13 kr.

Križanič dr. Ivan. *Bela žena, ali Prva reč med štirimi poslednjimi.* Spisal Slovencem za novo leto 1890 kanonik dr. I. K. Drugi popravljen (sic) in pomnožen natis. V Mariboru, 1893. Tisek tiskarne sv. Cirila. Založil pisatelj. 16°.

Križanič dr. Ivan. *Nebeški venec,* ali vesela reč med štirimi poslednjimi. Slovencem za novo leto 1893. spisal kanonik Dr. I. K. Založilo kat. tiskovno društvo. Tisek tiskarne sv. Cirila. (V Mariboru, 1893.) mal. 16°. 69 str.

Luka Jeran in A. Zamejic. *Lilija v Božjem vrtu,* ali deviški stan, njegova lepota in pomočki ga ohraniti. Po spisih sv. M. Alfonza Liguorskega s pristavkom navadnih molitev. Na svitlo dala L. J. in A. Z., duhovnje (sic) Ljubljanske škofije. Šesti pomnoženi natis. V Ljubljani, 1893. Založil Matija Gerber. Tiskal V. Blanke. 12°. 442 str.

Majar P. Hrisogon. *Bodi moj naslednik.* Molitvena knjiga z navadnimi molitvami. P. H. M., O. S. F. Šesti pomnoženi natis. V Ljubljani, 1892. Založil in prodaja Janez Giontini, bukvar. 16°. 384 str. Tiskal R. Milic v Ljubljani.

Slomšek Anton Martin *Življenja srečen pot.* Nauki, vzgledi in molitve za mladeniče Spisal A. M. S., bivši knez in

škof lavantinski. Novič izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1893. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 12°. 442 str.

Svetina dr. I. *Oremus*. V Ljubljani, 1893. Zbral in založil dr. I. S. Natisnila Kat. tiskarna. 32°. 40 str.

Volčić Janez *Jezus in Marija, moja ljubezen*, ali nauk in molitve za pobožne kristjane. VII. natis. V Ljubljani, 1893. Prodaja Matija Gerber. 32°. 414 str. Tiskal J. Krajec v Rudolfovem.

Zupan Simon. *Hči Marijina*. Ročna knjižica udom družbe Marijinih otrok v porabo sestavil S. Z., bivši katehet v Škofji Loki. Drugi natis. V Ljubljani. Založila Marijina družba v Škofji Loki. Tisek Katoliške tiskarne 1893. m. 32°. 66 str.

Jezus na križi; Moja ljubezen! Molitvenik. Sestavil A. M. Osmi natis. Založila Katoliška tiskarna. 32°. 438 str.

Hvala Božja, ali navod, kako naj mladi kristjan Boga vsak dan časti in hvali. Molitvene bukvice za mladost. Deseti natis. Poleg nemških Braunhuberjevih okrajšane. V Ljubljani 1893. Na prodaj in v zalogi Janeza Giontinija. Tiskal R. Milic. m. 16. 253 str.

Ključ nebeških vrat. Jutranje, večerne in mašne molitve i. t. d. Spisal I. R. Devetega natisa. V Ljubljani 1893. Založil M. Gerber, bukvovez. m. 16°. 427 str.

Marija varhinja nedolžnosti. Molitvena knjiga za mladino. Natisnila tiskarna I. Steinbrenner v Wimperku (Winterberg) na Češkem. 1893. 16°. 256 str.

Nova križarska vojska, ali armada sv. Križa za oživljenje in pospešitev krščanskega mišljenja in za osvojenje, ohranitev ter dostojno spoštovanje krajev našega odrešenja. Prosto po nemškem „die Armee des heil. Kreuzes“. V Ljubljani, 1893. Založilo glavno vodstvo sv. dežele. Tisek Katoliške tiskarne. 12°. 15 str.

Pobožni učenec. Molitvena knjiga za šolsko mladež. Katoliška tiskarna v Ljubljani, 1892. 16°. 252 str.

Pobožna učenka. Molitvena knjiga za šolsko mladež. Katoliška tiskarna v Ljubljani. 16°. 252 str.

Skrbi za dušo. Molitvena knjiga za pobožne Slovence. Katoliška tiskarna v Ljubljani 1890. 8°. 380 str.

Spomin pridnim učencem, ali nauk o lepem vedenji šolske mladine. Spisal I S., katehet. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. 1893 32⁰. 111 str.

Sveti angel varuh, ali vodnik pridnih otrok v nebesa. Šesti natis. V Ljubljani, 1891.[1]) Založil Matija Gerber, bukvovez. Tiskal Rudolf Milic Ljubljana. 16⁰.

Sv. križev pot. (Pesmi.) Založil Canjker v Ormožu. Tiskal W. Blanke v Ptuju. 8⁰. 2 poli.

IV. Dela spadajoča v krog pravnega in državnega znanstva, politike, národne ekonomije.

Klavžar E., deželni uradnik *Občinsko gospodarstvo na Goriškem.* V Gorici. Založil pisatelj. Natisnil Anton m. Obizzi. 1892. 8⁰. 47 str.

Pavlica Josip dr. *Poslanica Slovencem.* I. Slovenci na katol. shod v Ljubljano 30. in 31. avg. Gorica. Hilarijanska tiskarna. 1892. 8⁰. 8 str.

Povše Franc *Preosnova davkov.* Poročilo o posvetovanjih stalnega odseka za davke. Spisal F. P., državni poslanec. Založilo Katoliško politično društvo. V Ljubljani, 1893. Tisek Katoliške tiskarne v Ljubljani. 12⁰. 54 str.

Deželni odbor poroča deželnemu zboru poknežene grofije goriške in gradiške o svojem delovanji od zadnjega zborovanja do konca decembra 1893. V Gorici, 1894. Natisnil Seitz. Založil dež. odbor. 4⁰. 142 str.

Katoliški shod v Novem mestu v nedeljo dne 6. avgusta 1893. 8 str. 4⁰. Priloga „Domoljubu“ z dne 17. avgusta 1893. štev. 16.

Letopis slovenskih posojilnic. 1892 Sestavil po naročilu načelstva „Zveze slovenskih posojilnic“ Ivan Lapajne, šolski ravnatelj na Krškem. Celje, 1893. Izdalo in založilo načelstvo „Zveze slovenskih posojilnic v Celji“. Tisek društvene tiskarne Dragotin Hribar v Celji. 57 stranij. 4⁰.

Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani od 9. septembra 1892. do 13. maja 1893. Po stenografičnih zapisnikih. 33. zvezek. V Ljubljani. Založil deželni odbor Kranjski. Tisek Miličev. 1893. 4⁰. 462 str. (slovensko in nemško).

[1]) Po pomoti namesto letnice 1893.

Pertrattazioni della IV. tornata epoca VI. della Dieta provinciale della contea principesca Gorizia e Gradisca redatte sulle annotazioni stenografiche. Anno 1892—93. Gorizia 1893. Tip. Seitz. La Giunta provinciale ed. 4⁰. 137 str. (slovensko in italijansko).

Poročilo o delovanji kranjskega deželnega odbora za dobo od 1. januvarja do konec decembra 1892. Založil deželni odbor kranjski. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. V Ljubljani, 1893. 4⁰. 230 str. (slovensko in nemško).

Poročilo pripravljalnega odbora o I. slov. kat. shodu, kateri se je vršil 1892. leta v Ljubljani. Sestavil tajnik pripravljalnega odbora. V Ljubljani, 1893. Založil pripravljalni odbor. Tiskala Katoliška tiskarna. 8⁰. 290 str.

Resolucije katoliškega shoda. Praktična meditacija za obletnico I. slov. kat. shoda. Znatno spremenjen ponatis iz „Slovenca“. V Ljubljani, 1893 Samozaložba. Tisek Katoliške tiskarne. 8⁰. 36 str.

Slovenski liberalci in loža. Studija slovenskih verskih razmer. Spisal Liga + 53. Ponatis iz Slovenca. V Ljubljani 1893. Samozaložba. Tisek Katoliške tiskarne. m. 8⁰. 73 str.

Tri obravnave pred goriškimi porotniki v mesecu aprilu l. 1893. namreč: I. Nemški prof. Babsch proti „Novi Soči“. II. Šest slovenskih Podgorcev pred porotniki. III. Zdravnik Braun proti bivšemu uredniku „Rinnovamenta“. Ponatis iz „Soče“. Založilo uredništvo „Soče.“ Tiskal A. m. Obizzi. V Gorici, 1893. 12⁰. 96 str.

Uprašanja in odgovori o uravnavi vrednote. Slovenski prevod z dovoljenjem bukvarne Manz-ove na Dunaji, izdajateljice nemškega izvirnika. V Gorici. Natisnil in založil Seitz. 1892. 8⁰. 24 str.

V. Medicinska dela.

VI. Filozofska dela.

VII. Pedagoška dela.

a) teoretsko-pedagoške knjige:

Jana Amosa Komenskega *„Didaktika“*. (Glej: II. Zborniki.)

A. Štritof. *O metodiškem pouku nemščine* v I. in II. razredu slovensko-utrakvistiških gimnazij. I. del v „Jahresbericht

des k. k. Staatsuntergymnasiums zu Laibach. Laibach, 1892. str. 21, v. 8⁰. II. del v „Izvestji c. kr. nižje državne gimnazije v Ljubljani. V Ljubljani, 1893.“ 30 str. v. 8⁰. Druck von Kleinmayr und Bamberg.

b) šolski učbeniki:

Sveti listi, berila in evangelii (sic) za nedelje in praznike celega leta in vse dni svetega posta. Z navadnimi molitvami pri službi božji. (Tiskani brez premene kakor l. 1890). Na Dunaju. V cesarski kraljevski založbi šolskih knjig. 1893. 8⁰. 334 str.

Mali katekizem. (Tiskan brez premene, kakor leta 1892.) Na Dunaju. V cesarski kraljevski zalogi šolskih knjig. 1893. 8⁰. 44 str.

Veliki katekizem za ljudske šole. Pregledano izdanje. Na Dunaji, v cesarski kraljevski zalogi šolskih knjig. 1893. 8⁰. 210 str.

Zgodbe svetega pisma stare in nove zaveze za ljudske šole; po nemško spisal dr. I. Schuster, poslovenil Anton Lesar. Z 1 čelno in 99 podobščinami med zgodbami in 1 zemljevidom. Na Dunaji. V cesarski kraljevski zalogi šolskih knjig 1893.

A. Razinger in A. Žumer. *Prvo berilo in prva slovnica* za drugi razred štiri- in petrazrednih ljudskih šol. Sestavila A. R. in A. Ž., ljudska učitelja. Četrti natisek. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1893. 8⁰. 96 str.

Drugo berilo za občne ljudske šole. (Na novo urejeno brez premene besedila). Na Dunaji. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1893. 8⁰. 192 str.

Četrto berilo za občne ljudske in nadaljevalne šole s podobo našega svetlega cesarja. Sest. Peter Končnik. Na novo urejeno brez premene besedila iz leta 1890. — Na Dunaji. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 8⁰. 304 str.

Kermavner V. *Latinska slovnica.* Spisal V. K., c. kr. profesor v p. Drugi natis. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1893. 8⁰. 243 str.

Končnik Peter. *Slovenska slovnica* za občne ljudske šole. Spisal P. K. Tiskana brez premene kakor leta 1892. Na Dunaji, 1893. 8⁰. 197 str.

Lavtar Luka. *Druga računica* za ljudske šole. Spisal L. L. Računjanje s števili od 1 do 100. Osnovni ulomki. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1893. 8⁰. 75 str.

Lavtar Luka. *Prva računica* za ljudske šole. Spisal L L. Računjanje v prostoru od 1 do 20. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1893. 8⁰. 275 str.

Mercina Ivan. *Igre in pesmi* za otroška zabavišča in ljudske šole. Uredil I. M., učitelj na c. kr. deški vadnici v Gorici. V Ljubljani. Izdala in založila družba sv. Cirila in Metoda. 1893. 8⁰. 103 str. (Glej: II. Zborniki.)

Nedvěd Anton. *Kratek nauk o glasbi.* Spisal A. N. V Ljubljani. Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg 1893. m. 8⁰. 29 str.

A. Janežičeva slovnica. Za srednje šole priredil in predelal dr Jak Sket. Sedma izdaja. V Celovcu, 1893. Tiskarna družbe sv. Mohorja. 8⁰. 276 str.

Sket Jakob dr. Gramatica della lingua slovena recata in italiano sulla terza edizione tedesca con aggiunte dal Dott. Giuseppe Loschi. Udine tip. Patronato. 1893. 8⁰. VII. + 483 str.

Sket dr. Jakob. *Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch.* Nebst Chrestomathie etc Fünfte Auflage. Klagenfurt, 1893. (Druck der Vereinsdruckerei des Hermagoras-Vereines.) 8⁰. 296 str.

Sket dr. Jakob. *Slovenska čitanka* za četrti razred srednjih šol. Sestavil in izdal dr. J. S. V Celovcu, 1893. Tiskarna družbe sv Mohorja. 8⁰. 188 str.

Sket dr. Jakob. *Slovenska slovstvena čitanka* za sedmi in osmi razred srednjih šol. Sestavil dr. J. S., c. kr. profesor. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1893 8⁰. 411 str. (Ista knjiga za učiteljišča.)

Vrhovec Ivan. *Zgodovinske povesti* za meščanske šole. Sestavil I. V., c. kr. profesor. II. stopnja. Ljubljana, 1893. Založili in tiskali J. Blasnikovi nasledniki. 8⁰. 82 str.

Wiesthaler Fr. *Latinske vadbe* za I. gimnazijski razred. Sestavil Fr. W , c. kr., gimnazijalni ravnatelj. II. natis. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed Bamberg. 1892. 8⁰. 193 str.

Bezenšek Anton. *Slovenska stenografija* po sestavu Frančiška Ks. Gabelsbergerja. Priredil prof. A. B, officier d' académie i. t. d. Drugi popravljeni natis. Ljubljana. Izdala Matica slovenska. 1893 — Tiskara C. Albrechta v Zagrebu. 47 + 64 str. 8⁰.

c) knjige za mladino:

Funtek Anton. *Mladini za kratek čas.* Zložil A. F. Založil in na svetlo dal Anton Zagorjan v Ljubljani. Natisnila Narodna tiskarna. 4⁰. (1893. s podobami.)

Kržič Anton. *Angeljček, otrokom učitelj in prijatelj.* Izdal A. K. VII. (Glej: II. Zborniki.)

Matéjev Josip. *Ljubezen do mamice.* Povest za mladino. Spisal J. M. (Glej: II. Zborniki.)

Stroj Alojzij. *Pomladni glasi* posvečeni slovenski mladini. III. zvezek. Uredil A. S. (Glej: II. zborniki.)

Veseli otroci. Založil Janez Giontini v Ljubljani. 4⁰. (Podobe s pesmami.)

VIII. Filološka dela in spisi iz književne zgodovine.

Eljsin Aleksander Iljič. *Rusko pravopisanje* za učeče se. Spisal E. A. I. Poslovenil dr. Jenko. Ponatis iz „Slovanskega sveta“. Trst. Tiskarna Dolenc. 1892. 8⁰. 28 str.

Anton Janežičev slovensko-nemški slovar. Tretji natis. Predelal in pomnožil Franc Hubad, c. kr. gimn. profesor. V Celovcu, 1893. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. 900 str. 8⁰.

Pleteršnik Maks *Slovensko-nemški slovar.* Izdan na stroške rajnega knezoškofa ljubljanskega Antona Alojzija Wolfa. Uredil M. P. 2.—8. sešitek. V Ljubljani. Založilo in na svetlo dalo knezoškofijstvo. Tiskala Katoliška tiskarna. 1893. v. 8⁰. (vsak zvezek šteje 80 stranij.)

Tertnik dr. Ivan. *O jeziku Prešernovem.* 34 str. v. 8⁰. (V Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Marburg za leto 1892.)

IX. Zgodovinska dela, životopisi, spominske knjige.

Belè Ivan. *Tristoletnica zmage pri Sisku.* (V letnem poročilu mestnih šol Ljubljanskih za leto 1892/93.) v. 8⁰. 4 str.

Josip Marn, vitez Fran-Josipovega reda. *V spomin 4. oktobra 1892* čestitim prijateljem in dragim nekdanjim učencem. Ponatis po „Slovencu". V Ljubljani. V lastni založbi. Tisek Katoliške tiskarne.

Karlin dr. A. *Profesor Josip Marn.* (Životopisna črtica zaslužnemu šolniku v spomin.) V „Jahresbericht des Staatsobergymnasiums zu Laibach 1892/93. str. 41.—46. v. 8⁰.

Kaspret Anton. *Razmere gorenjskih kmetov okolu leta 1500.* Po arhivih spisal A. K., c. kr. profesor višje gimnazije v Ljubljani. V Ljubljani. Založila c. kr. kmetijska družba. Tisek Blasnikovih naslednikov. 1893. 8⁰. 31 stranij.

Kramer Fr. Ksaver, poslednjič korar v Ljubljani. *Njegovo življenje in delovanje,* popisano od njega samega. Po njegovi smrti na svitlo dal in dopolnil Karol Klun, stolni kanonik i. t. d. V Ljubljani. Natisnila Katoliška tiskarna. 1893. 8⁰. 181 str.

Koblar A *Zmaga pri Sisku dne 22. junija 1593.* V spomin na tristoletnico mladini in odraslim spisal A. K Z dodanimi prazniku primernimi pesnimi. V Ljubljani, 1893. Založil in tiskal Rudolf Milic. v. 8⁰. 15 str.

Lesjak Anton. *Stara Božja pot Marije Device v nebo vzete* na Dobrovi pri Ljubljani. Spisal A. L., dobrovski kapelan. Z dovoljenjem visokočast. knezoškofijstva ljubljanskega. V Ljubljani. Založil pisatelj. Tisek Jos. Blasnikovih naslednikov (brez letne številke). 12⁰. 80 str.

Lesjak Anton. *Zgodovina Dobrovske fare pri Ljubljani.* Spisal A. L. Založil Jernej Babnik. V Ljubljani. Tiskali J. Blasnikovi nasledniki. 1893. 8⁰. 172 str. (Glej: II. Zborniki.)

Rutar Simon. *Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska.* Zgodovinski opis (12 podob). Spisal S. R., c. kr. gimnazijalni profesor. V Ljubljani, 1893. Izdala „Matica slovenska". Tisek Katoliške tiskarne. 8⁰. 131 str. (Glej: II. Zborniki.)

Slekovec M. *Sekelji.* Rodoslovna in životopisna razprava. Spisal M. Sl., župnik. Ponatis iz „Slovenca". V Ljubljani, 1893. Samozaložba. Tisek Katoliške tiskarne. 50 str. 16⁰.

Vodušek Božidar. *Národna čitalnica v Kranji.* Tridesetletnica Narodne čitalnice v Kranji. 1863—1893. Sestavil B. V. Ljubljana, 1893. Založila Narodna čitalnica v Kranji. Tisek Narodne Tiskarne. 8⁰. 12 str.

Jožef Potokar, bivši nadučitelj Mokronoški. 3 str. 8⁰. (V letnem izvestji ljudske šole v Mokronogu za leto 1892/93.)

X. Starinarska dela.

XI. Geografska, potopisna, národopisna dela.

A. Aškerc. *Izlet v Carigrad.* Popotne črtice. Spisal A. A Ponatis iz „Slovenskega Naroda". V Ljubljani. Tisek in založba Narodne tiskarne. 1893. 16°. 73 str.

Lampe dr. Frančišek. *Jeruzalemski romar.* Opisovanje svete dežele in svetih krajev. Po svojem opazovanju in zanesljivih virih napisal dr. Fr. L. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. 1892. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja. (1893 leta je izšel II. snopič str. 177—366)

Kramar Friderik. *Škofja Loka.* Po raznih virih sestavil Fr. K. 5 str. 8°. (V letnem poročilu deške šole v Škofji Loki za leto 1892/93.)

Kopališče in Kneippovo zdravišče v Kamniku. (Glej: XIX. Knjige za prosti narod, spisi prigodniki.)

Kratek kažipot za udeležence prvega slovenskega romanja v Rim povodom škofovske 50letnice svetega očeta papeža Leona XIII. v ponedeljek dné 10. aprila 1893. V Ljubljani, 1893. Založil J. Paulin, mejn. potov. pisarna v Ljubljani. 12°. 48 str.

Postojna, sloveča postojinska jama in njena okolica. Pomnožena izdaja s črtežem in dvaindvajsetimi podobami jame, Postojne in njene okolice. Po raznih virih spisal J. B. Postojna. Tiskal in založil R. Šeber. 1893. 62 str. m. 8°.

Staré Josip. *Kitajci in Japonci.* Spisal J. S. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu, 1893. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu 8°. str. 143.

Znamenitosti sedmih rimskih bazilik in nekaterih druzih cerkva Rimskega mesta. Trst. Tiskarna Dolenc. 1893. 15 str. (namenjena tržaškim romarjem v Rim.)

XII. Matematska in astronomska dela.

XIII. Prirodopisna, fizikalna, kemijska dela.

Cilenšek Martin *Naše škodljive rastline v podobi in besedah.* Spisal M C., profesor na dež. gimnaziji v Ptuju. Izdala

in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. II. snopič (str. 129—288) 1893. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8⁰.

Erjavec Fran. *Domače in tuje živali v podobah.* Slovenskej mladini v pouk in kratek čas popisal F. E., c. kr. profesor. Drugi zvezek. Ptice. (Drugi natis). V Celovcu, 1893. Tiskarna družbe sv. Mohorja. 8⁰. 293 str.

XIV. Dela spadajoča v krog trgovine, obrta, industrije, rudarstva, arhitekture.

Kunc Matija. *Krojni vzorci* s konstrukcijskimi tabelami za moško obleko. (Dopolnjevalni zvezek h knjigi „Krojaštva“. S posebnim ozirom na potrebe krojačev na deželi spisal in izdal M. K., krojaški mojster v Ljubljani, pisatelj „Knjige Krojaštva“ in „Toalete“. Z 30 izvirnimi podobami in 1 tabelo prenaševalnih meril Ponatis prepovedan Ljubljana. Samozaložba. Tisek Narodne Tiskarne, 1893. v. 8⁰. 32 str.

XV. Dela, katerim je predmet ratarstvo, živinarstvo, sadjarstvo, domače gospodarstvo.

Belé Ivan. *Trtna uš in trtoreja.* Navod, kakó se je mogoče vkljub trtni uši s trtorejo uspešno baviti. Po najnovejših skušnjah spisal I. B., učitelj na vinorejski šoli v Mariboru. Celje, 1893. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 8⁰. 116 str.

Folakovski Artur. *Prašičja kuga ali rdečica,* kako se odvrača in kakó zdravi. Po najnovejših preiskavah in izkušnjah spisal A. F., c. kr. okrajni živinozdravnik za ljubljansko okolico in odbornik c. kr. kmet. družbe kranjske. V Ljubljani Založil deželni odbor kranjski. Tiskal Rudolf Milic. Dobiva se v knjigarni M. Fischerja 1893 8⁰. 23 str.

Folakovski Artur. *Prašičja kuga ali rdečica,* kako se odvrača in kako zdravi. Po najnovejših preiskavah in izkušnjah Spisal A. F., c. kr. okr. živinozdravnik za ljublj. okolico in odbornik c. kr. kmetijske družbe kranjske. V Ljubljani. Založil deželni odbor kranjski. Tisek J. Blasnika naslednikov. 1893. 8⁰. 26 str.

Rohrman Viljem. *Kmetijsko gospodarstvo.* Učna knjiga za kmetijske šole, ob jednem priročna knjiga za praktične gospodarje. Spisal V. R., pristav deželne vinarske, sadjarske in poljedelske šole na Grmu. Celje, 1893. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 8⁰. VII + I + 129 str

Kratki poduki o uspešni konjereji in v zvezi stoječim gospodarstvom (!) Izdalo konj. društvo štajersko. — V Gradcu. Typ. „Styria". 1893. 8⁰. 50 str.

Iz biologičnega trtorejskega poskušališča od Hermana Goethe-ja v Badenu pri Dunaju. Izdalo društvo za varstvo avstr. vinoreje v nemškem, italijanskem in slovenskem jeziku. Prevod je preskrbelo c. kr. kmet. društvo v Gorici. Z 4 barvanimi podobami. Založilo društvo za varstvo avstr. vinoreje. Tiskal Paternolli v Gorici. 1891. 8⁰. 34 str.

XVI. Vojaške knjige.

XVII. Leposlovna dela.

Izza mladih let. Pesmi Frana Gestrina. Celje, 1893. Založil dr. Josip Furlan. Tiskal Dragotin Hribar m. 8⁰. II. 116 str.

Jurčičevih zbranih spisov XI. zvezek. — Dramatični spisi. Pripovedni spisi. V Ljubljani, 1892. Založila in natisnila Narodna tiskarna. m. 8⁰. 312 str. (Glej: II. Zborniki.)

Vsebina: „Tugomer"; „Berite Novice"; „Veronika Deseniška"; „Pripovedne pesni".

Lamurskij Matvej Andrejevič. *Kitica povjestic.* Po raznih vrtih spletel. V Trstje. Tiskom in nakladoj tiskarne Dolenčeve. 1892. 16⁰. 36 str. (v cirilici).

Zbrani spisi Pavline Pajkove. S sliko in životopisom pisateljice. Prvi zvezek. V Celji, 1893. Tiskal, izdal in založil Dragotin Hribar v Celji. m. 8⁰. 256 str. (Glej: II. Zborniki.)

Poljanec Ivan. *Črtica o romantični poeziji srbski.* Ženitev Maksima Črnojeviča. 16 str. v „Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswert f. d Schuljahr 1892/93. Rudolfswert. v. 8⁰. Druck v. J. Krajec.

Poezije doktorja Franceta Prešerna. V Trstu. Tiskom in nakladoj Dolenčeve tiskarne. 1893. 32 str. (V kirilico prepisal Lamurskij.)

Poezije doktorja Franceta Prešerna. Balade, romance in legende. Drugi snopič. Prepisal Lamurskij (v kirilico). Tiskom in nakladoj tiskarne Dolenčeve. 1893. 88 str. 16⁰.

Sienkiewicz Henrik. *Z ognjem in mečem.* Povesti iz davnih let. Iz poljščine preložil M. M. Ilustroval Emil Zillich. Del III. in IV. V Ljubljani. Založila in na svetlo dala Matica

slovenska. Natisnil Fr. Šimáček v Pragi. 1893. 4⁰. 213 str. (Glej: II. Zborniki.)

Sienkiewicz. *Z ognjem in mečem.* Zgodovinski roman. Poljski spisal S. Poslovenil Podravski. Novomesto. I. zvezek 1892. II. zvezek 1892. III. in IV. zezek 1893. Tiskal in založil J. Krajec. 16⁰. (302 + 304 + 310 + 244 stranij.) (Glej: II. Zborniki.)

Turkuš I. T. *Korenitim kritikom ljubljanskim slovensk pevec.* Napisal I. T. T. Gradec. 1892. Zal. pisatelj. 8⁰. 16 str. C. kr. vseučiliščna tiskarna „Styria“ v Gradcu

Turkuš I. T. *Vojska in mir.* Melodram v treh dejanjih. Spisal I. T. T. Druga izdaja. Gradec Založil pisatelj. 1893. 62 str. C. kr. vseučiliščna tiskarna „Styria“ v Gradcu.

Vrchlický Jaroslav. *Barvaste črepinje.* Zbirka povestij in pesmij. V prozi češki spisal J. V. Preložil J. Skalar. V Ljubljani, 1893. Založil in prodaja J. Giontini. 8⁰. 85 str. Tiskal V. Blanke v Ptuji.

Dr. Josip Vošnjakovi zbrani dram. in pripovedni spisi. II. zv. V Celji, 1893. Tiskal in založil Dragotin Hribar v Celji. m. 8⁰. VII. + 98 str.

Vsebina: „Lepa Vida“. Drama v petih dejanjih.

Čarostrelec. Romantiška opera v treh dejanjih. Spisal Fr. Kind. Uglasbil K. M. pl. Weber. Preložil A. Funtek. Izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnila Narodna Tiskarna. 1893. 12⁰. 69 str.

Prenočišče v Granadi. Romantiška opera v dveh dejanjih. Spisal K. baron pl. Braun. Uglasbil K. Kreutzer. Poslovenil Jos. Cimperman. Priredil E. Gangl. Izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnila Narodna tiskarna 1893. 12⁰. 49 str.

Prodana nevesta. Komična opera v treh dejanjih. Spisal K. Sabina. Uglasbil B. Smetana. Po češkem izvirniku preložil A. Funtek. Izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnila Narodna tiskarna. 1893. 12⁰. 69 str.

Štiri novele. Ponatis iz „Slovenskega Naroda“. V Ljubljani. Tiskala Narodna tiskarna. Samozaložba. 1893. str. 119. 12⁰.

Slovanska knjižnica. Snopič 1—7. (Glej: II. Zborniki.)

Dijaški koledar za navadno leto 1894. (Glej: XX. Razl. tiskovine.)

Ilustrovani narodni koledar za navadno leto 1894. Uredil in izdal Dragotin Hribar v Celji. 8⁰. (Zabavni del obsega pesni, životopise, narodopisne in ekonomske članke.)

Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1894.

Alešovec Jakob. *Vrtomirov prstan.*

Cigler Janez. *Kortonica.*

Hrvojić S. *Princ Evgen Savojski.*

Kalan Andrej. *Povesti.*

Žaljski. *Na krivih potih.*

Lažnjivi kljukec.

Nikolaj Zrinjski.

Robinzon starši.

Tisoč in ena noč. (Glej: XIX. Knjige za prosti narod in XX. koledarji.

Spise leposlovne vsebine prinašata razven leposlovnih časopisov („Dom in Svet", „Ljubljanski Zvon"), tudi „Novičar" (glej: I. Časopisi) in mnogi politični listi v „listku".

XVIII. Umetniška dela. (Glasbena, slikarska dela.)

Foerster Anton. Gradualia, tractus et sequentiae pro dominicis et festis anni ecclesiastici cum vesperis in sabbato sancto ad IV voces inaequales (org. non obl.), partim etiam ad unam vocem cum organo auctore A. F. mag. capellae in ecclesia cathedrali, directore scholae organoedum etc. op. 54. Labaci. sumptibus auctoris, Typis R Milic. 76 stranij. 4⁰.

Foerster Anton. *Kranjska slavnostna koračnica* povodom tristoletnice zmage pri Sisku za vojaški orkester in klavir zložil in domačemu c. in kr. pešpolku F. Z. M. baron Kuhn št. 17. poklonil A. F. op. 53. V Ljubljani.

Hladnik Ignac. Missa in honorem sanctissimi Rosarii B. Mariae Virginis. Ad IV. voces inaequales cum organo. Composuit I. H. op. 19. P. 50 kr. Typis J. Blasnik. 1893 Sumptibus auctoris (Labaci).

K. Hoffmeister. *Pesmi za visoki glas* s spremljevanjem klavirja zložil K. H. Založil L. Schwentner, knjigarna v Brežicah ob Savi.

K. Hoffmeister. *Podoknica iz Teharskih plemičev.* Transkripcija za klavir. Zložil in gospodu dr. Benjaminu Ipavcu poklonil K. H. Založila L. Schwentnerjeva knjigarna v Brežicah. Natisnil J. Eberle in dr. na Dunaji. 4⁰.

P. Angelik Hribar in P. Hugolin Sattner. *Slava Bogu.* Cerkvene pesmi. I. zvezek. Dvanajst mašnih za mešan zbor, zložila in izdala P. A. H. in P. H. S. — V Ljubljani, 1893. 4⁰. Založil samostan ljubljanski. Tiskal R. Milic.

Mešiček J. *Venec slovenskih pesnij.* Za citre sestavil J. M. Založila I. Schwentnerjeva knjigarna v Brežicah ob Savi. Jos. Eberle in dr., tiskarna muzikalij na Dunaju. 7 str.

Nedvěd Anton. *Album* 12 pesmi za višji glas s spremljevanjem klavirja. Zložil A. N. Izdala in založila Glasbena Matica. V Ljubljani, 1893. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaju. 4⁰. 43 str.

Nedvěd Anton. *Kratek nauk o glasbi.* V Ljubljani. Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1893. 29 str. m. 8⁰. (Glej: VII. Pedagoška dela *b.*)

Vavpotić Vekoslav. *Sedem četverospevov za moške glase.* Izdal V. V., častni član muzikalnih društev. Na Dunaji, 1893. m. 8⁰.

Volarič H. *Zvezdica.* Polka-mazurka za klavir. Založila knjigarna L. Schwentner v Brežicah 1893. 4⁰.

Cerkvene pesmi nabrane med slovenskim narodom. Zvezek IV. Z dovolj. preč knezonadškofijskega ordinarijata goriškega izdalo in založilo Cecilijansko društvo za goriško nadškofijo. 1893. Tiskal J. R. Milic v Ljubljani. v. 8⁰.

XIX. Knjige za prosti národ, spisi prigodniki in knjige različne vsebine.

Brezovnik Anton. *Zbirka družbinskih iger* za v sobi in pod milim nebom. Nabral in izdal A. B., učitelj. Celje, 1893. Tiskal in založil Dragotin Hribar. V + 207 str. m. 8⁰.

Kosi Anton. *Šaljivi Jaka* ali zbirka najboljših kratkočasnic za slov. mladino. Nabral in priredil A. K., učitelj. I. zv. Ljubljana. Izdal in založil Janez Giontini. 1892. m. 8⁰. Tiskala Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg.

Umek Ivan. *Slovenski plesalec.* Zbirka raznih národnih in navadnih plesov. Sestavil, založil in izdal I. U., plesovodja

slovenskih društev v Trstu Tiskom tiskarne Dolenčeve. 1893. 31 str. s podobami.

Sanje v podobah. V Ljubljani. V založbi in na prodaj pri Janezu Giontiniju. m. 8⁰. 40 str. Tiskala Kleinmayr in Bamberg v Ljubljani.

Zbirka ljubimskih in snubilnih pisem. Po raznih vzgledih sestavil F. H. Četrti natis. V Ljubljani. Založil in prodaja Janez Giontini. 1893. Tiskala Kleinmayr in Bamberg v Ljubljani. m. 8⁰. 80 str.

Alešovec Jakob. *Vrtomirov prstan* ali zmaj v bistriški dolini. Ljudska pravljica iz preteklih časov. Zapisal J. A. Tretji natis. V Ljubljani, 1893. V založbi in na prodaj pri Jan. Giontiniju v Ljubljani. 80 str. m. 8⁰. (Glej: XVII. Leposlovna dela.)

Cigler Janez. *Kortonica, koroška deklica.* (Drugi natisek). V Celovcu, 1893. Tiskarna družbe sv. Mohorja. 8⁰. 62 str. (Glej: XVII. Leposlovna dela.)

Hrvojić S. *Princ Evgen Savojski,* slavni junak in vojskovodja avstrijski. Zgodovinska povest. Slovenskemu ljudstvu spisal S H. V Ljubljani. Založil in prodaja Anton Turk, knjigovez. 1893. m. 8⁰. 78 str. (Glej: XVII. Leposl. dela.)

Kalan Andrej. *Povesti* slov. ljudstvu v poduk in zabavo. Zbral in uredil A. K. (Glej: II. Zborniki in XVII. Leposlovna dela.)

Sekolovec I. *Zaklad na kozjem ostrovu.* Slovenski mladini poslovenil I. S. V Ljubljani, 1893. Založil in izdal Matija Gerber. m. 8⁰. 63 str. Tiskal Drag. Hribar, društvena tiskarna v Celji.

Žaljski. *Na krivih potih.* Povest. Priprostemu ljudstvu v pouk in zabavo spisal Ž. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. Slovenskih večernic XLVII. zvezek. 1893. Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8⁰. 144 str.

Lažnjivi Kljukec, kako se mu je na morji, na kopnem in v vojski godilo. V Ljubljani. Založil in prodaja J. Giontini, bukvar. 1893. m. 8⁰. 78 str. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani.

Nikolaj Zrinjski, hrvatski junak. Po raznih spisih sestavil F. H. V Ljubljani, 1893. Založil in prodaja Janez Giontini. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani. m. 8⁰ 76 str.

Robinzon starši. Njegove vožnje in čudovite dogodbe. Poslovenil Janez Parapat, duhovnik ljubljanske škofije. (Drugi natisek.) V Celovcu, 1893. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohorja. 8⁰. 139 str.

Tisoč in ena noč. Pravljice iz jutrovih dežel. Za slov. ljudstvo priredil F. Haderlap. Tiskal in založil J. Krajec (v Novem mestu). 8⁰. snopič 47.—51.

Simonič dr. Jurij. *Kakó postánemo stari?* Vodilo, po katerem se doseže najvišja starost. Neobhodno potrebna knjiga in svetovalec za vsakega, kdor želi biti in ostati zdrav. Spisal dr. J. S. 1893. Založil pisatelj v Bistrici - Lembach (Štajersko). Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani. 16⁰. 222 str.

Vabič Franc. *Učenci, varujte naše koristne ptice gladu in mraza in nastavljajte jim valilnice.* (S 6 podobami.) Sestavil F. V., nadučitelj. Samozaložba. Natisnil W. Blanke v Ptuji. 8⁰. $1^1/_8$ pole.

Kopališče in Kneippovo zdravišče v Kamniku na Kranjskem. Z ilustracijami kopališča in okolice kamniške. V Ljubljani. Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1893. 12⁰. 34 str. (Glej: XI. Geografska, potopisna, národopisna dela.)

XX. Letna poročila, računski sklepi, koledarji i. t. d.

Delavsko podporno društvo v Trstu. Račun in letno poročilo. 1893. V Trstu. Tiskarna Dolenc. Zal. društvo. 1893. 8⁰. 16 str.

Poročilo in računski sklep posojilnice v Celji za dvanajsto upravno leto 1892. Tiskal Dragotin Hribar v Celji.

Goriška ljudska posojilnica, registrovana zadruga z omejenim poroštvom. Račun za IX. upravno leto 1892. Tisek A. m. Obizzi v Gorici. 1893.

Posojilnica v Gornjem gradu. Poročilo in računski sklep za upravno leto 1892.

Računski sklep posojilnice v Konjicah od 1. januvarja do 31. decembra 1892. Tiskal Drag. Hribar v Celji.

Računski zaključek mestne hranilnice ljubljanske za tretjo upravno dobo od 1. januvarja do 31. decembra 1892. leta. V Ljubljani. Založila mestna hranilnica ljubljanska. Natisnila Klein in Kovač. XVII. str. 4⁰.

Računski sklep posojilnice v Šoštanji za XII. upravno leto 1892. (Tiskal Dragotin Hribar v Celji.)

III. Letopis slovenskih posojilnic. 1892. Sestavil po naročilu načelstva „Zveze slovenskih posojilnic“ Ivan Lapajne, šolski ravnatelj v Krškem. Tisek Drag. Hribar v Celji. 4⁰. 47 str. (Glej: IV. Dela spadajoča v krog pravnega in državnega znanstva, politike, narodne ekonomije.)

Vabilo k občnemu zboru okrajne posojilnice v Krškem dne 5. marca 1893. (Ob jednem računski sklep. Tiskal Drag. Hribar v Celji.)

Sklep računa zastavljavnice in ž njo združene hranilnice ustanovljene po grofu Thurnu v Gorici za leto 1892. Gorizia tip. Ilariana. 1893. 4⁰. (ital. in slov.)

Pravila Katoliške delavske družbe v Idriji. V Ljubljani, 1893. Samozaložba. Tisek Katoliške tiskarne. 12⁰. 8 str.

Pravila katoliško-pevskega in bralnega društva „Slovenska zveza“ v Št. Petru. Tisek Goriške tiskarne A. Gabršček v Gorici.

Pravila katoliškega slov. bralnega društva „Mir“ pri Veliki Nedelji. Tiskal Drag. Hribar v Celji. 1893. 8⁰.

Pravila c. kr. kmetijske družbe za Kranjsko. Tretji natis. V Ljubljani, 1893. Založila c. kr. kmet. družba za Kranjsko. Tiskali Blasnikovi nasledniki. 8⁰. 16 str.

Pravila podpornega društva za izpuščene kaznjence iz Kranjske. Ljubljana. Založilo društvo. Druck von Ign. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg (slov. in nemško). 12⁰. 29 str.

Pravila primorskega društva za varstvo lova in ptičev in za ribarstvo. V Gorici. Natisnil in založil Seitz. 1892. 8⁰. 4 str.

Pravila sadjarskega društva za Tolmin in okolico. Tisek Goriške tiskarne A. Gabršček v Gorici. 1893.

Pravila Slovenskega planinskega društva. Samozaložba. Tisek Narodne Tiskarne v Ljubljani. 1893.

Pravila Slovenske Matice v Ljubljani. Jos. Blasnikovi nasledniki. Ljubljana. 8⁰. 4 str.

Pravila akad. društva „Slovenija“ na Dunaji. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. 1893. 8⁰.

Pravila učiteljskega društva za sežanski okraj. Tiskala Goriška tiskarna A. Gabršček v Gorici. 1893.

Pravila uradniškega stavbinskega društva v Ljubljani, registrovane zadruge z neomejenim poroštvom. V Ljubljani.

Založil osnovalni odbor urad. stavb. društva. Natisnila Klein in Kovač. 1893. 8⁰. 11 str.

Pravila veteranskega društva v Kanalu. Tisek A. m. Obizzi v Gorici. 1893.

Pravila vzajemnega podpornega društva v Ljubljani, registrovane zadruge z omejenim jamstvom. V Ljubljani. 1893. Založilo podporno društvo. Tisek Katoliške Tiskarne. 12⁰.

Pravila družbe za zgradbo zavetišča in vzgojevališča v Ljubljani. Tisek Katoliške Tiskarne. 12⁰. 8 str.

Sprejemna knjižica s pravili rokodelskega društva v Ajdovščini. Tisek A. m. Obizzi v Gorici. 1893.

Sprejemnica v bratovščino presvetega srca Jezusovega v Mirni. Z dovoljenjem preč. knezonadškofijstva v Gorici. Natisnila Hilarijanska tiskarna v Gorici. 1893. 32⁰. 16 str. (s pravili in na konci Molitev za odpuščenje).

Imenik članov društva „Novomeška godba" v Rudolfovem. 1893 Založilo Novomeško godbeno društvo. Tiskal J. Krajec. 8⁰. 16 str.

Izvestje c. kr. državne nižje gimnazije v Ljubljani o šolskem letu 1892/93. Na svetlo dal c kr. ravnatelj Fran Wiesthaler. V Ljubljani, 1893. Založila c. kr. državna nižja gimnazija. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. v 8⁰. 59 str. —

Letno izvestje c. kr. obrtne strokovne šole za lesno industrijo v Ljubljani o šolskem letu 1892/93. Na svetlo dal c. kr. direktor Ivan Šubic. V Ljubljani, 1893. Založila c. kr. obrtna strokovna šola za lesno industrijo. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg.

Letno izvestje c. kr. obrtne strokovne šole za umetno vezenje in šivanje čipek v Ljubljani o šolskem letu 1892/93. Na svetlo dal c. kr. direktor Ivan Šubic. V Ljubljani, 1893. Založila c. kr. obrtna strokovna šola za umetno vezenje in šivanje čipek. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v 8⁰. 15 str.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Cerknici koncem šolskega leta 1892/93. Založil krajni šolski svet v Cerknici. Tiskal R. Šeber v Postojni v 8⁰. (Šolske delarne. Spisal Rudolf Piš.)

Letno poročilo Franc-Jožefove ljudske šole v Črnomlji, štirirazrednica z dekliško paralelko. 1892/93. Založil krajni šolski svet v Črnomlji. Tiskal Janez Krajec v Novem mestu 8°. 12 str.

Letno poročilo o deželni vinarski, sadjarski in poljedelski šoli na Grmu pri Novem mestu za šolski leti 1890/91 in 1891/92. Spisalo vodstvo. Ljubljana, 1893. Izdal in založil deželni odbor kranjski. Tisek Jos Blasnikove tiskarne v Ljubljani. (Slov. in nemško.)

Letno poročilo trirazredne dekliške ljudske šole nekaj s poludnevnim, nekaj s celodnevnim poukom v Kamniku o konci šolskega leta 1892/93. Založil krajni šolski svet v Kamniku. Tiskal Rudolf Milic v Ljubljani v 8°.

Letno poročilo štirirazredne ljudske in obrtno nadaljevalne šole v Kamniku. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1892/93. Založil krajni šolski svet v Kamniku. Tiskal R. Milic v Ljubljani v 8°.

Šolsko poročilo štirirazredne ljudske šole v Komnu za šolsko leto 1892/93. Sestavil Anton Leban, nadučitelj-voditelj. Založil krajni šolski svet v Sežani. Trst. Tiskarna Dolenc. 1893. 8°. 16 str.

Letno poročilo štirirazredne ljudske in obrtne nadaljevalne šole v Krškem. Izdalo šolsko voditeljstvo na konci šolskega leta 1892/93. Založil krajni šolski svet v Krškem. V Celji, 1893. Tiskal Drag. Hribar. 8°. 25 str.

Dvanajsto letno poročilo deške meščanske šole s kmetijskim značajem v Krškem. 1892/93. Založilo ravnateljstvo. Tiskal Dragotin Hribar. Celje. 8°. 27 str. (nemško in slovensko).

Letno poročilo štirirazredne deške in obrtno nadaljevalne šole v Kranji. Izdalo šolsko vodstvo koncem šolskega leta 1892/93. Založil krajni šolski svet v Kranji. Tiskal Rudolf Milic v Ljubljani v 8°.

Letno poročilo mestne osemrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1892/93. Založila osemrazredna mestna dekliška ljudska šola v Ljubljani. Tiskal R. Milic v Ljubljani v 8°.

Letno poročilo prve mestne petrazredne deške ljudske šole in obrtne pripravljalne šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1892/93. Založila I. mestna deška ljudska šola v Ljubljani. Tisek R Miličeve tiskarne v 8°.

Letno poročilo druge mestne petrazredne deške ljudske šole, obrtne pripravljalnice in šolske delarne v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1892/93. Založila druga mestna petrazredna deška ljudska šola v Ljubljani. Tiskal R. Milic v Ljubljani v 8⁰.

Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta 1892/93. (slov. in nemško). Verlag der Ursulinerinnen Mädchen-Schule in Laibach. Druck von R. Millitz. v. 8⁰.

Letno poročilo štirirazredne ljudske in obrtne nadaljevalne šole v Metliki. Izdalo šolsko voditeljstvo na konci šolskega leta 1892/93. Založil krajni šolski svet v Metliki. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8⁰. 22 str.

Letno izvestje štirirazredne ljudske šole v Mokronogu. Izdalo šolsko voditeljstvo na konci šolskega leta 1892/93. Založil krajni šolski svet Mokronoški. Tiskal R. Milic v Ljubljani. v. 8⁰.

Letno poročilo čveterorazredne deške ljudske šole v Novem mestu (Rudolfswert) 1892/93. Založil krajni šolski svet v Novem mestu. Tiskal J. Krajec. m. 8⁰. 16 str.

Letno poročilo trirazredne dekliške ljudske šole v Novem mestu (Rudolfswert) 1892/93. Založil krajni šolski svet v Novem mestu. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. m. 8⁰. 12 str.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole in obrtnonadaljevalne šole v Postojini koncem šolskega leta 1892/93. Založil krajni šolski svet v Postojini. Tiskal R. Šeber v Postojini v. 8⁰.

Solsko poročilo štirirazredne ljudske šole v Sežani za šolsko leto 1892/93 Sestavil M. Kanté, nadučitelj. Založil c. kr. šolski svet v Sežani. Trst. Tiskarna Dolenc. 1893. 8⁰.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole v Škofji Loki koncem šolskega leta 1892/93 Založila ljudska šola v Škofji Loki. Tiskarna R. Miličeva. Ljubljana. v. 8.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Ipavi. Izdalo šolsko vodstvo koncem šolskega leta 1892/93. Založil krajni šolski svet v Vipavi. Tiskal. R. Šeber v Postojini. (I. Starišem. Napisal K. Wider. v. 8⁰.)

Poročilo o delovanji Glasbene Matice za leta 1888/9, 1889/90, 1890/1, 1891/2, 1892/3. V Ljubljani, 1893. Založila „Glasbena Matica“. Tisek Blasnikov. 8⁰. 47 str.

Poročilo in imenik članov dolenjskega pevskega društva v Novem mestu za l. 1892. Založilo „Dolenjsko pevsko društvo“. Tiskal J. Krajec. 8⁰. 24 str.

Letno poročilo podpiralne zaloge slov. vseučiliščnikov v Gradci. Tiskala družba sv. Mohorja v Celovcu. 1893. 8⁰.

Peto poročilo podpornega društva za slovenske velikošolce na Dunaju, ustanovljenega l. 1888. o vladarski štiridesetletnici Nj. V. cesarja Frančiška Jožefa I. Na Dunaju, 1893. Izdalo in založilo društvo. Tiskala tiskarnica c. in kr. dvornih gledališč, odgovoren A Rimrich. m. 8⁰. 19 str.

Letno poročilo telovadnega društva „Sokol“ v Ljubljani za društveno dôbo od 1. januvarja 1892 do 31. decembra 1892. V Ljubljani. Založilo društvo „Sokol“. Tisek Narodne tiskarne. 1893, v. 8⁰. 19 str.

Letopis národne čitalnice v Ljubljani začetkom leta 1893. Založila Čitalnica. Tisek J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani. 8⁰. 26 str.

Sedemnajsto letno poročilo Vincencijeve družbe v Ljubljani za leto 1892. Založila Vincencijeva družba. Tisek Miličev. 8⁰.

Poročilo Šentjakobsko-Trnovske ženske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za leto 1892/93. V Ljubljani. Izdalo in založilo načelništvo. Tiskala Narodna tiskarna. 1893. 8⁰. 12 str.

Letno poročilo društva tiskarjev, kamenopiscev in kamenotiskarjev na Kranjskem od dne 1. januvarja do 31. decembra 1892. Ljubljana. Založilo tiskarsko društvo. Druck von Kleinmayr & Bamberg. (Slov. in nemško). 8⁰. 15 str.

Razkaz o javni bolnici milosrčnih bratov v Gorici leta 1892 zdravljenih boleznij, o uspehu zdravljenja in domovini bolnikov in pa kratek pregled delovanja posamičnih bolnic avstrijsko-češke redovne provincije, izdan v nemškem in v obeh deželnih jezikih. V Gorici. Založil konv. Natisnil Seitz. 1893. 4⁰. 9 str.

Razvrstitev gluhonemih gojencev deželnega zavoda v Gorici konec šolskega leta 1893. V Gorici. Natisnil in založil Seitz. 4⁰. 4 str.

Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda. VII. Povodom velike skupščine v Sežani dne 11. julija 1893. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani. Tiskala Katoliška tiskarna. m. 8⁰. 164 str.

Dijaški koledar za navadno leto 1894. III. letnik. Izdala in založila „Narodna Tiskarna“. V Ljubljani. Tisk „Narodne Tiskarne“. 1893. 16⁰. 142 str.

Vsebina: Jan Kollár. Pregled dubrovniške literature. (Glej: XVII. Leposlovna dela.

Ilustrovani narodni koledar. Uredil in izdal Dragotin Hribar. (Glej: XVII. Leposlovna dela.)

Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1894. Na svetlo dala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. Tiskarnica družbe sv. Mohorja v Celovcu. m. 4⁰. 160 str. — Književni del, 116 stranij, obseza poučne in zabavne članke. (Glej: XVII. Leposlovna dela.)

Koledar Katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani za leto 1894. Namenjen zlasti slov. duhovščini. 6. letnik. Izdalo in založilo Katoliško tiskovno društvo v Ljubljani. (Tisek Katoliške tiskarne v Ljubljani.) 12⁰.

Mala Pratika za navadno leto 1894., ki ima 365 dni. Na svetlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. Vse tiskovne pravice prihranjene. M. 16⁰.

Slovenska pratika za navadno leto 1894., ki ima 365 dni. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. m. 16⁰.

Velika Pratika za navadno leto 1894., ki ima 365 dni. Na svetlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. Vse tiskovne pravice prihranjene. m. 16⁰. (Razven kalendarija obseza različne člančiče.)

Skladni koledar za navadno leto 1894. Izdala Narodna tiskarna v Ljubljani.

Stenski koledar za leto 1894. Založila prva slovenska tiskarna A. m. Obizzi v Gorici.

Stenski koledar za navadno leto 1894. Izdala in tiskala Nar. tiskarna v Ljubljani.

Viseča pratika za leto 1894. Tiskal in založil J. Krajec v Novem mestu.

Žepni koledar za leto 1894. Založil in izdal A. Zagorjan, knjigotržec v Ljubljani. Tisek Narodne tiskarne. m. 16⁰. 32 stranij.

Glasbena Matica v Ljubljani. V nedeljo dne 3. decembra l. 1893 v redutni dvorani koncert pod vodstvom gosp. M. Hubada. Zborom besede. 8⁰. 4 str. J. Blaznikovi nasledniki. Ljubljana.

Pastirski list. Alojzij po Božji in apostolskega sedeža milosti knezonadškof Goriški častiti duhovščini in vsem vernikom svoje nadškofije. 1893. Izdala in natisnila Hilarijanska tiskarna v Gorici. 4⁰. 4 str.

Postni pastirski list knezoškofa dra. Jakoba Missie. (Natančnejši naslov?) Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani.

Postni pastirski list dra. Mih. Napotnika, knezoškofa lavantinskega. (Natančnejši naslov?) Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru.

Pastirski list kneza in škofa celovškega. (Natančnejši naslov?) Tiskala tiskarnica družbe sv. Mohorja. 1893.

Letopis „Slovenske Matice“.

Sestavil **Evgen Lah**, društveni tajnik in knjižničar.

I.

Poročilo o delovanju „Slovenske Matice“

v dobi od 1. novembra 1893. do 31. oktobra 1894. l.

---

97. odborova seja, v četrtek dné 21. decembra 1893. leta.

Navzočni: Gg. dr. Fr. Lampe (kot predsednik mesto uradno zadržanega predsednika prof. Fr. Leεca); A. Bartel, dr. I. Janežič, dr. A. Jarc, A. Koblar, A. Kržič, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. J. Starè, F. Stegnar, I. Šubic, I. Vavrů, I. Vilhar, Fr. Wiesthaler in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar).

Skupaj 16.

Predsednik pozdravi navzočne, konštatuje sklepčnost in otvori sejo ob $5^1/_4$. uri zvečer.

Zapisnik o 96. odborovi seji, ki sta ga pregledala in odobrila odbornika *dr. Požar in Vil. Zupančič,* odobri se brez ugovora; današnjemu zapisniku bodita overovatelja odbornika *Pleteršnik* in *Šubic.* Na ogled je zapisnik o seji književnega odseka z dné 20. decembra t. l.

Iz predsedništva poroča zapisnikar, da je visoka c. kr. deželna vlada potrdila vsled razpisa z dné 3 julija 1893. št. 8153 *spremenjena pravila,* kakor jih je odobril zadnji občni zbor. Novih pravil se je dalo tiskati 4000 iztisov in jih prejmô Matičini društveniki ob jednem z letošnjimi društvenimi knjigami.

Z odobravanjem se vzame na znanje, da se je bivši deželni predsednik, Matičin častni član, preblagorodni gospod *baron Andrej Winkler* v jako laskavem pismu zahvalil Matici, ker ga je izvolila častnim članom in mu izročila častno diplomo.

Odborniku *dr. Tavčarju* se izreče iz odbora zahvala, ker je Matico zastopal pri odkritju *Gundulićevega* spomenika v Dubrovniku dné 26. junija 1893. leta.

Blagajnikovo poročilo *o hišnih popravah* tekom poletja in jeseni in pa poročilo o premoženji *Knezove* zapuščine se vzame na znanje. Premoženje znaša 29.664 gld. 72 kr. in bo neslo blizo 1200 gld. obresti na leto. Razpisati je takoj z rokom do zadnjega maja 1894. leta nagrado primernim spisom v zmislu Knezove oporoke.

Poročilo tajnikovo o *natiskavanju* letošnjih društvenih *knjig* se vzame brez ugovora na znanje.

Sprejmô se brez ugovora vse *nagrade* pisateljske, uredniške, korektorske in revizijske po nasvetih književnega odseka.

Določi se *založna cena* letošnjim in zniža se založna cena nekaterim zastarelim knjigam, ker jih ima Matica še obilo iztiskov na razpolaganje in se ne oglašajo zánje kupci.

Sklene se načelno pritrditi ponudbi *dr. Karola Štreklja* na Dunaji, da Matica izdaj njegovo zbirko „Narodnih pesmi“; toda v zmislu opravilnega reda mora Matica rokopis prej dobiti v pregled in presojo. Národno blago, katero hrani Matica, se mu na njegovo prošnjo posodi v porabo.

Po nasvetu književnega odseka in pa presojevalcev vsprejme Matica *dr. Glaserjevo „Zgodovino slovenskega slovstva“*. Rokopis je pisatelju vrniti, da ga konečno uredi po navodilih presojevalcev. Zgodovino je izdati v treh zaporednih zvezkih, od katerih izide prvi kot društvena knjiga za 1894. leto.

Odobri se poročilo o pripravah za *Letopis 1894. leta*. Urednik mu bo profesor Bartel; nekaj vsebine je knjigi že določene, nekaj obljubljene, nekaj zopet je utegne priti vsled poziva. Oblika bo knjigi že običajna, sestava podobna oni prejšnjih „Letopisov“.

Nekaterim rokopisom se določijo še presojevalci.

Poročilo tajnikovo o premembah v *poverjeništvu* se vzame na znanje. Nove poverjenike so dobili: Vrhnika, Zagreb, Kamna gorica, Št. Peter na Krasu, Zavrč, Črni vrh nad Idrijo, Trebnje in Ptuj. Novo poverjeništvo se je osnovalo za Ajdovščino; izpraznjena so pa poverjeništva za Bohinj, Komen, Ločnik in Pulj.

Za lansko leto je plačalo 2003, za letos 2058 letnih *društvenikov*. Od zadnje seje je pristopilo društvu vnovič ali pa na novo 139 društvenikov (2 ustanovnika in 137 letnikov) in pa 13 naročnikov.

Posamezniki, društva in korporacije so se tudi v zadnji dobi oglašale za *založne knjige*. Prošnje je predsedništvo reševalo po veljavnem običaji in prejelo za darila od obdarovancev pismene zahvale.

Knjižnici je od zadnje seje prirastlo 184 knjig, zvezkov in časopisov: 135 po zamenji, 46 vsled daril, 3 po nakupu. Darovalcem se je iz predsedništva izrekla primerna zahvala.

Sklene se, da je prof. *Louisu Legerju* v Parizu, ki hoče Matico in njene knjige oceniti v ondotnih strokovnih listih, v ta namen poslati novejših društvenih knjig, katere za to rabi.

Ker je knjiga nujno potrebna, sklene se vnovič vzeti v pretres II. natis *Lavtarjeve „Geometrije za učiteljišča"*, katera je v prvem natisu v Matičini zalogi pošla popolnoma že pred leti.

Konec seji ob $6^3/_4$ uri zvečer.

98. odborova seja, v sredo dné 14. marcija 1894 leta.

Navzočni: Gg. Fr. Levec (predsednik); P. Grasselli, dr. I. Janežič, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampe, dr. J. Lesar, dr. L. Požar, A. Praprotnik, S. Rutar, dr. J. Starè, F. Stegnar, I. Šubic, A. Tavčar, dr. I. Tavčar, I. Vavrů, Fr. Wiesthaler, V. Zupančič in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar). Skupaj 20.

Predsednik pozdravi navzočne odbornike, konštatuje sklepčnost in otvori sejo ob $5^1/_4$ uri popoldne.

Zapisnik o 97. odborovi seji, katerega sta pregledala in potrdila odbornika *Pleteršnik* in *Šubic*, odobri se brez ugovora. Današnjemu zapisniku bosta overovatelja odbornika *Kržič in dr. Požar*. Na ogled je zapisnik o seji *književnega odseka* z dné 21. februvarija t. l.

Predsednik poroča, da so bili izvršeni vsi sklepi, katere je napravil odbor v svoji zadnji seji, le oni gledé *„Lavtarjeve geometrije"* ne. Matica ne izda na novo te učne knjige, ker ima od založnika Bamberga zagotovilo, da jo v drugem natisku založi on.

Ob smrti *dr. Račkega* († 13. februvarija 1894) je izrazila „Slovenska Matica" brzojavno sožaljenje „Jugoslovanski akademiji" in na rakev svojega častnega člana položila venec s trakovi. Pri pogrebu so Matico častno zastopali odborniki: arhivar *Koblar* ter profesorji *Pleteršnik, dr. Požar* in *Rutar*, za kar jim bodi iz tega mesta spodobna zahvala.

Ker so bila lani spremenjena društvena pravila, treba da se po njih preosnuje tudi v marsičem nedostatni *opravilni red*. Preosnova se izroči odseku (odb. *dr. Dolenec, Kržič, Levec, Šubic* in *tajnik*), ki je napravil lani načrt novim pravilom; sestaviti se ima do prihodnje odborove seje, katera bo v *četrtek dné 26. aprila*, odbor jo pa predloži odobreno občnemu zboru, ki bo letos v *četrtek dné 17. maja*.

Odobri se z nekaterimi neznatnimi spremembami poročilo književnega odseka o *letošnjih društvenih knjigah*. Matica izda letos: 1.) *Letopis za l. 1894*. Uredil ga bo zopet odbornik

profesor Bartel; obliko bo imel isto, obseg in sestavo podobno običajni, tiskala ga bo zopet „Národna tiskarna", in sicer v 2700 iztiskih. 2.) *Doneski k zgodovini Škofje Loke;* znanstvena razprava zgodovinarja profesorja dr. Kosa. Knjigo bo tiskala Blaznikova tiskarna v 2700 iztiskih. 3.) *Zgodovina slovenskega slovstva.* I. del (Od prvega početka do Vodnika). Sestavil profesor dr. Karol Glaser. Knjigo bo tiskala „Katoliška tiskarna" v 3000 iztiskih. — Tiskarnam bo skrbeti tudi za to, da dobe knjige letos nekoliko ličnejšo vnanjost, kakor je bila dozdanja. — Ako se „Vabilu slovenskim pisateljem" do 1. julija odzove zadostno število pisateljev s primernimi sestavki, utegne letos iziti še *četrta* knjiga kot I. zvezek Knezove knjižnice.

Sklene se stopiti s „Historičnim društvom v Lvovu" v književno zvezo.

Tajnikovo poročilo o *knjižnih darilih, o knjižnici, o poverjeništvih in o društvenikih* se vzame brez ugovora na znanje. Tudi v zadnji dobi je podarila Matica raznim prosilcem več založnih knjig in prejela od obdarovancev zahvalna pisma. Knjižnici je prirastlo od zadnje seje 113 knjig, zvezkov in časopisov; 27 vsled daril, 1 po nakupu, 85 po zamenji. Nove poverjenike so dobili Komen, Cirkno in Bohinj, imata pa jih še dobiti Pulj in Zagreb. Za leto 1892 je plačalo 2015, za 1893. l. 2084, za letos dozdaj 316 letnikov. Od zadnje seje je pristopilo društvu vnovič ali na novo 23 društvenikov (2 ustanovnika in 21 letnikov) in 4 naročniki.

Po nasvetu odbornika *Ant. Koblarja* se sklene delati na to, da izda Matica zopet „Zemljevid slovenskih pokrajin", in se naroči predsedništvu, da napravi na pristojnem mestu potrebne pozvedbe in o vspehu poroča odboru.

Ker se nihče več ne oglasi za besedo, zaključi *predsednik* sejo ob 6¹/₄. uri zvečer.

99 odborova seja, v četrtek dné 26. aprila 1894. leta.

Navzočni: Gg. Fr. Levec (predsednik); A. Bartel, dr. H. Dolenec, P. Grasselli, dr. I. Janežič, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampe, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, S. Rutar, A. Senekovič, dr. J. Starè, F. Stegnar, I. Šubic, A. Tavčar, I. Vavrů, Fr. Wiesthaler, A. Zupančič, V. Zupančič in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar). Skupaj 23.

Predsednik pozdravi navzočne, konštatuje sklepčnost in otvori sejo ob 5. uri popoldne.

Zapisnik o 98. odborovi seji, ki sta ga pregledala in potrdila profesorja *A. Kržič* in *dr. L Požar,* odobri se brez ugovora. Današnjemu zapisniku bosta overovatelja odbornika profesor *A. Bartel* in arhivar *A Koblar.*

Na ogled je tudi zapisnik o seji gospodarskega odseka, ki se je vršila v ponedeljek dné 23. aprila t. l.

Predsednik naznani, da so bili iz predsedništva izvršeni vsi sklepi zadnje odborove seje razven jednega ne posebno nujnega. Vendar se bo tudi ta sklep v kratkem izvršil.

Pozivu ljutomerskega učiteljskega društva, da bi Matica nabirala doneske za pokritje stroškov za prenos *Freuensfeldovih* zemeljnih ostankov v domačo zemljo, se Matica ne bo odzvala, ker to ne spada v njeno področje.

Predsednik se v gorkih besedah spominja pokojnega *Ivana Tomšiča,* ki je bil 21 let Matičin odbornik in je 17 let sestavljal „Slovensko bibliografijo“ za „Letopis“; omenja njegovo zaslužno delovanje na literarnem in pedagogiškem polju; pove, da se ga je društvo dostojno spomnilo ob pogrebu dné 18. aprila t. l. in položilo na rakev venec s trakovi in primernim napisom, ter pozove odbornike, da v znak sožaljenja vstanejo. (Se zgodi.) — Pismeno sožaljenje je Matici izrazilo ob Tomšičevi smrti načelništvo „Pedagogiško-književnega zbora“ v Zagrebu.

Zapisnikar poroča v imenu gospodarskega odseka o društvenih računih za l. 1893., kateri se po nasvetu tega odseka po kratkem razgovoru vsi odobre in se sklene v tej sestavi predložiti jih občnemu zboru v potrjenje.

Zapisnikar poroča v imenu gospodarskega odseka o nameravanih *hišnih popravah*, katere se po kratkem razgovoru odobre vse.

Na znanje se vzame, da je šel dr. Kosa rokopis *„Doneski k zgodovini Škofje Loke“* dné 15. aprila k Blazniku v tisek.

V imenu odseka za *prenaredbo opravilnega reda* poroča odbornik ravnatelj Šubic. Ves načrt se po daljšem razgovoru z malimi spremembami potrdi in ga je predložiti občnemu zboru v odobrenje.

Za občni zbor, ki bo letos dné *17. maja,* to je v četrtek po Binkoštih, in sicer ob 5 uri popoldne v mestni dvorani, prepusti se sestava dnevnega reda predsedništvu.

Več ocen odbornikov presojevalcev se vzame na znanje; nasveti gledé *pregledanih rokopisov* se odobre.

Ker je dozdanjemu društvenemu *tajniku* poslovna dôba zopet potekla, potrdi ga odbor v zmislu § 36. opr. reda vnovič in sicer *za dôbo 10 let.*

Tajnikovo poročilo o *knjižnih darilih* in o *knjižnici*, o *poverjeništvih* in o *društvenikih* vzame se brez ugovora na znanje. Iz predsedništva se je po veljavnem običaju podarilo tudi v zadnji dôbi različnim prosilcem več različnih knjig in je Matica za to prejela več zahvalnih pisem. — Nove poverjenike sta dobila Zagreb in Završ; novo poverjeništvo se je osnovalo za Zagorje ob Savi z okolico. — Knjižnici je prirastlo 44 knjig, zvezkov in časopisov, in sicer: 33 po zamenji, 10 vsled daril,

1 po nakupu; po 14 čeških in ruskih, 9 slovenskih, po 3 bolgarske in hrvaške, 1 srbska. — Matica je zgubila 2 ustanovnika in več letnikov. Za lani je plačalo 2086, za letos dosedaj 474 letnih društvenikov. Na novo in vnovič je pristopilo 27 letnikov in 1 naročnik.

Ko se poročilo odobri in se nihče več ne oglasi za besedo, zaključi predsednik sejo ob 7. uri na večer.

XXIX. redni občni zbor, v četrtek dné 17. maja 1894. leta.

Navzočnih nad 40 društvenikov, predseduje prof. *Fr. Levec.*

Predsednik otvori zborovanje s sledečim nagovorom:

Ker vidim, da se je zbralo zakonito potrebno število društvenikov — namreč nad 40 — otvarjam XXIX. občni zbor „Slovenske Matice“ s tem, da prijazno pozdravljam vse navzočne društvenike, ki svoje zanimanje do prvega našega književnega zavoda kažejo s tem, da so se občnega zbora udeležili *osobno.* Društveni odbor stopa danes pred Vas z jako ugodnim poročilom o zadnjem upravnem letu, s poročilom, iz katerega boste izprevideli, da naša Matica na vse strani *stalno* napreduje. *Število društvenikov* raste od leta do leta; od lani se je pomnožilo za *160* in znaša zdaj *2360.* Pozna se, da društvo zasaja v národ vedno močneje korenine in da se razrašča v lepo košato drevo. Še ugodneje pa je *novčno stanje* našega društva. Njegovo premoženje se je od lanskega leta pomnožilo za *1137 gld. 29 kr.* in znaša zdaj 57.248 gld. 48 kr., tako, da more letos društvo v književne namene potrositi samo iz svojega premoženja okroglo svoto *5200 gld.* — Ker pa ima „Matica“ na razpolaganje tudi „Jurčič-Tomšičevo“ ustanovo in nad 30.000 gld. znašajočo „Knezovo“ ustanovo, tedaj je v ugodnem položaju, da sme letos v nove knjige založiti okroglo svoto *6000 gld.* in da je v tem oziru dospela na vrhunec, na kakeršnem še ni bila doslej. Ta veseli gmotni razvitek našega društva je odboru poroštvo, da národu našemu ugaja tudi *književno delovanje.* Z veseljem konštatujem, da je kolo *slovenskih pisateljev,* ki se zbirajo okoli „Matice“, vedno večje in da društveni odbor tudi zaradi obsežnejših rokopisov zdaj ni v zadregi, temveč da mu je za letos in za prihodnja leta od priznano dobrih pisateljev obljubljenih več zanimivih razprav. — Vsem domoljubom, ki so k temu lepemu uspehu in napredku naše „Matice“ kakorkoli si bodi pripomogli, izrekam v društvenega odbora imenu presrčno zahvalo ter želim, da bi vsi — društveniki in društveni odbor — tudi v prihodnje jedne misli in jednega srca z združenimi močmi delali v vsestranski prospeh naše „Matice“.

Tajnik prečita svoje poročilo o društvenem in odborovem delovanju v dôbi od 1. junija 1893. do 30. aprila 1894. leta. Lanske volitve so prinesle odboru jedno spremembo. Na mesto pokojnega kanonika Marna je stopil kot odbornik prof. *A. Tavčar*. V upravništvu se je zvršilo več pDemememb. Predsednik društvu je postal prof. *Fr. Levec*, prvi podpredsednik mesto njega prof. *dr. Fr. Lampe*. Književnemu odseku so se privzeli poleg prejšnjih članov še odborniki *dr. Lampe*, *Senekovič* in *A. Tavčar*. Gospodarski odsek je ostal nespremenjen. Odbor je imel pet sej, gospodarski odsek tri, književni dve. Matica je izdala lani tri *društvene knjige*, ki so se slučajno nekoliko zapoznile; javno mnenje se o njih ne izraža nepovoljno. Tudi letos je poskrbljeno v prvi vrsti za troje knjig v obsegu 60 tiskovnih pôl. Ako bo pa imelo vabilo slovenskim pisateljem za primerne prispevke kaj uspeha, utegne letos iziti še četrta knjiga kot I. zvezek Knezove knjižnice. Vsled razpisa častnega darila iz obresti „*Jurčič-Tomšičeve*“ ustanove za literarne namene došla sta odboru dva sestavka v vezani besedi. — Med *založnimi* knjigami se ni zvršila nobena prememba. Z gradivom je „Matica“ tudi nadalje prav dobro založena. Deželna vlada je pritrdila *spremembi društvenih pravil*, kakor jo je odobril lanski občni zbor. — *Računski sklep* kaže navidezni primanjkljaj 190 gld., *proračun* 19 gld. 86 kr. prebitka; društveno *premoženje* se je lani pomnožilo za 1137 gld. 29 kr. in znaša 57.248 gld. 48 kr. — Društvo upravlja dvema národnima *ustanovama* v skupnem znesku 33.440 gld. 61 kr. — Med *depoziti* se nahajata le še dva zaklada (dr. Coste in dr. Bleiweisov) v skupni vrednosti 4384 gld. 90 kr. — Društveni *knjižnici* je prirastlo 509 knjig, zvezkov in časopisov; 386 po zamenji, 115 vsled daril, 8 po nakupu; 278 čeških, 119 ruskih, 57 slovenskih, 23 hrvaških, 8 nemških, 7 bolgarskih, po 6 sorbskih in srbskih, 4 latinske in 1 poljska. — Matica zamenjuje svoje knjige z 32 društvi, zavodi in korporacijami. Koncem preteklega leta je znašala *književna zaloga* 19.089 knjig in 240 zemljevidov. Popolnoma je pošlo lani le troje založnih knjig: Marnova „Slovnica češkega jezika“, dr. E. H. Coste „Pregled slovenskih čitalnic“ in „Letopis za l. 1889“. Društveniki so prejeli 4505 knjig, podarilo se jih je 539, prodalo 379. — Hišne poprave niso prizadele društvu nobenih gmotnih neprilik; med hišnimi strankami se ni zvršila nobena sprememba. — Veliko se je spremenilo v poverjeništvu. Osnovalo ali pa preosnovalo se je 13 poverjeništev, izpraznjena so tri; vsega skupaj jih pa šteje Matica zdaj 123. — Število društvenikov (letnih) dosledno narašča, tako da je vrhunec prve polovice društvenega obstanka že l. 1889 doseglo, od tega leta naprej pa že za 300 prekosilo. — Ker so bila pravila prenarejena in

je bila prenaredba potrebna, potreba bo spremeniti tudi opravilni red, o čemer odbor današnjemu zboru predlaga načrt. — Od večjih slavnosti, katerih se je društvo udeležilo, omeniti sta: *Draškovićeva* v Zagrebu dné 15. junija in *Gundulićeva* v Dubrovniku dné 26. junija lani; pri prvi je zastopal Matico odbornik *Koblar*, pri drugi odbornik *dr. Tavčar*. — Posebna deputacija (II. podpredsednik *P. Grasselli* in odbornik *I. Šubic*) izročila je častnemu članu, visokospoštovanemu in zaslužnemu bivšemu deželnemu predsedniku baronu *Andreju Winklerju* lično izdelano častno diplomo, za kar se je slavljenec zahvalil v posebnem pismu sledeče vsebine: „*Slavna Matica Slovenska! Krasna diploma došla mi nedavno, katera mi spričuje v laskavih besedah, da me je slavna Matica Slovenska v svojem zadnjem velikem zboru blagovoljno izvolila častnim društvenikom, me je jako razveselila. Za to znamenje posebnega zaupanja, katero bodem vedno hranil in ki ostane v moji rodovini kot jeden najdražjih spominkov iz ljube dežele kranjske, izrekam slavnemu društvu prisrčno zahvalo. — Slovencem v preteklih časih osoda ni bila prijazna. Kot dolgotrajna huda zima je neugodno razmerje oviralo razvoj in napredek tega nadarjenega in čvrstega národa. A odkar v zadnjih desetletjih sije Slovencem mileje solnce, pokazala se je kmalu njih živna moč in krepkost. Cvetlica se zdaj za cvetlico razcveta na rodovitnem polju slovenskega slovstva; tako kakor je napredoval v primerno kratkem času národ slovenski, in to večjidel ob svoji moči, ni napredoval v istem času še nijeden drug narod. — Da se pa v sedanji dôbi tako uspešno med Slovenci širi omika, je v obilni meri zasluga Matice Slovenske. Po pravici se torej smem ponašati s tem, da me je ista sprejela med svoje častne društvenike. Podpirati tudi v prihodnje, v koliko mi bo mogoče, njene blage namene, bode vedno moja prijetna dolžnost. — Naj blagoslovi Bog prizadevanje Matice Slovenske! Z odličnim spoštovanjem Andrej baron Winkler m. p., c. kr. deželni predsednik v p. V Tolminu, dné 12 julija 1893.*“ — Dné 13. februvarija t. l. je umrl v Zagrebu Matičin častni član, kanonik in bivši predsednik jugoslovanske akademije, *dr. Franc Rački*. Matica je omenjenemu društvu izrazila ob tej priliki brzojavno svoje sožaljenje, položila na pokojnikovo rakev venec s trakovi in bila pri veličastnem pogrebu zastopana dné 15. februvarija v Zagrebu po odbornikih: gospodih *Koblarju, Pleteršniku, dr. Požarju* in *Rutarju*. Dné 17. aprila t. l. je umrl v Ljubljani Matičin odbornik *Ivan Tomšič*, c. kr. vadniški učitelj, občinski svêtnik, urednik „Vrtca“, i. t. d. Pokojnik je bil jako marljiv in plodovit pisatelj; Matičinemu odboru je pripadal 21 let, „Slovensko bibliografijo“ je za Letopis uredoval 17 let. Ob pogrebu se ga je Matica častno spomnila in položila na rakev venec s trakovi. — Ustanovnike je zgubila Matica vsled smrti štiri, poverjenike tri, poleg tega pa še večje

število letnikov. Njim vsem bodi blag spomin, podpornikom, sotrudnikom in prijateljem društva pa zahvala, združena z željo, da ostanejo zvesti Matici tudi na dalje ter ji pridobivajo vedno več podpornikov. (Poročilo se odobri brez ugovora.)

Računski sklep za l. 1893 z 9023 gld. 20 kr. dohodkov in s 7.531 gld. 47 kr. stroškov, torej s 1.491 gld. 73 kr. prebitka, in proračun za l. 1894 z 19 gld. 86 kr. prebitka se odobrita brez ugovora. Čitanje se opusti. — Istotako se potrdé drugi računi, namreč: izkaz premoženja, račun o národnih ustanovah in o depozitih — vsi brez ugovora.

Po predlogu odbornika *Stegnarja* izreče zbor računskim presojevalcem gg. *F. Bradaški, G. Pircu* in *K. Žagarju* za marljivi trud v Matičino korist soglasno svojo zahvalo in izvoli z vsklikom gg. F. Bradaško in K. Žagarja zopet kot presojevalca, na mesto gospoda G. Pirca pa, ki izvolitve ne bi več sprejel, g. *Dimnika*.

V imenu odborovem poroča ravnatelj *I. Šubic* o načrtu novemu *opravilnemu redu*, katerega je posebni odsek sestavil dné 25. aprila t. l. in odbor odobril z nekaterimi spremembami v 99. seji dné 26. aprila letos in s katerim stopa pred današnji zbor. Poročevalec stavi predlog, naj se prebero le one točke, katere imajo bistvene spremembe, ne pa tudi one, katere imajo le jezikovne ali stilistične pomanjkljivosti, in one, katere ob sebi slede iz že prenarejenih pravil, kar soglasno obvelja.

Ves načrt se odobri v tej obliki, kakor jo je nasvetoval odbor, le v IV. oddelku se zadnjemu odstavku § 28. po nasvetu predsednikovem privzame še sledeči dostavek: „Upravno leto društveno je navadno solnčno leto.“

Izvrši se *dopolnilna volitev*. Skrutinij prevzemo ob navzočnosti predsednikovi gospodje Stegnar, A. Tavčar in tajnik. Izid volitev je bil sledeč: Oddanih je bilo vsega skupaj 54 glasovnic s 459 veljavnimi glasovi; absolutna večina znaša torej 230. Prejeli so pa gospodje: Koblar Anton, dr. Lampé Frančišek, dr. Sernec Josip, Šuman Josip in dr. Šust Ivan — vsi po 459, Žumer Andrej 458, Levec Frančišek 450, dr. Dolenec Hinko 413, Kersnik Janko 407 in dr. Tavčar Ivan 406 glasov ter so tedaj po § 12. dr. pravil izvoljeni v odbor „Slovenske Matice“ za dôbo štirih let. Razven njih so prejeli še: gg. dr. Dolenec Josip 52, dr. Krek Ivan 50, dr. Mahnič Anton 40, Kalan Andrej 9, Sušnik Ivan in Šiška Josip po 3, Zupan Tomo 2 in Dimnik Jakob 1 glas. Po končanem zborovanju je prejelo predsedništvo še dve glasovnici z 21 glasovi za priporočane in izvoljene kandidate.

Ker pismenega nasvéta do določenega roka (12. maj) odboru nihče ni predložil in ker se za kak nasvet ali za kako resolucijo nihče ne oglasi za besedo, poprime besedo *predsednik* sam, da se končno zahvali mestnemu županu, ker je drage volje prepustil mestno dvorano za zborovanje, in zaključi zbor ob polsedmih zvečer.

100. odborova seja, v sredo dné 13. junija 1894. leta.

Navzočni: Gg. Fr. Levec (predsednik); dr. H. Dolenec, P. Grasselli, dr. I. Janežič, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampe, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, A. Praprotnik, S. Rutar, A. Senekovič, dr. J. Starè, F. Stegnar, I. Šubic, A. Tavčar, dr. I. Tavčar, I. Vavrů, I. Vilhar, Fr. Wiesthaler, A. Zupančič, V. Zupančič, dr. J. Zupanec, A. Žumer (odborniki); E. Lah (zapisnikar).

Skupaj 26.

Predsednik proglasi sklepčnost, otvori sejo, pozdravi vnovič izvoljene odbornike in posebej novega odbornika nadučitelja *A. Žumra* ter naznani, da so izvolitev vsi sprejeli.

Na vpogled sta zapisnika o 99. odborovi seji in o XXIX. rednem občnem zboru. Pregledali so ju odborniki *Bartel, Koblar, Kržič* in *Stegnar*. Današnjemu zapisniku bodita overovatelja odbornika *V. Zupančič* in *Žumer*.

Na znanje se vzame, da so bili vsi sklepi iz zadnje odborove seje in iz občnega zbora izvršeni in da se je dalo tiskati novega opravilnega reda, ki je bil razposlan na vse odbornike, 200 iztiskov.

Izvrši se volitev predsednika, obeh podpredsednikov, blagajnika, ključarjev in odsekov.

Predsedstvo prevzame starosta *dr. J. Zupanec.* Predsednikom se izvoli prof. *Frančišek Levec*, dosedanji predsednik, ki se zahvali za izkazano mu zaupanje in izjavi, da izvolitev sprejme, hoteč voditi Matico po veljavnih predpisih in želeč, da v društvu vladajta sloga in sporazum.

Podpredsednikoma se potem izvolita: prvim *dr. Frančišek Lampe* in drugim župan *P. Grasselli,* oba že dosedaj podpredsednika, ki izjavita, da izvolitev sprejmeta.

Z vsklikom se za temi volitvami potrdé: po nasvétu odbornika *Wiesthalerja* kot blagajnik: dosedanji blagajnik *dr. J. Starè;* kot ključarja po nasvétu predsednikovem dosedanja ključarja, prof. *dr. I. Janežič* in *A. Kržič.* Vsi trije izjavijo, da izvolitev sprejmó.

Gledé obeh odsekov ostani po nasvétu predsednikovem vse pri starem, le v književnem odseku stopi na mesto Tomšičevo naslednik mu v odboru vodja *A. Žumer*, kar soglasno obvelja.

Redakcija *historičnega kvartalnika* v Lvovu se zahvaljuje za poslane knjige in za vsprejem ponudene zveze ter pošlje več lastnih knjig.

Novega poverjenika je dobil *Pulj*, izpraznjeni sta poverjeništvi za *Selca* in *Braslovče*.

Knjižnici je prirastlo 74 knjig, zvezkov in časopisov: 1 po nakupu, 9 vsled daril, 64 po zamenji; 26 poljskih, 22 ruskih, 19 čeških, 5 slovenskih in 2 bolgarski.

Poročilo o *letošnjih društvenih knjigah*, ki so vse že v tisku, vzame se na znanje in se ob jednem sklene, ako se to sklada s proračunom, pomnožiti Letopisu vsebino.

Po nasvétu odbornika *Rutarja* se sklene *Osolinskega* národnemu zavodu v Lvovu ponuditi književno zvezo.

Za lansko leto je plačalo 2095, za letos dozdaj 806 letnikov; umrla sta dva ustanovnika (*Balon* in *Kosar*), pristopilo je pa od zadnje seje 36 letnikov.

Ker se nihče več ne oglasi za besedo, zaključi *predsednik* sejo ob $6^1/_4$ uri zvečer.

II. Računsko poročilo.

Izkaz

premoženja „Slovenske Matice“ koncem leta 1893.

Tekoče št.	Predmet	Znesek v gotovini gld.	kr.	hranilnih in posojilnih knjižicah gld.	kr.	obligacijah po kurzni vrednosti gld.	kr.	Opombe
1	Hranilne in posojilne vloge, in sicer:							
	a) na knjižico mestne hranilnice štev. 2402	—	—	1463	80	—	—	
	b) na knjižico mestne hranilnice štev. 6612	—	—	2661	42	—	—	
	c) na knj. kmet. pos. ljublj. okolice št. 591	—	—	2929	66	—	—	
2	Obligacija državnega loterijskega posojila z dné 15. marcija 1860 št. 18312 po kurzu 31. decembra 1893. l. . .	—	—	—	—	161	—	
3	12 obligacij drž. srebrne rente po 1000 gld. št.: 147573, 147574, 147576, 147577, 147578, 219682, 219684, 329788, 354641, 354642, 379606 in 436624 po kurzu 31. decembra 1893. leta	—	—	—	—	11700	—	
	Skupaj . . .	—	—	7054	88	11861	—	
				18915	88			
4	Vknjiženi kapital . . .	—	—	6000	—			
5	Vrednost hiše na Kongresnem trgu št. 7 .	—	—	29069	—			
6	Vrednost inventarja po odbitku 10 % za obrabo	—	—	453	60			
7	Vrednost književne zaloge	—	—	3000	—			
	Skupaj . .	—	—	57438	48			
	Ako se od tega zneska odšteje nedostatek v blagajni	—	—	190	—			
	je znašalo društveno premoženje dné 31. decembra 1893	—	—	57248	48			
	dne 31. decembra 1892 je pa znašalo . . .	—	—	56111	19			
	torej se je tekom 1893. l. premoženje pomnožilo za	—	—	1137	29			

V Ljubljani dné 31. decembra 1893.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Sklep

vseh dohodkov in stroškov „Slovenske Matice“ za

Tekoče število	Dohodki	V gotovini posebej gld.	kr.	V gotovini skupaj gld.	kr.	V obligacijah po kurzni vrednosti gld.	kr.	Opombe
1	Gotovina v blagajni dné 31. dec. 1892	—	—	802	—	11843	—	K št. 4: Najemščina od prostorov, katere rabi društvo zá-se, v tej svoti ni zapopadena.
2	Doneski društvenikov:							Potrositi se je smelo:
	a) ustanovnih	110	—	—	—	—	—	k št. 2b) 4082·—
	b) letnih	4082	—	4192	—	—	—	k št. 3abc) 1119·52
3	Obresti, in sicer:							k št. 4) 2562·39
	a) od obligacij . . .	508	—	—	—	—	—	k št. 5) 244·44
	b) od gotovine . . .	311	52	—	—	—	—	k št. 7) 12·85
	c) od int. dolga . . .	300	—	1119	52	—	—	Skupaj 8021·20
4	Dohodki hiše	—	—	2562	39	—	—	Potrosilo se pa je 7531·47
5	Od književne zaloge . .	—	—	244	44	—	—	torej manj 489·73
6	Volilo B. Raičevo . . .	—	—	90	—	—	—	
7	Razni	—	—	12	85	—	—	
8	Potegnjene hranilniške vloge	—	—	3164	84	—	—	
9	Prirastek na kurzu . .	—	—	—	—	18	—	
	Skupaj . . .			12188	04	11861	—	

računa
XXIX. društveno leto od 1. jan. do 31. dec. 1893. leta.

Tekoče število	Stroški	V gotovini posebej gld.	kr.	V gotovini skupaj gld.	kr.	Opombe
1	Upravni stroški, in sicer:					K št. 1 b): V tej svoti je zapopadena tudi plača postrežniku.
	a) tajniku	600	—			
	b) pisarni	246	33	846	33	
2	Izdavanje knjig, in sicer:					K št. 2): Ta svota se porazdeli tako: a) založna knjiga 465 50; b) društvene knjige t. l. 4308·29; c) za Letopis 1894. leta 174·94; Skupaj 4948·73
	a) pisateljem in korektorjem	1556	50	—	—	
	b) tiskarnam	2972	54	—	—	
	c) vezava in ekspedicija	419	69	4948	73	
3	Hišni stroški, in sicer:					
	a) davki in pristojbine	1170	27	—	—	
	b) poprave in drugo .	340	48	1510	75	
4	Hranilniške vloge . . .	—	—	4846	57	K št. 4: Vloge so za 1681·73 višje kakor potegnjeni denar; odtod tudi splošni primanjkljaj v znesku 190 gld., ki je torej le navidezen.
5	Razni izdatki	—	—	225	66	
	Skupaj . . .	—	—	12378	04	
	ako se odštejejo dohodki	—	—	12188	04	
	ostane nedostatek . .			190	—	

V Ljubljani, dné 31. decembra 1893.

Fr. Levec, predsednik.

Dr. Josip Starè, blagajnik.

Pregledali, primerjali s knjigami in prilogami ter našli vse v najboljšem redu.

V Ljubljani dné 4. aprila 1894.

F. Bradaška, G. Pirc, Drag. Žagar.

Proračun

„Slovenske Matice“ za leto 1894.

Tekoče število	Dohodki	V gotovini posebej gld.	kr.	V gotovini skupaj gld.	kr.	Opombe
1	Obresti, in sicer:					
	a) od obligacij . .	508	—			
	b) od naložene gotovine	250	—			
	c) od vknjiženega kapitala . . .	300	—	1058	—	
2	Dohodki hiše, in sicer:					
	a) najemščina . .	2310	—			
	b) gostaščina . .	92	40			
	c) vodarina . . .	115	50	2517	90	
3	Doneski letnikov .	—	—	4200	—	
4	Darila	—	—	10	—	
5	Od prodane književne zaloge . .	—	—	250	—	
	Skupaj . . .	—	—	8035	90	

Tekoče število	Stroški	V gotovini posebej gld.	kr.	V gotovini skupaj gld.	kr.	Opombe
1	Nedostatek v blagajni . .	—	—	190	—	
2	Upravni stroški, in sicer:					
	a) tajniku	600	—			
	b) blagajniku	60	—			
	c) pisarni	220	—	880	—	
3	Hišni stroški, in sicer:					
	a) davki	942	05			
	b) gostaščina	99	84			
	c) vodarina	124	80			
	d) pristojbinski ekvivalent	127	35			
	e) pristojbina od hidranta	2	—			
	f) poprave in drugo . .	350	—	1646	04	
4	Društvene knjige, in sicer:					
	a) nagrade	1800	—			
	b) tisek	3000	—			
	c) vezava in ekspedicija	400	—	5200	—	
5	Razni izdatki			100	—	
6	Znesek prebitka			19	86	
	Skupaj . . .			8035	90	

V Ljubljani dné 31. decembra 1893.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Račun

o národnih ustanovah v društvenega odbora oskrbi za leto 1893.

Tekoče število	Predmet	Izkaz premoženja: posebej gld.	posebej kr.	skupaj gld.	skupaj kr.	Opombe
1	Jurčič-Tomšičeva ustanova za literarne namene, in sicer:					K št. 1 Iz obresti ustanove se je razpisala z rokom do 31. dec. 1893 častna nagrada 200 gld. za kak izviren pripovedni spis, v prvi vrsti za daljšo celotno epično pesem.
	a) Srečka ljubljanskega loterijskega posojila št. 50026	20	—			
	b) Knjižica kranjske hranilnice pod štev. 136491	376	05			
	c) Knjižica obrtno podpornega društva v Ljubljani št. 364 (nova) .	1085	70			
	č) Knjižica posojilnice v Šoštajnu štev. 145	1416	90	2898	65	
2	A. Knezova ustanova za izdavanje poučne in zabavne knjižnice, in sicer:					K št. 2 Vrednostni papirji so v račun vzeti po kurzu z dné 1. novembra 1892. l., ko je Matica ustanovo prevzela v svojo oskrb. Obresti ustanove so znašale lani 1236 gld. 25 kr. Deleži Narodne tiskarne niso last ustanovne mase, njih lastniki so pa obresti dozdaj ustanovi prepuščali.
	a) Gotovina v blagajni	63	96			
	b) Denarna vloga pri kmetski posojilnici za ljublj. okolico na knj. štev. 643	25500	—			
	c) Kreditna srečka z dne 31. marcija 1858. l. serija 1076 štev. 46 .	190	50			
	č) Sedem srečk posojila za uravnavanje reke Tisze in zgradbo mesta Szegedin, in sicer: 119/63, 119/64, 119/65, 1026/12, 1146/61, 1338/10 in 2697/100 à 138 gld. 50 kr. . . , . . .	969	50			
	d) 1 nagradni list izžrebane obveznice z nagrado ogerske hipot. banke serija 110 štev. 51 . .	26	50			
	e) 4 srečke ljublj. loterijskega posojilà, štev. 38096, 39501, 41087 in 51114, à 22 gld. 50 kr. . .	90	—			
	f) 1 srečka posojila Solnograškega mesta štev. 11943	26	50			
	g) Deset zadružnih deležev „Kmetske posojilnice za ljublj. okolico“ à 130 gld.	1300	—			
	h) Sedemintrideset delnic „Národne tiskarne“ v Ljubljani po 50 gld.	1850	—			
	i) Dva deležna lista „Národnega Doma v Ljubljani“ štev. 114 in 115, à 100 gld.	200	—			
	j) Menjiški dolg	100	—			
	k) Ostali znesek kupnine za njivo pri Al. Koprivcu na Grosupljem	225	—	30541	96	
	Skupaj . . .	—	—	33440	61	

V Ljubljani dné 31. decembra 1893.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Depozita,

katera je hranila v svoji blagajni „Slovenska Matica“ leta 1893.

Zaporedno število	Ime vlagatelja	Depozitiralo se je	Vrednost koncem leta 1892		Prirastek na obrestih leta 1893		Vrednost koncem leta 1893		Opombe
			gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Odbor za nabiranje doneskov za spomenik pokojnemu doktorju Janezu vitezu Bleiweisu-Trsteniškemu . . .	Knjižica kranjske hranilnice štev. 123707	2805	59	112	22	2917	81	
2	Odsek za nabiranje doneskov za pokojnega dr. E. H. Coste spomenik	Knjižica kranjske hranilnice štev. 84037	1410	13	56	96	1467	09	
		Skupaj . . .	4215	72	169	18	4384	90	

V Ljubljani dné 31. decembra 1893.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

III.

Poročilo o društveni knjižnici.

e) Češke knjige:

(Dalje.)

Přehled přednášek na cis. král. českém polytechnickém ustavu pro školni rok 1878/9. V Praze 1878.

Vrchlický : Mythy I.—II. V Praze 1879—1880.

Josef Jireček: Básně staronárodní rukopisův Zelenohorského a Kralodvorského. — V Praze 1879.

Josef Jireček: Rukopisové Zelenohorský a Kralodvorský. — V Praze 1879.

Jan Erazim Vocel: Přemyslovci. III. vydáni. — V Praze 1879.

Benedix Hansen-Karel Kheil: Katrina. — V Praze 1879.

dr. P. M. Růžička: Druhé desítileti I. pražského spolku stenografů gabelsbergerských. — V Praze 1879.

Ferdinand Schulz: Spisy Hálkovy. Dil I.—V. — V Praze 1879—1883.

dr. F. J. Studnička: Algebra pro vyšší třidy škol středních. — V Praze 1879.

dr. F. J. Studnička: O původu a rozvoji počtu differencialního a integralního. — V Praze 1879.

Fr. Hromadko-Al. Strnad: Sbírka úloh z algebry. — II. vydání. — V Praze 1879.

Martin-Hakl: Katolicka věrouka pro vyšší střední školy. — V Praze 1879.

Výroční zpráva I. pražského spolku stenografů gabelsbergerských za rok 1878. — V Praze 1879.

Vladimir Čech: Květy. Listy pro zábavu a poučeni. — V Praze 1879—1880. (13 sv.)

T. Cimrhanzl: Zeměpis pro nižší třídy středních škol. — V Praze 1879. (3 izt.)

Kozenn-Kovář: Zeměpisný atlas. Ve Vidní a Olomuci.

Dr. Josef Durdík: O letorách. — V Praze 1880.

Jména pp zakladatelů, výtah z účtů, seznam spisův a map Matice České. — V Praze 1880.

František Bartoš: Skladba jazyka českého. — V Brně 1880. (2 izt.)

dr. Antonin Majer: Fysika pro nižší školy. — V Praze 1880.

Pokorný-Bořický: Nazorni nerostopis pro nižší odděleni středních škol. — V Praze 1880.

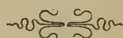
F. V. Rosický: Botanika pro višší třídy středních škol. — V Praze 1880.
M. Prohazka: Dějiny zjevení božího v starém zákoně. — V Praze 1880.
K. J. Erben: Kytice. — V Praze 1880.
J. Vrchlický: Dojmy a rozmary. — V Praze 1880.
R. Krásnohorská: K slovanskému jihu. — V Praze 1880.
J. Vrchlický: Eklogy a písně. — V Praze 1880.
A. V. Šmilovský: Spisy výpravné. Sv. I·—III. V Praze 1880—83.
Jos. Holeček: Černohorské povídky. Dil první. — V Praze 1880.
Čeněk Jarolímek: Sbírka úloh z deskriptivní geometrie. — V Praze 1880.
Jan B. Novák: Ningerovy děje všeobecné pro nižší třidy středních škol. — Dil III. V Praze 1880.
dr. Jaromir Čelakovský: Reorganisace zemské školní rady. — V Praze 1880.
Václav Jandečka: Geometria pro vyšší gymnasia. Dil I.—IV. V Praze 1880.
Jan Dřizhal: Meřictví pro nižši gymnasia. Vydání třeti a páté. — V Praze 1880, 1883.
dr. Emil Holub: Sedm let v jižní Africe. — Sešit 1—37. — V Praze 1880.
Matiáš Blažek: Nauka o slově. — V Brně 1880.
Vilém Steinmann: Výbor ze spisů Xenofontových. V Praze 1880.
dr. Ant. Friče: Studie v oboru křidového útvaru v Čechách. II.—III. — V Praze 1880, 1885.
Jos. K. Tyl: Sebrané spisy. Sv. I.—IV. — V Praze 1881—82.
Výroční zpráva „Slavie" za spravni rok 1880. — V Praze 1881.
Karel Doucha: Sbírka příkladův a úloh ke skladbě latinské. Díl I.—II. — V Praze 1881 - 82.
Jaroslav Vrchlický: Nové básně epické. — V Praze 1881.
A. Jaroslav Vrťátko Benátský: Opice a krokodil. — V Praze 1881.
Bolesl. Jablonský: Básně. — Vyd. 6. — V Praze 1881.
Ad. Heyduk: Dědův odkaz. Vyd. 2. — V Praze 1881.
Karel H. Mácha: Máj; básen romantická. — V Praze 1881.
dr. Jos. Durdík: Poetika jakožto aesthetika uměni básnického. Sešit III. V Praze 1881.
dr. Josef Durdík: O filosofii a činnosti Bernarda Bolzana. — V Praze 1881.
M. Hattala-A. Patera: Zbytky rýmovaných aleksandreid staročeských. — V Praze 1881.
dr. Jaromír Čelakovský:. O právech městských. — V Praze 1881.
dr. Jaromír Čelakovský: Traktat podkomořího Vaňka Valečovského. — V Praze 1881.
Programm cís. král. české vysoké školy technické v Praze na studijni rok 1880/1, 1881/2, 1882/3, 1883/4. (4 zvezki).

dr. Em. Bořicky: Petrologická studia porfýrových hornin v Čechách. — V Praze 1881.
Jos. Erben: Statistická knížka královského hlavního města Prahy. V Praze 1881, 1883, 1884, 1888, 1891, 1892, 1894. (10 zvezkov.)
Václav Šimerka: Síla přesvědčení. — V Praze 1881.
J. S. Vaněček: Křivé čáry rovinné i prostorové. — V Jičíně 1881.
P. Matěj Procházka: Dějiny zjevení božího v novém zakoně. — V Praze 1881.
dr. Martin-Procházka: Katolická mravověda. — V Praze 1881.
Süpfle-Franta: Úkoly k překladům z jazyka českého na jazyk latinský. Dil I. — V Praze 1881.
Čeněk Jarolímek: Geometrie pro čtvrtou třídu škol realných. — V Praze 1881.
Domáci a jednaci řád odboru vytvarných umění „Besedy umělecké“. — V Praze 1882.
Josef Rank: Nový slovník kapesní. Dil I.—II. V Praze 1882.
Josef Holeček: Za svobodu. — V Praze 1882.
Svatopluk Čech: Nová sbirka veršovaných prací. — Vydání druhé. — V Praze 1882.
Josef Penížek: Básně Františka Preširna. — V Jičině 1882.
Ad. Heyduk: Dřevorubec. — V Praze 1882.
dr. Siegfried Kapper: Gusle. Druhé vydání. — V Praze 1882.
Jaroslav Vrchlický: Hilarion. — V Praze 1882.
Jaroslav Vrchlický: Poutí k eldoradu; básně. — V Praze 1882.
dr. Josef Durdík: Psychologie pro školu. Třetí vydání. — V Praze 1882.
dr. Josef Durdík: O Kantově kritice čistého rozumu. — V Praze 1882.
Em. Leminger: Fysika pro nižší třídy škol středních. — V Praze 1882.
Vácslav Starý: Arithmetika pro I., II. a III. třídu škol realných. — V Praze 1882
St. Doubrava-J Simonides: Fysika pro vyšší třídy škol realných. — V Praze 1882.
Zprávy „Umělecke besedy“. Ročnik XIX.—XX., XXVI—XXIX. — V Praze 1882-83, 1889—92.
dr. Jaromir Čelakovský: O právnich rukopisech města Brna. — V Praze 1882.
dr. Jaromir Čelakovský: Právo obce pražské k řece Vltavě. — V Praze 1882.
Ed. Pospichal: Květena pořiči cidliny a mrliny. — V Praze 1882.
V. E. Mourek: Plavba Vegy kolem Asie a Evropy. Dil I.—II. (Seš. 1—11). V Praze 1882—83. (Prevod iz švedščine po Nordenskiöldu).

Jos. Černý: Q. Horatia Flakka vybrané básně. — V Praze 1882.
František Lepař: Slovník řecko-česko-německý. Dil I.—II. — V Praze 1882.
dr. V. Rosický: Klič k těsnopisu českému. 2. vydání. — V Praze 1882. (2 izt.)
Jakub Karlovič Grot. Jeho život a padesátileté působení. — V Praze 1882.
Výroční zpráva o činnosti akademickeho čtenářskeho spolku. - V Praze 1883.
Výroční zpráva prvního pražského spolku „Stenografů Gabelsbergerských“ za rok 1882, 1883, 1884, 1889—90. — V Praze 1883, 1884, 1885, 1890.
Pokorný-Jehlička-Kotal: Názorný přírodopis živočišstva. — V Praze 1883.
František Patočka: Slovník ke Titi Livi ab urbe condita librorum partes selectae. — V Praze 1883.
Jan Neruda: Poetické besedy. Čislo I.—III. — V Praze 1883.

Vybraná dramaticka díla **Williama Shakespeara**:

Jos. J. Kolar: Kupec Benátský. Sešit I. V Praze 1883.
Jak. Malý: Othello, mouřenin Benátský. Sešit 2. — V Praze 1883.
Fr. Doucha: Julius Caesar. Sešit 3. — V Praze 1883.
Jakub Malý: Antonius a Kleopatra. Sešit 4. — V Praze 1883.
Fr. Doucha: Koriolanus. Sešit 5. — V Praze 1883.
Fr. V. Jerabek: Dramatické spisy. — V Praze 1883.
Jos. Sládek: Na prahu raje. — V Praze 1883
Adolf Heyduk: V zátiší; básně. — V Praze 1883.
Jaroslav Vrchlický: Co život dal; básně. — V Praze 1883.
Tragoedie Sofokleovy. Svazek I. — V Praze 1883.
V. E. Mourek: Kolem světa. Sešit 1—4. — V Praze 1883—84.
dr. Josef Durdík: O modní filosofii naší doby. — V Praze 1883.
V. Brandl: Život Josefa Dobrovského. — V Brně 1883.
Edvard Kastner: Výbor řečí Demosthenových. — V Praze 1883.
dr. J. Kalousek: O rozsahu říše české za Boleslava II. — V Praze 1883.
dr. J. Kalousek: Historie a materialismus. — V Praze 1883.
Ed. Weyr-V. Řehořovský: Základové vyšší algebry. Dil I. — V Praze 1883.
František Machovec: Zobrazování tečen a středů křivosti křivek na základě nove methody. — V Praze 1883.
dr. Ladislav Čelakovský: Prodromus květeny české. Dil IV. — V Praze 1883.
Seznam přednášek na c. k. české universitě. — V Praze 1883–1884. (4 zv.)
Stav osob pri c. kr. české universitě. — V Praze 1883 á 1884.

IV.

Upravništvo „Slovenske Matice“

za leto 1894.

Predsednik: Levec Franc.

Namestnika: I. dr. Lampe Franc,

II. Grasselli Peter.

Blagajnik in hišni upravitelj: dr. Starè Josip.

Tajnik in knjižničar: Lah Evgen.

Ključarja: dr. Janežič Ivan in Kržič Anton.

Pravdni zastopnik: dr. Tavčar Ivan.

Odbor:

a) Ljubljanski odborniki:

1. Bartel Anton,
2. dr. Dolenec Hinko,
3. Grasselli Peter,
4. Hubad Franc,
5. dr. Janežič Ivan,
6. dr. Jarc Anton,
7. Koblar Anton,
8. Kržič Anton,
9. dr. Lampe Franc,
10. dr. Lesar Josip,
11. Levec Franc,
12. Pleteršnik Maks,
13. dr. Požar Lovro,
14. Praprotnik Andrej,
15. Rutar Simon,
16. Senekovič Andrej,
17. dr. Starè Josip,
18. Stegnar Feliks,
19. Šubic Ivan,
20. Šuman Josip,
21. Tavčar Alojzij,
22. dr. Tavčar Ivan,
23. Vavrů Ivan,
24. Vilhar Ivan,
25. Wiesthaler Franc,
26. Zupančič Anton,
27. Zupančič Vilibald,
28. dr. Zupanec Jernej,
29. Žumer Andrej.

b) Vnanji odborniki:

1. dr. Detela Franc,
2. dr. Gregorčič Anton,
3. Gregorčič Simon,
4. Kersnik Janko,
5. Majciger Ivan,
6. Navratil Ivan,
7. dr. Sernec Josip,
8. dr. Sket Jakob,
9. Svetec Luka,
10. Šuklje Franc,
11. dr. Šust Ivan.

Odseka:

a) Gospodarski odsek:

1. dr. Dolenec Hinko,
2. Grasselli Peter,
3. dr. Jarc Anton,
4. dr. Starè Josip (načelnik),
5. dr. Tavčar Ivan,
6. Vilhar Ivan.

b) Književni odsek:

1. Bartel Anton,
2. Koblar Anton,
3. Kržič Anton,
4. dr. Lampe Franc,
5. dr. Lesar Josip,
6. Levec Franc (načelnik),
7. Pleteršnik Maks,
8. dr. Požar Lovro,
9. Rutar Simon,
10. Seneković Andrej,
11. Šubic Ivan,
12. Tavčar Alojzij,
13. Wiesthaler Franc,
14. Zupančič Anton,
15. Zupančič Vilibald,
16. Žumer Andrej.

V.

Imenik

društvenikov „Slovenske Matice“ za leto 1894.[1])

A) Častni društveniki.

1. dr. RIEGER FRANC LADISLAV, graščak, itd. v Pragi. (1869) [2])
2. dr. KVIČALA IVAN, c. kr. vseuč. profesor v Pragi. (1882)
3. grof HARRACH IVAN, graščak, veleposestnik, itd. v Pragi. (1883)
4. LEGO JAN, uradnik češkega muzeja v Pragi. (1885)
5. dr. JAGIĆ IGNACIJ VIKENTIJEVIČ, c. kr. vseučiliški profesor na Dunaji. (1886)
6. baron WINKLER ANDREJ, c. kr. dež. predsednik v p., itd. itd. v Gorici. (1892)

B) Ustanovniki in letniki.

I. Ljubljanska škofija.

1. Dekanija **Ljubljana**. Poverjenik: *Lah Evgen.*

a) Mesto:

*Arce Rajko, c. kr. poštni kontrolor in posestnik.
*Auer Jurij, tovarnar in posestnik.
*dr. vitez Bleiweis-Trsteniški Karol, primarij, dež. poslanec, podžupan in posestnik.
*Bušič Josip, c. kr. višji poštni oskrbnik v p. in posestnik.
*dr. Čebašek Andrej, kanonik, zlatomašnik, prelat, itd.
*Čitalnica národna.
*Detela Oton, dež. glavar, graščak, vit. žel. krone III. reda in Fr. Jos. reda, itd.
*dr. Dolenec Hinko, c. kr. dež. sod. tajnik.
*Dolenec Oroslav, svečar, posestnik, trg. zbornice svêtnik in mestni odbornik.
*Fabian Ivan, trgovec in posestnik.

[1]) Kdor vsled odboru nenaznanjene spremembe svojega imena ne najde natisnjenega v kraju, kjer biva sedaj, naj išče svoje knjige pri onem poverjeniku, kateremu je plačal društvenino. Za take spremembe upravništvo ne more biti odgovorno; prosi pa one poverjenike, pri katerih so se tekom leta društveniki preselili v druga poverjeništva, da mu v prihodnje takoj in redno naznanjajo njihove nove adrese.

[2]) Letnica pomeni, kedaj je bil dotični izvoljen za častnega člana.

*Fabiani o. Placid, provincijal, itd.
*vitez pl. Gariboldi Anton, zasebnik in posestnik.
*Gomilšek Josip, žel. uradnik.
*Grasselli Peter, župan, dež. posl., vit. žel. krone III. r. in posestnik.
*Heidrich Karol, misj. duh. kongr. sv. Vincencija Pavlanskega.
*Hranilnica kranjska.
*Hren Franc, veletržec, trg. zborn. svêtnik in graščak.
*dr. Hudnik Matija, odvetnik.
*Jamšek Ivan, trg. poslovodja in posestnik.
*dr. Jarc Anton, prošt, c. kr. dež. š. nadz. v p., itd.
*Jeraj Ivana, zasebnica.
*Jeran Luka, msgr., kanonik in urednik.
*Jereb Josip, župnik v p.
*Kadilnik Franc, trg. denarničar.
*Kastelic Franc, c. in kr. stotnik v p.
*Klemenčič Josip, c. kr. pripr. profesor v p., itd.
*Klun Karol, st. kanonik, drž. in dež. poslanec.
*Knjižnica frančiškanska.
*Knjižnica c. kr. učiteljišča.
*Koblar Anton, kurat v dež. pris. delavnici in muz. arhivar.
*Kokalj o. Rajnerij, franč. redovnik.
*Kosler Ivan st., tovarnar in graščak.
*dr. Kosler Josip, tovarnar in posestnik.
*Kržič Anton, c. kr. pripr. profesor.
*Kuralt Ivan, c. kr. sod. pristav v p.
*Kušar Josip, posestnik, vit. Fr. Jos. reda, drž. poslanec, itd.
*Lah Evgen, tajnik „Slov. Mat.“ in mag. konc. pristav.
*dr. Lampe Franc, sem. profesor, konz. svêtnik, vodja „Marijanišča“ in urednik.
*Lampe Josip, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
*dr. Lesar Josip, sem. prof., vodja „Alojzijevišča“ in konz. svêtnik.
*Mahkot Ivan, c. kr. vl. svêtnik.
*dr. Majaron Danilo, odvetnik.
*Mally Franc, zasebnik in posestnik.
*Martinak Josip, c. kr. dež. sod. svêtnik in vit. Fr. Jos. reda.
*dr. Missia Jakob, knezoškof, tajni svêtnik, itd.
*Močnik Matej, mestni učitelj v p.
*dr. Munda Franc, odvetnik in posestnik.
*Murnik Ivan, trg. zborn. tajnik, ces. svêtnik, vit. Fr. Jos. reda, dež. poslanec in odbornik.
*Petričić Vaso, veletržec, mestni odbornik, trg. zborn. svêtnik, m. hran. predsednik in posestnik.
*Pfeifer Franc, c. kr. računski nadsvétnik.
*Pirc Gustav, ravnatelj c. kr. kmet. družbe, pop. učitelj in m. odbornik.
*Plantan Ivan, c. kr. notar.
*Pleteršnik Maks, c. kr. gimn. profesor.
*Pogačar Martin, knezošk. kancelar in častni kanonik.
*dr. Požar Lovro, c. kr. gimn. profesor.
*Prosenc Josip, zav. zastopnik, itd.
*Ravnihar Franc, dež. knjigovodja v p., mestni odbornik, itd.
*Rohrmann Viktor, tovarnar in posestnik.
*Rozman Ivan, mestni župnik in častni kanonik.
*Rutar Simon, c. kr. gimn. profesor, itd.
*Skubic Anton, c. kr. gimn. profesor v zač. p.
*„Sokol“, telovadno društvo.
*Souvan Ferdinand, veletržec in graščak.
*Souvan Franc Ks., veletržec, trg. zborn. svêtnik in posestnik.

*dr. Starè Josip, c. kr. fin. prok. pristav.obč. svêtnik, posestnik, itd.
*S. L., zasebnik.
*dr. Stor Franc, odvetnik.
*dr. Suppan Josip, hran. ravnatelj, itd.
*dr. Svetina Ivan, c. kr. gimn. profesor in konz. svêtnik.
*Šuman Josip, c. kr. dež. š. nadzornik.
*dr. Tavčar Ivan, odvetnik, dež. poslanec, mestni odbornik in posestnik.
*dr. pl. Valenta Alojzij, primarij, ravn. dež. bolnice, vl. svêtnik, profesor in posestnik.
*Vavrů Ivan, c. kr. gimn. profesor v p.
*Vilhar Ivan, m. užitn. ravnatelj in posestnik.
*dr. Vošnjak Josip, primarij, dež. poslanec in odbornik, itd.
*Vrhovnik Ivan, trnovski župnik.
*Zamejec Andrej, st. kanonik, itd.
*Zamida Matija, dež. svêtnik.
*Zupan Tomo, c. kr. gimn profesor, konz. svêtnik, itd.
*dr. Zupanec Jernej, c. kr. notar, not. komore predsednik, vit. Fr. Jos. reda in posestnik.
*Žagar Karol, dež. blagajnik, m. odbornik in posestnik.
*Žužek Franc, c. kr. višji ingenieur.
»Alojzijevišče«, knezošk. dij. zavod.
Avšič Jakob, zav. uradnik.
Babnik Ivan, trg. poslovodja.
dr. Babnik Janko, c. kr. dež. sod. pristav.
Ban Franc, upravitelj »Kat. tiskarne«.
Barborič Ivan, župnik v p.
Bartel Anton, c. kr. gimn. profesor.
Belè Ivan, mestni učitelj.
Bezenšek Ernest, zav. uradnik.
Bežek Viktor, c. kr. pripr. profesor.
Bizovičar o. Josip, franč. vikar.
Blaznik Albina, solastnica tiskarne.
Bleiweis Franc, bogoslovec.
† Bohinec Žiga, sem. podvodja, ekonom in konz. svêtnik.
Bonač Ivan, knjigovez.
Borštner Vincenc, c. kr. gimn. profesor.
Borštnik Marija, gostiln. in posestnica.
Bradaška Ferdinand, mestni blagajnik.
Brežnik Franc, c. kr. gimn. profesor.
Bulovec Mihael, predmestni kaplan.
Celestina Josip, c. kr. pripr. profesor.
Čadež Anton, bogoslovec.
Čemažar Jakob, bogoslovec.
dr. Debevec Josip, alojz. prefekt.
Dečman Anton, trg. potnik in posestnik.
Dimnik Jakob, mestni učitelj, itd.
Dobida Josip, c. kr. fin. tajnik.
dr. Dolenec Josip, sem. profesor.
Dolinar Ivan, bogoslovec.
Drahsler Pavl, trg. poslovodja.
Dralka Josip, c. kr. vl. svêtnik in posestnik.
dr. Drč Josip, m. zdravnik, itd.
Drenik Franc, gl. zast. zav. »New-York«.
Društvo kranjskih tiskarjev.
Družba rokodelskih pomočnikov.
Duffè Ivan, mestni nadingenieur.
dr. Elbert Sebastijan, st. kanonik.
Endlicher Avgust, zav. uradnik.
Endlicher Rudolf, c. kr. okrajni tajnik v p.
Eppich Ivan, c. kr. vadn. učitelj.
Erker Josip, sem. spiritual.
Eržen Valentin, nunski spovednik.
dr. Ferjančič Andrej, c. kr. dež. sod. svêtnik in drž. poslanec.
Ferjančič Franc, trn. kaplan.
Finžgar Franc, bogoslovec.

Flerè Josip, c. kr. poštni oficijal in posestnik.
Flis Ivan, st kanonik in župnik.
Frisch Ivan, trg. in posestnik.
Fuersager Leopold, trg. pomočnik.
Funtek Anton, c. kr. pripr. profesor in urednik.
dr. Furlan Anton, c. kr. avskultant.
Furlan Jakob, mestni učitelj.
Gerdinič Franc, c. kr. gimn. profesor.
Gerkman Franc, c. kr. vadn. učitelj.
Giontini I. R., trg. tvrdka.
Gnjezda Ivan, c. kr. višje realke profesor, itd.
Gogola Ivan, c. kr. notar, mestni odbornik in posestnik.
Goričnik Franc, trgovec.
Goršič Franc, orglj mojster in posestnik.
Grampovčan o. Klemen, frančiškan.
Gregorčič Anton, c. kr. p. oficijal.
dr. Gregorič Vinko, primarij, itd.
Guttman Emil, c. kr. fin. prok. pristav.
Hafner Jakob, vodja priv. učilišča.
Hofbauer Ana, deželnega tajnika vdova, itd.
Hohn Hugon, c. kr. poštni kontrolor in posestnik.
Hribar o. Angelik, franč. kaplan.
Hribar Ivan, ravnatelj „Slavije“, dež. poslanec, m. odbornik in posestnik.
Hubad Franc, c. kr. pripr. ravnatelj.
Izobraževališče učiteljsko.
Jakopič Franc, trg. in posestnik.
dr. Jan Ivan, mag. tajnik.
dr. Janežič Ivan, sem. profesor in konz. svêtnik.
Jarc Anton, bogoslovec.
Jeglič Josip, trgovec in posestnik.
Jenko Josip, c. kr gimn. profesor.
dr. Jenko Ludovik, zas. zdravnik.
Jerše Josip, bogoslovec.
Josin Maks, mestni učitelj.
Kadivec Antonija, trgovka in posestnica.
Kajzel Amalija, trgovka.
Kalan Andrej, st. vikar, posestnik in urednik.
dr. Karlin Andrej, c. kr. gimn. profesor in katehet.
Karlin Martin, c. kr. gimn. profesor.
dr. Kartin Hugon, odv. kandidat.
Kaspret Anton, c. kr. gimn. profesor.
Katoliško društvo.
Kaučič Jakob, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
dr. Kavčič Jakob, c. kr. drž. pravdn. namestnik.
Kavčnik Ivan, c. kr. dež. sodišča pristav.
Klein Anton, solastnik tiskarne, posestnik, dež. poslanec, mestni odbornik, itd.
dr. Klofutar Leonhard, st. prošt in stud. ravnatelj.
Knez Ivan, veletržec, m. odbornik in posestnik.
Knific Ivan, bogoslovec.
Knific Srečko, benef. v p., itd.
Knjižnica bogoslovska.
Knjižnica c. kr. nižje gimnazije.
Knjižnica c. kr. višje gimnazije.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Knjižnica c. kr. višje realke.
Knjižnica župnije trnovske.
Kobilca Josip, trg. poslovodja.
Kočevar Franc, c. kr. dež. sod. predsednik, itd.
Kollmann Franc, veletržec, trg. zborn. svêtnik in posestnik.
Konservativno obrtno društvo.
Koprivec Peter, bogoslovec.
dr. Kopřiwa Ivan, mestni fizik.
Kovač Ivan, solastnik tiskarne.
Kozlevčar Anton, žel. uradnik.
dr. Krek Ivan, stolni vikar.
Kremžar Andrej, oskrbnik deželne bolnice.
dr. Krisper Valentin, odvetnik.

Krulec Ivan, mestni učitelj.
dr. Kulavic Ivan, st. kanonik, prelat in sem. ravnatelj.
Kunc Matija, krojač in posestnik.
Lampe Evgen, bogoslovec.
Lassnik Peter, trgovec in posestnik.
Lavrenčič Josip, posestnik, itd.
Lavrič Franc, bogoslovec.
Lavrič Josip, bogoslovec.
† Lavrič Mihael, trgovec in posestnik.
dr. Leben Matija, sem. profesor v p. in častni kanonik.
Ledenik Alfred, trgovec in gl. zast. zav. „Equitable".
Lederhas Ludovik, c. kr. gimn. profesor.
Lenarčič Anton, c. kr. fin. tajnik.
Lenče Josip, trgovec in posestnik.
Lenček Alojzij, trgovec, itd.
Levec Franc, c. kr. real. profesor, itd.
Levičnik Albert, c. kr. sod. nadsvêtnik.
Levičnik Alfonz, dvorni kaplan.
Lozar Josip, trgovec.
Mahr Ferdinand, ces. svêtnik, lastnik trg. učilišča, posestnik, itd.
Maier Josip, mestni učitelj.
Malenšek Martin, predmestni župnik.
grof Margheri Rudolf, c. kr. okr. glavar.
Marolt Avgust, glasovirar.
Marolt Marija, mestna učiteljica.
Medič Ivan, bogoslovec.
Medič o. Kallist, franč. župnik.
Mikuš Anton, dež. uradnik.
Millitz Ljudmila, lastnica tiskarne in posestnica.
Modic Josip, c. kr. rač. revident.
Moos Julija, m. š. voditeljica.
dr. Mosché Alfonz, odvetnik.
Mrak Matija, st. vikar.
Müllner Alfonz, muz. kustos, itd.
Mulaček Franc, trg. pomočnik.
„Národna tiskarna", tisk. podjetje.
Oblak Anton, bogoslovec.
Oblak Ivan, mestni kaplan.
Oblak Valentin, bogoslovec.
Obreza Anton, tapetnik.
Omejc Ferdinand, dež. blag. oficijal.
Oranič Franc, bogoslovec.
Orožen Franc, c. kr. pripr. profesor, itd.
Ozimek o. Evstahij, frančiškan, itd.
dr. Papež Franc, odvetnik, dež. poslanec in odbornik.
dr. pl. Pauker-Glanfeld Henrik, st. dekan, itd.
Pavlin Alfonz, c. kr. gimn. profesor.
Pavlin Franc, c. kr. ing. in posestnik.
Perušek Rajmund, c. kr. gimn. profesor.
Pirc Karol, c. kr. real. profesor.
Plantarič Josip, bogoslovec.
Plečnik Andrej, predmestni kaplan.
Plehan Ivan, stud. phil.
Pleiweiss Karol, not. kandidat.
Pleško Karol, c. kr. dež. sod. svêtnik in posestnik.
Poljanec Alojzij, ravnatelj prisilne delavnice.
Potočnik Mihael, msgr. in nunski spovednik v p.
Povše Franc, veleposestnik, vodja c. kr. kmet. šole v p., drž. in dež. poslanec.
Praprotnik Andrej, mestni šolski ravnatelj v p., itd.
Prelesnik Matija, bogoslovec.
Premk Anton, c. kr. poštni nadkontrolor in posestnik.
Preželj Luka, bogoslovec.
Rant o. Hubert, frančiškan.
Rebol Daroslav, bogoslovec.
Regally Franc, c. kr. avskultant.
Robida Ivan, mag. oficijal.
Rodè Janko, trg. in posestnik.
Roshnik Anton, c. kr. sod. pristav v p.
Sadar Franc, bogoslovec.
Schaschel Feliks, c. kr. vl. svêtnik.
Schuendelen Božidar, trgovinski poslovodja.

Senekovič Andrej, c. kr. gimn. ravnatelj, okr. šolski nadzornik in obč. svêtnik.
Sever Ivan, bogoslovec.
Sinkovič Davorin, c. kr. gimn. prof.
Skabernè Avgust, trgovec, trg. zborn. svêtnik in posestnik.
„Slavec“, delavsko pevsko društvo.
dr. Smolej Gustav, c. kr. dež. sod. pristav.
Smolej Ivan, bogoslovec.
Smolej Jakob, c. kr. dež. š. nadzornik v p. in vit. žel. krone III. reda.
Smrekar Ivan, mestni katehet.
Smrekar Josip, sem. profesor in konz. svêtnik.
Soss Friderik, trg. in posestnik.
Stegnar Feliks, c. kr. kazn. učitelj in dež. poslanec (2 izt.).
Sterbenc Josip, duhovnik v p.
dr. Sterger Stanko, c. kr. okrajni zdravnik.
Stroj Alojzij, nunski katehet.
dr. Supan Viktor, odvetnik.
Sušnik Ivan, st. kanonik.
Svetek Anton, c. kr. rač. in obč. svêtnik.
Šarabon Mavrilij, mestni katehet.
Šega Karol, c. kr. gimn. profesor.
Šesek Ivan, II. mag. svêtnik.
Šetinc Ignacij, trg. potnik.
Širaj Andrej, bogoslovec.
Šiška Josip, dvorni kaplan, itd.
Škerjanc Martin, bogoslovec.
Šola I. mestna petrazredna.
Šola osemrazredna dekliška.
Šolar Josip, bogoslovec.
Šorli Matija, c. kr. poštni nadoskrbnik.
dr Šorn Josip, c. kr. gimn. profesor.
Štritof Anton, gimn. profesor.
Šubic Ivan, c. kr. ravnatelj obrt. strok. šol in obč. svêtnik.
Švigelj Josip, bogoslovec.
Tauzher-Zhuber Ivana, zasebnica in posestnica.
Tavčar Alojzij, c. kr. gimn. profesor.
Terdina Franc, m. rač. revident.
Toman Helena, posestnica.
Tomec Jakob, I. mestni komisar.
† Tomšič Ivan, c. kr. vadn. učitelj, okr. šolski nadzornik, občinski svêtnik, itd.
Tosti Ivan, gost. in posestnik.
Tratnik Antonija, c. kr. v. davk. nadz. vdova.
Tratnik Leopold, pasar.
dr. Trauner Martin, c. kr. dež. sod. pristav.
Travnar Josip, mestni učitelj.
dr. Triller Karol, odvetnik.
Trstenjak Anton, m. blag. kontrolor.
Trtnik Franc, dež. blag. kontrolor in posestnik.
Tschurn Karol, hran. knjigovodja.
Turk Hugon, trg. potnik.
Učiteljsko društvo slovensko.
Urbas Leopold, c. kr. rudniški uradnik v p.
dr. Ušeničnik Franc, m. kaplan.
Valentinčič Ignacij, gl. zastopnik zav. „Austria“ in „Concordia“, obč. svêtnik in posestnik.
Vdovič Ivan, zav. uradnik.
Velkovrh Ivan, tovarnar, obč. svêtnik, posestnik, itd.
Vencajz Ivan, c. kr. dež. sod. svêtnik.
Vernik Alojzij, c. kr. poštni azistent.
Veršec Maks, gl. zast. „Fonçiere“.
Virbnik Alojzij, gimn. profesor.
Vodošek o. Salezij, franč. kaplan.
Vodušek Matej, c. kr. gimn. profesor.
Vončina Ivan, I. mag. svêtnik.
Vrančič Ivan, žel. uradnik.
Wenger Karol, c. kr. dež. sod. tajnik.
Wessner Marija, mestna učiteljica.
Wester Avguštin, c. kr. gimn. prof. in posestnik.
Wiesthaler Franc, c. kr. gimn. ravnatelj.
Wisjan Leopold, c. kr. p. azistent.

Zabukovec Tomaž, bogoslovec.
Zagorjan Anton, knjigotržec.
Zajec Jurij, gostilničar in posestnik.
Zajec Rudolf, stud. techn.
Zarnik Ana, odv. vdova.
dr. Zbašnik Franc, dež. tajnik.
Zupan Ivan, bogoslovec.
dr. Zupanc Franc, c. kr. okr. zdravnik pri dež. vladi, itd.
Zupančič Anton, sem. profesor, konz. svêtnik, itd.
Zupančič Vilibald, c. kr. pripr. profesor in okr. š. nadzornik.
Žagar Ivan, c. in kr. stotnik.
Žakelj Frid., c. kr. gimn. profesor.
Žavbi Ivan, bogoslovec.
dr. Žitnik Ignacij, c. kr. kazn. kurat in dež. poslanec.
Žnidaršič Franc, bogoslovec.
Žumer Andrej, nadučitelj-vodja in c. kr. okr. šolski nadzornik.
Osem naročnikov.

Št. 82 + 268 + 8 = 358.

b) Okolica:

*Zupan Mihael, župnik v Sostrem.
Bavdek Helena, posest. v Vodmatu.
Belec Anton, klepar in posestnik v Št. Vidu.
Bizjan Franc, slikar v Zg. Šiški.
Bralno društvo pri D. M. v Polji.
Čitalnica na Glincah.
Čitalnica v Spodnji Šiški.
Čitalnica v Št. Vidu.
Derčar Martin, župnik in posestnik v Preski.
Dolenec Jakob, župnik na Igu.
Dolinar Franc, žup. pri Sv. Katarini.
Gams Ivan, posestnik v Loki.
Holeček Josip, žel. uradnik.
Hribar Anton, kaplan na Dobrovi.
Knific Josip, kaplan na Igu.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Kobilca Ivan, župnik v Črnučah.
Kolar Matija, žup. pri D. M. v Polji.
Kunauer Ivan, župnik na Golem.
Malovrh Gregor, župnik v Št. Vidu.
Mathian Jakob, gostilničar in posestnik v Zg. Šiški.
Mekinec Franc, kaplan in posestnik v Št. Vidu.
Müller Ivan, kaplan pri D. M. v Polji.
Porenta Franc, župnik v Sori.
Praprotnik Franc, učitelj v Preski.
Primožič Anton, pos. v Sostrem.
Roina Anton, slikar v Zg. Šiški.
Skul Valentin, župnik pri Sv. Jakobu.
Suwa Ivan, tov. delovodja v Zg. Šiški.
Škarjevec Ivan, slikar v Sp. Šiški.
Šola národna v Št. Vidu.
Štrukelj Franc, duhovnik v p. na Šmarni gori.
Šusteršič Gašpar, trgovec in posestnik na Glincah.
Tomè Marija, gostilničarica v Sp. Šiški.
Traun Jakob, trg. in posestnik na Glincah.
Trček Mihael, župnik v Šmartnem.
Trošt Franc, nadučitelj na Igu.
Žirovnik Janko, nadučitelj, itd. v Št. Vidu.

Št. 1 + 37 = 38.

2. Dekanija **Cirknica.**

a) Cirknica. Poverjenik: *Kunstelj Franc.*

Blažon Marija, posestnica v Begunjah.
Čibašek Ivan, župnik pri Sv. Vidu.
Jan Simon, župnik pri Sv. Trojici.
Kunstelj Franc, dekan v Cirknici.
Kušar Franc, ekspozit v Begunjah.

Lakmayer Franc, župnik v Grahovem.
Lavrenčič Anton, kaplan.
Milavec Josip, trg. in posestnik.
Pešec Franc, kaplan v Cirknici.
Pogačnik Alojzij, trg. in posestnik.
Premrov Franc, trgovec, gostilničar in posestnik v Martinjaku.
Sebenikar Matilda, posestnica na Rakeku.
Šerko Franc, trgovec in posestnik.
Št. 13.

b) Lož. Poverjenik: *Lah Gregor.*

Benčina Ivan, trg. in posestnik.
Čitalnica národna.
Havptman Peter, kaplan.
Lah Gregor, župan, posestnik, itd.
dr. Neuberger Moric, dež. okr. zdravnik.
Petsche Franc, trg., posestnik, itd.
Ponikvar Anton, župnik.
Strašek Franc, c. kr. notar.
Ševar Ludovik, poštar, posestnik, itd.
Št. 9.

c) Planina. Poverjenik: *Podboj Ivan.*

Benedek Josip, nadučitelj.
Bernard Valentin, župnik v Studenem.
Čitalnica národna.
Klemenc Franc, župnik na Uncu.
Kremenšek Ivanka, pos. hči v Lazih.
Mayer Julij, zdravnik, itd.
Podboj Ivan, župnik, itd.
Repič Peter, nadučitelj na Uncu.
Svetličič Ivan, žel. uradnik na Rakeku.
Šarec Alojzij, kaplan.
Št. 10.

3. Dekanija **Idrija.**

a) Idrija. Poverjenik: *Kos Franc.*

*Občina mestna v Idriji.
*Vidmar Josip, župnik v Žiréh.
Bralno društvo v Sp. Idriji.
Čitalnica mestna v Idriji.
Delavsko bralno društvo v Idriji.
Ferjančič Jakob, župnik v Zavracu.
Goli Franc, trgovec in posestnik.
Gruden Ivan, velepos. v Jeličinem vrhu.
Jeglič Josip, c. kr. davkar.
Kavčič Marija, c. kr. učiteljica.
Kogej Josip, dekan, itd. v Idriji.
Kos Franc, trg. in posestnik.
Kosmač Ivan, posestnik v Ledinah.
Lapajne Karolina, trg. in posestnica.
Lapajne Marija, trg. in posestnica.
Lapajne Valentin, trg. in posestnik.
† Leskovec Sebastijan, zasebnik v Sp. Idriji.
Novak Alojzij, c. kr. učitelj v Idriji.
Prelovec Franc, gostilničar, itd.
Regen Josip, župnik na Vojskem.
Swoboda Karol, c. kr. rudn. ingenieur.
Šepetavec Josip, trgovec v Idriji.
Šinkovec Karol, c. kr. sod. kancelist.
Šola c. kr. rudniška v Idriji.
Treven Valentin, trgovec in posestnik.
Vogelnik Ivan, c. kr. učitelj v Idriji.
Vončina Franc, pom. uradnik.
Žonta Ivan, posestnik v Sp. Idriji.
Št. 2 + 26 = 28.

b) Črni vrh. Poverjenik: *Hladnik Ivan.*

Bisail Alojzija, učiteljica.
Hladnik Ivan, vikar.
Knjižnica ljudska.
Majnik Mihael, pos. v Zadlogu.
Rudolf Gašpar, posestnik v Loméh.
Vidmar Ivan, trgovec.
Zagoda Franc, posestnik v Zadlogu.
Št. 7.

4. Dekanija **Kamnik**.

a) Kamnik. Poverjenik: ——————

*Bučar Franc, trgovec in posestnik.
*Starè Alojzij, administrator na Rovi.
*Stranjska fara.
dr. Barlè Josip, not. kandidat.
Bergant Luka, trg. in posestnik.
Bernik Valentin, župnik na Holmcu.
Čenčič Jernej, nadučitelj-voditelj.
Čitalnica národna.
dr Dereani Julij, dež. okr. zdravnik.
Drahsler Jakob, c. kr. okr. tajnik.
Fischer Franc, gost. in posestnik.
Flerin Franc, trgovec in posestnik.
Grašek Janko, trg. in posestnik.
Kalan Ivan, mestni kaplan.
dr. Kladva Ivan, c. kr. sod. pristav.
Kljun Ivan, župnik v Sp. Tuhinju.
Kljun Matej, župnik v Zg. Tuhinju.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Močnik Josip, lekar, župan in posestnik.
Molj Ivan, župnik v Stranjah.
Novak Martin, c. kr. poštar.
Oblak Ivan, dekan in č. kanonik.
Pintar Anton, trgovec.
Podboj Alojzij, c. kr. davk. pristav.
Polec Julij, c. kr. okr. sodnik, itd.
Rihar Franc, župnik v Mekinjah.
Rodè Josip, gost. in posestnik.
Sadnikar Josip, c. kr. okr. živinozdravnik.
dr. Schmidinger Karol, c. kr. notar, itd.
Starè Julij, tovarnar in posestnik.
Stelè Ivan, posestnik.
Stenovec Anton, župnik na Selih.
Strel Franc, nač. žel. postaje.
dr. Temniker Valentin, odvetnik.
Št. 3 + 31 = 34.

b) Brdo. Poverjenik: *Kersnik Janko.*

*Kersnik Janko, c. kr. notar, veleposestnik, itd.
*Rožič Alojzij, župnik v p.
*Tavčar Ivan, stavb. podjetnik v Dolu.
Bizjan Ivan, župnik na Brdu.
Breceljnik Gregor, posestnik v Št. Vidu.
Detelja Karol, trg. in posestnik v Dobu.
Divjak Polonica, zdrav. soproga.
Kadunec Franc, župnik v Krašnji.
Klinc Ignacij, c. kr. davk. kontrolor.
dr. Kraut Štefan, c. kr. sod. pristav.
Lenasi Anton, župnik v Ihanu.
Marolt Franc, učitelj na Brdu.
dr. Pekolj Ivan, c. kr. okr. sodnik.
Pristov Josip, kaplan v Dobu.
Sadar Vendelin, učitelj v Ihanu.
Strupi Jakob, benef. na Goričici.
Škofic Alojzij, pos. sin v Št. Vidu.
Škufca Ludovik, župnik v Blagovici.
Šlakar Ivan, župnik v Št. Gothardu.
Štrukelj Ivan, posestnik v Krašnji.
Zorko Matija, c. kr. uradnik v Št. Vidu.
Št. 3 + 18 = 21.

c) Komenda-Mengiš. Poverjenik: *Mejač Andrej.*

*Krčon Anton, župnik v p. v Repnjah.
Bralno društvo v Mengišu.
Kos Mihael, učitelj na Holmcu.
Letnar Lovro, nadučitelj in c. kr. okr. šolski nadzornik v Mengišu.
Levec Ivan, župan, gostilničar in posestnik v Mengišu.
Mejač Andrej, posestnik v Komendi.
Mesner Josip, nadučitelj v Komendi.
Paternost Henrik, učitelj v Radomljah.
Svetlin Andrej, posestnik v Komendi.
Šmid Franc, stud. iur. in graščak.
Šolske sestre v Repnjah.
Trost Franc, učitelj v Vodicah.
Vrhovšek Franc, kaplan v Komendi.
Zaletel Leopold, kaplan v Mengišu.
Zorec Ivan, župnik v Mengišu.
Št. 1 + 14 = 15.

5. Dekanija **Kočevje**. Poverjenik: *Komljanec Ivan.*

Berčič Peter, adm. v Starem logu.
Gerzin Matija, župnik pri Fari.
Jaklič Karol, kaplan pri Fari.
Komljanec Ivan, c. kr. gimn. profesor in katehet.
Krese Josip, dekan.
Lovšin Ivan, mestni kaplan.
Steska Viktor, mestni kaplan.
Št. 7.

6. Dekanija **Kranj**.

a) Kranj. Poverjenik: *Šavnik Karol.*

*Bartol Baltazar, župnik v p. v Cerkljah.
*Debeljak Ivan, župnik v Preddvoru.
*Globočnik Edvard, zdravnik v Cerkljah.
*Kržič Gregor, c. kr. okr. sodnik v p.
*Majdič Vinko, tov. in posestnik.
*Mežnarec Anton, dekan, itd.
*Omersa Franc, trgovec, trg. zborn. svêtnik in posestnik.
*Prevec Valentin, posestnik, itd.
*Ross Matej, trgovec, itd.
*Sajovic Ferdinand, trgovec.
*Šavnik Karol, lekar, župan, vit. Fr.-Jos.-reda in posestnik.
*Urbančič Alojzija, graščakinja na Turnu.
Berlec Franc, c. kr. žand. nadstražnik.
Birek Franc, mestni kaplan.
Blagnè Antonija, trgovka v Št. Jurju.
Bohinc Ivan, zas. uradnik.
Bralno društvo slovensko.
Bregant Mihael, naduč. v Šmartnem.
Brodnik Anton, kaplan v Šmartnem.
Česnik Dragotin, učitelj v Predosljih.
Čitalnica národna.
Dolenc Franc, trg. in posestnik.
Dolinar Josip, učitelj v Mavčičah.
Dolžan Ivan, župnik v Trsteniku.
Drukar Avgust, not. kandidat.
Florijan Karol, posestnik.
Globočnik Viktor, c. kr. notar in posestnik.
Hacin Josip, posestnik v Češnjevku.
Hočevar Jakob, mag. pharm.
Hubad Josip, c. kr. gimn. voditelj.
Karlin Ivan, župnik v Smledniku.
Kmet Andrej, nadučitelj v Cerkljah.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Korun Valentin, gimn. profesor.
Košir Franc, kaplan v Smledniku.

Krčon Josip, župnik, itd. v Predosljih.
Krek Franc, kaplan v Cerkljah.
Krisper Rajmund, trg. in posestnik.
KržičJosip, posestnik, itd. v Trbojah.
Kukelj Anton, župnik v Št. Jurju.
Luznar Franc, učitelj na Primskovem.
Mayr Peter, gost. in posestnik.
Mesar Ivan, župnik, duh. svêtnik in dež. poslanec v Šmartnem.
Mohar M., organist v Šmartnem.
Mrak Jakob, župnik v Naklem.
Nemec Anton, kaplan v Št. Jurju.
Novak Franc, c. kr. gimn. profesor.
Pavlič Ivan, kaplan v Cerkljah.
Pavlin Alojzij, trg. in posestnik v Podbrezju.
Pavšler Tomaž ml., trg. in posestnik.
Pernè Franc, kaplan in katehet.
Pirc Ciril, trgovec in posestnik.
Pokorn Franc, ekspozit v Besnici.
dr. Prevec Franc, odvetnik.
Prezelj Matej, župnik v Mavčičah.
Rakovc Ivan, posestnik.
Robič Simon, adm. na Šenturški gori.
Rožman Lovro, benef. v Hrastju.
Schiffrer Ludovik, kaplan v Naklem.
Starič Josip, c. kr. sod. pristav.
dr. Šavnik Edvard, c. kr. okr. zdravnik.
dr. Štempihar Valentin, odvetnik in posestnik.
Tavčar Franc, eksp. pri Sv. Joštu.
Traven Josip, učitelj v Naklem.
Zupanc Ignacij, kaplan v Predosljih.
Železny Alojzij, kaplan v Šmartnem.

Št. 12 + 54 = 66.

b) Tržič. Poverjenik: *Špendal Franc.*

Ahačič Franc, tovarnar.
Albrecht Luka, učitelj pri Sv. Ani.
Bralno društvo slovensko.
Jelenc Ivan, trgovec.
Omersa Ivan, trgovec.
Pekovec Josip, adm. v Lomu.
Šafer Ivan, župnik v Dupljah.
Špendal Franc, župnik.
Trpin Ivan Krst., kaplan.
Žerjov Gregor, c. kr. okr. sodnik.

Št. 10.

7. Dekanija **Leskovec.**

a) Krško. Poverjenik: *Gabršek Franc.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
Bezlaj Josip, mešč. učitelj, itd.
Gabršek Franc, nadučitelj-vodja, itd.
Gregorič Franc, gost. in posestnik.
Gregorin Alojzij, c. kr. okr. sodnik.
Kalan Janko, c. kr. davk. nadzornik.
Kerin Davorin, mestni kaplan.
dr. Kersnik Josip, c. kr. okr. zdravnik.
Kessler Alojzij, c kr. sod. pristav.
Knavs Ivan, mestni župnik.
Lapajne Ivan, vodja mešč. šole.
dr. Mencinger Ivan, odvetnik in posestnik.
Pfeifer Viljem, posestnik, drž. in dež. poslanec.
dr. Pučko Jurij, c. kr. notar.
dr. Romih Tomaž, mešč. učitelj.
Rozman Florijan, mestni učitelj.
Žužek Josip, c. kr. ingenieur.

Št. 1 + 16 = 17.

b) Leskovec. Poverjenik: *dr. Šterbenc Jurij.*

*Grivic Ivan, kaplan.
*dr. Šterbenc Jurij, dekan, itd.
Bojanec Anton, kaplan v Škocijanu.
Dolinar Ivan, župnik na Raki.
Gabrič Anton, župnik v Cerkljah.
Jenko Ludovik, župnik pri Sv. Duhu.
Koechler Viktor, kaplan v Boštajnu.
Lavrenčič Ivan, župnik v Boštajnu.
Lavrič Matija, župnik na Studencu.
Maurer Gašpar, posestnik na Raki.
Pfajfar Anton, kaplan v Leskovcu.
Šola trirazredna v Leskovcu.
Varl Tomaž, kaplan na Raki.
Volk Ivan, kaplan v Škocijanu.
Št. 2 + 12 = 14.

c) Kostanjevica. Poverjenik: *Pavlič Damijan.*

Abram Lavoslav, nadučitelj.
Bralno društvo v Kostanjevici.
Hudovernik Aleksander, c. kr. notar.
Hudovernik Janko, not. kandidat.
Kastelic Matija, mestni kaplan.
Novak Mihael, c. kr. okr. sodnik.
Pavlič Damijan, mestni župnik.
Pavlič Kozma, župnik v Križevem.
dr. Wurner Josip, dež. okr. zdravnik.
Št. 9.

d) Št. Jernej. Poverjenik: *Trost Karol.*

*Šola ljudska v Št. Jerneju.
*Štrobelj Franc v Št. Jerneju.
Bervar Lina, učiteljica.
Fettich-Frankheim Anton, župnik.
Majzelj Ana, pos. hči.
Majzelj Franja, pos. hči.
Sever Josip, trgovec.
Tavčar Josip, gost. in posestnik.
Trost Karol, učitelj.
Volovec Martin, trgovec.
Vondrašek Vaclav, kaplan.
Vovk Ivan, župnik v p., itd.
Št. 2 + 10 = 12.

e) Velika dolina. Poverjenik: *Pretnar Jakob.*

Brulec Franc, župnik.
Dolinar Franc, posestnik.
Dolinar Mijo, trg. in posestnik.
Gantar Ivan, nadučitelj v Čatežu.
Horvat Mihael, župnik v Čatežu.
Pretnar Jakob, nadučitelj.
Radej Martin, poslovodja v Podsusedu.
Tancig Anton, trgovec, itd. v Krški vasi.
Zevnik Ana, učiteljica v Čatežu.
Št. 9.

8. Dekanija **Litija.**

a) Litija. Poverjenik: *Svetec Luka.*

*Nabernik Ivan, c. kr. sod. svêtnik.
*Sajè Mihael, župnik v Štangi.
*Svetec Luka, c. kr. notar, itd.
vitez pl. Andriolli Viktor, c. kr. davk. kontrolor.
Goljmajer Josip, župnik v Javorju.
Grill Matija, c. kr. okr. glavar.
Jeločnik Anton, tov. knjigovodja.
Jenko Ivan, nač žel. postaje.
Jeretin Martin, c. kr. okr. tajnik.

Knjižnica okrajna učiteljska.
Kobler Vekoslava, posestnica.
Molek Martin, župnik na Savi.
dr. Pavlič Ignac, c. kr. okr. zdravnik.
Podkrajšek Franc, načelnik postaje na Savi.
Pokorn Jakob, adm. v Polšniku.
Rus Jakob, dekan v Šmartnem.
Slanc Franc, nadučitelj.
Vončina Valentin, c. kr. sod. kancelist.
Zdražba Ivan, zupnik na Prežganju.
Zupančič Jernej, duhovnik v p.

Št. 3 + 17 = 20.

b) Radeče. Poverjenik: *Zagorjan Ivan.*

*Krisper Valentin, tov. in posestnik.
Čik Karol, kaplan.
Gmeiner Karol, župnik v Širju.
dr. Homan Alojzij, dež. okr. zdravnik.
Koller Gustav, kaplan v Št. Jurju.
Levec Ivan, nadučitelj.
Ramovš Andrej, župnik v Svibnem.
Šmitek Simon, adm. v Dobovcu.
Šolska knjižnica.
Vidergar Ivan, župnik v Št. Jurju.
Zagorjan Ivan, župnik.

Št. 1 + 10 = 11.

9. Dekanija **Loka**.

a) Loka. Poverjenik: *Kožuh Matej.*

*Bernik Lovro, župnik v p.
*Kožuh Matej, dekan, itd.
dr. Arko Anton, dež. okr. zdravnik.
Bralno društvo.
Čitalnica národna.
pl. Garzarolli Franc, c. kr. sod. pristav.
Jenko Peter, pos. v Virmaših št. 10.
Lenček Niko, c. kr. notar.
Merčun Rok, nunski spovednik, itd.
Mikuš Franc, c. kr. okr. sodnik.
Šinkovec Avguštin, kaplan.
Šola notranja uršulinska.
Tomažič Ivan, mestni župnik.
Zavodnik Feliks, nunski kaplan in katehet.

Št. 2 + 12 = 14.

b) Selca. Poverjenik: *Erzar Matija.*

*Tušek Gregor, posestnik na Mart. vrhu.
Boncelj Franc, župnik v Dražgoših.
Bralno društvo v Selcih.
Demšar Ivan, trg. in posestnik v Železnikih.
Erzar Matija, župnik v Selcih.
Globočnik Anton, tovarnar in posestnik v Železnikih.
Jamnik Anton, župnik v Sorici.
Košmelj Josip, mesar v Železnikih.
Košmelj Luka, župan, itd. v Železnikih.
Stanonik Nikolaj, nadučitelj.
Škofic Josip, župnik v Železnikih.
Šlibar Franc, trgovec in posestnik.
Vavpetič Ivan, kaplan v Selcih.
Veja Maks, župnik v Bukovščici.
Verhunec Ivan, posestnik.

Št. 1 + 14 = 15.

c) Trata. Poverjenik: *Petrovčič Franc.*

*Debeljakova hiša v Poljanah.
*Ramovš Jernej, župnik v Poljanah.
Dolinar Anton, adm. v Lučinah.
Hromec Ivan, župnik v Novi oslici.

Kregar Franc, župnik v Javorju.
Kromar Ivan, kaplan v Poljanah.
Petrovčič Franc, župnik na Trati.
Pintar Matej, župnik v Stari oslici.
Vakselj Ivan, adm. v Leskovici.
Št. 2 + 7 = 9

10. Dekanija **Moravče**.

a) Moravče. Poverjenik: *Kajdiž Tomaž.*

Hiersche Franc, eksp. v Vrhpolju.
Kajdiž Tomaž, dekan, itd.
Kepec Franc, adm. v Češnjicah.
Lesar Ivan, provizor v Pečéh.
Toman Janko, nadučitelj.
Št. 5.

b) Zagorje. Poverjenik: *Medved Matija.*

Adamič Josip, c. kr. okr. tajnik v p.
Berčon Anton, c. kr. p. upravitelj.
Bevčič Ignacij, posestnik.
Brcè Anton, župnik v Št. Lambrehtu.
Bregar Josip, posestnik.
Bukovec Martin, posestnik na Toplicah.
Cukjati Franc, trg. in posestnik.
Čampa Božidar, učitelj.
Čerin Josip, učitelj.
Eibensteiner Anton, posestnik.
Firm Ignacij, rudn. uradnik.
Jankovič Franja, učiteljica.
Jerin Leopold, rudn. uradnik.
Kolenec Valentin, posestnik.
Konšek Franc, posestnik na Trojanah.
Lisec Rudolf, žel. uradnik.
Mandelj Franc, mizar.
Mauer Andrej, posestnik.
Medved Matija, trg. in posestnik.
Modic Josip, c. kr. poštar.
Novak Andrej, usnjar.
Pernuš Tomo, upr. dež. naklade.
Peterlin Franc, učitelj v Kolovratu.
Petrovec Tomo, učitelj v Čemšeniku.
Repič Josip, mizar.
Rojina Franc, nadučitelj na Vačah.
Rožnik Tomaž, kaplan.
Sterlè Franc, nač. žel. postaje.
Šlenc Henrik, trg. pomočnik.
Švajger Josip, c. in kr. topn. podčastnik.
Weinberger Pavl, posestnik.
Zelnik Josip, župnik v Čemšeniku.
Št. 32.

11. Dekanija **Novo mesto**. Poverjenik: *Poljanec Ivan.*

*Babnik Ivan, župnik v Toplicah.
*dr. Gestrin Karol, c. kr. okr. sod. svêtnik.
*dr. Vojska Andrej, c. kr. okr. sod. svêtnik.
*Vrhovec Ivan, c. kr. gimn. profesor.
Benkovič Josip, kapit. vikar.
Bergant Valentin, župnik v Brusnicah.
Borštner Josip, župnik v Št. Petru.
Čitalnica národna.
dr. Defranceschi Peter, primarij in okr. zdravnik.
dr. Detela Franc, c kr. gimn. ravnatelj.
Dovič Ivan, župnik v Mirni peči.
Einspieler Tomaž, c. kr. okr. sod. tajnik.
Fajdiga Ignacij, c. kr. gimn. profesor.
Fon Ivan, c. kr. gimn profesor.
Frančiškanski samostan.
Frank Rihard, kanonik.

Golia Ludovik, c. kr. okr. sod. svêtnik.
Grossmann Karol, odv. kandidat.
Hafner Franc, poslovodja parne žage v Ruperčvrhu.
Hočevar Josip, kanonik.
Jeraj Franc, c. kr. gimn. profesor.
Kastelic Franc, trgovec.
Knjižnica gimnazijska.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Krajec Ivan, lastnik tiskarne.
dr. Marinko Josip, c. kr. gimn. profesor, itd.
Medved Anton, kaplan v Mirni peči.
Mlakar Anton, kaplan v Toplicah.
Mohar Martin, c. kr. vodja sod. pom. uradov.
Pec Viljelmina, učiteljica.
Perko Franc, župan in trgovec.
Petelin Martin, c. kr. gimn. profesor.
Pintar Luka, c. kr. gimn. profesor, itd.
Plevaneč Ivan, župnik v Soteski.
Poljanec Ivan, c. kr. gimn. profesor.
Porenta Gašpar, kaplan v Šmihelu.
Porenta Jakob, župnik v Stopičah.
Povše Franc, kanonik.
dr. Poznik Albin, c. kr. notar, itd.
Rohrmann Viljem, vin. učitelj na Grmu.
Skale Otmar, c. kr. okr. živinozdravnik.
pl. Sladovič Simon, lekar.
dr. Slanc Karol, odvetnik.
Suhač Matej, c. kr gimn. profesor
dr. Šegula Jakob, odvetnik.
Škrlj Milan, velikošolec.
Turk o. Efrem, frančiškan.
Urh Peter, prošt, itd.
Vindišar Viljem, franč. gvardijan.
Virant Anton, trgovec.
Zavrl Valentin, učitelj v Stopičah.
Žgur Anton, župnik pri Beli cerkvi.
Jeden naročnik.

Št. 4 + 48 + 1 = 53

12 Dekanija **Postojina**.

a) Postojina. Poverjenik: *Hofstetter Ivan.*

Arko Franc, posestnik in dež. poslanec.
Brešar Josip, kaplan.
Čitalnica národna.
Ditrich Anton, trgovec.
Gaspari Ferdinand, c. kr. okr. živinozdravnik.
Hofstetter Ivan, dekan, č. kan., itd.
Jurca Franc, trgovec.
Knjižnica okrajna učiteljska.
dr. Kotzmuth Julijan, c. kr. okr. zdravnik.
Kraigher Alojzij, trgovec.
Kraigher Peter, trgovec.
Lončar Ivan, c. kr. davk. nadzornik.
Omahen Gustav, c. kr. notar.
Primožič Štefan, učitelj.
Šeber Rihard, lastnik tiskarne.
Thuma Ivan, nadučitelj, itd.
dr. Treo Dragotin, odvetnik.
Vičič Friderik, nadžupan, gostilničar in posestnik.
Vodopivec Anton, c. kr. poštar.

Št. 19.

b) Senožeče. Poverjenik: *Okorn Ignacij.*

*Občina razdrška.
Bežan Matej, c. kr. notar.
Kobal Bogdan, c. kr. okr. sodnik.
Okorn Ignacij, župnik.
Suša Anton, trgovec.
Suša Franc, posestnik.

Škerjanc Ivan, župnik v Vremah.
Šola štirirazredna.
Zelen Josip, posestnik.
Št. 1 + 8 = 9.

c) Št. Peter. Poverjenik: *Zupan Ivan.*

*Bohinjec Peter, ekspozit v Trnju.
*Bolè Martin, profesor na Ruskem.
*Sajovic Ivan, župnik, itd., itd.
Abram Ivan, kaplan v Košani.
Avčin Franc, trgovec v Trnju.
Bajec Jakob, kurat v Šmihelu.
Dekleva Franc, trgovec v Slavini.
Horvat Rudolf, učitelj v Orehku.
Jakš Franc, posestnik v Št. Petru.
Jemec Anton, kurat v Suhorju.
Kalan Mihael, nadučitelj.
Korošec Ivan, gost. in posestnik.
Kovač Anton, žel. gostilničar.
Križaj Franc, tovarnar, itd.
Lavrenčič Andrej, posestnik.
† Lukanc Josip, benef. v p. v Matenji vasi.
Medica Matej, tovarnar.
Piščanec Ivan, žel. uradnik.
Sajovic Karol, žel. uradnik.
Špilar Ludovik, posestnikov sin.
Torkar Matija, župnik v Košani.
Zabukovec Ivan, kaplan v Slavini.
Zupan Ivan, kurat v Št. Petru.
Št. 3 + 20 = 23.

13. Dekanija **Radovljica.**

a) Radovljica. Poverjenik: *Roblek Aleks.*

Ažman Josip, učitelj na Breznici.
Berlic Ivan, župnik v Mošnjah.
dr. Bisiak Josip, odvetnik.
† Bric Ivan, c. kr. dež. sod. svêtnik.
Bulovec Ivan, trgovec in posestnik.
Cuderman Ivan, kurat v Begunjah.
Čarman Franc, c. in kr. voj. kurat v p., itd. na Otoku.
Čop Ivan, posestnik v Mostah.
Ferk Ernest, c. kr. okr. sodnik.
Homann Friderik, trg. in posestnik.
Kenda Luka, upr. dež. naklade.
Klinar Ivana, gost. in pos. vdova
Knjižnica okrajna učiteljska.
Korošic I., kroj. mojster.
Košmelj Ivan, župnik v Begunjah.
Kunstelj Franc, gost. in posestnik.
Mulej Franc, trg. in posestnik.
Novak Ivan, mestni župnik.
Pavlošič Franc, c. kr. poštar.
Potočnik Tomaž, župnik na Breznici.
Resman Ivan, usnjar in posestnik.
Roblek Aleks, lekar, župan in posestnik.
Rozman Ignacij, naduč. v Mošnjah.
Sartori Ivan, stavb. klepar in posestnik.
Simon Karol, učitelj v Lescah.
Sittig Teodor, civ. geometer in posestnik.
Smodej Josip, not. kandidat.
Stiasny Ludovik, mestni učitelj.
Teran Ivan, župnik v Ljubnem.
Turk Josip, nadučitelj v Begunjah.
dr. Voves Jan, dež. okr. zdravnik.
Vurnik Ivan, podobar in posestnik.
Wruss Josip, mestni kaplan.
Št. 33.

b) Bled. Poverjenik: *Rus Franc.*

*baron Schwegel Josip, veleposestnik, drž. in dež. poslanec, itd.
Ažman Ivan, župnik v Gorjah.
Bralno društvo na Bledu.

Bralno društvo v Gorjah.
Droll Katarina, učiteljica.
Gruden Josip, kaplan.
Hudovernik Anton, gost. in posestnik.
Jakelj Valentin, kurat v Ribnem.
Jan Vinko, posestnik v Sp. Gorjah.
Jekler Josip, gostilničar.
Jekler Matej, gost. in posestnik.
Kačar Ivan, župnik na Boh. Beli.
dr. Klimek Emil, zdravnik.
Olifčič Friderik, gostilničar in posestnik na Boh. Beli.
Peternel Jakob, župan, gost. in posestnik.
Pretnar Ivan, pos. v Zagoricah.
Ravnik Jurij, pek.
Razboršek Josip, dekan.
Rus Franc, nadučitelj.
Schrey Rihard, c. kr. poštar, itd.
Sekovanič Ferdinand, gostilničar.
Skumavec Lovro, pos. v Zg. Lazih.
Sterle Terezija, učiteljica v Gorjah.
Trojar Ivan, nadučitelj v p., itd.
Vovk Anton, posestnik.
Vrhunec Andrej, posestnik.
Žirovnik Josip, nadučitelj v Gorjah.
Žumer Jakob, župan in posestnik v Gorjah.

Št. 1 + 27 = 28.

c) Bohinj. Poverjenik: *Rihteršič Ivan.*

Bevec Matej, c. kr. poštar na Bistrici.
Bezeljak Ivan, kaplan na Bistrici.
Medič Josip, nadučitelj na Bistrici.
Mencingar Franica, zas. na Bistrici.
Piber Ivan, kaplan v Srednji vasi.
Rihteršič Ivan, naduč. v Srednji vasi.
Zarnik Matija, župnik v Srednji vasi.

Št. 7.

č) Jesenice. Poverjenik: *Keršič Ivan.*

Aljaž Jakob, župnik na Dolgem.
Keršič Ivan, župnik na Jesenicah.
Matjan Jakob, kaplan na Jesenicah.
Treven Anton, trg. in posestnik na Savi.
Turk Avgust, župnik na Kor. Beli.

Št. 5.

d) Kranjska gora. Poverjenik: *Bregar Josip.*

*Žlogar Anton, župnik.
Andolšek Franc, c. kr. okr. sodnik.
Bregar Josip, nadučitelj.
Budinek Franc, župan in trgovec.
Fertin Ignacij, župnik v Beli peči.
Gorečan Josip, učitelj v Radečah.
dr. Kogoj Franc, dež. okr. zdravnik.
Kolšek Vinko, c. kr. notar.
Pušavec Ivan, c. kr. sod. kancelist.
Urankar Josip, kaplan.

Št. 1 + 9 = 10.

e) Kamna gorica. Poverjenik: *pl. Kappus Adolf.*

*Preša Josip, župnik na Ovsišči.
Aljančič Valentin, župnik na Dobravi.
pl. Kappus Adolf, župan, poštar, gostilničar in posestnik.
Korošec Josip, nadučitelj v Kropi.
Lazar Luka, trg. in posestnik.
Lužar Fortunat, učitelj na Dobravi.
Pesjak Mihael, trg in posestnik.
Zupan brata, orglj. mojstra.

Št. 1 + 7 = 8.

14. Dekanija **Ribnica**.

a) Ribnica. Poverjenik: *Povše Martin.*

*Kljunova hiša v Slatniku.
*Lesarjeva hiša v Hrovačah.
*Lesarjeva hiša v Sušju.
*Lovšin Marija, pos. v Jurjevici.
Andoljšek Bernard, učitelj v Dragi.
Brence Ivan, župnik pri Sv. Gregorju.
Drobnič Jurij, župan v Sodražici.
Fajdiga Franc, trgovec v Sodražici.
Fik Franc, kaplan v Ribnici.
Gruntar Ignacij, c. kr. notar, itd.
Jaklič Josip, župnik v Dolenji vasi.
Knjižnica čitalniška.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Leiler Franc, not. uradnik.
Levstek Andrej, carinar.
Mrhar Josip, trgovec v Dolenji vasi.
Petrič Matija, učitelj v Strugah.
Povše Martin, dekan, itd. v Ribnici.
Prijatel Matija, župnik v Strugah.
Škrabec Mihael, obč. tajnik.
Tomšič Štefan, nadučitelj v Ribnici.
Turk Pavl, župan v Dragi.
Vidic Maks, c. kr. sod. pristav.
Višnikar Franc, c. kr. okr. sodnik, itd.
Voglar Josip, župnik v Sodražici.
Vrbič Mihael, učitelj v Ribnici.
Zakrajšek Franc, adm. v Dragi.
Zupančič Dragotin, trg. poslovodja.

Št. 4 + 24 = 28.

b) Velike Lašče. Poverjenik: *Šuflaj Danijel.*

Arko Ivana, učiteljica v Dobrepoljah.
Cerar Ivan, učitelj v Škocijanu.
Čuk Julij, kaplan v Dobrepoljah.
Globočnik Janko, c. kr. notar.
Hočevar Matija, pošt., posestnik, itd.
Jaklič Franc, učitelj v Dobrepoljah.
Kosec Jernej, župnik v Škocijanu.
Lavtižar Mihael, župnik na Robu.
Rihar Matej, kaplan v Vel. Laščah.
Sušnik Franc, c. kr. sod. sluga.
Škofic Josip, c. kr. sod. pristav.
Šola ljudska v Dobrepoljah.
Šuflaj Danijel, c. kr. dež. sod. svêtnik.
Traven Franc, kaplan v Dobrepoljah.

Št. 14.

15. Dekanija **Semič**.

a) Črnomelj. Poverjenik: *Kupljen Anton.*

*Koenig Jurij, župnik na Vinici.
*Stariha Jakob, dekan v p., itd.
Čitalnica národna na Vinici.
Juvanec Franc, učitelj na Vrhu.
Kadunec Matija, župnik v Preloki.
dr. Kaisersberger A., c. kr. okr. zdravnik.
Klemenčič Mihael, mestni kaplan.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Kos Matej, kaplan v Starem trgu.
Kramarič Josip, adm. na Vrhu.
Kunc Avgust, posestnik.
Kupljen Anton, c. kr. notar, itd.
Lapajne Štefan, c. kr. okr. komisar.
Pogačnik Ivan, c. kr. sod. pristav.
Pristov Ivan, mestni kaplan.
Režek Peter, župnik v Starem trgu.
Rihar Josip, c. kr. vl. tajnik in vodja okr. glavarstva.
Schweiger Janko, posestnik.
Šašelj Ivan, župnik v Adlešičih.
Šmid Anton, kaplan na Vinici.
Šola farna v Starem trgu.

Št. 2 + 19 = 21.

b) Metlika. Poverjenik: *Navratil Anton.*

Aleš Anton, dekan v Semiču.
Češarek Franc, mestni kaplan.
Čitalnica národna.
Dovgan Franc, prošt n. reda, itd.
Guštin Franc, posestnik.
Hayne Edvard, c. kr. davkar.
Navratil Anton, zasebnik.
Novak Matija, kaplan v Semiču.
Ogrin Peter, župnik na Suhoru.
Premer Ignacij, posestnik.
Prosenik Anton, trgovec.
Romè Josip, župnik v Podzemlji.
Schweiger Franc, župnik na Radovici.
Stajer Franc, c. kr. notar, itd.
Šola ljudska v Semiču.
Šola mestna v Metliki.
Šumer Jurij, c. kr. sod. pristav.
Vidović Anton, župnik v Kamenju.
Vukšinić Davorin, uradnik.

Št. 19.

16. Dekanija **Šmarije**.

a) Šmarije. Poverjenik: *Drobnič Andrej.*

Babšek Ivan, trg. in posestnik.
Borštnik Ivan, naddučitelj.
Bralno društvo v Šmariju.
Drobnič Andrej, dekan, itd.
Mali Anton, župnik v Javoru.
Marešič Franc, župnik v Lipoglavu.
Medved Anton, kaplan v Šmariju.
Novak Josip, župnik v Žalini.
Ogorelec Vinko, posestnik in dež. poslanec v Škofljici.
Pipan Andrej, župnik na Polici.
Sitar Matej, župnik v Št. Jurju.
Zakrajšek Janko, kaplan.

Št. 12.

b) Zatičina. Poverjenik: *Jenčič Alojzij.*

Čebašek Ivan, kaplan v Št. Vidu.
Jaklič Štefan, župnik v Št. Vidu.
Jenčič Alojzij, c. kr. dež. sod. svêtnik.
Končina Ivan, trg. in posestnik v Gorenji vasi.
Korber Mihael, not. kandidat.
dr. Mauring Ivan, kaplan v Št. Vidu.
Pirnat Stanko, c. kr. notar.
dr. Podobnik Franc, odvet. kandidat in posestnik.
Pristov Simon, benef. v Št. Vidu.
Verbič Josip, učitelj v Višnji gori.

Št. 10.

17. Dekanija **Trebnje**.

a) Trebnje. Poverjenik: *Nagodè Ivan.*

Avsec Franc, kaplan.
Hofer Karol, župnik v Čatežu.
Jarc Franc, župnik na Mirni.
Klobučar Anton, c. kr. okr. sodnik.
Mervec Ivan, župnik v Št. Rupertu.
Miklavčič Zalika, c. kr. poštarica pri Sv. Križu.
Nagode Ivan, administrator.
Pavlin Alojzij, posestnik.
Pehani Friderik, učitelj.
Ruprecht Janko, lekar.
Semen Karol, c. kr. davk. kontrolor.
Sila Ignacij, posestnik.

Št. 12.

b) Mokronog. Poverjenik: *Virant Ivan.*

Barbo Mihael, župnik na Trebelnem.
Bralno društvo.
Globelnik Ivan, kaplan na Trebelnem.
Grčar Josip, župnik pri Sv. Trojici.
Gregorič Josip, kaplan pri Sv. Trojici.
Lunaček Aleksander, nadučitelj na Trebelnem.
Penca Emilija, pos. hči.
Pogačar Josip, c. kr. sod. kancelist.
Ravnikar Jernej, nadučitelj.
Rohrman Josip, not. kandidat.
Rozina Viktor, c. kr. notar.
Šircel Rozalija, trg. soproga.
Virant Ivan, župnik.
Vohinc Edvard, učitelj.
Št 14.

18. Dekanija **Trnovo**. Poverjenik: *Vesel Ivan.*

*Brinšek Ivan, trgovec v Trnovem.
*Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.
*Domicelj Alojzij, trgovec v Zagorju.
*Jenko Škender, trgovec v Trnovem.
*Valenčič Ivan, posestnik, itd.
*Vesel Ivan, dekan v Trnovem.
Bilc Ivan, duhovnik v p.
Bralno društvo v Zagorju.
Judnič Davorin, učitelj.
Križaj Nikolaj, župnik na Premu
Rahnè Janko, c. kr. notar.
Rudolf Alojzij, kaplan v Trnovem.
Strnad Ivan, župnik v Knežaku.
Štukelj Josip, zas. uradnik.
† Tomšič Ivan, posestnik.
Zarnik Martin, nadučitelj.
Št. 6 + 10 = 16.

19. Dekanija **Vipava**. Poverjenik: *Erjavec Matija.*

*Erjavec Matija, dekan, itd.
*Kavčič Franc, c. kr. poštar in posestnik v Št. Vidu.
*Nakus Josip, župnik v p., itd.
Arko Mihael, župnik v Šturiju.
Božič Ivan, posestnik v Podragi.
Čitalnica kmetijska v Podragi.
Čitalnica národna v Vipavi.
Dejak Hinko, župnik v Vrhpolju
Demšar Ivan, župnik v Št. Vidu.
† Dolenc Rudolf, učitelj na Planini.
Habe Josip, posestnik na Gočah.
Hladnik Ivan, župnik na Gočah.
Ilowsky Albin, adm. na Lozicah.
dr. Kenda Josip, okr. zdravnik.
Klobus Valentin, župnik na Slapu.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Koželj Mihael, župnik na Podkraju.
grof Lanthieri Karol, graščak, itd.
Lavrenčič Matej, posestnik in dež. poslanec v Vrhpolju.
Mikš Ivan, župnik na Planini.
Nabergoj Ivan, posestnik v Ložah.
Primožič Jernej, župnik v Vrabčah.
Rajčevič Franc, kaplan v Vipavi.
Rudolf Ivan, učitelj v Vrabčah.
Semenič Ivan, posestnik v Podragi.
Silvester Franc, trgovec v Vipavi.
Skvarča Ivan, župnik v Budanjah.
Tekster Konrad, župnik na Colu.
Št. 3 + 25 = 28.

20. Dekanija **Vrhnika**.

a) Vrhnika. Poverjenik: *Jelovšek Gabrijel.*

*Kotnikova hiša v Verdu.
Čitalnica národna na Vrhniki.
Dolinar Franc, župnik v Horjulu.
Gruden Ivan, c. kr. davkar v p., itd.

Jelovšek Gabrijel, trgovec, župan in posestnik.
Katoliško društvo rok. pomočnikov.
Kavčič Josip, c. kr. davk. kontrolor.
Komotar Anton, c. kr. notar.
Kumer Franc, dekan na Vrhniki.
Laznik Josip, župnik v Polh. gradcu.
Lenarčič Josip, veleposestnik, itd.
Lenassi Viljem, upr. dež. naklade.
Levstek Vinko, nadučitelj.
Marčič Valentin, kaplan v Polh. gradcu.
dr. Marolt Janko, dež. okr. zdravnik.
Meršolj Ivan, kaplan v Horjulu.
Rihar Štefan, kaplan na Vrhniki.
dr. Rogina Anton, c. kr. sod. pristav.
Skvarča Ivan, posestnik.
Smolnikar Luka, kaplan na Vrhniki.
Šega Ivan, župnik v Podlipi.
Tomšič Ivan, usnjar in posestnik.
Vidic Ivana, učiteljica na Vrhniki.
Vonča Anton, kurat v Belkah.
Št. 1 + 23 = 24.

b) Borovnica. Poverjenik: *Oblak Ivan.*

*Oblak Ivan, župnik.
Kranjc Ivan, trg. pomočnik.
Kržič Uršula, posestnica.
Majaron Ivan, trg. in pos. sin.
Papler Franc, nadučitelj.
Pirc Avgust, učitelj.
Podobnik Ignacij, župnik v Preserju.
Rozman Jurij, župnik v Rakitni.
Švigelj Franc, posestnik.
Št. 1 + 8 = 9.

c) Logatec. Poverjenik: *Ribnikar Vojteh.*

Bergant Lovro, župnik.
Bralno društvo v Sp. Logatcu.
De Gleria Anton, trgovec.
Kette Vojteh, ingenieur.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Lapuch Josip, zasebnik.
Levičnik Valentin, c. kr. višji davk. nadzornik.
Majdič Franc, c. kr. okr. živinozdravnik.
Možina Ivan, župnik v Rovtih.
Mulley Adolf, c. kr. poštar in posestnik.
Mušič Ivan, c. kr. davk. pristav.
Nadilo Avgust, zasebnik.
Petrič Martin, župan in posestnik.
Ravnihar Aleks., c. kr. sod. pristav.
Ribnikar Vojteh, nadučitelj, itd.
Sakser Ivan, župnik v Hotederšici.
Sicherl Ivan, trg. in posestnik.
Smole Josip, posestnik.
Šega Ivan, učitelj v Sp. Logatcu.
Šola ljudska v Sp. Logatcu.
Tollazzi Tomaž, trg. in posestnik.
Župnek Franc, c. kr. vl. koncipist.
Št 22.

21. Dekanija **Žužemperk.** Poverjenik: *Tavčar Mihael.*

*Štrucelj Jurij, c. kr. dež. sod. svêtnik.
dr. Bežek Rupert, c. kr. notar.
Bogolin Mihael, župnik v p.
Ključevšček Ign., župnik v Šmihelu.
Lavrič Josip, župnik v Ambrusu.
Pehani Josip, posestnik.
Perpar Franc, župnik v Zagradcu.
Senčar Josip, c. kr sod. pristav.
Štrukelj Ivan, kaplan na Krki.
Tavčar Mihael, dekan, itd.
Zbašnik Franc, župnik v Hinjah.
Zupančič Ivan, župnik v Topli rebri.
Žagar Josip, kaplan v Hinjah.
Št. 1 + 12 = 13.

II. Lavantinska škofija.

1. Dekanija **Bistrica Slovenska**. Poverjenik: *Hajšek Anton.*

*Hajšek Anton, dekan, itd.
*Ratej Franc, c. kr. notar.
Antolič Ivan, župnik v p. na Sp. Polskavi.
Bizjak Vinko, župnik v Laporju.
Borsečnik Anton, župnik na Zg. Polskavi.
Brezovšek Martin, župnik pri Sv. Martinu.
Brinar Josip, učitelj v Slov. Bistrici.
Cenc Gašpar, župnik v Črešnjevcu.
Hebar Franc, župnik v Studenicah.
Hržič Josip, župnik na Sp. Polskavi.
Hytrek Adolf, spiritual v Studenicah.
Kansky Janko, kaplan v Makolah.
Lajnšič Anton, kaplan v Poličanah.
dr. Lemež Urban, odvetnik.
Lenart Ivan, župnik v Poličanah.
Lendovšek Mihael, župnik, itd.
Mahor Feliks, učitelj v Makolah.
Nendl Franc, kaplan v Laporju.
Rom Ignacij, mestni kaplan.
Stanjko Ivan, župnik v Tinjah.
Svetlin Josip, nadučitelj v Makolah.
Vodenik Sim., učitelj v Slov. Bistrici.
Žekar Martin, kaplan v Manjšbregu.
Št. 2 + 21 = 23.

2. Dekanija **Braslovče**.

a) Vransko. Poverjenik: *Schwentner Karol.*

*Podružnica kmetijska.
*dr. Vrečko Andrej, c. kr. gimn. profesor (knjige okrajni učiteljski knjižnici).
Bralno društvo v Št. Jurju.
Čitalnica národna.
Gršak Vinko, župnik.
Kolarič Josip, župnik na Paki.
Kolšek Franc, tajnik.
Kranjc Josip, kaplan.
Križnik Gašpar, pos. v Motniku.
Lipež Viktor, kr. gimn. ravn. v p.
Prislan Franc, posestnik v Parižlah.
Schwentner Karol, župan, itd.
Šijanec Franc, nadučitelj v Št. Jurju.
Zdolšek Franc, župnik v Št. Jurju.
Št. 2 + 12 = 14.

b) Št. Pavl. Poverjenik: *Vidic Josip.*

Bralno društvo v Št. Pavlu.
Cimperšek Marica, učiteljica.
Farčnik Anton, nadučitelj na Polzeli.
Kavčič Matej, učitelj v Mariji-Reki.
Kocuvan Anton, knjigovodja.
Kolšek Franc, posestnik na Bregu.
Maršič Karol, učitelj v Št. Pavlu.
Pečar Srečko, učitelj v Št. Pavlu.
Plešnik Mihael, župnik v Št. Pavlu.
Sadnik Julij, učitelj in posestnik.
Širca Josip, župan in trgovec.
Vidic Franc, stud. phil.
Vidic Josip, nadučitelj v Št. Pavlu.
Zotter Janko, nadučitelj v Gomilski.
Št. 14.

3. Dekanija **Brežice**.

a) Brežice. Poverjenik: *Stanič Josip.*

*dr. Firbas Franc, c. kr. notar, itd.
*Knjižnica okrajna učiteljska.
*dr. Srebrè Gvidon, odvetnik, itd.
Adamus Sidonija, soproga grašč. nadlogarja.
Agreš Josip, odv. uradnik.

Balon Mihael, oskrbnik.
Balon Olga, soproga dež. komisarja.
Brglez Ivan, župnik v Artičah.
Brovet Rupert, c. kr. davk. pristav.
Černelč Franc, učitelj.
Čitalnica národna.
Dolinšek Rafael, c. kr. davk. priglednik.
Ferenčak Franc, mestni župnik in dekan v p.
Fišer Andrej, kaplan na Bizeljskem.
Frančiškanski samostan.
Gerec Franc, velepos. v Pišecih.
Gerjevič Ivan, velepos. v Dobovi.
Gregorič Karol, merosodnik.
Jagodic Josip, trg. pomočnik.
Janežič Josip, velepos. v Stari vasi.
Kokot Anton, nadučitelj v Pišecih.
Kovačič Josip, velepos. v Glog. brodu.
Levak Andrej, veleposestnik.
Mesiček Josip, kaplan.
Munda Ivan, c. kr. okr. živinozdravnik.
Pečnik Josip, učitelj.
Pernat Anton, župnik v Dobovi.
Planinc Franc, nač. žel. postaje.
Poljanšek Ignacij, pek in posestnik.
Rožman Ivan, zas. uradnik.
Schwentner Leopold, trgovec.
Sitter Josip, c. kr. sod. pristav.
Spindler A., c. kr. zemlj. knjigovodja.
Stanič Josip, not. kandidat.
Stante Jakob, učitelj v Dobovi.
Supan Ignacij, učitelj.
Sušnik Ivan, kaplan v Dobovi.
Šetinc Josip, odv. koncipijent.
Šoba Alojzij, kaplan v Pišecih.
Tominc Blaž, nadučitelj v Globokem.
Varlec Franc, trgovec.
Veršec Jurij, posestnik v Dedji vasi.
Zevnik Josip, trgovec.
Zevnik Mihael, pos. v Župelovcu.
Žmavc Josip, pos. v Zlogonskem.

Št. 3 + 42 = 45.

b) Sevnica. Poverjenik: *Pišl Ivan.*

*Slomšek Ivan, župnik pri Sv. Lenartu.
Jerman Josip, ces. svêtnik, itd. v Rajhenburgu.
Kunstič Ivan, učitelj.
Lenček Franc, velepos. na Blanci.
Pišl Ivan, učitelj.
Podvinski Anton, kaplan.
Starkl Mijo, c. kr. kancelist.
Veršec Franc, c. kr. notar.

Št. 1 + 7 = 8.

4. Dekanija **Celje.**

a) Celje. Poverjenik: *Ogradi Franc.*

*dr. Babnik Miroslav, odvetnik.
*Čitalnica mestna.
*Krušič Ivan, c. kr. gimn. profesor v p., itd.
*Občina teharska.
*Ogradi Franc, opat, itd.
*Rančigaj Anton, mestni kaplan.
*dr. Sernec Josip, odvetnik, itd.
*Topljak Josip, posestnik.
*Vošnjak Mihael, ingenieur, posestnik, drž. in dež. poslanec.
*Žuža Ivan, zasebnik.
Atteneder Josip, n. propovednik.
Baš Lovro, c. kr. notar, itd.
dr. Brenčič Alojzij, odvetnik.
dr. Dečko Ivan, odv. in dež. poslanec.
Detiček Jurij, c. kr. notar.
dr. Filipič Ludovik, odvetnik.

dr. Gelingsheim Karol, c. kr. okr. sod. pristav.
dr. Hrašovec Jurij, odvetnik.
Hribar Dragotin, lastnik tiskarne.
Irgl Franc, mestni vikar.
dr. Janežič Franc, c. kr. gimn. veroučitelj.
Knjižnica gimnazijska.
Knjižnica kapucinska.
dr. Kolšek Josip, odv. kandidat.
Kosi Anton, c. kr. gimn. profesor.
Kostić Peter, trg. poslovodja.
Krušič Franc, stud. med.
Lončar Franc, tajnik posojilnice.
dr. Oblak Vatroslav, docent.
dr. Pipuš Radoslav, odv. kandidat.
dr. Rosina Franc, odv. kandidat.
Vodstvo zas. dekliške šole.
dr. Vrečko Josip, odvetnik, itd.
Zavadlal Mihael, c. kr. gimn. profesor in okr. šolski nadzornik.

Št. 10 + 24 = 34.

b) Žalec. Poverjenik: *Petriček Anton.*

*Arzenšek Matija, župnik v Grižah.
*Janežič Jakob, tovarnar v Grižah.
*Lipold Franc, posestnik.
Dekorti Josip, kaplan.
Hausenbichler Ivan, župan, itd.
Kač Ivan, obč. tajnik.
Klemenčič Josip, učitelj v Galiciji.
Kordiš Terezija, učiteljica v Žalcu.
Koren Matija, župnik v Žalcu.
Medved Martin, kaplan.
Nidorfer Franc, tovarnar v Vrbju.
Petriček Anton, učitelj.
Roblek Franc, posestnik.
Širca Ernest, posestnik v Grižah.
Učiteljsko okrajno društvo.

Št. 3 + 12 = 15.

5. Dekanija **Dravsko polje.** Poverjenik: *Hirti Franc.*

*Sorglechner Josip, župnik v Cirkovcah.
*Stranjšak Martin, dekan, itd. v Hočah.
Bralno društvo v Framu.
Hirti Franc, župnik v Slivnici.
Hren Anton, nadučitelj v Št. Janžu.
Karničnik Vinko, učitelj v Slivnici.
Keček Andrej, kaplan v Hočah.
Kranjc Franc, učitelj v Hočah.
Lekše Franc, kaplan v Cirkovcah.
Mlasko Josip, kaplan v Št. Janžu.
Peče Ivan, c. kr. žand. vodja na Ptujski gori.
Pestevšek Karol, nadučitelj v Slivnici.
Rath Franc, župnik in zlatomašnik pri Sv. Lovrencu.
Sattler Josip, župnik na Ptujski gori.
Toman Ivan, kaplan v Slivnici.

Št. 2 + 13 = 15.

6. Dekanija **Gornji grad.**

a) Gornji grad. Poverjenik: *Dovnik Franc.*

*Dovnik Franc, dekan, itd
*Strnad Matija, župnik v Ljubnem.
Germel Kristijan, gost. v Solčavi.
Gunčer Josip, kaplan v Ljubnem.
Kocbek Franc, nadučitelj.
Rodošek Anton, župnik pri Sv. Martinu.
Roškar Davorin, kaplan.
Strnad Anton, posestnik.
Svetina Anton, c. kr. notar.

Šmid Miloš, župnik v Solčavi.
Šola národna v Gornjem gradu.
Šola národna pri Novi Štifti.
St. 2 + 10 = 12.

b) Mozirje. Poverjenik: *Praprotnik Franc.*

Čitalnica národna.
Lipold Ivan, posestnik.
Lipold Marko Josip, posestnik.
Pelan Milan, trgovec.
Pirš Josip, posestnik.
Plaper Ljudmila, učiteljica.
Praprotnik Franc, nadučitelj, itd.
Šola ljudska v Mozirju.
Št. 8.

c) Rečica. Poverjenik: *Lorber Franc.*

Klemenčič Ivan, nadučitelj.
Kresnik Peter, učitelj na Gorici.
Lorber Franc, učitelj na Rečici.
Pivec Štefan, kaplan na Rečici.
Šola ljudska na Gorici.
Šola ljudska na Rečici.
Turnšek Anton, trg. in posestnik.
Št. 7.

7. Dekanija **Jarenina**. Poverjenik: *Flek Josip.*

*Vagaja o. Rudolf, župnik v Svičini.
Cinglak Jakob, kaplan pri Sv. Ilju.
Črnko Jernej, učitelj pri Sv. Jurju.
Fišer Anton, župnik pri Sv. Jakobu.
Flek Josip, dekan v Jarenini.
Kelemina Matija, župnik pri Sv. Ilju.
Pavec o. Ivan, župnik pri Sv. Jurju.
Rešek o. Henrik, kapit. in oskrbnik.
Slekovec Josip, nadučitelj.
Spricaj Ivan, učitelj pri Sv. Marjeti.
Zabukovšek A., učitelj pri Sv. Marjeti.
Št. 1 + 10 = 11.

8. Dekanija **Konjice**. Poverjenik: *Voh Jernej.*

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.
*Knjižnica nadžupnijska.
*Kovač Josip, župnik v Žrečah.
Janžekovič Vid, kaplan v Čadramu.
Kukovič Mirko, kaplan v Konjicah.
Prus Marija, zasebnica.
Rožanc Dragotin, učitelj v Špitaliču
dr. Rudolf Ivan, odvetnik.
† Stiplovšek Valentin, župnik v Ločah.
Tomažič Marko, vikar v Konjicah.
Voh Jernej, dekan, itd. v Konjicah.
Št. 3 + 8 = 11.

9. Dekanija **Kozje**. Poverjenik: *Bosina Ivan.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
*dr. Lipold Ivan, župnik in dež. poslanec pri Sv. Petru.
*Škerbec Martin, prov. na Planini.
Bosina Ivan, dekan, itd.
Cilenšek Blaž, župnik v Zagorju.
Fekonja Andrej, župnik na Bučah.
Kokelj Alojzij, kaplan v Kozjem.
Kukovič Blaž, župnik v Dobjem.
Lednik Anton, župnik v Podsredi.
dr. Rausch Franc, odvetnik.
Ribar Anton, župnik pri Sv. Vidu.
Šetinc Franc, nadučitelj na Prevorju.
Vogrinc Valentin, kaplan.
Št. 3 + 10 = 13.

10. Dekanija **Laško**. Poverjenik: *Žuža Ivan.*

Bralno društvo na Laškem.
Dimnik Ivan, posestnik v Trbovljah.
Elsbacher Andrej, trgovec.
Erjavec Peter, župnik v Trbovljah.
Fischer Anton, župnik na Dolu.
Gregorc Pankrac, kaplan.
Hvalec Matija, obč. tajnik.
Knaflič Radoslav, nadučitelj.
Munda Janko, kaplan v Loki.
Roš Ferdinand, veleposestnik v Hrastniku.
Smolè Jakob, župnik pri Sv. Miklavžu.
Tajek Jakob, kaplan.
Veternik Anton, kaplan.
Žuža Ivan Ev., dr. c. p., konz. svêtnik, dekan in nadžupnik.

Št. 14.

11. Dekanija **Št. Lenart**. Poverjenik: *Jurčič Josip.*

*Lapuh Martin, župnik pri Sv. Barbari.
*Zmazek Franc, župnik pri Sv. Benediktu.
Bratkovič Franc, kaplan.
Cerjak Franc, kaplan pri Sv. Benediktu.
Jurčič Josip, župnik in dekan.
Kraner Ivan, pos. sin pri Sv. Ani.
Kronvogel Josip, c. kr. sod. pristav.
Lesnika Mihael, nadučitelj pri Sv. Ani.
Pajtler Janko, župnik pri Sv. Rupertu.
Rajh Ivan, učitelj pri Sv. Bolfenku.
Rop Josip, not. uradnik.
Sinko Josip, župnik pri Sv. Bolfenku.
dr. Suhač Anton, župnik pri Sv. Ani.
Šijanec Alojzij, župnik pri Negovi.
Šijanec Anton, kaplan pri Sv. Jurju.
Zdolšek Franc, kaplan pri Sv. Ani.
Zemljič Valentin, pos. sin pri Sv. Ani.

Št. 2 + 15 = 17.

12. Dekanija **Ljutomer**. Poverjenik: *Skuhala Ivan.*

*Meško Martin, župnik pri Kapeli.
*Skuhala Ivan, dekan, itd.
Belšak Anton, župnik pri Sv. Petru.
Benko Josip, učitelj pri Sv. Jurju.
Bohanec Ivan, župnik v Svetinjah.
Bonča Blaž, c. kr. okr. živinozdravnik.
Božič Anton, pos. v Radoslavcih.
Bralno društvo v Cezanjevcih.
Bralno društvo na Cvenu.
Bralno društvo pri Kapeli.
Bralno društvo pri Mali nedelji.
Bralno društvo pri Sv. Jurju.
Bralno društvo pri Sv. Križu.
Bralno društvo v Veržeju.
Brglez Franc, kaplan.
Canjko Franc, nadučitelj pri Sv. Duhu.
Cvahte Simon, nadučitelj pri Mali nedelji.
Čitalnica národna.
Erjavec Anton, tržan.
dr. Farkaš Ivan, zdravnik.
Frangež Jernej, kaplan pri Kapeli.
Herzog Anton, učitelj pri Sv. Križu.
Ivančič Josip, c. kr. davk. kontrolor.
Janžekovič Lovro, župnik v Veržeju.
Karba Ivan, učitelj.
Kat. bralno društvo pri Sv. Antonu.
Kocmut Franc, učitelj pri Sv. Jurju.
Kralj Ivan, posestnik v Ilijaševcih.
Kukovec Ivan, posestnik, itd.

Lacko Anton, župnik pri Sv. Križu.
dr. Lebar Josip, zdravnik pri Sv. Križu.
Mursa Josip, posestnik na Krapju.
Ozmec Josip, kaplan.
Pernat Jernej, kaplan pri Sv. Jurju.
dr. Ploj Oton, c. kr. notar v Radgoni.
Pušenjak Tomaž, nadučitelj na Cvenu.
Razlag Ernestina, učiteljica.
Schneider Franc, nadučitelj v Cezanjevcih.
Senčar Franc, trgovec pri Sv. Jurju.
Sršen Franc, trgovec.
Šijanec Miroslav, učitelj na Cvenu.
Šlamberger Anton, c. kr. notar.
Šoštarič Ferdinand, župnik pri Mali nedelji.
Vavpotič Ivan, gostilničar.
Vedernjak Franc, c. kr. sod. pristav.
Vozlič Leopold, kaplan v Radgoni.
Vraz Anton, župnik pri Sv. Antonu.
Vrščaj Ivan, mešč. učitelj.
Weixl Josip, kaplan pri Sv. Križu.
Zacherl Franc, učitelj pri Mali nedelji.

Št. 2 + 48 = 50.

13. Dekanija **Maribor pri Dravi**. Poverjenik: *Majciger Ivan.*

*Bohinec Jakob, st. župnik, itd.
*Čitalnica národna.
*dr. Dominkuš Ferdinand, odvetnik, itd.
*Ferk Feliks, zdravnik in posestnik.
*dr. Glančnik Jernej, odvetnik, itd.
*Knjižnica gimnazijska.
*Knjižnica semeniška.
*Majciger Ivan, c. kr. gimn. profesor.
*dr. Napotnik Mihael, knezoškof, itd.
*Orožen Ignacij, stolni prošt, itd.
*dr. Pajek Josip, stolni kanonik.
*dr. Radaj Franc, c. kr. notar.
*dr. Sernec Janko, odvetnik, itd.
dr. Bezijak Janko, c. kr. pripr. profesor.
Cestnik Anton, stolni vikar.
Čemažar Ivan, bogoslovec.
Čižek Josip, predmestni kaplan.
Dolenc Franc, trgovec.
dr. Feuš Franc, sem. profesor.
Fistravec Josip, c. kr. vadn. učitelj.
Gomilšek Franc, bogoslovec.
Goričnik Simon, c. kr. fin. svêtnik.
Gorišek Ivan, sem. duhovnik.
Haubenreich Alojzij, knezošk. rač. revident.
Herg Lovro, stolni dekan.
Horak Miroslav, bogoslovec.
Hribovšek Karol, kanonik in sem. ravnatelj.
Hudovernik Ludovik, I. stolni vikar.
Janežič Rudolf, bogoslovec.
Jentl Bernard, trg. poslovodja.
Kapler Ivan, župnik pri Sv. Križu.
Kavčič Jakob, c. kr. gimn. profesor.
Knjižnica c. kr. učiteljišča.
Kolarič Anton, bogoslovec.
Končan Fortunat, bogoslovec.
Koprivnik Ivan, c. kr. pripr. prof.
Korošec Anton, bogoslovec.
Korošec Franc, sem. prefekt.
Košan Janko, c. kr. gimn profesor.
Kovačič Franc, bogoslovec.
Kozoderc Ivan, bogoslovec.
Krajnc Davorin, bogoslovec.
Krančič Josip, bogoslovec.
dr. Križanič Ivan, kanonik in profesor.
Kruljc Franc, bogoslovec.
Kumar Karol, bogoslovec.
Lavtar Luka, c. kr. profesor.
Majcen Gabrijel, c. kr. vadn. učitelj.
Majcen Josip, knezošk. tajnik.
Matek Blaž, c. kr. gimn. profesor.
dr. Medved Anton, c. kr. gimn. profesor.

dr. Meško Alojzij, sem. profesor.
Meško Josip, sem. duhovnik.
Miklošič Ivan, c. kr. vadn. učitelj v p.
dr. Mlakar Ivan, vodja dij. semenišča in sem. profesor (2 izt.)
Morič Maks, trgovec.
Muršič Franc, bogoslovec.
Nerat Mihael, nadučitelj in urednik.
Novak Anton, bogoslovec.
Pirtovšek Davorin, bogoslovec.
Pokorn Ignacij, c. kr. gimn. profesor.
Poplatnik Josip, bogoslovec.
Potokar Budislav, bogoslovec.
Presker Dragotin, bogoslovec.
Robič Franc, c. kr. okr. š. nadzornik, veleposestnik, drž. in dež. poslanec, itd.
Rožman Vekoslav, bogoslovec.
Schreiner Franc, bogoslovec.
Schreiner Henrik, c. kr. pripr. ravnatelj.
Simonič Franc, stolni vikar.
dr. Stornik Peter, c. kr. gimn ravnatelj.
Šlamberger Lovro, bogoslovec.
Šolske sestre v Mariboru.
Šorn Anton, bogoslovec.
Šribar Ivan, bogoslovec.
Štrakl Matej, korni vikar.
Toplak Franc, bogoslovec.
dr. Vovšek Franc, c. kr. sod. svêtnik.
Vreže Ivan, st. vikar in katehet.
Zagajšek Josip, predm. kaplan.
Zemljič Matija, bogoslovec.
Zidanšek Josip, sem. profesor.
Zernko Gašpar, sem. duhovnik.
Zorko Melhijor, bogoslovec.
Zver Alojzij, c. kr. kazn. duhovnik.
Žitek Josip, dež. gimn. prof. v p.

Št. 13 + 72 = 85.

14. Dekanija **Maribor za Dravo.**

a) Ruše. Poverjenik: *Wurzer Matija.*

Bralno društvo v Rušah.
Grizold Franc, pos. na Smolniku.
Hleb Luka, posestnik na Smolniku.
Lasbacher Josip, nadučitelj.
Lesjak Martin, učitelj.
Lichtenwallner Matija, učitelj.
Sernec Josip, pos. sin na Smolniku.
Wurzer Matija, župnik v Rušah.
Zupanič Jakob, župnik v Št. Ožboltu.

Št. 9.

b) D. M. v Puščavi. Poverjenik: *Korman Josip.*

*Sovič Josip, župnik pri Sv. Lovrencu.
dr. Glaser Ivan, odv. kandidat.
Grušovnik Adam, župnik.
Hauptman Andrej, pos. na Ruti.
Korman Josip, pos. sin na Kumenu.
Korman Peter, posestnik v Činžatu.
Šac Josip, učitelj.
Witzmann Franc, učitelj v Ribnici.

Št. 1 + 7 = 8.

15. Dekanija **Marnberg.** Poverjenik: *Munda Jakob.*

Hecl Avgust, župnik.
Klobučar Artur, not. uradnik.
Kocbek Martin, c. kr. notar.
Kolar Anton, kaplan.
Kotnik Josip, župnik na Muti.
Marinič Jakob, župnik na Soboti.
Munda Jakob, c. kr. okr. sodnik.
Žmavc Jurij, župnik na Remšniku.

Št. 8.

16. Dekanija **Nova cerkev**. Poverjenik: *dr. Gregorèc Lavoslav.*

*Gajšek Karol, dekan, itd. na Doberni.
*dr. Gregorèc Lavoslav, kanonik, drž. in dež. poslanec, itd.
*Kos Alojzij, župnik v Šmartinu.
Bralno društvo na Doberni.
Jankovič Franc, pos. v Vitanju.
Kardinar Josip, kaplan na Doberni.
Škorjanec Matija, kaplan v Vitanju.
Vodušek Andrej, župnik v Vojniku.
Žičkar Josip, župnik v Vitanju.
dr. Žižek Anton, zdravnik v Vojniku.
Št. 3 + 7 = 10.

17. Dekanija **Ptuj**. Poverjenik: *Cilenšek Martin.*

*Meško Jakob, župnik, itd. pri Sv. Lovrencu.
*Trstenjak Jakob, župnik, itd. pri Sv. Marjeti.
*Zelenik Josip, pos. pri Sv. Urbanu.
Alekšič o. Fidelij, em. gvardijan.
Bralno društvo pri Sv. Andražu.
dr. Brumen Anton, odv. kandidat.
Cilenšek Martin, dež. gimn. profesor.
Črnko Marko, mestni vikar.
dr. Čuček Josip, odvetnik.
Gregorič Anton, posestnik.
Grobelnik o. Dominik, kaplan pri Sv. Trojici.
dr. Horvat Tomaž, odvetnik.
Kavkler Ivan, nadučitelj.
Kosèr Maks, c. kr. notar.
Kukovič Anton, učitelj na Polenšaku.
Kunstek Luka, dež. gimn. profesor.
Majcen Ferdo, dež. gimn. veroučitelj.
Oschgan Simon, c. kr. notar.
Pavlinič Marko, posestnik.
Pirh Amalija, učit. pri Sv. Vidu.
dr. Ploj Jakob, odvetnik.
dr. Schiffrer Ivan, c. kr. polk. zdravnik.
Slekovec Matej, župnik pri Sv. Marku.
Strelec Ivan, nadučitelj pri Sv. Andražu.
Suhar Franc, mestni učitelj.
Svet o. Alfonz, min. kaplan.
Šalamun Franc, mestni kaplan.
Šalamun Hijacint, minorit.
Šuta Alojzij, kaplan pri Sv. Marjeti.
Trstenjak Marija, učiteljica.
Učiteljsko okrajno društvo.
Vrunkar Radoslav, učitelj pri Sv. Vidu.
Zopf Franc, mestni učitelj.
Zupančič Karol, mestni učitelj.
Št. 3 + 31 = 34.

18. Dekanija **Rogatec**. Poverjenik: *Tombah Josip.*

*Knjižnica okr. učiteljska.
*Vraz Ivan, župnik pri Sv. Florijanu.
Bratkovič Kazimir, c. kr. notar.
Cerjak Josip, kaplan v Rogatcu.
Cilenšek Alojzij, kaplan v Kostrivnici.
Lah Davorin, kaplan pri Sv. Hemi.
Merkuš Anton, župnik v Žitalah.
Orožen Aleks., c. kr. davk. kontrolor.
Pavlin Alojzij, živinozdravnik.
Purgaj Jurij, župnik v Stopercah.
Rupnik Ivan, učitelj pri Sv. Florijanu.
Tombah Josip, dekan in duh. svêtnik.
Trafenik Luka, nadučitelj pri Sv. Florijanu.
Ulčnik Martin, kaplan pri Sv. Križu.
Višnar Franc, kaplan pri Sv. Križu.
Št. 2 + 13 = 15.

19. Dekanija **Šaleška dolina**. Poverjenik: *Kačič Ivan.*

Aškerc Anton, kaplan v Škalah.
Brinšek Ivan, učitelj v Šoštajnu.
Cizej Franc, župnik pri Sv. Martinu.
Čitalnica národna v Šoštajnu.
Frece Matija, župnik v Belih vodah.
Govedič Ivan, župnik v Šoštajnu.
Ješě Ivan, c. kr. knjigovodja.
Kačič Ivan, c. kr. notar v Šoštajnu.
Kitak Jakob, kaplan v Šoštajnu.
Krajnc Ivan, velepos. v Št. Ilju.
Medvešek Ivan, kaplan v Škalah.
Mihelič Josip, c. kr. okr. sodnik.
Resman Ivan, načelnik žel. postaje v Velenju.
Skubic Franc, zdravnik v Velenju.
Vošnjak Ivan, veleposestnik.

Št. 15.

20. Dekanija **Šmarije**.

a) Šmarije. Poverjenik: *dr. Jurtela Franc.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
Časl Franc, kaplan v Šmariju.
Debelak Ivan, učitelj v Šmariju.
Ferlinc Franc, učitelj in posestnik.
Gajšek Ivan, župnik pri Sv. Vidu.
dr. Janežič Viljem, c. kr. sod. pristav.
Jug Franc, dekan v Šmariju.
dr. Jurtela Franc, odvetnik, župan in dež. poslanec.
Kotnik Josip, učitelj v Žusmu.
Kozinc Ivan, župnik v Slivnici.
Krajnc Jakob, kaplan na Zibiki.
Kranjc Franc, nadučitelj v Slivnici.
Plaskan Vincenc, župnik na Zibiki.
dr. Rakež Josip, zdravnik.
Rotner Josip, c. kr. sod pristav.
Strmšek Vek., učitelj pri Sv. Petru.
Šaloven Franc, kaplan pri Sv. Vidu.
Vidmaier Franc, župnik v Žusmu.
Zdolšek Andrej, župnik pri Sv. Štefanu.

Št. 1 + 18 = 19.

b) Št. Jurij. Poverjenik: *Kurbus Tomislav.*

*dr. Ipavic Gustav, zdravnik, itd.
*Mikuš Valentin, kaplan v Št. Jurju.
Čulek Josip, učitelj v Št. Jurju.
Gajšek Franc, učitelj-vodja v Kalobju.
Kapus Armin, kaplan v Št. Jurju.
Kavčič Edmund, trg. v Št. Jurju.
Kurbus Tomislav, učitelj v Št. Jurju.
Raktelj Rudolf, župnik v Kalobju.
Sket Alfonz, trgovec v Dramljah.
Strnad Marica, učiteljica v Št. Jurju.

Št. 2 + 8 = 10.

21. Dekanija **Šmartin**. Poverjenik: *Jazbec Anton.*

*dr. Šuc Josip, dekan in duh. svêtnik.
Fideršek Matija, župnik pri Sv. Florijanu.
Hurt Franc, kaplan v Starem trgu.
Jazbec Anton, mestni župnik, itd.
Klavžar Franc, župnik v Št. Ilju.
Klepač Franc, župnik na Razborju.
Ostrožnik Anton, župnik v Pamečah.
Presečnik Gregor, župnik v Podgorju.
Rogina Ivan, posestnik v Podgorju.

Št. 1 + 8 = 9.

22. Dekanija **Velika nedelja**.

a) Ormož. Poverjenik: *dr. Geršak Ivan.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
*dr. Petovar Ivan, odvetnik.
Caf Jakob, župnik pri Sv. Tomažu.
Čitalnica národna v Ormožu.
dr. Geršak Ivan, c. kr. notar, itd.
Kranjc Vekoslav, not. koncipijent.
Mikl Vekoslav, trgovec v Ormožu.
„Mir", kat. slov. bralno društvo.
Munda Franc, kaplan pri Sv. Nikolaju.
Plepelec Josip, kaplan pri Sv. Tomažu.
Schwinger Albin, dekan pri Sv. Nikolaju.

Št. 2 + 9 = 11.

b) Središče. Poverjenik: *Kosi Anton.*

*Šinko Božidar, župnik v p., itd.
„Edinost", bralno društvo.
Kočevar Ivan, župan in gostilničar.
Kolbesen Rudolf, trg. pomočnik.
Kosi Anton, učitelj in posestnik.
Milčinski Angela, učiteljica.
Robič Maks, trgovec.
Šalamun Martin, nadučitelj pri Sv. Nikolaju.
Šinko Josip, tržan in gostilničar.
Venedig Vilibald, župnik.
Zadravec Jakob, trž. sin.

Št. 1 + 10 = 11.

23. Dekanija **Vozenica**. Poverjenik: *Mraz Tomaž.*

*Držečnik Luka, posestnik na Arlici.
*Mraz Tomaž, dekan, itd.
Črnko Josip, župnik v Vuhredu.
Hrastelj Franc, župnik v Ribnici.
Kakuška Franc, kaplan v Ribnici.
Štrajhar Filip, veleposestnik v Hudem kotu.

Št. 2 + 4 = 6.

24. Dekanija **Zavrč**. Poverjenik: *Stoklas Vinko.*

*Hrtiš o. Benko, min. župnik pri Sv. Vidu v Halozah.
*Rajsinger Franc, trgovec in posestnik na Dobravi.
*Sovič o. Aleks, župnik pri Sv. Trojici.
Kavčič Peter, vodja v Novi cerkvi.
Kocbek Franc, kaplan pri Sv. Barbari.
Kralj Davorin, župnik v Leskovcu.
Plevanč Josip, trgovec na Leskovcu.
Serajnik Domicijan, učitelj v Novi cerkvi.
Stoklas Vinko, nadučitelj na Leskovcu.
Šola národna na Leskovcu.
Vavpotič Jurij, učitelj na Leskovcu.
Vurovič Josip, župnik na Cvietlinu.
Zadravec Peter, kaplan v Zavrču.

Št. 3 + 10 = 13.

III. Goriška nadškofija.

1. Dekanija **Bolec**. Poverjenik: *Sorč Alojzij.*

Bratina Kristijan, nadučitelj-vodja.
Ilovar Franc, dekan, itd.
Klopčič Franc, kaplan.
Komac Adolf, učitelj.

Kragelj Valentin, vikar v Trenti.
Kurinčič Ivan, kurat v Medani.
Miklavič Franc, učitelj v Soči.
Mlekuš Tomaž, c. kr. c. nadzornik.
Muznik Franc, učitelj na Žagi.
Pečenko Franc, obč. tajnik.
Perinčič Karol, župnik v Soči.
Primožič Josip, kurat v Logu.
Sorč Alojzij, c. kr. poštar, itd.
Štrukelj Mihael, vikar v Čez-Soči.
Trebše Ivan, učitelj v Srpenici.

Št. 15.

2. Dekanija **Cirkno**. Poverjenik: *Murovec Ivan.*

*Božič Peter, kurat v Ravnah.
Bevk Blaž, provizor v Jageršah.
Čitalnica národna.
Kokošar Ivan, župnik v Šebreljah.
Kosec Josip, kurat v Novakah.
Murovec Ivan, dekan v Cirknem.
Podobnik Peter, posestnik.
Ravnikar Alojzij, veleposestnik.
Razpet Franc, vikar v Orehku.
Šmid Franc, kaplan v Cirknem.
Velikonja Jakob, nadučitelj.

Št. 1 + 10 = 11.

3. Dekanija **Črniče**.

a) Črniče. Poverjenik: *Cibič Anton.*

*Grča Blaž, župnik in dež. poslanec v Šempasu.
Bajt Ignacij, učitelj v Batujah.
Bralno društvo v Šempasu.
Cibič Anton, dekan, itd.
Guzelj Franc, kaplan v Šempasu.
Kosovel Josip, župnik v Batujah.
Štubelj Leopold, kaplan.
Vodopivec Janko, nadučitelj v Kamenjah.
Žnidarčič Andrej, vikar v Oseku.

Št. 1 + 8 = 9.

b) Ajdovščina. Poverjenik: *Gabrijelčič Mihael.*

*Čitalnica národna v Ajdovščini.
Bianchi Anton, veleposestnik.
Dugulin Ivan, župnik v Ajdovščini.
Gabrijelčič Mihael, c. kr. okr. sodnik.
Kavs Janko, nadučitelj v Šmariju.
Kodrè Ivan, župnik pri Sv. Križu.
Krkoč Štefan, vikar v Lokavcu.
Lokar Anton, veleposestnik.
Lokar Artur, not. koncipijent.
Medveščck Peter, nadučitelj pri Sv. Križu.
Poljšak Alfonz, vikar pri Sv. Tomažu.
Poljšak Filip, v Šmariju.
Štrancar Josip, kaplan v Kamenjah.

Št. 1 + 12 = 13.

4. Dekanija **Devin**. Poverjenik: *Volarič Andrej.*

Benko Ivan, učitelj v Sovodnjah.
Bratina Anton, vikar v Doberdobu.
Brezigar Josip, učitelj v Doberdobu.
Faganel Karol, posestnik v Mirnu.
† Hebat Franc, vikar na Vojščici.
Kos Simon, kurat v Opatjem selu.
Križman Ignacij, učitelj v Gabrijah.
Luvin Peter, učitelj na Vojščici.
Volarič Andrej, nadučitelj v Devinu.

Št. 9.

5. Dekanija **Gorica**.

a) Gorica. Poverjenik: *dr. Gregorčič Anton*.

*Bensa Štefan, kanonik in kancelar.
*Budal Bernard, ingenieur v Bosni.
*Ferfila Franc, uradnik v plinarni.
*Kavčič Josip, c. kr. notar v Gorici.
*Knjižnica bogosl. semenišča.
*Knjižnica c. kr. studijska.
*dr. Kos Franc, c. kr. pripr. profesor, itd.
*Marušič Andrej, c. kr. gimn. profesor v p., itd.
*dr. vitez Tonkli Josip, odvetnik, itd.
*dr. Tuma Hinko, c. kr. okr. sod. pristav.
*baron Winkler Andrej, c. kr. dež. predsednik v p., itd., itd.
*Wolf Ivan, m. župnik in č. kanonik.
Abram Filip, bogoslovec v Gorici.
Bajec Josip, knezonadšk. tajnik.
Barbič Mihael, bogoslovec v Gorici.
Berbuč Ivan, c. kr. real. profesor.
Bralno in podporno del. društvo.
Budin Anton J., prefekt.
Čerin Tomaž, sem. profesor.
Čitalnica národna v Solkanu.
Dermastja Ivan, kaplan v Solkanu.
Eržen Anton, c. kr. uradnik v Gorici.
Gaberšček Andrej, urednik v Gorici.
Gaberšček Simon, kurat v Štandrežu.
dr. Gabrijelčič Josip, sem. ravnatelj.
Godnič Josip, vikar v Kronbergu.
dr. Gregorčič Anton, sem. prof., itd.
Izobraževališče učiteljsko.
Jakončič Anton, zav. uradnik in posestnik.
† dr. Jakopič Josip, odvetnik.
Jereb Valentin, bogoslovec.
Jug Tomaž, nadučitelj v Solkanu.
Kafol Štefan, kanonik v Gorici.
Knjižnica gimnazijska.
Knjižnica realska.
Knjižnica učit. gor. okolice (3 izt.)
Kodrič Franc, vikar na Trnovem.
Kolavčič Ivan, župnik v Solkanu.
Košir Ivan, bogoslovec.
Kovačič Valentin, bogoslovec.
Kragelj Andrej, c. kr. gimn. profesor.
Kralj Ignacij, sem. prefekt.
Kumar Valentin c. kr. vadn. učitelj.
dr. Lisjak Andrej, zdravnik v Gorici.
dr. Mahnič Anton, sem. ravnatelj, itd.
Mašera Josip, vikar v Št. Mavru.
Mercina Ivan, c. kr. vadn. učitelj.
Pavlica Andrej, stolni vikar.
dr. Pavlica Josip, sem. spiritual.
Pavlinič Andrej, bogoslovec.
Poniž Benedikt, c. kr. vadn. učitelj.
Rudež Anton, učitelj v gluhonemnici.
Seidl Ferdinand, c. kr. real. profesor.
Semenišče nadškofijsko v Gorici.
Skubin Anton, c. kr. vadn. učitelj.
Stibilj Kristijan, bogoslovec.
Šantelj Anton, c. kr. gimn. profesor.
Škrabec o. Stanko, frančiškan.
Tabaj Andrej, c. kr. vadn. katehet.
Toman Ema, c. kr. vadn. učiteljica.
dr. Tonkli Nikolaj, odvetnik.
Ušaj Josip, bogoslovec v Gorici.
Vodopivec Franc, c. kr. okr. š. nadzornik.
Vuga Alojzij, mestni kaplan.
dr. Žigon Franc, sem. profesor.

Št. 12 + 55 = 67.

b) Čepovan. Poverjenik: *Rejec Jakob*.

Božič Anton, kurat v Batah.
Budal Josip, nadučitelj v Grgarju.
Leban Andrej, kurat v Grgarju.
Mlekuž Anton, učitelj v Čepovanu.
Rejec Jakob, adm. v Čepovanu.

Št. 5.

6. Dekanija **Kanal**. Poverjenik: *Zega Mihael.*

*Vidic Franc, dekan v Kanalu.
Balič Josip, učitelj v Avčah.
Bratina Alojzij, kurat v Lokovcu.
Čargo Angel, vikar v Ligu.
Čitalnica národna.
Franovich Karol, c. kr. sod. pristav.
Kazafura Anton, učitelj v Ročinju.
Kofol Franc, c. kr. davkar.
Kofol Franc, kurat v Kalu.
Komavli Filip, učitelj v Deskli.
Křižnič Alojzij, kotlar v Kanalu.
Križnič Josip, učitelj v Ligu.
Leban Ignacij, vikar v Srednjem.
Leban Karolina, učiteljica.
Lukančič Tomaž, učitelj na Gorenjem polju.
Malnič Henrik, c. kr. rač. uradnik.
Manzoni Eliza, podučiteljica.
Mežan Vinko, kaplan v Kanalu.
Pahor Anton, vikar na Gor. polju.
Pipan Anton, kurat v Lomu.
Rustija Anton, nadučitelj v Kalu.
Rutar Matija c. kr. okr. sodnik.
Slokar Ivan, kurat na Banjšicah.
Srebrnič Franc, učitelj v Lomu.
Strgar Franc, učitelj na Banjšicah.
Tomažič Andrej, učitelj v Levpi.
Tomšič Josip, kurat v Levpi.
Vidmar Josip, vikar v Zapotoku.
Vuga Andrej, kurat v Ročinju.
Zega Mihael, nadučitelj v Kanalu.

Št. 1 + 29 = 30.

7. Dekanija **Kobarid**. Poverjenik: *Dominko Franc.*

Dominko Franc, naduč.-vodja, itd.
Fon Jakob, vikar v Kredu.
Gregorčič Simon, vikar v Sedlu.
Ivančič Ivan, učitelj v Kredu.
Jarc Ivan, kurat na Ljubušnjem.
Kranjec Franc, župnik v Breginju.
Leben Ivan, kaplan v Kobaridu.
Mesar Andrej, kurat na Livku.
Miklavič Anton, učitelj v Kobaridu.
Rakovšček Josip, učitelj v Kobaridu.
Sedej Ivan, vikar v Borjani.
Uršič Franc, učitelj na Ljubušnjem.

Št. 12.

8. Dekanija **Komen**.

a) Komen. Poverjenik: *Leban Anton.*

*Vales Marko, kurat na Branici.
Cazafura Henrik, c. kr. okr. sodnik.
Gergolet Andrej, kaplan v Dornbergu.
Kramer Filip, župnik v Dornbergu.
Kroupa Friderik, kaplan v Komnu.
Leban Anton, nadučitelj.
Pavlin Leopold, nadučitelj v Gabriju.
Ravbar Ivan, učitelj v Pliskovici.
Štubelj Vinko, kurat v Gabriju.

Št. 1 + 8 = 9.

b) Rifenberk: Poverjenik: *Poniž Ambrož.*

Brezovšček Andrej, župnik.
Colja Ivan, posestnik.
Kodrič Anton, posestnik.
Komel Gabrijela, učiteljica.
Licen Maks, veleposestnik.
Možina Anton, učitelj v Berjah.
Pavlica Franc, posestnik.
Poniž Ambrož, nadučitelj.
Škerbec Ivan, posestnik.
Trampuž Alojzij, učitelj.
Vidmar Andrej, podžupan.

Št. 11.

9. Dekanija **Ločnik**. Poverjenik: *Žnidarčič Andrej.*

Bandel Blaž, vikar v Cerovem.
Golob Josip, kurat v Podgori.
Gregorčič Anton, kurat v Št. Ferjanu.
Juvančič Lovro, župnik v Št. Lovrencu.
Kodelja Josip, župnik v Št. Martinu.
Marinič Franc, župnik v Kojskem.
Pavletič Franc, vikar v Fojani.
Pirih Jakob, vikar v Vipolžah.
Žnidarčič Andrej, vikar v Gradnem.

Št. 9.

10. Dekanija **St. Peter**. Poverjenik: *Pavletič Josip.*

Berlot Anton, župnik na Vogerskem.
Gregorčič Simon, vikar v p., itd. na Gradišču.
Orel Josip, nadučitelj v Prvačini.
Pavletič Gothard, župnik v Mirnu.
Pavletič Josip, župnik v Renčah.
Pipan Valentin, kaplan v Mirnu.
Poljšak Josip, župnik v Prvačini.
Rojec Ivan, kurat v Biljah.
Štrekelj Edvard, kaplan v Vrtojbi.
Jeden naročnik.

Št. 9 + 1 = 10.

11. Dekanija **Tolmin**. Poverjenik: *Kragelj Josip.*

*Čitalnica národna.
*Knjižnica okrajna učiteljska.
*dr. Kotnik Ignac, c. kr. notar, itd.
Cigoj Josip, kaplan v Tolminu.
Kalin Josip, vikar na Drežnici.
Kašca Franc, učitelj v Nemškem Rutu.
Kenda Ivan, učitelj pri Sv. Luciji.
Kenda Matija, nadučitelj v Volčah.
Kocijančič Nikolaj, kurat v Ročah.
Kovačič Ignacij, veleposestnik pri Sv. Luciji.
Kragelj Josip, dekan v Tolminu.
Milovčič Josip, c. kr. dež. sod. svêtnik.
Sheybal Josip, vikar na Ponikvah
dr. Stanič Josip, odvetnik v Tolminu.
Širca Ivan, nadučitelj-vodja.
Uršič Andrej, vikar v Oblokah.
Valentinčič Ignacij, župnik na Šentviški gori.

Št. 3 + 14 = 17.

12. **Posamezniki.**

Gradišče: Šinek Rajko, c. kr. davkar. Št. 1.

IV. Tržaško koperska škofija.

1. Dekanija **Dolina.**

a) Dolina. Poverjenik: *Jan Jurij.*

*Jan Jurij, dekan v p., častni kanonik, itd.
Benkovič Josip, župnik v Gročani.
Jereb Franc, učitelj v Dolini.
Logar Rajmund, kaplan v Dolini.
Okóren Vatroslav, natakar v Herpelju.
Pavli Alojzij, vikar v Borštu.
Tomšič Josip, adm. v Pomjanu.
Velharticky Josip, kaplan v Ricmanjih.

Št. 1 + 7 = 8.

b) Brezovica. Poverjenik: *Zupan Josip.*

Debenjak Štefan, učitelj v Materiji.
Počivalnik Ignac, kaplan.
Seliškar Franc, žel. uradnik v Herpelju.
Stržinar Josip, vikar v Klancu.
Sila Svitoslav, učitelj v Rodiku.
Šašelj Milan, kaplan na Vatovljah.
Šiškovič Štefan, učitelj v Herpelju.
Zupan Josip, župnik v Brezovici.
Št. 8.

2. Dekanija **Jelšane**. Poverjenik: *Jenko Slavoj.*

*Požar Anton, adm. v Pregarju.
Bralno društvo v Podgradu.
Bunc Dragotin, c. kr. sod. kancelist.
dr. Cristofolletti Ernest, c. kr. okr. sodnik.
Dolžan Jurij, župnik v Vodicah.
Guzelj Slavoj, c. kr. gozd. pristav.
Jenko Slavoj, trgovec, itd.
Lanevc Ante, c. kr. sod. pristav.
Markič Mate, župnik v Golcu.
Rogač Anton, dekan v Hrušici.
dr. Šebesta Josip, obč. zdravnik.
Šifrer Ivan, kaplan v Hrušici.
Šternberger Anton, adm. v Munah.
Vajšel Franc, učitelj v Hrušici.
Št. 1 + 13 = 14.

3. Dekanija **Kastav**. Poverjenik: *Jelušič Rajmund.*

Habát Josip, kaplan v Lovrani.
Jelušič Rajmund, župnik v Beršecu.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Št. 3.

4. Dekanija **Koper**. Poverjenik: *Glavina Blaž.*

Gašperčič Aleks, župnik v Marezgah.
Glavina Blaž, c. kr. kazn. kurat.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Knjižnica c. kr. učiteljišča.
Kožuh Josip, c. kr. pripr. prof., itd.
Markelj Ivan, c. kr. pripr. ravnatelj.
Orel Franc, učitelj v Kortah.
Škerbec Matej, adm. v Kortah.
Šubic Albert, c. kr. pripr. profesor.
Tiringar Ivan, kaplan v Krkavcih.
Št 10.

5. Dekanija **Ospo**. Poverjenik: *Kompare Josip.*

*Notar Anton, ekspozit v Plavijah.
Benedik Ivan, župnik v Movražu.
Kompare Josip, dekan v Ospem.
Kovač Ivan, župnik v Kubedu.
Sancin Josip, župnik v Loki.
Strnad Josip, kaplan v Loki.
Št. 1 + 5 = 6.

6. Dekanija **Pazin**. Poverjenik: *Grašič Josip.*

Bukovec Franc, župnik v Trvižu.
Grašič Josip, župnik v Bermu.
Kjuder Anton, župnik v Tinjanu.
Kos Ivan, c. kr. okr. š. nadzornik.
Miklavčič Karol, župnik v Žminju.
Šorli Ivan, c. kr. nam. tajnik in vodja okr. glavarstva.
Švegelj Peter, kaplan v Žminju.
Zupančič Ivan, kaplan.
Št. 8.

7. Dekanija **Tomaj**. Poverjenik: *Leban Franc.*

*Černe Anton, veleposestnik.
Brginc Anton, nadučitelj v Povirju.
Fabijani Ivan, trgovec v Lokvi.
Fakin Anton, učitelj v Repentabru.
Gulić Franja, posestnica.
Kantė Matej, nadučitelj.
Kejžar Ivan, žel. uradnik v Divači.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Kosovel Anton, učitelj v Sežani.
Leban Franc, c. kr. knjigovodja.
Mahorčič Evfemija, c. kr. poštarica.
Mahorčič Rajmund, nadžupan, itd.
Muha Anton ml, v Lokvi.
Narobe Ivan, župnik v Divači.
Omers Josip, župnik v Sežani.
Praprotnik Avgust, trgovec v Lokvi.
dr. Rybař Otokar, odv. kandidat.
Sila Matija, dekan v Tomaju.
Slavec Ivan, župnik v Repentabru.
Škrlj Josip, kaplan v Štorju.
Štrukelj Janko, nadučitelj v Dutovljah.
Tomšič Josip, učitelj v Skopem.

Št. 1 + 21 = 22.

8. Dekanija **Trst z okolico**.

a) Trst. Poverjenik: *dr. Glaser Karol.*

*dr. Glavina Ivan, vladika, itd.
*Gorup Josip, veletržec, itd., itd.
*Kastelic Franc, trgovec.
*vitez Klodič-Sabladoški Anton, c. kr. dež. šolski nadzornik, itd.
*Komar Alojzij, gl. dež. blag. oficijal.
*Semenišče mladeniško.
Abram Ivan, trgovec.
dr. Abram Josip, pravnik.
Bartel Mihael, zasebnik.
Brodavec Ivan, zasebnik.
Čitalnica národna.
Dejak Kristijan, veleposestnik.
Delavsko podporno društvo.
Dovgan Anton, žel. uradnik.
Fabris Dragotin, mestni župnik, itd.
Flego Peter, kanonik.
dr. Glaser Karol, c. kr. gimn. prof.
Golia Ivan, c. kr. nadkomisar.
Gomilšek Jakob, c. kr. real. katehet.
dr. Gregorin Gustav, odvetnik.
Hočevar Ludovik, c. kr. fin. svêtnik.
Hrast Ivan, c. kr. mešč. učitelj.
Hribar Anton, pol. stražnik.
Huber Avgust, c. kr. sod. svêtnik, itd.
dr. Ivanič Josip, knezošk. tajnik.
Jagodic Mihael, mestni katehet.
Jaklič Anton, c. in kr. voj. kurat.
Kastelic Franc, veletržec.
Klemenec Ivan, trgovec.
Klinar Viktor, c. kr. poštni uradnik.
Korenčan Franc, c. kr. rač. uradnik.
Križman Josip, stolni kanonik.
Kržè Davorin, trgovec.
Macàk Ivan, c. kr. višji kat. nadzornik.
Mankoč Josip, trgovec.
Marzidovšek Radoslav, c. in kr. voj. duhoven.
Muha H., trg. knjigovodja.
Paternost Dragoslav, c. kr. rač. uradnik.
Perhavec Franc, trgovec.
dr. Pertot Simon, zdravnik.
Peternel Ana, zasebnica.
Pitamic Ivan, c. kr. rač. svêtnik.
Podgornik Franc, urednik, itd.
Podgornik Ivan, c. kr. poštni uradnik.
Pogorelec Ivan, c. kr. poštni uradnik.
Polley Oskar, c. kr. obrtni nadzornik.
dr. Pretner Matej, odvetnik.
Primožič Matej, c. kr. dež. sod. pristav.
Rešič Franc, žel. uradnik.
Sila Jakob, katehet na dekl. šoli.

Šabec Ivan, zasebnik.
Šilec Ivan, trgovec.
dr. Šust Ivan, stolni prošt, itd.
Trnovec Bogdan, c. kr. sod. svêtnik.
Truden Mihael, veletržec.
Tržaško bralno in podp. društvo.
Urbas Viljem, c. kr. profesor.
Valenčič Ivan, trgovec.
Wartho Julij, mestni kaplan, itd.
Žbona Andrej, žel. post. podnačelnik.
Živec M. V., ingenieur, itd.

Št. 6 + 55 = 61.

b) Okolica zahodna. Poverjenik: *Martelanec Dragotin.*

*Černè Ivan, župnik v Barkovljah.
Balanč Ivan, gost. in pos. na Proseku.
Bremic Anton, tajnik pos. in kons. društva v Rojanu.
Danev Ivan, učitelj na Općinah.
Gerdol Ivan, c kr. brz. azistent v Rojanu.
Goriup Ivan, dež. poslanec na Općinah.
Goriup Vekoslav, veletržec na Proseku.
Katalan Josip, gostilničar v Rojanu.
Kramberger Franc, kaplan v Ricmanjih.
Martelanec Drag., hran. in pos. tajnik.
Nabergoj Ivan, veleposestnik, drž. in dež. poslanec, itd. na Proseku.
Nekerman Ivan, c. kr. pripr. učitelj na Proseku.
Pevsko in bralno društvo na Općinah.
Piščanec Just, c. in kr. car. uradnik v Rojanu.
Starec Ferdo, učitelj v Barkovljah.
Štoka Jakob, odv. uradnik v Kontovelju.
Taccani Angel, trgovec v Barkovljah.
Valentič Anton, nadučitelj na Općinah.

Št. 1 + 17 = 18.

c) Okolica vzhodna. Poverjenik: *Grmek Anton.*

*Vovk Ivan, župnik v Bazovici.
Bralno društvo pri Sv. Ivanu.
Čok Andrej, posestnik v Lonjerju.
Čok Andrej, učitelj na Katinari.
Furlan Andrej, kaplan pri Sv. Ivanu.
Godina Franc, pos. pri Sv. Ivanu.
Grmek Anton, učitelj pri Sv. Ivanu.
Hvala Josip, c. kr. uradnik in posestnik pri Sv. Ivanu.
Kosec Franc, župnik na Katinari.
Košuta Josipina, učiteljica v Bazovici.
Legat Edvard, c. in kr. kaplan v Lipici.
Martelanc Franc, učitelj-vodja na Katinari.
Mikeluc Ivan, pos. pri Sv. Ivanu.
Mozetič Marija, učiteljica v Škednju.
Nadlišek Márica, učiteljica pri Sv. Ivanu.
Pertot Josip, učitelj-vodja v Bazovici.
Pertot Marija, učiteljica pri Sv. Ivanu.
Požar Anton, učitelj-vodja v Trebčah.
Udovič Ivan Mar., pos. pri Sv. Ivanu.
Urbančič Marija, pos. v Bazovici.
Vatovec Iv. Mar., dež. posl. pri Sv. Ivanu.

Št. 1 + 20 = 21.

9. **Posamezniki.**

Topolovec: Knavs Josip, ekspozit. Št. 1.

V. Krška škofija.

1. Dekanija **Beljak**. Poverjenik: *Lendovšek Josip.*

Bauer Simon, župnik na Peravi.
Coriary Anton, učitelj v Podkloštru.
Einspieler Gregor, župnik in dež. poslanec v Podkloštru.
Eller Franc, učitelj na Zili.
Havliček Franc, provizor v Čačah.
Jerman Jurij, župnik v Štabnju.
Katnik Franc, župnik v Podgorjah.
Knaflič Jakob, župnik v Ločah.
Knjižnica c. kr. višje gimnazije.
dr. Košmelj Franc, c. kr. polk. zdravnik.
Kršič Mihael, trgovec v Podkloštru.
Lendovšek Josip, c. kr. gimn. prof.
Podboj Anton, c. kr. poštni kontrolor.
Podružnica sv. Cirila in Metoda.
Sever Lovro, župnik v Blačah.
Strojnik Josip, župnik na Zili.
Sturm Anton, provizor v Rižah.
Svatoň Josip, provizor v Št. Jurju.
Vavtižar Luka, župnik v Ziljski Bistrici.
Žak Anton, župnik v Štebnu.

Št 20.

2. Dekanija **Borovlje**. Poverjenik: ————

Čitalnica v Glinjah.
Krejči Vojteh, kaplan v Svečah.
Ogriz Ivan, dekan v Kaplji.
Šuštar Ivan, župnik v Svečah.

Št. 4.

3. Dekanija **Celovec**. Poverjenik: *Janežič Simon.*

*Janežič Evgen, hran. uradnik.
Apih Josip, c. kr. pripr. profesor.
Einspieler Lambert, stolni kanonik.
Gradišnik Lenart, zas. uradnik.
Hribar Josip, sem. duhovnik.
Hutter Ivan, c. kr. real. katehet.
Jagodić Franc, c. kr. avskultant.
Janežič Josip, posestnik v Lešah.
Janežič Simon, c. in kr. nadporočnik v p., itd.
dr. Janežič Valentin, c. in kr. višji štabni zdravnik v p.
Jelen Aleš, bogoslovec.
Knjižnica dijaška v Marijanišču.
Knjižnica slov. bogoslovcev.
Kolarič Franc, župnik v Porečah.
Legat Alojzij, tisk. delovodja.
Limpel Valentin, bogoslovec.
Malgaj Friderik, bogoslovec.
dr. Müller Anton, bogoslovec.
Pelnař Anton, mestni kaplan.
Peterman Josip, župnik na Otoku.
Podgorc Valentin, marij. prefekt.
Ražun Matej, stolni kaplan.
Romavh Andrej, bogoslovec.
Rossbacher Bernard, trgovec.
Sadnikar Franc, trgovec.
Singer Štefan, bogoslovec.
dr. Sket Jakob, c. kr. gimn. profesor.
Weiss Valentin.
Wieser Ivan, mestni župnik.
Zupan Josip, poobl. grof. Eggerjev.
Dva naročnika.

Št. 1 + 29 + 2 = 32.

4. Dekanija **Doberla ves**. Poverjenik: *Šervicelj Matej.*

*Šervicelj Matej, konz. svêtnik, komendator, itd. na Reberci.
Boštijančič Ivan, župnik v Kamnu.
Čeh Vaclav, kaplan v Žel. kaplji.
Lasnik Štefan, župnik v Št. Vidu.
Ledvinka Alojzij, župnik v Škocijanu.

Legat Valentin, župnik pri Jezeru.
Marinič Ivan, prošt, dekan, itd.
Mihl Franc, župnik v Št. Lipšu.
Muden Simon, župnik v Žel. kaplji.
Nessler Matija, župnik v Galiciji.
Pernè Rudolf, kaplan v Doberli vesi.
Seebacher Jakob, župnik v Apačah.
Traven Jurij, župnik v Obirskem.
Št. 1 + 12 = 13.

5. Dekanija **Dravburg spodnji**. Poverjenik: *Žerjav Matej.*

Fugger Josip, kaplan v Libeličah.
Hüttner Dragotin, provizor na Ojstrici.
Rozman Josip, kaplan.
Žerjav Matej, župnik v Labodu.
Št. 4.

6. Dekanija **Pliberk**.

a) Vogrče. Poverjenik: *Škerbinc Josip.*

*Lenc Franc, provizor v Kazazah.
Drdlik Josip, provizor v Gorenčah.
Germ Matej, kaplan v Šmihelu.
Hanin Mihael, posestnik v Šmihelu.
Kandut Filip, obč. tajnik v Šmihelu.
Krištof Jurij, c. kr. sod. pristav.
Randl Matija, župnik v Švabeku.
Reš Franc, trgovec v Gorenčah.
dr. Sommer Josip, dekan in konz. svêtnik.
Stres Anton, mestni kaplan.
Škerbinc Josip, župnik v Vogrčih.
Šumah Valentin, župnik v Šmihelu.
Št. 1 + 11 = 12.

b) Kotlje. Poverjenik: *Pogačnik Josip.*

Centrih Franc, župnik v Guštajnu.
Ebner Ivan, kaplan pri Fari.
Keznar Anton, župnik pri Fari.
Kindelman Jakob, provizor v Črni.
Pogačnik Josip, župnik v Kotljah.
Premru Franc, župnik v Možicah.
Varmut Ivan, kaplan pri Fari.
Št. 7.

7. Dekanija **Rožek**. Poverjenik: *Gabron Anton.*

Aplen Andrej, župnik v Št. Jakobu.
Gabron Anton, župnik v Skočidolu.
Godec Ivan, župnik v Rožeku.
Hotujec Matija, c. kr. davkar v Rožeku.
Markovič Peter, slikar v Rožeku.
Oblak Anton, župnik v Gozdanjih.
Paul Josip, trgovec v Rožeku.
Sablatnig J. K., župnik v Št. Ilju.
Schaubach Franc, dekan v Domačalah.
Stuller Primož, gostilničar v Črni.
Turin Marija, zasebnica v Rožeku.
Virnik Franc, župnik v Lipi.
Walter Primož, zast. »Slavije« v Črni.
Št. 13.

8. Dekanija **Tinje**. Poverjenik: *Bizer Andrej.*

Bauer Karol, župnik v Št. Lipšu.
Bayer Štefan, župnik v Medgorju.
Bizer Andrej, dekan v Grabštajnu.
Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.
Serajnik Volbenk, kaplan v Tinjah.
Štingl Franc, provizor v Timenici.
Št. 6.

9. Dekanija **Trbiž**. Poverjenik: *Incko Simon.*

Globočnik Ivan, župnik na Pontablu.
Hutter Vekoslav, kaplan v Žabnicah.
Incko Simon, dekan v Žabnicah.
Krejči Davorin, provizor na Vratih.
Mikuluš Anton, ekspozit v Rablu.
Št. 5.

10. Dekanija **Velikovec**. Poverjenik: *Treiber Franc.*

Holec Franc, kanonik v Velikovcu.
Kremenšek Janko, c. kr. okr. komisar.
dr. Kulterer Jurij, odvetnik.
Petek Franc, župnik v Grebinju.
Šubelj Ivan, stud. iur.
Treiber Franc, župnik-kanonik.
Vintar Josip, provizor v Vovbrah.
Volavčnik Ivan, župnik na Rudi.
Št. 8.

11. **Posamezniki.**

Št. Pavl: *Pirc Franc, prefekt. Št. 1.

VI. Sekovska škofija.

1. Dekanija **Admont**. Poverjenik: *Pivec o. Maksimilijan.*

*Matevžič o. Eginhard, gimn. profesor.
*Pivec o. Maksimilijan, redovnik.
Št. 2.

2. Dekanija **Gradec**. Poverjenik: *Hauptmann Franc.*

*Bradaška Franc, kr. gimn. ravnatelj v p., itd.
*Hrašovec Franc, c. kr. okr. sodnik v pokoju.
*dr. Ipavic Benjamin, m. zdravnik.
*dr. Krek Gregor, c. kr. vseuč. profesor, itd.
*dr. Muršec Josip, c. kr. real. profesor v p.
*Švajgar Gabrijel, min. gvardijan.
dr. Čamer Anton, vseuč. docent.
Dolenc Franc, c. kr. poštni kontrolor.
Hauptmann Franc, c. kr. profesor.
Hecl Franc, kazn. kurat.
dr. Hoffer Edvard, dež. real. profesor.
Kermavner Valentin, c. kr. gimn. profesor v p.
dr. Klasinc Ivan, odvetnik.
dr. Klemenčič Ignacij, c. kr. vseuč. profesor.
Knjižnica c. kr. vseučilišča.
Kokalj Anton, mešč. učitelj v Voitsbergu.
Lavrič Josip, mestni učitelj.
Ljubša Matija, kazn. duhovnik.
Možek Marija, zas. in pos. soproga.
Papež Ivan, dež. real. profesor.
Papež Mihael, c. kr. pol. komisar.
Pešec Anton, c. kr. pol. koncipist.
dr. Poček Franc, c. kr. avskultant.
Premru Franc, c. in kr. voj. kaplan.
dr. Purgaj Jakob, c. kr. gimn. profesor.
Reich Anton, c. kr. fin. oficijal.
Rojnik Štefan, nam. uradnik.
Skočir Avgust, kurat v dež. bolnici.
Tominšek Josip, stud. phil.
„Triglav“, akad. dij. društvo.
Turkuš Anton, dež. real. profesor.
Vamberger Anton, kurat v Messendorfu.
Verbošek Josip, zast. uradnik.

Železinger Franc, c. kr. gimnazijski profesor.
dr. Žižek Franc, zdravnik.
Št. 6 + 29 = 35.

3. Posamezniki.

Lebring: *baron Conrad-Eybesfeld Žiga, bivši minister, itd., itd.
St. Gallen: Wendler Sigmunda, c. kr. okr. sodnika soproga.
Št. 1 + 1 = 2.

VII. Razne druge pokrajine.

1. Avstrijski.

Dunaj. Poverjenik: *Navratil Ivan.*

*vitez pl. Globočnik Anton, c. kr. vl. svêtnik v p. in drž. poslanec.
*Kandernal Franc, c. kr. gimn. profesor v p. in šolski svêtnik.
*Novak Peter, terez. prefekt.
*Sežun Žiga, c. kr. drž blag. pristav.
*dr. Simonič Franc, c. kr. uradnik v vseuč. knjižnici.
*dr. Turner Pavl, zasebnik.
Bošnjak Karlo, duh. v Avguštineju.
Cvetnič Lavoslav, c. kr. p. kontrolor.
»Danica«, slov. kat. akad. društvo.
Dolenc Metod, velikošolec.
Ehrlich Davorin, duh. v Avguštineju.
Gorup Filip, cand. prof.
Govekar Franc, stud. med.
Hočevar Ivan, not. kandidat.
Jančar Franc, župnik n. reda.
dr. Jelenc Josip, odgojitelj.
Koželj Anton, odgojitelj.
Lastavec Franc, odgojitelj.
Lauš fra. Ljudevit, franč. bos. provincije.
Lukančič Ivan, c. kr. nading. v p.
Luzar Ivan, žel. revident.
dr. Miglič Peter, c. in kr. polk. zdravnik v p.
Mubej Josip, c. kr. nam. pristav.
dr. Murko Matija, cand. prof., itd.
Navratil Ivan, c. kr. ravn. predstojnik pri najvišjem sodišču.
Pipenbacher Josip, stud. phil.
dr. Ploj Miroslav, c. kr. min. podtajnik.
Polak o. Alojzij, min. provincijal.
dr. Primožič A., c. kr. gimn. prof.
Pukl Radoslav, odv. kandidat, itd.
dr. Sedej Franc, c. in kr. dvorni kaplan, itd.
»Slovenija«, akad. dij. društvo.
Spinčič Alojzij, drž. poslanec, itd.
Stritar Josip, c. kr. gimn. profesor.
Stuhec Rudolf, zas. uradnik.
dr. Štrekelj Karol, c. kr. prelagatelj slov. drž. lista.
Šuklje Franc, c. kr. dv. svêtnik, itd.
dr. Žmavc Jakob, cand. prof.
Št. 6 + 32 = 38.

2. Ostala Primorska.

Barban: Meglič Josip, kurat.
Čres: Rodè Edvard, c. kr. okr. sodnik.
Poreč-Kanfanar: Cotelj Ivan, korni vikar.
Pulj: Ambrož Ivan, c. in kr. nam. kaplan I. vrste.
Černivec Anton, c. kr. gimn. profesor.
Dejak Ivan, c. in kr. nam. stotnik.

Gólias Ivan, c in kr. nam. pristav.
Kukman Franc, c. in kr. nam. pristav.
Marinič David, c. in kr. nam. kaplan.
Pipan Anton, c. in kr. nam. kaplan.
Pirc Josip, c. in kr nam. pristav (poverjenik).
Velkovrh Alojzij, c. in kr. nadporočnik.
Zavnik Leopold, c. kr. učitelj.

Rovinj: Okretič Ivan, c. kr. drž. pravdn. namestnik. Št. 14.

3. Tirolska s Predarlsko.

Inomost: *Krajnc Viktor I., c. in kr. polkovnik in žen. ravnatelj.
Pečjak Gregor, bogoslovec.
Škofic Lovro, c. kr. blag. ravnatelj.

Trident: Koder Anton, c. kr. poštni kontrolor. Št. 1 + 3 = 4.

4. Češka.

Češki Brod: dr. Volkar Andrej, c. kr. okr. glavar.
Gostinj: Artel Anton, c. kr. gimn. profesor.
Melnik: Občina mestna.
Mýto visoke: Beseljak Franc, c. in kr. stotnik konjice.
Praga: *Česko-slovenski spolek.
Ekert František, mestni župnik.
dr. Kadlec Karol, gled. tajnik.
Križanovski Mihael, profesor.
Lego Jan, uradnik č. muzeja (poverjenik).
Přibram: Pirnat Mohor, c. kr. rudn. ingenieur.
Terezin: Maselj Franc, c. in kr. rač. nadčastnik.
Železni Brod: dr. Havliček K., odvetnik.

Št. 1 + 11 = 12.

5. Šlezija.

Belsk: *Makuc Ivan, c. kr. obrt. profesor. Št. 1.

6. Galicija.

Tarnopol: Kopytzak Bazil, c. kr. gimn. profesor. Št. 1.

7. Dalmacija.

Dubrovnik: Borštnik Franc, c. kr. profesor.
Pregelj Valentin, c. kr. profesor.
Wilfan Josip, c. kr. nadingenieur.
Kotor: Kratochwill Edvard, c. kr. tab. tov. oficijal.
Macher Ivan, c. kr. profesor.
Žagar Niko, profesor.

Šibenik: Namar Franc, c. kr. kot. tajnik. Št. 7.

8. Ogerska.

Čakovec: Rozman o. Robert, redovnik. Št. 1.

9. Hrvaška s Slavonijo.

a) Karlovec. Poverjenik: *Vamberger Mijo.*

Frančiškanski samostan.
Jelenc Alojzij, trg. in posestnik.
Kette Mate, trgovec.
dr. Mohar Ivan, okr. zdravnik.
Šajn Anton, carinar.
Šašelj Dragotin, vseučiliščnik.
Vamberger Mijo, kr. gimn. profesor.
Jeden dijak-naročnik.

b) Varaždin. Poverjenik: *dr. Križan Josip.*

dr. Križan Josip, kr. gimn. profesor.
Milčetić Ivan, kr. gimn. profesor.
Raić o. Ivan, kap. gvardijan.

c) Zagreb. Poverjenik: *dr. Suk Feliks.*

*dr. Celestin Franc, kr gimn profesor v p., itd.
*Jelovšek Martin, kr. š. nadzornik.
*dr. Kopač Josip, odvetnik, itd.
*Starè Josip, kr. real. profesor, itd.
*Steklasa Ivan, kr. gimn. profesor.
Badalić Hugo, ravn. ž. liceja.
Barlè Janko, m. katehet.
dr. Bauer Anton, kr. vseuč. profesor.
Benigar Ivan, kr. gimn. profesor.
Blažeković Emil, bogoslovec.
Čitalnica grško kat. semenišča.
dr. Dočkal Jurij, kr. vseuč. profesor.
Horvat Dragotin, bogoslovec.
Knjižnica gimnazijska.
dr. Kosirnik Ivan, primarij, itd.
Kovačič Blaž, kaplan.
Kuralt Franc, tajnik gosp. društva.
Magdić Franc, kr. real. profesor.
Marn Franc, kr. gimn. profesor.
Mikolič Stanko, kr. real. profesor.
dr. Mušić Avgust, kr. vseuč. prof.
Pasarić Josip, kr. gimn. profesor v p. in urednik.
dr. Pazman Josip, lic. profesor.
Podboj Alfred, c. in kr. nadporočnik.
Rengjev Franc, pravnik.
Rubetič Cvetko, kr. real. profesor.
Smičikas Tadija, kr. vseuč. profesor.
Stožir Ivan, kr. real. profesor v p.
dr. Suk Feliks, kr. vseuč. profesor, kanonik, itd.
Tkalčič Ivan, knj. jugosl. akademije, prebendarij, itd.
Tomšè Josip, c. in kr. stotnik.
Tomšič Ljudevit, šolski ravnatelj.
Torbar Josip, kr. real. ravnatelj v p., predsednik jugosl. akademije, itd.
dr. Trenz Ferdo, c. in kr. polk. zdravnik in graščak.
Valjavec Matija, kr. gimn. profesor v p., itd.
dr. Vidrić Lovro, odvetnik, posestnik, itd.
Zadravec Vekoslav, bogoslovec.
Zbor duhovniške mladeži.

č) Ostali kraji.

Bednja: Vojska Lavoslav, župnik in dekan.
Djakovo: *dr. Strossmajer Josip Jurij, škof bosenski in sremski itd., itd.
Jaska: Šusteršič o. Deodat, frančiškan.
Konščina: *Košiček Ubaldo, župnik.
Pitomača: Cajnko Valentin, kaplan.
Požega: *Kos Anton, viečnik sudb. stola.
Reka: *Tabor o. Rupert, kapuc. gvardijan.
Samobor: Bučar Viktor, kaplan.
Slunj: *Zor Lovro, okr. zdravnik.
Vinkovci: dr. Modestin Josip, kr. profesor.

Št. 10 + 48 + 1 = 59.

10. Bosna in Hercegovina.

a) Sarajevo. Poverjenik: *dr. Jeglič Anton.*

Bolkovič Franc, c. in kr. voj. kaplan.
dr. Jeglič Anton, kanonik, itd.
Nemanič Davorin, c. kr. gimn. ravnatelj.
dr. Unterlugauer Josip, c. kr. san. načelnik.
Žnidaršič Jakob, c. kr. gimn. prof.

b) Ostali kraji.

Gradiška: Dulár Franc, c. kr okr. živinozdravnik. Št. 6.

11. Rusija.

St. Petersburg: *Slavjanski dobrodelni komitet.
Varšava: Kulakovsky Platon Andrejevič, profesor.

Št. 1 + 1 = 2.

12. Bolgarija.

Plovdiv: Bezenšek Anton, realski profesor, itd. Št. 1.

13. Nemčija.

Frankobrod ob Menu: *Kenda Anton, zav. uradnik. Št. 1.

14. Angleška.

Oxford: Morfill W. R., kr. vseuč. profesor. Št 1.

15. Amerika.

*Jeram Peter, duh. v Shakopee.
*Šusteršič Franc, duh. v Joliet.
Bilban Matija, duhovnik.
Grilec Ivan, delavec v Chicagi.
Lesar Antonija, meščanka v Chicagi.
Ogulin Anton, župnik v Št. Pavlu.
Podgoršek Anton, bogoslovec.
Stariha Ivan, župnik v Št. Pavlu.

Št. 2 + 6 = 8.

Sumarni pregled vseh društvenikov.

Vrsta	Imena škofijam	Število društvenikov: častnih	ustanovnikov	letnih	naročnikov	skupno	V primeri z lanskim letom naraslo ali palo
I.	Ljubljanska . . .	—	147	1064	9	1220	+ 73
II.	Lavantinska . . .	—	70	504	—	574	+ 56
III.	Goriška	1	20	209	1	231	+ 8
IV.	Tržaško-koperska .	—	12	168	—	180	+ 27
V.	Krška	—	4	119	2	125	+ 3
VI.	Sekovska	—	9	30	—	39	— 1
VII.	Razne druge . . .	5	23	132	1	161	+ 4
	Skupaj . .	6	285	2226	13	2530	+ 170

VI.

Umrli ustanovniki.

Tek. št.	Naslov ustanovnikov	Datum smrti	Leto
253	Lovšin Simon, župnik pri Fari . . .	8. avgusta	1892
254	Čolnik Dominik, živinozdravnik pri Sv. Benediktu	27. decembra	1893
255	Napret Teodor, c. kr. sen. preds. pri najv. sodišču na Dunaju	20. marcija	1894
256	Jarc Jernej, župnik v Dolu	22. marcija	1894
257	Balon Anton, župnik na Vranskem .	17. aprila	1894
258	Kosar Franc, stolni dekan in prelat v Mariboru	11. junija	1894
259	Modrinjak Matija, inf. prošt na Ptuju	12. avgusta	1894

VII.

S „Slovensko Matico“ zamenjujejo knjige.

1. Matica srbska v Novem-Sadu. (1864)
2. Matica gališko-ruska v Lvovu. (1865)
3. Akademija cesarska v St. Petersburgu. (1866)
4. Matica češka v Pragi. (1866)
5. Beseda umetniška v Pragi. (1866)
6. Družba sv. Mohorja v Celovcu. (1866)
7. Društvo pravniško v Pragi. (1866)
8. Srbsko učeno društvo v Belem Gradu. (1868)
9. Društvo sv. Jeronima v Zagrebu (1869)
10. Matica moravska v Brnu. (1869)
11. Prvo društvo gabelsb. stenografov v Pragi. (1870)
12. Universiteta imperatorska v Varšavi. (1872)
13. Universiteta imperatorska v Moskvi (1872)
14. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti v Zagrebu (1874)
15. Knjižnica slavj. komiteta v Moskvi. (1877)
16. Hrvatski pedagogijsko-književni zbor v Zagrebu. (1878)
17. „Smithsonian Institution“ v Washingtonu. (1879)
18. Bolgarsko književno društvo v Sredcu. (1882)
19. Matica srbska v Budišinu. (1882)
20. Universiteta imperatorska v Kijevu. (1882)
21. Jednota čeških mathematikov v Pragi. (1884)
22. Kr. česka společnost náuk v Pragi. (1884)
23. Spolek arhitektov in ingenieurjev v Pragi. (1884)
24. Spolek čeških filologov v Pragi. (1884)
25. Češki muzej v Pragi. (1885)
26. Matica hrvatska v Zagrebu. (1886 vnovič)
27. Statistična komisija mesta Prage. (1889)
28. Muzealno društvo v Ljubljani. (1889)
29. Društvo „Pravnik“ v Ljubljani. (1889)
30. Uredništvo „Doma in Svéta“ v Ljubljani. (1890)
31. Češka akademija v Pragi. (1893)
32. Rusko geogr. občestvo v St. Petersburgu. (1893)
33. Redakcija hist. kvartalnika v Lvovu. (1894)
34. Zakład narodowy imienia Ossolińskich v Lvovu. (1894)

VIII.

Zaznamek književne zaloge „Slovenske Matice“ in kupna cena posameznim iztisom.

1. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1871. Uredil dr. E. H. Costa	—	gld.	50	kr.
2. Letopis „Mat. Slov.“ za ll. 1872–1873. Uredil dr. E H. Costa	—	„	50	„
3. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1874. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
4. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1875 Uredila I. Tušek in M. Pleteršnik	—	„	50	„
5. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1876. Uredil M. Pleteršnik	—	„	50	„
6. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1877. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
7. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1878. I. in II. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	25	„
8. Letopis „Mat Slov.“ za l. 1878. III. in IV. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	25	„
9. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1879. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
10. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1880. Uredil dr J. Bleiweis	—	„	50	„
11. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1881. Uredil dr. J. vitez Bleiweis-Trsteniški	—	„	50	„
12. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1884. Uredil E. Lah . . .	—	„	50	„
13. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1885. Uredil Fr. Levec . .	1	„	—	„
14. Letopis „Mat Slov.“ za l. 1886. Uredil Fr. Levec . .	—	„	50	„
15. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1887. Uredil Fr. Levec . .	1	„	—	„
16. Letopis „Mat. Slov“ za l. 1890. Uredil A. Bartel . .	—	„	50	„
17. Letopis „Mat. Slov.“ za l 1891. Uredil A. Bartel . .	1	„	—	„
18. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1892. Uredil A. Bartel . .	1	„	—	„
19. Letopis „Mat Slov.“ za l. 1893. Uredil A. Bartel . .	1	„	—	„
20. Letopis „Mat. Slov.“ za l 1894. Uredil A. Bartel . .	1	„	30	„
21. J. Trdina: Zgodovina slovenskega naroda	—	„	60	„
22. J. Krsnik: Zgodovina avstrijsko-ogerske monarhije (II. popravljeni natis)	—	„	20	„
23. Erben-Rebec: Vojvodstvo Kranjsko	—	„	20	„
24. Erben-Rebec: Vojvodstvo Koroško	—	„	20	„
25. Slovenski Štajer. Spisali rodoljubi. I. snopič . . .	—	„	25	„
26. dr. Ivan Geršak: Slovenski Štajer. III. snopič . .	—	„	30	„
27. Majciger-Pleteršnik-Raić: Slovanstvo. I. del .	—	„	50	„
28. I V.: Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku	—	„	10	„
29. J. Jesenko: Prirodoznanski zemljepis	—	„	50	„
30. Rossmaessler-Tušek: Štirje letni časi	—	„	40	„
31. Felloecker-Erjavec: Rudninoslovje	—	„	40	„
32. Pokorny-Erjavec: Prirodopis živalstva s podobami	1	„	16	„
Knjiga prirode:				
33. I. snopič — Schoedler-Tušek: Fizika .	—	„	40	„
34. II. snopič — Schoedler-Ogrinec-Erjavec: Astronomija in Kemija	—	„	40	„
35. III. snopič — Schoedler-Zajec: Mineralogija in Geognozija	—	„	40	„
36. IV. snopič — Schoedler-Tušek-Erjavec: Botanika in Zoologija	—	„	50	„

37. J. Žnidaršič: Oko in vid . . . . — gld. 25 kr.
38. Jules Verne-Hostnik: Potovanje okolo sveta v 80 dneh . . . . — „ 40 „
39. dr M. Samec: Vpliv vpijančljivih pijač . . . . . — „ 10 „
40. Fr. Levstik: Vodnikove pesni . . . . — „ 50 „
41. J. Vesel-Koseski: Raznim delom dodatek . . . — „ 20 „
42. A. Praprotnik: dr. Lovro Toman (s podobo) . . — „ 40 „
43. V. Urbas: dr. Etb. H. Costa (s podobo) . . . . — „ 40 „
44. J. Marn: Kopitarjeva spomenica . . . . — „ 40 „
45. M. Cigale: Znanstvena terminologija . . . . . . — „ 50 „
46. J. Šuman: Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni . . . . 1 „ — „
47. Woldřich-Erjavec: Somatologija . . . . — „ 75 „
48. dr. S. Šubic: Telegrafija . . . . — „ 30 „
49. I. Tomšič: Slovenska bibliografija (Let. za l. 1881) — „ 20 „
50. F. M. Štiftar: Pavel M. Leontijev . . . . — „ 10 „
51. P. Kosler: Imenik mest, trgov in krajev . . . . — „ 20 „
52. Turgenjev-Remec: Lovčevi zapiski II. del . . . — „ 50 „
53. Spomenik o šeststoletnici začetka habsburške vlade 1 „ 50 „
54. dr. Fr. Kos: Spomenica tisočletnice Metodove smrti — „ 40 „
55. I. Vrhovec: Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih 1 „ — „
56. Kraševski-Podgoriški: Koča za vasjo (Povest) 1 „ — „
57. Jos. Apih: Slovenci in l. 1848 . . . . 1 „ — „
58. Fr. Dolinar: Prihajač (Povest) . . . . — „ 30 „
59. Fr. Levec: Erjavčevi pripovedni spisi (I. del) . . . — „ 70 „
60. J. Križman: Slovnica italijanskega jezika . . . 1 „ — „
61. dr. Fr. Lampe: Dušeslovje (II. del) . . . . 1 „ — „
62. dr. Fr. Kos: Vzgojeslovje . . . . 1 „ — „
63. Fr. Wiesthaler: Val Vodnika izbrani pripovedni spisi . . . . 1 „ — „
64. I. Vrhovec: Zgodovina Novega Mesta . . . . . . — „ 80 „
65. dr. Fr. D.: Pegam in Lambergar . . . . — „ 60 „
66. S. Rutar: Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska; opis (I. zvezek) . . . . — „ 50 „
67. S. Rutar: Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska; opis (II. zvezek) . . . . — „ 50 „

Sienkiewicz-M. M.:

68. Z ognjem in mečem; povest. I. in II. del . 1 „ 50 „
69. „ „ „ „ „ III. in IV. del . 1 „ 50 „

70. Anton Bezenšek: Slovenska stenografija . . . 1 „ — „
71. dr. Fr. Kos: Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja . . . . 1 „ — „
72. dr. K. Glaser: Zgodovina slovenskega slovstva (I. zv.) — „ 70 „

Poziv slovenskim pisateljem!

Odbor „Slovenske Matice“ se obrača do vseh rodoljubnih pisateljev slovenskih z iskreno prošnjo, **da bi čim preje tem bolje** poslali kaj primernih doneskov za prihodnji „Letopis“.

Kakor letos se bodo sprejemali tudi v prihodnjem letu samo **izvirni znanstveni** in **znanstveno-poučni** spisi iz raznovrstnih strok človeškega znanja; vendar je želeti, da bi čestiti gospodje pisatelji svojim razpravam izbrali take predmete, ki ugajajo potrebam slovenskega naroda ter zaradi svoje občne zanimivosti prijajo večini Matičinih društvenikov.

Rokopisi naj se pošiljajo najpozneje do konca aprila 1895. l. predsedništvu „Slovenske Matice“ v Ljubljani.

Po pravilih določena nagrada v „Letopis“ vsprejetim spisom se bode izplačevala, kadar bode knjiga dotiskana.

V Ljubljani 30. novembra 1894.

V imenu „Slovenske Matice“:

Predsednik: Frančišek Levec.

Urednik: Anton Bartel.

"Slovenska matica" v Ljublijani.
Letopis Matice slovenske. --